

—

Vasil Biřak

AŽ PO MÉ SMRTI

Publishing © nakladatelství BVD, s.r.o., 2014

Copyright © Vasil Biřak, PhDr. Vladimír

Čermák, CSc., 2014

Photography © archív autora, 2014

Cover © Dana Kavalecová, 2014

Layout © Dana Kavalecová, 2014

Printed in Czech Republic

Předmluva

ZÁKLAD TÉTO KNIHY tvoří paměti Vasila Biřaka, které začal psát v roce 1986. Tehdy byl ještě významným členem předsednictva normalizačního ÚV KSČ a de facto druhým mužem strany po Gustavu Husákovi.

Právě v roce 1986 se zdálo, že jeho vliv na politiku strany a státu získává vrch nad vlivem nesporně liberálnější smýšlejícího předsedy vlády Lubomíra Štrougala. Tyto dvě postavy byly zhruba od poloviny 70. let vnímány jako rivalové, byť se to týkalo pouze zasvěcených kruhů a na veřejnost se jejich názorové rozdíly obvykle nedostávaly.

Vasil Biřak se své vzpomínky na dětství, mládí a především pak na události kolem roku 1968 pokusil v roce 1987 publikovat, ale vedení strany mu to kupodivu zakázalo.

S ohledem na jeho přetrvávající vliv to bylo poněkud překvapivé rozhodnutí. Vysvětlit se to dá jedině tak, že některé jeho interpretace byly i při vší servilitě tzv, zdravým silám ve společnosti přece jen solí v oku Husáka a dalších členů vedení strany.

Podstatná část těchto pamětí pak vyšla v podivném brožovaném vydání těsně po revoluci bez Biřakova souhlasu.

Když jsme v roce 1996 oslovili tehdejšího důchodce Vasilu Biřaka, který žil v rodinném domku v Bratislavě, aby nám poskytl svědectví a případně ho doplnil o pohled na události roku 1968 a vůbec celý vývoj strany a společnosti od 50. let do Sametové revoluce, získali jsme jeho souhlas s podmínkou, že paměti vyjdou oficiálně až po jeho smrti. To jsme mu slíbili.

Na naši prosbu, zda by text doplnil s jistým odstupem od roku 1989, kdy už ho nesvazovala mantra stranické disciplíny, odmítl s tím, že už v roce 1986 psal jen čistou pravdu (podle jeho mínění) a že na úhlu pohledu není co měnit.

Odmítl se také vyjádřit ke své úloze od roku 1969 do roku 1988; kdy byl z funkce člena předsednictva ÚV KSČ odvolán, nicméně nám s určitým zpožděním (asi jednoho roku) poskytl cca čtyři strany nového textu, kde upřesníme jeho podíl na organizaci vstupu spojeneckých vojsk do Československa v roce 1968 a na jednání, která krátce po vstupu probíhala v Praze a v Moskvě. Jsou to cenná svědectví, kdy de facto Vasil Biřak oficiálně připustil, že byl jedním z těch, kteří byli zasvěceni do příprav intervence v roce 1968.

Tyto části jsou v knize vyznačeny bezpatkovým písmem a uvozeny rokem 1996.

Původně jsme počítali, že tuto knihu vydáme společně s ještě jedním nakladatelstvím, které udržovalo s Biřákem jakýsi kontakt. Nakonec jsme tak neučinili z jednoho prostého důvodu - protože na tomto místě veřejně prohlašuji, že ačkoliv jsem zásadním nepřítelem honu na bývalé komunisty jen proto, že byli členy strany, osobu V. Biřáka považuji a vždy jsem považoval za člověka, který způsobil této zemi mnoho zlého a ovlivňoval život společnosti zcela negativním způsobem jak do roku 1968, tak po roce 1969 (to zejména), protože to byl on, kdo úporně bránil rozumnějším členům předsednictva typu Lubomíra Štrougala, aby společnost postupovala i v rámci normalizace liberálnější cestou.

Vasil Biřák je v mých očích kolaborant a v souvislosti s jeho kroky v roce 1968 si dovoluji použít termín, kterému se obecně říká vlastizrada.

Trval jsem tedy na tom, že Biřákovy paměti vydám pouze s analýzou jeho osoby z pera nezávislého historika, protože subjektivní pohled autora je nutné vyvážit pohledem objektivním. Pro tuto úlohu jsem získal PhDr. Vladimíra Čermáka, CSc., jehož práci si velmi vážím. Což by v koprodukcii s dalším nakladatelstvím asi nebylo možné.

Základní otázka zní: Okupovala by spojenecká vojska Československo v srpnu 1968,

kdyby jim nepomáhali lidé typu Bil'aka, Indry, Foldera a dalších? Odpověď zní: S velkou mírou pravděpodobnosti ano, ale život této země by v 70. a 80. letech byl přece jen jiný.

V zájmu autenticity a na výslovnou žádost autora jsme neupravovali žádným způsobem jeho text, kromě standardních korektur. Respektovali jsme jeho větnou stavbu, slovosled a další stylistické záležitosti, i když se nám mohly jevit v některých pasážích poněkud jazykově kostrbaté.

Nakladatel

I.

RÁD BYCH ZANECHAL osobní svědectví o mnohých jevech a událostech, které nejsou v archivech a pro historika, jenž se pokusí přiblížit dějiny naší země budoucí generaci, mohou tvořit důležitou částku naší novodobé historie. Jsem si vědom, že při sebevětší snaze o objektivitu, vždy mají a budou mít víceméně charakter subjektivní. Tomu se dá těžko zabránit. Události jsem prožíval já, jsou to mé zkušenosti, zážitky a pocity. Tutéž příhodu a událost by jiný člověk prožíval a cítil jinak, než jsem ji prožíval já. Na světě nejsou dva úplně stejní jedinci, kteří by stejně cítili a jednali. Ztvárnit události krizového období v ČSSR v celé rozmanitosti si vyžádá čas a

velkého mistra pera. Ale každý, kdo se k tomu rozhodne, bude muset znát nejenom oficiální, v archivech uložené dokumenty, ale i osobní poznatky těch lidí, kteří při tom byli a nemají zájem události zkreslovat a překrucovat. Bez těchto poznatků ani erudovaný historik nepochopí charaktery osob vystupujících na politické scéně, nevystihne politickou a společenskou atmosféru dané doby.

Rok 1968 byl pro členy KSČ, pro každého občana ČSSR, který měl rád svou vlast a chtěl, aby kráčela cestou pokroku, kdo pomáhal budovat základy socialismu, kdo ctěl poctivou práci, kdo chránil přátelství se Sovětským svazem, rokem těžkým. Rozhodovalo se o bytí a nebytí socialismu v Československu. My, kteří jsme to prožívali, i kdybychom na to chtěli zapomenout, tvářit se, že nevíme, co se odehrálo, oč se protisocialistické síly pokoušely, mnohé události nám to budou připomínat. Osobně nemohu, ani nechci, zapomenout. Je možné odpustit, ale ne zapomenout. Každý člověk má události, které se zapíší do jeho života. Pro mne byl rok 1968 tak mimořádně hrozivým, že mě nejednou poléval studený pot a vyvstával pocit nejistoty, zda v této těžké zkoušce obstojím jako člověk, občan, komunista. Rok 1968 vyhloubil tak silnou jizvu v mysli, v srdci i v paměti, že se k němu musím ustavičně vracet. Hledám příčiny a

prapříčiny toho, co se stalo. Zkoumám, co je příčina a následek těžkých chyb a omylů. Bylo to období, kdy se prověřovaly charaktery, věrnost našim ideálům, čest i odvaha.

Kolikrát jsem si položil otázku - v čem jsou kořeny zklamání tolika lidí, o nichž jsme si mysleli, že jsou pevní, že jsou to oni, na které je možné se vždy spolehnout? Říci o každém, že vědomě zradil, že byl jen kariérista, by bylo zjednodušené a většinou nepravdivé. Kořeny jsou kdesi hlouběji.

Různá „svědectví“ těch, kteří se tak rádi nazývají „obroditelé socialismu“ a popisují události roku 1968, jsou falešná, v rozporu s pravdou. Vystupují jako hrdinové, ale hrdinství jen předstírají, aby zakryli svou zbabělost a někteří i zradu. Podobných lidí zná historie dost. Byli velmi revoluční, dokud chtěli dělat revoluci jen slovem, ale jakmile bylo náhle potřebné skutečně bránit revoluční vymoženosti, z boje utekli, anebo zradili a přeběhli k nepříteli. Kromě sebe si nevážili ničeho a nikoho.

Bohužel byli i takoví, kteří pomáhali budovat základy socialismu, mnohé vychovala již socialistická škola. Někteří vystudovali v Sovětském svazu. Byli i někteří, co se narodili a vyrostli v dobrých komunistických rodinách. Otec i matka nejednou nasazovali svůj život za to, co jsme měli již v roce 1968 a zdaleka to ani nečekali

a děti zklamaly, neobstály v boji. Co bylo příčinou, že zradily ideály, za něž strádali jejich rodiče? Co vlastně chtěly? Jaký socialismus měly před očima?

Jsou lidé od přírody slabší, úchylní, takoví, kteří nemohou být charakterní. Hrbatý zůstává hrbatým, koktavý koktavým. Že zradil Z. Mlynář, že pomlouvá Sovětský svaz, i když tam dostal vzdělání a sovětský člověk se s ním v těžkých dobách dělil o krajíc chleba, když mu tam byla věnována velká péče, to ani nepřekvapuje. On patří mezi ty, kteří nemají ani kouska charakteru. Není tajemstvím, že v zájmu kariéry udal i vlastního otce. Pro svou kariéru je ochotný udělat jakýkoli přemet, špatnost i zločin. Z. Mlynář se narodil v nesprávné zemi a v nevhodnou dobu, vůbec nepatří do socialistické společnosti. Jeho bezcharakternost mu dávala předpoklad dobře se uplatnit v systému, kde převládá intrikářství, cynismus, faleš, dokonce v podmínkách fašismu. To odpovídá jeho mentalitě.

Ale o mnohých toto nelze říci. Hledám příčinu zakolísání, ale i zrady těch, kteří do roku 1968 pevně stáli a měli dokonce dobrý a čistý třídní původ. Jsem přesvědčen, že příčinu je třeba hledat v historických změnách, v určitém komplexu méněcennosti. Srovnání bezesporu kulhá, ale určitá dějinná paralela existuje.

Každá nová třída, která nastupovala k moci,

zejména většina jejích představitelů, tento komplex méněcennosti pociťovala a překonávala. Pro nástup buržoazie k moci byly vytvořeny daleko příznivější podmínky, než pro převzetí politické moci dělnickou třídou. Když buržoazie přebírala politickou moc, měla všechno, co mohla mít. Měla značnou část hospodářské moci, bohatství, přepych, připravené kádry, silný politický vliv, vážnost a přece toužila získat něco, co neměla - honosné šlechtické tituly, které by ji povyšovaly na vyšší společenský žebříček, jimž se vyznačovala předcházející třída. Proto se kupovaly baronské tituly, bohaté dcerky se vdávaly za ožebračené a degenerované šlechtice, jen aby se jejich vnukovi mohlo říci, že je baronem. Ten, kdo měl tzv. modrou krev, i kdyby byl debil, se společnosti jevil víc jako než člověk zdravý, vzdělaný, který však neměl starý šlechtický titul. I ta nejbohatší a nejvlivnější buržoazie dlouhou dobu pociťovala, že je společensky méněcennější než šlechta. V mnohých, a to i ve vyspělých kapitalistických zemích, to platí dodnes. Nástup dělnické třídy k moci byl a je daleko složitější a obtížnější. Byla a v kapitalismu i v současné době je nejen vykořisťovaná, ale i ponižovaná. Dodnes existují, a to i v Evropě, státy, kde děti z dělnických rodin mohou jen zřídka dosáhnout vyššího společenského postavení.

Naše dělnická třída pod vedením svého předvoje, Komunistické strany Československa, dobyla politickou moc. Nejlepší představitele ze svého středu poslala na všechna rozhodující místa politického systému. Bylo třeba se za pochodu učit řídit stát, národní hospodářství, armádu, bezpečnost, zahraniční politiku. Kolik posměšků, ironických poznámek, anekdot se vymýšlelo na prostého člověka. Vzdělání se uznávalo jen tzv. klasické. Vše, co bylo za buržoazní republiky, mělo jakousi vyšší úroveň a hodnotu. Lékaři, právníci, filozofové, profesoři, učitelé, kteří získali vysokoškolské vzdělání za socialismu, měli mít pocit, že se nevyrovnejí těm, kteří získali vzdělání v buržoazní škole.

A úroveň toho, kdo měl ještě k tomu původ dělnický a rolnický, byla řazena na ještě nižší stupeň. Vědomě se to živilo a znásobovalo.

Toho, kdo získal vzdělání na sovětské vysoké škole, i když byla uznávána její vysoká úroveň, posuzovali ještě kritičtěji. Byl to určitý druh opozice proti socialismu. Vytvořila se atmosféra, že nemalá část vzdělaných lidí ztrácela jistotu, styděla se, že pochází z proletářských rodin. Aby si zasloužili uznání tohoto zatrpklého antisocialismu, začali podlézat „starým kádrům“, špinit stranu, kritizovat socialistický řád, revoluční zákony, bez kterých nebylo možné upevnit moc pracujícího lidu.

Když KSČ přistoupila k nápravě některých chyb a omylů z padesátých let, a to, bohužel, i tragických omylů, právě v době, kdy strana byla ideově oslabená, odzbrojená, antisocialistické síly, které se už před lednem 1968 dostaly do ÚV KSČ a postupně i do předsednictva, pohotově využily daného momentu a též se „přidaly k nápravě chyb“, ale ze svých pozic, se snahou oslabit socialismus. Nešlo jim o nějakou nápravu chyb. Základní chybou pro ně bylo to, že se v Československu buduje socialismus. Odstranit, napravit chyby, znamenalo podle nich zrušit vše, co za socialismu lid získal.

Snahou antikomunistických sil sice bylo skrytě, ale o to houževnatěji a rafinovaněji oživovat zbytky buržoazních názorů, vyvolávat iluze o kapitalismu, živit nacionalismus, antisovětské nálady, zpochybňovat vedoucí úlohu strany i vedoucí postavení dělnické třídy, zpochybňovat zahraniční orientaci na Sovětský svaz a otupit třídní principy, na nichž jsme budovali základy socialismu. Na soustředěný, dobře organizovaný a vnitřně i mezinárodně koordinovaný a řízený útok vnitřních i vnějších revizionistických a pravicově oportunistických sil nebyla strana dostatečně připravená a vyzbrojená. Její vedení bylo nepevné a toho využily nepřátelské síly ke generálnímu útoku proti straně, dělnické třídě, proti možnostem

pracujících, proti našemu přátelství se Sovětským svazem, proti socialismu.

Poučení z krizového období velmi hluboce a pravdivě analyzuje tehdejší události. Avšak ani ten nejdokonalejší rozbor, analýza, nezahrnou a neodhalí všechny příčiny zklamání i zrady mnohých a z toho vyplývající tragédii tisíců jednotlivců.

Antikomunistické síly útočily z pevných a dlouho připravovaných pozic.

Pod ochranou a za přímé pomoci pravicově orientovaných členů ústředního výboru KSČ zneužily získaných pozic v masově komunikačních prostředcích k promyšlené dezinformaci strany a obyvatelstva.

Komunistická strana ani socialistický stát nebyly na podobnou situaci a vývoj připraveny. Volbou Dubčeka do čela strany nastalo období vyčkávání a nikoli mobilizace. Mnozí propadli iluzím, že stačilo vyměnit Novotného a situace selepší. Vyčkávání, nepřipravenost, neznalost záměrů nepřátelských živelů - to vytvořilo další operační prostor a čas pro útok na základní hodnoty socialismu. Rok 1968 v praxi potvrdil, že i nejzkušenější masy mohou zabloudit, pokud nemají pevné a zkušené vedení. Každým dnem se marxisticko-leninské síly přesvědčovaly, že vývoj v Československu odbočuje ze správné cesty.

Kdo ví, co je to organizovaná síla,

disciplinovaná organizace jako komunistická strana, ten ví, že vystoupit z řady není tak jednoduché. Jedni kráčeli s proudem, druzí zpomalovali krok, další se přidávali k pravici a někteří se museli rozhodnout. Co bylo zárukou, že se nemýlím? Stačí, aby člověk vstoupil do revoluční strany, naučil se některé teoretické poučky a je chráněný před politickými omyly? Ne, to zdaleka nestačí. Musí se naučit rozeznávat životní hodnoty, milovat pravdu a svůj lid, rozeznat pokrok od zpátečnictví, být pevně přesvědčený, že komunismus je nejspravedlivější společenský řád a být odhodlaný věnovat tomuto cíli všechny své síly. Jak jsem se k tomuto poznání dostal já? Každý člověk má své životní křižovatky a milníky, které označují jeho cestu životem. Podle nich hodnotíme kudy jsme kráčeli, jak jsme se učili, pracovali, jak jsme prožili svůj život. Já si též kladu otázku: Co mě nejvíce ovlivňovalo, co mě usměrňovalo, abych v bouřlivých dobách a temnotách nezabloudil?

Jsem jeden z miliónů pracujících naší Československé socialistické republiky. Nevyznačuji se ničím zvláštním. Neodlišuji se výškou, silou či krásou, ani původem. Obec, kde jsem se narodil, leží na jihozápadních svazích Dukelského průsmyku. Založili ji moji dávní předkové ve 14. století. Bylo to v hlubokých

lesích, které poskytovaly bezpečí, ale málo chleba. Snad pro množství bystřin ji pojmenovali Bystrá.

Pro můj rodný kraj jsou přiléhavá slova básníka, že leží tam, kde větry dují, trávy se zelenají, kde orli létají, se sluncem rozmlouvají, kde jsou hory vysoké a bystré potoky a tam je vždy i srdce mé. Viděl jsem hodně krásných koutů světa. Pro mě však nikdy nebylo nic krásnějšího, než je Československo. Má neopakovatelné kouzlo. I když vroucně miluji Československo, netajím se tím, že stále je mi nejmilejší má rodná obec. Nevím, co mě tam přitahuje. Je to pot a kosti předků? Anebo ozvěna matčina hlasu, vzpomínka na její líbezná slova a pohlazení? Jsou to nehty zlámané o kameny či první slabikář? Nemám tam již z rodiny nikoho a přece je to můj domov, který mi vytváří konkrétní obraz o vlasti. Pro tento kousek země bych nikdy nemohl opustit a zradit svou vlast. Že obec byla daleko, dali jí později přívlastek „Krajná“. V období kruté maďarizace přejmenovali Krajnou Bystrou na Bátor hef - Smělý vrch. Těžko pochopit proč ji tak nepřesně přejmenovali, ale je třeba přiznat, že je to dost výstižné. Žili zde a dodnes žijí lidé smělí a čestní.

Jmenovali jsme se Gulovi a toto příjmení měla i většina obyvatel v naší obci. Proto měla každá rodina ještě nějaké přídatné pojmenování:

Gula-Gulak, Gula- Perišin, Gula-Jano, Gula-Hrindač a my Gula-Biřak. To jsme dostali proto, že dědeček si vzal ženu z obce Kapiřová, po druhé světové válce se jmenuje též Dolina smrti a babička se za svobodna jmenovala Biřaková. Babička porodila deset chlapců a jedno děvče. Část zemřela v dětském věku, ostatní se přestěhovali do Spojených států amerických a kromě otce složili všichni své kosti na vystěhovatelských cestách. Také otec byl pětkrát v Americe. Desetkrát přeplul moře, aby vydělal dolary a vyplatil pár kousků pole. Prošel Ameriku křížem krážem. Pracoval v hutích, v dolech, na železnici i v přístavech. Matka, žena krásná, moudrá, neobyčejně citlivá se dostala do Ameriky tak, že by to samo o sobě stačilo na románové zpracování. Matčin životopis znám z vyprávění během zimních dní a dlouhých večerů.

Vesnice ztracená v dolinách a lesích žila svým životem. Pošta v zimě chodila jen jednou za týden. Každý pocestný i žebrák byl vítaným hostem. Přinesl nějakou novinku, i když rok starou. V zimě se předlo, tkalo, vyšívalo, také se dralo peří. Přicházely kmotry, každá vzpomínala na různé příhody ze svého mládí, na svůj často smutný, ale příkrášlený život

Jako dítě jsem si s něčím hrál, vědomě neposlušal, ale vnímal a všechno se v podvědomí vrývalo do paměti. Dodnes se mi

vybavují obrazy ze života matky. Narodila se v obci Valkov. Dnes už neexistuje. Je tam vybudována přehrada Domaša a velké rekreační středisko. Z obce zůstal jen kostelík a hospoda. Řeka Ondava je jedna z opěvovaných řek východního Slovenska. Bohužel, dnes již to není tak krásná, čistá řeka, kde mládenci v podvečer napájeli koně. Civilizace něco dává i bere.

Matka mě učila modlit se a velké úctě k lidem. Nesmírně jsem si ji vážil a miloval. I dnes, kdyby žila, bych šel stovky a tisíce kilometrů, třeba bosý, jen abych ji mohl vidět a nechat se pohladit její upracovanou rukou. Dlouho jsem hledal odpověď, proč se vlastně matka vdala za vzpomínaného ameríkána.

V obci byla vážená, měla dvě děti, svůj dům, své pole. Víím, že milovala jen nás. Našel jsem jen jedno zdůvodnění. Berežný byl v USA 19 let. Byl podnikavý.

V době první světové války se Evropa ožebračila. Amerika zbohatla. Zbohatl i Berežný. Přinesl domů milión korun v dolarech. Myslím si, že matka chtěla, aby její děti měly zabezpečenou budoucnost Kdo byl bohatý, byl moudrý, pěkný a vážený, kdyby byl opak pravdou. Takové byly časy. Banka, kde měl složené peníze, zbankrotovala a on též utrpěl značné ztráty. Po roce začal bláznit a hrát si na pána. Dva koně byli stále k dispozici. Jezdil od hospody k hospodě.

Všude byly pijácké party. Z Bystré přes obec do Svidníka, Stropkova, dokonce až do Bardějova, všude se pilo. Koně již znali cestu tam i zpět V Bystré si dokonce otevřel obchod a kdekomu dával na dluh, ale matka, když potřebovala kilo mouky, musela platit hotově.

Přestože jsme respektovali požadavek autora vydat jeho paměti v nezkrácené podobě na tomto místě jsme se přece jen rozhodli vyřadit kapitolu, ve které Vasil Biľak konkrétně popisuje, co prožil a jak vnímal společenskou situaci v letech 1938 až 1945. Jediným důvodem je, že tato kapitola se natolik zabývá specifiky života za tzv. Slovenského Štátu, že pro běžného čtenáře, kromě několika zasvěcených historiků, by její obsah byl zcela nepochopitelný a nestravitelný. Skoro každou větu bychom museli objasňovat z historického hlediska, což by byl ve výsledku větší zásah do dohody s autorem než prostě tuto kapitolu vynechat.

Redakce

II.

NA JAŘE V ROCE 1949 mě poslali do krajské politické školy. Byla ve Sládkovičově. Ze školy jsem nastoupil na krajský výbor strany, do oddělení průmyslu, obchodu a peněžnictví a měl

jsem na starosti textilní průmysl.

V tehdejším bratislavském kraji měl textilní průmysl větší váhu. Mnohá odvětví průmyslu ještě nebyla rozvinuta tak, jako jsou dnes v Západoslovenském kraji. Současně jsem dělal instruktora okresního výboru strany v Tmavě a zúčastňoval se zasedání předsednictev a plén. Bylo to užitečné. Měl jsem možnost získávat zkušenosti z práce volených orgánů. Při oddělení jsme měli široký aktiv instruktorů, kteří dobrovolně chodili do organizací a pomáhali základním organizacím strany. Jednou za týden nebo za deset dní se scházeli na krajském výboru strany, podávali zprávy a dostávali nové instrukce. Mnozí soudruzi, jako soudruh Kusalík (stal se ředitelem, později ministrem průmyslu SSR, nyní velvyslancem) a mnozí další (někteří již dnes nežijí) pracovali bezplatně jako instruktoři krajského výboru strany.

Práce mě bavila. Věnoval jsem tomu všechnu myslitelný čas. Když jsem odcházel od řemesla, vydělával jsem měsíčně pět až šest tisíc korun. Na krajský výbor strany jsem nastoupil za plat 2 800 korun a podepisovali jsme tehdy smlouvu, kolik výborových schůzí měsíčně a kolik členských a veřejných schůzí je potřebné absolvovat. Všechno jsme dělali jako samozřejmé a s láskou.

Postupně jsem se stal vedoucím tohoto oddělení. Zažil jsem i dobu, kdy vypukla aféra se

Šlingem. Jeho přítel, Ervin Polák, byl vedoucím tajemníkem krajského výboru strany. Do funkce vedoucího krajského tajemníka ho uváděla Marie Švermová. Po určitém čase ho zavolali do Prahy na poradu, ze které se již nevrátil. Dlouho jsme nevěděli, kde je. Nemohli jsme pochopit, že by našeho vedoucího tajemníka kraje mohl někdo zadržet, dokonce zavřít. Mysleli jsme si, že byl vyslán do zahraničí na nějakou důležitou a tajnou poradou. Později přišla z Prahy šifrovaná zpráva, ale nikdo ji neuměl rozšifrovat, protože klíč od šifry byl v trezoru a klíč od trezoru měl u sebe soudruh Polák. Až za několik dní přijela Marie Švermová a objasňovala nám, co se stalo. Později to postihlo i Marii Švermovou.

Začínalo období velkých, až tragických omylů, období, kdy ve straně začaly převládat protistranické metody práce, které zaváděl Rudolf Slánský a na které sám později doplatil životem. Nikdo z nás tehdy neměl sebemenší podezření ani tušení, že se ve straně zahrnuje něco, co je neslučitelné s leninskými normami života strany a co zapříčiní obrovské politické a morální škody.

V té době jsem byl vybrán do Ústřední politické školy v Praze. Nástup do školy v listopadu 1951 znamenal přinést i když dočasnou, ale přece jen určitou oběť. Bylo mi již 33 let To je věk, kdy má člověk zaběhnutý svůj rytmus života.

Vedoucí oddělení krajského výboru strany je již významné společenské postavení. Byl jsem 11 let sirotkem, žil jsem ustavičně u cizích lidí, a proto jsem velmi lpěl na rodinném prostředí. Měl jsem radost, že mám vlastní domov. Nyní jsem měl léta žít odloučen od rodiny, žít já i rodina ze školního stipendia a stipendium bylo menší než plat. Přitom za několik dní měla žena родit. První dítě nám zemřelo. Druhá dcera se nám narodila 16 dní po mém nástupu do školy. Nebylo to pro mne lehké, a tím méně pro manželku. Avšak pro další formování mého života nebyla škola obětí, ale naopak, významným přínosem.

Škola mi dala hodně. Objevily se mi doposud neznámé pohledy na svět, vývoj společnosti, na práci, národ, společnost a celý smysl života. Jsem hluboce přesvědčen, že člověk může svůj život prožít čestně, poctivě a užitečně i bez znalosti marxismu-leninismu. I má matka ho tak prožila a hodně dobrého vykonala. Jsou lidé, kteří prožijí život bez hudby, knih, divadla, kulturního žití. Stamilióny lidí jsou ještě dnes na světě a neumějí číst a psát a přesto jsou čestní a užiteční. Měl jsem tetu, která se dožila 92 let a nikdy neviděla vlak. Vychovala sedm dětí a prožila užitečný život.

Ale současně jsem přesvědčen, že kdo chce udělat víc, než jen prožít svůj život, kdo chce pomáhat pokroku, nebrat vývoj pasivně, ale pokusit se ho usměrňovat potřebuje se osvojit

vědecký světový názor, marxismus-leninismus. Jinak člověk bloudí, hledá cestu, ale nemusí právě tuto cestu najít Všechny ostatní ideologie ukazují též cestu, ale jen v kruhu. Kdo nemá kompas, musí poznat alespoň přírodní jevy, aby se uměl v přírodě orientovat, kde je sever a kde jih.

Marxisticko-leninská filozofie umožňuje chápat a objevovat Nestačí se jen naučit z knih citáty, formulky, ale procítit je, naučit se je aplikovat uplatňovat v dané době a v konkrétních podmínkách. V prostoru a v čase. Je to živé učení, které nestrpí nějaký schematismus. Tvořivé uplatňování v tom je i úspěch naší práce. Třídní protivníci vytrhávají jednou jednu chybu, podruhé druhou chybu nebo omyl, který se vyskytuje v práci toho kterého člověka, představitele, funkcionáře, dokonce i strany. To není však vina marxisticko-leninské filozofie, vědeckého světového názoru, ale konkrétních lidí, kteří neumějí toto učení správně uplatňovat Bohužel, těch je též dost

Smetanova Má vlast, i když ji člověk slyší poprvé a neměl by žádné znalosti o hudbě, je tak krásná, srozumitelná, milá, že i člověk neznalý hudby z ní vycítí dějiny a krásu české země. Dá se poslouchat stokrát i tisíckrát, aniž by to omrzelo. Ale Smetanu, jeho skladbu Má vlast, zahraje, podá jinak Česká filharmonie a jinak, řekněme,

orchestr některého krajského divadla. Jeden i druhý jsou hudebními tělesy, jsou to muzikanti. Umějí číst z not. Učí se skladbu a zkoušejí a přece ji každý zahraje jinak. Marxismus-leninismus má též své různé vykladače, interprety. Citlivé, tvořivé i tupé, strnulé. Jsem hluboce přesvědčen, že stále více lidí ve světě to chápe a osvojuje si a bude osvojovat vědecký světový názor.

Život ve škole měl v tehdejší době víc vojenský než vysokoškolský charakter. Program školy vycházel z toho, že posluchači jsou lidé disciplinovaní, se značnými životními zkušenostmi a že složité teoretické problémy musí zvládnout ve zkráceném čase. Každý den začínal budíčkem, rozvíčkou, pokračovalo se do oběda přednáškami, odpoledne semináře, individuální studium i probírání látky v kroužcích. Volné večery byly jen dva v týdnu. I večer se studovalo, schůzovalo a besedovalo. Každý den byl pracovní od 7 hodin ráno do 22 hodin večer. Jednou za měsíc bylo tzv. Velké volno, sobota i neděle pro návštěvu rodiny.

První rok jsem byl členem stranického výboru našeho ročníku. A druhý rok předsedou celoškolského výboru. Tehdy jsme měli asi 14 základních organizací podle kursů a ročníků. Práce bylo dost a všechno se muselo dělat navíc, ve volném čase. Všechno jsme brali velmi vážně, všechno se nám jevilo důležité a potřebné. 1 k

malým otázkám, problémům, se přistupovalo jako k velkým. Kdo by se na nás díval z povzdálí a byl by zkušenější než my, asi by řekl, že některé otázky zbytečně komplikujeme. Ale nelze pohlížet na naši činnost dnešními očima a z hlediska dnešních zkušeností. Všechno, co jsme dělali, ve všem jsme se učili. I připravovat schůze, vystupovat na schůzi, diskutovat, odpovídat, polemizovat atd. Na škole jsme měli soudruhy, bývalé řecké partyzány. Měli svůj samostatný ročník a svou základní organizaci strany. Bylo s nimi hodně problémů a práce. Neuměli pracovat v legálních podmínkách. Stále měli sklon ke konspirativní práci. V životě školy i v učení byla vysoká disciplína a obětavost. Bylo to tak samozřejmé, jako každodenní strava.

Rok 1953 se pro nás, i pro mě osobně, zdál rokem katastrofálním. Umřel Stalin. Smrt Stalina se nám jevila jako v dávných dobách zatmění slunce pro ty, kteří nepoznali přírodní zákony. My jsme byli vychovaní v duchu, jaký panoval v období druhé světové války a po jejím skončení. Stalin byl symbolem vítězství nad fašistickým Německem i osvobození naší vlasti. Byl jsem přesvědčený, že smrtí Stalina končí jedna historická epocha a neměl jsem představu, co přijde. Měl jsem strach, že dojde ke značným poruchám v životě společnosti. Krátce na to, jen co se vrátil z pohřbu z Moskvy, onemocněl a

zanedlouho zemřel i Klement Gottwald. Byla to velká rána nejen pro KSČ, ale pro celou naši veřejnost pro naše národy a národnosti. Stál jsem čestnou stráž ve Španělském sále u katafalku a za školu jsem byl vybrán jako delegát do smutečního průvodu. Ještě dnes vidím tisíce lidí, kteří přicházeli do Španělského sálu, prosté ženy, staré i mladé, kteří před katafalkem plakali, křížovali se i jiným způsobem projevovali svůj smutek. Byly to velmi těžké dny v mém životě. Bylo nás hodně, kteří jsme si připadali jako sirotci. Stále mi zněla v uších slova Klementa Gottwalda: „Straně věřte, soudruzi!“

Vztahoval jsem si to na těžké chvíle osobního života, národa, strany i jednotlivce. Jak kráčet komu věřit, s kým jít? Straně věřte, soudruzi! To nám dávalo jistotu a nebylo síly, která by mohla tuto jistotu oslabit. S učením jsem měl velké problémy na začátku. Hlavně filozofie a politická ekonomie mi dělaly nemalé problémy. Postupně jsem to zvládal a nakonec jsem patřil mezi nejlepší. Chtěl jsem, ale hlavně věřil, že až skončím školu v Praze, půjdu pokračovat ve studiu na Akademii společenských věd do Moskvy. Měl jsem touhu vrátit se na vysokou školu jako učitel a naplnit tak matčino přání, která tolik toužila, abych byl učitel.

Ústřední výbor KSS rozhodl jinak. Pro ideologické chyby nebo nesrovnalosti o j bylo

doslova rozehnané ideologické oddělení ÚV KSS. Vysoká škola v Praze byla požádána, aby mě dříve uvolnili za vedoucího oddělení. Během 14 dní jsem ojí udělal potřebné zkoušky a nastoupil na ÚV KSS. Vysokou stranickou školu jsem dokončil dálkově až v roce 1962.

V roce 1953 byla měnová reforma.

V Ružomberockých celulózkách došlo k hrubým chybám. Mzdy a platy byly vyplaceny o několik dní později, připadlo to na sobotu, a pracující si již nemohli nic koupit, protože v pondělí byla měnová reforma - výměna peněz. Výsledek: propukla demonstrace. Byl jsem poslán se skupinou soudruhů do Ružomberka urovnat problémy, aby se začalo pracovat. Byl to můj velký krok v konkrétní politické situaci po získání určitých teoretických vědomostí. Řečnil jsem a besedoval s dělníky celou noc a den. Dopadlo to vcelku dobře a začalo se pracovat. Postupně jsem se na oddělení zapracoval a práce se mi začala dařit. Pracovalo se však velmi těžko. Soudruh Pavel David, tajemník ÚV KSS, i když za ideologii nezodpovídal, hrubě do této citlivé oblasti zasahoval. Všude viděl nepřátele a ve všem nepřátelský záměr. Vzpomínám si, jak mi vytýkal, proč kterýsi básník napsal básničku, ve které zvolil metaforu o padající hvězdě. Podezřívá básníka i mne, že trpíme, aby se vnášely nejistoty o komunistické hvězdě, že básník určitě zvolil

tuto symboliku, aby poukázal na pád komunistické hvězdy. Jindy dělal velký křik, že v Roháči (to je humoristický časopis) na titulní straně vyšla kresba nedokončené stavby, na níž bylo lešení. Soudruh David objevil, že lešení je složeno tak, že díly jdou křížem, a to má znamenat, že budovatelské úsilí lidí je přeškrtnuté. Jednoduše, ve všem hledal záměr a nepřátelský čin. Každý umělec se v jeho představách musel posuzovat jako nepřítel. Byla to velmi těžká práce. Vyžadovala trpělivost, zbytečně nepolemizovat neoponovat nevydráždit soudruha Davida k ještě větší zlosti, ale dělat pravý opak. Byla to vlivná osoba a já jsem byl jen vedoucí oddělení.

Na podzim roku 1953 přišlo mé přeložení do Prešova. V polovině října mě zavolal Karol Bacílek, který byl tehdy prvním tajemníkem ÚV KSS a velmi stručně, bez nějakého úvodu, mi pověděl:

„Víš, co se děje na východním Slovensku, na Prešovsku. Ty jsi rodák z východního Slovenska. Za chyby, které se tam udělaly, budeme měnit celé vedení kraje a tebe tam posíláme jako tajemníka krajského výboru strany pro otázky ideologie a průmyslu.“

Naše generace byla vychována tak, že o rozhodnutí strany se nediskutovalo, ale plnilo se. Byli jsme jako vojáci. Kam nás strana posílala,

tam se šlo. Měl jsem jen jednu poznámku. Že jsem chtěl jít, až si trochu popracuju na ústředním výboru, na studium do Moskvy. Na to mi bylo odpovězeno, že mě posílají do Prešova na dva roky a potom že půjdu do Moskvy. To bylo ve středu v poledne.

Večer jsem to oznámil ženě a ráno cestoval do Prešova.

Na X. sjezdu KSČ v roce 1953 jsem byl zvolen členem ústředního výboru. Tím jsem měl možnost těžkosti a bolesti našeho kraje na ÚV KSČ často nastolovat.

Na celostátní konferenci v roce 1956 jsem byl členem návrhové komise. Byla to dobrá škola, abych se přesvědčil, že jen čekat, až si na nás na plánovací komisi vzpomenou, je hloupost a naivita. V době rokování se v komisi víc kladly požadavky, než objektivně posuzovaly skutečné potřeby. Jednotliví členové například zdůvodňovali, že v jejich kraji jsou ještě prašné silnice, jinde že je málo obchodů, nemocnic, je třeba rozšířit zdroje vody atd. Musel jsem upozornit návrhovou komisi, že my máme nejen prašné silnice, ale že do desítek obcí nevede žádná cesta a vody má již nyní krajské město méně než ti, kteří upozorňují, jaké to bude u nich za 5–10 let Když byla delegace ÚV KSČ a vlády ve Svidníku na oslavách, pitná voda se musela vozit v cisternách. Dokonce i na mytí nádobí, protože

se zjistilo, že voda je velmi škodlivá. Po oslavách se opět obnovil starý způsob v zásobování vodou a lidi to velmi popuzovalo. Najednou zjistili, že oni mohou pít vodu, která se nehodí ani na mytí a nikdo se o to nestará. Jedině v době přítomnosti delegace bylo zakázáno lidem používat tuto vodu a po odchodu se opět mohla používat. Do té doby ani nevěděli, že voda je zdraví škodlivá.

V návrhové komisi jsem oznámil, že naše delegace se nemůže vrátit z celostátní konference domů, aniž dostane pro kraj alespoň nějaký příslib. Předsedou návrhové komise byl soudruh Dolanský. Moudrý, uvážlivý národohospodář. Dlouho poslouchal, zdálo se, že dříme. Najednou vybuchl a říká:

„Hergot, to Státní plánovací komise nedokáže nic vymyslet? Albánii pomáháme, kdekomu pomáháme a našemu jednomu kraji pomoci nedokážeme?“ Tam jsem si opět uvědomil, jaká je byrokracie silná, že ve státě rozhodují referenti a ne ministři. Přítomní experti dokazovali, že je to sice pravda, ale všechno je bilančně uzavřené, že se nedá nic dělat jen čekat na další pětiletý plán. Tak se stalo, že do usnesení se alespoň napsalo, že se ukládá ministrům těch a těch resortů, aby zkoumali, co je možné postavit v okresech Svidník, Stropkov, Stará Lubovňa a Medzilaborce. Nic jsme neměli, jen toto usnesení. A přece jsme byli šťastni a věřili jsme, že se to

trochu pohne k lepšímu. Asi za čtvrt roku jsme dostali usnesení, že bylo rozhodnuto přiznat našemu kraji dvě stě miliónů korun na pět let v podstatě jako výpomoc obyvatelstvu. Bylo zdůrazněno, že se nesmí sáhnout na žádné surovinové a bilanční zdroje, že prostředky mají být použity jen pro opravu potůčků, cest regulaci potoků, úpravu pasek atd. Nepřímo, ale dost srozumitelně bylo naznačeno, že je to vlastně dáno oj na to, aby lidé měli jakous takous práci, nějaký příjem, aby se zvýšila kupní síla.

Nám v kraji se to zdálo být celkem logické a hlavně ne dlouhodobé řešení. Co bude, až utratíme 200 miliónů korun? To znamená na poslední čtyři roky po 50 miliónech ročně pro celý kraj. Hledali jsme z toho východisko. I tak se nám zdálo, že 200 miliónů je velký kapitál. Předložili jsme předsednictvu ÚV KSČ své návrhy, čeho bychom chtěli docílit, jak 200 miliónů korun investovat a zabezpečit trvalejší zaměstnanost v kraji. Poprosil jsem jednotlivé členy předsednictva, aby podpořili náš návrh. Bylo rozhodnuto, že náš návrh bude posouzen v sekretariátu ÚV KSČ a na jeho rokování jsem byl připravený.

Přiznám se, že jsem měl malou, velmi malou dušičku, když jsem vstupoval do budovy ÚV KSČ u Prašné brány. Poprvé jsem se měl účastnit rokování sekretariátu ústředního výboru. Byly to

ještě časy, kdy jsem měl takovou úctu před orgánem ÚV KSČ, že kdybych se nestyděl, tak bych se před samotnou budovou ústředního výboru poklonil jako křesťan před kostelem. Myslel jsem si, že v aparátě KSČ a hlavně členové předsednictva a sekretariátu ÚV jsou nejčestnější, nejmoudřejší a nejschopnější lidé. Byl jsem přesvědčen, že vědí, jak se u nás v kraji žije, jak se trápíme, jak pracujeme, aby se politika strany důsledně plnila.

Některé otázky, které mi členové sekretariátu položili, jak si to představuju žádat změnu usnesení, zda si uvědomuji, že se tím narušuje plán a podobně, mě vyvedly z míry. Z lítosti, že nechápou naše problémy, jsem se skoro rozplakal. S velkou trémou, ale trpělivě jsem objasňoval, že to, co se nám nabízí, je velkorysý, ale stavět na prešovsku novou hladovou stěnu bychom již neměli, že stačí ta, kterou předkové postavili v Praze. Nám šlo o to, abychom nerozdali 200 miliónů korun a nic z toho nezískali, jenom to, že naučíme lidi přijímat jakési milodary, plat za práci, kterou nevykonávali a nevytvořili hodnoty. Po dlouhé diskusi byly naše argumenty zohledněny a byl dán souhlas, že můžeme použít 50 miliónů ročně na všechno, pokud nebudeme odčerpávat plánované fondy. Měli jsme usnesení celostátní konference, kde, jak jsem uvedl, se ukládalo

příslušným resortům hledat možnost něco vybudovat A měli jsme ještě asi 180 miliónů korun. Asi 20 miliónů jsme již použili podle platných pokynů.

Začal jsem obcházet ministry a připomínat usnesení celostátní konference. Každý slíbil, ale že nemá peníze. Na otázku, zda by byl ochotný něco postavit kdybychom obstarali prostředky, ochotně svůj slib potvrdil. Všichni byli přesvědčeni, že nic nemáme a nic neseženeme, a tak lehce slibovali. Když jsem nabízel peníze, vyvstala otázka projektů, stavebních kapacit a ostatní problémy, které s výstavbou souvisejí. Od různých ředitelů jsem získal informace, co oni by konkrétně potřebovali, jakou výrobu, jaký podnik. Obstarali jsme projekty a staváře. Velmi nám pomáhal vojenský projektový ústav. Tak jsme začali stavět Oděvní závod ve Svidníku, Teslu ve Stropkově, Šroubárnu ve Starej Lubovni, závod na výrobu obuvi v Bardějově a Transportu v Medzilaborcích. Byly to z hlediska dnešní doby velmi laciné závody. Svidnický závod pro 1 200 pracovních sil stál asi 22 miliónů korun. Při zahajování každé stavby z toho dělali takovou politickou slavnost, jako by to byly miliardové investice. Když se práce rozběhly, požádali jsme, aby stavby zahrnuli do státního plánu, a tím jsme ztratili nárok na zbytek ze vzpomínaných 200 miliónů.

Dnes v těchto závodech pracuje téměř 10 000 lidí, kteří mají trvalé výdělky. Velký závod Chemko Strážske se stavěl v rámci plánu. Ani ten nám ze začátku mnoho radosti nedělal. Byl postavený jako náhradní a neměl náplň výroby. Trvalo dost dlouho, než se i tento problém vyřešil.

Z každého úspěchu, z každého kroku vpřed jsme měli obrovskou radost, povzbuzovalo nás to do další práce. Nelitovali jsme času, ničeho, jen abychom vykázali vždy nějaký úspěch. Náš kraj měl značné dodávkové povinnosti v zemědělských výrobcích. Jen brambor bylo třeba vykoupit 130 tisíc tun. To je více, než se dnes vykupuje v celém Východoslovenském kraji. Naproti tomu mléka se vykupovalo tak málo, že nestačilo ani pro děti. Stranický aktiv byl denně mezi lidmi. Stovky a stovky lidí denně vstávaly ve tři, ve čtyři ráno, aby již v pět byly mezi lidmi, přesvědčovaly je o jejich povinnostech. Byli u mlátiček, při výkupu, u obilí, brambor, mléka.

Velká politická práce se vykonala, když na podzim 1956 vypukla kontrarevoluce v Maďarsku. Každý den se do tří čtyř míst - rajónů svolávali vedoucí tajemníci ze čtyř pěti okresů a tajemníci krajského výboru strany, případně další členové předsednictva krajského výboru, jako předseda KNV a další a informovali aktiv, jaká je situace v kraji a v republice. Tajemníci a členové

předsednictva okresních výborů strany si svolávali aktivity v rámci okresu po střediscích a informovali předsedy základních organizací. Pravidelně jsme svolávali průvodčí nebo řidiče autobusů, aby mohli referovat a reagovat na všechno, co slyší od cestujících a současně nás informovali. Od nás získávali pravdivé informace, aby mohli správně odpovídat Tato metoda se velmi osvědčila a používali jsme ji, když došlo k nepokojům v sousedním Polsku, k tzv. Paždiernikové revoluci, jak tento kontrarevoluční pokus polští soudruzi nazývali. Soudruh Gomulka nastupoval do funkce v podstatě na antisovětské vlně. Rozpustil družstva a všechno kritizoval. Principiální komunisté byli prohlašováni za „konzervy“. Byla to nadávka pro věrné komunisty.

Nemálo starostí jsme měli s vyučováním na školách. Odedávna byly v severní části východního Slovenska školy s vyučováním ruského jazyka. Většina obyvatelstva v těchto částech se hlásila k Rusínům. Horský komplex Poloninských Karpat a Nízkých Beskyd se osídloval celá staletí. Ve 14. století byl do této oblasti masový příliv obyvatel z území bývalé Kyjevské Rusi. Místní obyvatelstvo je bralo jako „ruské syny“. Odlišovali se řečí, zvyky, písněmi, náboženstvím. Postupně od různých vládců dostávali názvy. Pro jedny byli Rusíni, Rusnáci,

Uhrorusové, Ruténi. Jak to bylo složité, je vidět i z poémy *Ja Rusin bol*“, kterou napsal Alexander Duchnovič.

Ja svit uzriv pod Beskydom, pervyj vozduch ruský sál, ja krmil sja ruským chlibom, Rusin mene kolysal.“

Alexander Duchnovič byl vzdělaný a moudrý člověk, dal Rusínům první slabikář. Jeho předkové patřili ke střelcům, kteří utekli před trestem Petra I. a též nevěděl nebo nemohl napsat jednoznačně, že to jsou Rusové. I pro Maďary bylo přijatelnější, aby tu žili Rusin i než Rusové. A tak se lidé hlásili i za první Československé republiky buď k Rusínům nebo k Rusům. A Hlinka vyhrožoval, že až se dostane k moci, tak to všechno vyveze na Ukrajinu. Jeho následovníci za Slovanského státu vynaložili značné úsilí, aby Rusíny zlikvidovali.

Po osvobození bylo sice dost starostí, ale dokonce vědecké ústavy začaly tvrdit, že je historicky nesprávné tvrdit, že tu žijí Rusové a že Rusíni nejsou žádná historická národnost. Přišli k závěru, že podle různých znaků obyčejů, řeči, dialektu se dokazuje velká příbuznost se zakarpatskou částí Ukrajiny, že se nejedná o Rusy, ale o Ukrajince. Staletý vývoj formování nikdo nerespektoval. A tak se bez přípravy změnil vyučovací jazyk ruský na ukrajinský. Většina učitelů byla odchovaná na Ruském učitelském

ústavu v Prešově a spisovný ukrajinský jazyk neovládala. Nebyly knihy, učebnice ani učitelé, ale měli jsme ukrajinské školy. Opět se potvrdila stará pravda, že práce kvapná, málo platná.

Bylo to administrativní rozhodnutí a ne politické řešení a dlouhá léta se napravovaly chyby. Mnohé obce odmítaly ukrajinskou školu a domáhaly se raději slovenské. Obce s názvem Ruský Kručov, Ruská ves, Ruská Bystrá a další, které se jmenovaly Ruský, Ruská, byly zásadně proti. Byly obce, kde rodiče i rok nepustili děti do školy. Bylo dost tzv. věrných, kterým je každé usnesení jasné, i když mu nerozumějí a nechtěli připustit změnu jazyka. Mnozí nechtěli respektovat realitu a škodili právě tomu, za co chtěli bojovat - kulturnímu povznesení lidu.

Zastával jsem názor, že jestliže rodiče chtějí slovenskou školu, že je třeba ji povolit, i když bylo jasné, že obec je čistě ukrajinská, rusínská. Naše společnost přece potřebuje vzdělané československé vlastence a ne nevzdělané, omezené nacionalisty.

V kraji jsme zdělili ještě jeden složitý politický problém. Týkalo se to rezoluce ÚV KSČ o ukrajinském buržoazním nacionalismu. Jeden čas to byla móda. Když byl slovenský nacionalismus, musel být i ukrajinský. Nejdříve se administrativně prosazovalo, aby se lidé hlásili za Ukrajince a potom ty, kteří byli iniciativní,

prohlásili za nacionalisty. Jako nositelé nacionalismu byli obviněni členové ÚV KSS a poslanci - zakládající člen KSČ soudruh Peter Babej a předválečný člen strany Vasil Kapišovský. Byli zbaveni funkcí a hrubě, nedůstojně šikanováni. Postupně se dokázalo, že obvinění byla falešná, ale nikdo neměl odvahu předložit návrh na zrušení rezoluce a soudruhům vrátit stranickou a občanskou čest. Soudruzi se toho právem dožadovali. Nevím, zda to Bacílek s někým konzultoval, ale když jsem se domáhal, aby předsednictvo ÚV KSS případ uzavřelo, tak mi řekl, ať to udělá KV KSS. Prostudoval jsem tisíce stránek materiálu pod heslem „škorpioni“. Někteří lidé, kteří soudruhy Babeje a Kapišovského falešně obviňovali, ještě žijí. Dodnes neumím pochopit, jak to mohli udělat. Když je potkávám, mám nepříjemné pocity. Myslím, že se jim nežije lehce, že jim svědomí nedává klidně spát I když krajský orgán neměl právo zrušit usnesení ÚV KSS, předložil jsem zasedání krajského výboru strany zprávu o nevině soudruhů Babeje a Kapišovského s návrhem, že mají právo být voleni do všech stranických a veřejných funkcí. KV KSS to schválil a UV KSS to vzal na vědomí. Ti, kteří rezoluci přijímali, byli rádi, že se to smetlo ze světa. Pocit křivdy ale zůstal.

Všechno je dnes za námi, ale nebyl to lehký

zápas překonat různé omyly a hříchy minulosti. K těmto otázkám se připojil ještě problém náboženský. Kromě katolíků a evangelíků byla na východním Slovensku více než 250 tisícová skupina pravoslavných a řeckokatolíků.

Historický vývoj na východním Slovensku byl v mnohých oblastech odlišný od vývoje na středním a západním Slovensku. Takalo se to i náboženství. Ve druhé polovině 16. století se v Polsku podařilo pevně usadit jezuitům. Osobně si myslím, že tato skutečnost neznamenala pro budoucnost Polska to nejlepší. Velký tlak Říma proti pravoslaví byl korunován v roce 1594 v Brestu. Většina ukrajinských a běloruských biskupů z polské říše dala proti vůli lidu souhlas uznat primát papeže. O dva roky později, na sněmu v Brestu, vytvořili Unii, což znamenalo začátek řeckokatolického vyznání. Vyvolalo to velký odpor věřících, náboženskou nesnášenlivost a spory, které panují dodnes. Je to jeden z příkladů, jak se církev postupně stala nástrojem politických a mocenských zájmů feudalismu a kapitalismu a málo dbala na cítění širokých mas lidu.

V roce 1950 došlo v Prešově na tzv. Velkém sinodu ke sjednocení řeckokatolické a pravoslavné církve. I v tomto případě převažovala administrativní metoda. Ne všichni kněží to pochopili. Ti, kteří byli proti, začali věřící štvát

proti danému rozhodnutí. Aby získali i ty, kteří souhlasili, rozšiřovali nepravdy, lži, pomluvy, že kdo bude pravoslavný, bude se muset vystěhovat do Ruska apod. Ale člověk se nechce stěhovat ze svého domova. Jeho domov je mu vlastí.

Nebylo dost pravoslavných kněží. Bylo je třeba ve zkrácené formě vyškolit. Na výběr se nijak zvlášť nedbalo. Byly velmi trapné a komické scény. Když přišel vysvěcený nový kněz, kterého lidé předtím poznali v jiné profesi, například jako zootechnik, jenž kastroval, jak se na východním Slovensku říkalo, miškoval, tak ženy utíkaly a křičely: „Miškár, miškár chce sloužit svátou mši.“

Většina kněží byla dost dobrá, ale byli i takoví, kteří si mysleli, že kněžské povolání jim bude dobré jen k tomu, aby mohli pít, popřípadě chodit za ženami. Bylo z toho dost hanby. Vzpomínám si, že jsem osobně dal pokyn okamžitě uvolnit z církevních služeb jednoho kněze, když jsem se dověděl, a to se potvrdilo, že na závěr svaté mše dal zpívat v kostele Internacionálu. Nevím, zda to někdy tento kněz pochopil, ale těžko chápal, že vedoucí krajský tajemník komunistické strany nesouhlasí, aby se v kostele zpívala Internacionála.

Nejsložitější to bylo v těch obcích, kde se obec rozdělila na řeckokatolíky a pravoslavné a kostel byl jenom jeden. Komu měl sloužit? Zpravidla zvítězila ta skupina, která měla

výbojnější ženy a silnější muže. Na jednom velkém aktivu, kde jsem referoval, vtrhla do sálu skupina věřících a žádala, abych se vyjádřil, rozsoudit, komu kostel patří. Osobně jsem víc sympatizoval s pravoslavnými, ale vynést soud jsem si netroufal. Proto jsem řekl:

„Kostel je dům boží. Všichni jste křesťané. To, co děláte, není Bohu milé. Jemu je jedno, kdo jak se modlí - ve stoje, v pokleku, dopoledne nebo odpoledne. Bude rád, když se tam budete modlit a když ne spolu, tak jednou jedni, podruhé druzí, ale ne, abyste dům boží převrátili v nějakou hospodu, kde jsou bitky.“ Trochu se ošívali a potom odešli pryč. Údajně, jak jsem slyšel, se alespoň dočasně dohodli na využívání kostela.

Práci nám stěžovaly poměry, které vládly v Bratislavě na ÚV KSS. Mezi soudruhem Strechajem a soudruhem Davidem probíhal jakýsi ustavičný boj. Jeden druhého neměl rád. Táhlo se to ještě do Žiliny, kde spolu pracovali. Jednota mezi nimi vznikla jen tehdy, když se mělo vystoupit proti jinému soudruhovi, hlavně proti Viliamu Širokému.

Ze své životní zkušenosti jsem dospěl k poznání, že pro úspěch každé kolektivní práce nemůže politický činitel pracovat jako individualista. Velmi důležité jsou mezilidské vztahy. Je to něco jako v chemii. Všechny prvky jsou důležité, ale ne každý prvek je možné sloučit

s druhým. Jedno spojení vytváří novou kvalitu, novou hodnotu a druhé může zavinit výbuch. I mezi lidmi se může stát, že určitý dobrý člověk nebude umět pracovat s jiným dobrým člověkem, ale ve spojení zase v jiném kolektivu vytvoří dobrou dvojici a nastane soulad v práci.

Soudruh Strechaj i soudruh David si hledali spojence pro své intriky. Soudruh Strechaj byl za Prešov poslancem. Rád do Prešova jezdil, měl tam i srdeční záležitosti. Jako vedoucí krajský tajemník jsem si musel vyslechnout jeho názory, se kterými se nedalo souhlasit. Velmi hrubě se vyjadřoval o soudruhu Širokém. Rád opakoval, že Široký se odrodil, že zradil Slovensko, a proto nemůže zastupovat Slováky v Praze atd. Byly to věci, o kterých se nedalo s nikým poradit ani v předsednictvu krajského výboru, ani doma, ani s přítelem. Doslova mě to dusilo. Navíc jsem k soudruhu Širokému, jako většina mé generace, choval úctu a výroky soudruha Strechaje mě zraňovaly. Rozbíjel ve mně některé hodnoty, představy, názory.

Po jednom rokování pléna krajského výboru strany, na které byl delegován tajemník ÚV KSS soudruh J. Kříž a hned neodcestoval, jsem si ve slabé chvílce postěžoval. Pověděl jsem mu, že by na ÚV KSS měli být jiné metody práce s tajemníky krajských výborů strany, než jaké se uplatňují. Nevolat nás jen, jak se říká, na koberec,

na kontrolu, jak se plní úkoly, nebo když jsou nějaké nedostatky, ale zavolat také někdy na kus lidské, soudružské řeči. Nic by se přece nestalo poobědvat nebo povečeřet a zeptat se, jak žiješ, jaké máš problémy v životě, v rodině, co tě trápí a nedělat hned kádrové závěry, když si člověk otevře srdce a poví, co ho trápí, v čem má pochybnosti, s čím nesouhlasí. Při uplatňování takové metody by byl člověk smělejší a zeptal se:

Je to dobré, když soudruzi z vedoucích orgánů nevytvářejí jednotu, pomlouvají jeden druhého?“

Přiznal jsem se, že nerozumím tomu, jak mě do svých záměrů vtahuje soudruh Strechaj, že mám z toho strach a nerad bych dopadl jako Havlíčkův Vašek, který šel s pány na led a nakonec si zlámal nohu. Soudruh Kříž kýval hlavou, vše vyslechl a tvářil se, že mě chápe a souhlasí. Bohužel, zapomněl jsem na jeho charakter i na to, že má velmi blízko k soudruhu Davidovi a že mu to může říct. Po návratu do Bratislavy to skutečně všechno soudruhu Davidovi řekl a David Strechajovi, aby si na mě dal pozor, protože jsem prý prozradil všechno, o čem přede mnou hovořil. Nebyla to pravda. Já jsem před Křížem vůbec neříkal, co tvrdil Strechaj o Širokém. Jaké to mělo dozvuky, tato příhoda, to jsem pocítil ještě za pár let když jsem byl přeložen do Bratislavy, Soudruh Strechaj mi

to již nikdy neodpustil. A když jsem vytýkal soudruhu Davidovi, proč mě pomlouval, tak řekl, že nechtěl, abych se se Strechajem sblížil. Já jsem argumentoval tím, že nemusel mít strach, že dobře věděl, že společnost Strechaje nevyhledávám. Strechaj mě často zval na lov do hraničního pásma a já jsem se vždy vymluvil a nabídku nepřijal. Jaké to byly divné vztahy, o tom svědčí odpověď Davida:

„To je dobře, že jsi nešel, on by tě tam mohl zastřelit a ještě by řekl, že jsi chtěl utéct do Rakouska.“

Toto konstatování mě doslova zmrazilo, když jsem si pomyslel, jaká je představa jednoho soudruha o druhém. Jak vůbec Davida mohla napadnout tak zvrhlá kombinace? Jak se dalo pracovat v takové atmosféře?

V roce 1958 zemřel soudruh Zápotocký. Kdo bude prezidentem, kladla se otázka nejenom nahoře, ale i v široké členské základně i ve veřejnosti. Mnoho lidí tipovalo, že prezidentem bude Viliam Široký. Před zasedáním ÚV KSČ byli vedoucí krajsí tajemníci zaveláni k soudruhu Bruno Köhlerovi, tajemníkovi ÚV KSČ a ten nám oznámil, že návrh na prezidenta bude na soudruha Antonína Novotného. Přiznal, že jsou lidé, kteří očekávají, že prezidentem bude V. Široký, ale že Český národ by nepochopil, kdyby byl prezidentem Slovák.

Netrpěl jsem nacionalistickým komplexem. Nevadilo mi vůbec, že prezidentem bude soudruh A. Novotný. Dokonce jsme jako krajsí tajemníci byli rádi, že hlavou státu bude první tajemník KSČ, že vrchní velitel Lidových milicí (my jsme byli krajskými veliteli milicí) bude současně i vrchním velitelem armády. Ale zdůvodnění, že by to Český národ nepochopil, mohla těžko pochopit většina tajemníků krajských výborů strany i z českých krajů. Někteří lidé velmi rádi vydávají své názory za stanovisko národa. Ještě dnes mám před očima, kolik rozpačitých tváří bylo na zasedání ústředního výboru, když soudruh Široký předkládal návrh, aby ÚV KSČ doporučil Národní frontě pro volbu prezidenta A. Novotného. „Starý Hárus,“ jak jsme mu říkali, dokonce v sále rychle přepisoval jméno, protože vystoupení, které měl připravené, bylo šité na Viliama Širokého.

Situace v prešovském kraji se začala konsolidovat. Vybuďovali jsme dobré, velmi přátelské vztahy se Zakarpatskou oblastí. Za jejich pomoci a hlavně lacině jsme vysadili stovky hektarů vinohradů. Kvalitní vinohradské štěpy se tehdy vozily z Rakouska po 4,50 za kus. Zakarpatští soudruzí nám ho dávali za 0,50 Kč za kus. Na hranici jsme založili Park přátelství. Sovětská strana vyčlenila asi 2 hektary, z naší strany jsme vyčlenili také tolik, vysadily se stromy, vybuďoval amfiteátr a vždy jsem měl

představu, že na Československo-sovětské hranici bude místo hraničního kamene stát pěkná socha, symbol toho, jak se setkávají dva bratři.

Jednoduše - hranice bratrství. Myslím, že je to jediný přechod na naší hranici, kde se lidé necítí jako na hranici, ale jako v rodném domě, kde se setkávají dva věrní a upřímní bratři.

Kolektiv, ať už zvolený, nebo aparát na krajském výboru strany, krajském národním výboru, směrem dolů přes okresy byl dobrý, obětavý a pracovitý. S velkou úctou vzpomínám na celou plejádu starých, zakládajících i mladších komunistů jako Michal Špak, Jozef Tomko, Emil Reinkraut, Jan Morkovec, Michal Murcíno, Pavel Zubkovič, již vzpomínaný Peter Babej, Ludovít Gabriel, Michal Kudzej, Štefan Štenko, Jozef Kubašovský, Ján Boroš a stovky dalších. Mnozí z maldších jsou dnes na důležitých místech. Michal Štefaňák, Vasil Bejda, Ivan Škurfo pracují v aparátě ÚV KSČ. Soudružka Anna Kretová je místopředsedkyní SNR, Štefan Lazar ministrem vnitra SSR, Ignác Janák vedoucím tajemníkem Východoslovenského KV KSS, Ján Popp velvyslancem ČSSR v Rumunské socialistické republice, Ivan Krempa - členem, korespondentem ČSAV, Emil Rigo náměstkem ředitele VSŽ a další.

Všechny pochopitelně vyjmenovat nemohu a věřím, že mi to odpustí. Zvlášť mě těší, že téměř

všichni, kteří tvořili tento kolektiv, obstáli i v krizových letech 1968-1969.

Práce se nám dařila. Zdálo se, že bude trochu lehčí život, že bude čas i na rodinu. Mnozí lidé viděli mou ženu ustavičně se dvěma dětmi samu a považovali ji za vdovu. To nebylo jen u mne. Snad ani jeden funkcionář neměl ani jednu volnou neděli, aby vyšel s rodinou na procházku. Vždy jsme byli mezi lidmi. Byli jsme krajem nebo jsme se již stali krajem, se kterým se počítalo v celostátní politice. Desítky soudruhů, kteří přišli do kraje a na okresy na výpomoc, se mohly vrátit domů. Vykonali na Prešovsku velmi záslužnou práci.

My jsme vyslali do Bratislavy, Prahy i Moskvy desítky soudruhů na školy a ti se nám již vraceli. A tak zastoupili ty, kteří se chtěli vrátit I mně práce na východním Slovensku dala hodně. Ztratil jsem možnost absolvovat moskevskou akademii, ale to, co jsem získal v Prešově, bylo z hlediska praxe nenahraditelné. Byla to dobrá univerzita. Hodně jsem se naučil a rád na to vzpomínám. Víím, že jsem netvořil výjimku, ale měl jsem pocit, že jen já mám takovou smůlu, že když začíná trochu uspořádanější život když se ulehčí práce, hned se to změní, něco do toho vstoupí. Tak se i stalo.

Na podzim 1959 bylo svolané zasedání ústředního výboru KSS. Nic jsem netušil, nikdo

se mnou nehovořil, že na programu budu i já. Před zahájením rokování si mě zavolal soudruh Bacílek a říká:

„Tak ti děkuji za práci, kterou jsi v Prešově vykonal. Kraj je zkonsolidovaný, již se dostal na úroveň jiných krajů, můžeš odejít“

Myslel jsem si, že nezapomněl na svůj slib, že půjdu do Moskvy na akademii. Sice s velkým zpožděním, ale přece jen, že tento slib splní. Soudruh Bacílek - podle špatného zvyku žmoulal cigaretu - vyloudil těžko opakovatelný úsměv a pokračoval:

„Sýkora (byl poverenikem) musí odejít z poverenictví školství a kultury.“ Neptal jsem se, proč musí odejít ani mi to nevysvětloval a já jsem stále nechápal, proč mi to musí oznamovat. Za chvíli jsem se to dozvěděl. Jako by se to týkalo nějaké zprávy, že odpoledne může přšet doplnil soudruh Bacílek svou řeč tím, že ústřednímu výboru je předkládán návrh na odvolání E. Sýkory z funkce a já mám být schválen do funkce poverenika školství a kultury. Byl o j jsem tak překvapen, že uplynulo alespoň pět minut, než jsem se vzpamatoval. Všechno jsem čekal, jen to ne. Proč právě školství a kultura?

Hlavou mi vířilo plno myšlenek a otázek. Kdo to vymyslel? A proč? Jakoby mi někdo našeptával - závidí ti dosažený úspěch, úctu, kterou jsi si v kraji vydobyl. Je to záměr, chtějí tě znemožnit,

zkompromitovat zlikvidovat Myslel jsem si, že pro práci v kraji mám dobrou přípravu, ale pro školy a kulturu ne. Moje zkušenost mi říká, že pro člověka, který chce mít pohodlný život, je lepší, když v práci nemá úspěch. Nikdo mu totiž nic nezávidí a nikdo ho nepomlouvá ani nepodezřívá, že někoho předběhne. Žije v závětrí, do ničeho se nepouští, žádné konflikty nemá, každé srážce se vyhne, nepředkládá žádné návrhy, se vším je spokojený, na všechno kývá, má jak se říká, spokojený život. Ale na člověka, který se dopracuje určitých úspěchů, se sice mnozí usmívají, kývají hlavami, pochvalují si ho, ale dost závistivců si ustavičně klade otázku, proč on a proč ne já? A tak chodí anonymy, píše a snaží se ho všestranně znechutit a odradit od práce. A když se jim podaří přeřadit ho na takovou pozici, kde neobstojí, potom radostně vykřiknou:

„Vidíte, to byla jen náhoda, že tam obstál.“

Byl jsem přesvědčen, že něco podobného se odehrává v mém případě. Prosil jsem, aby mě nechali v kraji. Nic nepomohlo. Dokonce mi navrhli, abych se již do Prešova nevrátil a nerozloučil se v kraji, že se to všechno zařídí. Byly to divné a těžko pochopitelné metody, ale i ty se již uplatňovaly. Na plénum krajského výboru strany přišel zdůvodnit návrh na moje odvolání tajemník ÚV KSS soudruh Jozef Khz. Měl velmi těžkou práci. Bylo to jako na pohřbu. Oceňující

řeči, chvála jako o mrtvém, ale současně i pláč. Mnozí členové strany a většina, která vystupovala v diskusi, navrhovali nepřijmout, neschválit usnesení a neuvolnit mě z funkce. Bylo mi to příjemné, ale současně jsem musel přesvědčovat, aby usnesení schválili, protože bylo jasné, že ústřední výbor by musel vůči krajskému výboru strany vyvodit závěry. Ještě bych i já upadl do podezření, že členové krajského výboru postupovali s mým vědomím nebo na můj návrh, že jsem to organizoval.

Novým tajemníkem byl zvolen soudruh Mockovčiak. Byl přítomen na plénu a viděl, že krajský výbor strany to přijímá velmi těžce a jeho volba byla skoro trapná, doslova vynucená. Velmi těžko to nesl, a tak zvolil nejhorší metodu, jakou člověk může zvolit, když nastoupí do funkce. A sice, že se pokusí pomlouvat a znevažovat svého předchůdce. Myslel si, že tím získá autoritu, že čím víc mě pošpiní, tím víc se on bude lesknout. A tak si na mě začal vymýšlet různé přestupky a všechno hlásil na ústřední výbor. Tím si ovšem autoritu v kraji nezískal, naopak, dosáhl pravého opaku. Snad ještě skončil dobře proto, že později se kraj likvidoval, došlo ke spojení dvou východoslovenských krajů v jeden se sídlem v Košicích. Na nový kraj přišel nový tajemník Emil Chlebec. Bohužel, ani jemu pán Bůh nenadělil mnoho charakteru, a tak si s Mockovčiakem z

nedůvěry k „prešovským kádrům“ udělali politický program. Aby soudruzi Mockovčiak a Chlebec dokázali, že jsem byl „neupřímný“ vůči ústřednímu výboru, začali, nevím na čí popud a z jakého impulsu, hledat moji sestru, která měla být údajně někde ukrytá jako jeptiška.

Vždy, když jsem byl na východním Slovensku, snažil jsem se navštívit rodnou obec. Při jedné krátké návštěvě, už pozdě večer během pár minut přišlo několik občanů a oznamovalo, že Bezpečnost vyšetřuje, vyptává se lidí, kde mám sestru - jeptišku. Lidé jim trpělivě vysvětlovali, že žádnou sestru nemám, že jsme zůstali jen dva chlapci, sirotkové atd. Nic nepomáhalo. Odpověď byla: „My víme své a myji najdeme“

A tak se houževnatě hledala utajená sestra - jeptiška.

Velmi mne to rozčílilo. Navštívil jsem okresní výbor strany ve Svidníku, vedoucího tajemníka, a zeptal se ho, zda o této záležitosti něco ví. Potvrdil, že na příkaz z krajského výboru strany, od soudruha Mockovčiaka, má pomoci dokázat, že jsem před ÚV KSČ zatajil pravdu a odhalit moji neupřímnost. Zavolal jsem krajského náčelníka Bezpečnosti. Upozomil jsem ho, že jsem členem ÚV KSČ i ÚV KSS, že jsem ústavní činitel, že když něco chtějí, aby se zeptali mne, že nemají právo mne vyšetřovat rozpracovávat, že si budu stěžovat na ústředním výboru. Náčelník

přiznal, že si je vědom, že by to neměl dělat ale že dostal striktní pokyn od vedoucího tajemníka krajského výboru strany a že to musí splnit Došlo to tak daleko, že jednou zazvonil telefon, tzv. ZTS, v Praze to nazýváme Černín. Mám ve zvyku se ohlásit jen slovem „prosím“. Tichý, doslova tajemný, spiklenecký hlas do telefonu říkal:

„Soudruhu Biřaku, sestra umírá. Mám vám tlumočit její poslední prosbu, že by vás ráda před smrtí viděla.“

Chvíli jsem byl ticho.“

„Haló, haló,“ ozývalo se v telefonu, „slyšíte?“

„Slyším,“ zněla odpověď a zmohl jsem se zhruba na tuto odpověď:“

„Vážený pane, máte tak špinavé metody, že je to cítit i z telefonu. Řekněte svým šéfům, že jsou nesmírně hloupí. Můj život je jako na dlani. Každý den se dá prověřit, zdokumentovat kde jsem se narodil, kde jsem žil, kde pracoval, jak početná je moje rodina. Není to tajné, ani záhadné. Když vám není něco jasné, tak se přijďte zeptat já vám všechno vysvětlím.“

Telefon oněměl.

To všechno mi život neulehčovalo, ale ztrpčovalo. Neměl jsem nikdy tchány, ani strýce, na které bych se mohl obrátit o pomoc a protekci. Nevyhledával jsem pochybné protekce ani známosti, musel jsem jen práci dokázat že chci upřímně pracovat pro stranu, pro náš lid.

Pětice mužů, která v roce 1988 hrála v politickém životě vůdčí roli.
Zleva: J. Smrkovský, L. Svoboda, A. Dubček, O. Černík a ... Vasil Biřák

Pozval nebo nepozval sovětské tanky do republiky?
Z jeho dodatku k pamětnímu, které učinil jako důstojník po roce 1989 vyplývá,
že o připravované invazi nejen věděl, ale snažil se ji i legitimizovat

MŮJ NÁSTUP na poverenictvo školství a kultury nebyl nijak slavný. Nikdo mne nepřišel uvest. Nebyl nikdo, kdo by svolal vedení a pracovníky proverenictva školství a kultury. Přišel jsem jako samozvanec. Bylo třeba svolat pracovníky nebo alespoň komunisty. Svolat všechny pracovníky proverenictva nebylo možné - nebyl tak velký sál, aby se tam všichni vešli. Poprosil jsem, aby výbor stranické organizace svolal členy strany a ty bezpartijní, kteří zastávali vedoucí funkce. Představil jsem se jim a poděkoval soudruhu Sýkorovi za práci. Oznámil jsem jim, že jsem byl schválen do této funkce ústředním výborem, že chci dělat dobrou práci, plnit linii strany a že každý, kdo mi bude chtít pomáhat, bude vítaným spolupracovníkem.

Byl jsem si vědom určité zákonitosti, která panuje zpravidla v každém kolektivu, velkém i malém. Že jsou minimálně tři proudy. Tři skupiny pracovníků. Jedna, která je ráda, že starý šéf odchází a těší se. Má připraveno plno argumentů a klepů, o kterých bude referovat i novému šéfovi. Druhá skupina, jednou větší, početnější, jednou méně početná, je ta, která sympatizovala se starým šéfem, zvykla si na něho, lituje, že odchází, má určité obavy, co s nimi bude, zda nebudou novým šéfem podezírání a už vytvářejí nedůvěru k novému šéfovi, přistupují k němu s velkým odstupem. Třetí skupina,

zpravidla nejpočetnější, je jakoby indiferentní, nad vším. Této skupině je jedno, zdaje starý nebo nový šéf, bere to pasivně a říká si: Uvidíme, jak se nové koště osvědčí. Uvidíme, co dokáže a podle toho se zachováme.

Zajímavé pro mne bylo první kolegium. Většina vedoucích odborů pochybovala, že budu schopný kolegium vést. Cítili se být téměř uraženi, že nějaký krajský vedoucí tajemník, odněkud z Prešova, přichází na jejich poverenictvo školství a kultury a má vést kolegium. Pro ně to byl posvátný orgán. Snad dokonce něco víc než ústřední výbor strany.

Velmi poctivě jsem studoval po nocích materiál, který mělo kolegium prodiskutovat, usnesení, která byla navrhována a svědomitě jsem se připravil. Dokonce ani ti poctiví nemohli pochopit, kde jsem se to naučil. Neznalost stranické práce způsobila, že něvěděli, co všechno se musí řešit ve stranických orgánech. Krajský výbor strany rokuje o mnohém, jsou různorodé otázky života lidí v kraji, od zásobování mlékem přes kvalitu chleba, výkup, orbu, setí, práci v závodech, školách, kulturu, divadla atd. a že všechno se musí projednat s velkou odpovědností, protože rozhodnutí krajského výboru strany má zpravidla větší dopad na život společnosti v kraji, než rozhodnutí kolegia. Rozhodnutí kolegia, kdyby se ukázalo neúplné, je

možné doplnit, vylepšit právě přes krajské výbory strany a krajské národní výbory. Soudruzí nedocenili, že jsem byl členem ÚV KSČ a jeho zasedání jsou také dobrou školou.

Abych si získal důvěru, myslel jsem, že bude správné, když svolám veřejnou členskou schůzi za účasti všech pracovníků, kde vyložím svůj názor na práci proverenictva. To se stalo asi po měsíci. Dobře jsem se na to připravil. Ještě na schůzi se mnozí vyjadřovali s velkým uznáním. Po schůzi přišli mnozí staří pracovníci, profesoři i jiní pracovníci, kteří léta pracovali v tomto oboru a bez nadsázky vyjadřovali svoji spokojenost. Jednu jedinou věc mi připomínali, nechci říci, že zazlívali. Že nemám čistou slovenštinu, že mám východoslovenský přízvuk. To je pravda, už se toho nezbavím. Na východním Slovensku se hovoří krátce, v Čechách jsem si to nemohl vylepšit a Bratislava také neměla a dodnes nemá čistou slovenštinu. Nedostatek formy jsem musel nahrazovat obsahem.

Viděl jsem, jaká je situace na východním Slovensku ve školství. I v jiných krajích na Slovensku nebyla situace dobrá. Vyučovalo se na tři směny. Bylo to doslova mučení dětí. Proto jsem soustředil velkou pozornost na investiční výstavbu. Stavěli jsme až 2 000 učeben ročně. Nikdy v minulosti se tolik škol za tak krátkou dobu na Slovensku nepostavilo. Přikročilo se také

k výstavbě vysokých škol, internátů. Stavěli jsme rychle. Chodil jsem mezi stavbaře, prosil, dával odměny z toho, co jsme měli na poverenictvu.

Bylo zapotřebí řešit církevní otázky.

Uvědomoval jsem si, že je velmi zanedbané Slovenské národní divadlo. Bylo na úrovni kteréhokoliv krajského divadla. Respektoval jsem a vždy budu respektovat, že naše nejvyšší scéna je Národní divadlo v Praze, ale i Slovenské národní divadlo musí být preferováno a musí stát nad ostatními divadly. Je to první scéna slovenského národa. Má mít nejkvalitnější umělecké kádry, nejlepší obsazení, má být i příslušně odměňováno. Postupně se podařilo i tuto věc vyřešit. Bylo potřebné hodně pracovat s výtvarnými umělci, s muzikanty, se spisovateli. Chodil jsem na aktivity, na schůze, na besedy, vysvětloval jim politiku strany, potřeby i naše možnosti. Byly to často velmi tvrdé diskuse, ale rozcházel jsem se většinou jako lidé, kteří chtějí jedno - dobrou socialistickou školu, dobrou socialistickou kulturu, dobré socialistické umění, které má sloužit pracujícímu člověku. Umění, které má v člověku vyvolávat hrdost, aby se člověk rád podíval a uvědomil si, že i on pochází z pracujícího lidu, že naše historie je slavná, hrdinná a že nikdo z nás nespádl z hrušky, ale má svůj kořen v této zemi.

Že naší společnou povinností je vytvářet

silnou Československou socialistickou republiku.

V roce 1960, při reorganizaci národních orgánů, když byl zrušen sbor povereníků, jsem se stal místopředsedou Slovenské národní rady. Při přijímání nové ústavy a vyhlášení Československé republiky za socialistickou republiku, jsem byl jmenován i prvním ministrem socialistické československé vlády.

I v této funkci jsem navštívil mnohé státy ve světě. Jednal s mnohými představiteli, prezidenty, hlavami korunovanými i posvěcenými. Z mnohých příhod vzpomenu alespoň jednu. Rád vzpomínám na rozhovor a setkání s etiopským císařem Haile Selasie v roce 1961 pro jeho velmi zajímavý obsah i na to, jak se tam chtěl uvést náš tehdejší československý velvyslanec.

Haile Selasie měl velmi vřelý vztah k Československu ze dvou příčin. Československo neposuzoval, zda jsme stát socialistický nebo ne, ale čistě citově. Když italský fašismus přepadl Etiopii, tehdy společnost národů odsoudila tento čin a odhlasovala pro Itálii sankce. Společnosti národů předsedal tehdejší československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš. Haile Selasie to spojoval s československým lidem. Když byl obklíčen italskou armádou, zachraňoval se v tanku. Na tanku byl namontovaný kulomet vzor 26, československé výroby. Když neměli

pohonné hmoty a císaři hrozilo zajetí, odmontovali kulomet a s tímto kulometem se císař probil z obklíčení.

Na Československo nedal dopustit. Československo bylo pro něho pojem. A tak mne s velkými poctami císař přijal. Když jsem se zeptal velvyslance, které otázky by rád, aby byly v besedě s císařem nastoleny, tak mi dal jednu radu. Pan císař má velmi rád psy. Psi budou jistě v trůnním sále, budou chodit kolem mého křesla. Velvyslanec mi radil abych si psů všímal a nejen to - abych psy šimral za ušima, že to císař rád vidí a tento čin upevní naše přátelství. Mně, který neznal žádnou vysokou diplomacii, to připadalo víc komické, než seriózní, protože jsem si neuměl představit, že by má cesta a návštěva u císaře měla znamenat, že budu šimrat za ušima psy a že je to to hlavní, co upevní československo-etioipské přátelství.

Před přijetím se mnou ministr dvora - nějaký generál - udělal školení jako v taneční škole. Všechno mi vysvětlil, jak se musím chovat. Už předtím se dlouho vedly rozhovory, jaké mám mít oblečení. Vyžadovalo se „moming coat“ Ranní oblečení - žaket. Dávat si kvůli tomu šít žaket byl pro mne dosti velký přepych. Nakonec bylo dohodnuto, že mohu mít dvouřadový smoking. Takto oblečený jsem přišel a příslušný generál, ministr dvora, dával instruktáž, jak se

mám chovat Jak hluboko se mám mezi dveřmi uklonit Lidé se klaněli podle hodnotí. Čím nižší hodnost, tím větší poklona, až padnout na kolena. Pro mne, v mé hodnotí, platilo, že jsem se měl ohnout v pase. Uprostřed sálu se znovu poklonit, potom před císařem, který seděl na trůně a krásném červeném a pozlaceném křesle. Potom jsem si mohl sednout na taburetku bez opěradla. Bylo potřeba sedět tak, že jedna noha byla skrčená a stále být připravený, kdyby jeho veličenstvo projevilo nelibost, vstát a vzdálit se. Při odchodu se nesměl nikdo k císaři otočit zády. Ze sálu se vycházelo pozpátku.

Já jsem přišel jako občan a představitel Československé socialistické republiky. Poklonil jsem se, ne do pasu, ale jen hlavou mezi dveřmi, uprostřed sálu a nakonec před ním a sedl si na taburet Odevzdal jsem císaři pozdravy hlavy našeho státu, prezidenta a popřál mu mnoho zdraví. Psi se skutečně objevili, začali mne očuchávat, ale zapomněl jsem je šimrat za ušima, i když si lehli u taburetu.

Někdy člověka napadnou věci, které by v normální situaci považoval za absurdní. Řekl jsem jeho císařskému veličenstvu, že se můj život dnešním dnem významně obohatil. Řekl jsem, že si jistě umí představit romantiku mladého člověka. Já jsem byl mladý, když přepadli fašisté jeho zem. Vždy jsme si ho dávali za vzor a za

velkého hrdinu. Léta plynula a když my jsme bojovali proti německým fašistům v horách u partyzánských ohňů, jsme často vzpomínali na jeho hrdinství. Přehnal jsem to, protože nevím, že bychom někdy u partyzánských ohňů vzpomínali právě na císaře, krále králů, Neguše. Na něho to však zapůsobilo tak, že se úplně rozcitlivěl a začal velmi rozvíjet svoji filosofii humanismu.

Nevím, zda to byla pravda, ale tvrdilo se, že byl nemilosrdný, když se dozvěděl, že manželka se politicky provinila, uškrtil ji ve vaně a utopil. Při rozhovoru vystupoval jako humanista. A tak se rozvinula široká diskuse. O Československu, o Etiopii, o boji proti fašismu. Povídali jsme si ne já jako ministr a on jako císař, já představitel socialistické republiky, on absolutní monarcha, o jakých jsem četl jen v knihách, ale bavili jsme se jako dva známí, kteří se po letech sešli a vyměňují si dojmy. Riskoval jsem a pozval císaře na odpočinek do Československa. Neměl jsem žádné zplnomocnění, ale počítal jsem se dvěma možnostmi: že to nepřijme a když přijme, tak se bude ještě dlouho vyjasňovat, kdy bude moci navštívit Československo a za druhé, že návštěva hlavy státu je vždy vítaná. Císař reagoval velmi rychle. Řekl, že by velmi rád do Československa přijel, ale inkognito. Ubezpečil jsem ho, že my ho utajíme. I když jsem věděl, že se nedá utajit návštěva tak exponované osoby, jakou byl on.

Čas určený na audienci byl stanovený na 15 minut. Uplynulo už více než 45 minut a diskuse byla stále v plném proudu. Ministr dvora mi nenápadně c| dával znamení, že je třeba končit. To jsem si však nemohl dovolit. Náznak k ukončení návštěvy musí udělat císař, ne já. Beseda trvala hodinu a pět minut. U dvora z toho bylo velké vzrušení a jistě to vyvolalo značné komplikace. Bylo jasné, že mnozí ministři, podle toho, ve kterých službách byl ten nebo onen ministr, museli pak vysvětlovat britskému nebo americkému velvyslanci, co bylo u císaře tak závažného, že audience trvala více než hodinu. Situace se zkomplikovala i tím, že dlouhou besedou u císaře se oddálila moje návštěva u předsedy vlády. Ten mne přivítal dosti nazlobeně. Omluvil jsem se, že beseda s jeho veličenstvem byla tak zajímavá a plodná, že jsem ji nemohl přerušit, protože na ní měl zájem sám císař. Vyjádřil jsem současně radost nad tím, že císař navštíví Československo. Předseda vlády však reagoval velmi podrážděně se slovy:

„Nikam nepojede.“

V systému, který panoval, mne to stanovisko velmi překvapilo - předseda vlády chce rozhodovat, zda a kam monarcha pojede. To jsem však tehdy netušil, že za 14 dní, když císař navštíví Brazílii, předseda vlády a další skupina zorganizují v Etiopii převrat. Císař se předčasně

vrátil a převrat potlačil. Stálo to život i předsedu vlády.

Na konec besedy jsem pozval císaře na návštěvu naší výstavy, kterou jsem měl v Addis Abědě otevírat. To byl i smysl mé návštěvy Etiopie. Císař přislíbil svou účast Na výstavišti celou noc skupina černochoů, za zpěvu velmi starých a krásných černošských písní, stavěla polní stan, kde se postavilo jakési pódium - všechno potažené červeným sametem - a umístili tam císařské křeslo. Výstava byla velkou společenskou událostí. Vstup na zahájení byl jen na tzv. zlaté pozvánky.

Císař přijel ve velkém autě. V autě byli alespoň čtyři psi a hromada vnuků. Dlouhým špalírem velvyslanců, jejich manželek, významných činitelů císařského dvora a vlády jsme kráčeli k umístěnému křeslu. Velvyslanci, ministři v hluboké pokloně, druzí klečeli na jednom kolenu. Připadal jsem si jako v neskutečném světě. Trochu jako ve snu. Já, jako chlapec z Krajné Bystré, kde jsem pásal krávy, kráčím po boku císaře a tolik významných lidí ukloněných po pás. Věděl jsem, že to není moje zásluha. Že je to zásluha našeho nového společenského zřízení, že je to zásluha socialistické republiky, kde pánem a hospodářem je československý lid. Císařská hudba zahrála hymny. Československou hymnu nikdo neznal.

Zahráli ji ve svižném valčíkovém tempu.

Po mém projevu promluvil císař. Po ceremoniálu bylo jakési pohoštění císaře. Všichni stáli. Jen císař seděl ve svém křesle. Před křeslo se dal dlouhý stůl a tam se naservírovalo asi 10 různých nápojů v celé sadě různých broušených skleniček, v nichž byly nalaty různé druhy lihovin, které se v Československu vyrábějí. Od piva po borovičku. Když začal ochutnávat, nevěděl jsem, jak to dopadne, když to všechno vypije. Ukázal se však celkem slušným degustátorem. Současně se podávaly parity, šunka a jiné potravinářské výrobky. Připomínám, že alespoň 200 lidí stálo kolem a on sám seděl a popíjel a ochutnával. Byla to dost legrační situace. Císař jednotlivé potraviny nakouzl a pak to hodil za sebe. Tam, za pódiem, v jakémsi propadlišti, leželi jeho vnuci, chytali to, co císař zahazoval a konzumovali.

Po tomto pohoštění se šlo do pavilónu přestříhnout pásku. U každého stánku jednotlivých zahraničních výsadků byl odměňován. Nebylo tajemstvím, že každý, i členové císařského dvora, krade, kde může. Připadalo mi velmi směšné, když krásnou broušenou vázu, kterou dostal u stánku Český křišťál, stále nosil v rukou a nechtěl ji z rukou pustit. Nám se podařilo předstihnout Velkou Británii při vydávání poštovních známek, které předtím pro Etiopii vydávala. Jedno krásné bílé

děvče padlo na kolena, políbilo cíp jeho pláště a podalo mu album československých známek. Byl jsem překvapen, proč Československé děvče padá na kolena a líbá plášť. Vysvětlili mi, že to nebylo české děvče, i když to byla běloška, ale Italka, která se narodila v Etiopii. Velmi toužila dostat se zpátky do Evropy, ale nevěděla jak. Trnavští fotbalisté, když hráli v Addis Abebě fotbal, jí údajně slíbili, že ji vezmou sebou, ale slib nesplnili.

Celý průvod kráčel disciplinovaně za císařem od stánku ke stánku. Jen nějací chlapci pobíhali a dokonce předbíhali císaře a otáčeli se k němu zády. To bylo nepřípustné. Jednoho jsem chytil, strhl dozadu a pohrozil mu. Organizátoři výstavy a lidé, kteří neznali situaci na místě, mi s velkým strachem řekli, že je to císařův vnuk. Hned ho zavedli do hostinského salónku a tam obdarovali různými věcmi, jen aby byl spokojený a nemilá příhoda se zahladila.

Vystavovali jsme tam také jednoduchý stroj na výrobu hřebíků. Císař se u něho zastavil, stroj byl právě v chodu a hřebíky padaly do bedničky. Vzal jeden hřebík do ruky, prohlédl si ho a hodil do bedničky. Když se císař hnul dál, každý ministr a další z etiopských činitelů, co šli za ním, se vrhli k bedničce a vzali si do ruky pár hřebíků v přesvědčení, že některý z hřebíků držel v ruce sám císař.

Nakonec jsme se dostali k poslednímu exponátu, k polygrafickému stroji, kde tiskli v barvě velké fotografie z císařovy návštěvy v Praze. Byla to velká senzace. Všichni chytali potištěný papír, chtěli být touto fotografií, spíš by se dalo říci letákem, obdarováni. Polygrafický stroj jsem jménem prezidenta a vlády daroval císaři. Po výstavě byl stroj převezen do císařského paláce. K čemu ho používali, to jsem už nezkoumal.

V následujících dnech jsem byl hostem korunního prince v jeho korunní provincii Kafa. Největší problém mi dělalo šest sluhů, které mi korunní princ přidělil. Jeden mne měl oblékat, druhý koupat třetí otevírat a zavírat dveře, čtvrtý stál za židlí a tu odsunul nebo přisunul, když jsem sedal ke stolu, pátý mne chtěl vždy česat, holit a šestý dělal jakýsi dozor. Když jsem jim po odchodu po třech dnech dal asi 30 dolarů spropitného, všichni padli na kolena a pak mne vyprovázeli k autu.

Dva malé lvy, které mi princ věnoval, jsem do Prahy nepřivezl. Neměl kdo zaplatit dopravu. Kdyby mi tehdy někdo řekl, že uplyne 23 let a já se zúčastním zakládajícího sjezdu marxistickoleninské strany v Etiopii, prohlásil bych to za fantazii. V roce 1984 se to stalo. Znovu jeden důkaz, že žijeme v době, kdy se i fantazie mění ve skutečnost.

Práce na poverenictvu ve styku s

ministerstvem vyžadovala i velkou dávku diplomacie. Bylo potřebné mírnit nerozumné názory jak aparátu pražského ministerstva, tak i aparátu z povereníctva při vzájemných vztazích. Kompetenční spory byly na denním pořádku. Když se v životě setká český a slovenský dělník nebo rolník, není mezi nimi žádný kompetenční problém. Hovoří o práci, jakou metodu používají, co se jim daří a co ne. Jednoduše si vymění zkušenosti. Úřednictvo má jiné problémy, boj o kompetenci. Kdo je vyšší, kdo by měl právo rozhodovat a kdo poslouchat. Oficiální politika v národnostní otázce sice hlásala zásady vyplývající z marxisticko-leninského řešení národnostní otázky, ale ti, co to měli uplatňovat v praxi, ve skutečnosti často marxisticko-leninskou národnostní politiku popírali. To se promítalo i do vzájemného vztahu mezi ministerstvem a povereníctvem. Ministr Kahuda považoval za obtíž respektovat národní specifikum a nechtěl ho brát na vědomí. On napodoboval prezidenta A. Novotného a ministra zase někteří jeho náměstci, jako byl Václav Pelíšek. Ten se choval přímo hulvátsky. Nakonec Pelíšek skončil jako renegát. V roce 1968 republiku zradil, utekl na Západ a lidsky totálně zklamal. Z náměstků jediný, kdo se skutečně choval jako komunista, byl Václav Křístek.

Jak už jsem připomenul, ve vedení ÚV KSS

byla značná nedůvěra ke kulturním pracovníkům. Vynikal především Pavol David a Oskar Jeleň. Oporu a pomoc jsem měl hlavně v tajemníkovi ÚV KSS soudruhu Jozefu Lenártovi a tehdejším vedoucím oddělení ÚV KSS soudruhu Viliamu Šalgovičovi. Každý film, kaká premiéra ve Slovenském národním divadle, byly bedlivě posuzovány.

V aparátu UV KSS pracoval soudruh Slouka, který se chtěl zavděčit a uznával za dobré jen to, co bylo naivní a doslova hloupé. Psal recenze a své názory vyjadřoval v tisku, v rozhlase a televizi, k operám, k operetám, k dramatům, ke komediím, k výtvarnému umění, k hudbě i k architektuře.

Aby se předešlo skandálům, osobně jsem četl všechny scénáře filmů, které se měly natáčet na Kolibě a posuzovali jsme to v ideové radě. Zasedali tam význační představitelé slovenské kultury, jako Andrej Bagár a další. Každý nový film se v komisi posuzoval dříve, než se dal do distribuce. Dokonce i zahraniční filmy, i když se nakupovaly bez našeho vlivu, i za ty jsme byli kritizováni, když v nich něco nebylo dobré anebo z té či jiné příčiny neodpovídaly vkusu. Vzpomínám si, že jsem musel dát pokyn, že se na Slovensku nesmí promítat film Zelená kobyla, prý pro nadměrný sex, ale soudruh David si to nechal promítnout snad desetkrát. Národní

umělec Ján Ciker složil na motiv Dickensovy Vánoční povídky operu Stíny. Národní divadlo v Bratislavě připravovalo premiéru. Komusi se to nelíbilo a oznámil to na ÚV KSS. Pavol David, který nečetl povídku ani libreto opery, mi dal pokyn zastavit další nastudování opery. Nebylo lehké přesvědčit vedení Národního divadla, umělce i autora, že opera nebude mít premiéru. Přitom jsem se nechtěl vymluvit na „pokyn shora“. Nejhorší a nejtěžší práce je ta, kterou člověk nedělá z přesvědčení. Naštěstí soudruh Cikker nezatrpkl, uvěřil mi, že je třeba počkat a za několik let se opera uvede pod jiným jménem - Mistr Skruž.

V mé nelehké práci mi velmi pomáhal první náměstek soudruh Augustin Michalička. Byl to politicky zkušený a obětavý pracovník. Jeho charakter vynikne o to více, když si připomenu, že předtím byl na KV KSS a na ÚV KSS mým šéfem.

Jak se některé otázky kultury posuzovaly, připomenu ještě jednou příhodou. Bratislavské Slovenské národní divadlo uvedlo Holoubkovu operu Rodina. Premiéry jsem se nezúčastnil, protože jsem byl v té době mimo republiku. Po návratu mne zavolal soudruh Bacílek a vyslovil přání, abych uspořádal pro skladatele Holoubka slavnostní večeři za účasti členů předsednictva a sekretariátu ÚV KSS. Měl jsem pozvat významné

představitele kulturního života, protože, jak říkal soudruh Bacílek, se jedná o první socialistickou operu a tento směr je zapotřebí veřejně politicky podpořit. Bylo jasné, že na večeri bude zapotřebí přednést přípitek a „první socialistickou“ operu ocenit. To však znamenalo operu vidět. To nebyl problém, protože skladatel Holoubek byl šéfem bratislavské opery, a tak Rodina byla na repertoáru každý týden. Představení mne doslova omráčilo.

V hledišti Slovenského národního divadla bylo přesně 19 diváků včetně mne. Hudba je pěkná, ale děj je neobyčejně primitivní. Charakter „socialistická“ opera si vysloužila proto, že tam vystupoval předseda vesnické organizace Komunistické strany Slovenska, předseda místního národního výboru, jednotného zemědělského družstva a že se to odehrává na vesnici a v jednotném zemědělském družstvu. Byla tam scéna, jak přijde muž domů a manželka zpívá: „To je dobře, to je dobře, že jsi přišel, budeš večeřet?“

Manžel, jakýsi vyšší funkcionář, který pracuje na ústředním výboru v Bratislavě, odpovídá:

„Ne, nebudu, byl jsem na recepci.“

Ona k tomu dodává:

„Ano, ano, říkali mi, že tě viděli v kavárně s nějakou soudružkou.“

On se brání:

„To nic není, to byla naše kádrovačka“
Takovýchto trapných scén tam bylo plno.

Večeři jsem neuspořádal, ale dal pokyn hru stáhnout z repertoáru.

V mé práci na poverenictvu školství a kultury za ty roky, co jsem tam strávil, byly i dny radostné. Já a druzí jsme měli velkou radost, že se v roce 1961 podařilo uskutečnit velký zájezd Slovenského národního divadla do Sovětského svazu s vyvrcholením v Moskvě. Závěrečného představení jsem se osobně účastnil. Slovenské národní divadlo, a tím i Československá kultura, tehdy udělaly dobrou práci. Obdobně i Dny československé kultury v Arménii, kde jsem vedl delegaci. Velkou a záslužnou práci tam odvedla umělkyně Marta Drottnerová-Blažková, zasloužilý umělec violoncelista Stanislav Apolín, Slovenský umělecký kolektiv a další umělci.

Mimořádně úspěšné a radostné chvíle vytvořil zájezd pražského Národního divadla po Slovensku a vyvrcholení slavnostního představení Libuše na Děvíně 21. června 1959. Do těchto starých historických míst na soutoku Moravy a Dunaje se přišlo podívat a vyslechnout si zde slavnostní Smetanovy tóny z Libuše více než 100 tisíc lidí. Byl to velký svátek kultury a bratrství našich národů. Považoval jsem za velkou čest, že mi připadla povinnost pozdravit tento velký svátek bratrství na Děvíně. S

chvějícím se hlasem a srdcem plným vděčnosti českému národu a Národnímu divadlu jsem vzpomenu slova velkého slovenského básníka Pavla Országha Hviezdoslava, když řekl:

„Praha, Praha, ty sídlo zmužilosti, která vyrůša národ z nevoli, aby sa prebral z tvojej ospalosti, ty putuj, národe moj, do školy.“

Dodnes nejen Bratislavané, ale i lidé ze všech krajů republiky, kteří se toho zúčastnili, vzpomínají na ty slavnostní chvíle prožité na Děvíně.

Hodně práce bylo třeba věnovat otázkám církve. Jednat s biskupy, kapitulárními vikáři. Podařilo se nám vytvořit dobré vztahy mezi církví a státem. Jednou mi navrhl Václav Kopecký, abych si pohovořil s biskupy, zda by k 15. výročí osvobození nepřijali nějaké vyhlášení, kde by se přihlásili k socialistickému dnešku. Tento úkol se mnou projednal proto, že české diecéze nebyly biskupy obsazené. Byl jsem přesvědčen, že je to názor předsednictva ÚV KSČ. Po několika sezeních a dlouhých diskusích se zrodilo občanské stanovisko, které mohli klidně podepsat i krajští tajemníci komunistické strany.

Socialistický společenský řád se choval jako vysoce lidský a humánní. Nic závadného tam nebylo. Žel, Novotný to odmítl. Nepustil to ani k projednání v předsednictvu ústředního výboru. Zdůvodnil to tím, že bychom dezorientovali lidi,

kteří by si mysleli, že i biskupové jsou pro socialismus. Nepochopil jsem to a dodnes to považuji za chybu, že se to neuveřejnilo. I biskupové jsou občany Československé socialistické republiky, i oni se chtějí vyjádřit, jak v dokumentu přiznávali, že socialismus odstranil bídu, nerovnost, nezaměstnanost a jak sami v prohlášení formulovali, že za socialismu se naplní proroctví Bible „proměnit meč na vinohradský nůž.“

Byl to pěkný dokument, ale musel se odložit, protože politika, kterou tehdy A. Novotný prosazoval, neměla koncepci a nedala se k širšímu posouzení. V. Kopecký ustoupil a další členové předsednictva ÚV KSČ nebyli informováni. Tajemník ÚV KSČ Vladimír Koucký sice potichu souhlasil, ale návrh neobhajoval. A znovu, když už se zdálo, že se něco udělalo, že už jsme jako kolektiv získali autoritu ve školní i kulturní frontě, že se nám práce daří, kdosi přišel s návrhem, že mám z povereníctva odejít a jít na ÚV KSS jako tajemník pro ideologické otázky místo soudruha Lenárta, který odcházel do Prahy, kde byl jmenován předsedou vlády. Bylo to jakési průlomové období. Pro soudruha Lenárta to byla velmi nevděčná úloha. Chyby, které se léty nahromadily, hlavně ty, které byly založeny v padesátých letech, se začaly vyjevovat a bylo zapotřebí je řešit

IV.

ŠEDESÁTÁ LÉTA nezačínala příliš optimisticky ani v hospodářství, ani v politické oblasti. Velká územní reorganizace neznamenal žádný obrat k lepšímu. Myslím si, že to dokonce oslabilo řízení a kontrolu po celé ose odshora dolů. Byly narušeny svazky a zaběhnuté metody. Přerušily se spoje a všechno, co souvisí s hladkým chodem administrativy po nejnižší článek. Jeden čas se vůbec trpělo jakousi mánií. Když se s něčím nevědělo rady, východisko se hledalo v reorganizaci. Mnohé těžkosti, které se za pochodu téměř zákonitě objevují, se neřešily zkoumáním příčin jejich vzniku, ale reorganizací. Nikdy a nikdo nevyčíslí, co nás to stálo. Nejen materiálních, ale i politických a morálních hodnot. Dělal to průmysl, obchod, doprava, stavebnictví i státní správa. Tam, kde bylo železářství, tam se objevily potraviny. Kde byla mlékárna, předělalo se to často na klenotnictví a z klenotnického obchodu se udělala cukrárna. A tak to šlo dokola. Lidé už si ani nemohli zvyknout, kde si co mohou koupit a kam je potřeba jít. Ustavičně se zaváděly různé reformy, ale málokdy se to dotáhlo, jak se říká, do konce. Když se narazilo na nějaké překážky - a bez těch

se nic nového neobejde - už se troubilo na ústup. Nepřisuzuji tento nešvar socialismu, ale jakési dětské nemoci, kterou jsme trpěli. Myslím si, že i nová společnost, která se začala formovat, musela zažít praní plenek a přežít svůj pubertální věk. Že jsme to všechno vydrželi a bez velké újmy překonali, to svědčí jen o síle tohoto nového, co se rodí a roste, o síle socialismu.

Vedení strany a státu nedokázalo včas rozeznat, že se nahromadilo nemálo hospodářských i politických problémů, které vyžadují hlubokou analýzu a přijetí účinných opatření. Nedostatky se neřešily, ale obcházely. Dokonce velmi tolerantní soudruh Šimůnek, tehdejší předseda Státní plánovací komise, měl tolik smělosti, že na zasedání ústředního výboru signalizoval, že připravený třetí pětiletý plán není vybilancovaný, a proto nereálný. A. Novotný však na zasedání ústředního výboru zrealnění plánu striktně odmítl. Dogmaticky vyhlásil, že by to nebylo pochopeno a byla by to prý velká politická chyba.

Vždy jsem si myslel - a myslím si to dodnes - že lidé mají znát pravdu, hlavně jaké jsou naše možnosti, co si můžeme dovolit. Že je potřebné plánovat jen to, na co máme a nefantazírovat. Když se plán překročí, má to pro výchovu lidí větší účinek, než když se plán nesplní, protože je nereálný a hledají se potom různá zdůvodnění.

Chyba se nechce přiznat, lidé ale příčiny znají, a tak se ztrácí důvěra. Tato metoda vede objektivně k deformacím vnitrostranické demokracie, oslabení demokratického centralismu, a tím státní moci. Žádaly se jen učesané zprávy a dobré informace. Jediným vzorem pro Novotného byl Nikita Sergejevič Chruščov. V něm se viděl a snažil se ho napodobovat Chruščovův odchod z politiky v říjnu 1964 Novotný velmi těžce snášel a nemohl se s ním nijak smířit. Dokonce i ústřední výbor strany se snažil zmanipulovat a přesvědčit aby odchod Chruščova byl naším vedením kritizovaný.

A. Novotný se stával neomylným, nechtěl připustit, že pětiletý plán byl nadsazený. To se muselo vymstít. Výroba začala stagnovat. Jen na jednom příkladu je to možné vidět. Jestliže v letech 1950 až 1960 byl roční přírůstek národního důchodu v průměru 7,5 procenta (což vedlo A. Novotného k závěru - který vyhlásil na jedné poradě - že máme tak vysoké přírůstky, že si s národním důchodem nevíme rady), pak v roce 1962 jen 1,4 procenta a v roce 1963 byl už mínus 2,5 procenta. Vznikala nejistota. Každý národohospodář viděl, že se žije z podstaty. Na Slovensku to bylo ještě horší. V roce 1948 byla tvorba národního důchodu na obyvatele oproti českým krajům nižší o 2 500 Kč, v roce 1960 to bylo o 4 000 Kč a v roce 1963 už o 5 000 Kč

méně. Nevyužívalo se práceschopné obyvatelstvo.

Právě v takové nedobré hospodářské situaci narůstala vlna kritičnosti a požadavek přehodnotit metody práce strany i politické procesy z padesátých let. Kdyby se byly politické procesy objektivně přehodnotily dříve, než se to žádalo, v polovině padesátých let mohly se hospodářské těžkosti šedesátých let řešit s menšími oběťmi a hlavně bez kumulace s politickými. Projevovaly se a prosazovaly tři tendence. První proud představoval zdravé, silné jádro strany, které vidělo, že některé chyby se neřeší, ale oddalují, že část vedení není ochotná napravit chyby a omyly. Byli si vědomi, že čas nejen dozrál, ale přezrál a je nutné řešit otázky okamžitě. Nesouhlasili s tím, že se stále hledá způsob, jak by se to dalo zapomenout anebo alespoň odsunout na další léta, na jakousi příhodnější dobu. Naopak, podmínky se zhoršovaly. Nedalo se čekat, že se vytvoří lepší, příznivější situace. Byla to krátkozraká politika, která nemohla nic vyřešit, jen ještě více situaci ztížit. Tento proud hledal východiska.

Čím více se požadavek na nápravu chyb nastoloval, tím více byl ze strany Antonína Novotného nevraživě odmítán. I čestní a věrní komunisté byli obviňováni z protistranické činnosti. Neviděla se v tom dobrá vůle pomoci řešit problém ale opak. To koneckonců

oslabovalo jednotu i autoritu strany. Tlak vyvolával protitlak a ztrácela se soudnost. To byla jedna z příčin, že ve snaze prosadit změnu, se začalo formovat spojení ne na zásadách správné politické obhajoby čistoty marxisticko-leninské ideologie, vedoucí úlohy strany, ale vytvářelo se spojení pro boj proti A. Novotnému.

Závěry, které připravila tzv. Barákova komise o rehabilitaci nevinně odsouzených, velká většina strany nepřijala. Naopak, procesem proti Barákovi se všechno ještě zkomplikovalo a zpochybnilo a vyvolávalo nové otázky. Stranický aktiv neuměl na otázky kladené na schůzích odpovídat a diskusím se vyhýbal. A tak vedení strany ne z vlastní vůle, ale pod tlakem zdola, muselo nakonec vytvořit novou komisi, která měla s konečnou platností přezkoumat obvinění, které bylo vzneseno proti protistranickému centru i tzv. slovenským buržoazním nacionalistům.

Druhá skupina, většinou zasloužilých, čestných soudruhů, věděla, že se staly chyby i tragické omyly, že Novotného metody práce nejsou dobré, ale měli strach, že každé odhalení chyb a omylů poškodí stranu a socialismus. Jiné východisko neviděli, jen nahromaděný balvan hříchů tlačit před sebou tak dlouho, až ti, co za to nesou odpovědnost, zmizí. Označovat tyto

soudruhy za dogmatiky a jinými přívlastky, jsem nikdy nepovažoval za správné. Dělal to ne z osobního prospěchu ani strachu, ale z upřímného přesvědčení, že to straně a socialismu neposlouží, ale ublíží. Projevoval se u nich pocit a snaha omluvit chyby tak, jak se to projevuje u většiny rodičů k chybám vlastních dětí. Je zapotřebí přiznat, že jejich obavy měly značné opodstatnění. Hlavně proto, že první skupina musela soustředit takové úsilí proti Novotnému, aby pochopil, že je nutné otázky řešit, že nedocenila nebezpečí třetího proudu, který se formoval zprava.

Třetí skupina měla značné pozice ve straně, hlavně v teoretické oblasti. Ovlivňovala veřejné mínění, měla rozsáhlé kontakty na mezinárodní oportunistické a revizionistické proudy. Využívali a zneužívali vlnu kritiky kultu osobnosti i zdravé kritické hlasy ve straně. Neuznávali historickou nutnost, že socialistický stát musel používat revoluční zákony k potlačení bývalých vykořisťovatelů a různých nepřátel socialismu. Tato skupina nechtěla respektovat, že budování nové, socialistické společnosti v žádné zemi není a dlouho nebude lehké a jednoduché.

Po dobytí politické moci pracující nemají zájem používat potlačovatelské metody. Hlavní pozornost se zaměřila na novou organizaci práce, rozdělování, výchovu a upevňování dobyté moci,

na řešení staletím nahromaděných sociálních a třídních problémů. Jaké metody použít, ostré nebo mírné, to vnucuje vnitřní nebo zahraniční protivník. Třídní nepřítel. To je tak jednoduchá logika, jako když vznikne v domě požár. K jeho uhašení se použije voda, i kdyby se zničily hodnoty, které v bytě jsou.

V Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu Komunistické strany Československa se výstižně a pravdivě konstatuje, že chyby a nedostatky měly u nás o to vážnější důsledky, neboť v sociální struktuře naší společnosti měly velkou váhu početné maloburžoazní vrstvy na vesnici i mezi městským obyvatelstvem. Tyto vrstvy představovaly výrazný politický proud s velkou tradicí, silnou organizovaností a vyhraněnou maloburžoazní ideologií nacionalismu, masarykismu a sociáldemokratismu, která byla hluboko zakořeněná a pronikala i do některých částí dělnické třídy. Na Slovensku značnou roli sehrály náboženské přežitky využívané luďáctvem. Po celá desetiletí se tyto vrstvy politicky a kulturně orientovaly na Západ. To všechno u nás vytvářelo živnou půdu k prosazování a uplatňování oportunistických a revizionistických tendencí.

Jsem hluboce přesvědčený, že tento dokument - Poučení - rozsahem sice nevelký, ale obsahem neobyčejně bohatý, neztratí ani v

příštích letech na aktuálnosti, ale naopak. Jeho význam poroste a bude trvalým zdrojem poučení pro mnohé strany a národy, které se vydají na cestu budování socialismu.

Zpočátku třetí skupina postupovala opatrně. Příživovala se na zdravém proudu kritiky. Rafinovaně přikládala do ohně svoje polínka a my jsme to nezřídka chápali jako podporu. Ve straně i společnosti skrytě i otevřeně probíhala diferenciacce. Fronty se vyhraňovaly. Za takovéto nepříznivé situace bylo rozhodnuto vytvořit novou komisi, která měla přehodnotit minulé metody práce. Podle Novotného výroku - padni, komu padni.

Není žádným tajemstvím, že největší riziko pro výslednou práci je tehdy, když se dělá pod tlakem. Dostali jsme se do situace, kdy se všechno víceméně dělalo a řešilo pod tlakem. Na politickou scénu nastupovaly známé i neznámé síly. Stal jsem se totiž členem Bamabitské komise. Svůj název si komise vysloužila tím, že několik měsíců pracovala v bývalém ženském klášteře Bamabitek. Byl tady soustředěný bohatý archiv. Všechny dostupné materiály. Osobně jsem prostudoval tisíce stran různých dokumentů a faktů, o kterých jsem neměl nejmenší tušení, že existují. Bylo až zarážející, co všechno se zachovalo v archivech. Komisi pomáhala snad stovka historiků, právníků, ekonomů, sociologů a

jiných odborníků. Někteří soudruzi byli poznamenanými fakty tak ohromeni, že to psychicky nevydrželi. Byli žel i takoví, kteří vytrhávali jednotlivá fakta, poznatky a zneužívali je bez respektování souvislostí, posuzování s celou pravdou dané historie v dané době, v daných podmínkách. Tajně to opisovali do soukromých notesů a záměrně, tendenčně to rozšiřovali. Někteří z toho vytvořili různé kompiláty a později to zveřejnili na Západě a stalo se to vítaným zdrojem protikomunistické propagandy. Velká většina však pracovala svědomitě, ve snaze pomoci odhalit pravdu a odvalit všechno, co nás tížilo na cestě vpřed.

Po vynuceném vytvoření nové komise A. Novotný zvolil novou taktiku. Profesoru Kladivoví, který ho často navštěvoval a byl členem komise, dal pokyn, aby se pracovalo bez zábran, bez ohledu na osoby. Uvolnil tak dokumenty, které byly z gestapáckých archívu, aby zpochybnil minulost, čestnost, charakternost některých členů vedení, které vyslychalo v období okupace gestapo. Myslím, že Novotný byl přesvědčený, že se mu podaří svalit odpovědnost za procesy na mrtvé. Na soudruha Gottwalda, soudruha Zápotockého a na některé živé. Byl přesvědčený, že sám z toho vyjde bez poskvrnny. Nebylo to nic nového. Gottwaldovu památku se Novotný pokusil pošpinit v souvislosti s kritikou

kultu osobnosti. Pokusil se pomlouvat a snižovat význam soudruha Gottwalda. Když však narazil na silný odpor nejen členské základny, ale i jednoduchých lidí, kteří právem ctili práci a život Klementa Gottwalda, stáhnul se. Udělal alespoň to, že balzamované tělo Klementa Gottwalda dal spálit. Zdůvodnil to tím, že u nás to není tradice a že údržba mauzolea stojí prý milión korun ročně. Kdyby se tak dbalo na úspornost i na jiných místech!

Jediné, co Novotný nechtěl připustit, byla rehabilitace tzv. slovenských nacionalistů. Soudruh Husák a soudruh Novomeský sice už byli na svobodě, soudruh Šmidke byl mrtvý, ale obvinění mělo zůstat v platnosti. Věděl, že v tomto případě on nese největší odpovědnost. Nerespektoval ani závěr komise, ani usnesení, které ke zprávě přijalo plénum ÚV KSČ. Stále si vymýšlel nová zdůvodnění, proč nemůže být plná rehabilitace. Nakonec si zorganizoval velký aktiv v Košicích a v rozporu s pravdou i usnesením pléna ústředního výboru KSČ znovu tvrdil, že soudruh Husák je sice rehabilitovaný, ale nese svoji vinu.

O práci v komisi jsem pravidelně informoval tehdejšího prvního tajemníka ústředního výboru KSS Karola Bacíka. Navrhoval jsem, aby se strana včas připravila na objasnění situace a vedení strany na sebekritiku a případně kádrové změny.

Každému, kdo alespoň trochu do případu viděl, bylo jasné, že bude zapotřebí nejen přiznat chyby, napravit křivdy, ale také je třeba být připraven i na odražení útoku těch sil, které se pokusí chyby a křivdy zneužít proti straně a proti socialismu. K. Bacílek se choval a reagoval jako nezúčastněná osoba a nějaký člověk, který zastává vysoké politické místo a který má na dané situaci velký podíl. Jeho odpověď byla:

„Nic se nebude přehodnocovat, nic se nebude měnit.“ Nejvíce mne překvapil a rozbil poslední iluzi, že se jedná o rozumného politika, jeho postoj k Vladovi Clementisovi.

Po prostudování množství dokumentů jsem hledal odpověď, jak se mohlo stát to, co se stalo. Kde byl cit, rozum, politická a morální odpovědnost? Mnohé otázky byly složité, pravda utopena ve falešných výpovědích, ve vyvolané atmosféře, ale v některých případech se pravda přímo nabízela a mohlo se předejít tragédii. Proto jsem Bacílkovi položil otázku:

„Soudruhu Bacílku, my, mladší členové strany, hledáme své vzory. Snažíme se pochopit vaše činy, postoje, vzájemné vztahy. Neumím pochopit tvoje počínání jako ministra bezpečnosti. Clementise jsi znal dávno před osvobozením. Často jste se vídali, spolupracovali. Věděl jsi, že je to dobrý komunista. Jako právník obhájoval mnohé členy strany. Jako ministr

bezpečnosti jsi dostával na stůl výpovědi obviněných. Z magnetofonové pásky jsi slyšel Clementisův hlas, jak se přiznává, že chtěl rozvrátit socialismus, socialistický vývoj a že usiloval o návrat kapitalismu. Jak jsi tomu mohl uvěřit? Neumím si představit, že bych tak lehce uvěřil něčemu o člověku, kterého léta znám z těžkých bojů. Zachoval by ses i dnes tak k lidem, kdyby přišlo nějaké obvinění a bez prověření bys je nechal odsoudit? Ale když jsi už uvěřil, proč jsi nezavolal, nedal předvést Clementise k sobě do kanceláře a nezeptal jsi se ho přímo: ‚Vlado, co se s tebou stalo? Jak jsi mohl tak zradit?‘ On by ti odpověděl, že ho mučí, a tak se přiznal, ale že ideály za které bojoval nikdy nezradil. Tak je to prosté, jednoduché, ale i soudružské a lidské, proč se to neuskutečnilo? Vedení strany mohlo poznat včas pravdu a zabránit tragédii."

Bacílek bez zamyšlení, s tváří naivního chlapce se usmál, kývl rukou a řekl:

„To by mi vyšetřovatel Doubek nedovolil.“

Dalo se to pochopit? Jaký to byl ministr bezpečnosti? Jaký to byl komunist, kterému se svěřila tak odpovědná funkce a on tak neodpovědně jednal, i když šlo o život člověka a jednoty strany? Jak hluboká pravda byla, je a vždy bude, že kádry, lidé, rozhodují o pravdě, humanitě, síle naší ideologie, o tom, jak se plní, realizuje politika strany na tom kterém

pracovišti.

Později se pokusil Bacílek odpovědnost za tyto tragické události přesunout na sovětské poradce. Bylo to nečestné a nepravdivé. Podrobně jsem studoval zprávu, kterou Alexej Čepička po návratu z Moskvy dal předsednictvu ústřednímu výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Čepička se zúčastnil jednání v Moskvě místo soudruha Gottwalda, který byl nemocný. Stalin nevěřil, že je v Československu protistranické centrum. Volně citováno řekl přibližně toto: Starejte se více o své národní hospodářství. Předseda vlády (Zápotocký) a(nepíše knihy a věnuje více pozornosti vládě a průmyslu. Celému národnímu hospodářství. Je zapotřebí u vás rozvinout široký geologický průzkum. Stalin vyslovil přesvědčení, že v Československu může být značné nerostné bohatství. Bezpečnost musíte mít pod přísnou kontrolou, říkal. Nedovolit, aby se povýšila nad stranu. Obrátil se na Beriju (tehdejší ministr vnitra SSSR) a upozornil ho, aby se jeho lidé nemíchali do vnitřních záležitostí Československa. V závěru oznámil, že poradci, kteří jsou v Československu, mají být odvoláni. Může se stát, že i poradci špatně poradí. Ale ten, kdo je odpovědný za svěřený úsek, musí rozhodnout a za své činy nést odpovědnost. Bylo jasné, že s takovými názory těžko mohl soudruh

Bacílek obstát ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS.

Antonín Novotný měl zvláštní metodu při výběru lidí do funkcí. Opíral se jen o dva typy funkcionářů. Takové, kteří ho nemohli přerůst nebo ty, kteří měli kádrové závady, o nichž věděl a držel je v šachu. Jsem přesvědčený, že z podobných příčin si vybral A. Dubčeka za tajemníka ÚV KSČ a potom za prvního tajemníka ÚV KSS. Situace dospěla tak daleko, že K. Bacílek musel být odvolán. Za prvního tajemníka byl navržen A. Dubček. Na zasedání ÚV KSS přišel A. Novotný a dlouho omlouval Bacílkovy chyby, ale na volbu nového tajemníka ústředního výboru Komunistické strany Slovenska ani nepočkal. To nemohli pochopit ani ti, co si Dubčeka nepřáli za prvního tajemníka. K čemu byla takováto chlapecká demonstrace odporu, to nikdo neuměl pochopit Dubček, ale i my ostatní, jsme to považovali za urážku.

Když byl Bacílek odvolán, tak se čekalo, že dojde na Slovensku k nápravě některých chyb. Každý, kdo jen trochu sledoval politický vývoj, předpokládal, že se přikročí k nápravě alespoň těch chyb a omylů, které se napravit dají. Čekalo se, že alespoň tiskový orgán ÚV KSS Pravda bude mít možnost publikovat že soudruzi Husák a Novomeský byli odsouzeni nevinně. Byl na to velký tlak, ale ani to se nesmělo oznámit.

Stranické organizace na Slovensku považovaly usnesení ÚV KSČ o rehabilitaci soudruhů Husáka a Novomeského za tak obecné proto, že jejich případ by měl asi dořešit orgán na Slovensku. Už i proto, že to posuzoval sjezd KSS.

Později se ukázalo, že formulace o nacionalismu byla záměrně tak nejasně formulována. Na Slovensku nebylo jediného krajského, okresního výboru a velké většiny základních organizací strany, kde by se nedomáhali uzavřít daný případ. Proto zasedání ústředního výboru Komunistické strany Slovenska už 8. června 1963 uložilo předsednictvu ÚV KSS a kontrolní a revizní komisi přezkoumat závěry IX. sjezdu KSS, především část o kritice nacionalismu. Čtyři dny na to si však Novotný zorganizoval aktiv v Košicích a tam vyhlásil:

„Můj názor je, že na sjezdu Komunistické strany Slovenska byla kritika nacionalismu v zásadě správná. V mnoha věcech nebyla však dostatečně doložena, ani ve všech jednotlivostech oprávněná. Ústřední výbor správně rozdělil a změnil politickou odpovědnost i soudní důsledky. To se týká i mnohých slovenských představitelů strany, Husáka, Novomeského a mnohých dalších, kteří v očích ústředního výboru zůstali vinni z porušování zásad jednoty strany při uplatňování programu strany, při praktickém uskutečňování

politiky strany na svých úsecích.“

Bylo to v hrubém rozporu s usnesením ÚV KSČ z dubna 1963. Husák a Novomeský byli podle ÚV KSČ neprávem odsouzeni, kdežto Novotný tvrdil, že v očích ústředního výboru zůstali vinni. Byla to neodpustitelná chyba a hloupost Soudruh Novotný nerespektoval ani to, pro co hlasoval. To vyvolalo novou vlnu odporu. Přitom A. Novotný nebyl spokojený a sekretariát ÚV KSČ ústřednímu výboru Komunistické strany Slovenska vytýkal, že se neztotožnil s projevem Novotného v Košicích, a proto máme zorganizovat aktiv v Bratislavě včetně Západoslovenského kraje a přihlásit se k projevu Novotného. Korunu všemu nasadil Novotný ještě tím, že i když jsme prosili, aby to nedělal, na aktiv delegoval Viliama Širokého.

Široký byl v minulosti na Slovensku velmi oblíbený, populární, ale po dubnovém zasedání ústředního výboru v roce 1963, když se odhalily některé jevy, onichž stranický aktiv nevěděl, byl dokonce předložen návrh na jeho vyloučení z KSČ. To, že Novotný delegoval právě Širokého na bratislavský aktiv, byl projev necitlivosti, nerespektování reality nebo vědomé dráždění, doslova provokování lidí. Chtě nechtě jsme museli aktiv začátkem června 1963 svolat Široký byl přijat velmi vlažně a jeho vystoupení nebylo přesvědčivé. Část aktivu byla ochotna ho

podpořit ale Širokým nedal příležitost, nedistancoval se od projevu Novotného v Košicích. Ani ÚV KSS se nemohl ztotožnit s vyhlášením Novotného v Košicích v celé šíři. Některé věci tam měl správně kritické, ale ne právě o Husákovi a Novomeském. Situace se nedala udržet. A tak opět pod tlakem ÚV KSS i široké členské základny sekretariát ÚV KSS přijal 26.6.1963 usnesení o vytvoření nové komise pro přezkoumání této otázky. V prosinci 1963 byla předložena zasedání ÚV KSČ rezoluce, ve které stojí:

„Kritika tzv. buržoazní nacionalistické frakce ve vedení Komunistické strany Slovenska byla neoprávněná, uměle vykonstruovaná, založená na vymyšlených obviněních a tendenčně přehnaném zveličování a překrucování skutečných chyb, uvedených do nepravdivých vzájemných souvislostí. Ústřední výbor Komunistické strany Československa po zvážení všech okolností pokládá rozhodnutí ÚV KSS a ÚV KSČ z let 1950 a 1951, kterými byli soudruzi Husák, Novomeský a Clementis vyloučení ze strany a z ústředního výboru Komunistické strany Československa i odvolání ze státních a veřejných funkcí a soudruh Šmidke byl zbaven členství v ústředním výboru Komunistické strany Československa, v celém rozsahu za neopodstatněné a jako celek ho ruší.“

Mysleli jsme, že se tím uzavřela jedna smutná kapitola. Mnozí jsme si mysleli, že A. Novotný se tím poučí a vyvodí z toho závěry. Je těžké pochopit jaké to bylo myšlení, co se dělo se soudruhům Novotným. Ať již to mělo pozadí politické, osobní, ale příchuť to mělo až patologickou. Byl přece prvním tajemníkem ústředního výboru, který přijal jasnou rezoluci. On, který měl dbát, aby se co nejdůsledněji takové usnesení realizovalo, sám všude, kde mohl, toto usnesení narušoval.

Ústřední výbor Komunistické strany Slovenska se plně postavil za rezoluci přijatou zasedáním ÚV KSČ v prosinci 1963. Bylo to velké ulehčení pro práci strany na Slovensku. Velký balvan hříchů se odvalil. Začalo se lehčeji dýchat. Bylo možné mnohé věci rychle napravit. Dokonce i Novotný mohl získat autoritu a uznání, že má schopnost chyby si uvědomit a napravit je. Novotný však jako by nic nechápal. Na rezoluci, za kterou hlasoval, zapomněl a už v lednu 1964 na zasedání ÚV KSČ opět vyhlásil, že na „košickém projevu nemění ani čárku“. Byl to jeho rozum nebo rozum jeho poradců? Asi ano, a to těch přátel, kteří ho tlačili do záhuby. Tím, kteří usilovali o odstranění Novotného, tato metoda a podařené rady pomáhaly, ale jednotu strany a její autoritu to neupevňovalo.

Alexander Dubček patřil mezi slabé

funkcionáře. Proč si právě Dubčeka vybral Novotný za tajemníka ústředního výboru KSČ mnozí neuměli pochopit. Dubček nikdy nebyl na Slovensku, ve slovenských poměrech, ve slovenské stranické organizaci uznávaný za schopného funkcionáře. Příčiny byly v Novotného metodě a kritériích pro výběr lidí do funkcí. Byl to člověk, který Novotného nemohl přerůst

Zpráva, kterou Dubček přednesl na zasedání ÚV KSČ o chemii, byla tak slabá a tak nemožně přednesená, že nejen Slováci ale i čeští členové ústředního výboru měli pocit hanby, že máme takového tajemníka.

Karol Bacílek byl člověk, který nevyhledával konflikty. Byl se vším spokojený. Byl rád, že má pokoj, do ničeho se nemíchal. Novotný si myslel, že Dubček bude podobný typ. Nebude velmi chytrý, nezíská autoritu a bude mít z něho poslušného člověka, který nebude vyhledávat žádné problémy a spory.

Postupně však začal Novotný názor na Dubčeka měnit. Nevím, kdo Novotnému vsugeroval, že Dubček je proti němu. Dubček se cítil sice uražený, neuznaný, ale nechtěl být v opozici proti Novotnému. Usiloval jen o to, aby ho Novotný bral vážně, uznával jako představitele Slovenska. Novotný dělal pravý opak. V roce 1964 nevezal Dubčeka s sebou ani na oslavy do Moskvy. Vznikla dost paradoxní situace. Čím více se

Dubček chtěl s Novotným sblížit, tím více ho Novotný odstrkoval, ponižoval a tlačil do opozice. Dubček, když se chtěl uplatnit musel vůči Novotnému změnit taktiku. Byl přesvědčený, že když bude vystupovat kriticky vůči Novotnému, vůči jeho metodám práce, když se spojí s těmi, co Novotného kritizují ze všech stran, že Novotný pochopí sílu Dubčeka, a tak se s ním smíří a přitáhne ho jako svého spojence. Získat spojence proti Novotnému, dostat se na antinovotnovskou vlnu, nebylo těžké. Dubček jako první tajemník ÚV KSS a člen předsednictva ÚV KSČ se okamžitě svými kritickými postoji dostal na špici těch, kteří Novotného kritizovali a stal se jakýmsi pochybným vůdcem. Politika Novotného vůči Slovensku byla tak necitlivá, primitivní, že to popuzovalo nejen slovenské komunisty, ale i široké vrstvy obyvatelstva. Nechoval se jako první tajemník Komunistické strany Československa a hlava státu, ale jako omezený nacionalista. Jakoby neznal nic z marxismu-leninismu.

Vůbec nepochopil, že nacionální struny jsou a ještě dlouho budou citlivé, že se dají rychle rozezvučet do krásné, příjemné nebo falešné tóniny. To Novotný nerespektoval. Není dobrý politik, když ve státě, kde jsou dva rovnoprávné národy a žijí další národnosti, toto nezohledňuje. Tím horší, když je to představitel státu, strany, komunista. Zdálo se, že Novotný to dělá úplně

záměrně, aby vyvolal co největší disharmonii. Nejednotu Čechů a Slováků, ale rozpor. Snad se spoléhal, že situaci natolik vyostří, že bude nutné zasáhnout silou a tak vyřeší „slovenskou otázku“. Špatným rádcem mu byli Jiří Hendrych. Ten ho dostal do nejedné těžkosti. Myslím, že to dělal záměrně a vědomě, že až se Novotný zkompromituje, přebere veslo on.

Odpor proti Novotnému nebyl zaměřen proti Novotnému - člověku, ale proti vysokému funkcionáři, který nemá schopnost pochopit životní otázky strany, státu, celé společnosti. Nestačí být věrný marxismu-leninismu a přitom neumět marxismus-leninismus uplatňovat. Komunisté respektují národní tradice, kulturu, všechno, co národ bude ještě uplatňovat i při budování rozvinutého socialismu. Věřím, že se to bude respektovat i v komunistické společnosti.

Československá socialistická republika, stát dvou rovnoprávných národů, kde žije maďarská, ukrajinská i polská národnost tím více vyžaduje moudrého, citlivého politika. Novotný nikdy nepochopil - a co bylo nejhorší - nikdy se nesnažil pochopit leninskou národnostní politiku. Měli jsme smůlu, že Klement Gottwald zemřel dřív, než se republika státoprávně uspořádala na nových principech. Novotný nevěřil, stále je podezřívá. Je neleninské nadřazovat jeden národ nad druhý. Žádný národ na světě není jen dobrý,

revoluční, spolehlivý oj a jiný nedobří, nerevoluční, nespolehlivý. Každý národ má své specifické črty, které jsou plodem dlouhodobého historického vývoje, ale je složený z jedinců, dobrých i zlých, bojovných, obětavých, ale i ustrašených zbabělců a chytráků.

Novotný nevěřil nikomu. Snad jenom sám sobě. Z lidí neměl rád nikoho kromě sebe. Nechtěl přiznat ani takovou samozřejmost že Bratislava je hlavní město Slovenska. Rád bych připomenul alespoň několik příkladů necitlivého vztahu Novotného ke slovenskému národu.

Na celostátním sjezdu jednotných zemědělských družstev v dubnu 1964 vystoupil jeden předseda JZD z Východoslovenského kraje. Mladý, schopný. Diskutoval dobře, ale měl i pár oprávněných kritických poznámek vůči centrálním úřadům. Sjezd bouřlivě tleskal. Hendrych okamžitě poradil Novotnému, že tyto názory je třeba odmítnout, aby nebyl dán špatný příklad ostatním diskutérům. Jen co předseda družstva domluvil, Novotný si vzal okamžitě slovo a diskutéra, jak se říká, setřel. To zmrazilo nejen sál, ale hlavně delegáty Východoslovenského kraje. Poradili se a Hendrychovi, který tehdy odpovídal za úsek zemědělství, oznámili, že odejdou ze sjezdu, protože replika Novotného byla nespravedlivá a urazila celou delegaci. Hendrych nechal svolat

celou delegaci a takovými argumenty je upokojoval:

„Neberte to tak, soudruhu, soudruh Novotný tomu nerozumí, musíte vidět, jak reagoval sál a ne soudruh.“

Vždy jsou lidé, jejichž charakter je pokřivený a rádi říkají ne pravdu, ale to, co vedoucí chce slyšet. Okamžitě se přizpůsobují a vytvářejí takovou atmosféru, jakou si on přeje. Takovými lidmi se obklopoval i Novotný. Ti mu neukazovali pravdu, jaká je skutečnost ale jakou chtěl vidět. Kdosi mu dokonce vsugeroval, že Slováci usilují o jeho život. On tomu věřil. A na tom potom budoval celý vztah ke Slovensku. V dubnu 1965 jsme pozvali Novotného na oslavu osvobození Bratislavy. Přislíbil. Všechno jsme připravovali jak má být. Předsednictvo ústředního výboru Komunistické strany Slovenska chtělo po manifestaci uspořádat oběd a soudružskou besedu. Raději jsme ho neměli zvat. Na manifestaci ani slovíčkem nepromluvil k Bratislavanům. Jeho řeč vyzněla, jako kdyby byl někde úplně jinde, v neznámé zemi a ne v Bratislavě. Zúčastnit se oběda v úzkém kruhu dlouho odmítal. Nakonec souhlasil, že několik členů s ním poobědvá v salónku hotelu Carlton.

Popsat celou atmosféru, to by si vyžádalo mnoho stránek. Když jsme se shromáždili v salónku, číšník nabídl aperitiv. Novotný ho

odmítl. Jiní si nechali nalít. Připadal si sám trapně, a proto požádal číšníka, aby přinesl novou láhev. Číšník přinesl. Novotný se ho zeptal, proč má láhev otevřenou a obalenou ubrouskem. Myslím, že mimo kultury stolování to číšníci rádi dělají i proto, aby se nevidělo, kolik vlastně v láhvi zůstalo a mohla se účtovat celá láhev. Číšník řekl, že se to tak dělá, že to mají nařízeno. Novotný mu řekl, aby přinesl vermut ale láhev otevřel až před ním. Nejen pro číšníka, ale i pro nás, kteří jsme tam byli, to byla trapná scéna. Každého napadla otázka, komu nevěří, koho podezřívá. Byl to náš první tajemník strany a hlava státu. Kdo může uvěřit tomu, že by někdo usiloval o jeho zdraví?

Číšník byl nejvíce překvapený, celý bledý a vystrašený. Přinesl novou láhev, před Novotným ji otevřel a nalil do pohárku. Nikdo jiný si vermut nepřál. Vedle něho seděla manželka předsedy Slovenské národní rady soudružka Chudí ková. Byla přizvána proto, že na obědě byla i soudružka Novotná. Soudružka Chudíková si nechala nalít vodu. Když už měl konečně každý nalito, soudruh Dubček chtěl pronést přípitek. Novotný, jakoby dostal strach, že začne starodávné čarování, doslova chňapl po pohárku s vodkou, který stál před Chudíkovou a bez přípitku ho vypil. Svůj vermut přisunul před Chudíkovou. Bylo po přípitku, obědě, diskusi, bylo po jakékoliv

náladě. Když jsme pozvali Novotného na děvínské slavnosti, odmítl v Bratislavě přenocovat a kde bude obědovat, oznámil pět minut před obědem.

Podobné scény a události nepomáhaly upevňovat důvěru, která byla tak potřebná právě v těch nejvyšších stranických orgánech i ve vzájemných vztazích mezi Čechy a Slováky. Škoda, že soudruzi, kteří měli na Novotného vliv, narůstající spor brali na lehkou váhu a včas Novotného i nás nevarovali. Ani my jsme však nepostupovali vždy z marxisticko-leninských pozic. A. Novotný nás tlačil do opozice, že každý, kdo vystupoval proti Novotnému, se nám zdál být spojencem. Mnozí ale, jak ukázal čas, vystupovali proti Novotnému ne proto, že zaváděl špatné metody, že se nestaral o jednotu strany, akceschopnost a o ideovou sílu, ale proto, že je komunista. Oni byli připraveni vystupovat proti každému, kdo prosazoval socialistickou cestu a obhajoval společenství se Sovětským svazem.

Zpětný pohled umožňuje pochopit kořeny Dubčekova charakteru. Až později jsem pochopil, poznal, že Dubček toužil po moci. V podvědomí měl z toho strach, ale touha stát se prvním tajemníkem ho zaslepovala a strach přehlušovala. A protože mu Novotný nedával šance, volil všechny metody, aby se prosadil. Vytvořit opozici proti Novotnému, jak jsem se zmínil, nebyl

problém.

Novotný cítil, že Slovensko se stává pro jeho záměry nespolehlivé. Mobilizoval kdekoho, snažil se štvát ne proti osobě, proti Dubčekovi, ale proti Slovensku jako celku. Bylo přece mnoho chyb, které volaly po nápravě a dále se to zanedbávalo a prohlubovalo. Bylo zapotřebí například přehodnotit Slovenské národní povstání a dát mu v historii správné místo. Každý soudný člověk si kladl otázku, čím to je, že tak velký hrdinský čin slovenského národa, který vyhlásil na osvobozeném povstaleckém území obnovení Československé republiky, se podceňoval, neuznával, bagatelizoval. Bylo cosi nenormální v tom, že každý slovenský partyzánský velitel nebo náčelník štábu byl zavřený nebo jinak šikanovaný. Bylo potřebné přehodnotit a uznat, dát místo těm velkým osobnostem slovenských dějin, které lid ctil a s láskou na ně vzpomínal. Nevyhlašovat Štúra a jiné za nepřátele, ale za lidi, kteří v dané době, podle svých sil, pomohli obrodě slovenského národa.

Z takovéto nerozumné politiky, která se vůči Slovensku dělala, těžil Dubček. Nastoloval k řešení právě tyto otázky. Dubček nebyl známý, tím méně populární na Slovensku. Měl strach jít do divadla, na výstavu, mezi lidi. Nevěděl často, jak se chovat. Neznal dokonce ani historii svého národa. Dělnická třída v něm neviděla silnou

osobnost, inteligence ho neuznávala. Věděl však, z čeho vzniká nespokojenost a byl ochotný udělat ledacos, jen aby získal pozice. Mohl vystupovat jako liberál a narodník.

Diskuse před XIII. sjezdem KSČ v roce 1966 probíhala už v napjaté atmosféře. Strana jakoby ztratila jednotící ideu. Velký rozruch vyvolalo vystoupení soudruha Husáka na městské konferenci v Bratislavě. Bylo to kritické vystoupení, zaměřené proti politice Novotného. Ústřední výbor plně rehabilitoval soudruha Husáka, ale Novotný nechtěl připustit aby měl právo být volen do nějakých funkcí. Neodpovídal ani na dopisy, které mu soudruh Husák psal, odmítl ho přijmout ke krátkému rozhovoru.

Předsednictvo ÚV KSS dostalo pokyn posoudit vystoupení soudruha Husáka za jeho přítomnosti velmi kriticky, více, než to bylo nutné. Bylo tomu tak ze dvou příčin. Za první proto, že jsme chtěli uspokojit Novotného a aby se již nedělaly žádné jiné závěry. A za druhé, že soudruh Husák zaútočil předčasně a sólo. Novotný slíbil, že když to předsednictvo ÚV KSS kriticky posoudí, případ se tím uzavře. Žel, Novotný slovo nedodržel. Asi deset dní po projednání v předsednictvu ÚV KSS a přijetí závěrů vystoupil na schůzi s architekty a celou záležitost rozmázl tak, že se to dostalo do celé republiky a široké veřejnosti. My jsme se cítili

právem oklamání a kritické stanovisko předsednictva ÚV KSS bylo znehodnoceno. Navíc soudruh Husák byl zvolený i na krajskou konferenci a museli jsme právem očekávat, že nás bude kritizovat Z ÚV KSČ se dělaly různé obstrukce, jak soudruha Husáka na krajské konferenci izolovat. Doslova bylo některým funkcionářům uloženo, že musí vystoupit a co mají říci, jen aby soudruh Husák na krajské konferenci nezískal podporu. Nebylo to potřebné, protože soudruh Husák na krajské konferenci vystoupil pozitivně.

V jednom bodě Dubček vycházel Novotnému vstříc. V boji proti Gustávu Husákovi. Často opakoval: Toho nepřipustím k politické práci. Husák nám podrazil nohy a do politiky se víc nevrátí. Z Prahy přicestoval předseda Ústřední revizní komise soudruh Hron se vzkazem, že musím odsabotovat Husákovu knihu Svědectví o Slovenském národním povstání. Zastavit knihu v tiskárně nebylo možné, a tak alespoň tím, aby se nedostala do prodeje. Co udělat jak postupovat když je takový příkaz? Kladli jsme si otázku. Je nejvhodnější doba a příčina k otevřené roztržce s Novotným?

V té době byl ředitelem Ústavu dějin strany Bohuslav Gráca. Jako mladý byl velmi aktivní v psaní pamfletů a hlavně v popírání úlohy soudruha Husáka a dalších. Nabídl se, že když

dostane obsáhlý materiál Bamabitské komise, napíše knihu, která se stane protiváhou knihy soudruha Husáka. Tento materiál Gráca dostal. Starostí bylo dost, a tak jsem nekontroloval, co Gráca dělá, ale kniha soudruha Husáka se do distribuce dostala.

Největší starost byla s přípravou slovenského sjezdu. V připravované sjezdové zprávě jsme nemohli nevzpomenout, jaké jsou ve straně nálady, čím strana na Slovensku žije. Kritika metod práce ÚV KSČ, hlavně prvního tajemníka A. Novotného, byla značná. Okresní a krajské výbory to sice zmírňovaly, ale tvářit se, že to nevíme, nebylo možné. Aparát kolem A. Novotného to věděl také. Kontrola z ÚV KSČ zesílila. Věděli jsme, že sjezdovou zprávu bude posuzovat a schvalovat předsednictvo ÚV KSČ, a proto jsme volili přijatelné stanovisko. A. Novotný si však vymyslel nový zákeřný plán. Přišel k závěru, že ještě do sjezdu by bylo dobré změnit vedení strany na Slovensku. Rozhodl, že předsednictvo ÚV KSČ posoudí sjezdovou zprávu, ale současně i celkovou politickou situaci na Slovensku.

V dubnu 1966 bylo celé předsednictvo ÚV KSS pozváno na předsednictvo ÚV KSČ, aby se zodpovídalo ze slovenských hříchů. Diskuse byla velmi zajímavá. Proti předsednictvu ÚV KSS vystupoval velmi ostře A. Novotný, V. Koucký,

Během bratislavské schůzky, krátce před 21. srpнем 1968
ve společnosti Alexandra Dubčeka a Leonida Brežněva

Alexander Dubček, gen. Ludvík Svoboda a Leonid Brežněv
ve společném rozpoložení

vedoucí tajemník kontrolní a revizní komise P. Hron a M. Chudík, i když by) členem předsednictva ÚV KSS. Podporu předsednictvu ÚV KSS dával soudruh J. Dolanský, D. Kolder. Částečně nás podporoval B. Laštovička a A. Kapek. J. Hendrych byl neslaný, nemastný. Musel podpořit Novotného, ale počítal s čímsi do budoucna a nechtěl si znepřátelit Slováky. Tento manévr se neutajil. My jsme to koneckonců ani netajili. Výsledek byl, že ústřední výbor Komunistické strany Slovenska na to reagoval tak, že při schvalování zprávy dal plnou podporu Dubčekovi. To Dubčeka i nás v práci osmělilo. Šly zvěsti, a to dost opodstatněné, že Novotný připravuje nějakou akci, která by mu umožnila nechat nás zavřít. Mnozí soudruzi i členové ÚV KSČ byli už tehdy na příkaz Novotného sledováni Bezpečností. Přesto všechno jsme pokračovali ve své práci. Doporučil jsem, aby sjezd Komunistické strany Slovenska, když už se nedá zvolit za člena ÚV KSS soudruh Husák, zvolil alespoň soudruha Novomeského. Dubček byl proti. Neměl odvalu se s Novotným „chytit“. Stále ještě v něco doufal. Sjezd probíhal dobře, manifestačně a my jsme se cítili spokojení a silní. Bylo třeba se připravit na XIII. Sjezd KSČ.

Věnovali jsme velkou pozornost i přípravě vystoupení Dubčeka na XIII. sjezdu Komunistické strany Československa. Smyslem

bylo jasně formulovat věrnost jednotě KSČ a ČSSR. Sovětskému svazu, Komunistické straně Sovětského svazu i místu a úloze Klementa Gottwalda v našich dějinách. Ocitovali jsme tam pěkná slova o bolševizaci. Nebyla to taktika. Jen jsme chtěli čestně a upřímně ukázat, na jakých pozicích stojíme, a tím posílit důvěru v tuto politiku. Bylo známo, že Novotný na XIII. sjezdu ani jednou nevzpomene Klementa Gottwalda. Že ho chce v podstatě vymazat z naší historie. A to se dotýkalo cti nejen komunistů, ale i širokých mas.

Po sjezdu už byla jasnější koncepce, jak postupovat. Hledali se další spojenci a vytvářela se široká fronta. Zkoumal se každý krajský výbor, jak bude postupovat, jak se zachová v případě srážky. Východoslovenský kraj jsme považovali spolehlivý jako celek. Jen vedoucí tajemník Emil Chlebec nebyl jistý. Chtěli jsme ho změnit už na krajské konferenci, ale Novotný to nepřipustil. Okresy byly dobré. Středoslovenský kraj vcelku nebyl špatný. Až na dva tři okresy, které se nám zdály být nejisté. Silně to ovlivňoval soudruh Rudolf Cvik, vedoucí tajemník, jehož vinou se tehdy Středoslovenský kraj přirovnával k Albánii a Bánská Bystrica byla označována za československou Tiranu. Západoslovenský kraj byl vcelku spolehlivý. Vědělo se, že kdyby bylo zle, získá se většina.

Zkoumali jsme i stanoviska českých krajů.

Osobně jsem velmi začal věřit Jozefu Zrakovi, vedoucímu tajemníkovi v Bratislavě a s mnohými otázkami jsem se mu svěřoval. Později se ukázalo, že jsem se velmi mýlil. Začal boj o zvýšení pravomocí Slovenské národní rady a o přijetí zákona, že Bratislava je hlavní město Slovenska. Dělal jsem všechno možné, aby se zvýšila autorita Dubčeka. Psal jsem projevy, články a publikoval je s jeho souhlasem pod jeho jménem, aniž by si je Dubček přečetl.

Dlouho jsme připravovali květnové zasedání ÚV KSS v roce 1967. Cílem bylo ukázat že je možné a nutné pracovat lepšími metodami, jinak a v nových podmínkách. Ústřední výbor získal autoritu v okresech. Byla to příprava na střetnutí s Novotným. Věděli jsme, že se to blíží, ale kdy, to ještě nebylo známo. Jediné, co bylo známo, že to může být jen tehdy, kdy budou na programu stranickopolitické otázky. Vystoupit při nějakém jiném zasedání, když se projednávají ekonomické otázky, nebylo dost vhodné. A právě takovéto zasedání se připravovalo.

Mám velmi mnoho poznámek z různých schůzí, kterých jsem se zúčastnil.

O tom, jak členstvo kritizovalo, že metody z centra nejsou dobré, jaké jsou chyby v plánování, v politickém řízení, že se ztrácí autorita strany, oslabuje jednota, uskutečňuje ideové odzbrojení, že je nejasná politika, že se neplní, nerealizuje

usnesení XIII. sjezdu atd. A. Novotný to také věděl, znervózněl, příčiny hledal na Slovensku a upadal už do takových malicherností, že nechtěl dát souhlas, aby Dubček řečnil 1. května 1967 v Bratislavě. Bylo to doslova skandální. A. Novotný se snažil ze všech sil oslabit pozice Dubčeka, ale tím, že neuznával Slovensko a štvál lidi proti všemu, co přicházelo ze Slovenska, docílil pravý opak. Jeho necitlivý vztah ke Slovensku se přenášel i na nižší složky a na jiné funkcionáře, kteří mu podléhali. Vzpomínám si na různé besedy, ale i velmi ostré hádky, které se odehrávaly mezi námi a některými soudruhy z Českých krajů, kteří se nesnažili pochopit slovenskou otázku. To nepřispívalo ke vzájemnému porozumění a upevňování jednoty strany a státu.

Vzpomínám si, jak jsem byl v roce 1967 na dovolené v Sovětském svazu. Při obědě na chatě v Serebrjanom boru se rozvinula široká diskuse se soudruhem Vilémem Novým a soudruhem Trojanem, tehdejším vedoucím tajemníkem Jihočeského kraje. Soudruh Trojan neuznával rovnoprávnost, ale zastával nesmyslný návrh a ještě nesmyslnější recipocitu v kádrových otázkách. Tvrdil, že se musí prosadit taková zásada, že kolik bude Slováků v centrálních orgánech ČSSR, tolik musí být Čechů ve slovenských národních orgánech. Jakoby neznal

tehdejší asymetrický systém. Do omrzení opakoval, že všechno zlo přichází z Bratislavy a že slovenský národ naštěstí nemá nic společného s Bratislavou, ale Bratislava prý na to musí doplatit Soudruh Nový dodal, že Jan Svoboda, tehdejší vedoucí politickoorganizačního oddělení a velmi blízký spolupracovník Novotného, mu řekl, že ÚV KSS neřeší nic jiného, než mocenské a ne politické otázky. A proto je nutné vyvodit z toho přísné závěry. Žel, nebyly to jen ojedinělé hlasy, ale stanoviska i některých nejvyšších představitelů strany a státu.

Snad největší skandál vypukl v září 1967 v době návštěvy Novotného v Martině. Kdosi ho přesvědčil, aby se zúčastnil oslav 100. výročí martinského gymnázia. Martin i martinské gymnázium sehrály v krutém období maďarizace významnou úlohu a staly se pro Slováky symbolem. Nechtěli jsme však Novotného dráždit V tom smyslu jsme připravovali oslavy. Mělo to mít jen krajský rámeček. Nám na ÚV KSS z UV KSČ ani neoznámili, že první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky se chce zúčastnit oslav. Když jsme se to dozvěděli, přemýšleli jsme, jak se zachovat Ponechat to jen na úrovni kraje nebo to přece jen povýšit na úroveň Slovenska? Jaká to bude delegace celostátní?

Mysleli jsme, že se alespoň trochu vylepší vztahy, když tam Novotného přivítáme. Dubček

se odmítl zúčastnit oslav, protože ho nikdo nepřizval, ale já, který jsem zodpovídal za otázky ideologie, i když mne též nepřizvali, jsem si řekl, že mám právo a povinnost tam být a tak jsem do Martina odjel. Novotný si určil doprovod z Prahy. Nás do svého doprovodu nezařadil. Hned po příchodu vyvolával v Martině jeden skandál za druhým. Do programu bylo zahrnuto, že v předvečer oslav se budou klást věnce na Hřbitově národních buditelů. Martinský hřbitov je pro Slováky něco jako pro Čechy Vyšehrad. Před hřbitovem i na hřbitově čekaly tisíce lidí, čekali oficiální hosté a okresní delegace, které měly položit věnce na hroby buditelů. Tísňě před zahájením ceremoniálu Novotný vzkázal, že se kladení věnců nezúčastní, protože navštíví jednotné zemědělské družstvo. Nikdo z nás a hlavně prostí lidé, kteří chtěli přivítat prezidenta, to neuměli pochopit. Ono se to vůbec nedalo pochopit. Vyvolalo to novou urážku a zlou krev. Tím to však neskončilo.

Nocovat se mělo v rekreačním středisku Martinských strojiren v Gaderské dolině. Pamatuji si, že krajská správa Bezpečnosti z Brna hlásila zachycený signál, že se na prezidenta připravuje atentát. Jsem přesvědčený, že si tyto báchorky kdosi vymyslel a Novotného vědomě zastrášoval. Správce střediska a jeho žena pod záminkou lékařské prohlídky, zda nejsou

bacilonosiči, museli ze střediska odejít a nesměli se vrátit, dokud tam bude Novotný. Ani to nestačilo. Z ničeho nic před půlnocí Novotný oznámil, že tam spát nebude a že pojede přenocovat do Rajeckých Teplíc. Nikdo s tím nepočítal. Byli jsme tak rozzlobeni, že jsme se „ztratili“ a do Rajeckých Teplíc ho doprovodil jen krajský tajemník a předseda ONV. Jelo se přes Motěšice. Rodiště Jana Kollára. Tam dlouho do noci čekala celá obec. Byli přesvědčeni, že se Novotný zastaví, položí kytici (kterou sami připravili) k pomníku Jána Kollára a obec bude mít možnost pozdravit prezidenta republiky. Jaké bylo jejich zklamání, když auto s Novotným přeřřčelo přes Motěšice a prezident bez zastavení projel, nezamával ani pionýrům. Lidé tam čekali i po půlnoci.

V Rajeckých Teplících ho nikdo nečekal, protože se nesmělo nikomu hlásit, že tam chce přenocovat. Všechno se dělalo tajně. Ráno se vrátil do Martina a znova bylo zle. Vytýkal nám, proč ho tam nikdo nevítal. Napětí bylo na bodu varu. Funkcionáři se mu začali vyhýbat, kdo nemusel, ani se k Novotnému nepřibližoval. Šlo se položit věnce k památníku sovětských hrdinů. Naštěstí to neodmítl. Na hřbitově byl přítomen dělnický pěvecký sbor z Vrútek, v němž byly ještě staré soudružky, které si vzpomínaly na spolupráci s Klementem Gottwaldem. Jedna

stará žena chytila Novotného za ruku, přivítala se s ním a jako prostá vesnická žena, z úcty k prezidentovi, mu políbila ruku. On úplně vystrašený ruku vytrhl a křičel, co to jsou za způsoby, že si to nepřeje.

Kladení věnců, které u nás bývá velmi důstojné, se změnilo v neorganizovaný chaos. Zprávě, že má být na něho spáchaný atentát, určitě uvěřil, protože při kladení věnce se nesměl uplatnit obvyklý rituál, že jednotlivé delegace za zvuků Pochodu padlých revolucionářů položí věnce. Novotný přizval představitele složek krajského výboru, okresního výboru, místního výboru, prostě bylo nás nejméně sto v jednom houfu, jako stádo, a Novotný uprostřed. Nebylo ho vůbec vidět uvěřil a měl strach, že mu někdo chce ublížit dokonce ho zabít

Po návratu ze Hřbitova se navštívilo sídlo Matice slovenské. Před budovou byly tisíce lidí. Jeho i soudružku Novotnou s velkou úctou přivítalo vedení Matice slovenské. Jako dar měli pro soudruha Novotného připraveny Stanovy Matice slovenské vytištěné v ruštině a rukopis Chalúpkovy básně Mor ho! Na stole byla připravená kniha, do které se zapisovaly nejvzácnější návštěvy. Uctivě požádali, aby soudruh Novotný něco napsal. Bylo nalito víno na přípitek a slovenské výšivky pro soudružku Novotnou. A. Novotný vstoupil do ředitelovy

kanceláře, kde se mělo konat symbolické setkání, jako cestující do nádražní čekárny. Porozhlédl se, jako by hledal někoho známého a hned na úvod vynadal řediteli Matice slovenské soudruhu Paškovi, že členové Matice jsou nacionalisté, protože se zajímají o zahraniční krajany atd.

Kancelář ředitele byla malá místnost Vešlo se nás tam jen pár. Mezi dveřmi stál Gríša Spurný, kterého Novotný do Martina zavolał. Novotný povídá:

„Všechno o vás vím, všechno, a támhle Spurný má plnou aktovku dokumentů.“

Soudruzi z Martina byli tak překvapeni úvodem návštěvy, že se nezmohli na slovo. Po určité chvíli požádali soudruha Novotného, aby nechali diskusi na jindy, že ho prosí, aby se podepsal do knihy a přijal nabízené dárky. Soudruh Novotný velmi hrubým urážlivým způsobem odstrčil knihu, otočil se a odcházel pryč. Ničeho se nedotkl, s nikým dále nechtěl hovořit. Mezi dveřmi se otočil ke mně a vykřikl:

„To všechno si ještě přešetříme, za všechno se ještě budete zodpovídat“

Já jsem mu rychle odpověděl:

„Soudruhu Novotný, situace je trošku jiná, než to ty chápeš a tvůj postoj není správný.“

Chvíli postál a potom doslova vyletěl ze dveří. Vyšel před budovu, kde čekaly tisíce lidí, kteří ho s láskou vítaly jako hlavu státu, jako tajemníka

strany a čekaly, že jim alespoň rukou zamává. On se však tvářil, jako by mu právě tento lid ublížil a ani se neusmál a lidi nevnímal. Kráčeli jsme živým špalírem do budovy Gymnázia. Lidé stáli na chodnících, mávali, usmívali se, ještě štěstí, že nic nevěděli o tom, co se odehrálo v budově Matice slovenské. Po dobu tohoto J pochodu Novotný vzkázal, abych k němu přišel. Co do funkce jsem měl být vedle něho, ale po skandálu v Matici jsem kráčel asi o deset řad vzadu. Když jsem se k němu přiblížil, hned mi oznámil, že tento případ dá do předsednictva ÚV KSČ na posouzení a že všichni se budeme zodpovídat. Byl jsem tak rozčilený, že jsem vůbec nemyslel na důsledky a vztekle jsem mu řekl, že jsem pro, aby to předsednictvo posoudilo, alespoň se dozví, jak se on v Matici slovenské a mezi lidmi v Martině zachoval.

„Tak, jak se tady chováš, soudruhu Novotný,“ řekl jsem, „to není důstojné prvního tajemníka Komunistické strany Československa ani prezidenta Československé socialistické republiky.“

Vůbec jsem nepřemýšlel, co bude dál. Znechuceně jsem se oddělil a více se k němu nepřiblížil. V budově gymnázia byla výstava a v místním hotelu slavnostní oběd. Na oběd polovina pozvaných hostů nepřišla. Nikdo nepronesl přípitek.

Snědla se polévka a myslím ještě předkrm a kdo mohl, tak se vytratil. Novotný, když viděl, jaká je situace, vstal, myslím, že jen vedoucímu tajemníkovi KV KSS soudruhu Cvikoví podal ruku, sedl do auta a odjel. Tak se oslavilo století martinského gymnázia.

Ironií toho všeho bylo, že já, který se vždy snažil vyvarovat se nějakých nacionalistických tendencí a vášní, jsem se najednou stal národním hrdinou. Do večera věděl celý Martin, co se stalo, zveličil se můj odpor proti Novotnému, jak jsem obhajoval slovenské zájmy proti nesprávnému postupu pivního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta atd. Dozvuky to mělo ještě takové, že dar, který měli pro soudružku Novotnou, krásně vyšívány slovenský kožich a výšivky - poslali do prezidentské kanceláře a ta je vrátila zpět Tím byla urážka Martina, citů lidí, jejich úcty dovršena. Je to jen zlomek toho, jak A. Novotný necitlivě postupoval proti Slovensku, jak naháněl vodu na mlýn právě těm silám, které měly zájem oslabit jednotu Československé socialistické republiky. Stal se doslova spojencem různých luďáckých a jiných živlů, kterým vyhovovalo, aby dokazovaly, jak je Novotného politika vůči Slovensku nesprávná. Nebyla to politika Komunistické strany Československa, ani české dělnické třídy, českého lidu. Byla to jen politika marxisticko-leninsky nevzdělaného, necitlivého

funkcionáře, který zastával tak vysoké postavení.

I to v nemalé míře oslabovalo akceschopnost a jednotu strany, oslabovalo jednotu Československé socialistické republiky. Novotný cítil, že se dostává do izolace, ale nehledal východisko ve sblížení s lidmi, čestnými komunisty, nehledal východisko ve zlepšení práce strany, ale dále hromadil chybu za chybou. To jen posilovalo autoritu, vzrůst vážnosti a úcty k Dubčekovi.

Naše štěstí bylo v tom, že vedení strany jako celek se s názory Novotného neztotožňovalo. Věděli jsme, že nám fandí J. Dolanský a D. Kolder. Nebylo jasné, jak se zachová Černík. Oldřich Černík neměl rád Koldera a Kolder mu to na oplátku také dával pocítit. Navíc Černík byl pod vlivem Štrougala a Štrougala mnozí považovali za člověka Hendrychova. Nebylo lehké se v tom orientovat. Příprava pléna ústředního výboru, které mělo být v říjnu 1967, se spojovala současně s přípravou vystoupení a kritikou proti A. Novotnému. O. Černík, jako předseda vlády, byl důležitý, ale stále kolísal. V poslední chvíli Černík zakolísal. Říkal, že se změnou prvního tajemníka ÚV KSČ je nutné počkat až do XIV. sjezdu. Stejně odskočil i J. Smrkovský, který byl za tím účelem pozván na jižní Slovensko do Kolárova. Toto pozvání bylo záminkou, přijel jako ministr lesů. Nechtěl se připojit, protože nevěděl,

co mu to vynese. Chtěl vědět, jak z toho boje vyjde a kdo mu nabídne více. Aspiroval na funkci prvního tajemníka ústředního výboru a nebyl si jistý, zda už doba dozrála.

Na říjnovém zasedání ÚV KSČ Dubček v diskusi hovořil o metodách stranické práce. Novotný už v době Dubčekova vystoupení znervózněl a neskrýval svoji nelibost. Začal organizovat protiútok. Toho se ujal Martin Vaculík, kterému A. Novotný slíbil, že bude jeho nástupcem. Vaculík ve svém diskusním vystoupení zdůrazňoval, že diskuse vybočuje z programu, že nesouhlasí, aby se na ÚV KSČ začínaly vyřizovat osobní účty. Novotný to nevydržel a v závěru dne obvinil Dubčeka z buržoazního nacionalismu. Začalo to mít dramatický spád. Já jsem proti Novotného obvinění protestoval a žádal, aby mi bylo uděleno slovo. Zasedání právě předsedal M.Chudík a nechtěl mi dát slovo. Já jsem trval na tom, aby rozhodlo zasedání ÚV KSČ. Nakonec musel ústřední výbor hlasovat, zda dostanu tři minuty na faktickou poznámku. Ústřední výbor odhlasoval, že mohu vystoupit. V tomto časovém limitu jsem řekl:

„Prosím za omluvu, že zdržuji. To, co se však stalo včera, v závěru dne, považuji za nesmírně vážné pro naši stranu i pro celou republiku. Nevím, zda a jak se to dá utajit Jedno je však

jisté. Když ústřední výbor nebude jednotný, když se to, co tu bylo řečeno, dostane ven, mezi lidi, na Slovensku to vyvolá pocit křivdy a v Čechách nedůvěru ke Slovensku. Dnes se to bohužel nedá rozdiskutovat ani vyjasnit. Tlačí nás čas. Bohužel se nevzala v úvahu připomínka ÚV KSS, aby se plénum přeložilo na pozdější dobu vzhledem k tomu, že jsou oslavy výročí Velké říjnové socialistické revoluce.

Nechci poučovat, jen připomenout Tady, v tomto sále, se v padesátých letech odsuzovali slovenští komunisté jako nacionalisti. Tady, v tomto sále, jsme před čtyřmi léty udělali rehabilitaci a ústřední výbor udělal sebekritiku. Přiznali jsme, jaké strašné škody se způsobily naší straně, vztahům Čechů a Slováků. Odsoudila se praxe, že se i oprávněné národní požadavky kvalifikovaly jako oj nacionalismus. Nyní byl opět tady, v tomto sále, vysloven názor, že slovenští komunisté tady vystupují, a to jednotně, v rozporu s linií strany a první tajemník oj ÚV KSS, soudruh Dubček, dokonce jako nacionalista. Na základě jakých faktů? Zamysleme se: Když diskutuje kriticky kterýkoliv soudruh z Plzně nebo z Prahy, anebo odněkud, nikdo ho přece nepodezírá, že to myslí špatně. Proč je tomu tak, když kriticky vystoupí někdo ze Slovenska? Bylo řečeno, že bylo společné zasedání předsednictva ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSS a že byla

vytknuta úchylnka předsednictvu ÚV KSS. Já, jako člen předsednictva ÚV KSS, musím říci toto: Před sjezdem Komunistické strany Slovenska bylo usnesení, aby předsednictvo ÚV KSS spolu s prvním oddělením ÚV KSČ vypracovaly a předložily zprávu o plnění úkolů XIII. Sjezdu. Prvé oddělení ÚV KSS se na této zprávě nepodílelo. Předsednictvo ÚV KSS tuto zprávu předložilo a k jednání bylo přizvané. Na tomto zasedání soudruh Novotný úvodem zdůraznil, že to není společné zasedání, my že jsme přizváni jako hosté. Jako hosté jsme se tam chovali. Nebyla nám vytknuta žádná úchylnka. Byly připomenuty nedostatky v naší práci. Byly, jsou a určitě budou i v budoucnosti. Dobře nám padla slova soudruha Dolanského, který řekl:

„Vytýkají se jim nedostatky v práci. Myje nemáme? Jejich chyby, to jsou mozoly poctivé práce“

Proto navrhuji rozdat Zprávu ústředního výboru Komunistické strany Slovenska a závěry předsednictva ÚV KSČ k této zprávě členům ÚV KSČ. Rozdat diskusní příspěvek soudruha Dubčeka a všechna jeho vystoupení, o nichž se usuzuje, že vystupoval z nacionalistických pozic. Rozdat projev soudruha Novotného účastníkům zasedání ÚV KSČ a pokračovat za 14 dní nebo za tři týdny v jednání, přizvat všechny členy předsednictva ÚV KSS na toto jednání a dopátrat

se pravdy.“

Myslím, že moje vystoupení odhalilo hloubku krize, která se skrývala pod povrchem. Přičinil se o to Novotný svým obviněním. Mnozí členové ÚV KSČ, kteří potom vystupovali, říkali, že jim to otevřelo oči, že si neuměli představit, co všechno se skrývá pod povrchem Novotnovské antislovenské politiky.

Žel, to, co se začalo, nebylo možné dokončit, protože delegace UV KSČ cestovala do Moskvy na oslavy 50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Dokonce kdyby byl Novotný udělal takové gesto, že by vzal s sebou za Slovensko Dubčeka a ne Chudíka, ještě by se dalo ledacos udělat ve vzájemných vztazích, i když by se samozřejmě nedalo zabránit tomu, aby se krizový proces, který se dostal na povrch, tímto krokem zlikvidoval. Jiné složení delegace by snad přispělo k tomu, že by bylo informováno vedení KSSS.

Novotný o zasedání v Moskvě neinformoval. Doma se však neutajilo nic. Kdekdo věděl, co se odehrálo na zasedání ÚV KSČ. Absolvoval jsem mnoho aktivů, besed, schůzí na závodech, vesnicích, okresních i krajských výborech strany. Bylo zapotřebí odpovídat na stovky a stovky otázek. Přitom taktizoval. Neměli jsme zájem všechno rozmáznout a situaci vyostřovat. Byli jsme vychováni ve velké stranické disciplíně a

tuto disciplínu jsme dodržovali. Žel, ne všichni. Jiní zase, kteří chtěli obhajovat politiku Novotného, vystupovali se zkreslenými názory a informacemi.

V.

DALŠÍ ÚV KSČ BYL SVOLÁN na prosinec 1967. V tomto období mezi říjnem a prosincem přijíždělo do Bratislavy mnoho soudruhů upřímně i neupřímně se poradit jak postupovat dále. Byli i tací, jako O. Šik, F. Kriegel, V. Slavík a jim podobní. Šik hledal spojení právě v Dubčekovi. V rozhovoru přiznával, že se velmi bojí, že neumí odhadnout, jak skončí tento zápas. Mám zaznamenané ve svém deníku, že 22. listopadu 1967 do Bratislavy přijel Václav Slavík. Chtěl se dozvědět, co bude dál. Byl velmi znepokojený, jak se bude vyvíjet situace a zda se to zvládne. 23.11.1967 přijel F. Kriegel. Ležel jsem tehdy na Železné studničce, protože jsem byl nějaký oslabený a právě jsem dostával infuzi. Radil, abychom do toho šli směle, že oni, jejich skupina z Prahy, nám pomohou.

Tehdy jsem ještě neuměl charakter mnoha z nich ohodnotit, ale trefně se na ně hodila lidová moudrost:

„Bože, zbav nás špatných přátel, s nepřítelem

si poradíme."

Byli to pochybní spojenci. Stále jsem přepočítával, jaký může být výsledek, když dojde na ústředním výboru strany k hlasování. Vycházelo mi, že 70 členů ústředního výboru bude hlasovat proti A. Novotnému. Část se může zdržet. Jasně vycházela většina.

Otázka stála už nejen tak, že Novotný může být zbaven funkce prvního tajemníka, ale kdo by měl být prvním tajemníkem ÚV KSČ? Zastával jsem názor, že je třeba vybírat z členů a kandidátů předsednictva ÚV KSČ, včetně tajemníků ÚV a členů sekretariátu ÚV KSČ, aby alespoň část členů předsednictva a sekretariátu souhlasila s návrhem. Vybírat nového prvního tajemníka mimo předsednictvo vytvářelo nebezpečí, že budou proti. Hendrych by se nikdy nepřidal proti Novotnému, kdyby nepočítal, že on bude prvním tajemníkem. Dokonce „důvěrně, ale tak, aby se to vědělo, řekl, že za tím stojí 80 procent členů ÚV. I jiní členové předsednictva ÚV KSČ si dělali naděje.

Vymyslel jsem si prokádrování jednotlivých členů a kandidátů předsednictva, tajemníků i členů sekretariátu ÚV KSČ a kdo z nich by mohl převzít funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. Vycházel jsem z toho, že A. Novotného je nutné řešit do konce, tj. odvolat ho z funkce prvního tajemníka ústředního výboru i prezidenta

republiky a člena předsednictva ÚV KSČ. Bylo jasné, že bude třeba otevřeně, principiálně jeho činnosti kritizovat, ukázat mu chyby, ale soudružsky, bez skandálu se s ním rozejít a poslat do důchodu. V charakteristice Hendrycha jsem si napsal:

„Nemůže se s ním do funkce prvního tajemníka počítat, i když on s tím počítá. Takovéto řešení by nevedlo ke změně metod práce, jen k pokračování. V podstatě chyby Novotného byly chybné rady Hendrycha. Navíc byl zafixovaný ve straně i ve veřejnosti jako muž v pozadí, proto by to byla naše prohra. Dělnická třída, zemědělci mu nevěří. Inteligence je proti němu popuzena. Jeho metody práce nevedou k řešení, ale jen k tlumení problémů“

O Dubčekovi jsem si poznamenal:

„Mohlo by se to stát jen za určité konstelace sil. Čeští soudruzi ho asi nenavrhnou a kdyby ho navrhli Slováci, byla by to taktická chyba. Vznikl by názor, že je jasné, proč bojoval proti Novotnému. Navíc, abychom se dostali ze vzniklého marasmu, budou muset být přijata nepopulární opatření. Proto by neměl být v čele Slovák, protože když nebude mít plnou podporu české části strany a lidu, nemůže to zvládnout. Dubček nemá dost vlastní vůle a nemá na to, aby dělal prvního tajemníka. Když Dubčeka navrhnou čeští soudruzi, je možno souhlasit jen na

přechodnou dobu. Do XIV. sjezdu.

K Černíkovi:

„Část funkcionářů se ho bojí. Mohl by být Je nekompromitovaný. Pro většinu přijatelný Inteligence ho nezná. Očekávala by pozitivní politiku. Technická inteligence by to brala, že je to racionální typ. Dělnická třída, že je to jeden z nich. Slováci by pro něho hlasovali, protože není Novotného člověk. Dokonce i aparát strany by ho přijal.“

Posoudil jsem z hlediska znalostí všechny zmíněné členy, jejich klady i zápory. Někteří byli naprosto neschopní, někteří schopní, ale všeho, jiní sice schopní, jako například soudruh Dolanský, ale pro stáří nepřipadali v úvahu. Bylo nutné počítat i s tím, aby vyhovoval Čechům i Slovákům.

Po tomto stručném a strohém rozboru, který jsem ukázal Dubčekovi, mi vycházel na první místo Černík, v krajním případě Dubček. Dubčeka moje stanovisko velmi mrzelo. Protože jsme často hovořili celé večery, kde se zhodnotil uplynulý den a co se bude dělat zítra a hlavně co by měl dělat Dubček, několikrát podotkl, že by to do XIV. sjezdu vzal a že bychom se všichni divili, jaký by udělal pořádek. To jediné, myslím, splnil. Všichni jsme se skutečně divili, co Dubček udělal, jak oslabil stranu, její autoritu, jak narušil naše přátelství se Sovětským svazem, kolik škod

napáchal v mezinárodním komunistickém hnutí.

Ze strany Novotného se ustavičně stupňoval tlak dokázat že Slovensko je nespolehlivé, že nejen Dubček, ale i předsednictvo ÚV KSS dělá nacionalistickou politiku. Jako důkaz byl připraven tzv. „případ Klíнец“. Šlo o asistenta na vysoké škole ekonomické v Bratislavě. Údajně to byl úplně neschopný člověk, který dlouhá léta nemohl obhájit kandidátskou práci, ale o to houževnatěji usiloval, aby byl jmenovaný docentem. Nakonec se začalo dokazovat, že příčina je v tom, že je české národnosti. Případ se natolik vyostřil, že to dokonce posuzovalo předsednictvo ÚV KSS. Chudík, který podporoval Novotného obvinění, argumentoval nám neznámým článkem, ve kterém prý profesor Rapant žádal vytvořit „cordone sanitaire“ proti Sovětskému svazu. Byl tak rozčilený, že vyhrožoval některým lidem zastřelením. Předsednictvo různé podobné konstrukce odmítlo. Události se roztáčely stále na větší obrátky. Pokud to nemělo mít živelný chod, bylo nutné je usměrňovat. Stále jsem Dubčeka tlačil, aby se pokusil naklonit si Lenárta. Žel, Dubček neměl rád Lenárta, dokonce si myslím, že ho nenáviděl. Příčina byla jen vtom, že Lenárt byl nejen na Slovensku, ale i v Čechách daleko populárnější než Dubček. Věděli jsme, že Lenárt jako předseda vlády měl zásadní výhrady k

metodám, které uplatňoval Novotný. Své výhrady měl i vůči Dubčekovi. Snad proto, že ho lépe znal než já, snad i proto, že byl v Praze a mohl objektivněji posuzovat práci i charakter Dubčeka než my, odhadoval, že záměna Novotného Dubčekem nebude dobrá. Nakonec se dal Dubček přesvědčit a 24.11.1967 večer odjel za Lenártem do Prahy. Ke schůzce však nedošlo. Dubček neměl odvahu si s Lenártem otevřeně pohovořit. Byl přesvědčený, že když se podaří odrazit útok Novotného a docílit změny, že se nebude muset dělit s nikým o zásluhy. Po této příhodě jsem přestal naléhat na další schůzky, ale stále jsem věřil, že až přijde na lámání chleba, Lenárt nezklame. To se potvrdilo.

Tlak Novotného proti Slovensku a náš proti Novotnému se stupňoval. My jsme měli výhodu, že jsme měli stále více spojenců. Cítilo se, že i Novotný hledá spojence a že i různé delegace ze socialistických zemí, které přijížděly do Československa jsou informované a vyjadřovaly znepokojení, aby se v Československu nevyvolal chaos. Prvního prosince 1967 byl v Bratislavě ministr kultury Ruské sovětské federativní socialistické republiky soudruh Kuzněcov. Večeřeli jsme spolu v Limbachu. Mimo jiné nás upozornil, abychom nezapomněli na jednotu strany a nevyvolali síly, o kterých ani nevíme.

Třetího prosince, při otevření výstavby

skupiny život, se více hovořilo o politické situaci než o vystavovaných dílech. Mnozí účastníci vyslovili názor, že Novotný se sám vzdá jedné funkce. Někteří členové předsednictva ÚV KSS dostávali strach, jak to dopadne. Někteří se chtěli vzdát dokonce i funkce člena předsednictva a včas se někde zakopat. Čtvrtého prosince 1967 navštívil poverenika Petra Colotku vedoucí prezidentské kanceláře Novák a zkoumal, jaká je situace. Byl velmi nejistý a chtěl vědět, zda slovenští představitelé budou jednotně vystupovat na příštím zasedání ÚV KSČ.

Pátého prosince se v Praze uskutečnil rozhovor Novotný - Dubček. Novotný dal Dubčekovi otázky, na které si měl připravit odpověď. Byla to jakási zpověď, lépe řečeno 6.12.1967 se měl uskutečnit jakýsi výslech. Dubček z toho měl strach. Žádal, aby na besedě nebyl přítomný sám. S Dubčkem vedli rozhovor A. Novotný, J. Hendrych, M. Chudík, M. Sabolčík. Na poslední chvíli Novotný pozval i Lenárta. Nepovažovali jsme tuto metodu za správnou. Věděli jsme, že to nejsou otázky týkající se jen Dubčeka, ale nás všech, a proto jsme si mysleli, že na diskusi podobného charakteru by první tajemník ÚV KSS měl mít právo přizvat si ještě další členy předsednictva ÚV KSS. Mysleli jsme si totiž, že to je příprava na obvinění Dubčeka z buržoazního nacionalismu.

Dubček nám potom referoval, jak se kdo choval. Útočili Novotný a Chudík. Lenárt byl tolerantní. Hendrych opatrnický a Sabolčík do diskuse nezasahoval. Rozhovor neskončil, jak Novotný předpokládal, a tak se mělo pokračovat.

Osmého prosince 1967 ráno bylo svoláno předsednictvo ÚV KSS a soudruzi Biřak, Janík a Šalgovič předložili návrh, jakési stanovisko, aby předsednictvo ÚV KSS odmítlo obvinění Novotného na Dubčeka, které přednesl v říjnu 1967 v ÚV KSČ. Mělo to být závazné stanovisko, které se mělo tlumočit na zasedání ÚV KSČ, jenž mělo pokračovat, protože to, co se v říjnu načalo, se muselo dodiskutovat. O návrhu se hlasovalo. M. Chudík jediný hlasoval proti stanovisku. Akademik K. Boďa prosil Chudíka, aby nerozbíjel jednotu, ale Chudík neustoupil. O jednání byl Novotný informován, a tak se pokusil náš problém zmezinárodnit. Trnavský, který byl u Novotného v sekretariátu, nám stručně oznámil: „Zítřka přiletí Brežněv. Je třeba přijet do Prahy.“

Tato skutečnost vzbudila značnou nejistotu. Neuměli jsme odhadnout, co to znamená. Dubček byl doslova vystrašený. Byl přesvědčený, že to bude pokračování v započatém rozhovoru. Proto napsal Novotnému dopis, že nový rozhovor může být jen za přítomnosti členů předsednictva ÚV KSS nebo alespoň tajemníků ÚV KSS a předsedy

ústřední kontrolní a revizní komise. Bylo rozhodnuto, že členové předsednictva ÚV KSS mají být stále v Bratislavě a Dubček, Chudík, Sabolčík, Biřák, Janík, Šalgovič odjedou do Prahy. Od rána jsme v hotelu čekali, kdy budeme zavoláni. Nejvíce byl nervózní Chudík. Asi ve 20.30 hodin byl pozván Dubček na besedu se soudruhem Brežněvem. Vrátil se ráno a řekl nám, že soudruh Brežněv přijel na prosbu Novotného.

Hon, na který Novotný Brežněva zval, se neuskutečnil. Soudruh Brežněv hovořil s Novotným, Hendrychem, Dolanským a Lenártem. Vyslechl Novotného stížnost, povečeřel a s poznámkou, že je to naše vnitřní věc, odletěl do Moskvy. My jsme se vrátili vlakem do Bratislavy.

Bylo jasné, že kostky jsou vrženy.

11. prosince předsednictvo ÚV KSČ začalo řešit problém. V ten den večer byla oslava k zakončení měsíce Československo sovětské družby. Dávno předtím bylo určeno, že na oslavách v Bratislavě má vystoupit M. Sabolčík. Za tím účelem v podvečer přiletěl z Prahy, informoval nás, jak v předsednictvu probíhá diskuse, že je velmi ostrá kritika „soudruha“. Tak se v běžné hantýrce nazýval Novotný. Po projevu se Sabolčík vrátil do Prahy a my jsme netrpělivě čekali, co nám přinese nový den. Politickou službu na ÚV KSS měl soudruh Filus. Okolo

půlnoci mne informoval, že telemechanik Orel přišel oznámit, že všechny linky ÚV KSS jsou odposlouchávány. To všechno znásobovalo nejistotu a napětí.

Tu noc jsem nespal.

Jak probíhalo jednání předsednictva, znám jen z vyprávění, archivní materiály jsem nečetl a ani nevím, zda se všechno zapisovalo. Závěr však byl jasný. Otázka bude nastolena na zasedání ÚV KSČ. Dubček nedal žádnou směrnicí, jak se na zasedání připravit. Taktizoval. Přemýšlel: odstoupit - neodstoupit? Byl dokonce tak zbabělý, že zakázal oslavovat výročí V. Clementise. Nařídil, že musím přemluvit vysokoškoláky, aby nepokládali ani věnec na náměstí Slovenského národního povstání k domu, kde V. Clementis jeden čas žil a pracoval.

Čtrnáctého prosince jsem uprosil představitele vysokých škol a děkana filozofické fakulty Bakoše, aby věnec nekladli. Zdůvodňovalo se to tím, že boj je třeba dovést do konce a bylo by nerozumné, abychom Novotnému dali záminku k nějakému novému výpadku a aby předčasná srážka nezapříčinila prohru.

Tyto dny jsem považoval za velmi těžké.

To jsem nevěděl, co nás vlastně ještě čeká a co přijde. Že skutečně vyvoláme různé duchy, které jsme vyvolat nechtěli. Ze slovenské části strany byl velký tlak, abychom ještě před

zasedáním ÚV KSČ svolali zasedání ÚV KSS a informovali alespoň širší aktiv, jaký je stav a jak budou postupovat členové ÚV KSČ ze Slovenska na budoucím zasedání v Praze. Do deníku jsem si zapsal takovouto poznámku:

„Všichni jsme k smrti uštvaní. Abych nemusel lhát nepřijal jsem ani generálního konzula Sovětského svazu, soudruha Kuzněcova, protože jsem nevěděl, co mu mohu a co nemohu říci.“

Šestnáctého prosince 1967 Novotný začal rozehrávat novou zajímavou hru. Nabídl místo místopředsedy vlády P. Colotkovi a O. Sikovi. Dubček radí oběma, aby tuto funkci přijali. Já jsem byl přesvědčen, že Novotný se jen pokouší paralizovat boj a rozkládat síly. Kládl jsem si otázku, proč si právě vybral poverenika Colotku. Jestliže se spoléhal, že se mu podán rozložit slovenské členy ÚV KSČ, tak jen potvrzoval, že nezná skutečnou situaci. Sedmnáctého prosince Novotný předkládá návrh zákona o Bratislavě jako o hlavním městě Slovenska. Doplnuje se zákon o národních výborech a o Slovenské národní radě. Všechno, co jsme ještě nedávno navrhovali a co se stroze odmítalo téměř jako projev buržoazního nacionalismu, najednou dostalo zelenou a autorem je Novotný. Mělo to vytvořit vhodný rámec v předvečer jednání ÚV KSČ. Novotný ale neviděl, že tyto otázky již

nebyly hlavní, které se začaly řešit Když vlak odjede, je zbytečné nabízet místenku.

Předsednictvo ÚV KSČ dobře vědělo, jaká je nálada ve straně. Vědělo i to, že ať přijde na program zasedání ústředního výboru - svolaného na 13 a 14. prosince - cokoliv, když to nebude v souladu s požadavkem strany, bude obsah jednání určený z pléna. A to byla jedna jediná otázka: pokračovat v diskusi začaté na říjnovém zasedání o osobě prvního tajemníka UV KSČ.

Zasedání původně svolané na 13. a 14. prosince 1967 se bez zdůvodnění přeložilo na 19. a 20. prosince 1967. Zda se chtěl Novotný lépe připravit nebo taktizoval s časem, bylo těžké posoudit. I dnes si myslím, že to druhé je bližší pravdě. Když vezmeme v úvahu naší mentalitu, nebylo to špatně vypočítané. Kalkulovalo se s tím, aby nebylo možné jednání prodloužit Když někdo bude žádat prodloužení jednání a zasedat i na Štědrý večer, tak ztratí sympatie. Dokonce se v tom bude spatřovat osobní zaujatost proti A. Novotnému. Jediné východisko bude znovu zasedání přerušit a rozhodnutí odložit Mezi vánoce a Novým rokem se může všelicos stát někoho získat, přesvědčit zastrašit Vývoj to potvrdil.

Dubček jako by ztratil zájem. Snad by byl rád, kdyby se na všechno zapomnělo. Čestně přiznávám, že se neorganizovala žádná diskuse,

ani se neusměrňovali členové ÚV KSČ z krajů a okresů Jak mají vystupovat Dubček se lekl a začal taktizovat Novotný ho zaskočil tím, že dal přešetřovat činnost jeho manželky, která po dobu druhé světové války pracovala v Dubnici, v závodě, který byl pod kontrolou Němců. Vyšetřovalo se Jak a kdo ji do závodu přijal a kdo ji chránil. Jsem přesvědčen, že jiný smysl, než znervóznit Dubčeka, to nemělo.

Já jsem se bedlivě připravoval na diskusi.

Těžko popsat atmosféru, která panovala v předvečer zasedání ústředního výboru. Ještě 18. prosince, před odletem do Prahy, byla svolána porada vedoucích oddělení ÚV KSS a každý dostal pokyn, co dělat jak postupovat, kdyby nastala nepředvídaná situace.

Odpoledne jsme odletěli do Prahy. Večer zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a přijalo některé dokumenty, které Novotný předtím odmítl. Devatenáctého prosince jednání otevře! soudruh B. Laštovička. Referoval soudruh Lenárt a Novotný. Novotný počítal s tím, že zpráva soudruha Lenárta o ekonomických otázkách odpoutá pozornost od politických problémů. Novotného vystoupení bylo zajímavé, dokonce se pokusil o sebekritiku, ale vhodná doba, která byla pro sebekritiku, již byla ztracená. Mnohé věci se nedaly napravit Vlak se už skutečně nedal dohonit Většina členů nebyla ochotna uvěřit, že

to Novotný myslí upřímně a chtěli slyšet, že se vzdává funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Je až neuvěřitelné, jak se v určité situaci, když vznikne napětí, i když jeho příčiny všichni neznají, mobilizují i aktivizují i takoví lidé, co se celý čas chovali pasivně. Najednou je nastolený problém z té či oné příčiny důležitý i pro ně.

Jestliže jsme my z Bratislavy neorganizovali přípravu jednotlivých členů do diskuse, to neznamená, že se to nedělalo vůbec. Začátek diskuse ukazoval, že určitá režie existuje. První vystartoval F. Vodsloň. Žádal hlubší a podrobnější informaci ve straně. Dal jasně najevo, že diskuse se má točit kolem osoby prvního tajemníka a ostatní otázky je třeba nechat stranou. Určitým překvapením bylo vystoupení J. Pillera. Často vystupoval kriticky a směle. Nyní jsme nevěděli, co chce a na kterou stranu se přiklání. V politice je to jako ve frontové obranné linii. Nejhorší partner v politice i spolubojovník v obranné linii je ten, o němž se neví, jak se v kritické situaci zachová, zda a kdy vytvoří podmínky pro nepřátelský průlom.

Diskuse běžela nejen ve Španělském sále, ale velmi vášnivě se diskutovalo i v Rudolfově galérii a jiných prostorách Pražského hradu. Členové ÚV KSČ ze Západoslovenského kraje a Bratislavy byli ubytováni v Barnabítkách. Tady nás navštěvovali členové z Prahy a dalších krajů a celou noc byla

široká a vášnivá diskuse. Děly se různé prognózy, varianty, odhadovalo se, co bude druhý den. Měli jsme tolik spojenců, že bylo třeba se zamyslet, jak je to možné, že ti sami lidé, kteří včera byli odpůrci, dnes stojí s námi v jednom šiku. To v politice nebývá zadarmo. Dokonce i mnozí spisovatelé, novináři a umělci, kteří těžko vyslovovali slovo komunista, socialismus, se hlásili jako spolubojovníci. Petr Karvaš, bezesporu talentovaný spisovatel, který byl na návrh Novotného zvolený členem ÚV KSČ, i když měl velké výhrady k našemu politickému systému a za vzor demokratické vlády často dával systém americký, mi 11. prosince na jakémsi společenském podniku ohlásil, že jsou všichni s ÚV KSS jako nikdy předtím. Všichni! Mňačko, Tatarka, Kaliský i Hísko a jim podobní. Později se mnozí vybarvili jako antisocialistické a antisovětské elementy. Kdo vedl na frontě do útoku alespoň družstvo, tak ví, že si nemůže vybírat vojáky podle vlastní vůle, ani nechat „nespolehlivého“ v zákopu, musí bojovat s každým, koho v jednotce má, ale ne jeden velitel padl proto, že byl sám vpředu a nevěděl, kdo je za ním. My jsme se také neohlíželi. Druhý den se v diskusi tlak na rezignaci Novotného ještě vystupňoval. Skupina, která se pokusila Novotného obhajovat, používala tak slabé a nepřesvědčivé argumenty, že mu více škodila než

pomáhala. Novotný ztrácel podporu i těch členů ústředního výboru, kteří nebyli přívrženci toho, aby se první tajemník ÚV KSČ měnil mezi sjezdy. Já jsem se dostal do diskuse druhý den po obědě. Sám o sobě si myslím, že moje povaha není mstivá. Neznám případ, že bych se někomu vědomě pomstil, i když mi ublížil. Umím sice rychle vzplanout, ale i rychle odpustit

Byl jsem přesvědčený, že odchod Novotného je pro ozdravení strany, obnovení leninských norem v životě strany nevyhnutelný. Ve svém vystoupení jsem se snažil ukázat na chyby, které Novotný jako první tajemník dělá, na špatné metody práce a jak trpí jednota strany a lidu, našich národů a celé společnosti.

Z obsahu mého diskusního příspěvku vyplynulo, že Novotný jednal v rozporu s logikou, rozumem i politickou realitou. Mohl by mít výhrady k Dubčekovi, k tomu či onomu funkcionáři, ale on má přes osoby nedůvěru ke Slovensku jako celku. To žene vodu na mlýn zbytkům luďáctví a různým zastáncům čechoslovakismu, kteří neuznávají Slováky jako národ. Zdůraznil jsem, že to objektivně uráží všechny čestné, republice oddané vlastence. Navrhl jsem zrušit kumulaci funkcí prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ, protože vdané době není tato kumulace přínosem. Mé vystoupení je publikováno v knize Pravda zůstala pravdou,

proto ho nechci opakovat

Vzpomínám si, jak o přestávce Vládo Mináč domlouval Chudíkovi, aby Novotného neobhajoval, ale raději mu poradil, aby se vzdal. Chudík reagoval tak, že „Novotný nemá tolik inteligence, aby to pochopil. Jak se dalo předpokládat, zasedání ve stanoveném termínu neskončilo a bylo zapotřebí pokračovat i třetí den. Pro nás to znamenalo, že jsme museli odvolat zasedání ústředního výboru Komunistické strany Slovenska, které bylo svoláno hned po zasedání ÚV KSČ.

Večer 20. prosince se znovu sešlo předsednictvo ÚV KSČ, aby posoudilo situaci.

Jednalo se dlouho do noci. Jiné východisko se nenašlo, a tak se Novotný nakonec vzdal, jedenadvacátého prosince brzy ráno mne vzbudil Š. Sádovský a oznámil mi toto:

„Novotný se vzdal. Předsednictvo ÚV KSČ jednotně přijalo jeho rezignaci.

Hned v úvodu jednání, které otevře Dubček, oznámí toto rozhodnutí zasedání ÚV KSČ.

Soudruh Dubček tě prosí, abys pro něho připravil závěr, protože se špatně cítí.“

Rád jsem všechno připravil. Včetně toho, aby nezapomněl dát nakonec zahrát Internacionálu.

Členové předsednictva, kandidáti a členové sekretariátu, kteří se zúčastnili nočního zasedání předsednictva ÚV KSČ, však také mlčeli. Než se

začalo jednání, většina členů ÚV KSČ už věděla, že se Novotný vzdal. Už se jen čekalo, kdo z členů předsednictva a koho navrhne za prvního tajemníka ÚV KSČ. Jak se ukázalo, otázka ale ještě nebyla definitivně vyřešena. Později se prozradilo, že Novotného skupina rozhodnutí nerespektovala a celou noc intenzivně pracovala. Různí soudruzi navštěvovali ty, co byli proti odchodu Novotného z funkce a přesvědčovali se navzájem, že je třeba rezignaci odmítnout, i když ji předsednictvo přijalo. Dělal to i někteří členové předsednictva, kteří na jednání předsednictva zaujali jiný postoj.

Místo oznámení, že Novotný rezignuje a že tím zasedání ústředního výboru končí a ve zbývajícím čase je třeba vypracovat nějaké stanovisko, usnesení, rezoluci, postup atd., k návrhu nebo úvaze předsednictva vznikly bouřlivé připomínky. Tvrdilo se, že je nesprávné, aby se dalo za pravdu těm soudruhům, kteří vystupovali včera a navrhovali odvolat Novotného z funkce, že je potřebné v diskusi pokračovat a dovolit, aby měl každý člen možnost se vyjádřit- Byla vyjádřena zásada, aby se k návrhu na rezignaci vyjádřili členové a kandidáti předsednictva a tajemníci ústředního výboru Komunistické strany Československa. A tak začínalo všechno jakoby znovu. Novotný se také vzpamatoval a začal dokonce vyhrožovat, co

všechno udělá a hlavně, co všechno prozradí na některé členy předsednictva a podobně. Bylo jasné, že se Novotný nechce vzdát, ale i to, že kdyby se atmosféra ze zasedání ÚV KSČ přenesla do strany, tak to Novotný nemůže přežít, i kdyby se ÚV KSČ k rezignaci nevyjádřil.

Kleňhová - Besserová, členka ÚV KSČ, přišla s návrhem, aby se zasedání znovu přerušilo, protože je potřebné jít připravovat svátky, jak se vyjádřila - péct vánoční koláče. Stalo se to, z čeho jsme měli obavu, že se stane. O půl desáté večer bylo zasedání přerušeno s tím, že bude pokračovat 3. ledna 1968. Problém se nevyřešil, jen oddálil a způsobil straně značné škody, protože situace se každým dnem dramatizovala místo toho, aby se ústřední výbor soustředil na hladký přechod k volbě prvního tajemníka, na vypracování dokumentu a prodiskutování metody a taktiky, jak se bude dále postupovat. Přerušením se fronty dále dělily, vyostřovaly a bylo jasné, že boj některých soudruhů se nevede z principiálních pozic, ale o zisk času a udržení pozic. Všechno se smíchalo, znovu začalo určité dělení. I ti, co byli smělí, ztráceli jistotu. Vznikal názor.

„Novotný to nenechá, on se nedá odstranit. Až nyní nastane skutečný boj.“

Novotný se skutečně pokusil využít získaný čas a situaci zvrátit ve svůj prospěch. Byli

vytipování soudruzi, kteří měli být obviněni a zatčeni pro přípravu vzpoury. Z Prahy přiletělo do Bratislavy zvláštní letadlo a čekalo jen na své pasažéry. Velitel vojenského okruhu generál Kodaj nám oznámil, že kdyby došlo k pokusu o zatčení některých členů předsednictva ÚV KSS, východní okruh bude mobilizovat a ohrožené soudruhy bránit silou. V případě, že by byl dán pokyn k zatýkání, Bezpečnost byla připravena odepřít poslušnost To, co se odehrálo na prosincovém jednání ústředního výboru, se jako blesk rozletělo po celé republice. Nejen strana, ale každý kdo chtěl, získal informaci o průběhu diskuse v ústředním výboru. Dvaadvacátého prosince byl v bratislavském Parku kultury a oddechu velký stranický aktiv, na kterém jsem vystoupil s informací o zasedání ÚV KSČ. Když se oznámilo, že Novotný chtěl rezignovat, byl přímo fantastický potlesk. Mezi svátky vzniklo plno legend a pověstí, že se dal Dubček koupit On sám oznámil, že je nemocný O Černíkovi se začalo tvrdit že nemůže být prvním tajemníkem, protože je Žid atd. Dost lidí se stáhlo do pasivity. Chtěli bouři přečkat v závětrí.

Silvestr 1967 se oslavoval jako obvykle doplněný o politické úvahy a anekdoty.

Dubček ho oslavil se Sádovským a Barbírkem v Dimitrovce a po půlnoci v Domě svazu československo-sovětského přátelství. Měl zájem,

aby ho vidělo co nejvíce lidí. Já jsem byl v rekreačním středisku na Bílé skále.

Novotný a jeho skupina velmi intenzívně pracovali mezi svátky i o svátcích.

Jednali s mnohými soudruhy, členy ÚV KSČ, s představiteli armády, bezpečnosti a zkoumali všechny možné varianty. Byli i tací, jako generál Šejna, kteří mu radili, aby k sjednání disciplíny použil armádu a bezpečnost. Národní umělec, hudební skladatel Václav Dobiáš se sám přiznal, že ho zavolał Novotný k sobě a žádal ho, aby mu přislíbil podporu a důvěru. On sám, že si prý řekl: Václave, už dost podpory této nerozumné politice. Nebylo tajemstvím, že i Smrkovský byl ochoten dát podporu Novotnému, když za to získá vyšší a výhodnější koncese.

Nejvíce lidí se od Novotného odvrátilo tehdy, když se dozvěděli, že nemá podporu Komunistické strany Sovětského svazu, že se ho soudruh Brežněv při návštěvě v Praze nezastal. Od Novotného bylo vůbec neseriózní žádat aby mu dal podporu soudruh Brežněv, když sám měl námítky a protestoval proti tomu, aby soudruh Brežněv nastoupil místo odvolaného Nikity Chruščova. Byly to dny plné napětí, nejistoty, kdy málokdo uměl odhadnout co nám rok 1968 přinese.

Bohužel, Novotný nás donutil soustředit se na jednu jedinou otázku, aby Novotný odešel,

místo toho, aby se všechny síly soustředovaly na vypracování programu, na přemýšlení o tom, jak nejlépe vybrat nové vedení, jak lépe pracovat

Lednové zasedání (roku 1968) se sešlo jen s jedním jediným cílem - dokončit tento zápas. Ale nebylo nikoho, kdo by připravil seriózní program východisek z krize, která zachvátila stranu i společnost. Lednové zasedání zasedalo jako obyčejně ve Španělském sále Pražského hradu, ale v Míčovně. Je to malá budova v areálu Hradu, úplně izolovaná, a tím je i v čase přestávek znemožněn vnější vliv. Tam se mělo rozhodnout, jak to bude dále s funkcí prvního tajemníka ústředního výboru naší strany a snad i prezidenta. Na prosincovém zasedání ústředního výboru se vytvořila tzv. Konzultační skupina. Měl jsem proti tomu námitky, ale neuspěl jsem. Svým způsobem tím byla vyslovena nedůvěra předsednictvu ústředního výboru, protože každé rozhodnutí, které mělo předsednictvo přijmout, muselo být konzultováno a schváleno touto skupinou. Každá krajská organizace strany tam měla své zastoupení. Druhého ledna 1968 jsme odletěli do Prahy. Od 15 hodin odpoledne do 1 hodiny po půlnoci byla společná schůze předsednictva a konzultační skupiny. Předsedal tomu Novotný. Novotný vystupoval tvrdě, útočně, vyhrožoval, že svolá mimořádný sjezd a sjezdu dá nastolené otázky k posouzení a

rozhodnutí. Nedospělo se k žádné dohodě.

Za takovéto situace se 3. ledna pokračovalo v diskusi na zasedání ÚV KSČ. Jako první vystoupil Novotný. Hodně sliboval, byl kritický i sebekritický. Byl to však už jen pláč nad rozlitym mlékem. Je třeba ale přiznat, že kdyby se byl jeho projev zveřejnil, nadělal by bezesporu mnoho starostí, protože dost členů i nečlenů strany by dezorientoval. Byla i taková úvaha, aby se otázka rezignace prvního tajemníka ÚV KSČ posuzovala na výročních členských schůzích, okresních a krajských konferencích a aby byl svolán mimořádný sjezd. V diskusi vystupovali, jak jsme je nazývali „sirotci“. To byli ti,co se snažili odvrátit Novotného rezignaci. Ráno i večer bylo společné zasedání předsednictva a konzultační skupiny.

První, přesněji čtvrtý, den obnovené diskuse nic nevyřešil. Ze 3. na 4. ledna zasedaly předsednictvo strany a konzultační skupina ÚV KSČ téměř celou noc. Čtvrtého ledna předsednictvo a konzultační skupina oznámily, že bylo dosaženo dohody: má dojít k rozdělení funkcí a rozhodnout se o tom má na tomto zasedání ústředního výboru. Zdálo se být už všechno jasné.

Odpoledne však vystoupil náčelník generálního štábu generál O. Rytíř, který byl kandidátem ÚV KSČ a neměl hlasovací právo, a

začal opět tvrdě obhajovat Novotného. Zasedání ústředního výboru obveselil jedním „velkým tajemstvím“, J když jako argument, aby se Novotný neměnil, použil argument, že naše rozvědka získala informace o tom, že imperialismus se nevzdává svých záměru dělat obstrukční politiku proti socialismu a Československé socialistické republice. Vyvolalo to jen úsměv, protože tento argument je známý i našim pionýrům. To bylo, je a pokud bude existovat imperialismus, tak tyto pokusy bude dělat.

Proti mně ostře vystoupil generál J. Hečko. Byl také kandidátem ÚV KSČ. Na obhajobu Novotného vystoupil ministr vnitra J. Kudrna. U některých členů začaly vznikat pochybnosti, úvahy, zda by nebylo lepší ustoupit nebo přehodnotit své postoje, protože se zdálo, že ozbrojené složky se postavily za Novotného. Helena Leflerová, Josef Němec, Bedřich Kozelka se snažili ze všech sil, aby pomohli Novotnému. Věřím, že měli čestné úmysly a že to dělali ze strachu o stranu, protože ty, kteří usilovali o změnu prvního tajemníka, podporovali i tací, jako byl Smrkovský, Kriegel, Šik, Hrdinová, Jiří Hájek a jim podobní. Proto mohli považovat náš postup za protistranický. Hlavní zbraně však už byly použity a bylo jasné, že ani tímto novým protiútokem se Novotný neudrží. Zbytečně se

promarnil další den.

V průběhu noci se objevilo na prvního tajemníka mnoho kandidátů. Kdo to asi bude? Tipů bylo alespoň deset. Večer byla opět společná schůze ústředního výboru a konzultační skupiny. Konzultační skupina navrhla na prvního tajemníka O. Černíka a A. Dubčeka. Novotný navrhl J. Lenárta a B. Laštovičku. Kdosi v pozadí rozšiřoval o Černíkovi hrůzostrašné historky. Jak bude tvrdý, krutý, že je málo charakterní, že to bude horší než za Novotného a hlavně že je Žid. Kdo to mohl prověřit? Ale vneslo se dost pochybností. Návrh na soudruha Laštovičku nikdo nebral vážně. Návrh Novotného se chápal tak, že jen taktizuje, aby se odmítl Lenárt i Laštovička, Černík i Dubček a že ho nakonec ještě budeme prosit, aby zůstal a vydržel alespoň do sjezdu. Stanovy strany nedovolovaly tehdy kooptovat do ústředního výboru, a tak mimo členů ústředního výboru nebylo možné o jiném uvažovat. Zůstávalo jen jedno, zvolit z těchto čtyř navržených. Čekat na mimořádný sjezd znamenalo, že všichni, kteří proti Novotnému vystoupili, se do budoucího ústředního výboru nedostanou.

I když došlo k dohodě, k závěru jsme se nedostali. Čas plynul a ústřední výbor neuměl říci konečné slovo. Pátého ledna ještě vystoupilo v diskusi 50 členů a kandidátů ústředního výboru.

Konečně po polední přestávce vystoupil z pověření předsednictva a konzultační skupiny Novotný a oznámil, že předkládá návrh zvolit za prvního tajemníka A. Dubčeka. D. Kolder vystoupil s návrhem ukončit diskusi. Přistoupilo se k hlasování. Proti návrhu, aby skončila diskuse, hlasovala jen Kleňhová-Besserová. Pro rozdělení funkcí hlasovalo 100 procent členů ústředního výboru -166. Diskutovalo 103 členů a kandidátů, 51 členů a kandidátů vystoupilo s krátkým stanoviskem a svá připravená diskusní vystoupení odevzdalo písemně. Soudruh Dolanský prohlásil, že to byla nejdemokratičtější rozprava od V. sjezdu KSČ. Proti návrhu uvolnit soudruha Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ vystoupil jen soudruh Kozelka s tím, že je za rozdělení, ale tak, aby Novotný byl uvolněný z funkce prezidenta a zůstal ve funkci prvního tajemníka. Nám všem, především z aparátu strany, záleželo na tom, aby odešel právě z funkce prvního tajemníka, protože právě tato funkce je nejdůležitější a jeho metody práce byly nedobré. Při hlasování o návrhu na zvolení Dubčeka prvním tajemníkem hlasovalo 100 procent přítomných členů. Dubček po zvolení poděkoval v krátkém projevu za důvěru, plakal a sliboval. Nikdo nechápal, proč připomínal, že jeho strýc byl Čech. Nakonec se s Novotným objali, políbili a byla velká jednota. Kvůli této jednotě jsme

zvolili Dubčeka, i když to byl jednotu falešná. Vědělo se, že nikdo z navrhovaných kandidátů kromě Dubčeka nedostane 100 procent hlasů. A tak, abychom ukázali jednotu strany, zaplatili jsme tu daň, že jsme zvolili Dubčeka. Bylo z toho značné vzrušení. Někteří jako J. Hendrych, J. Smrkovský a O. Černík počítali s tím, že zvoleni budou oni. Bylo známo, že Smrkovský měl v kapse připraveny do diskuse tři projevy. Jeden, když Novotný zůstane, druhý za předpokladu, že bude zvolen on a třetí, když bude zvolen někdo jiný.

Po odvolání Novotného a zvolení nového prvního tajemníka ÚV KSČ bylo velké vzrušení, že jsme dokonce zapomněli zvolit nový sekretariát ústředního výboru. Večer je moudřejší rána, řekněme slovy upravené moudrosti. Vojáci k tomu dodávají, že svobodník je po boji moudřejší než generál před bojem. Dnes víme, co bylo třeba udělat, kde a v čem jsme se dopustili chyb.

Zápas s Novotným nás tak vyčerpával, že jsme neviděli nic jiného, jen Novotného. Obrazně řečeno, Novotný byl výšinou, kterou bylo třeba stůj co stůj obsadit Když se to stalo, byli jsme tak spokojeni sami sebou, ale i vysílení, že jedni se šli napít a druzí spát Je to jakási zákonitost že po velkém boji nastává útlum, dokonce bezstarostnost a lhostejnost, co bude dál. Asi z

toho vzniklo rčení, že když se perou dva, třetí vyhrává. Je to tisíckrát ověřeno. Teoreticky to ovládá každý velitel, ale v praxi se tato pravda často nerespektuje. Je to jako když téměř každá matka upozorňuje dospívající dceru, začne-li chodit s chlapcem, aby si dala pozor. Většina to chápe a přece si nedá pozor. Protože si myslí, že tentokrát a v jejím případě to nemusí mít následky.

Hluboké osvojení si marxismu-leninismu, když se vědecký světový názor stane pro člověka tak přirozenou vlastností myšlení, jako je dýchat čerstvý vzduch, jaksi samočinně, automaticky působí při posuzování věcí a jevů. Jsou chvíle, kdy se člověk nepokouší o analýzu, ale přistupuje ke všemu z určitého návyku. Ve vztahu ke všemu, o čem člověk uvažuje v politické oblasti, bez ohledu na to, zda si to uvědomuje, volí metodu porovnávání, zkoumání, hledání závěrů a východisek. Události však mají často tak rychlý spád, že i když člověk cítí, že by se rozhodnutí nemělo odkládat na zítřek, na pozdější dobu, nakonec převládá falešná představa, že to všechno počká, a tak s přesvědčením, že nemusí dnes rozhodnout rozhodnutí odloží. Události se však vyvíjejí, nečekají a už nastupuje začátek něčeho, co nemuselo být, co se nemuselo stát, kdyby se včas rozhodlo. Hráz se však nepojistila, protrhla se a voda se valí, všechno zaplavuje.

Včera by to vyžadovalo možná pár hodin práce, ale následné škody způsobené tímto postupem už vyžadují měsíce, někdy i léta tvrdé námahy.

Takovéto zákonitosti působí i v politické oblasti. Ti, co obhajovali Novotného a jeho metody, a ti, kteří chtěli změnit situaci. Byli i ti, kteří celá léta nemohli otevřeně projevit své proti socialistické, protilidové názory. Trpělivě čekali na svoji příležitost, aby mohli vyrazit do útoku proti straně, socialismu, proti přátelství se Sovětským svazem. Přitom nebyli osamoceni. Antikomunistické centrály, mezinárodní imperialismus byl připravený jim pomáhat nejen materiálně, ideologicky, ale zajistit jim co nejširší mezinárodní podporu. Až později jsem si uvědomil, jak škodlivé a nebezpečné jsou v politice a hlavně v důležitých kádrových opatřeních nedůslednost, bezprincipiálnost a improvizace.

Každý, kdo jen trochu znal Dubčeka, věděl, že když jsme ho vyzvedli na stůl, že ten stůl musíme držet, že Dubčeka je nutné „obložit“, podepřít, aby nespádl. Nic se však neudělalo. Dubček byl zvolený prvním tajemníkem ÚV KSČ, ale z nepochopitelných důvodů jsme zapomněli zvolit ho členem sekretariátu ústředního výboru strany. A. Novotný naproti tomu byl odvolaný z funkce prvního tajemníka, ale zůstal členem předsednictva ÚV KSČ i členem sekretariátu ÚV

KSČ. Novému vedení velmi škodilo, že také Hendrych zůstal tajemníkem ústředního výboru a členem předsednictva a sekretariátu.

To jen dokazuje, jak mnohé otázky nebyly domyšleny. Byl to den velkých iluzí a improvizací. Zvolili jsme si prvního tajemníka, který si ani neuvědomil, jaká je jeho povinnost a co je zapotřebí učinit. Nebylo nikoho, kdo by dal jasné pokyny. Rezoluci slepilo pár soudruhů bez jasných pokynů, jedněm to bylo jedno, druhým to vyhovovalo.

Období Novotného éry, jak se to tehdy nazývalo, nás dost deformovalo. Jako abychom se odnaučili pociťovat plnou odpovědnost za svěřené úseky. Aparát ÚV KSČ také iniciativu neprojevil. Nyní se čekalo, že vedení strany řekne, navrhne ústřednímu výboru, jaký bude další postup. Ale to nebylo vedení, jaké má být To byla jedna z příčin, že jsme nebyli schopni se střízlivě zamyslet a uvědomit si, že když jsme věnovali tolik času a sil odvolání Novotného z funkce, že situace vyžaduje alespoň polovinu toho na vypracování jasného programu. Bylo zapotřebí prodloužit zasedání ústředního výboru o jeden den, aby byl čas vypracovat jasnou, jednotnou, všechny členy ústředního výboru zavazující informaci a linii alespoň na dva, tři měsíce a ne co nejdříve skončit a spěchat domů. Tento nedostatek využily ty síly, které čekaly na naši

první chybu a nerozhodnost a okamžitě vstoupily do hry „za nápravu chyb“ a začaly přebírat iniciativu do vlastních rukou. Proti nám měly velkou výhodu. Měly více času než my a měly jasnou koncepci - jedni se zachraňovat, druzí škodit straně. Jedni i své chyby přesouvali na čestné komunisty a druzí chyby ještě zveličovali.

Od října 1967 do ledna 1968, i když se hodně diskutovalo, členská základna nebyla v celé šíři informována o skutečné situaci ve straně. Většina členů strany neznala diskusi na předsednictvu a v ústředním výboru. Informace byly útržkovité, neoficiální a často zkreslené. Mnozí členové byli překvapeni změnou, která nastala volbou A. Dubčeka. Situace vyžadovala rychle svolat předsednictvo ústředního výboru KSČ a určit postup. Svolat poradu vedoucích tajemníků krajů a vedoucích oddělení aparátu ÚV KSČ. A uložit úkoly. Bylo zapotřebí dát jasné pokyny, co se má objevit, jak tomu čelit a jak odrazit síly, které budou chtít přiznané chyby zneužít proti straně a socialismu. Místo toho Dubček odjel do Bratislavy, jako by se nic zvláštního nestalo, jako by změna prvního tajemníka ÚV KSČ byla běžná záležitost.

Většina členů ústředního výboru Komunistické strany Československa včetně mne znala nemálo teoretických pouček, leninských pravd, jak je potřeba přistupovat k masám,

pohotově a pravdivě je informovat, jak je důležité objasňovat přijatá usnesení a pro jejich plnění získat lid. Umíme to citovat zpaměti, ale v konkrétní situaci na to často zapomínáme a neuplatňujeme to v praxi. To se stalo i 5. ledna 1968 na zasedání ÚV KSČ. Nikoho ani nenapadlo, aby navrhl lychle, co nejdříve informovat československou a světovou veřejnost a že by bylo užitečné, aby Dubček spolu s Novotným vystoupili v televizi a rozhlase a informovali stranu, celý národ, jaké rozhodnutí přijal nejvyšší stranický orgán. Místo toho zprávu, že došlo ke změně prvního tajemníka ÚV KSČ, vydala jugoslávská agentura Tanjug dříve, než Československá tisková kancelář, a tak se obyvatelé Československé socialistické republiky dozvěděli o tak důležité změně ne z domácích, ale ze zahraničních zpráv.

Bylo třeba vyzvat stranu a lid k jednotě. Ubezpečit, že linie schválená XII. sjezdem bude důsledně uplatňována. Jsem přesvědčen, že kdyby tak závažnou zprávu, jako je změna prvního tajemníka strany, která je vedoucí silou společnosti, zdůvodnili Dubček a Novotný hned po skončení zasedání ústředního výboru KSČ a ne hlasatel v běžných zprávách, jak se to stalo, mohlo se předejít mnoha nepříjemnostem, které nás čekaly a neminuly. Ukázalo se, že jsme situaci plně nezvládli, nedomysleli, jak předejít chybám,

Vřelé potřásání ruky Vasilu Biľáka Leonidu Brežněvovi...
Dva spojenci, kterým podlehli nejen Dubček, ale v podstatě i Gustáv Husák

Okupace Československa spojeneckými vojsky zanechala
v českém i slovenském národě trvalé trauma.
Datum 21. srpna roku 1968 ovlivnilo životy několika generací

které se daly odhadnout. Osvědčené leninské poučky se nerespektovaly, neuplatnily a později se za to draze zaplatilo. Nebyl to pochopitelně úmysl. Správně uplatňovat leninské metody práce v té které konkrétní situaci a době je velké umění, kterému je třeba se ustavičně učit, a i tak je to nesmírně složité, protože každá situace vzniká v jiné době a v jiných podmínkách. Jednotlivec může vykonat mnoho dobrého i zlého, ale je neleninské přisuzovat všechny zásluhy nebo všechny chyby jenom jednotlivci a nemít pocit své účasti na tom. Ten, kdo vyhraje běh, řekněme na 10 tisíc metrů, je bezesporu vítěz a je právem oslavován. Ale má zásluhy jen on? Kolik lidí se podílelo na tom, aby měl vytvořeny dobré podmínky pro přípravu na závody i po dobu samotného závodu, aby úkol splnil?

Ani v politice toho sám jednotlivec mnoho nedokáže. Pracuje celý kolektiv. Každý člověk musí nést osobní odpovědnost za chyby, kterých se dopustil. Tím více to platí, když je ve vedoucí funkci. Ale i chyby se musí rozlišovat. Jsou chyby, jichž se vedoucí může dopouštět jen tehdy, když kolektiv, ve kterém pracuje, nebo který ho do funkce zvolil, jeho chyby toleruje nebo je dokonce podporuje.

V každém člověku je kousek ješitnosti, nadutosti a panovačnosti. Důležité je nedopustit,

aby se negativní rysy mohly rozvíjet a uplatňovat, dokonce nabýt převahu. Dobrý, zdravý kolektiv může pomoci docílit toho, aby se rozvíjely ušlechtilé rysy a ne to, co je nezdravé. My jsme v lednu 1968 propadli iluzi, že stačí odvolat Novotného z funkce prvního tajemníka a všechno bude dobré. Na chvíli jsme přestali rozumně uvazovat. Popletli jsme si ideologii s idealismem. Já jsem tomu podlehl také.

První probuzení, jakési vystřízlivění, přišlo ještě ten den večer. Při návratu z Prahy nás na letišti v Bratislavě vítala stovka bratislavských funkcionářů. Více než polovina „posílených“ značnou dávkou alkoholu. Nebylo to přivítání, z kterého by se zračila vážnost vědomí velké politické odpovědnosti, že nás čeká tvrdá odpovědná práce, ale cosi fandovského, nezávazného, až komického. Bylo to, jako když fanouškové vítají své mužstvo, které vyhrálo důležitý zápas. V zápale nadšení nesou populární hráče na ramenou, ale při prvním zápase, když prohrají, se úcta rozplyne a házejí po nich všechno, co mají po ruce. Pozdě večer nás dlouhá kolona aut doprovázela z letiště na Hlubokou cestu, k budově ústředního výboru Komunistické strany Slovenska. Tam nás vítal téměř celý aparát ústředního výboru. Kdo mohl, vtiskl se do velké zasedačky. Bez ladu a skladu začala improvizovaná schůze slavnostních, ale dosti

trapných přípitků. Nikdo to neřídil. Probíhalo to živelně.

V mém charakteru se projevuje divný rys, který většina lidí nezná a to mi už způsobilo nejednu mrzutost Málokdy se dlouho soustřeďuji na to, co se již stalo, co je hotové. Když považuji to, co se stalo, co se odehrálo a na čem jsem měl svůj podíl v dané chvíli za hotové, myšlenky mi odběhnou daleko dopředu. Jakoby vyhledávaly nové problémy. Tak se stává, že jsem zamyšlený, málo vnímám okolí a vzniká dojem, že se mračím nebo že mne to nezajímá. Taková situace vznikla i při oslavě našeho návratu. Intenzívně jsem přemýšlel, co bude dál a téměř nevnímám, co se říká. Asi po pátém, možná sedmém řečníkovi, který také zdůrazňoval „historickou chvíli“ a naše zásluhy jsem se vzpamatoval a poprosil řečníky, aby se s oslavou skončilo, že jsme všichni unaveni. Spolu s Dubčekem jsem odešel do jeho pracovny. Když jsme byli sami dva, dlouho se na mne díval, potom mi padl na prsa a rozplakal se a začal děkovat za podporu a pomoc. Bylo mi ho líto. Choval se jako dítě, které dostalo vysněnou hračku. Trochu jsem ho upokojil a potom řekl:

„Soudruhu Dubčeku, Sášenko, upokoj se! To, oč jsme usilovali, je už za námi. Je třeba myslet na to, co bude zítra. V letadle jsem přemýšlel, jak dál. Myslím, že bude potřeba vybrat solidní delegaci a poprosit soudruhy v Moskvě o přijetí.“

Dost dlouho jsem se snažil Dubčekovi objasnit, že se bojím, že se zvedne vlna oprávněné kritiky, ale hlavně snaha zneužít kritiku proti straně a socialismu, a proto se musíme poradit „Sověťští soudruzi“, pokračoval jsem, „mají velké zkušenosti a rádi poradí. Měli bychom soudruhu Brežněvovi vysvětlit příčiny změny a jak chceme pokračovat. Někde bude zapotřebí udělat krok zpátky, aby se sjednotily a zkonsolidovaly síly. Měli bychom ubezpečit sovětské soudruhy, že vidíme i nebezpečné jevy a že víme, kde jsou hranice ústupků. Soudruh Brežněv sice řekl, že to je naše věc, ale ke Komunistické straně Československa, k Československu má vřelý vztah a nakonec to není jen naše věc. Týká se to všech socialistických zemí.“

Dubček se narovnal, podíval se na mne, ale takovým zvláštním způsobem. Cítil jsem, že mne nevnímá nebo nevidí a řekl:

„Ne, ne, já nejsem Novotný. Já se nemusím chodit radit do Moskvy“.

Jeho pohled byl nepřítelny. Až jsem se lekl. Bylo to šokující. Napadla mne omluvná myšlenka. Je vyčerpaný, vzrušený, trochu si vypil. Asi moc nevnímá, co jsem navrhl a co říkám. Měl jsem strach návrh opakovat a pokračovat v této diskusi. Tak jsem mu popřál dobrou noc a rozloučil se. Byl jsem také unavený, ale usnout jsem nemohl. Ustavičně jsem hledal

nějakou omluvu Dubčekových slov. Nechtěl jsem si připustit že to myslel tak, jak řekl a že to říkal při plném vědomí. My, kteří jsme Dubčeka znali, jsme dobře věděli, že jeho schopnosti neodpovídají funkci prvního tajemníka strany. Nebyl schopný věci analyzovat a už vůbec nebyl schopen udělat syntézu. Ale říkali jsme si, že důležité bude, aby udržel linii strany, aby měl dobrý vztah ke Komunistické straně Sovětského svazu a Sovětskému svazu, sovětskému lidu. To ostatní už uděláme. Byli jsme odhodláni pracovat ze všech sil, jen aby se situace zlepšila a my tak dokázali, že změna byla správná.

Následující dny bylo třeba pracovat hodně, mobilizovat všechny fyzické i duševní síly a přitom jsem velmi trpěl. Stále mi zněla v uších Dubčkova slova: Nebudu se chodit radit do Moskvy. Muka byla o to větší, že jsem to nosil v sobě. Nikomu jsem se s tím nemohl svěřit. Z mnohých příčin. Abych neuškodil Dubčekovi, abych nevyvolal nedůvěru a dokonce, abych nezpochybnil správnost toho, co jsme udělali, či snad nevyvolal podezření, že mu to závidím a že hledám proti němu nějaká obvinění. Neměl jsem odvahu návrh opakovat před Dubčkem, aby se nepotvrdilo, že to, co řekl, nebylo pomnutí smyslů, ale že to myslí vážně. Naštěstí práce je nejlepší lék na bolest podobného charakteru. Na každou duševní bolest Od rána bylo třeba

informovat aparát ÚV KSS a připravovat zasedání ústředního výboru.

Osmého ledna odpoledne jsem referoval na zasedání městského výboru strany v Bratislavě. Odpoledne na západoslovenském KV KSS. Získal jsem dva poznatky. Pozitivní i negativní. Pozitivní bylo to, že se projevila zdravá hrdost, že Komunistická strana Československa byla schopná řešit problém demokratickým způsobem, bez dramatických komplikací. Negativní prvek který se objevil, bylo opojení s nacionalistickou příchutí. Další nebezpečný moment se ukazoval v tvrdých požadavcích na osobní účtování. Kdo nedával plnou podporu v boji proti Novotnému, byl vyhlašován téměř za nepřítel strany a socialismu. Nebylo žádné tolerance. Najednou byli všichni zásadoví, principiální, neochotni nikomu a nic odpustit. Velký odpor se projevilo proti Chudíkovi, předsedovi Slovenské národní rady. Bylo zapotřebí dost taktizovat. Myslel jsem, že později vášně opadnou, že se pochopí škodlivost metody, která má základ v pomstychtivosti.

Ve vnitrostraničské diskusi je nutné respektovat právo na vlastní názor. Síla strany spočívá v její jednotě, ale ta nestaví na bezduchem příkyvování a rozkazování. Čím důkladněji a hlouběji se pochopí usnesení, rozhodnutí, tím pevnější je vůle úkol splnit. Kládl

jsem si otázku: Jaké bude druhé kolo tohoto zápasu? Nezačíná vlastně až nyní skutečný boj? Jaká bude jednota ve straně? Škoda, že nebyl Čas zamyslet se hlouběji. Události nás nesly jako rozbouřená řeka loďku. Denně se objevovaly události a jevy, které jsem často nestačil ani pořádně zaregistrovat natož analyzovat a řešit

Devátého ledna se na vysokoškolském aktivu objevily protičeské nálady. Současně informace z Prahy signalizovaly, že v českých krajích je souhlas se změnou A. Novotného, ale jsou rozpaky, až nesouhlas s volbou A. Dubčeka. Pro stranu i veřejnost nebyl Dubček představitel, jaký se čekal. Jedni neměli důvěru proto, že ho neznali, ale objevoval se i nesouhlas proto, že je Slovák. To byl nebezpečný signál. Bylo jasné, že v dané době otevřít frontu boje proti projevům nacionalismu nám nepomůže, že bude nutné vést hlavně zápas za jednotu republiky, za bratrství, přátelství se Sovětským svazem. Při všech chybách a nedostatcích, které bude potřebné řešit, přiznávat, napravovat, by měla být na prvním místě jednota strany a přátelství se Sovětským svazem. A mělo by to být ukazatelem toho, jak kdo přistupuje k problému, aby ho mohl vyřešit V zájmu jednoty bylo třeba, aby všichni členové předsednictva ústředního výboru se zúčastňovali stranických aktivů a jednotně objasňovali příčinu změny prvního tajemníka ÚV

KSČ. Soudruh Chudík byl ochoten jít do kteréhokoliv kraje nebo okresu, ale věděli jsme, že bude referovat tak, jak to pochopil on. Dohodli jsme se, že půjde do Trenčína. Vedoucím tajemníkem v Trenčíně byl Turček. Svoji tzv. revolučnost a vlastenectví projevil tak, že odmítl Chudíka na aktiv přijmout Turčekova revolučnost byla reakční, protistranická, později se ukázal jako renegát a při prověrce byl ze strany vyloučen.

Desátého ledna byla zasedání okresních výborů strany. Čas na jejich přípravu byl krátký, a tak se jejich průběh ideově nezvládl. Převládalo nadšení, že pivním tajemníkem je Slovák, a ne rozum. Začaly se různit i informace. Každý to vysvětloval tak, jak to on pochopil. Jedni členové ústředního výboru odmítali zaujmout stanovisko k příčině, proč byl Novotný odvolán a snažili se problém zjednodušovat. Dokonce protestovali, že informace jdou za rámec toho, co schválil ústřední výbor. Jiní členové ÚV KSČ, jako Smrkovský, Šik, Borůvka, Vodsoň a další, aby se zalíbili zvědavým, a těch byla většina, říkali všechno, co věděli nebo slyšeli a něco si i vědomě vymýšleli, nejžádanějšími referenty byli takzvaní muži ledna. Byl jsem považován za jednoho z nich. Ani jsem si nestačil uvědomit jak a kdy začala diferenciací, kdo je pokrokový, kdo je pro leden a kdo se stával nepohodlným. To neurčoval

ÚV KSČ, nýbrž ty síly, kterým nešlo o nápravu chyby, ale o oslabení a nakonec likvidaci socialistického zřízení.

Postupně už nebyli „muži ledna“ ti, co docílili změny prvního tajemníka ÚV KSČ, ale ti, kterým leden umožnil, aby chyby a omyly bývalého vedení využili k útoku proti straně, socialismu, proti našemu přátelství se Sovětským svazem. Na scéně se objevili noví muži jako Mlynář, jehož znala jen skupina lidí, a Císař, S který se vrátil z Bukurešti, kde byl velvyslancem. Do politiky začaly vstupovat živly jako Pachman, Löbl a jim podobní, kteří ve straně, ani mezi lidmi neměli dobrou pověst.

VI.

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR KSS stál před úkolem zvolit místo Dubčeka svého prvního tajemníka. Patnáctého ledna předsednictvo ÚV KSS jednomyslně schválilo, aby předsednictvu ÚV KSČ byl předložen návrh na moji volbu do této funkce. Předsednictvo ÚV KSČ s tím o den později souhlasilo. Pro návrh hlasoval i soudruh Chudík, ale dodnes jsem nepochopil, proč považoval za nutné na předsednictvu prohlásit že on je „dost vzdělaný a křišťálově čistý“. Pravděpodobně to bylo pod vlivem celkové

atmosféry, která vznikala a kritických hlasů, které narůstaly proti osobě soudruha Chudíka. Mnozí funkcionáři nastolovali otázku odvolání soudruha Chudíka z funkce předsedy SNR. Chudík viděl budoucnost dost pochmurně. Třeba přiznat, že mnohé předpovědi soudruha Chudíka se bohužel naplnily. Ale ne proto, že měl správnou analýzu a představu o budoucím vývoji celkové situace, že Novotný dával lepší záruku, ale proto, že Dubček svou nerozhodností pomohl vytvořit prostor pro nástup těch oportunistických a revizionistických sil, kterým Novotný svou neprincipiální politikou umožnil vzniknout, vegetovat a čekat na vhodnou dobu.

Stále jsem přemýšlel, jakou metodu zvolit, aby se události vyvíjely a problémy řešily organizovaně a ne živelně. Později se ukázalo, že to bylo nad síly jednotlivce, dokonce celého ÚV KSS. Usměrnit situaci správným směrem se dalo. To ale vyžadovalo jednotu předsednictva ÚV KSČ a rozhodnost prvního tajemníka. Bohužel ani jednoho, ani druhého nebylo.

Politická situace vyžadovala každý den analyzovat vývoj a kolektivně posuzovat, co je správné a co je špatné. Co podporovat, které chyby a nedostatky včas napravit a to, co se ukazuje být proti straně a společnosti, včas odrážet a paralyzovat. To však neměl kdo udělat. Obrazně řečeno političtí pracovníci - generálové a

plukovníci - byli v zákopech a různí poddůstojníci v uměleckých svazech, rozhlas, televizi, Rudém právu, ve všech sdělovacích prostředcích přebírali funkce generálního štábu. Oni vytvářeli politické ovzduší a veřejné mínění, oni určovali místo a čas bitevního pole. Každý den byl naplněn schůzemi, poradami, pravdivými i falešnými informacemi. Události nás tlačily i vlekly. Večer jsem byl k smrti uštvaný a přitom s nepříjemným pocitem, že se neřešilo to hlavní, co bylo zapotřebí, ale něco podružného. Cítil jsem, že kdosi v pozadí ustavičně nastoluje nové a nové problémy a my se dostáváme do role požárníků.

Připadal jsem si jako ti dřevorubci, kteří měli tolik práce, že neměli čas si nabrousit pilu.

Na zasedání krajských i okresních výborů strany, ale i na aktivech se členové domáhali protokolu ze zasedání ÚV KSČ, aby prý věděli, kdo a jak diskutoval. Jak se zachoval.

Zdůvodňovalo se to tím, že je málo informací a některé že jsou podávány jednostranně. Neviděl jsem v tom jiný záměr než to, že členové si chtějí ověřit pravdivost či nepravdivost mnoha legend, které denně vznikaly. Nebylo to sice to hlavní, co se mělo objasňovat, ale neodporoval jsem tomuto požadavku. Dokonce jsem tomu trochu stranil, protože se lidé alespoň dovědí, jakou mírou jsem i já přispěl ke změně, která se uskutečnila. Dát protokol krajům nebylo v naší moci. Nevím, kdo

nakonec rozhodl a dal souhlas, aby krajské výbory strany dostaly po pěti exemplářích a každý funkcionář kraje, když projevil zájem, si mohl přijít protokol prostudovat. Hodnotilo se to jako demokratické, jako nový duch ve straně, ale nakonec to posloužilo více senzaci a kritice čestných soudruhů a ne demokracii.

Nervozitu a ne vždy oprávněnou kritiku znásobilo také to, že jeden z bodů v rezoluci přijaté ústředním výborem 5. ledna 1968 ukládal přehodnotit práci předsednictva ÚV KSČ jako celku i jeho jednotlivých členů. Otevřely se tak dveře i okna nejen kritice, ale především různým klepům a pomluvám. Kdekdo chtěl přinést svoji trošku do mlýna. A jak to už v životě bývá, čím více někdo cítil, že on osobně má také něco na svědomí, že má také svůj podíl viny o to „iniciativněji“ kritizoval a pomlouval jiné. Měřítkem práce a zásluh už nebyla dosavdaní práce pro věc socialismu, ale jaké postoje zaujímal ten který soudruh proti Novotnému. To byly hlavní zásluhy. A tak se mnozí předháněli v kritice Novotného a všeho, co s tím souviselo.

V podvědomí jsem neměl dobré pocity, ale stále jsem si myslel, že to je přirozená reagence, že se to vybouří, vykvasí, vyčistí a bude čas na střízlivé hodnocení lidí a událostí. Srovnával jsem si to s vínem, které se také, než se stane chutným nápojem, zakalí, rozbouří, denně mění chuť a po

čase se uklidní, vyzraje a je radost se na ně podívat a ochutnat Strach, že se může přihodit to nejhorší - odklon od marxismu-leninismu, od socialistické cesty, od přátelství se Sovětským svazem - jsem potlačoval, přesvědčoval se, že Komunistická strana Československa je tak organizačně a ideově pevná, že vydrží nápor kritiky a útoky třídních nepřátel. Moje naivita a omyl vyplývaly z toho, že jsem neovládal metody psychologické války. Myslel jsem, že nepřítel bude útočit otevřeně, frontálně, hrubě proti straně a socialismu. Kontrarevoluční síly však dobře znaly situaci a lépe ovládaly činnost psychologické války než my. Podle toho si zvolily metody práce. Ne, o socialismu se nemluvílo, proti socialismu se ještě neútočilo. Naopak, oni chtěli vylepšit socialismus, stranu, demokracii. Hovořilo se ustavičně jen o chybách a velmi se zastíralo, maskovalo, aby se nerozeznalo, že „nové metody“ nemohou vést k nápravě chyb, ale k oslabení strany, a tím socialismu. Podlehl jsem názoru, že příprava zasedání ÚV KSS probíhá v tvořivé atmosféře, že ústřední výbor potvrdí oprávněnou hrdost, kterou členstvo pociťovalo, že KSČ je schopna řešit sebesložitější problémy takovýmto demokratickým způsobem.

Zasedání ústředního výboru Komunistické strany Slovenska se uskutečnilo 22. a 23. ledna 1968. Naivně jsme si mysleli, že když dáme na

program i jiné otázky než kádrové, že se nebude diskutovat jen o chybách Novotného a o tom, co z toho vyplývá. Proto jsme dali na zasedání tyto body:

- Návrh plánu a rozpočtu na rok 1968 a do roku 1970

- Výsledky prosincového a lednového zasedání ÚV KSČ a závěry vyplývající pro práci ústředního výboru KSS

- Kádrové návrhy
- Diskuse
- Návrh usnesení

Náš záměr byl správný. Učit členy ústředního výboru, a tím celou stranu na Slovensku, že při každé příležitosti je třeba myslet na práci, na to, co vytváří předpoklady dobré politické práce. Skutečnost daného dne však zvrátila naše předpoklady. Za ÚV KSČ se jednání účastnili: A. Dubček, D. Kolder, A. Kapek a Š. Sádovský.

Ke druhému bodu programu jsem referoval já. Byl to stručný přehled o situaci, která se vytvořila po říjnovém zasedání ÚV KSČ, jak reagovaly stranické orgány a organizace na Slovensku, jak je přijímáno rozhodnutí ústředního výboru z 5. ledna 1968. Zvláště jsem podtrhl, že průběh a závěry prosincových a lednových jednání není potřebné posuzovat jako něco neuvěřitelného, výjimečného a senzačního. Naopak, je potřeba to považovat za něco, co by

mělo být pro komunistickou stranu normální, samozřejmě. Abych zmírnil kritiku vůči těm soudruhům, kteří měli jiný názor na odvolání Novotného, jsem zdůraznil, že komunistické je i to, že při hledání správného řešení jsou a budou vždy rozdílná stanoviska, že jsou a budou protiřečivé názory a postoje. V tom, že není třeba hledat nic protistranického, co by mělo oslabovat jednotu strany.

Připomenul jsem známou leninskou pravdu, že komunistům nejde o bezduchou, mechanickou jednotu, založenou na strachu a mlčení. Komunistům musí jít o pevnou, ideovou a organizační jednotu, která se vytváří v principiálním posuzování daného projevu a řešení nazrálých problémů. Tato metoda vyžaduje vysoký pocit odpovědnosti, uvědomělosti a stranické disciplíny. Zdůraznil jsem nutnost ještě více dodržovat zásady otevřené diskuse, výměny názorů, kritiky a sebekritiky, dodržování kolektivnosti, vnitrostranické demokracie, ale i demokratického centralismu. Při hodnocení práce funkcionářů, jejich pracovní způsobilosti, je nutné se vyvarovat subjektivních vlivů. Hodnotit člověka je třeba ne z jednotlivého, možná chybného rozhodnutí nebo činu, ale jak se chová za delší období a zkoumat nejen chyby, ale i to, zda se na chyby včas a kriticky poukazovalo a upozorňovalo a jak

dotyčný na kritiku reagoval.

Zdůraznil jsem, že vytváření soudružských vztahů se nemůže formovat a upevňovat na falešném kamarádství, ale na komunistických zásadách, které je potřebné upevňovat ve všech orgánech a organizacích strany. To by se mělo uplatnit i v přípravě výročních členských schůzí a okresních konferencí. Apeloval jsem na nutnost sjednocovat všechny síly strany a společnosti a vytvářet ovzduší důvěry. Stmelovat a jedním směrem usměrnit nadání, vědomosti a zkušenosti každého, komu je socialismus drahý, pro upevnění jednoty strany a lidu, pro bohatství našich národů a národností žijících ve společné vlasti - Československé socialistické republice - pro bratrství, spojenectví se Sovětským svazem, se sovětským lidem.

Zasedání ústředního výboru Komunistické strany Slovenska s povděkem přijalo informaci, že rozhodnutí ÚV KSČ bylo dobré a bylo s uznáním přijato bratrskými stranami jak v socialistických zemích (mimo Komunistické strany Číny a Albánské strany práce), tak i v zemích kapitalistického a rozvojového světa.

V závěru jsem poděkoval Dubčekovi za jeho práci v ústředním výboru Komunistické strany Slovenska a připsal mu vlastnosti, o nichž jsem si myslel, že v něm někde dřímou a všichni jsme si přáli, aby je na novém místě uplatňoval ve

prospěch strany, lidu a socialismu.

V rozpravě vystoupil s projevem na rozloučenou A. Dubček. Poděkoval za pomoc, přiznal, že v tomto kolektivu mnoho získal, že si uvědomuje, jak je škodlivý individualismus a že všechny dobré poznatky, které si osvojil v tomto kolektivu, chce uplatňovat i v nové funkci.

Přislíbil, že se v ničem nebude měnit generální linie schválená XIII. sjezdem Komunistické strany Československa, ani ve vnitřní a v zahraniční politice. Vzápětí však přidal několik myšlenek, které se mi tehdy zdály, že souvisejí s linií strany, ale později daly možnost i jiného výkladu a způsobily nám nejednu těžkost. Dubček prohlásil, že daná etapa přechodu od kapitalismu ke komunismu (nezmínil se o etapě socialismu) „vyžaduje zkoumat nejen obsah, ale také metody politického vedení..., že pocit lidí, kteří se účastní rozhodování, je důležitější, více potřebný, než kterékoliv materiální hodnoty. Že to jsou otázky, kterým je třeba urychleně vytvořit prostor.“ Vyslovil názor, že to je vedoucí myšlenka socialistické společnosti.

I povrchní čtenář nebo posluchač musí zjistit, kolik je tu nepřesností a ideologických zkratů. Organizační a praktické otázky nás bohužel tehdy odpoutaly od hlubšího zkoumání ideového obsahu jednotlivých výroků. Nehledali jsme v tom či onom nepřesném výroku žádný záměr. Ani

dnes nevím, že Dubček to řekl s pevným ideovým záměrem. Cítil se být malý, tak používal silná slova. Navíc nesmíme zapomínat, že v té době se teorie značně podceňovala. Teorie se netěšila takové závažnosti, jak si zasluhovala. Hlavně marxisticko-leninská teorie se víceméně jen deklamovala, ale tvořivě neuplatňovala.

Překrucovat marxismus-leninismus bylo dokonce módní. Kdo více a směleji překrucoval Marxe a Lenina, ten byl považován za většího odvážlivce a novátora. Pravicoví oportunisté, různí revizionisté podsouvali všude, kde mohli, chybné teoretické teze a současně každou chybu, chybnou formulaci, když byla vyslovena vedoucím funkcionářem, pohotově využívali. A to, co řekl Dubček, jim přišlo náramně vhod.

Po tomto svém širokém teoretickém i trochu zmateném výkladu předložil Dubček návrh na volbu prvního tajemníka ústředního výboru Komunistické strany Slovenska. Jak už to bývá, když se někdo navrhuje do funkce, široce mne vychválil, řekl, že jsem získal velkou autoritu nejen ve straně, ale v široké veřejnosti. Z jeho doporučení vyplynulo, že jsem nej, nej, zkrátka přisoudil mi tolik nejlepších vlastností, že nebylo a není vhodnějšího kandidáta na funkci prvního tajemníka ÚV KSS, a že se to všeobecně očekává.

Diskuse, která následovala, byla plná rozporů a protiřečení. Všechno, co se v posledních letech

udělalo špatně nebo nedobře, bylo připisováno Novotnému a Novotný se posuzoval pomalu jako nepřítel Slovenska. Většina diskutérů současně kritizovala Chudíka. Objevovaly se návrhy, o nichž se dalo směle tvrdit, že si je nevymysleli diskutující, Členové ústředního výboru, ale někdo v pozadí.

Vystupovalo se za jednotu strany, ale současně proti demokratickému centralismu. Kladl se požadavek oslabit právo vyšších stranických orgánů v tak důležité oblasti, jako je kádrová politika. Objevily se poprvé návrhy na tajné volby a rotaci kádrů. Ozvala se pochybnost o správnosti rozhodnutí ústředního výboru Komunistické strany Československa ponechat Novotného ve funkci prezidenta. Byl to signál, že mnohé otázky se budou řešit nikoliv podle platných, ve straně vžitých zásad, ale pod tlakem tzv. veřejného mínění. V diskusi byla vzdána povinná vděčnost Dubčekovi za práci, chvála na moji adresu, ale nevědomky padla i prorocká slova. Soudruh O. Klokoč připomenul, jak se těžko řešil

Novotný a vyslovil naději, že „za několik let nebudeme muset řešit podobně i Dubčeka.“

Na zasedání Chudík tvrdě odmítl ostrou kritiku, která směřovala proti němu. Částečně jsem jeho argumentaci uznával. Hlavně to, když připomínal, jak lehce, bez konkrétních faktů, se

odsuzovalo v padesátých letech. Řekl, že i soudruh Husák a Novomeský byli kritizováni a skutečná pravda byla jiná. Právem zdůrazňoval, že celý postup není v souladu s komunistickou etikou, že včera chválit a dnes toho kterého soudruha hanět, nepovažuje za morální. Jeho argumenty však byly oslabené skutečností, kterou znala většina členů ústředního výboru, že Chudík patřil mezi ty, kteří sami přilávali olej do ohně kritiky soudruhů Husáka a Novomeského. Nechutné na celé kritice osoby Chudíka bylo, že nejostřejšími kritiky byli právě ti soudruzi, s nimiž byl Chudík ustavičně ve styku a nikdy mu nic nevytýkali, nebo kterým Chudík nejvíce pomohl. Někteří jen díky Chudíkovi udělali politickou a pracovní kariéru. Nyní tito soudruzi vystupovali jako jeho nejostřejší kritici.

Druhý den po zasedání bylo třeba si zopakovat a spočítat klady a zápory včerejšího dne. Přestal jsem však být pánem svého času. Místo práce jsem musel přijímat desítky delegací. Mnozí přicestovali dokonce do Prahy. Získal jsem sice zajímavé informace, poznal různé názory, ale současně mne to odpoutávalo od hlavního - promyslet a poradit se, jak dále.

Přišly stovky telegramů od jednotlivců, kolektivů ze závodů, vesnic, krajů ze Slovenska i Čech. Všechny se mi zdály být milé a upřímné. Ale ta, která mne mimořádně hřála u srdce, byla

gratulace z Krajné Bystré a myslím, že telegram podepsala celá rodná obec. Byla v tom hrdost na svého rodáka, ale i účast a strach. Zjevila se mi rodná chalupa, uzavřený dvůr, jako bych slyšel starostlivý hlas matky, šum rodných lesů, pocítil kamenitou půdu i vůni luk, jahod i malin. To všechno může pochopit jen člověk, který by byl schopen vžít se do mé mladosti, do života, celé výchovy a k tomu si přidat, do jaké funkce jsem byl přijat Chudý chlapec z chudého kraje a ještě chudší obce se stal prvním tajemníkem Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska. Na krátký čas jsem ztratil soudnost propadl iluzi, že moje volba byla cosi výjimečného. V ten den jsem úplně zapomněl na lidovou moudrost že všechna sláva - polní tráva, že co dnes je výjimečné, zítra může být malicherné.

V politické oblasti se projevuje přímo fatální zákonitost že když člověka „korunují“, tak se objeví plno gratulantů, známých i méně známých, plno příbuzných a ještě více přátel. Ale když se jde „věšet“, i kdyby nedávno oslavovaný byl nevinný, značná část těch, co křičeli „sláva“, zmlkne, ani se nezeptá, čím se

Mastně provinil a jsou i tací, co po něm házejí špínu a kameny. Mnozí jako kdyby se chtěli vykoupit za hřích, že tleskali, když ho korunovali.

Uplynula krátká doba a tuto pravdu jsem si

ověřil na své osobě, ještě v témže roce. Prostým lidem, kteří mne v srpnu 1968 pomlouvali, se nedivím, ani jsem se na ně nikdy nehněval. Stali se obětí falešné propagandy, podlehli davové psychóze, uvěřili falešným informacím. Co jsem nemohl a neumím pochopit a zapomenout je, že tak postupovali a jednali někteří blízcí spolupracovníci, včera věrní přátelé. Oni přece dobře věděli, co je pravda a co lež. Ale i to se stává a bude stávat Je třeba si uvědomit že se ještě nenarodil a nikdy se nenarodí takový člověk, který by se všechno naučil, všechno pochopil a vyvaroval se chyb, i kdyby žil stovky let

VII.

DVACÁTÉHO PÁTÉHO LEDNA 1968 jsem byl prvně přizván jako první tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska na jednání předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa.

V předsednictvu panovala zvláštní atmosféra. Jsem přesvědčen, že víceméně skoro každý člen předsednictva cítil, že takové vedení strany nemůže být akceschopné. Vztahy byly napjaté, atmosféra málo soudružská. Novotný mi podával ruku s velkým sebezapřením. Asi jako americký plantážník černochovi. Tvářil se, jakoby ani

nevěděl, že jsem byl zvolen prvním tajemníkem Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska.

Celé jednání bylo velmi povrchní. Jako by se nevědělo, jak dále. Přitom bylo jasné, že je třeba svolat Ústřední výbor KSČ a dořešit některé kádrové otázky - jako Hendrych, Chudík, Šimůnek a snad i další. Zvolit sekretariát ústředního výboru a upřesnit další postup. Před stranou tehdy stály tak důležité otázky, jako příprava okresních konferencí strany, oslavy 20. výročí únorového vítězství, příprava voleb do národních výborů (v roce 1968 se měl vyzkoušet nový způsob voleb. Bylo rozhodnuto, že volby budou nadvakrát, že nejprve budou volby do národních výborů a až potom do vrcholných zastupitelských orgánů). Bylo potřebné rozhodnout, jak reagovat na hlasy, které se už ozývaly, o potřebě svolání mimořádného sjezdu strany a mnohé jiné důležité otázky. Všechno to vyžadovalo sjednotit názory a jednotný postup vedení strany. Někteří členové však měli jiné „starosti“, a jak ukázal další vývoj, hlavně jiné plány.

Stav bezvládní jim vyhovoval. Jsem přesvědčen, že právě na tomto zasedání předsednictva ústředního výboru tj. 25. ledna 1968, bylo možné postavit hráz živelnému vývoji v naší straně, ale i organizovanému tlaku ze

strany nepřítele. Bohužel, nic se nestalo. Pasivita předsednictva se prohlubovala, rozhodnutí Dubčeka, jak se vyjádřil, „Hendrycha zachráním“ a také se o to pokusil - to všechno způsobilo, že jsme se dostali místo do útoku do obrany. To způsobilo, že další vývoj šel jinam, ne podle našich plánů, ale podle odpůrců a směřoval ke katastrofě. Dny plynuly jako voda, která s sebou přinášela různý kal, různou špínu a čestní členové strany a široké masy lidu se už nemohli z čisté vody napít.

Další dny a měsíce bylo možné rozdělit s menšími odchylkami na mnohé etapy: od ledna 1968 do března, druhá březen - duben, třetí zahrnovala důležité události, které se odehrály v květnu a čtvrtá se začala dramaticky vyvíjet v červnu až srpnu. Nato následovaly už známé události, které se odehrály v srpnu a v září. Svou specifičnost měly září až listopad a při přijetí listopadové rezoluce listopad až leden a leden až duben 1969. Každý tento úsek měl svou zvláštnost, dramatičnost, nesl s sebou naději i hrozbu.

Dvacátého osmého ledna mi Dubček oznámil, že se rozhodl odcestovat do Moskvy. Cestu jsem schvaloval, jen jsem se zeptal, kdo s ním pojede, jaká bude delegace. Řekl, že jede sám, že si s sebou bere jen Synka, pracovníka oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ jako tlumočníka a

svého řidiče Bryndzika, který se později stal členem jeho osobní ochrany. Byl jsem rád, že Dubček odcestoval do Moskvy, i když sám. Byl jsem přesvědčen, že se vrátí pevný, odhodlaný a budeme dělat to, co jsme celé dny zanedbávali. Po návratu byla jeho informace velmi kusá. Řekl, že všechno v Moskvě na ÚV KSSS objasnil, získal dojem, že ho pochopil a je přesvědčen, že celá Komunistická strana Sovětského svazu stojí za ním.

Až později jsem se dozvěděl od československého velvyslance v Moskvě O. Pavlovského, kterému v podstatě zopakoval všechno to, co mně ten večer po zvolení, že bude dělat svou politiku a nebude potřebovat se s Moskvou radit. Jak je vidět Dubček v sobě nosil skrytou nenávist kterou celá léta utajoval a jen ve slabé chvíli se dostávala na povrch.

Celý stranický aktiv s uspokojením přijal návštěvu i výsledky, které jsme prezentovali z této návštěvy v Moskvě. Devátého února přicestoval do Bratislavy O. Černík. Dubček, Barbírek a já jsme odcestovali na chatu v Bílých Karpatech. Smyslem Černíkovy návštěvy bylo dojednat změnu předsedy vlády. Černík trval na tom, aby J. Lenárt, jako předseda vlády, byl vyměněn. Byla to dlouhá a nechutná diskuse, která ve mně vyvolávala velké rozčarování. Černík ustavičně zdůrazňoval, že český národ

čeká na tuto změnu a že mu Dubček slíbil, že když on bude prvním tajemníkem, že on - Černík - se stane předsedou vlády. Dobře jsem chápal, že v republice dvou rovnoprávných národů, když prvním tajemníkem se stal Slovák, je požadavek, aby se předsedou vlády stal Čech, správný. Ale nemohl jsem pochopit jak se k tomu přistupovalo a zdůvodňovalo. Ještě jsem nechápal, že nastupuje období ne politiky, ale politikaření a kupčení s funkcemi.

Vím, že v politice buržoazních stran je to běžná praxe, ale stále si myslím, že v naší komunistické straně, v socialistické republice, by se to nemělo uplatňovat. Diskutovalo se též o variantě rychle svolat mimořádný sjezd. Žádalo se uvolnit některé představitele pravicových tendencí z ústředního výboru a zvolit do ústředního výboru soudruhy jako Husák, Svoboda a další a podpořit linii XIII.sjezdu KSČ.

Úspěch mohl být jen za předpokladu, že se to uskuteční nejpozději v březnu, pokud je strana v aktivitě. Dubček vystupoval neobyčejně suverénně, nezamýšlel se, nechtěl otázku posoudit, ke všemu dělal unáhlené závěry.

„Já myslím, já uvažuji, já vidím, já nesouhlasím. JÁ, JÁ, JÁ“ - to byly jeho hlavní argumenty.

Myslel jsem si, že to má s někým prodiskutováno. Večer jsem si do deníku zapsal:

Bojím se, že když Dubček bude chtít dělat politiku jen sám, tak to bude horší, než za Novotného.

Dne 14. února 1968 byla do Prahy svolána porada vedoucích tajemníků krajských výborů strany. Všichni přítomní potvrdili, že závěry ústředního výboru jsou dobře přijímány, ale zeje „něco ve vzduchu“ a nikdo to neanalyzuje, neví se, kdo to vyvolává, kdo to inspiruje. Mimo poradu, v době přestávky, se hodně diskutovalo, co dělat Soudruh Štrougal mi řekl:

„Nemůžeme se dohodnout se šéfem“.

Myslel Dubčeka. Večer mne v hotelu navštívili soudruh Hoffman a soudruh Chňoupek s návrhem, aby se urychleně řešil Hendrych, protože tím, že se neřeší Hendrych, je značná kritika vedení strany. Informovali, jaká je situace v Praze, jak se aktivizuje Smrkovský, Slavík, Kriegel, Šik a další, že z toho všeho mohou vzniknout velmi nepříjemné komplikace. Ráno jsem o tomto rozhovoru informoval Dubčeka. Nijak na to nereagoval, jakoby nevnímal anebo to absolutně nechtěl znát

Každý další den se pomalu, ale stále zřetelněji vyjevovalo, co se stává hlavním polem boje. Boj se začal rozvíjet ne proti chybám, revizionistům, oportunistům, ale proti čestným komunistům, kteří byli na důležitých postech. Jedním z nich byl například Václav David,

tehdejší ministr zahraničních věcí.

Protisocialistické síly dobře věděly, že při revizi zahraniční politiky bude nutné odstranit z funkce ministra zahraničních věcí, tohoto starého, zkušeného člena strany, a tak začít ovlivňovat zahraniční politiku. Měli to dobře promyšleno. Kriegel jako předseda zahraničního výboru Národního shromáždění začal vystupovat ^ jako náhradní ministr zahraničních věcí. Právce si už vytipovala za ministra zahraničních věcí Jiřího Hájka, bývalého člena sociální demokracie, ministra školství, kterému už v silvestrovském programu 1967 udělali značnou reklamu. Jiří Hájek se skutečně později stal ministrem zahraničních věcí a ze všech sil usiloval o zvrát zahraniční politiky ve prospěch Západu.

Na Slovensku se začala rozvíjet kampaň za stavbu Alvegu - visuté dráhy do Tater. Nemohl jsem pochopit, proč to vzniklo a je těžké popsat atmosféru, která se okolo akce vytvořila. Jakoby se měla prověřit věrnost, vlastenectví a obětavost Kdekdo chtěl být módní, progresivní a hlavně vlastenec. Tolik problémů bylo třeba řešit a tu se naráz začala odvádět pozornost k něčemu celkem jinému, nepodstatnému a v dané době nepotřebnému. Až později jsem pochopil, že hlavním smyslem celé akce bylo odpoutat pozornost mas od kontrarevoluce, pokusit se vyvolat davovou psychózu, ověřit co to přinese a

jestli tato metoda bude mít úspěch. V podstatě chtěli vyzkoušet své síly při manipulování veřejným míněním. Je až nepochopitelné, kolik rozumných lidí tomu podlehlo a dávali nejen veřejná prohlášení, ale organizovali finanční sbírky. Od začátku jsem byl proti a všude jsem to prohlašoval. Často se mi zdálo, že se asi mýlím, když to většina dělá jinak.

Sedmnáctého února jsem si vyžádal rozhovor s A. Dubčekem. Byl to dlouhý a otevřený rozhovor. Přesvědčoval jsem ho, aby nepodléhal módním náladám, abychom se neunáhlovali s řešením Lenárta, když je ještě Novotný ve funkci prezidenta. Řekl jsem mu, že nejsem přesvědčen o pravdivosti tvrzení, že odvolání soudruha Lenárta žádají Češi. Nebylo tajemstvím, že soudruh Lenárt byl natolik oblíbený ve stranickém i nestraničském aktivu i v Čechách, že bylo skoro jasné, že tyto tlaky vycházely z jiných kruhů a ne od pracujících. Dubček měl jiný názor. Začínal se na mne dívat jako na člověka, který nerozumí „velké politice“. Řekl mi, že předsedu vlády je třeba rychle vyměnit, že to pomůže uklidnit nespokojenost na úseku zásobování. Stále se hledala laciná gesta, jakási východiska.

Stačilo nám vrátit se k programu XIII. sjezdu strany. Mnohým to nestačilo, a tak se vynutil slib, že se vypracuje akční program. Až později se ukázalo, jak to bylo promyšlené - ne námi, ale

našimi nepřejícníky. Skupiny, které se vytvořily, zpracovaly materiál: z KSC udělat stranu revizionistickou a uhnout ze socialistické cesty. Všechno se dalo ještě zachránit ale bylo potřeba sledovat co se dělá, kam to směřuje, nenechat to nahodilostem. Bylo třeba usměrňovat politiku strany, aparát informovat krajské a okresní výbory strany, vyžadovat disciplínu od každého člena předsednictva i ústředního výboru. Nic se však nedělalo, každý si dělal a říkal, co chtěl, postupoval podle toho, do které skupiny se na pochodu zařazoval. Linie strany přestala platit. Začínalo období anarchie a vydávalo se to za demokratický proud.

Blížilo se 20. výročí únorového vítězství. Byla to první velká příležitost ukázat co chceme, na jakých pozicích vedení strany stojí, že odkaz Února je nám svátý. To vyžadovalo dát jasné pokyny pro přípravu projevu a svěřit to spolehlivým lidem. Postup byl právě opačný. Na oslavy jsme pozvali delegace z bratrských socialistických zemí.

Účast přislíbili generální tajemníci bratrských komunistických a dělnických stran. První varianta projevu vyzněla jako revize politiky XIII. sjezdu a revize politiky Komunistické strany Československa vůbec. V předsednictvu bylo mnoho připomínek, ale k dopracování nebyli přizváni členové, kteří stáli na

marxisticko-leninských pozicích. Dopracovala to ta skupina, která od začátku sledovala jiný cíl. Už v únoru, jeden a půl měsíce po změně, se pokusili před mezinárodním fórem, a právě při výročí Února, vytyčit změnu politiky. Něco se opravilo, doplnilo, ale projev i tak v sobě nesl velké prvky revizionismu a oportunistu. Poslední znění projevu předsednictvo ÚV KSČ už neposuzovalo.

Přijížděly delegace vedené prvními a generálními tajemníky. Je už takový zvyk, že se dělají překlady do příslušných jazyků a dávají se vedoucím delegací v jejich jazyce. Projevy se vyměňují zejména se sovětskými soudruhy, kteří, ať je to kdokoliv, vždy ochotně nám včas dávají svá vystoupení, svůj projev a když jsou nějaké připomínky, anebo bychom si mysleli, že je něco potřebné měnit, rádi připomínku přijmou.

Po příletu sovětské delegace se dal připravený projev soudruhu Bnežněvovi. Tehdy jsem dostal konečné znění projevu i já a úplně jsem se zhrozil. Volal jsem Dubčeka a upozornil ho, že když to v této podobě přečte, že to bude mezinárodní skandál. Dubček mne požádal, abych ho navštívil v hotelu, kde ještě bydlel, že to posoudíme. Nebylo to třeba posuzovat, ale přepracovat. Vzpomínám si, že okolo 22 hodin volal do hotelu soudruh Brežněv. Velmi slušně vyslovil nad mnohými formulacemi a stanovisky, které se v referátu objevily, určité znepokojení.

Osobně jsem byl rád, že na to soudruh Brežněv upozornil. Dubček velmi ochotně přijímal připomínky a do telefonu oznamoval, že sedí s Biľakem a projev opravujeme. Do půl sedmé do rána jsme přepisovali celý projev a jakžtakž jsme ho přizpůsobili danému výročí a situaci.

Zachraňovalo se, co se zachránit dalo.

Vzpomínám si, že když jsem se ještě šel umýt, oholit a připravit na slavnostní zasedání, vzpomněl jsem si, že v ten den je současně i výročí vzniku Sovětské armády a že by bylo politicky nesprávné, kdyby v referátu nic nebylo, a tak se ještě dodatečně, těsně před vystoupením, doformulovala stručná pasáž o vzniku a významu Sovětské armády.

Zasedání ve Španělském sále Pražského hradu probíhalo skutečně slavnostně. Tím, že se ho zúčastnili nejvyšší představitelé bratrských stran a států socialistických zemí, byla to současně i demonstrace podpory, kterou projevíli vůči Komunistické straně Československa a Dubčekovi. Všichni vedoucí delegací to ve svých vystoupeních dali jasně najevo. Mohli jsme z podpory těžit ale nebyl o to zájem. Dnes jsem přesvědčen, že mnozí by byli radši, kdyby to bylo bývalo bez zahraniční účasti. O tom svědčilo i to, co následovalo po slavnosti.

Slavnostní večere se též zorganizovala v „novém duchu“. Probíhala v neobvyklém

pořádku, bez protokolu. Bylo to jako v restauraci. Každá delegace seděla zvlášť za stolem za účasti jednoho člena předsednictva. Mně byla přidělena polská delegace a viděl jsem neskrývané rozpaky. Každá delegace se ohlížela, co se dělá u jiného stolu a všichni čekali, jak tato neobvyklá „novinka“ skončí. Bylo vidět, že skoro všichni soudruzi byli čímsi znepokojeni, jako kdyby cítili ne celkem soudružskou upřímnost a vztah, který se začal vytvářet přímo z vedení KSC a vlády k našim spojencům. Únor se oslavil i veřejným mítinkem na Staroměstském náměstí. Bylo rozhodnuto, že když na Hradě bude hovořit Dubček, tak na Staroměstském náměstí by měl promluvit Novotný jako prezident republiky. Kdosi režii změnil a na Staroměstském náměstí vystoupil s krátkým projevem i Dubček. Nebyl to dobrý projev. Podlézavý, neprinciální, ale pravice začala právě to vyzdvihovat a vytvářet okolo něho kult. Tím momentem už měla pravice Dubčeka otipovaného. Velmi rychle poznala, že Dubček je člověk, kterého může využít ve svůj prospěch.

Od tohoto dne se začala okolo Dubčeka snovat gloriola velkého novátora, moderního politika. A on jako stará panna nebo naivní vdova, která rychle uvěří lichotníkovi, rafinovaným sňatkovým podvodníkům, naletěl na tento podvod, kterým ho získali na svou

stranu, a tak přešel na pozice revizionismu, renegátství, zrady.

Krok za krokem se vzdaloval od strany, od všech, kteří mu chtěli pomáhat, kteří to s ním mysleli upřímně. Začal naslouchat namlouvačům, našeptávačům a nerozeznal, že jsou to ti, kteří se stranou neměli nic společného a začali vyhrabávat hříchy i nehříchy, všechno, čím mohli škodit straně, socialismu a přátelství se Sovětským svazem.

Začátkem března byl kolotoč „obrody“ už natolik roztočen, že pro prostého občana, ale i pro mnohé funkcionáře strany, bylo velmi těžké se v dané situaci orientovat. Mnozí tzv. muži ledna už byli na jiné „světové straně“. Vyhlašovali jaro, ale směřovali k zimě. Často měnili své postoje. Fronty sice ještě nebyly vyhraněné, nebylo jasné, kdo a oč usiluje, ale vznikly silné pochybnosti, jestli všechno, co se děje, je skutečně v zájmu nápravy chyb. Narůstal psychologický nátlak. Pravicové síly už měly připravenou plnou zásobu nálepek a podle potřeby je nalepovaly lidem podle toho, koho chtěly diskreditovat, svrhnout, zničit, anebo koho chtěly jakoby objevit, oslavovat, vyzdvihovat do funkcí. To, že Novotný se nechtěl smířit jen s funkcí prezidenta, že poslouchal dále své poradce, že prý „musí svou politiku bránit“, začal se aktivizovat, vystupovat na aktivech, a to hnalo

vodu na mlýn pravičákům. Spustili velký křik, že Novotný nesouhlasí s usnesením ÚV KSČ, že chce vývoj zabrzdit atd.

To značně ztížilo práci marxisticko-leninským silám ve straně. Jsem přesvědčen, že bylo možné situaci zvládnout a události usměrnit správným směrem, ale to vyžadovalo jasná slova k celé straně, k obyvatelstvu a včas udeřit proti nepřátelským živlům. Plevel se měl ničit v zárodku.

Převážná většina obyvatelstva byla oddána věci socialismu a neměla zájem, aby se čímkoli oslabily pozice Československé socialistické republiky. Tisíce funkcionářů strany, socialistického státu, Revolučního odporového hnutí, mládeže, ženy, vojáci, členové bezpečnosti, celá Národní fronta cítili, že se děje něco nenormálního, ale vedení strany neusměrňovalo diskusi, neodpovídalo na otázky, které občany znepokojovaly. Vytvářela se a denně živila atmosféra, že právě v této nenormálnosti je prý nějak nový prvek obrody, demokracie, svobody, že je to správná, dokonce leninská metoda v boji proti subjektivismu a voluntarismu. Byl jsem dost blízko tomu všemu, abych viděl, co se děje, rozeznal, co je nesprávné, ale mělo to tak rychlý spád, že jsem nestačil hodnotit, analyzovat a hlavně vyvodit správné závěry. Každý den se věci měnily a jinak hodnotily Pravice - jakoby měla

strach, že se vzpamatujeme a rozeznáme její nepřátelské záměry - proces urychlovala. Urychlovala celý běh událostí. V tom získávala převahu, mnohá vítězství, ale současně se v tom zakládala i prohra. Tím, že se nespokojila s dosaženým daným úspěchem a věci urychlovala, že si to nerozplánovala na delší období, musela předčasně odhalovat falešné karty, a tak se dříve, než počítala, vyjevila její metoda plíživé kontrarevoluce.

Rozpoutaná kampaň za odvolání Novotného z funkce prezidenta republiky a metoda, která se použila, byly už varujícím signálem. Nebyl jsem proti odvolání Novotného z funkce prezidenta, ale způsob, jak se to provedlo, nasvědčoval, že se hrubě narušují zásady demokratického centralismu a vnitrostranické demokracie. Změnu hlavy státu totiž neřešil Ústřední výbor Komunistické strany Československa podle platné ústavy a stanov strany, ale řešil to falešný „hlas ulice“¹¹. Prezident republiky byl odvolán bez souhlasu Ústředního výboru KSČ a Národního shromáždění. Situace přece nebyla tak zlá, tak kritická, aby nebylo možné svolat, třeba jen na půl den, ústřední výbor a parlament a hlavu státu řešit na této úrovni. Ani čestní členové ústředního výboru si neuvědomili, že tímto aktem pravicové síly zpochybnily legitimitu nejvyššího stranického orgánu mezi sjezdy a

současně nejvyšší zákonodárný sbor. Oni vlastně o to usilovali, zkoušeli na nás tuto metodu a my jsme jim to dovolili. Bojovali proti tzv. „kabinetní politice“, ale dělali všechno pro to, aby se politika uskutečňovala jen v úzkém kruhu pravicových skupin. Dva měsíce po zasedání ÚV KSČ pod tlakem veřejného mínění předsednictvo ÚV KSČ doporučilo Novotnému, aby se vzdal funkce prezidenta. Patřil jsem k těm soudruhům, kteří věděli, že to, co se dělá, je nesprávné. Ale nevěděl jsem, jak reagovat. Neznal jsem podobný případ ani z historie, ani z praxe. Vůbec mně nenapadlo, že pravice si s námi měří síly, že zkouší, nakolik jsme schopní ustupovat a co si může dovolit. A tak každým dnem narůstala její smělost a drzost. Dokonce jsem naivně věřil, že odvolání Novotného pomůže uklidnit rozbouřenou hladinu.

Abdikace prezidenta republiky se dokonce začala vydávat za vítězství obrodného procesu. Podle tehdejší ústavy Československé socialistické republiky prezidentskou funkci dočasně přebírá předseda vlády. To se uskutečnilo 22. března 1968, v předvečer drážďanské schůzky. Tak důležitý státní akt jako je abdikace prezidenta, se uskutečňoval v takovém velkém shonu, jako se to dělá při převratech. Soudruh Lenárt byl jako předseda vlády pověřen dočasným vykonáváním funkce

prezidenta Československé socialistické republiky. Po ceremoniálu, který probíhal v budově, kde zasedalo dočasně Národní shromáždění, protože budova parlamentu se přestavovala, bylo nutné odletět na schůzku poradního politického výboru Varšavské smlouvy do Drážďan.

VIII.

ČLENY ČESKOSLOVENSKÉ DELEGACE byli Alexander Dubček, Jozef Lenárt, Oldřich Černík, Drahomír Kolder a Vasil Bil'ak. Já jsem ještě nebyl členem předsednictva ÚV KSČ a do delegace mne zahrnuli jako prvního tajemníka UV KSS. Bylo to neobvyklé, protože tajemníci ÚV KSS se nezúčastňují zasedání poradního politického výboru Varšavské smlouvy.

I dnes jsem přesvědčen, že nejen já, ale i ostatní členové včetně Dubčeka, jsme netušili, co nás v Drážďanech čeká. Už i proto, že od oslav 20. výročí únorového vítězství uplynul jeden měsíc. To současně ukazuje, jak rychle se situace měnila k horšímu a jak bděle naši spojenci sledovali, co se v Československu děje. Nebylo sice tajemstvím, že naše spojence znepokojuje celá řada nebezpečných symptomů, které se stále více objevovaly v politice KSČ a československého

státu, ale byl jsem přesvědčen, že Dubček si to uvědomí a situaci zvládneme. Příčina, že se to nezvládlo, nebyla tedy v tom, že to bylo nezvládnutelné, ale že vedení strany nechalo vývoj živelnosti. Že jsme se nad svoláním porady ani nezamýšleli, vyplývá i z toho, že jsme si nepovšimli, že se svolává politicky poradní výbor bez přípravy a konzultace a na program mělo být zkvalitnění práce Rady vzájemné hospodářské pomoci. Nikoho nenapadlo, že to není připraveno a jestli je to v dané době nejdůležitější.

Privítání bylo normální. Nocovali jsme v pěkném rekreačním středisku asi hodinu cesty od Drážďan. Zasedání se konalo na drážďanské radnici. Poprvé v životě jsem se účastnil takovéto porady. Po přezkoušení telefonického a dálkopisného spojení na Prahu jsme si vyměnili poznatky, získané z rozhovoru se známými a jinými delegáty, jaký asi bude průběh, kdy se asi přihlásíme do diskuse, kdo bude hovořit apod. Naivně jsem si myslel, že nás možná i politují, že máme v Československu mnoho starostí, jak nám hospodářsky pomohou, navíc, že jsme zůstali bez prezidenta a koho budeme volit Před začátkem jednání přišla do našich pracovních prostor na návštěvu sovětská delegace. Dost rychle se to jaksi spárovalo. Soudruh Brežněv hovořil s Dubčkem, soudruh Kosygin s Černíkem a s

Lenártem a se mnou hovořil soudruh Suslov.

Soudruha Suslova jsem si dávno velice vážil a toužil jsem si s ním někdy pohovořit. Nyní se mi přání splnilo, ale jeho otázkami jsem byl tak překvapen, že jsem neuměl souvisle odpovídat. Velmi klidně, soudružsky mi kladl otázky, proč je nyní v Československu tak a onak, že situace, jak vidí, není ve straně a státě lehká a jestli si to uvědomujeme. Upozorňoval, že je třeba síly na odražení různých útoků, které se vedou proti straně, funkcionářům, proti aparátu, socialistickému státu. Kladl otázku, proč nevedeme důslednější boj za jednotu strany a státu a proč právě v takovéto době připouští vedení strany diskusi o nepodstatných otázkách a ne o hlavních, které stranu dnes zaměstnávají. Řekl, že se jim zdá, že začínáme řešit situaci odzadu, jako bychom zapřáhli koně ne k oji, ale dozadu. Vyjádřil pochybnost, jestli je právě nyní nejvhodnější doba na diskusi o federaci státu a ne o vyřešení toho, co rozkládá socialistický stát. Je toto nejdůležitější, co je třeba právě nyní řešit?" položil otázku.

Pokusil jsem se obhajovat náš postup. Ale sám jsem cítil, že moje argumenty jsou málo přesvědčivé a že nezahrnují širší pohled na složitou problematiku. Podobně diskutoval o mnohých politických otázkách s Dubčekem, soudruh Brežněv. Vyslovoval podivení nad tím,

co se dělá s Rudým právem a jak se situace v Československu vyvíjí. Soudruh Kosygin ukazoval, co se odehrává na úseku národního hospodářství.

Po schodech do zasedacího sálu jsme si rychle vyměnili informace z rozhovoru. Všichni jsme z toho rozhovoru znervózněli. Bylo jasné, že sovětští, ale i ostatní soudruzi měli značné starosti z vývoje v Komunistické straně Československa. A v Československu vůbec. Všiml jsem si, že na radnici byl větší počet vysokých důstojníků, a tak mne napadlo, jestli při hospodářských otázkách, které měly být na programu, nebudou na poradě i otázky vojenské. To se však nezdálo být pravděpodobné, protože my jsme vojáky v delegaci neměli. Všechny delegace, technický i odborný doprovod zaujaly místa podle protokolu. Stále jsme ještě nic netušili.

Poradu zahájil představitel hostitelské země soudruh Ulbricht. Řekl, že se scházíme ve městě, které povstalo z válečného popela. Z jeho úvodních slov bylo jasné, že porada bude mít jiný charakter. K programu že bude stručný, že bychom měli posoudit celkovou politickou situaci v Československu. Vyjádřil přesvědčení, že Dubček jistě bude informovat, co se odehrává v Komunistické straně Československa a v Československu. Zdůraznil, že každá

komunistická strana má právo rozhodovat o svých vnitřních záležitostech, ale ani jedné bratrské straně není lhostejné, kdyby mělo dojít k oslabení strany druhé. To, co se týká socialismu jako celku, musí zajímat i ostatní bratrské strany. Zdůraznil, že ne tak dávno sice byli v Praze, ale byly to oslavy a nebyl čas některé jevy posoudit. Navíc, že i když uplynula krátká doba, věci jsou již v jiné poloze než byly při oslavách únorových událostí. Navrhl, aby se to udělalo v Drážďanech, že je to důležitější, než posuzovat metody práce Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Po schválení, kdo má předsedat, byl dán návrh, aby v sále zůstali jen členové delegací a experti aby zasedací sál opustili. Dubčekovi byla položena přímá otázka, zda souhlasí s předloženým návrhem. Dubček sice byl překvapen, ale tvářil se, že to čekal, i když jsem byl přesvědčen, že ne. Řekl, že když se mají posuzovat politické otázky, že s daným návrhem souhlasí. Myslel si, říkal, že „na programu budou ekonomické otázky, ale když se vyžaduje posoudit politické, nemá námítky.“ Sám prý myslel, pokračoval, že bude třeba svolat poradu k politickým otázkám, ale snad později. Na závěr vyslovil prosbu, aby se situace v KSC a ČSSR neposuzovala podle některých výstřelků, ale podle toho, co říká, jaké stanovisko zaujímá ústřední výbor naší strany Bohužel, Dubček

nemohl ničím dokumentovat, jaký je názor ústředního výboru, protože ústřední výbor se od lednového pléna ani jednou nesešel a mínění ÚV KSČ neznal, žádné mínění ÚV KSČ jako orgánu, nebylo.

Naopak, různá prohlášení jednotlivých členů ústředního výboru i členů předsednictva ÚV KSČ svědčila, že není jednota ani v předsednictvu, ani v ústředním výboru, a tak nemohlo být pevné, jednotné stanovisko ani předsednictva ani ústředního výboru k situaci v Československu.

Dubček vycítil, že by měl usměrnit diskusi, a tak informoval, že Komunistická strana Československa se musí připravit na svůj XIV. sjezd, že na to nyní zaměřujeme své úsilí a ubezpečoval, že se nepřipustí nic, co by bylo v rozporu s linií strany. Pokusil se objasnit obsah připravovaného akčního programu, i když zdaleka ještě akční program nebyl posuzován, ani nebyl znám ideový obsah tohoto programu. Ustavičně opakoval, že hospodářská situace v Československu je velmi složitá, a to nás nutí pracovat a řídit národní hospodářství ponovu. Slíbil, že nikdy nedopustíme oslabení jednoty se socialistickými zeměmi a přátelství se Sovětským svazem.

„Vedoucí úloha strany,“ zdůrazňoval, „se ještě upevní a ne oslabí.“

Bez sebemenší analýzy, protože nikdo

takovou analýzu neměl a nedělal, tvrdil, že v Československé socialistické republice nejsou podmínky pro nepřátelskou činnost, a proto naši spojenci nemusí mít žádné obavy. Dokumentoval to tím, že v Československu je nová dělnická třída, nová třída družstevního rolnictva a nová z lidu vyšlá inteligence, kterou je třeba ještě více přitáhnout k účasti na řízení státu. Ubezpečoval, že žádnou diskusi o zpochybňování vedoucí úlohy strany nepřipustí ani ve straně, ani mimo stranu. Široce hovořil o chybách Novotného a že naše hlavní úloha je tyto chyby napravit. Jako příklad některých chyb uvedl, že vedoucí tajemníci krajů se dlouhá léta neměnili, a proto je nyní musíme vyměnit

Po těchto „argumentech“, proč se musí měnit vedoucí funkcionáři krajů, opět ubezpečil poradu, že nepodceňujeme různé extrémní proudy, že víme, že ne každý, kdo dává podporu nové politice, je pro socialismus, ale není třeba mít obavy, protože my situaci zvládneme. Postěžoval si, že největší ránu nám zasadil svým útekem do zahraničí generál Šejna.

Dubček měl zvláštní způsob vyjadřování. Kdo neuznal jeho způsob myšlení, mohl ho poslouchat třeba hodinu a ničemu v podstatě nerozuměl. Když projev neměl napsaný, mluvil trhaně, nesouvisle. Málokdy dokončil myšlenku. Jen ten, kdo si zvykl na jeho způsob myšlení, vyrozuměl,

co to vlastně chce říci. Dubček se ještě vrátil k proletářskému internacionalismu, k problémům mezi mládeží, ke starým chybám a skončil tím, že pochválil Smrkovského. Členové delegace, včetně Černíka, byli jako opaření. Dubček by to o Smrkovském řekl, i kdyby se diskutovalo o RVHP. Smrkovský se měl i přes mezinárodní poradu dostat do připravované klenby československého socialismu. Bylo to nepochopitelné a trapné. Neměli jsme, alespoň jak jsem si vyměnil potom zkušenosti se soudruhem Lenártem a Kolderem, dobré pocity z vystoupení Dubčeka. Ale jak už to bývá v životě, byli jsme doma tlačeni z krajní pravice i z krajní levice, a tak jsme považovali za povinnost alespoň na mezinárodním fóru prezentovat jednotu a omlouvat Dubčeka a jeho vystoupení. V besedě se soudruhy jsme to omlouvali tím, že Dubček nebyl disponovaný, že se neměl čas připravit, že jsme se připravovali k hospodářským a ne k vnitropolitickým otázkám atd.

Dalším řečníkem byl soudruh Brežněv. Velmi klidně, pomalu, jakoby vážil každé slovo, nás poprosil, abychom pochopili a prominuli, když bude mít odlišný názor, než jaký tu měl Dubček. Několikrát zdůraznil, že to dělají jen proto, že Komunistická strana Sovětského svazu i sovětský stát mají zájem, aby v Československu bylo ještě lépe, aby autorita Komunistické strany

Československa byla ještě vyšší, aby naše bratrství bylo ještě pevnější.

Začal od svého příjezdu do Prahy, když ho pozval Novotný v prosinci. Neměl ani tušení, co se v KSČ děje. Nikdo jej neinformoval ani po dobu oslav Velké říjnové revoluce kde byla delegace KSČ a československého státu. Překvapilo ho dokonce, že se v Ústředním výboru Komunistické strany Československa objevily hlasy, proč Brežněv přijel do Prahy. To byl první symptom, že v Komunistické straně Československa je něco nenormálního, že ve vztahu ke Komunistické straně Sovětského svazu se děje něco neobvyklého. Sověští lidé nikdy nepřicházeli do Československa se zlými úmysly, tento neobvyklý signál však přešli mlčením. Zdůraznil, že nemají, a chtěl by to zopakovat, že nemají námitky proti změně, která byla uskutečněna ve vedení KSČ a ve vedení státu. To dokumentovali i svou účastí na oslavách 20. výročí únorových událostí. Byli trpěliví a zticha, i když mnohé jevy svědčily, že situace v KSČ a ČSSR se nevyvíjí správným směrem.

Soudruh Brežněv připomněl, jak Dubček na poradě v Sofii sliboval, že je třeba počkat 2-3 měsíce a že všechno bude v pořádku. I oni, sověští lidé, věřili, že to jsou přechodné jevy, ale vývoj ukazuje celkem něco jiného. Situace se ze dne na den zhoršuje. Slova se rozcházejí s činy.

Vzduť lidé staseli barikady...
Idete domoj

Soudruh Brežněv se přiznal, že sovětští komunisté neumějí pochopit různá prohlášení, která jsou na denním pořádku v Československu, jakoby až nyní, tj. po lednu 1968 docházelo k demokratizaci života, jakoby v Československé socialistické republice, v Komunistické straně Československa nebylo dosud vlastně nic, ani demokracie, ani pořádek.

Položil nám otázku, zda demokracii vidíme hlavně v tajných volbách. Zda si uvědomujeme, jak se překrucuje skutečnost, historická pravda. Jak rozumět tomu, kdy se na jedné straně vyhlašuje, že usilujeme o upevnění vedoucí úlohy strany a současně vedení strany trpí hrubé útoky na stranu, její historii, trpí útoky proti ústřednímu výboru, hanobení poctivé práce strany a všeho lidu. Jak se dá rozumět tomu, když tvrdíme, že upevňujeme socialismus a současně se trpí pomlouvání a útoky proti armádě, Bezpečnosti, Lidovým milicím, proti zahraniční politice, její orientaci. Vedou se útoky na nejbližší spojence a na druhé straně se glorifikuje a idealizuje buržoazní republika, masarykismus. Prosil nás, abychom se včas vzpamatovali a uvědomili si, že nepřítel nespí. Vlna, která narůstá, směřuje ke kontrarevoluci. Upozornil nás, abychom nepřecházeli mlčením a nevšímavostí taková fakta, jako jsou útoky proti celému ústřednímu výboru a celé straně,

socialismu. To se neobjevuje u nějakých bezvýznamných skupinek, ale v tiskovém orgánu ÚV KSČ Rudém právu. Položil nám otázku:

„Kdo vlastně řídí Rudé právo. Jsou to ještě vůbec noviny ústředního výboru?“

Řekl, že je těžké pochopit náš postup a jednání. Objevují se návrhy na založení nějaké nové strany, obnovení sociálně demokratické strany a ústřední výbor k tomu nezaujímá stanovisko. Upozorňoval, jak je nepřítel chytrý Vede velmi rafinovaný a zákeřný útok proti vedoucím kádrům strany, státu. Je snaha všechno pošpinit. Zeptal se nás, zda nevidíme, že opoziční síly hledají pro Československo nový typ socialismu. Nastoluje se otázka účelnosti Varšavského paktu, zda je vůbec potřebný pro Československo. Zveličují se hospodářské těžkosti. Příčina se hledá ve spolupráci se Sovětským svazem. Východisko je prý v půjčce na Západě a v upevnění spolupráce s kapitalistickými státy. Je to rafinovaná, ale velmi nebezpečná demagogie.

„Bída je v tom,“ upozorňoval soudruh Brežněv, „že není slyšet jiný, zdravý, pravdivý hlas, hlas dělnické třídy, pracujícího člověka, protože sdělovací prostředky ovládli nepřátelé a všechno pravdivé, zdravé, ohluší. Co je hlavně slyšet, je hlas třídního nepřítele, opozičních sil. V tom je právě velké nebezpečí, že lidé jsou

dezinformovaní, dozvědí se jen demagogii a ne pravdu.“

Soudruh Brežněv řekl, že kontrarevoluční vlna se dá zastavit, ale vedení strany nesmí být pasivní. Když chceme a považujeme za správné napravovat nějaké chyby minulosti, že v čele musí stát ústřední výbor a ne nějaká elita samozvanců, představitelé spisovatelů, novinářů, pochybných filozofů a politiků, jako jsou Procházka, Goldstücker, Černý, Smrkovský, Kosík a další. Soudruh Brežněv vyjádřil podiv, že v tom, co dělá Smrkovský, se vidí pozitivní postup. Vyslovil podivení, že Dubček ho ještě pochválil. Řekl:

„Když vy tak oceňujete Smrkovského, potom chápu, proč on a ne ústřední výbor usměrňuje běh událostí.“

Zeptal se nás, zda známe Smrkovského interview pro západoněmecké noviny. Zda to konzultoval na ústředním výboru. My jsme však Smrkovského prohlášení neznali, a tak jsme museli být tiše. Až když jsme se vrátili domů, tak jsem se s tím seznámil. Smrkovský byl jedním z těch, kteří vydávali demagogii za pravdu a v uvedeném interview vydával to, co se dělo v Československu, za vzor pro všechny socialistické země. Současně měl výhrady, že se vzpomíná, kolik padlo sovětských vojáků při osvobození Československa, ale že se už méně vzpomíná,

kolik padlo Čechů a Slováků. Bylo to trapné a hloupé. Smrkovský věděl, „vědomě zapomněl“, že za osvobození Československa se bojovalo nejen na československém území, ale že se umíralo pod Moskvou, u Stalingradu, na Kurském oblouku, Dněpru i Karpatech, všude, kde se odtínala hlava fašistické hydře. Bez těchto vítězství, strašných obětí i kdybychom všichni Češi a Slováci obětovali své životy, by si československý lid nevybojoval svobodu proti hitlerovskému fašismu.

Soudruh Brežněv nám připomněl, že v ústředním výboru musí být jednotu, že se nemůže trpět, aby si každý člen ústředního výboru říkal, co chce a aby bylo jedno to, co hovoří Smrkovský a druhé prohlášení předsednictva ÚV KSČ.

„Tak, jak mluví Smrkovský,“ zdůraznil soudruh Brežněv, „mluví jen kontrarevolucionář.“

Neuměl pochopit, jak se mohl zorganizovat protistranický aktiv v Parku kultury a oddechu. Na Dubčekovu námitku, že tento aktiv ústřední výbor neorganizoval, se zeptal, jak se něco podobného může stát v takové době bez ústředního výboru a ještě, aby to vysílal státní rozhlas. To jen potvrzuje, že ne ÚV KSČ, ale Smrkovský a jemu podobní mají iniciativu v rukách a že bychom si měli uvědomit, že se formuje třetí proud proti straně, proti socialismu.

Vzpomínám si na ten nešťastný aktiv v Parku kultury a oddechu začátkem března 1968, který skutečně Československý rozhlas vysílal dlouho do noci. Bylo to jedno nepředstavitelné divadlo absurdity. Kdo chtěl, přišel z tribuny do státního rozhlasu obviňoval stranu, plival na všechno, co se v Československu vybudovalo. Padla kritická slova ke kádrové politice. Soudruh Brežněv opět zdůraznil, že nemají námitky, že se odvolal Novotný, ale jak je možné odvolat prezidenta bez souhlasu ústředního výboru? Tím se hrubě zpochybňuje základ vedoucí úlohy strany. Několikrát nám soudruh Brežněv připomněl, jak kontrarevoluce postupuje, jaké metody volí. Poprosil nás, abychom nepřípustili narůstání chaosu, nepořádku, ale abychom mobilizovali stranu, dělnickou třídu, všechny poctivé lidi proti kontrarevolučním snahám, dokud je čas. Vyzval nás, abychom zasadili kontrarevoluci smrtelnou ránu, abychom projevili komunistickou odvahu. Potřebujeme-li pomoc, máme to otevřeně říci a oni rádi pomohou. Byl to projev plný starostí, upřímné snahy pomoci, poradit, povzbudit. Nemám stenografický záznam vystoupení soudruha Brežněva v Drážďanech. Rekonstruuji to jen ze svých poznámek, o kterých jsem nikdy nepředpokládal, že je budu používat. Logika jeho řeči však byla neúprosná, a to se mi tak vrylo do paměti, že to mám stále před očima.

Po vystoupení soudruha Brežněva následovala polední přestávka. Ani nám nechutnal oběd. Složení naší delegace bylo takové, že většina s vystoupením soudruha Brežněva souhlasila, ale ještě jsme se se závěry nedovedli otevřeně ztotožnit Soudruh Lenárt, Kolder a já jsme uznávali argumenty. Dubček a Černík si mysleli, že je to nadsazené. Experti, a je třeba říci, že mezi nimi bylo hodně - později se to ukázalo - nepřátelských žvlů, sice v sále neseděli, ale dozvěděli se, co se v sále odehrává a byli v převážné většině na straně Dubčka a Černíka. Právě oni otupovali kritiku, odebírali vážnost argumentům a podporovali nedobré názory Dubčka a Černíka. Dubček požádal všechny přítomné, aby nikdo z Prahy netelefonoval a neinformoval, co se v Drážďanech odehrává, že je třeba ještě počkat co řeknou ostatní. Stále žil v naději, že ostatní představitelé bratrských stran se neztotožní s podobným hodnocením.

Po polední přestávce vystoupil jako první soudruh Gomulka, představitel Polské sjednocené dělnické strany Hovořil velmi ostře. Na rozdíl od soudruha E Brežněva neradil, neupozorňoval, ale nadával. Řekl, že základní problém je v tom, že KSČ nevidí nebezpečí. Abychom si nemysleli, že to je vnitřní záležitost Komunistické strany Československa a Československé socialistické oj republiky. Sám

obsah nebyl vždy špatný, ale jeho tón, přednes, byl velmi urážlivý. Tvrdil, že Komunistická strana Československa se nechce poučit z událostí v Polsku a Maďarsku, že všude začínali spisovatelé a novináři. Polští studenti jen čekají, jak to půjde dále v Československu, aby mohli vyvolat nepokoje v Polsku. Přitom u nich v Polsku nebylo a není tolik protisovětských rezolucí, jako se už objevilo v Československu. Jejich dělnická třída by to prý nikdy nedovolila. Dával nám za vinu, že polští novináři, spisovatelé, studenti dávají v současné době za vzor KSČ. Vytýkal nám, že máme zjednodušené názory, jestliže Dubček tvrdí, že když nejsou antagonistické třídy, nehrozí kontrarevoluční nebezpečí.“

„Máte štěstí,“ říkal, „že nemáte tak silný katolicismus, jaký máme my v Polsku.“

Vysypal na nás celou hromadu poznatků a obvinění, jak se v Československu, v KSČ překrucuje marxismus-leninismus, jak se překrucuje marxismus-leninismus hlavně na vysokých školách. Řekl, že v čele tohoto kontrarevolučního proudu je ministr školství.

„Nezapomeňte“, křičel „na Maďarsko, Indonésii, jak postupuje nepřítel.

V jedné ruce drží kříž a v druhé nůž. Nemyslete si, že vaše reakce je lepší než jiná.“

Ostře nám vytkl, že to, co trpíme, oslabuje celé socialistické společenství. Zdálo se, že

zapomněl, kde je. Jeho hlas se stále zvyšoval, jakoby chtěl překřičet všechny. Svůj ukazovák zabodl do naší delegace a doslova křičel:

„Chcete nám dát nový typ socialismu. To nabízí i Svobodná Evropa. Kdybych by! mladý, snad bych i uvěřil, ale komunisty nemůžete oklamat Ústřední výbor Komunistické strany Československa nemá nic v rukách, ani vládu, ani sdělovací prostředky. Nastupuje u vás teror a vy to nevidíte. Novotný a jeho odvolání, to je vaše věc, ale to, co trpíte, je podlost Historie ještě ukáže, kdo udělal více zla, či Novotný za deset let anebo vy za pár měsíců. Rozkládáte stranu, armádu, disciplínu, nemáte žádnou demokracii. Rozpalujete nacionalismus. Nevidíte, že hrozí rozpad Československé socialistické republiky jako státu? Celý váš model, když ho chcete dělat bez spolupráce, je nula, to si uvědomte. Vaše programy jsou nepromyšlené.“

Byl to velký příval upozornění, varování, nadávek a ve značné míře i urážek. Své vystoupení ukončil tím, že je třeba přijmout komuniké a jasně říci, že kontrarevoluce v Československu neprojde. Jeho slova, argumenty byly tak nevhodně předneseny, že i kdyby byly pravdivé, vyvolaly by v nás odpor. Uznávám i dnes, že měl pravdu a často jsem si na to vzpomněl, když vyslovil prognózu, předpověď, že naděláme více chyby za deset měsíců než Novotný

za deset let Ale těžko se to od něho přijímalo. Podal to takovou nevhodnou, nesoudružskou terminologií, zlostným jazykem, že nás vehnal do obrany. Navíc Gomulku jsem i velmi těžko snášel. Vystupoval vždy příliš suverénně, vždy musel mít pravdu, nikoho snad ani nepřipustil do polemiky s nějakým argumentem.

Další diskutér byl soudruh Kádár. Klidným, tichým hlasem se nás snažil přesvědčit, abychom pochopili, že to, co se děje v Československu, není a nemůže být jen Československou záležitostí."

„Události jsou vaše," řekl, „ale my jsme s vámi solidární. Jsme tu jako vaši spojenci a spolubojovníci."

Řekl, že přemýšlí, co se vlastně děje v Československu a myslí si, že situace se vyvíjí nedobře, dokonce tak, že se může stát kritickou. Velmi nás potěšil, když řekl, že nemůže potvrdit, že v Československé socialistické republice je už kontrarevoluce. Nabádal nás však, abychom si dali pozor na takzvané dobré lidi, kteří se snaží vystupovat, jako starostliví ochránci socialismu, kteří se snaží jakoby napravovat chyby, ale ve skutečnosti kritizují minulost, páchají zlo na straně a socialismu.

Položil nám přímo otázku, zda víme, kdo je československý Nagy. Nagy totiž též nechtěl zlo, ale logika věcí ho zahrnala do tábora nepřátel. Připomněl nám základní pravdu, že strana

nemůže vést masy, zvládnout situaci, když není jednota v ústředním výboru a v jeho předsednictvu. Vyslovil velký podiv a současně i otázku, zda nevidíme, že ve snaze odstranit špatné metody, se současně zavádějí ještě horší než panovaly v období Novotného. Připomněl, že v našem počínání je plno nelogičnosti. Hovoříme sice o demokratickém centralismu a vnitrostranické demokracii, ale současně trpíme, aby se tento důležitý princip ze všech stran oslaboval a narušoval. Není stranická a státní disciplína, není jednotná informace, každý si říká, co chce."

„To už není demokracie, ale chaos, co se u vás vytváří," zdůrazňoval. Vyslovil podiv nad metodou, kdy se v rezoluci přijaté na lednovém zasedání ústředního výboru Novotný pochválil. Ocenila se jeho práce, ponechal se ve funkci hlavy státu i člena předsednictva ústředního výboru strany, ale současně se nechává útočit proti hlavě státu, nechává se volný průchod ne kritice v ústředním výboru, na stranické schůzi, ale dává se volný průchod hrubým útokům každého, kdo chce vylévat špínu na stranu. Zdůraznil, že neumí pochopit, jak jsme mohli připustit odvolání prezidenta z funkce bez souhlasu ústředního výboru strany. Jeho obava, že „když předsednictvo ústředního výboru strany pracuje a rozhoduje pod tlakem ulice, potom je třeba říci,

že situaci předsedaj nictvo nedrží v rukách, a to je velmi nebezpečné a nedává do budoucnosti žádnou záruku," byla oprávněná. Jeho argumenty byly přesvědčivé. Přednesl to způsobem, který neurážel. Mimochodem, soudruh Kadár připomněl, že kritiku, která se objevuje zejména na Slovensku, že není dostatečně řešena otázka Slováků v Maďarsku, nepovažuje za správnou. Důležité je věnovat pozornost hlavnímu článku, získat podporu dělnické třídy a rolnictva. Inteligenci je třeba získávat, ale ne tím, že ji budeme chválit Zároveň zopakoval, že i oni jsou nespokojeni s vývojem v Československu, ale věn, že to zvládneme a že Československá socialistická republika se nestane slabým článkem socialistického společenství. Soudruh Kadár své vystoupení zakončil slovy:

„Prosím vás, soudruzí, berte to, o čem tu hovoříme, velmi vážně!“

* * *

Potom požádal o slovo soudruh Ulbricht Věděli jsme, že soudruh Ulbricht má na události v Československu velmi kritický pohled a netrpělivě i s určitými obavami jsme očekávali, co řekne.

Soudruh Ulbricht se ztotožnil s tím, co už bylo řečeno předcházejícími řečníky a snažil se ukázat, jak události v Československu poskytují argumenty antikomunistickým centrálám, celé

buržoazní propagandě. Ukázal, že československé sdělovací prostředky usilují vnitřní problém Československa zmezinárodnit Vůbec, že se nesnaží objasnit, oč jde v Československu, ale naopak, zveličovat chyby, zastírat pravdu a usměrnit kritiku zdola ne proti chybám, ale proti straně, socialistickému státu, socialismu vůbec i proti spojencům ze socialistických zemí, spojencům Československa.

Sdělovací prostředky polemizují s Německou demokratickou republikou.

Vytýkají Německé demokratické republice, že málo informuje obyvatelstvo o takzvané demokracii v Československu, o nových metodách, o nové formě budování socialismu. Totéž opakuje šestkrát denně i propaganda z Německé spolkové republiky. Soudruh Ulbricht zdůraznil, že propaganda z Německé spolkové republiky si už nemusí vymýšlet svoje argumenty proti socialismu, stačí, když přebírá materiály československých sdělovacích prostředků. Na mnohých příkladech ukázal, jak se dezinformuje, překrucuje pravda, jak se hlásají škodlivé názory. Upozornil nás, že kdyby to mělo pokračovat i v příštím období, že oni v NDR na to budou muset najít správnou odpověď. Když si nebudeme schopni udělat pořádek v tisku, rozhlase, televizi, zdůraznil, nebudou moci být zticha a budou nás velmi ostře kritizovat Vyzval Dubčeka, aby se

vážně zamyslel nad cestou, kterou kráčíme. Sice nepřímou, ale v podtextu nám dal cítit, že nás považuje za dost naivní politiky, kteří neuměli odhadnout co způsobí, když se odvolá Novotný z funkce. Nyní se odvolávají z funkce i ministři ne proto, že ústřední výbor posoudil, zhodnotil jejich práci a na základě závěrů přišel k rozhodnutí toho nebo onoho ministra odvolat ale na základě požadavků pracujících jednotlivých ministerstev. To mají být ty nové metody obrodného procesu?

IX.

NA 28. BŘEZNA 1968 bylo svoláno plenární zasedání ÚV KSČ, S přestávkou pro potřebnou volbu prezidenta zasedání trvalo do 5. dubna 1968. Věřím, že až jednou budou historici psát dějiny strany, potvrdí, že březnové a dubnové zasedání ústředního výboru vytvořilo podmínky pro otevření nástup kontrarevoluce. Je to o to více zarážející, že k tomuto vývoji došlo po drážďanské schůzce, kde nás bratrské strany před podobnou situací varovaly. A právě po této schůzce na nejbližším zasedání ústředního výboru se vytvořily podmínky pro zhoršování celkové situace.

Jako první bod bylo potřeba posoudit návrh

kandidátky na funkci prezidenta republiky. Návrh zdůvodnil Dubček. Informoval členy ústředního výboru, že Novotný rezignoval. Přečetl Novotného stanovisko, které znělo:

„Toto svoje rozhodnutí jsem udělal po pečlivé úvaze, vycházejíc z vnitřní situace, která u nás v současné době je, dále z toho, abych svým krokem pomohl k dalšímu rozvoji socialistické společnosti, k upevnění naší socialistické vlasti.“ Stojí za to povšimnout si slov a příčin, že Novotný chce tímto krokem pomoci dalšímu rozvoji socialistické společnosti, upevnění naší socialistické vlasti. Nevím, zda si to zformuloval sám, anebo prezidentská kancelář. Možná, že to byl vedoucí tehdejší prezidentské kanceláře Novák, který později zradil. Tímto prohlášením ale Novotný přiznával, že se stal vlastně brzdou rozvoje společnosti i upevnění socialistické vlasti. Tak nakonec Novotný odzbrojil i ty, co jej byli ochotni obhajovat a metodu jeho odvolání z funkce prezidenta kritizovat. Dubček dále informoval ústřední výbor, že předsednictvu bylo předloženo více kandidátů na funkci prezidenta. Uvedl, že kromě Ludvíka Svobody jsou návrhy na Laca Novomeského, Josefa Smrkovského, Gustáva Husáka, Čestmíra Císaře, Alexandra Dubčeka, Františka Šorma, Oldřicha Černíka, Zdeňka Fierlingera a další. Že je též návrh na hokejistu Golonku, aby byl zvolen prezidentem,

to už neuvedl. I jemu se to zdálo být zemětřesením celé metody, jak se navrhovali kandidáti na funkci prezidenta. Podobných návrhů v rámci široké demokracie bylo totiž daleko více. S plnou vážností řekl, že každý návrh má svoje opodstatnění, ale že předsednictvo ústředního výboru se sjednotilo na Ludvíku Svobodovi. Nechtěl říci, co všechno v předsednictvu Kriegel a Smrkovský proti Svobodovi namítali, a tak v zájmu informovanosti jen oznámil, že lékařské kolegium vojenské nemocnice dalo o zdravotním stavu Ludvíka Svobody pozitivní posudek. Už jsem uvedl, že tento posudek si musel Dubček vyžádat právě na nátlak Kriegela. Po širokém zdůvodnění navrhl, aby ústřední výbor přijal rezignaci Novotného na funkci člena předsednictva ÚV KSČ a sekretariátu, vyslovil souhlas s jeho rezignací na funkci prezidenta a schválil kandidáta ústředního výboru Komunistické strany Československa Ludvíka Svobodu na funkci prezidenta republiky. Ostatní body jednání se odložily po volbě prezidenta.

Bylo jasné, že nejdřív musíme vyřešit tento jediný úkol, až pak se přikročí k dalším bodům programu zasedání ústředního výboru. Celkově se k návrhu kandidátky na funkci prezidenta republiky vyjádřilo více než 40 členů a kandidátů ústředního výboru. Převážná většina návrh

podpořila. První hlas proti vyjádřila Libuše Hrdinova. Oznámila, že předsednictvo okresního výboru KSČ Plzeň - sever je proti Ludvíku Svobodovi a navrhuje na kandidátku Čestmíra Císaře. Návrh podpořila argumentem, že prý 20 mladých lidí z městečka Ostrov se vydalo pěšky do Prahy, aby vyzvalo pražské vysokoškoláky k podpoře Č. Císaře.

Na tuto nehoráznost nikdo z vedení strany nereagoval. To osmělilo jinak bojácného ředitele Tesly Vladimíra Kabmu a ostatní pravičáky. Kabma dokonce vyslovil nedůvěru předsednictvu ústředního výboru. Prohlásil, že předsednictvo nepostupovalo správně, když samo rozhodlo o kandidátu, že mělo předložit všechny navrhované a nevnucovat svou vůli ústřednímu výboru. Zpochybnil též pravdivost zprávy o zdravotním stavu Ludvíka Svobody, tvrdil, že právě tuto otázku bude třeba vysvětlovat masám a bojí se prý o celkovou demokracii ve straně a v republice. Trval na tom, aby se na kandidátku dalo více kandidátů a hlasování v ústředním výboru o návrhu bylo tajné. Další člen pravicové skupiny v ústředním výboru Václav Slavík si postěžoval, že má ztížené rozhodování, protože nemá informace o poradě v Drážďanech. Žádal, aby byla dána informace, jaké další kádrové změny předsednictvo připravuje. Až po poskytnutí těchto informací bude moci

zodpovědně rozhodovat a dát svůj hlas.

První, kdo se ozval proti různým demagogickým frázím o demokracii, byl zakládající člen strany Jozef Vallo. V srpnu 1968 sice na chvíli ztratil orientaci, ale byl to čestný, moudrý a zasloužilý člen strany. Ve svém vystoupení dal plnou podporu kandidátce Ludvíka Svobody a kritizoval ty, co vytýkají předsednictvu ústředního výboru, že nepředložilo více návrhů. To by se mohlo požadovat jen tehdy, zdůrazňoval, kdyby předsednictvo nebylo jednotné. Když se však předsednictvo sjednotilo na jednom návrhu, není správné předkládat návrhů více. Jaké byty návrhy, to členové ústředního výboru vědí a mohou posoudit, zda předsednictvo dělalo výběr správně nebo ne. Přijmout to, co zde někteří navrhují, řekl, to je potom trh na demokracii a ne demokracie.

Velký rozruch, nepochopení i smích vyvolalo vystoupení Václava Tomsy z Ostravy. Hned v úvodu se s velkým patosem domáhal, aby ho ústřední výbor odsoudil za jeho vystoupení. Žádal, aby byl označen za černou ovci v ústředním výboru. Řekl, že historie zná případ, kdy Herostratos podpálil Atremidin chrám v Efezu jen proto, aby se stal známým. On to sice svým vystoupením nesleduje, ale přesto všechno, co tu bylo řečeno, předkládá protinávrh. Za kandidáta na prezidenta republiky místo Ludvíka

Svobody navrhuje Josefa Smrkovského. Ani dnes neumím najít příčinu jeho vystoupení. Choval se vždy jako uvážlivý, rozumný člověk. Ale i tento případ tvoří kamínek tehdejší společenské mozaiky. Poslouchal různé informace, názory a ztratil vlastní soudnost a orientaci. Uvnitř byl jistě přesvědčen, že jeho postup je v souladu s demokratizačním procesem, s hlasy o svobodě, nezávislosti a podobně.

Já jsem se do diskuse nepřipravoval. Požádal jsem o slovo jen proto, abych upozornil, že když se budou respektovat různé nátlakové tendence, které se v diskuzi objevují, uplatní tuto metodu i ústřední výbor KSS. Chtěl jsem naznačit, že Smrkovský jako prezident je pro Slovensko nepřijatelný. Moje poznámka byla stručná. Řekl jsem, že návrh na soudruha Svobodu považuji za objektivně správný. Žádná společenská či politická skupina nás nemůže podezřívát, že strana předkládá jen svého kandidáta, je to kandidát doslova všeho československého lidu. Přijmou ho komunisté i nekomunisté. Připomněl jsem, že zrada generála Šejny i to, co se stalo s generálem Jankem (za dost záhadných okolností spáchá sebevraždu), nepomohlo zvýšit autoritu armády. Volba generála Svobody by každopádně autoritu armády upevnila.

Připomněl jsem, aby se nezapomnělo a nepodceňovalo, že navrhovaný kandidát musí být

přijatelný pro oba národy, Čechy i Slováky. Upozornil jsem, že na Slovensku nemá nikdo takovou vážnost a úctu jako Ludvík Svoboda. Každý jiný návrh nás potom donutí předložit návrh na kandidaturu Laca Novomeského. Nechceme však o funkci prezidenta licitovat. Bylo by však nepřirozené, kdyby druhý národ neuznával společného kandidáta. Oznámil jsem, že předsednictvo Komunistické strany Slovenska i Slovenské národní rady jednoznačně podporují kandidátku Ludvíka Svobody.

Požádal jsem, aby vedení strany zakázalo a udělalo potřebná opatření proti různým pochodům, které se organizují do Prahy na podporu jiných kandidátů. Kdyby se to nestalo, potom bude nutné očekávat i protireakce. Upozornil jsem, že je možné zorganizovat i jiné pochody na podporu jiných kandidátů. V celém civilizačním světě návrh na prezidenta republiky přece předkládají politické strany. Jak se zvolí jiná metoda, tak potom je třeba očekávat že každá společenská skupina má právo předkládat svého kandidáta. Když ústřední výbor ustoupí v této záležitosti, tak vzniká otázka, zda vůbec zvládne situaci v dalších dnech a měsících a snad ještě v daleko krušnějších dnech. Pravičáci se snažili získat podporu proti Ludvíku Svobodovi, ale jejich kandidáti nebyli přijatelní ani pro kolísavé. Bylo štěstí, že existovala osobnost s tak vysokou

úctou v národě českém i slovenském, jako byl Ludvík Svoboda. A ani z pravice nemohl nikdo proti němu otevřeně vystoupit. Žádná různá demagogická obvinění, která pravičáci měla připravená proti mnohým lidem, nemohl proti Svobodovi použít. Nebyť této skutečnosti, získala by pravice důležitou mocenskou pozici prezidenta republiky, která později sehrála významnou roli. Těžko lze posoudit, jak by se mnohé věci vyvíjely, kdyby v čele státu nestála taková osobnost jako byl Ludvík Svoboda, když na druhé straně první tajemník Dubček, předseda vlády Černík, předseda Národního shromáždění Smrkovský, předseda Národní fronty Kriegel přešli na pozice pravicových oportunistů a stali se součástí bloku kontrarevolučních sil.

Dříve než se přikročilo k hlasování, Dubček vyhověl požadavku a oznámil, jaká jsou připravována další kádrová opatření. To pravici částečně uspokojilo. Nevím, na čí podnět František Dvorský, tehdejší vedoucí tajemník západoslovenské krajské organizace, předložil návrh, aby byl Čestmír Císař zvolen tajemníkem ústředního výboru strany, přitom, jak bylo známo, Císař nebyl členem ÚV KSČ. Bylo to těžko pochopitelné, proč to Dvorský dělá. Ale zdůvodňovalo se to tím, že se bude paralyzovat ten proud, který navrhuje Císaře na prezidenta republiky.

Soudruh Lenárt který předsedal ústřednímu výboru, doporučuje hlasovat pro Ludvíka Svobodu. Oznámil, že každý člen ÚV KSČ si může napsat na lístek kandidáta, kterého si přeje. Byla zvolena sčítací komise a přikročilo se k volbám. Každý člen skutečně dostal bílý, čistý orazítkovaný lístek a na ten si mohl napsat svého kandidáta. Básník Ivan Skála, kterého si komise určila za předsedu, po hlasování oznámil, že bylo odevzdáno 107 platných lístků. Z toho 105 pro Ludvíka Svobodu a 2 hlasy pro Josefa Smrkovského. Tím bylo rozhodnuto, že ústřední výbor předloží Národní frontě svého kandidáta na prezidenta republiky v osobě Ludvíka Svobody.

V plénu panovala dobrá nálada, vyvolaná porážkou Smrkovského. Všechno ostatní se zdálo být nepodstatné. Smrkovský i přes velkou snahu, kterou vyvíjel on sám, ale hlavně skupina okolo něho, která s ním manipulovala, byl v ústředním výboru a v podstatě i v širokých masách velmi nepopulární. Na mnohé sice působil jakoby lidovostí a demagogickými frázemi, ale každý rozumný člověk v něm viděl intrikána a člověka, který nedělá politiku, ale politikaření. V takovéto atmosféře určité zlomyslnosti, že tak smutně dopadl, požádal Smrkovský o slovo. Plačtivým hlasem žádal plenami zasedání, aby ústřední výbor pochopil jeho situaci.

„Dostal jsem dva hlasy,“ křičel.

Vytkl nám, že jsme ho dostali do nepříjemné situace. Když se to rozšíří mezi lidi, plakal, tak se to pochopí jako absolutní nedůvěra a on neumí pochopit, jak to bude v národě přijato. Prosil, aby ústřední výbor našel z této překerní situace východisko. Většina členů předsednictva se usmívala a myslela si „dobře ti tak“. Předsedající hledal z této situace východisko. Soudruh Dolanský se přihlásil a dal v úvahu, zda by se nemohl realizovat Dubčekův návrh, aby Smrkovský byl zvolen členem předsednictva už na tomto zasedání, i když Smrkovský ještě neměl k tomu odpovídající funkci. Byl ministrem vod a lesů. Z této funkce se nemohl stát členem předsednictva ústředního výboru. Úvaha, že by byl členem předsednictva strany, byla až v další perspektivě, když se stane předsedou Národního shromáždění. Úvahu soudruha Dolanského okamžitě podpořil Václav Tomsa, ten, který už předtím navrhoval Smrkovského za prezidenta a způsobil mu tuto mrzutost. Navíc měl další argument: jestliže Dvorský navrhoval Císaře za tajemníka, tak on začal zdůvodňovat, že pokud se stane tajemníkem, aby se vyřešil i druhý kandidát na prezidenta, Smrkovský - tím, že se stane členem předsednictva. Svůj návrh rozšířil dokonce i o to, aby večer vystoupili v televizi Císař i Smrkovský před národem, a to prý

obyvatelstvo uklidní.

Kdo žije v dnešní klidné době, kdy nepanují falešné emoce, kdy se nevyvolává psychóza strachu, nejistoty a zvrácených informací, davová psychóza, těžko pochopí, že se vůbec o takových otázkách dalo diskutovat. Ale v tehdejší době se skutečně na to bral ohled. Bylo to zapříčiněno také tím, že se zatajily informace z Drážďan. Jednu bitvu jsme vyhráli a jednu prohráli. To byla daň za neprincipálnost

Po dobu zasedání ústředního výboru se organizovaly různé „delegace pracujících“, prý ze závodů, škol, úřadů, které přicházely na Pražský hrad, nechávaly si vyvolávat jednotlivé členy ústředního výboru a kladly jim ultimáta, kdo má být prezidentem a podobně. Tyto tzv. delegace dělaly nátlaky na členy ústředního výboru, organizovalo se posílání telegramů a na prvním, druhém, či třetím nádvoří Pražského hradu demonstrovaly šesti až patnáctileté děti. Obsadily slavnostní schodiště, v rukách měly obyčejné pytlíky od mouky, cukru a různé oj papírky se jménem Císař - Císař - chceme na hradě Císaře apod.

Všude jinde, v kterékoli konsolidované a civilizované zemi, by se to právem považovalo za komedii, za kabaret, ale tehdy, v socialistickém, kulturním Československu, se to považovalo za svobodu, demokracii, za hlas lidu. Je zajímavé,

jak se v davové psychóze, která se uměle vytvoří, rychle zapomene na platné zásady a normy společenského života jak masa lidí podlehne nerozumným a dokonce škodlivým názorům.

Po schválení návrhu na kandidáta na prezidenta pokračovala neuspořádaná diskuse. Neposuzovalo se, co je správné, rozumné a co ne, dokonce ani co je protistranické a škodlivé, co je v rozporu se stanovami strany. Každý se tvářil, zeje vůči tomu druhému tolerantní, že nechce nikomu ublížit a narušit demokratizační proces. Jako v operetě a ne v ÚV KSČ se odehrávaly úplně komické scény. Například František Kriegel, který v pozadí mnohé usměrňoval a prosazoval tajné volby a jiné tzv. demokratizační vymoženosti, najednou na všechno zapomněl a žádal, aby ti dva členové ústředního výboru, co hlasovali pro Smrkovského, prohlásili své hlasy za neplatné. Zdálo se, jakoby se celá ta iracionální atmosféra, která panovala mezi školní mládeží na nádvoří Hradu, přenesla do Španělského sálu, kde jednal ústřední výbor.

I když volby na kandidaturu byly tajné, stanovisko ústředního výboru bylo jasné a muselo se respektovat, pravice se nechtěla vzdát a přiznat si svou porážku při obsazování funkce prezidenta. Organizovala demonstrace i v dalších hodinách a dnech a demonstrace pokračovaly až do volby prezidenta v parlamentu. Ještě v den

zasedání Národního shromáždění Prahou táhly početné skupiny a vykřikovaly hesla proti Svobodovi a za Císaře. Pro pravici nic nebylo svaté. Jim záleželo na tom, aby svého člověka dostali na Hrad. Počítali se svými záměry do budoucnosti, věděli, jak se generál Svoboda zachoval v únorových dnech 1948 a neměli jistotu, zda se prezident republiky generál Svoboda nezachová principiálně i v případě vyvolání krize, kterou pravice připravovala. Vedení strany ani vláda, nikdo neudělal žádná opatření, aby se neorganizovaly pochody do Prahy. Vedení strany nebylo zvědavé na skutečné mínění marxisticko-leninských sil, na mínění většiny lidí, na hlas dělnické třídy. Ulici začaly ovládat různé nezodpovědné živly, podporované sdělovacími prostředky. To vytvářelo, určovalo a reprezentovalo veřejné mínění a toto veřejné mínění, tento demagogický hlas vedení strany bralo a respektovalo.

Bylo štěstím, že pravice tyto akce neorganizovala ještě před zasedáním ústředního výboru. Kdovíjak by se zachovali kolísavci. Pravicové síly byly jistě přesvědčeny, že jsou v ústředním výboru tak silné, že situaci prosadí i bez demonstrací na ulici. Když se to nepodařilo v ÚV KSČ, byly přesvědčeny, že se jim to podaří pomocí ulice, že ovlivní Národní shromáždění a že v Národním shromáždění návrh ústředního

výboru nebude přijat. Mohly to dokonce vydávat za projev svobody a demokracie. To by znamenalo dvojnásobné vítězství. Dokázaly by, že se už přestala respektovat vedoucí úloha strany a navíc by tím byl úplně deklasován i ústřední výbor. Naštěstí pravice ještě neměla absolutní většinu v Národním shromáždění a poslanci museli respektovat mínění lidí, mínění svých voličů. A to bylo na straně generála Svobody.

Volba prezidenta proběhla vcelku důstojně, až na ceremoniál na třetím hradním nádvoří, kdy měl prezident podle platných předpisů vykonat přehlídku hradní stráže. Pracovníci rozhlasu a televize vytvořili takovou situaci, že v podstatě znemožnili vykonat přehlídku tak, jak to přísluší prezidentovi a generálovi. Všem, kdo byli přítomní na třetím nádvoří, se právem zdálo, že tito pracovníci se snažili zesměšnit celý ceremoniál. Byla to metoda, která se uplatňovala i v dalších dnech. Tam, kam jejich kandidát přišel, i kdyby byl sebeslabší, i kdyby nestál za nic, ho vyzdvihli do nebes, popularizovali ho, z chyb dělali zásluhy a sebemenší zásluhu zveličovali a vydávali to za hrdinství. Naproti tomu tam, kde prohrávali, kde získával převahu kandidát marxisticko-leninských sil, sebemenší chybičku zveličovali a jeho zásluhy zesměšňovali. Volba prezidenta se stala právoplatnou, s tím už nemohli nic dělat, tak alespoň znevažovali, co

mohli.

Začal boj o předsedu vlády. Když nedostali prezidenta, přišli k závěru, že musí prosadit Šika za předsedu vlády. V Sikovi měli větší jistotu než v Černíkovi.

Po volbě prezidenta a vojenské přehlídce bylo v reprezentačních místnostech Pražského hradu setkání s pracujícími, recepce pro přizvané hosty a diplomatický sbor. Ota Šik byl velmi rozčarovaný, nervózní, tak jako mnozí jiní. Vzpomínám si, jak mne chytil za ruku v jednom z hradních salónků, vedle tzv. Habsburského sálu, zatáhl do kouta a dlouho přesvědčoval, abych dal plnou podporu jeho volbě za předsedu vlády.

Bylo mi to trapné, ještě jsem nevěděl, že Šik nakonec zradí, ale jeho dosavadní činnost už vyvolávala nejistotu a zpochybňovala jeho záměry, které hlásal v televizi. Osobně jsem k němu necítil nějakou zášť, naopak, měl jsem k němu určitou úctu, protože přednášel na Vysoké škole stranické politickou ekonomii a dokonce byl při ročníkové práci mým školitelem. Choval se ke mně velmi přátelsky, soudružsky a prosil, abych mu dal odpověď, proč nepodporuji jeho kandidaturu na předsedu vlády. Sliboval, co všechno by on udělal, aby se československá ekonomika ozdravila. Já jsem na to reagoval, že neumím pochopit, proč se cítí být uražený jen proto, že není navrhován na předsedu vlády. Zda

je to málo být místopředsedou vlády, odpovědným za řízení československé ekonomiky? Tam přece může vykonat velmi záslužnou práci. Šik na to reagoval tak, že je to pro něho málo, že on „potřebuje rozlet“, že bez toho rozletu nemůže splnit svou historickou úlohu. Jaká to měla být „historická úloha“ jsem pochopil až později.

Prvního dubna pokračovalo zasedání ústředního výboru. Na programu byla současná politická situace, návrh akčního programu, některé návrhy na provedení rehabilitace, dále návrh postupu při dokončení rehabilitace a kádrové otázky. Dubček ve svém vystoupení kromě rozboru politické situace oznámil, jak bude doplněno předsednictvo ústředního výboru. Složení nové vlády měl později předložit Černík. Dubček oznámil, že za nové členy předsednictva jsou navrhováni: Vasil Biľak, František Barbírek, Josef Smrkovský (ten už byl zvolen), Lubomír Štrougal, František Kriegel a za kandidáta Ota Šik.

Nevím, zda to bylo úmyslně nebo náhodně, ale po Dubčekovi vystoupil Jan Piller, který byl ustanoven vedoucím skupiny pro rehabilitaci. Podal zprávu o současné situaci. Diskuse, která se potom rozproudila, se více týkala této problematiky, vzájemného obviňování, vyhledávání chyb a zveličování chyb minulosti,

než posuzování politické situace ve straně a v zemi. Jako na filmovém plátně se střídaly dobré, špatné a velmi špatné obrazy. Smrkovský prohlásil, že některé formy naší společnosti se přežily. V podstatě vyjádřil názor, aby se rozbily mnohé společenské organizace, především mládežnická, že je třeba rehabilitovat každého, kdo se cítí poškozený, je potřeba udělat velkou výměnu osob, reorganizaci politického systému. Prohlásil, že i když tempo demokratizace je velké, je to jen začátek. Jeho příští fáze budou ještě zásadnější a hlubší. Doporučil dát volný průchod vzniku každé organizace, jakou si lidé budou přát

Mnohá znepokojení a pochybnosti Členů ústředního výboru byly okamžitě zakřiknuty a přehlušeny těmi, co měli zájem, aby pod falešným heslem demokratizace vnucovali svůj diktát a svoje názory. Bagatelizovali všechno, co se i zjevně ukazovalo, že je v naší společnosti nezdravé a škodlivé a odůvodňovali to tím, že podle periferních jevů prý nesmíme hodnotit zdravý proud, zdravý rozvoj.

Martin Vaculík se za městský výbor strany v Praze přimlouval, aby byli určeni a vybráni řečníci jednotlivých společenských skupin, ale žel, jak prohlásil, na rozdíl od inteligence, která má své vynikající představitele, dělnická třída takového představitele v současné době nemá. Ano, dělnická třída tehdy na politiku a historii

strany, na socialismus nenadávala, republiku a socialismus neodsuzovala, nešpinila, a tak podle Vaculíka neměla své představitele.

Mlynář, který byl na zasedání jako host protože nebyl členem ústředního výboru, dostal slovo a oznámil, že dosavadní politický sjetém se neosvědčil. Do záplavy slov a politických fráží rafinovaně balil revizionistické návrhy. Byl pro socialismus, ale jedním dechem tvrdil, že socialismus je třeba oddělit od politického systému, nebo politický systém oddělit od socialismu. Mlynář v podstatě ústřednímu výboru dost nezakrytě doporučil, abychom si v Československu nechali socialismus jako firemní tabuli, ale obsah je třeba měnit. Doporučoval budovat socialismus bez vedoucí úlohy dělnické třídy a její avantgardy - Komunistické strany Československa. Všechno přirovnával k „západní demokracii“, ale nějak vědomě pozapomněl říci, že buržoazie se ještě nikdy nepokusila vylepšit kapitalistický pořádek tím, že by změnila kapitalistické výrobní vztahy, že by se zřekla soukromého vlastnictví, vykořisťování člověka. Mlynář varoval ústřední výbor, abychom nezpomalovali celkové tempo vývoje, což znamenalo nebrzdit nástup kontrarevoluce. Tvrdil, že by bylo nejlepší, kdybychom všechno urychlili a požadovaných změn dosáhli co nejdříve. Na potřebné politické, kádrové a

ekonomické změny stanovil dokonce termín šesti týdnů.

Obraz o nenormální situaci, jaká se na zasedání ÚV KSČ vytvořila, dokresluje sama skutečnost, že ne člen ústředního výboru, ale host předkládal program změny politického systému. Místo toho, aby byl rád, že je přizvaný na jednání ústředního výboru, aby poslouchal, dovolil si bez následků před nejvyšším orgánem prohlásit, že „československý politický systém vznikl v období třídního boje o moc jako kopie zdeformovaného sovětského politického systému, aby se prosadila direktiva politického centra“. Toto tvrdil právník, který si později vynuocoval určovat politický vývoj v Československé socialistické republice podle direktiv antikomunistických centrál.

Nejdrzejší byl František Kriegel. Tento mezinárodní dobrodruh začal hrát otevřenou, hazardní hru. Vsadil všechno na jednu kartu. Vycítil, že pokud to vyjde, je situace tak zamotaná, že bude moci ustoupit a prohlásí, že to myslel úplně jinak, než jak jsme to pochopili. Velmi se snažil, aby se stal členem předsednictva ústředního výboru. Když Dubček plénu oznámil, že Kriegel je navrhován za člena předsednictva, Kriegel vsadil tuto funkci do své nebezpečné hry. Úvodem zaútočil proti soudruhu Lenártovi. Nesouhlasil, aby byl Josef Lenárt navrhován za člena předsednictva ústředního výboru a navrhl

za Člena předsednictva Otu Sika. Potom ústřednímu výboru oznámil, že chce, aby ústřední výbor dříve, než jeho, Kriegla, zvolí za člena předsednictva, věděl, s kým má co činit, jaká jsou jeho politická stanoviska a názory. Novou politiku, jak prohlásil, nemůžeme dělat se starými lidmi, všechno je třeba vyměnit Prohlásil, že je za okamžité svolání sjezdu a výměnu ústředního výboru.

To, že on patří k tzv. starým kádrům, že byl doslova miláčkem Novotného, že se aktivně účastnil všech chyb, které nyní kritizoval, skromně zamlčel.

Když marxisticko-leninské síly v ústředním výboru diskutovaly k politické situaci, k akčnímu programu, k tomu, co zlepšit a jak zlepšit pravicově oportunistické síly už hnaly situaci dále. Pro ně byl akční program zastaralý dříve, než byl schválen. Potřebovaly rychle svolat sjezd, vyměnit ústřední výbor, připravit volby, zvolit pravicově oportunisticky parlament, změnit ústavu a legalizovat kontrarevoluční převrat.

Je třeba přiznat, že pravicově oportunistické síly mají nejen nastudovaného Marxe a Lenina, ale i metodu, jak je využívat proti marxisticko-leninskými silám. Všechno, co se stalo, překroutily a přizpůsobovaly si pro vlastní potřeby. Spoléhaly na to, že dělníci a zemědělci se s nimi do polemiky o Marxovi a Leninovi nepustí

a tu část intelligence, která stála na pozicích marxismu-leninismu, zastrašovaly. Největší útok vedly proti stranickému aparátu. Z Lenina věděly, že revoluce, když chce upevnit své vítězství, musí rozbít státní aparát V podmínkách budování socialismu je revoluční strana novým fenoménem společnosti, který v minulosti neměl obdobu. Aparát strany je nezastupitelný článek, bez kterého stranické a státní orgány nemohou realizovat politiku pracujícího lidu. Aparát připravuje analýzy, syntézy, kontroluje práci komunistů na všech úsecích, podává orgánům objektivní informace. Ochromit aparát znamená ochromit činnost volených orgánů, oslabovat vedoucí úlohu strany.

Pravice zvolila metodu skandalizování, zastrašování aparátů, jednotlivých členů. Když se podaří paralyzovat činnost aparátu, není takové síly, která by zaktivizovala komunisty ve státní správě, v hospodářské sféře, v odborech, armádě, Bezpečnosti, soudech a prokuratuře, ve všech člancích politického systému. Komunisté se stahovali do pasivity, a to vytvářelo pole pro aktivitu protisocialistických sil. Alexander Dubček, i když jsem mu to často připomínal, nechtěl nic vědět ani slyšet. To se projevovalo i na jednání ústředního výboru.

Když František Kriegel tlumočil ÚV KSČ své politické krédo, považoval jsem za nutné vyjádřit

těž svůj názor, aby ústřední výbor věděl, koho bude volit za člena předsednictva ústředního výboru. Politické činy, rozhodnutí jsou vždy trochu poplatné dané době. I moje krátké vystoupení tomu muselo splatit částečnou daň. Ale i dnes, po tolika letech, když se mnohé temné kouty tehdejší doby prosvítily, když jsme všichni zkušenější, zdá se mi, že jsem se příliš nemýlil v odhadu dané situace. Aby bylo možné pochopit smysl každé věty, účel, proč byla vyslovená, bylo by třeba poznat obsah celé diskuse a představit si atmosféru, v jaké probíhala. Já však píši vzpomínky a ne dějiny. Ten, kdo čte tyto řádky, možná pozná nebo se pokusí poznat i jiné zdroje a informace, aby mohl objektivně posoudit lidi a dobu. Moje poznámka se dotýkala v podstatě těch problémů, které se odehrály v dané situaci.

Začal jsem tím, že i já jsem mezi navrženými za člena předsednictva ústředního výboru a když poslouchám diskusi, tak se z této kandidatury netěším. Mimo jiné jsem řekl:

„František Kriegel vyslovil svoje názory, aby ústřední výbor věděl, koho volit Dovolte i mně k tomu poznámku. Vynechám chválu současné situace. Na slávu těchto dní bylo řečeno dost Mnohým věcem a slovům nerozumím. Co je a co není vlastně progresivní? Došel jsem k přesvědčení, že se už ti, co byli tzv. progresivní, stávají dogmatiky. Zítra asi budou prohlášeni za

konzervativce, zpátečníky. Co znamená návrh, který tu odezněl, na rozbití politického systému? Jaký má být jiný politický systém? Přiznám se, že nerozumím například tomu, co znamená, že musí přijít lidé do orgánu úplně čistí. Kdo je tu mezi námi úplně čistý, když neseděl za pecí, ale kráčel 30,25 anebo kolik roků po bojové cestě? Jak mají rozumět obyčejní lidé této naší řeči? Jak se můžeme divit, že je nejistota a strach?

Za nejdůležitější článek současných dní naší práce považuji konsolidovat a vnést jistotu na okresní výbory strany. To je zatím nejdůležitější článek, aby se udrželo členstvo pohromadě a vědělo, proti čemu a jak se postavit. Je nejistota v aparátu strany a nechci být prorokem, ale do roka a do dne budeme aparát strany platit zlatém a nikdo tam nepůjde pracovat. Nikdo se nenechá přece beztretně odstřelovat, špinit. Ale bez aparátu strany a volených orgánů na okrese nevím, jak budeme úkoly zabezpečovat. Není přece potřeba svolávat sjezd, když chceme na rozhodující místa dostat mladé, ničím nezátížené lidi. Usnesme se, že ústřední výbor odevzdá moc vysokoškolskému výboru a je to vyřízené. Provádíme sebebičování a nechceme vidět že se splétá bič, kterým budeme bičováni. Nastolujeme nové a nové problémy a vůbec nezkoumáme, jak se to dá a dokdy vyřešit. Prý to všechno děláme pro ozdravení strany. Připadá mi to tak, jako by

nemocnému, který se musí léčit více než rok, dali všechny léky během jednoho měsíce.

Už je potřeba přehodnotit dokonce i Klementa Gottwalda. A to hned. Není nic důležitějšího na programu dne, než přehodnotit Klementa Gottwalda a jeho činnost? Aby se prý upevnilo naše přátelství se Sovětským svazem, musíme je požádat aby nám dali nahlédnout do archívu, jak zasahovali do našich problémů. Ti, co to navrhnou, dobře vědí, že nic podobného neexistuje, ale potřebovali vyvolat diskusi. Komu to pomůže? Narůstá morální a duchovní teror proti komunistům. Každodenní praxe ukazuje, že se nekritizuje nikdo jiný než komunisté. Všichni před námi byli dobří, jen komunisté jsou špatní. Můj názor však je, že celý proces nápravy chyb se může uskutečnit jen s komunisty a ne proti komunistům. My, členové ÚV KSČ, můžeme odejít, nás má kdo nahradit ale tam dole, řadoví komunisté nebudou mít kam odejít ale hlavně nebude je mít kdo nahradit Je snaha odsoudit i ty, co v lednu nebo v prosinci - v rámci jakési demokratičnosti - měli jiný názor a otevřeně ho vyslovili. Potom asi přijde řada na to posoudit, jak se komunisté zachovali v letech 1963,1964, potom v roce 1950 a v období kolektivizace. Potom se nastolí požadavek přehodnotit únor 1948 a nakonec jak se chovali komunisté v odboji a v předmnichovské republice, jak bojovali proti

masarykovskému humanismu. Výsledek by měl být, že Komunistická strana Československa nebyla státoporná a komunisté taktéž ne, a proto je potřeba si vybrat a zvolit jinou politickou sílu této společnosti. Nevím, zda tato strana přichází k závěru, že by politickou moc měla odevzdat nějaké jiné politické straně a pod jejím vedením vybudovat socialistickou společnost. Kam jsme to vlastně dospěli?

Ředitel, který žádá pracovní disciplinu je vystavený skandalizování. Stačí zavolat někoho z rozhlasu, televize či novin, kdo si tam vyslechne různé nadávky, zveřejní je a ředitel může balit i když ho do funkce schválil ústřední výbor anebo vláda. Bojím se, že tato praxe povede k tomu, že se pozítří sejde skupina v předsednictvu vlády a vysloví nedůvěru nově ustavené vládě. A bude se to muset asi respektovat protože se to bude vydávat za projev lidu, projev demokracie. Ale žel, nechceme už ani to respektovat Jednáme už pátý den. Můžeme diskutovat ještě týden i dva, ale nezapomínejme, že dole se události vyvíjejí mimo nás. Když nechceme být generály bez armády, bez vojska, myslím si, že je potřeba skončit a jít dolů na svoje místa. Byl jsem přesvědčen, že soudruh Dubček přednese stanovisko k politické situaci, k akčnímu programu a že se k tomu seriózně vyslovíme, zda to je to, co chceme, anebo ne, že se sestaví

předsednictvo ústředního výboru, doplní vláda a bude se spopíchat to lidem vysvětlit. Jak je vidět, lepší se nám tu diskutuje než dole lidem vysvětluje.

Někteří soudruzi chtějí diskutovat Nejssem proti tomu, jen prosím plénium, aby Členům ÚV KSC, kteří jsou současně členy předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Slovenska bylo dovoleno z pléna odejít, protože je potřeba, aby bylo v Bratislavě předsednictvo ÚV KSS. Věci se totiž nevyvíjejí dobře a dlouhé diskutování nasvědčuje tomu, že ústřední výbor nedokáže dojít k rozumným závěrům. Přicházejí telegramy, svolávají se velké schůze dělníků a nemá jim to kdo vysvětlovat

K mimořádnému sjezdu, k požadavku na jeho svolání jsem poznamenal, že si musíme uvědomit, že všechny dosavadní dokumenty, které předsednictvo vypracovalo, nebudou respektovány ani se nebudou realizovat, protože se bude čekat na novou linii, kterou stanoví mimořádný sjezd.

Buď moje vystoupení bylo předneseno s určitým patosem, nebo bylo přesvědčivé, ale toto moje krátké vystoupení bylo odměněno bouřlivým potleskem. Myslím si, že to značně ovlivnilo i další diskusi. Nakonec se pátého dne přikročilo ke schválení některých usnesení. Byla to usnesení dobrá i nesprávná. Přijalo se

usnesení o odkladu voleb do národních výborů. Zrušilo se vyloučení ze strany Ivana Klímy, A. J. Liehma, Ludvíka Vaculíka, zrušili stranický trest Pavlu Kohoutovi, odvolalo se disciplinární řízení vůči Milanovi Kunderovi.

Vývoj potvrdil, že to nebylo to, co měl ÚV KSČ řešit Otevřeně i skrytě probíhal boj o prosazení Oty Šika za člena předsednictva. Libuše Hrdinová vystoupila s návrhem, že jsme proti tomu, aby byly funkce kumulovány, že se navrhuje, aby byl Šik volený za člena předsednictva a nebyl navrhován za místopředsedu vlády. Ve snaze najít nějaké východisko navrhl Dubček ústřednímu výboru, aby sám rozhodl, zda má být Šik členem předsednictva nebo ne. V tajných volbách Šik dostal jen 10 hlasů. Bylo to překvapení pro pravičáky i pro nás. Volba členů předsednictva proběhla v tajném hlasování. Ze 103 přítomných členů dostal 100 procent jen Alexander Dubček a Vasil Biľak. To též překvapilo, včetně mne. Nevěřil jsem, že i mnohé pravicové elementy pro mne budou po mém vystoupení ještě hlasovat Smrkovský měl 18 hlasů proti a Kriegel 30 proti.

Pravicově oportunistické a antisocialistické síly později prosazovaly zásadu, že kdo nedostane při volbách 80 procent, neměl by přijmout funkci, protože nemá u většiny důvěru. Proti Kriegelovi bylo devětadvacet procent hlasů, ale

vůbec ho nenapadlo, aby tento hlasovací princip dodržel a funkci nepřijal. Šestý den našeho jednání se ještě pokračovalo v diskusi k politickým dokumentům a schvalovaly se různé kádrové a organizační otázky.

Tak skončilo březnové a dubnové plénum ústředního výboru, které, žel, v podstatě nic pozitivního nevyřešilo, nedalo seriózní základ k nápravě chyb a odražení nástupu kontrarevoluce. Naopak, vytvořilo teoretické i kádrové podmínky k jejímu smělejšímu nástupu.

X.

DALŠÍ VÝVOJ POTVRDIL, že šestidenní jednání pléna ÚV KSČ kromě obsazení funkce prezidenta republiky nevyřešilo nic. Vývoj neusměrňovalo předsednictvo ústředního výboru ani nová vláda, ale tvořící se blok pravicově oportunistických a kontrarevolučních sil. Z jednotlivých usnesení a dokumentů schválených ÚV KSČ se vytrhávalo jen to, co sloužilo pravicovým oportunistům k dosažení jejich cílů.

Duben 1968 byl neobyčejně rozporný. Situace vyžadovala úplnou jednotu předsednictva ústředního výboru a sekretariátu. Doplněním předsednictva o Smrkovského a Kriegela se jednota neupevnila, ale oslabil. Pravice posílila

své pozice. Když pravice neprosadila Sika za předsedu vlády, začal boj o získání Černíka na jejich stranu. Používali starou, osvědčenou metodu buržoazního způsobu vlády - cukru a biče, chválit a zastrašovat Tak získávali Dubčeka. Veřejně ho oslavovali jako socialistického mesiáše, člověka, který objevil nové cesty k socialismu lepšímu, spravedlivějšímu, demokratickému, lidskému. Současně neskrývali možnosti, jak mohou Dubčeka kdykoli diskreditovat a skandalizovat a zničit Dávali jasně najevo, že mají proti němu v záloze mnohé věci. Především jeho neschopnost i tzv. Novotného obálky. Tak si Novotný kupoval jednotlivé členy. Dubček dostal více než půl miliónu korun. Rychle zjistili, že tato metoda se dá použít i proti Černíkovi. Jsem přesvědčen, že Černík se postupně přesvědčoval, že Dubček je neschopný, že nevyvede stranu a společnost z krize. Ale natolik už podlehl glorifikaci vlastní osoby, dostal se do tak pevného objetí nepřátelských sil, že sám se už z něho vysvobodit nemohl. Před sdělovacími prostředky měl panický strach.

Byl jsem přesvědčen, že za Dubčeka i Černíka je třeba bojovat. Ale tím, že jsem pracoval na Slovensku a s Dubčekem a Černíkem se viděl nejvíce jednou týdně, byl můj vliv minimální. Navíc jsem musel odrážet stupňující se nepřátelské útoky proti straně, socialismu,

Sovětskému svazu i vlastní osobě. Pomalu, ale jistě, začínala kampaň vedená z Prahy proti Bratislavě. Křičelo se, že Bratislava a celé Slovensko se stává brzdou obrodného procesu. Museli jsme zabezpečovat krajské konference, objasňovat akční program. Přípravovali jsme oslavy 1.máje. Naši protivníci tyto starosti neměli, a tak organizovali nepokoje, terorizovali, vytvářeli duchovní i společenský nátlak.

V sekretariátu ústředního výboru příchodem Mlynáře, Císaře, Slavíka získala pravice převahu. Nepřátelské síly nabývaly stále více smělosti. Začaly se otevřeně organizovat a veřejně vystupovat. Strana se rozkládala, oslabovala, i když se stále křičelo, že se upevňuje a posiluje. Souběžně s tím se připravovalo obnovení sociální demokracie. Tvrdilo se, že je třeba vytvořit novou dělnickou revoluční stranu. Mnozí tehdejší funkcionáři se tvářili, že to nevidí. Do omrzení opakovali, že jim jde o stranu, o socialismus, o lid, mysleli však hlavně na sebe, jak se zalíbit nepřátelům socialismu. Jedni z přesvědčení, jiní z oportunistu. Ota Šik v televizních relacích mystifikoval veřejnost, že těžké hospodářské problémy Československa se mohou vyřešit jen dolarovou půjčkou ze Západu. Československo tehdy bylo schopno ročně vyprodukovat v přepočtu asi 20 miliard dolarů národního důchodu. Zachránit nás měla ne práce, pracovní,

technologická, stranická disciplína, která se naopak rozvracela a uvolňovala, ale půlmiliardová dolarová půjčka. To se mělo použít na nákup spotřebního zboží v USA, NSR a ve Francii. Z Francie se doporučovalo dovézt hlavně dámské prádlo a voňavky. Tím se prý obohatí vnitřní trh a masy budou podporovat politiku strany. Je to směšné? Ano, ale v roce 1968 se tvořily politické postoje.

Dubček přišel s návrhem, že půjčku je třeba nejdříve žádat od Sovětského svazu a v tzv. zlatých rubelech a až potom, kdyby Sovětský svaz odmítl, bude argument že se musíme obrátit o pomoc na USA. Myslím, že ani dnes není nutné hledat jiné slovo pro tento krok, než zákeřnost. Odpovídalo to však tehdejší morálce tzv. nového typu komunistů - socialismu s lidskou tváří. Průběh krajských konferencí ukázal, že všechna ta prohlášení o nebývalé aktivitě a jednotě strany jsou jen pusté fráze. I přes obrovský duchovní teror ze strany pravicových oportunistů, kteří za účinné pomoci sdělovacích prostředků skandalizovali každého, kdo vyslovil názor odlišný od toho, co prezentoval protisocialistické síly, se na krajských konferencích objevila početná kritika. Otevřeně se kritizoval tisk, televize i rozhlas, že skandalizují čestné lidi, že napomáhají vytvářet nepřehlednou situaci, že vedení strany nemá situaci v rukách, že se na

útoky proti straně, socialismu, Sovětskému svazu nereaguje, a když, tak opožděně. Mnozí delegáti kladli otázky, co je příčinou, že vedení strany trpí skandalizování zasloužilých členů KSČ a zejména, zda vedení strany nevidí snahy zvrátit vývoj v Československu, obnovit předmnichovský buržoazní společenský pořádek.

Pravicoví oportunisté se to snažili přehlušit ještě větší kritikou všeho, co se dělo od osvobození. Dožadovali se rehabilitování Masaryka, Štefánika a předmnichovské republiky. Pražská organizace na své konferenci dokonce prohlásila, že dubnové zasedání ústředního výboru považuje jen za vstup do nové etapy demokratizace. S despektem se vyjadřovali o dělnické třídě, že je prý pasivní, a proto neschopná stát v čele budování „nového pořádku“. Její pasivita spočívala v tom, že nekritizovala cestu k socialismu. Pravice se domáhala legalizace tzv. horizontálních informací, což v praxi znamenalo povolit jim beztrestně hlásat jakoukoli lež, dezinformaci a výmysly. Narušit stranickou a státní disciplínu, neuznávat zásadu demokratického centralismu a tak šířit chaos a nejistotu. Bez souhlasu ústředního výboru strany se začaly uskutečňovat a vyměňovat informace na různých stupních okresních a krajských výborů strany. Jako houby po dešti začala vznikat různá protisocialistická

seskupení, vytvářená z bývalých kriminálních živlů. Objevil se požadavek, aby základní organizace strany do ničeho nezasahovaly, neřešily problémy na pracovištích a vystupovaly víceméně v úloze nějakých kazatelů.

Důležitou politickou otázkou, která se na konferencích posuzovala, bylo, zda svolat mimořádný sjezd nebo jen urychlit přípravu XIV. sjezdu. Pražská městská organizace, která si začala osobovat právo rozhodovat o celostátních, celostranických otázkách, se usnesla, i když to bylo v rozporu s usnesením dubnového pléna ústředního výboru, že je to mimořádný sjezd. Pokoušeli se vysílat do jednotlivých krajů dokonce své delegáty, aby ovlivnili ostatní krajské konference.

I přes velký nátlak se pro svolání mimořádného sjezdu usnesla jen pražská, jihomoravská, západočeská a jihočeská organizace. Ostatní krajské organizace se vyjádřily pro urychlenou přípravu XIV. sjezdu. Ústřední výbor KSS byl jednoznačně proti mimořádnému sjezdu. Východoslovenská krajská organizace, kde byl přítomen Dubček a byl informován o stanovisku pražské organizace, avšak neodsoudil hrubé porušení stranické disciplíny, nakonec souhlasila s kompromisním, ale oportunistickým stanoviskem, že zda bude řádný nebo mimořádný sjezd, to ať rozhodne

předsednictvo ÚV KSČ.

Nepořádek a chaos se prohlašovaly za nový projev svobody, za projev demokracie ve straně. Do zahraničí, například do Německé spolkové republiky. Rakouska a podobně se cestovalo na neplatné dokumenty. Oslabovala se státní disciplína, uznávalo se to, co komu vyhovovalo. Bezpečnost byla zesměšňovaná, ironizována, obviňována právě kriminálními živly. Nikdo neměl jistotu, jak dopadne, jak bude obhajovat a prosazovat platnost zákonů. Docházelo k masovému odchodu z Bezpečnosti. Čestní a spolehliví příslušníci nechtěli být vystaveni zesměšňování a ponižování. Tak se oslabovaly orgány státní moci, tak se posilovaly protistátní živly, tak se připravoval nástup kontrarevoluce. Sdělovací prostředky se předbíhaly ve zveřejňování různých historek, vymýšlely různá kompromitující prohlášení a vyvolávaly nepokoje dokonce ve věznicích a v nápravných zařízeních. Narušovalo se i spolužití ve smíšených okresech. Uměle se vyvolávaly národnostní třenice, nepokoje a nevraživost, které předtím vůbec nebyly. Koncem března 1968 vznikla organizace Klub 231. Byla to organizace bývalých vězňů. Myslím, že je to též jedna ze specifik „obrodného procesu“ pražského jara, že vězni si založili svou organizaci, a to mělo přispět k budování socialismu „s lidskou tváří.“ Měl to být první

příklad, že vězeň bude bojovat za čest své věznice. Na schůzkách Klubu 231 se hanobila strana, komunisté, socialismus.

Nestačili jsme se zorientovat a už měli vytvořený celostátní výbor a zakládali krajské orgány. Po ustavující schůzi měl Klub 231 tiskovou konferenci, kam pozvali mnoho zahraničních dopisovatelů. Byl to zajímavý výkvět různých protistátních a kriminálních živlů. Tajemníkem K 231 byl zvolen Jaroslav Brodský, bývalý fašista. Dalšími členy: agent americké zpravodajské služby Otakar Rambousek, agent americké zpravodajské služby Radovan Procházka, agent americké zpravodajské služby Josef Čech, agent americké zpravodajské služby Antonín Roubík a další podobní tzv. obroditelé socialismu. Na aktivu Klubu 231 v Ostravě bylo 1400 členů. Požadavek, který tam byl přijat zněl: zrušit všechny rozsudky, které byly vyneseny od dubna 1948. To znamená osvobodit a zrušit rozsudky vynesené proti všem šmelinářům, špiónům, rozvratníkům. Další požadavek byl - umožnit beztrestný návrat těm, kteří utekli po únoru a v zahraničí zradili. Jako další požadavek - obnovit tradice T. G. Masaryka. Jako na výsměch současně prohlásili, že Klub 231 souhlasí s demokratizačním procesem tak, jak probíhá. Člen Klubu dr. Šmíd na aktivu v Hradci Králové vznesl územní požadavky vůči

Sovětskému svazu a požadavek nahradit všem, kteří byli zavřeni, škody, které utrpěli. Domáhal se, aby v příštích volbách měli vlastní kandidátku. Zajímavé byly jejich představy o demokracii a svobodě. Vzpomínaný fašista Jaroslav Brodský prohlásil:

„Každého dobrého komunistu je potřeba chytit za nožičky a utrhnout mu je.“

Otakar Rambousek v roce 1948 utekl do Německé spolkové republiky. V červnu 1949 se vrátil jako agent americké zpravodajské služby pod jménem Jiří Malina. V listopadu 1949 byl zavřen a souzen. Nyní chtěl být odškodněn.

Na Slovensku vznikla podobná organizace, která měla název Organizace na ochranu lidských práv. Cíle měla stejné jako K 231. Členové vedení byli podobní obroditelé. Vojtěch Čerešný, bývalý člen Hlinkovy gardy a Hlinkovy lidové strany, agent amerických rozvědných služeb, jemu podobný Jaroslav Fabák a další. Jejich členská základna však nemohla zaznamenat tak rychlé rozšíření, jako v Českých krajích. Neměli pro to ještě vytvořeny příznivé podmínky.

V rámci jakési nápravy starých chyb se stal rektorem Vysoké školy politické ÚV KSČ Milan Hubl, který byl tak principální komunist a „sionista“, že dovolil vyvěsit v posluchárnách stranické vysoké školy kříže. Přišel návrh, aby byla vysoká politická škola uvolněna zpod řízení

ústředního výboru. Obdobně přišel demagogicky zdůvodněný návrh z Rudého práva i z jiných kruhů, aby Rudé právo nepodléhalo ústřednímu výboru, ale „celé straně“. Všechno, co oslabovalo stranu, dostávalo zelenou.

Členské schůze se v podstatě nescházely. Organizovaly se víceméně jakési večery otázek a odpovědí. Po dubnovém zasedání ústředního výboru byla účast na členských schůzích v českých krajích okolo 50 procent, na Slovensku 80 procent. Největšími kritiky byli právě ti, co do té doby nedělali pro socialismus vůbec nic. Útočilo se na Revoluční odborové hnutí, na Československý svaz mládeže, objevilo se velké množství protistátních letáků vytištěných na Západě. Komunisté dostávali výhružné dopisy a vzkazy, kde budou viset.

V Kartových Varech se připravoval sraz sudeťáků. Se svou troškou do mlýna, i když opatrně, přišla církev. Žádala zvýšení počtu teologů, obnovení mnišského dorostu, rozšíření náboženství na školách, organizování mládeže na náboženském základě, obnovení církevních spolků, zrušení státního dozoru, zahájení stavby kostelů a vrácení církevních majetků. Začal se objevovat teror proti těm kněžím, kteří byli loajální k socialistickému státu. Při rozbíjení Československého svazu mládeže se začal glorifikovat Junák, Skaut a podobné mládežnické

organizace, které měly ještě tradice v buržoazní předmnichovské republice. Při některých útvarech Československé lidové armády se zrušily organizace ČSM a vytvořily se tzv. ligy mladých. Měly tvořit zálohu při rozvracení vojenské disciplíny, odmítání poslušnosti.

Pravicově oportunistické síly, celý formující se blok kontrarevoluce skládal velké naděje do obnovy tzv. druhé dělnické strany, strany sociálních demokratů.

Všechno měly připraveno. Zformovaný ústřední výbor, okresní výbory strany a s některými členy vedení ústředního výboru probíhalo vyjednávání, kdy to veřejně vyhlásí. Starý funkcionář sociální demokracie Bechyně byl velmi aktivní. Na ústředním výboru v budově ÚV KSČ se dokonce vyhradila jedna místnost kde byly schůzky některých členů předsednictva ÚV KSČ s představiteli sociálních demokratů. Sociální demokraté vyvíjeli velký tlak, aby se urychleně svolal mimořádný sjezd KSČ. Kladli dokonce podmínku, že jen za předpokladu, že bude svolán mimořádný sjezd, počkají s vyhlášením a obnovením sociálně demokratické strany. I to nasvědčuje tomu, co očekávali od mimořádného sjezdu a jakou stranu viděli v budoucí KSČ.

Není mou úlohou podrobně vykreslit politiku a společenské klima, jaké panovalo v dubnu 1968.

...sovětské tanky v ulicích.
Lidé měli snahu se domluvit...

Byl to měsíc chaotického myšlení a jednání vedení Komunistické strany Československa, měsíc ustavičných ústupků, strachu poctivých komunistů z dalšího vývoje, ústupu z boje ustrašených a prudkého nástupu a drzosti protisocialistických sil. Každý čekal na nějaký zázrak. Pravicoví oportunisté čekali, že ve světě vznikne taková krize, která najednou pomůže vytrhnout ČSSR ze socialistického společenství. Marxisticko-leninské síly ve straně a milióny občanů republiky doufali, že se vedení strany a státu vzpamatuje a zastaví oslabování strany a socialistického státu. Určité naděje se vkládaly i do oslav 1. máje. Pravicoví oportunisté však prosadili „nový přístup k oslavám 1. máje. Strana neměla mobilizovat dělnickou třídu a pracující, ale ať do průvodu přijde, kdo chce a dělá, co chce a podle toho se posoudí, zda se podporuje a nebo nepodporuje politika strany. Pravicoví oportunisté však velmi houževnatě mobilizovali všechny své síly, a tím měli na ulicích ukázat anebo tlumočit hlas lidu a dělnické třídy. Hlavně jim šlo o to, ukázat v tomto světle 1. máj v Praze.

Vcelku, když si odmyslíme politický záměr a podtext, proběhl 1. máj klidně. Mezi jednotlivými kraji nebyly podstatné rozdíly. Koneckonců mimo Prahu a Bratislavu posuzovalo mnoho lidí všechno to, co se odehrává, jako jakési absurdní divadlo, jako kus bláznovství. Lidé nechápali, co

se za různými akcemi skrývá. Disciplína a povinnost držet jednotu předsednictva, ještě jen měsíc starého, neumožňovaly marxisticko-leninským silám, aby otevřeně řekly, o co jde a aby viděly nebezpečí, které hrozí a každým dnem narůstá.

První máj v Praze byl v podstatě v rukách pravicových a antisocialistických sil. Záměr byl jasný-vyzdvihnout Dubčeka, oslavovat ho, udělat z něho prapor i štít a vytvořit obraz masového postupu tzv. neposkrvněných politiků „s čistýma rukama“. Každý, kdo v minulosti prosazoval revoluční přeměny, měl podle nich špinavé ruce. Kdo však střílel za předmnichovské republiky do dělníků a rolníků, kdo kolaboroval s fašisty, ten měl podle této logiky ruce čisté. Zašpinit si je mohl jen při budování socialismu. Velkoryse byli ochotni vzít na milost pár jednotlivců z bývalého vedení, i když měli špinavé ruce. Za fasádou Dubčeka se připravovala zrada socialismu, hrálo se o budoucnost Československé socialistické republiky.

Tam, kde se lidé svými hesly hlásili k politice KSČ, k socialismu a k přátelství se Sovětským svazem, to sdělovací prostředky bojkotovaly. Hlavní pozornost byla věnována 1. máji v Praze. Zde se ukazovaly přímo dojemné scény, jak zarytí nepřátelé socialismu vzdávají před tribunou hold prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ. Dubček se stal

symbolem nové strany. Ne KSČ, ale „Dubčekovu stranu“ začaly uctívat a uznávat antisocialistické živly. Na počest Dubčeka se pekly rohlíky, za Dubčeka se sloužily svaté mše. Bylo oznámeno, že za Dubčeka se modlí a přeje mu v jeho činnosti úspěch i sám svatý otec.

Jedno jsou oslavy a druhé realita života. Bylo potřeba se zamyslet, co dále.

Chyběla vůle řešit hospodářské problémy, mobilizace vlastních sil. Místo toho se vkládala naděje dojednání o zahraniční půjčky.

Třetího května mě zavolal Dubček, abych se připravil, že poletíme do Moskvy. Zeptal jsem se, na jak dlouho. Uvedl jeden den. Ptal jsem se na účel této návštěvy a jaké je její složení. Oznámil mi, že letí on, v delegaci bude Černík, Smrkovský a já. Účelem je prý převzít půl miliardy zlatých rublů půjčky. Ubezpečil mne, že na to stačí jeden den, protože všechno je víceméně hotovo. Je to všechno vlastně, jak uvedl, jen formalita. Půjčku dostaneme, ale aby to nevypadalo tak, že ji Sověti sami dávají, tak jede do Moskvy delegace. Podle jeho bezstarostného hlasu v telefonu mi připadalo, že už jen na nás záleží, na naší dobré vůli, zda si pro to pojedeme anebo ne. Že vlastně stačí vzít kufr a tam nám do něho nabalí půl miliardy zlatých rublů.

Ve čtvrtek odpoledne, tj. 4. května, jsme letěli do Moskvy. Po přivítání na letišti, kde nás vítal

soudruh Brežněv, Podgornyj, Kosygin, Suslov a další, jsme sami povečeřeli a druhý den ráno, tj. 5. května, začalo jednání na ústředním výboru KSSS. Ze sovětské strany se jednání zúčastnili soudruzi Brežněv, Podgornyj, Kosygin, Katušev a Rusakov. Nevím, zda existuje stenografický záznam. Asi ne, protože žádné zapisovatele ani z naší strany, ani ze sovětské strany jsem tam neviděl. Ale i kdyby záznam existoval, nemohl by popsat skutečnou atmosféru našeho společného jednání. Kdyby i s odstupem času, když naše strana a veřejnost už mnoho zná, se o tomto jednání promítal film, soudný člověk by těžko uvěřil, že československá delegace mohla tak nezodpovědně postupovat. Už samo přivítání na letišti na mne udělalo dojem, že situace není zdaleka tak jasná, jak ji kreslil Dubček.

Požadavek sovětských soudruhů hned na začátku jednání, aby Dubček řekl, co nás přivedlo do Moskvy, mne utvrdil, že blufuje a hraje hazardní hru. Dubček začal tím, že potvrzoval naši věrnost socialismu a přátelství se Sovětským svazem. Dost široce zdůvodňoval, že politické problémy můžeme zvládnout jen za předpokladu, že vylepšíme ekonomickou situaci. Těžkosti však neviděl ve výrobě, v poklesu disciplíny, ale hlavní problémy podle něho spočívaly v tom, že nemáme dostatečně zásobený trh se spotřebním a hlavně módním zbožím. Zopakoval Šikův

požadavek urychleně nakoupit na Západě módní spotřební zboží a k tomu nutně potřebujeme půl miliardy zlatých rublů.

Bedlivě jsem se díval do tváří sovětských soudruhů. Připadalo mi to, jako kdyby tento požadavek slyšeli poprvé nebo že nám dobře nerozumějí. Soudruh Brežněv požádal Černíka, zda chce k požadavku něco dodat. Černík to začal dokumentovat na číslech. Řekl, že v Československu je mezi obyvatelstvem velká kupní síla a obyvatelstvo ji nemůže realizovat a v takových podmínkách

je těžké dosáhnout vyšší, tolik potřebné pracovní aktivity. Tvrdil, že lépe zásobený trh nám pomůže zvýšit autoritu nového vedení strany a státu. Uvažovaný krok - nakoupit spotřební módní zboží na Západě - by vytvořil příznivé podmínky, aby masy ještě více uvěřily novému politickému kursu, upevnilo by to prý jednotu strany a lidu a ústřední výbor by tak mohl směleji vystoupit proti těm silám, které usilují o oslabení strany a socialistického státu.

Bylo to zákeřné, trapné, směšné a hlavně nedůstojné až nebezpečné. Jen touto cestou je možné získat autoritu strany a socialismu? Když Sovětský svaz půl miliardy zlatých rublů nedá, tak nese odpovědnost za to, že se neupevnila důvěra lidu v politiku KSČ. V tom byl smysl vyděračství. Co bude, až se dámské prádlo

obnosí? Tuto otázku si Dubček ani Černík nepoložili.

Sovětští soudruzi netajili svoje překvapení. Když Dubček požádal o přijetí a oznámil složení československé delegace, byli přesvědčeni, že hlavním smyslem návštěvy bude posoudit především politickou situaci, jak zkrotit v Československu nástup kontrarevoluce a otázka půjčky bude druhořadá. Soudruh Brežněv opět upozornil, že sovětští soudruzi nám nerozumí, neumějí pochopit, proč vedení strany a státu před kontrarevolučními silami ustupuje a nebrání socialismus. Na nezvratných faktech ukázal, čeho už antisocialistické síly v Československu dosáhly a jaké je jejich spojení s nepřátelskými centrály na Západě. Kolik důstojníků paktu NATO, různých členů vyzvědačských center navštěvuje jako turisté Československo, jak se chovají a co všechno v Československu připravují. Informoval nás dokonce, kolik postelí si v Karlových Varech objednala revanšistická západoněmecká organizace pro svůj sraz v Československu. Soudruh Brežněv nám přiblížil mnoho dalších faktů.

Je třeba přiznat, že nejen já, jenž jsem žil v Bratislavě, ale ani Dubček, Černík a Smrkovský, kteří žili v Praze a měli o mnohých věcech vědět, se k tomu neuměli vyjádřit. Až po návratu do Prahy se tyto otázky prověřovaly a v plném

rozsahu potvrdily.

Soudruh Kosygin měl velmi logické myšlení. Jeho vystupování, argumenty, polemické poznámky byly tak přesvědčivé, že těžko mohl kdokoliv, třeba jen jeden jediný článek jeho stavby vyvrátit. Připadalo mi to, jako kdyby obkládal svého spolubesedujícího pevnými kvádry a spolubesedník, když neměl takové protiargumenty, které mohly vyvrátit argumenty soudruha Kosygina, nemohl uniknout. Vůbec se nerozčiloval, ani nezvýšil hlas, jen kladl otázky a na ně když partner neodpovídal, soudruh Kosygin na ně dával odpovědi sám. Mj. řekl:

„Dobře, žádáte půjčku. Vidíte to jako hlavní problém vaší současné situace. Na co tu půjčku potřebujete? To je přece vždy nutné každému vysvětlit. I kdybyste si šli půjčit do banky, i tam se vás zeptají, na co ji použijete. Přece musíte vědět, že půjčka se po určitém čase musí vrátit. Když půjčku použijete neúčelně, potom si jen dočasně, jen na chvíli vylepšíte situaci, ale z dlouhodobějšího hlediska se vaše situace ještě zhorší. Říkáte, že půjčku použijete na nákup módního spotřebního zboží, ženského prádla a francouzských voňavek. Ale voňavky se vypotřebují, podprsenky se obnosí a půjčku bude třeba vrátit. Z čeho to budete vracet? Nebylo by výhodnější, řekněme, že bud vy, anebo dohromady s námi koupíte nějakou licenci,

stroje, začnete vyrábět potřebné módní zboží a budete ho prodávat pro sebe i pro nás a výrobky splatíte tuto půjčku? Jinak se zadlužíte a po půl roce nebudete mít nic, jen dluhy. Nebude autorita strany, nebudete mít ani důvěru obyvatel, protože ta se nedá koupit jednorázovým opatřením ani módním prádlem a voňavkami."

Jednání bylo dlouhé, bez přestávky, bez oběda. Smrkovský, který též v diskusi vystoupil, přiznával argumenty, které přednesl soudruh Brežněv, Podgornyj i Kosygin a prosil, aby k nám přistupovali s porozuměním. Svatosvatě sliboval, že když nám půjčku dají, do dvou měsíců se problémy v Československu vyřeší k úplné spokojenosti a kontrarevoluci to zkrátí. Bylo jasné, že když se diskuse dostala do této polohy, že k problematice se musím vyjádřit i já, i když jsem se na podobné jednání nepřipravoval. Do Moskvy jsme přece jeli jen pro půl miliardy. Hovořil jsem tak, jak jsem znal situaci na Slovensku a jak jsem ji viděl i celostátně, hlavně, co se odehrávalo v Praze. Nic jsem nepřikrašloval, nezastíral, ani nedramatizoval. Hovořil jsem, jako se hovoří u přátel, u soudruhů. Myslel jsem si, zeje to užitečné pro naši společnou situaci.

Po mém vystoupení byla krátká přestávka. Sovětští soudruzi neskrývali, že se chtějí poradit. Asi po čtvrt hodině nebo po dvaceti minutách se

pokračovalo. Soudruh Brežněv oznámil, že posoudili dosavadní průběh jednání a musí oznámit, že „souhlasí jen s vystoupením a analýzou soudruha Biľaka. Že jedině Biľakovo vystoupení ukázalo na skutečnou situaci, co se odehrává a probíhá v Československu.“

Soudruh Brežněv oznámil, že jsou ochotni nám poskytnout půjčku, ale až si uděláme doma pořádek, až budou vidět že to, co děláme, má nějaké výsledky. Jeho výrok, že „příspěvek na kontrarevoluci odmítají poskytnout“, byl tvrdý, ale spravedlivý.

Po tomto stanovisku se opět rozproudila diskuse. Dubček, Černík a Smrkovský zdůvodňovali chyby a nedostatky, přiznávali, že sice ano, jsou v Československu kontrarevoluční prvky, ale že se to dá zvládnout Jediná překážka, která u nás je, je náš trh. Začínalo to znovu. Mezi tím do zasedačky vkročil sovětský soudruh a pošeptal něco Dubčekovi. Dubček beze slova vstal, odešel a byl několik minut vzdálen. Když se vrátil, byl celý bledý. Soudruh Brežněv se ho zeptal, zda se něco stalo. Dubček vzrušeným hlasem oznámil, že mu právě z Prahy telefonicky oznámili, že na našem letadle, které nás čeká v Moskvě, má být provedena sabotáž, má se něco pokazit na navigačním zařízení, aby se letadlo při zpáteční cestě nad Prahou zřítilo. Zkrátka, na Dubčeka a ostatní má být spáchán atentát

Tuto epizodu uvádím proto, abych přiblížil atmosféru, jakou pravicové síly ustavičně vytvářely. Děly všechno, aby se vnášela nedůvěra do československých a sovětských vztahů. Metodu zastrašování jsem poznal už i v období Novotného. Dost často ho strašili různými atentáty. Znal to i Dubček. Měl vědět že i jeho chtěl někdo vystrašit a současně vyvolat i nedůvěru vůči Sovětskému svazu. Tak to měl chápat a telefonátu z Prahy neměl přiřkládat význam. Byl jsem velmi překvapen, že Dubček tomu věřil a ještě to řekl s takovou neomaleností. Tvářil se, jako by byl přesvědčen o možnosti takového atentátu. Byla to neuvěřitelná urážka Sovětského svazu, spojence, od kterého žádáme pomoc.

Všichni jsme strnuli. Soudruh Brežněv zbledl více než byl bledý Dubček. Chvíli trvalo, než se vzpamatoval a zeptal se, co to má znamenat, co si vlastně o nich myslíme, zda je považujeme za nějaké teroristy, kteří by chtěli spáchat sabotáž na letadle. Tuto scénu je těžko popsat. Jakoby při slavnostním obědě někdo převrhl prostřený stůl. Dubček způsobil, že se v zasedací síni vytvořila nenormální atmosféra, která znemožňovala další soudružskou diskusi. Výsledek byl, že jsme se na ničem nedohodli.

Pro jistotu se večer domů neletělo. Odlet odložili na druhý den dopoledne. Všichni jsme

věděli, že „informace“ o sabotáži je sprostý výmysl, ale v životě se může ledacos přihodit a sebemenší chyba či náhoda by mohla napomoci vydat lež za pravdu.

Druhý den ráno na Leninské hory, kde jsme byli ubytováni, přišli soudruzi Brežněv, Kosygin, Podgornyj i Suslov. Před odjezdem na letiště jsme ještě dlouho diskutovali o různých otázkách při snídani a při procházce v zahradě. O čem hovořil soudruh Brežněv s Dubčekem nevím, nikdy jsem se ho na to neptal. Neptal jsem se ani na obsah rozhovoru Kosygina s Černíkem, ani na rozhovor Podgorného se Smrkovským. Se mnou hovořil soudruh Suslov. Opět se vrátil k nebezpečí, kterému je Československo vystaveno, k pokusům Západu vytrhnout Československo ze socialistického společenství. Uvedl i to, že Československo nemá dost pracovních sil, zda by nebylo dobré část naší armády použít na výstavbu Prahy a na jiné důležité objekty v republice, které je potřeba rychle uvést do provozu. Rozvinout větší bytovou výstavbu. Lidé by to bezesporu uvítali. Aby se neoslabila bezpečnost republiky, mohlo by se pro ochranu západních hranic výpomocí některými sovětskými vojenskými jednotkami. Nevím, zda tyto otázky uváděli i ostatní soudruzi, ale došlo k dohodě, že se bude konat Československo- sovětské vojenské cvičení, které se později v Československu uskutečnilo.

Na letišti nás vyprovodili soudruzi Brežněv, Kosygin, Podgornyj, Suslov a Rusakov. Po startu dal Dubček pokyn změnit trasu letu a přistát v Bratislavě. V letadle jsme hodnotili naši návštěvu v Moskvě. Dubček neuměl pochopit, že jsme vyšli naprázdno, že nevezeme půl miliardy zlatých rublů. Nakonec Dubček, Černíka Smrkovský v letadle přiznali, že sovětští soudruzi měli pravdu, když tvrdili, že situace v Československu je zlá a že je potřeba si doma udělat pořádek a až potom že dostaneme půjčku. V salónku, ve kterém jsme seděli jako čtyři spiklenci, jsme si podali navzájem křížem ruce a slíbili, že přijedeme domů a uděláme pořádek. Já na Slovensku, že nepřipustím žádné narůstání opozičních sil, Černík přes vládu, Smrkovský že to zabezpečí přes parlament a Dubček přes ústřední výbor. Slíbili jsme si navzájem, že každý sám a hlavně dohromady budeme prosazovat tuto linii ve vedení strany, že stůj co stůj musíme v republice zavést pořádek.

Informátor, který oznamoval sabotáž na letadle nebo při navigaci, tvrdil, že se to má stát nad Prahou. Jak jsem už uvedl, ze strachu nebo z jiných příčin Dubček změnil směr letu a letadlo přistálo v Bratislavě. Smrkovský pokračoval v cestě do Prahy. Škoda, že jsme neviděli komedii, která byla připravena v Praze. Možná, že by Dubčeka i Černíka provokace urazila a že by byli

rozhodnější a přijali nějaká opatření.

Je historickou skutečností, že při příletu speciálního letadla do Prahy, ve kterém měl být Dubček, Černík i já, byl jen Smrkovský a na letištní ploše byla nastoupena část požárníků. Ano, jak lidé říkají, hasiči nastoupili na počest návratu československé stranické a vládní delegace z Moskvy. I tato příhoda svědčí o tom, jak narůstala drzost a bezohlednost protisocialistických sil, všech těch, kteří ustavičně provokovali a stupňovali napětí mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik. Aby se provokace alespoň trochu zmírnila, tak se tvrdilo, že požárníci oslavovali nějaké výročí a chtěli vyjádřit svou věrnost obrodnému procesu.

V neděli jsme se v Bratislavě - Dubček, Černík a já - radili, jakou dáme informaci předsednictvu a jaké kroky uděláme, abychom splnili ten slib, který jsme si vzájemně dali v letadle. Bylo dohodnuto, že předsednictvo budeme informovat o dané situaci tak, jak se hovořilo v Moskvě. Věděli jsme, že předsednictvo nebude jednotné, a proto je třeba svolat celostátní poradou okresních a krajských vedoucích tajemníků strany, poradit se s nimi a na základě toho po otevření situace připravovat zasedání UV KSČ. Zasedání a přijetí jasného dokumentu by mělo znamenat obrat v nástupu v

boji proti kontrarevoluci.

V předsednictvu ústředního výboru, myslím, že to byl první den po státním svátku -10. května - byla neobvykle konstruktivní nálada. Kolísaví se povzbudili a pravičáci, jako Kriegel, byli zaskočeni, překvapeni a dezorientováni strachem Smrkovského. Byli přesvědčeni, že se něco dohodlo, o čem neinformujeme, že něco tajíme. A tak Kriegel, Špaček a další, jako Císař a Mlynář, kteří sice nebyli členy předsednictva, ale chodili do předsednictva jako tajemníci nebo členové sekretariátu, museli uznat argumentaci a souhlasili s návrhem, že je třeba svolat celostátní poradu tajemníků okresních a krajských výborů strany a připravovat zasedání ústředního výboru.

Porada vedoucích tajemníků krajských a okresních výborů strany se uskutečnila 12. a 13. května 1968 v Černínském paláci v Praze. Účelem byl, jak jsem již uvedl, poradit se a získat názory z krajů a okresů. O jednání v Moskvě i v předsednictvu, o záměrech porady i o tom, že je třeba svolat zasedání ÚV KSČ, byla pravice a kontrarevoluční síly podrobně informovány. Rychle pochopily nebezpečí, a tak rozpoutaly kampaň na zmaření svolání zasedání ÚV KSČ. Jejich oporou se stala pražská městská organizace strany, která se otevřeně prohlašovala za druhé centrum strany a státu. Už v sobotu a v

neděli 6. a 7. května si v zasedacích místnostech v budově ústředního výboru strany asi 60 různých představitelů pravice vypracovalo velmi podrobný plán převzetí moci ve straně a státu. Tento pučistický program měl být vyhlášen na plénu městského výboru strany a publikován v Mladé frontě. Celostátní porada tajemníků je v tom trochu zaskočila. Uvědomili si, že vyhlásit tento kontrarevoluční program je předčasné.

Neuznání ústředního výboru a prohlášení, že pravomoce ÚV KSČ přebírá městský výbor strany v Praze, může být v době, kdy jsou v hlavním městě vedoucí tajemníci krajských a okresních výborů, velmi nebezpečné. Počítali s tím, že se tajemníci podřídí předsednictvu ÚV KSČ, a tím bude městský výbor strany v Praze odsouzen a rozpuštěn. Připravovaný puč se rozhodli na nějaký čas odložit. O záměrech, co se v městské stranické organizaci připravuje, se dozvěděl Gustáv Husák a informoval mě o tom v předvečer porady v hotelu International, kde tehdy Husák bydlel a kde jsme se 11. května sešli a radili dlouho do noci. Na poradě tajemníků bylo celé vedení strany. Kriegel ustavičně odcházel a zkoumal situaci v Praze, co se dá a co nedá dělat Okresní a krajské tajemníci, o jaké vycítili, že Dubček mluví jinak, než se píše v novinách, že zcela otevřeně formuluje nebezpečí, které hrozí ze strany pravicových sil, to považovali za obrat v

politice a velmi otevřeně hovořili, jaká je situace dole. Přiznávali, že je velká dezorientace obyvatelstva. Neskrývali, že strana je ochromená a že na úrovni krajů a okresů se uzavírá do sebe, že komunisté a obyvatelé dole vůbec neví, co vlastně vedení strany chce. Informovali, že základní organizace nevědí, jak uplatňovat vedoucí úlohu strany, když ústřední výbor a jeho vedení stranu a společnost nevede a neusměrňuje. Stěžovali si, že politická směrnice se každým dnem mění, že strana ztrácí jednotu a akceschopnost. Ostře byly kritizovány sdělovací prostředky za neobjektivnost, za vyvolávání nejistoty, že pomáhají skandalizovat členy strany a hanobit dějiny strany.

Informovali, že se objevuje strach z budoucnosti, o socialismus. Domáhali se toho, co požadovala celá strana - informace o tom, jaký názor na vývoj v Československu má Komunistická strana Sovětského svazu a bratrské strany socialistických zemí. Byla to dobrá porada. Jakoby nám narůstala síla, vracel se optimismus a jistota. V době porady jsem informoval Dubčeka o záměrech, které chce vyhlásit městský výbor strany v Praze. Označil jsem to za kontrarevoluční puč. Dubček měl dlouhý rozhovor s Krieglem a Kriegel potom opustil zasedání a někde něco zařizoval. Vyhlášení, že městský výbor strany v Praze přebírá moc, se

odložilo.

Na poradě krajských a okresních tajemníků jsem také vystoupil. Pro lepší pochopení situace zopakuji některé myšlenky mého vystoupení. Řekl jsem, že poradu považuji za užitečnou, protože stanoviska, která vyslovili krajští a okresní tajemníci, mne jako komunistu a příslušníka KSČ uspokojila a vlila novou sílu. Ze z této porady budeme čerpat i při obsahové přípravě zasedání ÚV KSS. Slíbil jsem, že se pokusíme na zasedání ÚV KSS jasně a jednoznačně říci, že nedovolíme a nemůžeme dovolit aby byla oslabena naše bdělost a že se antisocialistickými silami, které narůstají, nedáme zatlačit do kouta. Pokusíme se vypracovat jednotné stanovisko na podporu politiky KSČ. Vyslovil jsem přesvědčení, že naše strana není natolik slabá, aby musela ustupovat a chvět se strachem před antikomunisty. Taktika antikomunistických sil je vcelku jasná- uštvat nás a zastrašit. Jejich taktikou je denně nám klást nové a nové požadavky, vytyčovat úlohy a házet pod nohy různé překážky. To, co bylo schváleno v akčním programu, jim už nestačí, a proto nastolují nové problémy.

Zopakoval jsem, že v době, kdy se my, aparát strany, stranické orgány, trápíme s materiály, stačí jinému vymyslet jakoukoli falešnou hloupou verzi, hodit ji prostřednictvím rozhlasu a televize

či novin mezi masy a my opět můžeme hasit jen oheň. Časopis Reportér č. 20 dokonce 19. května vydal Otevřený dopis dělníkům Československa, v němž se mimo jiné říká, aby zakládali závodní rady a sami rozhodovali o všem bez ohledu na stát, na stranu a vládu. Jak máme na podobné rady a doporučení reagovat a dělníkům vysvětlovat když někomu stačí něco protistranického, protistátního napsat, přečíst v rozhlase, zatímco komunisté a jejich názory se do sdělovacích prostředků nedostanou. Připomenul jsem, že další cíl, který pravicovní oportunisté sledují, je nedovolit konsolidovat situaci, a my se bojíme, my je div neprosíme, aby tak nespáchali, neboť nemáme často dost odvahy do toho udeřit. Upozornil jsem na skutečnost, jak se zpochybňuje otázka Lidových milicí. Jejich existence je prý v rozporu se zákonem.

„A já,“ zdůrazňoval jsem, „na schůzích říkám, že tento zákon si vytvořila dělnická třída a komunistická strana v roce 1948 a nedovolí ho zrušit. Nedovolí zrušit ani Lidové milice, ať se o to pokouší kdokoli, ať existuje nebo neexistuje zákon. Proč se právě do Lidových milicí tolik bije? Protože se jich bojí. I když právě Lidové milice do nikoho ještě nestřílely. Ale jak je vidět, právě Lidové milice, ozbrojená pěst dělnické třídy, překáží. Nevěřím, ani tomu nebudeme napomáhat, že by si dělníci nechali vzít zbraně z

rukou

Situace je složitá. Myslím si, že je složitější než před Únorem 1948. Tehdy byla strana jednotná, disciplinovaná, s vysokou autoritou, slovo strany bylo zákonem. Fronty byly vyhraněné. Dnes je strana nejednotná a v tom je síla nepřítele. Ze strany a jejich vnitřních věcí se dovolilo udělat tržiště. Všechno je veřejnou záležitostí. To se ukázalo na krajských konferencích, kde se vysílalo prostřednictvím rozhlasu a televize jen to, když se objevila kritika proti straně a socialismu. Kde delegáti vystupovali pozitivně, to se vystříhalo.

To, co se dnes ve straně děje, to si nedovolí žádný spolek, ani spolek rybářů. Komu se dnes nadává? Kdo se hlavně kritizuje? Koho špiní? Vzpomíná někdo na benešovskou politiku, na zradu buržoazie, že přivedla republiku ke krachu? Vzpomíná někdo a kritizuje Háchu? Nebo na Slovensku Tisa, Hlinku a jiné? Ne! Na programu jsou denně komunisté. Dnes může na komunistickou stranu a komunisty nadávat, kdo chce. A tomu se říká obrodný proces. Že prý se tím strana očisťuje, že se posiluje vedoucí úloha strany. Mnozí členové strany svou stranu neobhajují, ale hanobí, jak jen mohou. Na světě neexistuje země ani stát městečko ani rodina, kde by se nestala chyba. Ale neexistuje na světě země ani strana, ani stát které by na sebe nakydaly

tolik špíny, jak to udělali někteří komunisté v Československu.

V buržoazním světě, který se vydává za svobodný, se všechny archívy zamykají na 50 až 70 let. Kennedyho odstřelili jako jelena, ale americká vláda nedovolí zkoumat, kdo tuto vraždu vykonal a kryje ji. Někdo může nadávat na prezidenta, ale je nutné přiznat že chrání své kapitalistické zřízení. My naopak postupujeme pod tlakem až neuvěřitelně neodpovědně. Včera se něco stalo a okamžitě to musí vyjít na světlo. Každý se musí dozvědět zda se strana dopustila nebo nedopustila chyb, kdo je zodpovědný a kdy bude potrestán. Ale i to už je málo. Máme dělat sebekritiku za Únor 1948. Nebudeme překvapeni, když se za chvíli bude žádat sebekritika za to, že se bojovalo proti fašistům a jejich pomahačům. Pražané budou možná ještě muset udělat sebekritiku za to, že povstali a po válce odhalovali zvěrstva německých fašistů. Bude se vyžadovat sebekritika i za to, že se bojovalo proti T. G. Masarykovi, protože byl „velký humanista“.

Mnoho příznaků dokazuje, že to vše směřuje k podobnému konci. Bojovníci za obrozený socialismus to však nechtějí vidět Naopak, hlásí, že u nás je vcelku spokojený vývoj, že je všechno dobré, jsme velmi silní. Jak je vidět, tvoří se nám nějaká nová komunistická strana ve vlastní straně. Obnovení sociální demokracie prý má

posilnit pozice KSČ. Jsme prý silní proto, že „máme všechno v rukou“. Kdo tomu má věřit? Já nevidím, že bychom měli všechno v rukou. Dělán na důležitém úseku a vidím, že jsme často jako slepí. Krajský náčelník Bezpečnosti nemůže referovat o nejnovější situaci, protože neumí nebo nesmí situaci zkoumat a hodnotit Rozkládá se aparát strany, a to je velké nebezpečí. Bojím se, že když to půjde tímto směrem, tak bude velmi těžké získat do aparátu lidi. Kdo se nechá od jedné okresní konference ke druhé politicky odstřelit? Vezmeme dobrého soudruha z fabriky na odpovědnou funkci na okres či kraj a necháme ho beztrestně hanobit, odstřelovat? Co by to bylo za morálku, kdo nám bude věřit a pomáhat? Místo toho, abychom sjednocovali síly, dobrých se zastali a špatné odstranili, necháme bít do aparátu, do Bezpečnosti, soudů, prokuratury, do politických pracovníků, do všeho, kde je to cítit komunismem. Na všechno se útočí, do všeho se bije. Ale prý máme situaci v rukou. Pak je to třeba chápat tak, že to vyhovuje i vedení strany.

Dospěli jsme k situaci, že politický pracovník, který ukončil vysokou školu v Moskvě, nemůže být zaměstnaný už ani jako vrátný někde ve stavebnictví, ale musí kopat krumpáčem. A my si pochvalujeme, že jsme silní. Ne, my jsme slepí, hlší, slabí, ale ne silní.

Ano, je třeba se distancovat od všeho, co bylo

v minulosti v naší práci skutečně špatné. To řekl ÚV KSČ v lednu. Ale kdo už jasně řekl, specifikoval všechny hříchy? Od kterého období a od čeho konkrétně je třeba se distancovat, kromě chyb a tragických omylů při nevinně odsouzených? Já osobně se nemohu distancovat od Klementa Gottwalda, od politiky komunistické strany jako celku.

V kritice strany jako celku vidím snahy zničit dějiny KSČ, vyvolat atmosféru, aby se strana za své dějiny styděla, aby se k žádnému období nepřiznávala. Ale bez dějin neexistuje nikdo a nic a nemůže existovat ani strana. Myslím, že nadešla doba, kdy musíme být velmi ostražití. V každém okrese, v každé organizaci, na každém úseku, kde se mobilizují a aktivizují antikomunistické a doslova kontrarevoluční síly, se musí komunisté, aniž by dostali direktivu, postavit na odpor. Musíme se opřít o továrny, o závody, musíme se zeptat dělnické třídy, pracujících, co si o tom všem myslí. Oni budovali tuto republiku, oni ji svými mozoly vytvářeli, oni na vesnicích pomáhali a mají právo, aby by! jejich hlas rozhodující. I naši družstevníci a rolníci musí říci své slovo. Pevně věřím, že květnové zasedání se jednoznačně postaví proti těm zdrojům, z nichž by vyrostly kontrarevoluční síly a snahy.

Řekl jsem, že mluvit o straně jako o vedoucí

síle a současněji hanobit a špinit, mi připadá tak absurdní, jakoby otec, který čeká pro svou dceru ženicha, současně z balkónu vykřikoval, že je prodejná děvka. To dnes někteří členové strany dělají. Všechno, o čem jsem mluvil, jsem hluboce prožíval. Stále jsem myslel na Kriegla a litoval jsem, že nemohu jmenovat ty členy vedení, kteří by si zasloužili, aby byli označeni jako vůdci kontrarevoluce. Po mém vystoupení nastal doslova frenetický potlesk. Všechny přítomné členy vedení překvapilo souhlasné stanovisko tajemníků okresních a krajských výborů strany. Já jsem v tom také viděl podporu i naději, že když se opřeme o tuto sílu, situaci zvládneme.

Velká většina přítomných na této poradě odcházela domů přesvědčena, že příprava květnového zasedání je dobrá, že to bude znamenat obrat, nástup do boje proti kontrarevoluci. Zdálo se, že strana ožije, že od ústředního výboru až po základní organizace se bude dělat aktivní, angažovaná politika na obranu socialismu.

XI.

V TÉTO ATMOSFÉŘE jsme vypracovávali zprávu a svolali zasedání ÚV KSS. V referátu se odevzdala povinná daň „obrodnému procesu“.

Trochu jsme se sami pochválili, ale hlavní snahou bylo ukázat, že posuzování vcelku pozitivního vývoje politické situace nám nesmí bránit v tom, abychom viděli některé negativní stránky.

Chtěli jsme respektovat Prahu. I když byly některé formulace opatrné, přece jen tu byla snaha ukázat a pokusit se probudit i takové, kteří všechno viděli podle zpráv z rozhlasu, televize a různých novin. Ukázat, že nežijeme ve vzduchoprázdném prostoru, že naše republika je neoddělitelnou součástí socialistického tábora, a proto, i když uskutečňujeme československou politiku, musíme respektovat, že to není jen naše čistě československá záležitost. Zdůraznili jsme, že úspěch kterékoli socialistické země pomáhá i nám, znásobuje naše síly a neúspěch kterékoli z nich oslabuje i naše síly, naši pozici. To přesně platí o našem vztahu k nim. Z každého našeho úspěchu mají bratrské strany radost, protože nejen slovy, ale i činy posilujeme věc socialismu, věc socialistického a proletářského internacionalismu. Připomenulo se, že i každý náš neúspěch, důsledky nedomyšlených experimentů, škodí nejen nám, ale poškozují ideje socialismu, jeho sílu, akční jednotu socialistických států. Tak, jako je škodlivé podceňovat národní tradice i zvláštnosti, tak je současně škodlivé nevidět společné internacionální zájmy, jejichž respektování

násobí síly socialistické soustavy. Nerespektovat to, znamená sahat přímo na podstatu socialismu.

Zpráva předsednictva ÚV KSČ upozorňovala na nesmírnou odpovědnost, kterou musíme cítit nejen před dneškem, ale před budoucími generacemi. Nesmíme dopustit nic, co by škodilo zájmům socialismu. Zasedání ústředního výboru KSS konstatovalo, že by bylo neodpustitelné zatajovat skutečnost, že ne všechno, co se vydává za progresivní, progresivním je. Nevidět, že vedle zdravých sil, které tvoří velkou většinu, začínají vylézat a seskupovat se síly antikomunistické. Zasedání vyjádřilo znepokojení nad aktivizací těch sil, které jsou spjaty s předúnorovou politikou Demokratické strany. Své vystoupení na zasedání jsem pochopitelně ladil na slovenskou problematiku. Ale bylo myšlené a zaměřené hlavně na nebezpečí, které narůstá v Praze. Chtěl jsem současně upozornit, že tak, jak vzniká nebezpečí, které vyplynulo ze spojení Demokratické strany a luďáctva, že podobné nebezpečí vzniká ze spojení antisocialistických sil v českých zemích. Navíc, že byly snahy sjednotit ty síly, které nejvíce ohrožovaly životní zájmy slovenského národa. Zdůraznil jsem, že nemůžeme být lhostejní vůči mnoha skrytým i otevřeným útokům na socialistické principy republiky, na KSČ, na marxismus-leninismus, na naše přátelství se Sovětským svazem. Varoval

jsem, abychom tyto síly nepodceňovali, protože prý nejsou ještě příliš početné, abychom si všímali, jaké je jejich krédo, jaké kladou požadavky, jaké jsou jejich plány, o co usilují a budou usilovat. Žil jsem ve velké naději, že to Dubček pochopí jako pomoc a bude odvážnější.

Bylo třeba i odpovědět na otázku, jak je možné, že po tolika letech budování je socialismus ohrožen? Kde se v naší společnosti vzaly antisocialistické třídy a že budujeme rozvinutou socialistickou společnost? To byl totiž jeden z idealismů, kterému jsme podlehlí, že stačí pár krátkých let, aby se změnila celá sociální struktura našeho obyvatelstva. Zapomnělo se, že samotné převzetí moci, změna sociální struktury nestačí, že zde ještě dlouho působí odlišné politické zájmy a ideologické názory. Za krátkých 20 let se z naší společnosti nemohly vypařit statisíce těch, kteří před Únorem 1948 velmi aktivně vystupovali proti Komunistické straně Československa, proti socialismu i proti našemu přátelství se Sovětským svazem.

V jakési naivitě se věřilo tomu, že luďacky exponovaní činitelé, gardisté, různí arizátoři, zbohatlíci a v českých zemích národní socialisté, početný státní aparát, agrárníci, silná vrstva měšťanstva atd. souhlasili se socialistickou cestou a nesnažili se využít každou pro ně vhodnou příležitost k návratu, jak vzpomínali, „do zlatých

zašlých časů“. Různí bankéři, továrníci, velkostatkáři, jejich děti a vnuci žili mezi námi a někteří žijí dodnes. Mnozí pochopili nevyhnutelnost cesty k socialismu a správnost této cesty. Ale velká většina se s tím neztotožnila. Když se k tomu přičte nespokojenost mnoha i čestných lidí, kteří se z různých příčin stali nespokojenými, tak se i ti mohli stát potenciálními spojenci právě těchto sil, které bojovaly proti socialismu a ne za nápravu chyb.

Na zasedání jsem odmítl obviňování Sovětského svazu, že je vinen tím, že se některé křiklavé chyby a omyly v Československu staly. Odmítl jsem Bacílkovo a Kopřivovo prohlášení, že prý oni o ničem, co se dělalo, nevěděli. Bylo nutné i odpovědět na otázku, kde je kontrarevoluce, jak to někteří kladli, protože ji neviděli. Řekl jsem, že kontrarevoluce nezačíná tehdy, když se začne střílet a všet Tím kontrarevoluce vlastně končí. Kontrarevoluce dlouho a trpělivě shromažďuje síly, rozleptává jednotu strany a lidu. V takové společnosti, jako je naše republika, narušuje jednotu národů a národností. Upozornil jsem, že je nutné uvědomit si, že žádná opoziční, protistranická skupina nemůže a nevystoupí s vysloveně otevřeným programem proti socialismu, protože ví, že by s tím nepochodila. Mnozí se dokonce distancují od vyslovených křiklounů, jako je Ivan Sviták a jemu

podobní. Nepřítel není hloupý. Velmi se poučil z kontrarevoluce v Maďarsku.

Snažil jsem se členy ústředního výboru KSS správně zorientovat Aby nepodléhali tomu, co hlásí rozhlas, televize, co píší noviny, ale aby si sami uvědomili nebezpečí a dovedli sami rozeznat skutečné hodnoty od ostatního, co se za hodnoty jen vydává. Upozornil jsem je na to, co píše Pavel Kohout v článku „Občané a co teď!“, který uveřejnil v Literárních listech 18. května 1968. Kohout navrhoval rozdělit Komunistickou stranu Československa na dvě strany. Volal po rozbití KSČ a vytvoření nové strany, jak navrhoval Ludvík Vaculík, „strany nové mravní hodnoty“. Páteří této strany měla být takzvaná elita společnosti, a ne dělnická třída, která je podle Vaculíka konzervativní. To znamená, že se doporučovalo budovat socialismus bez dělnické třídy.

Snažil jsem se orientovat ústřední výbor a stranu na udržení pořádku, disciplíny stranické, státní, technologické. Nedopustit, aby se narušil rytmus výroby. Členové ústředního výboru se na tomto zasedání poprvé dozvěděli o Klubu 231, o jeho skutečných záměrech, cílech, o jeho představitelích a o organizaci, která vznikala na Slovensku - takzvaném Svazu na ochranu lidských práv na Slovensku. Tajemníkem této organizace byl zvolen dr. Emil Vydra. I to se

tajilo. Stačilo si přečíst stručnou charakteristiku, aby každý nezaujatý občan ČSSR pochopil, o jaký socialismus bude bojovat V roce 1959 byl právoplatně odsouzen na sedm let odnětí svobody pro trestný čin rozvracení republiky. Usiloval o založení Křesťansko-sociální strany s cílem restaurovat kapitalismus. Byl podmíněně propuštěný na svobodu. O tom, že byl odsouzen právem, svědčil i fakt, že právnická fakulta Univerzity Komenského ještě 6. října 1967 posuzovala jeho činnost a posoudila ji jako protistátní. Dalším podobným ochráncem lidských práv byl už uvedený Vojtěch Ceryšňa, bývalý majitel firmy Sherry luck. Za Slovenského státu člen Hlinkový gardy a Hlinkový ľudové strany, pracovník hlavního velitelství Hlinkový gardy v Bratislavě, agent francouzské a později americké špionážní organizace CIC. V roce 1951 opustil ilegálně území Československa a později jako agent se znovu ilegálně vrátil pod jménem Albert Bauer a organizoval špionážní činnost Nebylo těžké si domyslet, jakou ochranu práv by získaly všechny pokrokové síly, všichni čestní občané, kdyby tato organizace měla posuzovat, co to je občanské právo.

Upozorňoval jsem, že mnoho otázek a otazníků přichází od lidí a od organizací zdola k činnosti církví. Existuje znepokojení nad aktivizací církví a určité obavy ne z jejich

náboženské činnosti, ale z jejich úsilí stát se politickou silou.

Na zasedání ÚV KSS jsem stručně informoval i o jednání československé delegace 4. května v Moskvě. Netajil jsem, že sovětští soudruzi jsou, jako naši přátelé a spojenci, vážně znepokojeni vývojem u nás. Své vystoupení v Moskvě jsem v podstatě uváděl jako hodnocení naší delegace. Řekl jsem, že jsme situaci vysvětlovali jako velmi vážnou a přiznali, že od dubna se značně zvýšila aktivita a organizování protisocialistických sil. Že vědomi si vážnosti situace jsme slíbili - což byla také pravda - že přijmeme příslušná opatření, která se budou tykat především hromadných sdělovacích prostředků, posílení organizační práce strany, přijetí jasných stanovisek k nejnevyhnutelnějším politickým otázkám. Že bude nutné přijmout vážná opatření k posílení armády, Bezpečnosti, prokuratury, soudů a Lidových milicí. Předpokladem toho je jednota strany a jejího vedení. Informoval jsem, že sovětští soudruzi nám sdělili, že na zasedání ústředního výboru KSSS k situaci v Československu byli zdrženliví a neřekli celou pravdu, jak vidí vývoj u nás, i když jejich 13,5 miliónů komunistů je velmi zvědavých, co se vlastně v Československu děje. Neskrýval jsem, že sovětští soudruzi hodnotí situaci v Československu kriticky, protože dochází k

organizovaným útokům proti straně, k narušování jejich pozic a jejího vedení. Vůbec jsem netajil, že sovětské vedení vyslovalo znepokojení nad skutečností, že dělnická třída v Československu stojí v tomto složitém procesu jakoby stranou a vedení KSČ si tohoto faktu nevšímá. Přitom vyslovili přesvědčení, že československá dělnická třída půjde za KSČ a pomůže odrazit útok pravicových sil. To se však stane jen za předpokladu, že se dělnické třídě řekne plná pravda, jaká je situace.

Sovětští soudruzi vyslovili názor, že v Československu nastala etapa boje o moc a v boji je třeba chovat se jako v boji. Upozorňovali, že proti straně vystupují všichni její odpůrci, ale strana nevystupuje proti nikomu. Byli překvapeni a přiznali, že nepředpokládali, že je možné tak využívat a zneužívat prostředky masového působení proti straně a socialismu v Československu. Informoval jsem zasedání, že sovětští soudruzi stále ještě věří, že máme dost sil situaci zvládnout, že socialistické síly v Československu nejsou ještě rozložené. Ponechali se však pole působnosti opozičním silám, tak se to může stát. Analýza sovětských soudruhů byla správná, ale představitelé KSČ a vlády, kteří měli rozhodující slovo a možnost situaci ovlivnit, to bohužel nerespektovali. Dovolil jsem si snad víc, než bylo tehdy vůbec myslitelné a informoval

jsem členy ústředního výboru a přizvané hosty, jaký je názor KSSS na situaci v Československu. Kdyby se bylo všechno zveřejnilo, kdyby se řekla celé straně a poctivým občanům republiky holá pravda, všichni by si včas uvědomili nebezpečí, které skutečně narůstalo a hrozilo socialismu v Československu. Závěrem jsem vyzval dělníky, rolníky, inteligenci, mládež a ženy, všechny, kteří aktivně bojovali proti fašismu, kteří poctivě budovali válkou rozvrácené hospodářství, všechny čestné lidi, které mrzí každý náš neúspěch a kteří mají radost z dosažených úspěchů, aby chránili a zvelebovali naši socialistickou vlast. Apeloval jsem na členy strany i na bezpartijní, abychom všichni jednotně chránili a upevňovali naši stranu a její vedoucí postavení, abychom byli nemilosrdní ke každému, kdo by chtěl znehodnocovat vymoženosti našeho lidu a hanobit jeho poctivou práci.

Diskuse na zasedání byla velmi živá, otevřená, mobilizující a znepokojující.

Byla ostrá kritika rozhlasu, televize a novin. Padly dokonce návrhy, abychom redakce, rozhlas a televizi obsadili Lidovými milicemi a udělali pořádek. Osobně jsem byl velmi spokojený, že se zasedání ústředního výboru Komunistické strany Slovenska tak jednotně postavilo za politiku aktivního boje proti pravicovým oportunistům a

narůstání kontrarevoluce. Bylo to důležité už i proto, že se připravovalo zasedání ÚV KSČ, které bylo svoláno na 29. května a to mi dávalo možnost mluvit na zasedání nejen svým jménem, tlumočit nejen mé názory, ale i stanovisko KSS. Myslím, že nejen já, ale i velká většina členů strany očekávala od připravovaného zasedání ÚV KSČ rozhodný obrat, nástup proti stále drzejším a smělejšími útokům kontrarevolučních sil a jejich pomahačům. Podmínky byly vytvořeny, ale vedení neprojevovalo odvahu.

Souběžně s přípravou zasedání ÚV KSČ se opět vyjasňovala otázka sjezdu. Pravicově oportunistické síly ve vedení strany na Dubčeka naléhaly, aby souhlasil s tím, že je třeba urychleně svolat sjezd, zvolit nový ústřední výbor, jinak že se strana s danou situací nevyrovná. Proto mne Dubček zavolał do Prahy a dlouho přesvědčoval, abych souhlasil s tím, že na zasedání ÚV KSČ bude předložen návrh na urychlené svolání XIV. sjezdu Komunistické strany Československa.

Po dlouhé diskusi a po mnoha prosbách jsem ustoupil od svého zamítavého stanoviska a přistoupil na to, aby se návrh předložil, především proto, že ostatní členové předsednictva ÚV KSČ už také souhlasili. Slíbil jsem, že když zasedání ústředního výboru KSČ návrh na svolání sjezdu schválí, že to bude

respektovat i stranická organizace na Slovensku.

Na programu zasedání ÚV KSČ bylo: hodnocení současné situace, zpráva o činnosti orgánů ústředního výboru, další taktický postup strany (opakuji taktický postup strany), příprava sjezdu Komunistické strany Československa. To vše zahrnoval první bod jednání. Mimoto byla na programu zpráva o výsledcích komisí ÚV KSČ, návrhy na stranickou rehabilitaci, schválení rozpočtu strany, mzdový řád stranických pracovníků, návrh kádrových opatření, diskuse a schválení usnesení. Později jsem si uvědomil, že tak široký program byl velkou chybou. Znemožnilo to soustředit se na hlavní otázky a problémy, na které bylo nutné se zaměřit po jednání v Moskvě a po celostátní poradě tajemníků krajských a okresních výborů.

Zpráva, kterou přednesl Dubček, se i tentokrát, jak to bylo časté v jeho vystoupeních, vyznačovala objektivistickým pohledem - něco dobré, něco špatné. Vyhýbal se tomu, říci tvrdou pravdu. I v politice jsou období, kdy je metoda balancování nutná, ale jsou také období, kdy se musí nebezpečí nebo riziko ještě více zdůraznit, znásobit, aby si široké masy uvědomily, že situaci je třeba brát vážně. Dubček však, když byl nucen říci kritické slovo proti antisovětským, antikomunistickým silám, zvolil metodu, při které hned zároveň upozorňoval na nebezpečí,

kteří hrozí straně a socialismu z levých pozic.

Když se člověk zpětně zamyslí, kolik toho bylo v přednesené zprávě dobrého a kolik bylo bludů, tak si uvědomí, jak jsme byli málo ostražití a nevěnovali dost pozornosti tomu, co do zprávy propašovali pravicoví oportunisté, kteří seděli ve vedení strany. Chtěl bych uvést alespoň jeden příklad za všechny. Dubček mimo jiné řekl:

„Nemůžeme připustit, aby se politicko-mocenská struktura, kterou máme, rozbila, dokud ji postupně a promyšleně nenahradíme novou. Musíme ji postupně změnit.“

Nikdo z nás se nezamýšlel, co to může znamenat Dubček a ti, kteří mu to do zprávy vsunuli, už signalizovali, že bude třeba rozbít politicko-mocenskou strukturu socialistického státu. Pravicoví oportunisté to měli dokonce posvěceno od ÚV KSČ. Dubček sice přiznal, že je nebezpečí kontrarevolučního zvratu, ale současně dával signál, aby se pravice neunáhnila, že i on počítá se změnou politického systému a poskytoval široké pole kontrarevolučním silám. V závěru zprávy Dubček znovu zdůrazňoval, že vývoj od lednového zasedání je v souladu s potřebami obrody socialismu a že proti protisocialistické a protistranické opozici můžeme bojovat jen tak, když budeme přesvědčovat všechny občany o správnosti naší cesty. Jaké cesty? Postupného rozbití mocenské

struktury státu a strany? Pro tuto cestu se měla získat i dělnická třída a družstevní rolnictvo?

Potom následovalo široké zdůvodňování, proč musíme urychlit přípravu mimořádného XIV. sjezdu strany na září. Aby nevznikla pochybnost, tak prohlásil, že je to jediná podmínka úspěchu naší politiky, posílení autority strany a upevnění její vedoucí úlohy ve společnosti. Pravičáci si hráli se slovíčky, pro nás svátými zásadami a my jsme nevině věřili, že to sjezdem změníme. Jako bychom byli slepí a hluchí, jako bychom neviděli a neslyšeli, co se děje, jak se do omrzení opakují fráze, které už dávno ztratily smysl a jen nadále zakrývají skutečný stav a dezorientují široké masy pracujících. Jestliže jsme si mysleli, že květnové zasedání se stane velkým obratem v boji proti kontrarevoluci, pak pravicoví oportunisté v ústředním výboru udělali všechno a vyvinuli obrovské úsilí, aby tento náš záměr zmařili a naopak, aby z květnového zasedání vytvořili nástupiště k urychlenému kontrarevolučnímu zvratu.

Porada v Moskvě a porada krajských a okresních tajemníku a jejich závěry pomohly, že zasedání ústředního výboru byly předloženy poměrně objektivní informace o kontrarevolučních silách v republice. To se však nestalo obsahem jednání krajských a okresních plén a hlavně obsahem práce celé strany. Nebyl

vytvořen dost dlouhý časový prostor pro jejich prostudování, zamyšlení se pro požadavek mnohého vysvětlení a dalších informací. Dělal se vše, aby se odpoutala pozornost. Pravda o nebezpečí kontrarevoluce se obcházela, zakrývala a přehlušovala. Úspěchem jednání bylo alespoň to, že se prosadila formulace a stanovisko, že hlavní nebezpečí, které hrozí Československu, je nebezpečí pravicové. Nedostatkem bylo, že se přistoupilo na urychlené svolání mimořádného sjezdu a došlo k některým kádrovým změnám.

Zdeněk Mlynář, přestože nebyl členem ústředního výboru, byl zvolen do funkce tajemníka UV KSČ. Další chyba byla v tom, že politická komise pro přípravu sjezdu byla složena tak, že v ní bylo více nečlenů ústředního výboru, ale hlavně většina pravicových oportunistů. Byl tam například Eduard Goldstücker, Milan Hubl, Pavel Machonin a další. V osmapadesátičlenné komisi pro přípravu sjezdu bylo 19 členů, kteří nebyli členy ústředního výboru. Hlavní důvod byl v tom, že se ústřednímu výboru strany nedůvěřovalo. Tak se tedy dodržovaly stanovy strany, tak se dodržovaly normy stranické práce, o nichž se jen mluvilo a které se jen zdůrazňovaly.

Mezi mnoha diskutujícími jsem byl i já. Vyslovil jsem přesvědčení, že toto jednání bude mít nebo může mít dalekosáhlý význam. Přesvědčení, že každý z nás si jistě uvědomuje, že

nemluví jen pro dnešek, ani pro noviny a osobní popularitu, ale že vystupuje tak, jak mu káže svědomí, bez ohledu na to, jakou nálepku může dostat. Naivně jsem se domníval, že většina členů ústředního výboru si uvědomí svou odpovědnost alespoň tak, jak to pochopili členové ÚV KSS. Situace na zasedání ÚV KSČ byla však jiná. Pravicové oportunistické síly získaly svou agresivitou pole a mnozí poctiví členové byli tak zastrašeni, že se přestali angažovat Stávalo se, že si i blízcí soudruzi přestali rozumět Ani jsme se nezamýšleli nad tím, zda svolání sjezduje skutečně tím nejdůležitějším, co musí strana v dané situaci udělat Bylo třeba se zamyslet, proč za svolání sjezdu tak agitují pravičáci. Proč právě oni tak houževnatě sjezd prosazují a zda bude za takových podmínek nově zvolený ústřední výbor odpovídat skutečným potřebám strany a socialismu v Československu, nebo potřebám „změny mocenské struktury“.

Ve svém vystoupení jsem připomenul, že z určitých kruhů se ozývají protesty proti pomalému tempu obrodného procesu a že se klade požadavek postupovat s větší rychlostí. K tomuto požadavku jsem měl výhrady a připomenul jsem, že bychom si měli uvědomit, že jiná rychlost se může uplatňovat ve vzduchu a jiná na zemi. Nemělo by se zapomínat, že chodíme po zemi, a proto se musíme přidržovat

země, to znamená problémů, které prožíváme a řešíme. To nás nutí, abychom se drželi reality a uvědomili si, že musíme respektovat určité objektivní zákonitosti a fakta. Mělo by nám především jít o sjednocení všech zdravých sil ve straně a ve společnosti a zabezpečení zdravého socialistického vývoje a realizace nastoupené cesty. Musíme přece vidět, zdůrazňoval jsem, že se mnoho věcí překrucuje, že se jinak vysvětluje pravda a jinak lež.

Za pár měsíců došlo k radikální změně hodnot. Co bylo bílé, je černé, co bylo černé, stalo se náraz bílým. Klamali bychom sami sebe, kdybychom tvrdili, že existuje názorová a akční jednota strany. Nelze přece být jednotní s těmi, kteří si myslí, že stranu upevní tehdy, když ji budou co nejvíce hanobit. Řekl jsem, že ani v ústředním výboru neexistuje akční a názorová jednota a že se navzájem více pozorujeme, než si věříme. Přiznal jsem, že na mnohé otázky mohou být rozdílné názory, ale ve vztahu k otázkám, které jsou základem socialismu, je nutné být bezvýhradně jednotní. Poprvé jsem zcela otevřeně řekl, že s lidmi typu Vaculíka, Lustiga, Wintera, Kohouta, Löbla a s mnoha jinými, není jednota možná. Jsou to oni - tvrdil jsem - kteří jako pracovníci rozhlasu, televize, tisku i na jiných úsecích beztrestně organizují výpady proti Sovětskému svazu, proti principům, na kterých

stojí Komunistická strana Československa a Československá socialistická republika. Upozornil jsem, aby si členové ÚV KSČ povšimli, že pravičákům nevyhovuje už ani Dubček. To dokazuje i kresba uveřejněná v časopise Reportér, kde ze spokojeného Dubčeka udělali poručíka Duba z Dobrého vojáka Švejka. Už touto kresbou dávali Dubčekovi výstrahu, aby se nesnažil věci zvrátit a aktivizovat stranu do boje proti kontrarevoluci.

Tak jako na zasedání ÚV KSS i zde jsem upozornil, že když uskutečňujeme oj československou politiku, musíme při tom respektovat, že to, co děláme, není jen čistě naše záležitost. Za to, co se dnes děje a jakou perspektivu vytváříme, neseme plnou morální a politickou odpovědnost my a před dějinami se nebudeme moci na nikoho vymlouvat. To by si měl uvědomit každý, zejména komunista. Různými neodpovědnými prohlášeními, překrucováním historické skutečnosti se pravdě nepomáhá. I když prožíváme složitou dobu, nesmíme připustit nic, co by oslabovalo náš vztah k Sovětskému svazu, znehodnocovalo upřímnou pomoc sovětského lidu, kterou nám poskytoval nejen ve chvílích pro naši vlast nejtěžších, v době fašistické poroby, ale i v dalších letech socialistické výstavby. Upozornil jsem, že sovětszí lidé, Sovětský svaz nemají vinu na tom, že mnozí

naši horlivci pod heslem přebírání sovětských zkušeností znehodnocovali stůj co stůj celou řadu našich zkušeností uznávaných v celém světě. Je těžké posoudit, zda to byla politická tupost nebo záměr.

Sovětský svaz nikdy nežádal, abychom ho bezduše oslavovali a dávali ve všem za vzor. Jedno však, na čem sovětským lidem společně s naším lidem skutečně záleží, je to, abychom především činy, obětavou prací a ne frázemi upevňovali socialismus v naší zemi. Záleží jim na tom, abychom důsledně realizovali ideje marxismu-leninismu a ani o píd' neustoupili od principů socialismu a nedovolili oslabit akceschopnost KSČ. V tom je projev přátelství se Sovětským svazem a s ostatními socialistickými zeměmi a bratrskými stranami. Tragédii naší současné práce je, zdůrazňoval jsem, že nevysvětlujeme a nereagujeme ani na vyložené nepravdy, které oslabují naši stranu, naše svazky se socialistickými zeměmi, především se Sovětským svazem. Sil na to přece máme dost Pravicové síly, které jsou hlavním nebezpečím naší strany a socialistické společnosti, nemohou být rázně odraženy a paralyzovány, nebude-li proti nim ústřední výbor rozhodně vystupovat

Vyslovil jsem své stanovisko ke svolání sjezdu. Přidal jsem se k názoru, že je možné sjezd svolat, ale současně jsem upozornil, že jakmile se

nepřijmou některá nevyhnutelná opatření, vidím v tom vážné nebezpečí. Co jsem měl konkrétně na mysli? Aby se nedovolilo rozhlasu, televizi a novinám v přípravě sjezdu nahradit ÚV KSČ. Žádal jsem, aby se přijalo takové opatření, které zabrání hromadným sdělovacím prostředkům skandalizovat členy strany, vytvářet protistranickou atmosféru. Nepřipustit, aby se z výběru a voleb delegátů na okresní a krajské konference stala veřejná licitace. Výběr a volby delegátů musí být vnitrostranickou záležitostí. Existovalo dost důkazů, že takové nebezpečí hrozilo. Proto jsem žádal, aby ředitel televize - Jiří Pelikán - a rozhlasu - Miloš Marko - dali plnou záruku, že rozhlas a televize budou pozitivně ovlivňovat přípravu sjezdu. Protože oba ředitelé byli na zasedání ústředního výboru přizváni jako hosté, žádal jsem, aby podali vysvětlení a dali ústřednímu výboru záruku, že politika strany a vlády nebude skandalizována. Vyzval jsem je, ať řeknou, v čem je příčina takové situace. Jestliže nemají sílu, aby změnil situaci k lepšímu nebo to neumí zabezpečit, aby to otevřeně přiznali. Nežádal jsem zakázat všechno, ale nedělat z přípravy konferencí a sjezdu jarmareční záležitost. Když někdo někde na schůzi kritizuje stranu a socialismus, okamžitě se z toho dělá senzace. Široce se komentuje, zveličuje a je vydáván za hrdinu. Avšak významné a důležité

vystoupení kritika antisocialistických sil, vyjádření obav o socialismus se před obyvatelstvem zatajuje, a když se to nedá, tak bagatelizuje a zesměšňuje.

Protože se vyskytla kritika vůči Slovensku a objevily se snahy Slovensko paralyzovat, upozornil jsem, aby si některé horké hlavy velmi vážně a odpovědně uvědomily, že se už nikdy nebude moci dělat Československá politika bez Slovenska. Slovensko má a bude mít při tvorbě politiky a její realizace své slovo a chce, aby jeho názory na další vývoj ve straně a státu, ve společném státu dvou rovnoprávných národů Čechů a Slováků, byly plně respektovány. My na Slovensku, řekl jsem, jsme dnes označováni za konzervativce, kteří prý zmrazují obrodný proces. Kdyby se ti také teoretici a různí obrodáři, kteří nás tak rádi častují různými přívlastky, dali alespoň tolik námahy a seriózně dešifrovali, co je progresivní a co je konzervativní. Je to přímo komedie. Lidé, kteří chtějí budovat socialismus na principech marxismu-leninismu, jsou na Slovensku i v Čechách označováni za konzervativce. A naopak, ty síly a skupiny, které v podstatě neusilují o nic jiného než o návrat k předúnorovým časům nebo dokonce k předválečné praxi, tj. v podstatě k buržoazní měšfácké demokracii, kterou jsme už prožili a v ne tak dávných revolučních dobách definitivně

odvrhli, se naráz sami chtějí označovat za progresivní síly. Zde jsou opravdu přílehavá Leninova slova: „Kdo se cítí vinen, ten se může kát ať si však při tom sype popel na hlavu a trhá si své roucho a ne cizí, avšak v žádném případě nesmí falšovat dějiny“ Na závěr jsem řekl, že ať nás už nazývá kdo chce, jak chce, ať nás označí jakkoli, nalepí jakoukoli nálepkou, budeme se ze všech sil snažit o posílení autority strany, o pevné přátelství se Sovětským svazem. Nebudeme se vyhýbat otevřeným názorovým střetům. Budeme sjednocovat čestné komunisty a vystupovat proti těm, kteří i když nosí legitimaci členů strany, neusilují o dobro lidu a strany. Naším hlavním úkolem je sjednocovat všechny zdravé a čestné síly, získávat každého, komu leží na srdci svatá věc socialismu.

Svým vystoupením v ústředním výboru jsem definitivně ztratil sebemenší sympatie u pravicově oportunistických sil a právo být „mužem ledna“. Zjistili, že už na mne nemohou vsadit a počítat se mnou. Značná část ústředního výboru s mými názory souhlasila. Někteří jen kývali hlavami a tvářili se, jakoby J to pro ně byl objev. Bylo jim zatěžko položit si tak jednoduchou otázku, proč, co v tom je, že Bonn, Washington, Londýn, Vatikán apod. začaly obdivovat KSČ a ČSSR. Nechtěli se zamyslet, kdo nás chválí a proč nám tleská. Jak to, že oni -

kapitalisté, sociální demokraté a jiní představitelé buržoazie - „demokratizačnímu procesu“ rozumějí a proč nám nerozumějí naši blízcí přátelé ze socialistických zemí? Každého přece muselo napadnout, že buržoazní strany ^ a různé anti komunistické centrály nejsou pro socialismus a že nás chválí jen proto, že děláme něco, co vyhovuje buržoazním stranám, představitelům buržoazní třídy. Ani Dubček se nechtěl zamyslet nad touto anomálií, když našemu takzvanému demokratizačnímu procesu při hrává a fandí svatý otec a nerozumí mu představitelé bratrských stran. Čím víc strana ztrácela síly, o to víc se křičelo, jaká je silná a jednotná. Velkým křikem se přehlušovala pravda o skutečném stavu. Nechtělo se vidět, že strana ztrácí pozice a možnosti usměrnit celý polednový proces. My na ústředním výboru KSS jsme to hodnotili jako ustupování před nepřítelem.

Zdravé síly ve straně si od květnového zasedání mnoho slibovaly. Je třeba přiznat, že okresní výbory, aparát strany jakoby získaly jistotu, zdvihly hlavy. Začali pracovat, organizovat odpor. Ale velmi rychle dostaly ránu do zad. Sdělovací prostředky je obvinily z dogmatismu, ze strachu o své funkce. Vedení strany se jich nezastalo. Strana byla zaměstnána sama sebou. Ne tím Jak získávat iniciativu, ale tím, jak se přizpůsobit a být „moderní,

novátorská“. Když už bylo rozhodnuto svolat sjezd, pak to vyžadovalo soustředit síly na jeho přípravu. To znamená svolat členské schůze, informovat o květnovém zasedání a volit delegáty na okresní konference. V televizi, rozhlase i v Rudém právu se mluvilo a psalo o velké aktivitě, ale skutečná pravda byla taková, že se delegáti na okresní konferenci volili často na schůzích, kde nebylo ani 30 procent členstva. A i ti, kteří tam byli, mlčky vyslechli návrh, odhlasovali a šli domů.

Ve straně nastávala nejistota a velká pasivita. To se vědomě zakrývalo, a o to víc se mluvilo o narůstající aktivitě. Aktivita byla, ale neříkalo se, kdo a kde je aktivní, že aktivní jsou protisocialistické, protistranické síly a ne věrní komunisté a čestní občané republiky. Sdělovací prostředky se vůbec neumravnilly a ani vedení strany nepřijalo žádné opatření, aby se splnilo to, co se v ústředním výboru požadovalo, aby se příprava sjezdu nezměnila v protistranickou záležitost

Stalo se právě to, čeho jsme se obávali. Sestavovaly se paralelní kandidátky a lícitovalo se, kdo může a kdo nemůže být zvolen nejen za delegáta, ale také za člena okresního či krajského výboru. Protisocialistické živly zkoušely své síly, ověřovaly si, co jim projde. V redakcích a v různých antikomunistických skupinách se už

sestavovala kandidátka budoucího ústředního výboru.

V době, kdy jsme přemýšleli, jak nejlépe připravit sjezd, připravovaly kontrarevoluční síly skrytě další zákeřný úder. Dne 27. června, vyšlo tzv. 2 000 slov. Publikovány byly v Literárních listech, Práci, Zemědělských novinách a Mladé frontě. Pamatuji si, jaký byl boj o to, aby se publikovaly v Rudém právu a Pravdě. Jen s velkým úsilím se tomu zabránilo. Tak zákeřný útok překvapil i Dubčeka. Ještě v ten den zasedalo předsednictvo ústředního výboru KSČ (bez účasti členů předsednictva ÚV KSČ ze Slovenska) a přijalo stanovisko k 2 000 slov. Ukázalo se, že pravičáci situaci neodhadli a zveřejnili to předčasně. Mnozí soudruzi, kteří žili stále jakoby zaslepeni, s klapkami na očích, si najednou uvědomili, že jde do tuhého. Bylo to sice načasované jako materiál pro okresní konference, ale půda pro tak jedovatá zrna ještě nebyla celkem připravena. Situace na okresech byla stále ještě jiná než v Praze. Otevřená platforma převzetí moci byla zveřejněna v předvečer mimořádných okresních konferencí strany, které se konaly 29. a 30. června. Okresní výbory strany a základní organizace žity ještě pod dojmem celostátní porady tajemníků a květnového zasedání ÚV KSČ.

Předsednictvo ústředního výboru KSČ

muselo pod tlakem zdola odsoudit 2 000 slov jako kontrarevoluční pamflet. Dokonce i Smrkovský to musel vzít na vědomí a Kriegel k celé aféře kolem 2 000 slov mlčel. Jako zkušený agent si rychle uvědomil, že ještě nedozrála doba, aby mohli otevřeně vystoupit s kontrarevolučním programem. Proto museli tento vzniklý oheň uhasit, jak se dalo. Uznávali, že to, co se zveřejnilo, je špatné, ale odůvodňovali to tím, že to nebyl nějaký špatný záměr, že autoři měli čestné úmysly atd. Většina strany se proti tomuto kontrarevolučnímu činu povzdvihla. Pravičáci tak nevědomky „nahráli” - sportovně řečeno - předsednictvu ÚV KSČ na smeč. Vznikla velmi příhodná chvíle na to, aby vedení strany udeřilo proti všem kontrarevolučním silám a různým denně se stupňujícím provokacím. Vedení strany však toho vědomě či nevědomě nevyužilo, zdvihlo pouze prst, a tím to skončilo.

Tento váhavý a nedůsledný postup vedení strany kontrarevoluční síly jen povzbudil. Když se přesvědčily, že vedení strany nemá odvahu udeřit, tím více se stupňovala jejich drzost a odvaha pokračovat v protistranické činnosti. Delegáti na okresních konferencích byli sice proti kontrarevoluční platformě, ale pod tlakem pravice, pasivity a slabosti předsednictva ÚV KSČ pak většina okresních konferencí v Čechách 2 000 slov schválila. Taková byla daň za

nerozhodnost vedení strany. To se projevilo i při volbě delegátů na krajské konference, na nichž bylo na mimořádný XIV. sjezd za delegáty zvoleno jen 17,4 procenta dělníků.

Dva tisíce slov vyburcovaly nejen čestné lidi v Československu. Nad skutečnost, že se kontrarevoluční síly odvážily svou platformu veřejně prezentovat, se museli zamyslet i naši spojenci. Bylo jasné, že vedení KSČ a socialistického státu buď nechce, nebo už nemá sílu zabránit blížící se katastrofě, rozpoutání občanské války. Dokazovalo to bezzubé prohlášení předsednictva UV KSČ k 2 000 slov a hlavně další pasivita. Bylo jasné, že na tento fakt musí naši spojenci nějak reagovat. To, co se odehrálo v KSČ v Československu, to už dávno přestalo být jen naší vnitřní záležitostí. Bratrské strany si uvědomovaly, jaké nebezpečí hrozí nejen Československu, ale celému socialistickému společenství. Vytrhnout Československo ze socialistického tábora by znamenalo vrazit nebezpečný klín do socialistického společenství, narušit stabilitu v Evropě, anulovat výsledky druhé světové války, způsobit nenahraditelnou škodu celému mezinárodnímu komunistickému a revolučnímu hnutí.

Bratrské strany viděly a denně se přesvědčovaly, že všechny sliby, které naše

vedení dalo, ať už v Drážďanech nebo v Moskvě, se nerealizují. Viděly i to, že vedení strany a socialistického státu před kontrarevolučními silami ustupuje a naopak, že kontrarevoluční síly krok za krokem, každý den a hodinu přebírají mocenské pozice do vlastních rukou. Pokusily se ještě jednou zabránit tomu nejhoršímu.

Přestávaly - a oprávněně - věřit, že Československo s tak slabým vedením je schopné bránit socialismus, a tím i jejich bezpečnost

Z toho vyplynul návrh kolektivně posoudit situaci v Československu a dohodnout společný postup. Proto se začala připravovat schůzka, která byla svolána do Varšavy.

XII.

KOLEM VARŠAVSKÉ SCHŮZKY vzniklo mnoho dezinformací a hlavně klamů, aby se zaretušovala velká, nenapravitelná škoda, že se na schůzku nejelo. Dubček dokazoval, že nebylo dost času na přípravu a že se sám o ní dozvěděl pouze ze zprávy ČTK. Straně a lidu se skutečná pravda neřekla. Rád bych objasnil, jak se situace skutečně vyvíjela a uvedl alespoň několik faktů, že se vědomě klamalo. Varšavská schůzka nevznikla nějak náhodně. Předcházela jí živá politická činnost pěti blízkých spojenců a

Už 22. srpna 1968 dostal Vasil Biľak cejch kolaboranta.

bratrských stran. Naší účastí na této schůzce se mohlo zabránit velkým politickým a morálním škodám. Kolik dobrých kádrů doplatilo na hloupou politiku Dubčeka a jeho manipulátorů. Snad alespoň trochu pomohu čtenáři orientovat se v tehdejší situaci, když se pokusím podrobněji objasnit přípravu a věnuji této události více místa.

Právě v přípravě Varšavské schůzky se v celé nahotě projevila politická negramotnost, hazardérství se zájmy národů, strany, socialismu. Květnové zasedání ÚV KSČ, od kterého si strana tolik slibovala, se stalo mrtvě narozeným dítětem. To je smysl i obsah dopisu, který Leonid Iljič Brežněv napsal 12. června 1968 Dubčekovi. Mimo jiné se v něm říká, že po tomto zasedání vstoupila naše strana do zvlášť důležitého období, období přípravy mimořádného sjezdu strany. Vyslovuje se přesvědčení, že jistě chápeme význam tohoto sjezdu pro život strany a státu a že si jistě uvědomujeme, že příprava sjezdu bude probíhat v podmínkách, kdy naši protivníci ještě více zaútočí proti zdravým silám v komunistické straně a proti jejímu vedení. L.I. Brežněv v tomto dopise upozorňoval, že antikomunistické síly budou využívat všechny metody vydírání, klamání, provokací a že se pokusí odstřelovat pod pláštěm boje s konzervativci čestné a věci oddané komunisty. Vyslovil politování, že se

neplní to, na čem se usnesl ústřední výbor, aby sdělovací prostředky pomáhaly v pozitivním smyslu a ne aby vystupovaly z kontrarevolučních pozic. V závěru Brežněv napsal: „Sami jistě chápete, že my prožíváme těžkosti vašeho boje upřímně a bratrsky a že jsme vám ze své strany chtěli poskytnout všestrannou podporu a pomoc.

V této souvislosti se nám zdá účelné uskutečnit opět dvoustrannou neoficiální přátelskou schůzku s vámi (myslel tím Dubčeka) a vašimi nejbližšími, stejně smýšlejícími soudruhy.“

Brežněv navrhl jakýkoli termín a jakékoli místo na sovětsko - československých hranicích. Dokonce přímo řekl, že buď v Tatrách nebo Užhorodě. Domníváme se, psal Brežněv, že vzhledem k současné situaci by bylo účelné, aby schůzka měla důvěrný charakter a uskutečnila se 15. června v sobotu odpoledne a v neděli 16. června, po návratu československé delegace z Maďarska.

Neuškodí si zapamatovat, že L.I. Brežněv navrhl dvoustranné jednání! Dubček tuto nabídku svévolně (nevím, s kým se osobně radil, ale ten, kdo mu radil, mu poradil velmi špatně), bez porady v předsednictvu, odmítl. Od 12. do 15. června jsme byli na přátelské návštěvě v Maďarsku. Delegace byla ve složení: Dubček, černík, Biřák. Jednalo se s Jánošem Kádárem,

který neskrýval velké znepokojení. Na závěr návštěvy byla podepsána smlouva o přátelství a vzájemné pomoci. Dubček pro sebe nevyvodil žádné závěry z toho, že pravice, která ho při každé příležitosti chválila, najednou protestovala proti tomu, že v Budapešti podepsal smlouvu o přátelství. Pravice prohlašovala, že na to neměl právo.

Naši spojenci se nevzdávali naděje a stále hledali, jak zabránit nejhoršímu a zvrátit nebezpečný vývoj v Československu. Když Dubček odmítl dvoustranné jednání, hledala KSSS jinou formu. Když neuspěl L.I. Brežněv se svým dopisem, posílá 4. července 1968 předsednictvu ÚV KSČ dopis politické byro ÚV KSSS. Opět nás velmi bratrsky prosili, abychom pochopili, že všechno, co se v Československu děje, se týká i spojenců, že prožívají všechny naše těžkosti. Znovu zdůraznili, že odstraňování nahromaděných chyb si vyžaduje velké vypětí sil, vůli a energii celé strany, jednotný postup strany a lidu, všech pracujících mas. Připomínali nám, že jakmile Komunistická strana Československa pustí z rukou řízení politického a veřejného života země, že toho okamžitě využijí pravicové, protisocialistické živly k diskreditaci celé činnosti strany a socialistického státu, že se pokusí oslabit vedoucí úlohu strany a nakonec zlikvidovat socialistické zřízení.

Opět nám připomenuli naše sliby a jejich upozornění v Drážďanech. Politické byro ústředního výboru nás upozorňovalo, abychom nepodceňovali nebezpečí, které roste. Neskryvalo, že je mimořádně znepokojuje to, co se odehrává dva měsíce předjednáním mimořádného XIV. sjezdu strany. Vše nasvědčuje tomu - psali nám - že pravicově oportunistické síly se připravují zasadit samotnému sjezdu rozhodný úder. Tomu nasvědčuje i celý obsah platformy 2 000 slov, která je zaměřena proti politice KSČ, na podkopání socialismu v Československu. Je to otevřený a zlostný pokus o pošpinění celé strany před tváří československého lidu. Soudruzi vyslovili podiv, že předsednictvo ústředního výboru KSČ nevidí, že pod pláštíkem „licoměrných frází“ o podpoře takzvaného pokrokového křídla ve straně se žádá všeobecné skandalizování stranických kádřů, že se vyzývá k takovým opatřením a nátlaku, jako jsou stávky, demonstrace a bojkoty. Měli bychom si všimnout, že protisocialistické síly fakticky vedení strany a státu vyhrožují, že neodevzdá-li pokojně moc, využijí všechny prostředky, včetně použití zbraní. Což vám není jasné - psalo se v dopise - že povinností komunistů je odhalovat tváří v tvář tyto nepřátele dříve, než na stranu a čestné, věci socialismu oddané lidi, budou namířené hlavně pušek? To

by bylo pro komunistickou stranu zhoubné a hrozilo by to všemu československému lidu tragickými zkouškami.

Ve svém dopise nás nepřímou upozornili, že i někteří vedoucí představitelé naší strany vystupují z antisocialistických a proti sovětských pozic. Jsme nuceni zdůraznit - psali - velkou závažnost dané doby a upozornit, jak kontrarevoluce odnímá z rukou strany jednu pozici za druhou a vytváří si nástupiště pro rozhodující útok, který může zahubit socialistické zřízení v Československu. Není pochyb, že kdyby byly uvedeny do pohybu síly dělnické třídy a dalších pracujících pod vedením komunistické strany, pak by nemohlo dojít k protisocialistickým platformám podobným dopisu 2 000 slov. Upozornili nás, že útok proti pravicovým protisocialistickým silám, vyhlášený květnovým zasedáním ÚV KSČ, nebyl zabezpečen ideologicky, politicky ani organizačně.

Bylo jasné, že politické byro ústředního výboru KSSS velmi podrobně analyzovalo vzniklou situaci. Současně nám bez jakýchkoli skrupulí řekli, že prohlášení předsednictva ÚV KSČ k 2 000 slov bylo slabé, a proto nemohlo mít potřebný účinek. Navíc nebezpečí narůstalo i tím, že mnozí - i vedoucí - představitelé strany a státu neskrývali své sympatie ke kontrarevoluční platformě 2 000 slov. Proto neexistuje a nemůže

existovat jiná cesta k upevnění socialistického Československa- psali nám - než aktivizace a vystoupení československé dělnické třídy na politickém poli, vystoupení československých pracujících, kteří mají dost možností a prostředků, aby zmařili nástup nepřátelských sil. Ale aby se to uskutečnilo, nesmí se ztrácet ani jeden den. Situace vyžaduje vypracovat a okamžitě přistoupit k uskutečňování konkrétních opatření k účinnému odporu proti antisocialistickým silám, na obranu věci socialismu.

„V této těžké době,“ stálo v dopise, „v době boje protisocialistickými a kontrarevolučními silami, můžete být pevně přesvědčeni, drazí přátelé, o tom, že Komunistická strana Sovětského svazu a sovětská vláda jsou ochotny poskytnout socialistickému Československu všestrannou potřebnou pomoc, aby bylo vítězství v tomto boji dosaženo.“

Před doručením tohoto dopisu telefonoval L. I. Brežněv A. Dubčekovi, že politické byro nám píše a informoval ho o obsahu dopisu. Požádal Dubčeka, aby informoval předsednictvo, že navrhuje svolat pětku, tj. poradu bratrských stran s představiteli KSČ.

Na originále dopisuje Dubčkova poznámka: „Brežněv žádal setkání už v neděli, ale odmítl jsem.“ Není to nic jiného než tragédie, když si

ještěrka myslí, že je krokodýlem. Předsednictvo ÚV KSČ dostalo podobné dopisy od ústředního výboru Jednotné socialistické strany Německa, ústředního výboru Bulharské komunistické strany, od prvního tajemníka ústředního výboru Maďarské sjednocené dělnické strany soudruha Kádára a od politického byra ústředního výboru Polské sjednocené dělnické strany. Všechny bratrské strany ve svých dopisech navrhovaly a prosily, aby se KSČ zúčastnila navrhované schůzky, aby se společně posoudila situace a přijala příslušná opatření. Jánoš Kádár mimo jiné píše: „Prosím vás, drazí soudruzí, abyste uvážili a podpořili návrh na schůzku. Jsme přesvědčeni, že soudružská výměna názorů bude ve prospěch naší společné věci. Upřímně doufáme, že na základě vašeho souhlasu se tato schůzka uskuteční v nejbližší době.“

Nejen pro tehdejší dobu, ale i budoucí historiky, kteří budou studovat archívy, těžko pochopí, že na tak starostlivě formulované dopisy a nabídky na schůzku se nereagovalo, a když, tak neuctivě a nepoliticky.

Předsednictvo ÚV KSČ dopisy k posouzení po jejich doručení nedostalo. Dubček sám už 5. července 1968 písemně odpovídá generálnímu tajemníkovi ÚV KSSS. Objasňuje, že nemůže odpovědět, zda se zúčastníme schůzky ve Varšavě nebo ne, protože prý členové předsednictva se k

tomuto návrhu vyjádří až v pondělí 6. července. Závěrem požádal, aby mu byl oznámen program svolané porady.

Takové zdůvodnění mohl Dubček udělat v nějaké dětské organizaci, ale ne generálnímu tajemníkovi tak zkušené strany, jakou je KSSS. Většina dospělých lidí ví, že ústřední výbor a jeho předsednictvo má a musí mít tak spolehlivé spojení se svými členy, aby okamžitě, v kterékoli době, mohlo reagovat na důležité události. Stačilo, aby Dubček zavolal do kraje, kde se členové předsednictva účastnili konference jako hosté nebo delegáti ÚV KSČ, aby se s nimi poradil, předložil svůj návrh a mohl odpovědět, že se schůzky zúčastníme. Nebylo vůbec třeba čekat do pondělka. Ani touto politickou, až urážlivou odpovědí se L.I. Brežněv nedal odradit. Už 6. července 1968 píše Dubčekovi dopis, že na žádost ústředních výborů Bulharské komunistické strany, Maďarské socialistické dělnické strany, Sjednocené socialistické strany Německa a Polské sjednocené dělnické strany se obrací na vedení Komunistické strany Československa s návrhem na uspořádání soudružského setkání na nejvyšší úrovni k projednání situace, která se v Československé socialistické republice vytvořila. Navrhl konkrétní termín - buď 10. ve středu nebo 11. ve čtvrtek ve Varšavě. Složení delegace si má určit

každá strana podle svého uvážení. L.I. Brežněv vyslovil přesvědčení, že bude pochopena nutnost této porady a že za KSČ přijede reprezentativní delegace.

Osmého července byl předložen předsednictvu ÚV KSČ návrh, aby se odmítla účast na schůzce ve Varšavě. Jako hlavní důvod byl, že na ni nejsme připraveni a především, že je třeba odmítnout kolektivní posouzení, že jsme pro to, aby se jednalo na dvoustranném základě. Připomínám, že už před měsícem, 12. června 1968, navrhl L.I. Brežněv dvoustranné jednání, ale Dubček sám, bez souhlasu předsednictva ÚV KSČ, to odmítl. Nyní to sám navrhoval.

Pravicoví oportunisté vytvořili v předsednictvu takovou atmosféru, že se tam nedalo nic logicky, rozumně uvážit a prodiskutovat. Vše směřovalo jen k tomu, že se nesmíme kolektivní porady zúčastnit, protože tam bude KSČ v menšině a nebude moci obhájit své pozice. Pro hlubší pochopení popíši alespoň základní postoje členů předsednictva ÚV KSČ tak, jak se hlásili o slovo.

Bohumil Šimon doporučil, abychom nestrkali hlavu do písku a netvářili se, že nevidíme antisocialistické provokace a vznikající chaos. Odmítl dělat analogii s dopisem Informbyra Jugoslávii. František Kriegel účast na schůzce striktně odmítl. Prohlásil, že když se pozvání

přijme, tak dojde k likvidaci vedoucí úlohy Národní fronty. Jeho vystoupení bylo zlostné, nepřátelské. Oldřich Švestka upozornil na hysterii, kterou rozpoutaly sdělovací prostředky proti přítomnosti sovětských vojsk, která se zúčastnila cvičení štábů armád Varšavské smlouvy. Informoval, že náměstek ředitele ČTK chtěl vydat článek „Sovětské tanky se valí na východní Slovensko“. Jan Piller žádal odvolat vedoucího oddělení ÚV KSČ O. Havlíčka, který na konferenci v Kutné Hoře prohlásil, že by neváhal podepsat 2 000 slov. Já jsem prohlásil, že návrh odpovědi na pozvání do Varšavy je pro mne nepřijatelný. Odpověď je velkopanská, silácká, provokační a nepravdivá. Upozornil jsem, že už popíráme i to, co se přiznalo na květnovém ÚV KSČ. Vyslovil jsem obavu, že podobný postup povede k roztržce. Doporučil jsem se schůzky zúčastnit Antonín Kapek dal stanovisko písemně a varoval před následky, když se schůzky nezúčastníme. Drahomír Kolder široce objasnil a zdokumentoval různé provokace, které organizovaly protisocialistické síly. Navrhoval kádrové a organizační opatření i účast na schůzce ve Varšavě. Josefa Smrkovskému jeho poradci připravili široké obvinění našich spojenců, a to celé přečetl. Hemžilo se to lži, polopravdami, výmysly a zastrahováním. Varoval:

„V této chvíli stojí od Šumavy k Tatrám celý

národ v pohotovosti a čeká, jak se rozhodneme.“

Prohlásil, že pojedede-li se do Varšavy, pak důsledky budou tragické. Poruší se suverenita státu a autorita strany.

Já mluvím otevřeně,“ řekl, „když pojedeme do Varšavy, tak přivedeme stranu do těžké situace. Možná i k rozkolu. Já jako předseda Národního shromáždění a člen předsednictva ÚV KSČ do Varšavy nepojedu.“

Emil Rigo odsoudil protisovětskou kampaň, upozornil, že přestane chodit do předsednictva strany, protože se jeho názory neberou na vědomí. Slíbil, že bude obhajovat přijaté usnesení, ale neměly by se zastírat chyby. Oldřich Černík tvrdil, že je to ideový spor a začal to srovnávat s rokem 1938, že jde o válku nervů. Účast na schůzce odmítl. Toto rozhodnutí dokonce považoval za prospěšné, že to pomůže urovnat spor. Zdeněk Mlynář obvinil Gustávů Husáka, že s federací vyvolal chaos, což oslabuje síly. Plně se ztotožnil se stanoviskem Smrkovského. Alexander Dubček informoval o setkání s pracovníky sdělovacích prostředků a přiznal, že jim prozradil, jaká je připravena odpověď na pozvání do Varšavy. Vzpomínal na všechno možné, popletl, jak se říká, hrušky a jablka a nakonec se ztotožnil se Smrkovským. Josef Lenárt upozornil, že důvěry a spolupráce nemůžeme dosáhnout bez osobních rozhovorů a

varoval před vyostřováním situace. Václav Slavík účast kategoricky odmítl a současně žádal odchod sovětských jednotek. Dodal, že by se měli spojenci upozornit, že se blíží světová porada komunistických stran, aby si uvědomili, co to může znamenat. Štefan Sádovský tvrdil, že přijmout pozvání by znamenalo poslat Dubčeka „na kobereček“. Požadoval, aby bratrské strany veřejně podpořily politiku, kterou dělá Dubček. To by prý našemu spolenectví pomohlo. Miloš Jakeš upozornil, že bez spolenectví se socialistickými zeměmi, bez vzájemné důvěry, zejména mezi KSČ a KSSS se politika ve prospěch socialismu, ve prospěch ČSSR realizovat nemůže.

Takový byl zhruba obsah diskuse na jednání předsednictva ÚV KSČ k odpovědi na pozvání do Varšavy. Někteří členové hovořili několikrát, Smrkovský, Kriegel, Slavík i Dubček odmítali myšlenku svolat ÚV KSČ k posouzení daného problému. Měli strach, že se diskuse na ÚV KSČ změni v posuzování politické situace v zemi. Odmítnutí zúčastnit se schůzky ve Varšavě mělo neblahé následky, zejména ve vztazích mezi KSČ a ostatními stranami našich nejbližších spojenců.

Pravicoví oportunisté potřebovali čas, aby mohli prostřednictvím sdělovacích prostředků vytvořit veřejné mínění. Proto se dala i do Rudého práva zpráva o obsahu jednání v předsednictvu. Doporučilo se, aby se nejprve

vedla dvoustranná jednání s Rumunskou komunistickou stranou a Svazem komunistů Jugoslávie. Záměr byl jasný. Dále se doporučovalo, aby se konzultace uskutečnily v době XIV. sjezdu. To už byla přímo provokace. Bratrské strany chtěly právě ještě před sjezdem přijmout určitá opatření, aby se XIV. sjezd nestal sjezdem, který přijme kontrarevoluční program.

Předsednictvo uložilo Černíkovi, Smrkovskému a Mlynářovi připravit vnitřní opatření pro případ, že by nebezpečí narůstalo do kontrarevoluční situace. Současně uložilo vyjasnit s A. Kosyginem, A. A. Grečkem a I.I. Jakubovským ukončení pobytu sovětských vojsk. To vše bylo namířeno proti Sovětskému svazu, proti našim spojencům. Ten den, tj. 8. července 1968 ve 21 hodin, Dubček telefonicky L.I. Brežněvovi oznámil, že se schůzky nezúčastníme.

Události se vyvíjely tak rychle, že bylo nemožné a skoro nemyslitelné se s někým setkat a poradit se, jak postupovat. Okamžitě se to kvalifikovalo jako frakční činnost. Situace si vyžadovala setkat se s Kolderem, Indrou, Lenártem, Jakešem, ale i s ostatními soudruhy, kteří nebyli členy předsednictva, poradit se, promyslet, jak postupovat. Určit, co je dobré a co škodlivé pro stranu, pro budoucnost, pro budoucí vývoj v Československu. Naproti tomu měli

pravicoví oportunisté značný předstih a hlavně volné pole.

Druhý den si Dubček a jeho další poradci uvědomili, že to krajně přehnali. Proto Dubček bez souhlasu a bez porady s předsednictvem (předsednictvo by nesporně takový souhlas dalo), svévolně svolal ve 22.15 hodin, tj. 15 minut po půlnoci moskevského času, telefonicky L. I. Brežněva a oznámil mu, že předsednictvo zve pětičlennou delegaci politického byra ÚV KSSS na jednání. Jako místo setkání navrhoval Košice a chtěl, aby se schůzka uskutečnila 17.7.1968.

V případě, že by tento termín sovětským soudruhům nevyhovoval, doporučil 14. července nebo den, který bude sovětským soudruhům více vyhovovat

Na vzniklou situaci reagovaly bratrské strany tím, že nám byl opět 11. července 1968 doručen společný dopis pěti stran, v němž vyslovily velké politování, že předsednictvo Komunistické strany Československa odmítlo účast na plánované schůzce.

S politováním konstatujeme negativní postoj předsednictva ÚV KSČ k iniciativě bratrských stran“, psalo se v dopisu. A opět vyjádřily přesvědčení, že doufají, že po novém uvážení všech okolností se vedení KSČ této schůzky zúčastní. Důležitost dopisu znásobovala skutečnost, že ho podepsalo politbyro ústředního

výboru Bulharské komunistické strany, politbyro ústředního výboru Maďarské socialistické dělnické strany, politbyro ústředního výboru Jednotné socialistické strany Německa, politbyro ústředního výboru Polské sjednocené dělnické strany a politbyro ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu.

Je těžké pochopit a vžít se do způsobu uvažování tehdejších představitelů naší strany, jako byl Dubček, Černík, Smrkovský, Kriegel a další pravicoví oportunisté, že si neuvědomovali a nechtěli vidět, co se ve světě vlastně děje.

Jedenáctého července požádal Dubček velvyslance Sovětského svazu S. V. Červoněnka, aby urychleně tlumočil politbyru ústředního výboru komunistické strany Sovětského svazu a L1. Brežněvovi, že zveme delegaci politbyra ÚV KSSS dříve než se uskuteční další setkání bratrských stran. Myslel tím schůzku, která už byla naplánována s rumunskými představiteli a s představiteli Svazu komunistů Jugoslávie. Vedení komunistické strany Sovětského svazu 12.

července odpovědělo, že schůzka ve Varšavě je už natolik připravená, že ji nemohou zrušit proto, aby se zúčastnili dvoustranných jednání a že nás opět na schůzku ve Varšavě zvou. Dvanáctého července velvyslanec SSSR Červoněnko osobně Dubčekovi oznámil, že porada šesti je svolaná na 14. července do Varšavy. Dubček tuto informaci

už předsednictvu neoznámil, i když ten den zasedalo.

Jak můžeme tento neodpovědný postup posoudit? Jako hloupost nebo jako promyšlenou provokaci? V ten den, 12.7.1968, byl naopak předsednictvu předložen návrh, aby na dopis bratrských stran byla vypracována odmítavá odpověď.

Navíc se sdělovacím prostředkům dalo volné pole. Mohly podle vlastních úvah svolání schůzky komentovat Zda se koná nebo má konat Varšavská schůzka se strana a veřejnost pravdu nedozvěděly. V Rudém právu bylo zveřejněno, že předsednictvo ÚV KSČ vítá setkání a jednání s představiteli jednotlivých komunistických a dělnických stran, ale že přijalo rozhodnutí navrhnout bratrským stranám dvoustranná setkání, kde by se představitelé vzájemně informovali o politice svých stran v současné době. Jako by nechtělo vidět, že zde rozhoduje každá minuta, každá hodina a že není možné rozložit jednání na celé měsíce. V prohlášení zveřejněném v Rudém právu se demagogicky tvrdilo, že předsednictvo ÚV KSČ došlo k závěru, že je v zájmu našeho demokratizačního procesu dělat i nadále všechno pro to, aby se zachovaly a rozvíjely dobré přátelské vztahy se všemi socialistickými zeměmi, se všemi komunistickými a dělnickými stranami i pokrokovými a

revolučními silami ve světě. Dubček uvěřil různým našeptávačům, že mezi bratrskými stranami existuje nejednota a na tuto stranu se pokusil hrát Odpověď byla pro všechny bratrské strany stejná. Jen v dopise pro politické byro ústředního výboru Maďarské socialistické dělnické strany byla uvedena věta navíc, v níž se říkalo:

„Vysoce si vážíme ujištění, že Maďarská sjednocená dělnická strana a maďarský lid sympatizují s bojem československých komunistů za nápravu deformací a plný rozvoj socialismu.“

Dubček a lidé kolem něho rozšiřovali legendy, že prý Maďarská socialistická dělnická strana a její vedení s námi sympatizuje a že podporuje chaos a nepořádek, který v Československu narůstal. Zcela odpovědně chci tuto mylnou informaci a spekulaci vyvrátit V létě 1968 jsem měl několik osobních rozhovorů i se soudruhem Kádárem a vím, jak byl znepokojen, jaký měl strach, že vedení československé strany a státu pustí situaci z rukou a že dojde k tomu nejhoršímu. Jeho obavy a jeho rady si však Dubček vysvětloval po svém.

S úmyslem ještě prohloubit dezinformace a různé legendy požádal Dubček o schůzku se soudruhem Kádárem. Ta se uskutečnila v předvečer Varšavské schůzky, 13. července 1968 v Komárně. Dubček se na této schůzce pokoušel

soudruhovi Kádárovi vysvětlit, proč odmítáme zúčastnit se schůzky ve Varšavě. Soudruh Kádár s jeho vlastním taktem a trpělivostí naopak upozornil Dubčeka, že zdůvodnění a návrhy, které předsednictvo ÚV KSČ poslalo, jsou nerozumné, neodpovídají na návrh bratrských stran, a proto je nemůže přijmout ani ústřední výbor Maďarské sjednocené dělnické strany. Dodal, že zamítavý postoj předsednictva ÚV KSČ k návrhu pěti bratrských stran vytvořil od pondělka, tj. Od 8. července 1968, novou situaci.

Netajil se svým velkým zklamáním nad postupem vedení KSČ a přiznal, že by měl pro náš postup pochopení, kdyby se to bylo něčím rozumným zdůvodnilo, například, že je na přípravu krátká doba nebo že žádáme jiné místo, aby to nebylo ve Varšavě, ale v Praze, Soči nebo někde jinde. To by pochopili i ostatní a situace by se nesporně vyvíjela příznivěji. Avšak to, že jsme se odmítli vůbec schůzky zúčastnit, je těžko pochopitelné.

V závěru setkání Kádár znovu Dubčeka požádal, aby ještě jednou posoudil naše rozhodnutí a na schůzku jsme přijeli. Na závěr dodal, že východisko ze současné situace nevidí v tom, že by vedení KSČ zahájilo dvoustranná jednání s bratrskými stranami, ale v tom zúčastnit se schůzky, která je svolána a na kterou je KSČ pozvána.

Dubček však už nebyl svým pánem, už nerozhodoval, a tak nevyužil ani rady Jánoše Kádára. Situaci bezesporu v pozadí velmi negativně ovlivňoval ministr zahraničních věcí Jiří Hájek. Byl to hráč Františka Kriegela a západních rozvědek. Do schůzky se soudruhem Kádárem se vkládala naděje, že se snad podaří zasít semínka nedůvěry mezi spojence.

Hned druhý den, 14. července - poslali Dubček a Černík prostřednictvím našeho velvyslance Gregora v Polsku dopis L.I. Brežněvovi, který už byl ve Varšavě.

V dopise se pokoušeli zdůvodnit naši neúčast na Varšavské schůzce. Znova opakovali, že by prý byla nutná jiná příprava prostřednictvím dvoustranného jednání atd. Oba, Dubček i Černík, byli natolik drzí, že v dopise vyjadřují překvapení, že Varšavská schůzka už začala a že bude posuzovat situaci v ČSSR i bez zástupců KSČ. V dopise tvrdí, že naší straně nebylo vůbec oznámeno datum schůzky.

Ani s odstupem času, když se potvrdila Dubčekova naivita, hraničící se zradou, nedovedu pochopit, co ho vedlo k tak zjevné lži. To se nepoužívá ani v jednání s buržoazními stranami, natož v jednání s představitelem nám nejbližší strany.

Z celého předcházejícího jednání a psaní bylo jasné, kolik úsilí vynaložil Leonid Iljič Brežněv i

ostatní představitelé bratrských stran, aby přesvědčili vedení KSČ o nutnosti účasti na Varšavské schůzce. Nakonec se mu nehorázně tvrdilo, že jsme o datu schůzky nevěděli. V dopise se varuje, že postup pěti bratrských stran vyvolá novou vlnu, která by mohla posílit jak pravicové, tak i sektářské síly v zemi“. Na závěr se požaduje, aby se nepřijímaly žádné závěry, které by mohly zhoršit situaci v ČSSR a mezi bratrskými stranami.

Aby Dubček a Černík posvětili své varování spojenců, předkládá se 15. července 1968 předsednictvu návrh, aby byl zaslán dopis Varšavské schůzce. Žádá se, aby schůzka skončila ještě v tomto dni své jednání a nepřijímala žádné závěry k Československé socialistické republice. Znovu se navrhuje setkání delegace Komunistické strany Československa s delegací Komunistické strany Sovětského svazu, a to ještě tentýž den večer nebo zítra. Současně bylo uloženo, aby Smrkovský a další projednali s pracovníky rozhlasu, televize a tisku, že budou ve své činnosti vycházet ze stanoviska předsednictva ÚV KSČ a zdrží se komentáře zahraničních i domácích zpráv, které by mohly narušit přátelské vztahy se Sovětským svazem.

I toto rozhodnutí potvrzuje, že se pracovalo metodou dělat z kozla zahradníka. Smrkovský, který byl figurkou v rukou antisocialistických sil,

rozvířoval a vyvolával protisovětské kampaně, dostal úkol „umravnit“ sdělovací prostředky. Vzkaz do Varšavy současně oznamoval, že delegace KSČ je připravena navrhnout na tomto setkání, tj. se sovětským vedením, poradu bratrských stran socialistických zemí v ČSSR asi za 14 dní. Nemohlo se to přijmout, když to navrhovali spojenci?

Mnoho otázek by se bylo řešilo jinak, mnohé události by se vyvíjely odlišně, kdyby takový návrh vedení KSČ předložilo tehdy, kdy nás zvali na schůzku, kdy nám přišel první dopis. Myšlenku o mnohostranném jednání vyslovil za KS Francie i soudruh W. Rochel. Ne, tehdy se postupovalo furiantsky, namyšleně, neodpovědně se odmítaly všechny kontakty. Bratrské strany by jistě pozvání na takovou schůzku přijaly a mohl se vypracovat společný postup pro dobro Československa, pro věc socialismu.

Dopis do Varšavy za předsednictvo podepsali: Dubček, Svoboda, Černík, Smrkovský. Že ani nyní nebyl Dubček upřímný, že hrál jen o čas, to dokazuje i fakt, že tentýž den, tj. 15. července, poslal Alexander Dubček generálnímu tajemníkovi Rumunské komunistické strany Nicolae Ceausescovi dopis s návrhem na osobní setkání, popřípadě na jednání stranických delegací na nejvyšší úrovni v nejbližší možné době. Podobný dopis byl zaslán i předsedovi

Svazu komunistů Jugoslávie J. B. Titovi. I přes urážlivý postup Dubčka a dalších členů tehdejšího vedení vůči Sovětskému svazu, návrh na dvoustranné jednání i po Varšavské schůzce sovětsští soudruzi přijali s tím, že termín bude upřesněn.

Když se předsednictvu oznámilo, že ve Varšavě se bratrské strany bez naší účasti na plánovanou schůzku sešly a že budou posuzovat situaci v Československu, vypukla v předsednictvu mezi některými pravicovými elementy, jako Smrkovský, Kriegel, Špaček, Mlynář, doslova panika. Nevědělo se, co ze schůzky vzejde, co je v dopise, o němž jsme dostali informaci, že tam byl přijat Většina očekávala, hlavně pravicoví oportunisté, že nám oznamují, že je konec našeho experimentu a že pro ochranu socialismu musí přijmout důležité a rozhodné opatření. Předsednictvo přestalo o programových bodech jednat Dubček přestal předsednictvo řídit a nevěděl co dál. Nastala velmi zajímavá situace. Dubček seděl za stolem, hlavu opřenou o obě ruce, pak se sebral a odešel do své pracovny. Černík se vytratil za Dubčkem. Ostatní členové seděli a vedli neplodné řeči, co koho napadlo. Smrkovský stále meditoval a pak hlasitě konstatoval, že už nám nic nepomůže, že situaci může vyřešit jen příchod sovětských tanků a že on, chudák, bývalý pekař, takto skončí.

Zahrál směšnou komedii. Chytil se za srdce, předstíral záchvat a svalil se v zasedačce na jednací stůl. Probralo ho několik ironických poznámek, aby nehrál divadlo.

Kriegel, Špaček a Mlynář se tvářili, že je daný obrat nevzrušuje, ale bylo vidět, že se jen přetvařují a úporně přemýšlejí, zda by nebylo užitečné vytrazit se z budovy ústředního výboru, dokud je ještě čas. Dubček se vrátil do jednací místnosti a oznámil, že jednání přerušuje, pokud se nedozvíme, co se ve Varšavě stalo.

Předsednictvo se však nerozešlo. Seděli jsme a čekali na informaci o obsahu dopisu, který měl z Varšavy přivést soudruh Červoněnko.

Velvyslanec SSSR v ČSSR Stěpan Vasiljevič Červoněnko byl mimořádně čestný, pracovitý a blízký přítel Československa. Takových velvyslanců jako on, bylo v Československu určitě málo. Cítil a prožíval všechno to, co jsme i my prožívali a měl skutečně z vývoje v Československu strach. Pro naši stranu a pro československý lid vykonal obrovskou práci.

Bylo nám řečeno, že Červoněnko bude o obsahu dopisu informovat Dubčeka ještě tentýž večer. To se stalo asi po půl jedné po půlnoci. Smrkovský chtěl být stůj co stůj rozhovoru přítomen. A tak se násilně do kanceláře Dubčeka vtlačil. Když si Smrkovský poslechl obsah dopisu, který měl být oficiálně doručený až druhý den

ráno a zjistil, že bezprostřední nebezpečí nehrozí, nepočkal na Dubčeka, ale sám doslova vtrhl do zasedačky předsednictva, mezi dveřmi rozradostněně rozpřáhl ruce a zakřičel:

Je to dobré, nic se nestalo, tanky nepřijedou!"

Šestnáctého července 1968 odevzdal velvyslanec SSSR Dubčekovi dopis Varšavské schůzky pěti bratrských stran, adresovaný Ústřednímu výboru Komunistické strany Československa. Obsah dopisu byl později zveřejněn. Po seznámení se s obsahem dopisu bylo jasné, že bratrské strany jsou znepokojeny a opět nás vyzývají, aby vedení KSČ přijalo pro záchranu socialismu důležitá opatření. V dopise se psalo, že i přes usnesení květnového zasedání ÚV KSČ, které ukázalo na hrozbu ze strany pravicových a oportunistických sil jako na hlavní nebezpečí, stupňující se útoky reakce nenarazily na odpor. Bratrské strany reagovaly na kontrarevoluční pamflet 2 000 slov, v němž, jak psaly, je obsažena otevřená výzva k boji proti komunistické straně, proti ústavní moci, výzva ke stávkám a nepořádkům. Upozorňovaly, že tato výzva je vážným ohrožením strany, Národní fronty a socialistického státu, pokusem o nastolení anarchie, že je to organizačně politická platforma kontrarevoluce.

Znovu a znovu nás upozorňovaly, že celý

průběh událostí v posledních měsících v Československu ukazuje, že síly kontrarevoluce podporované imperialistickými středisky rozvinuly široký útok proti socialistickému zřízení a nenarazily na odpor strany a lidové moci. Vyjádřily znepokojení, že situace, která vznikla, je velkou hrozbou základům socialismu v Československu, což ohrožuje i společné životní zájmy ostatních socialistických zemí.

„Národy našich zemí“, uvádělo se v dopise, „by nám nikdy neodpustily lhostejnost a lehkomyšlnost tváří v tvář takovému nebezpečí.“ Upozorňovaly nás, že každá z jejich stran má nejen odpovědnost vůči své dělnické třídě a svému národu, ale i vůči mezinárodní dělnické třídě a světovému komunistickému hnutí a nemůže se vyhnout závazkům, které z toho vyplývají. Z dopisu bylo úplně jasné, že když Československo, vedení strany a státu neudělají pořádek, nemohou nechat probíhat živelný vývoj v Československu a budou muset přijmout rozhodná opatření.

Dnes i méně zkušený politický funkcionář těžko pochopí, jak je možné, že tak závažným slovům, upozorněním a prosbám, nevěnovalo vedení strany a státu patřičnou pozornost. Taková je skutečná pravda o nepravdě, která se později rozšiřovala o přípravě Varšavské schůzky, o sabotáži a hazardu, který vedení Komunistické

strany Československa v čele s Dubčekem udělalo tím, že se této schůzky nezúčastnilo. Události v Československu se řítily obrovským tempem do katastrofy. Svolání Varšavské schůzky a hlavně naše odmítnutí využívali a hlavně zneužívali pravicoví oportunisté k boji proti všemu, co se jim stavělo na odpor. Zradu vydávali za zásluhy, ze starých zrádců se rodili noví hrdinové.

Dubčeka nic neznepokojovalo. Nebyl schopen rozkazovat ani zakazovat. Byl přesvědčen, že tvoří novou budoucnost, ale obnovoval minulost. Jestliže to nechápal, nevěděl, pak to jen dokazuje, že KSČ a její ústřední výbor neměly schopného prvního tajemníka. A pokud věděl, co se odehrává, vědomě kontrarevoluci pomáhal. Jiné vysvětlení těžko najít. Ješitnost mu bránila přiznat si neschopnost a strach ze ztráty pochybné slávy mu nedovolil zakázat protisocialistické činy a protistranické útoky.

Po okresních konferencích strany aktivita okresních výborů rychle odpadla. Vzplanutí a nadšení, které vzniklo po květnovém zasedání, se rychle utlumilo, protože nikdo to, co se vyhlášovalo, nerealizoval. Zasedání přijalo stanovisko, že hlavní nebezpečí hrozí zprava, ze strany pravicových sil. V praxi se však dále pokračovalo tak, jako že hlavním nebezpečím jsou levicové síly. Ty se skandalizovaly a pronásledovaly.

Krajské konference už tolik otevřené ani bojovné jako okresní konference nebyly. Zde se už otevřeně prosazovaly snahy - a to byl hlavní cíl pravicových oportunistů na krajských konferencích - skandalizovat každého čestného komunistu, který by mohl být zvolen za delegáta na sjezd. Plně se podporovali jen ti, o nichž se vědělo, že budou zastávat revizionistickou linii. Demagogie vítězila nad pravdou, hloupost nad rozumem.

Dne 9. až 11. července 1968 se v Bratislavě konala celoarmádní konference komunistů. Delegaci, kterou schválilo předsednictvo strany, tvořili Oldřich Černík, Vasil Bil'ak, Martin Dzúr. Některá vystoupení na konferenci byla přímo otřesná. Bylo to období, kdy v Československu skončilo vojenské cvičení armád Varšavské smlouvy. Odsun vojsk probíhal podle plánu, ale pro kontrarevoluční síly to bylo zdlouhavé a pro jejich záměry nebezpečné. V přítomnosti spojeneckých vojsk viděly pro sebe značné riziko a potřebovaly velmi rychle dostat spojenecká vojska, která se účastnila cvičení, z republiky. Vzpomínám si, jak jeden delegát, vysoký důstojník, navrhl, aby ministr národní obrany ČSSR trval na urychleném odsunu a v zájmu rychlejšího odchodu spojeneckých vojsk z ČSSR, aby uvedl Československou armádu do stavu bojové pohotovosti.

Po vystoupení tohoto důstojníka, který žádal na ministrovi obrany tuto nehoráznost, za kterou by měl být okamžitě vyloučený ze strany a postavený před vojenský soud, vystoupil jistý důstojník z pohraničních vojsk, myslím, že se jmenoval Kulko, a žádal, aby vystoupení předcházejícího důstojníka bylo vyškrtáno z protokolu. Prohlásil, že takový postoj je hanbou komunisty v armádě. Pro většinu přítomných bylo přímo šokující, že když se o návrhu Kulky hlasovalo, tak 120 delegátů hlasovalo pro to, aby vystoupení uvedeného provokatéra, tj. aby ministr národní obrany Martin Dzúr uvedl armádu do pohotovosti proti Sovětskému svazu, zůstalo v protokolu zapsáno. Ani tato informace Dubčeka neznepokojila. To se považovalo za součást obrodného procesu a za projev demokraticismu.

V době konference přicházelo mnoho telegramů z různých závodů, které pozdravovaly a povzbuzovaly účastníky konference. Jménem celých mnohatisícových kolektivů vyslovovaly svou věrnost obrodnému procesu. Některé závody jsem znal. Nechtělo se mi věřit, že by to mohly napsat. Dal jsem několik telegramů osobně prověřit. Zjistilo se, že telegramy neposílali žádní pracující. Pravičáci měli všude pár svých přívrženců, a tak dva, tři takové provokační telegramy svévolně posílali jménem celých

kolektivů závodů, stranických organizací, odborových a mládežnických organizací a vedení závodů. Současně je posílali do sdělovacích prostředků a rozhlas a televize je s velkou radostí zveřejňovaly jako hlas pracujících. Tak se dezorientovala společnost tak se vytvářelo veřejné mínění, které nemělo nic společného se skutečným míněním lidí. Každá lež, podvod, všechno, co sloužilo kontrarevoluci, co oslabovalo jednotu strany a lidu, jim bylo dobré a přípustné. To se nazývalo svobodou, „otevřenou politikou“.

Tlak na urychlené svolání sjezdu se motivoval a zdůvodňoval především tím, že k 50. výročí vzniku Československé republiky je nutné dořešit i státoprávní uspořádání. Bylo jasné, že k tak závažné otázce by se sjezd strany vyjádřit měl. Pro antisocialistické síly to však byla jen záminka. Potřebovaly sjezd hlavně proto, aby ústřední výbor mohly ovládnout pravicově oportunistické síly. Svolání sjezdu schválilo dokonce i vedení přípravného výboru sociální demokracie.

Na ústředním výboru se jednalo mezi předsedou přípravného výboru sociální demokracie Zdeňkem Bechyněm a tajemníkem ÚV KSČ Zdeňkem Mlynářem. K tomu byla, jak už jsem se zmínil, na ÚV KSČ vyhrazena místnost kde k takovým schůzkám docházelo. Z jednoho jednání se mi dostal do rukou stručný, ale

příznačný zápis, originál, který dal Mlynář Smrkovskému. Pro dokreslení situace ho celý ocitují:

1. Vzhledem k situaci jsou ochotni (rozuměj sociální demokraté) zatím přerušit činnost až do sjezdu KSČ, a to za předpokladu, že od Dubčeka obdrží záruku, že po sjezdu bude moci sociální demokracie pokračovat v činnosti. V žádném případě nehodlají zastavit činnost sociální demokracie u nás natrvalo.

2. Podle dosud projednaného plánu bude 17. srpna 1968 v Praze ustavující schůzka ústředního výkonného výboru sociální demokracie. Na této schůzce bude zvoleno patnáctičlenné představenstvo a pětičlenné předsednictvo. Předsedou bude i nadále Zdeněk Bechyně. Jako hosté budou na ustavující schůzi přítomni tři bývalí funkcionáři sociální demokracie ze Slovenska, kteří potom po sjezdu utvoří samostatnou sociálně demokratickou stranu na Slovensku.

3. Sjezd slovenské sociální demokracie se bude konat do konce tohoto roku a bude na něm zvolen sedmašedesátičlenný ústřední výbor.

4. Dosavadní početní stav a struktura sociální demokracie:

a/ desetičlenný přípravný výbor v Praze

b/ pětičlenné krajské výbory v jednotlivých krajích Čech a Moravy a pětičlenné obvody

výbory

Okresní výbory jsou k dnešnímu dni založeny ve více než polovině republiky. Mimoto existuje 230 místních a závodních organizací sociální demokracie. Počet členů v republice není dosud znám.

Bechyně poukázal na to, že na pokyn ÚV KSČ má ministerstvo vnitřní zjišťovat stav členstva sociální demokracie v jednotlivých krajích a okresech. Činnost v posledních dnech: Dne 18. července 1968 - schůzka přípravného výboru a předsedů jednotlivých krajských výborů, 18. července 1968 večer - aktiv funkcionářů strany a vedoucích jednotlivých krajů, celkem přítomno 135 funkcionářů. Sedmadvacátého června 1968 se konal celoobvodní aktiv funkcionářů ROH Praha 8, celková účast 300 funkcionářů, referoval předseda Ústřední rady odborů Karel Poláček. Po diskusi byla vypracována rezoluce, obsahující celkem čtyři body, v níž žádají povolit stávky, uzákonit je, vytvořit finanční prostředky pro stávkový fond, revidovat činnost strukturu složení milic a zároveň doplnit tuto službu jinými politickými organizacemi v rámci Národní fronty a podřídit Lidové milice Národní frontě. Další požadavek na zvýšení dělnických mezd.

5. Podle oznámení Zdeňka Bechyně nehrozí okupace sovětskými vojsky. Ta budou jen strašit. Tuto zprávu obdržel Bechyně od důležité osoby z

Londýna. Dále Bechyně oznámil, že někteří bývalí funkcionáři sociálně demokratické strany se hodlají vrátit z emigrace. Jde zatím o profesora Marka, Václava Holuba a Lůžu.

Zapsáno v Praze dne 25. července 1968

* * *

Dubček tuto informaci znal, ale nevěnoval ji žádnou pozornost. Začínal mít strach ne z kontrarevolučních sil, ale z kritiky těch soudruhů, kteří ukazovali na nebezpečí zprava. Budoucí generace budou při studiu dějin strany asi těžko chápat a budou si bezesporu klást otázku, proč na vysloveně provokační jevy a činy pravicových oportunistů nereagovaly zdravé síly ve straně a zejména v předsednictvu Ústředního výboru KSČ. Stejně tak bude těžké pochopit, proč mnohé závěry a usnesení přijaté předsednictvem strany ale i ústředním výborem byly v rozporu se skutečností.

Nechci ospravedlňovat jiné, ani sebe. Přiznal jsem to i při prověrce, že na chybách mám svůj podíl. Žili jsme v jakémisi neskutečném světě. Jako by nás ovládala a manipulovala s námi neviditelná síla. Stále jsem čekal a věřil, že se Dubček vzpamatuje. Události se vyvíjely tak rychle, že jsme často stačili věci jen registrovat, ale nemohli jsme je už napravit a vrátit do správné polohy. Navíc Dubček často svévolně měnil smysl usnesení. Mnohé otázky se dostaly

na program jednání předsednictva bez přípravy, bez písemného návrhu na usnesení. Diskuse k tomu byla nesourodí Marxisticko-leninská část předsednictva byla zaskočena a pravicová část předem svůj postup sjednotila. Navíc byla Dubčekova závěrečná slova většinou tak nejasná, doslova zmatená, že se nevědělo s kým a s čím souhlasí a s kým a s čím nesouhlasí. Nakonec se řeklo „potom se to stylisticky upraví a vyčistí“. Druhý den Dubček a jeho pomocníci usnesení „upravili a vyčistili“ podle vlastních politických představ Stalo se, že když jsem po týdnu dostal zápis, nemohl jsem se poznat často tam bylo něco úplně jiného, zejména závěry, než o čem se jednalo a jaké závěry byly přijaty. V tom jsou chyby i v archívních materiálech.

Je třeba také dodat, že mnohá důležitá politická rozhodnutí přijímala skupina Dubček, Černík, Mlynář, Špaček a vydávalo se to za rozhodnutí vedení strany. Když jsme to kritizovali, zdůvodňovalo se to nevyhnutelností rychle reagovat i tím, že předsednictvo má právo dané rozhodnutí dodatečně zrušit To byla sice pravda, ale zpravidla už se nedalo nic dělat, chyba se nedala napravit. Události plynuly tak rychle, že zrušit rozhodnutí svévolné skupiny by nepřineslo nic, jen větší podezřívání jeden druhého. A tak zrušit staré rozhodnutí dané skupiny by mělo asi takový účinek, jako přivázat

utrženou hrušku zpátky na strom a čekat, že dále poroste. To a mnoho jiných problémů, které způsobovaly špatné metody práce, v nás vyvolávalo depresi, bezmocnost, zbytečnost být členem vedení strany. Několikrát jsem Dubčeka prosil, aby si uvědomil, že vývoj v KSČ a tím i v celém Československu spěje ke katastrofě. Nabádal jsem ho, aby se vzpamatoval dokud je čas a začal organizovat proti kontrarevoluci zdravé síly. Vypracoval jsem a dal Dubčekovi písemný návrh politických, organizačních a kádrových opatření, co by bylo třeba dělat, aby se zastavil nástup kontrarevolučních sil. Dubček návrh jen očima přeletěl a řekl, že je to zbytečné a předčasné. Jeho víra v sebe samého, ve svou autoritu, byla chorobná. Moje chyba byla snad i v tom, že jako jeho bývalý blízký spolupracovník jsem netaktizoval, nechválil ho, ale otevřeně s ním hovořil o jeho chybách a omylech. Postupně to vedlo ne k soudružskému sblížení, k pochopení, jak by tomu mělo mezi komunisty být, ale k odcizení. Dubček se začal vyhýbat rozhovorům se mnou a každou radu odmítal. Přítelem se mu stal ten, kdo ho chválil, oslavoval, ale kdo měl kritické připomínky, stával se politickým odpůrcem a pak i nepřítelem.

Na jednom červencovém jednání v předsednictvu strany jsem mu otevřeně před ostatními členy předsednictva řekl, že se bojím,

aby se Dubček svým počínáním a postupem nestal československým Nagyim. Tím jsem ztratil jeho poslední sympatie a důvěru. Při jiné příležitosti jsem mu radil, aby nepodléhal falešným oslavám jeho osoby a na to mi řekl, že mu jeho slávu závidím, že nechápu oč jde.

Vzrušeným hlasem křičel:

„Když budu slavný já, bude slavná i strana a ty to nevidíš a nechápeš“.

Po zveřejnění 2 000 slov a po dopisu Varšavské schůzky pěti bratrských stran, po situaci, jak se vyvíjela po krajských konferencích, bylo nutné přemýšlet, jak dál pokračovat, jakou taktiku zvolit. Jednu dobu jsem byl rozhodnut, že se vzdám všech funkcí. Vyplývalo to z toho, že jsem cítil marnost svého úsilí, že nic nemohu změnit a situaci usměrnit. Slovensko se dalo udržet, udusit kontrarevoluční síly, ale hrozilo, že odepřením poslušnosti vyvolám znovu reakci pravicově oportunistických sil, obvinění ze slovenského nacionalismu, což mohlo způsobit roztržku mezi českým a slovenským lidem. Prožíval jsem těžké dny.

Ministr vnitra Josef Pavel přestal sledovat západní rozvědky, dokonce stíhal ty, kteří to dělali, ale o to víc sbíral informace o marxistickoleninských silách. Soudruh Šalgovič, který se stal jeho náměstkem, dělal, co mohl, aby udržel a usměrňoval zdravé síly na ministerstvu vnitra.

Pomáhal zdravým silám ve straně a společnosti, ale jeho možnosti byly omezené. Naproti tomu ministr Pavel každou schůzku, besedu či setkání blízkých soudruhů a zdravých sil, o kterých se dozvěděl, hlásil Kriegelovi, Smrkovskému a oni strašili Dubčeka, že se vytváří protistranická frakce. Vypracoval se dokonce návrh na vytvoření jakéhosi „střediska“, v němž se měly soustředit zdravé síly, prý na ochranu před útoky pravicových sil, tedy ne izolovat kontrarevoluční síly, ale marxisticko-leninské. Mělo to zastříť snahu o včasné zřízení koncentračního tábora pro zdravé síly, kdyby se stavěly na odpor kontrarevoluci. Může vzniknout otázka, proč se to nezveřejnilo? Tato fakta se nepublikovala ani po potlačení kontrarevoluce, aby široké masy nežádaly postavit Dubčeka a další před soud a spravedlivě je potrestat

Byly to těžké a mučivé chvíle. Viděl jsem, jak kontrarevoluce každým dnem nabírá síly a naivně jsem si myslel, že odstoupením z funkce se zbavím kolektivní odpovědnosti. Byl jsem si však vědom, že takových, jako jsem já, jsou tisíce a že svým krokem mohu způsobit ne posílení, ale oslabení zdravých sil a jejich dezorientaci.

Došel jsem k závěru, že naším společným úkolem musí být zabránit tomu nejhoršímu, občanské válce. Politika je věc rozumu, reálných faktů a ne osobních pocitů. Politik musí

odhadnout směr cesty, její schůdnost, rozeznat, kam vede a zda nevede do slepé uličky či dokonce do propasti. Byl jsem přesvědčen, že Dubčekova cesta vede do propasti a že tato propast je už blízko.

Nikomu, kdo sledoval v Československu v roce 1968 v letním období vývoj, nemohlo ujít, že antisocialistické síly jdou na hazard, že kontrarevoluce se připravuje na rozhodující úder. Jejich plán byl sice riskantní, ale měly tak vlivné spojence v nejvyšších stranických a mocenských orgánech, že měly značné naděje na úspěch. Taktika pravicově oportunistických a revizionistických sil byla přizpůsobena československé realitě. Byly si vědomy, že otevřený boj proti KSČ je v zárodku odsouzen k neúspěchu, protože strana má v československém lidu hluboké kořeny. Socialismus se stal věcí drahou všem pracujícím. Přátelství a spojenectví se Sovětským svazem je pro převážnou většinu československého lidu hodnotou posvátnou.

Kontrarevoluční síly věděly, že na tyto hodnoty nesmí útočit v otevřeném boji. Chopily se příležitosti, když strana byla oslabena a musela napravovat chyby minulých let. Reakce začala bojovat za „lepší stranu“, za „stranu bez chyb“, za kádry „s čistýma rukama“. Aby se oslabil vedoucí úloha strany, bojovalo se proti třídní kádrové politice. Aby se oslabil jednota strany a

státní disciplína, prohlašovala se diktatura proletariátu za přežitek. Demokratický centralismus se prohlašoval za nástroj potlačování demokracie. Anarchie se vydávala za projev svobody. Duchovní teror za vnitrostranickou demokracii, ideová rozplizlost za tvůrčí myšlení, revizionismus za původní marxismus, kontrarevoluce za revoluci. Pomlouvám Sovětského svazu se považovalo za projev suverenity atd. Vše se promísilo. Jen málo lidí rozeznávalo, co je rub a líc, co je pravda, co polopravda a co je lež. Vyvolávala se nenávist vůči každému, kdo měl jiný názor, než byl názor pravicově oportunistických a revizionistických sil. Rozpoutaly obrovský duchovní teror. Kdo jim nezapadal do hry, nemilosrdně ho likvidovaly. Desítky čestných lidí dohnaly k sebevraždě. Hlásaly tolerantnost, ale ta mohla platit jen vůči nim. Samy používaly každou lež, klam, demagogii pro skandalizaci, pro potlačení pravdy.

Každému, kdo si chce potvrdit fakta toho, co říkám, stačí, aby si zalistoval v tisku, přečetl tehdejší noviny, poslechl si záznamy, které se vysílaly v rozhlasu a televizi. Přitom se mnoho dokumentů už ztratilo. Vzpomínám si například, kdy hlasatel slovenské televize odmítl přečíst oficiální zprávu, protože ve zprávě byla zmínka o protisocialistických silách. Vysílalo se hlavně to, co bylo proti socialismu. Začaly se přehodnocovat

dějiny strany a její činnost Zpochybňovala se dějinná úloha Klementa Gottwalda a celý protifašistický boj. Na programu se objevila kritika združstevňování vesnic. Zveličovala se každá chyba či omyl a revoluční zákonnost se vydávala za svévoli. Veřejně se požadovalo nahradit škody každému, kdo se cítil být revolučními opatřeními od Února 1948 poškozen. Vesnice sice na různé výzvy nereagovala, ale plánovitě si připravovala půdu pro vyvolávání nepokojů mezi družstevníky.

Církev, která má tisíciletou zkušenost, postupovala opatrně, ale v pozadí se připravovala včas zasáhnout a otevřeně vstoupit na politickou scénu. Kalkulovalo se s tím, že v každé společnosti jsou skupinky, které jsou z různých příčin nespokojené a jen čekají na svou příležitost Antisocialistickým silám šlo o to, aby pod heslem „vylepšení socialismu“ mohly změnit ideové zásady, na kterých stojí marxisticko-leninská strana, změnit politické základy, na kterých se buduje socialismus. Všechno se odehrávalo pod legendou obrody socialismu. Forma mohla zůstat, bojovalo se o změnu obsahu. Za normální situace každý rozumně uvazující člověk ví, že tak, jako není možné vyhodit z písně slova, tak není možné mluvit o budování socialismu a současně ideově a politicky oslabovat komunistickou stranu, neuznávat úlohu dělnické třídy ve

společnosti a oslabovat přátelství se Sovětským svazem. A přece se tato nelogičnost v Československu v létě 1968 ujala a dočasně uplatňovala.

Dubček se tvářil, že to nevidí. Snad to skutečně nevnímal nebo věřil, že to jsou okrajové jevy. Jedno i druhé však dokazovalo, že nebyl schopen analyzovat politickou situaci a že funkce, která mu byla svěřena, byla nad jeho síly. Člověk i kolektiv, včetně vedení strany, se může dopustit chyb, omylů, udělat dokonce hloupost Nikdo, kdo něco dělá, kdo pracuje, kdo rozhoduje, se toho nemůže absolutně vyvarovat Nikdo není neomylný. Pouze papež to o sobě tvrdí a právě to dokazuje, že se mýlí. Avšak z chyb a omylů je třeba se umět poučit a ne si myslet, že jsem neomylný a dělat ještě větší chyby a hlouposti.

V létě 1968 se však už nedělaly jen politické chyby a omyly, ale vznikaly celé šňůry zákeřných rozhodnutí, z nichž se dláždila tragická cesta jak pro stranu, tak i pro socialistický stát. V takových podmínkách a v takové politické atmosféře se připravoval sjezd strany, který měl určit linii budování socialismu „s lidskou tváří“. To vše mělo posloužit výběru a volbě takových delegátů na sjezd, kteří by se dali lehko zmanipulovat k volbě ústředního výboru složeného z lidí s takzvanými „čistými rukama“ Tato promyšlená apolitická zásada měla znemožnit, aby do

ústředního výboru byli zvoleni lidé, kteří léta poctivě bojovali za marxisticko-leninský charakter Komunistické strany Československa, za pevné přátelství se Sovětským svazem, za budování socialismu na vědeckém světovém názoru. Nešlo o nic víc a o nic méně, než o to, aby se budoucí ústřední výbor stal poslušným nástrojem bloku pravicově oportunistických, revizionistických a antikomunistických sil. V Československu měl vzniknout ústřední výbor komunistické strany, který odhlasuje všechno, co bude sloužit kontrarevoluci.

KSČ se tak měla stát praktickým vzorem pro dávno vypracovanou ideu eurokomunismu. Po sjezdu strany se měl v tomto duchu dělat výběr kandidátů na poslance a uskutečnit volby do národních výborů a do nejvyššího zákonodárního sboru - Národního shromáždění. Orgány nově zvolené v „demokratických, svobodných volbách“ by nebyly orgány pro ochranu socialismu, ale pro jeho postupnou likvidaci. Na programu byla změna ústavy směrem k posílení kapitalistických prvků a oslabení socialismu. Vytvoření podmínek pro vystoupení Československa ze socialistického společenství, z Varšavské smlouvy a vyhlášení falešné neutrality mělo být jen tečkou pro zakončení zločinného protilidového plánu. Měl to být vzor pro „pokojnou kontrarevoluci.“

Každý, kdo by se postavil proti těmto

záměrům, by byl legálně, podle zákona na ochranu republiky, likvidován jako protistátní živel. Kdyby tomu chtěli spojenci zabránit, mohli by oficiálně takzvaně svobodně zvolené orgány - ústřední výbor i parlament - požádat o pomoc „svobodný svět“. To se už na ministerstvu zahraničních věcí nezakrytě připravovalo. Při jedné příležitosti, kterou ještě později uvedu, mi to přiznala i Dubčekova manželka, která na mírové slavnosti v Líšni u Brna vyslechla rozhovor Kriegla a Smrkovského.

Aby se mohla reakce rychle vypořádat s nepohodlnými členy strany a občany republiky, pustila by ze řetězu různé kriminální živly a všechny ty, kteří se cítili ukřivdění, že jim na dvacet let pracující lid odebral moc. Vědomě se zastíralo, že v republice i v naší společnosti existují takové socialismu cizí jevy, jako je úplatkářství, příživnictví, rozkrádači, lidé morálně rozložení a že se všechny tyto skupiny staly velmi horlivými bojovníky za obrodu socialismu. Co taková individua dokáží, to už se v dějinách nejednou ukázalo. Byli jsme už toho svědky v Chile, kde prezident Salvador Allende vládl pouze rok. Kontrarevoluce stačila za pár dní a nocí povraždit desetitisíce pokrokových lidí. Tisíce se staly neznámými a statisíce byly zavřeny do koncentračních táborů. Jak by se mstili v Československu, to je těžké odhadnout

Ale byly by to dny a noci nepředstavitelných hrůz. Je jasné, že pokrokoví lidé, komunisté i nekomunisté, by se v Československé socialistické republice nedali zahnat jako ovce do ohrady, bránili by se a dříve či později by pravda vyšla najevo. Specifičnost plíživé kontrarevoluce je v tom, že se tváří jako vlk v Červené karkulce. Vydává se za dobrou babičku, ale v určitý čas se musí odhalit. Dosáhnout změny politického režimu pomocí nejvyšších orgánů strany a státu se jim krok za krokem dařilo.

Tomu, kdo pohnuté dny a měsíce roku 1968 neprožil, se mohou podobné úvahy a plány plíživé kontrarevoluce zdát jako nereálné a neuskutečnitelné. Tato úvaha je správná za předpokladu, že rozhodující mocenské řídicí orgány normálně fungují. Pravda je však taková, že začátkem července 1968 už byly tyto orgány tak ochromeny, že přestaly plnit své úkoly, přesněji řečeno, plnily ne revoluční, ale kontrarevoluční funkce. Stav, jaký vznikl v ústředním výboru KSČ a v jeho předsednictvu, ve vládě, v nejvyšším zákonodárném sboru Národním shromáždění, v Národní frontě i v oblasti zahraniční politiky, je výstižně a pravdivě shrnut v Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu Komunistické strany Československa.

Předsednictvo ústředního výboru se pouze

scházelo, diskutovalo, přijímalo usnesení, ale už o ničem nerozhodovalo a hlavně - nemělo sil, aby dbalo na plnění svých usnesení. Pravičáci v předsednictvu jen různými takzvanými ústupky v slovních slibech zastírali zločin, který páchali a získávali potřebný čas. Každý den jim byl dobrý. Dubček byl tak opilý slávou, že neviděl a nechápal, že i jeho sláva je jen kouřovou clonou, za kterou se připravuje zločin československého lidu. Dubček byl už jen zástěrkou pro kontrarevoluci, aby pod tímto praporem mohla dobýt moc a kdyby to bylo třeba, tak byla ochotna obětovat i jeho. „Dubčekem proti Dubčekovi“ - takové bylo heslo v červenci 1968.

Dubček však stále věřil, že vše drží v rukou, i když už nedržel nic. Zařadil se mezi ty historické osobnosti, o nichž vznikl pravdivý názor:

„Mnozí si mysleli, že by mohli vládnout, než začali vládnout“

Praxe ukázala, že vše, co mu bylo svěřeno, bylo nad jeho síly i nad jeho intelektuální schopnosti. Bylo jasné, že nemáme dost vlastních sil zabránit katastrofě. Ve vedení předsednictva měli převahu pravičáci, vláda na tom byla ještě hůře. Národní shromáždění ovládl Smrkovský a jeho společníci, Národní frontu Kriegel, ministerstvo zahraničních věcí Hájek. Aby se věci legalizovaly, vyhlásila pravice, že ústřední výbor ztratil důvěru a nemá právo o životních otázkách

státu rozhodovat Aby se zakrylo chybné usnesení předsednictva o varšavské schůzce, aby byl ústřední výbor donucen toto usnesení potvrdit, byli na jednání ÚV KSČ přizváni pravicoví delegáti zvolení na XIV. sjezd strany. Každý to pochopil tak, že mají dávat pozor, jak kdo bude v ústředním výboru hlasovat Dalším způsobem nátlaku bylo organizování takzvaných dělnických delegací, které přicházely na Pražský hrad, nechali si vyvolat jednotlivé členy ústředního výboru a „tlumočily" jim názor jejich pracoviště, že je nutné odmítnout Varšavskou schůzku. Byl to dobře a promyšleně organizovaný psychologický nátlak.

Stále častěji se ozývaly hlasy, jak situaci zachránit pomocí spojenců. Lidé byli rádi, že v Československu je cvičení vojsk Varšavské smlouvy. Objevily se první návrhy odpovědných činitelů, aby se písemně požádali spojenci o pomoc. Došel jsem k závěru, že situaci bude třeba nechat v Praze tak, jaká je, že ji neovlivním, že je třeba starat se hlavně o poměry na Slovensku. Připravit slovenský sjezd strany tak, aby se nestal sjezdem kontrarevoluce.

Českoslovenští historici si jistě důkladně prostudují obsah denního tisku. Budou zkoumat, co se všechno v letních měsících 1968 psalo. Budou však chybět souhrnné televizní a rozhlasové záznamy. Snad se najde dramatik a

režisér, kterému se podaří umělecky ztvárnit období roku 1968 i začátek roku 1969. Bylo by to velké drama, ale poučné.

Vedení strany nejenže situaci ve straně a státě neusměrňovalo, ale nedovedlo ani posoudit, co se děje. Bylo sice oslavované, ale ne lidem a ne za jasný program, ale proto, že proti narůstající anarchii nic nepodnikalo. Situaci už drželo v rukou druhé centrum, které se v Československu vytvořilo. Mezinárodní dobrodruh, zarytý sionista František Kriegel. Ambiciózní, přesvědčený o své nedoceněné velikosti, slabý, kolísavý, přelétavý Josef Smrkovský. Zkušený, dobře maskovaný, ale vždy věrný sociální demokracii a revizionistickým tendencím Jiří Hájek. Po kariéře toužící a tomuto cíli ochotný obětovat všechno, i socialismus, Ota Šik, Jiří Pelikán, Zdeněk Mlynář, vypočítavý Čestmír Císař, Novotného korunní princ Martin Vaculík tvořili jádro druhého centra. Dubček, Černík a další větší či menší skupiny se postupně změnili jen na figurky, které sice na scéně vystupovaly v rolích králů, kancléřů, ministrů, ale režisér, ten, který figurkami posunoval, byl František Kriegel. On sám byl řízený velvyslanectvím USA.

Ve druhé polovině července 1968 existoval takový stav, že žádný politický a mocenský orgán v Československu nebyl schopen ani registrovat, natož analyzovat danou situaci a čelit útokům,

kteře se denně valily proti straně, základům socialistického státu, proti Svazu sovětských socialistických republik. Kromě útoků, které vedly oficiální, státní sdělovací prostředky, rozhlas, televize, noviny, vstupovali do boje „aktivisté“, kteří na všech důležitých pracovištích působili proti zájmům lidu a socialismu. Pozitivní a varovný hlas poctivých lidí se nemohl uplatnit, okamžitě byl překřičen. Sdělovací prostředky pravdu zatajovaly, překrucovaly a lež vydávaly za hodnověrnou informaci. Bylo to období, kdy se slepovaly a konstruovaly různé protistranické rezoluce. Vyrábělo se nespočetné množství falešných obvinění proti funkcionářům a stranickým orgánům a stranické schůze se ještě znásilňovaly, aby podobné rezoluce a obvinění odhlasovávaly. Každý, kdo si vymyslel nebo zkombinoval něco, co by poškodilo autoritu strany a socialismu, byl ve sdělovacích prostředcích hrdina. Kdo chtěl z marxistických a leninských pozic stranu a socialismus chránit, byl vyhlášen za dogmatika, kariéristu nebo za zastalého hlupáka. Dovoleno bylo všechno, každá rána pod pás. Za písemný souhlas s pravicově revizionistickými názory se vydávaly dokonce i prezenční listy o účasti na členských schůzích.

Pravice stupňovala duchovní teror, společenská atmosféra se stávala nedýchacelnou.

Barikáda na Vinohradské třídě v Praze před Československým rozstátem.

Celý smysl této rafinované taktiky byl v tom, aby se co nejvíce lidí zastrašilo, dezorientovalo a donutilo stáhnout ze scény, zahnat lidi do pasivity. Tato taktika se pravici dařila a mnoho lidí se jim podařilo do pasivity dostat. Mnoho dobrých, čestných a socialismu oddaných lidí, když vidělo, jak z podzemí vylézá všelijaká havěť i to, že oficiální orgány strany a státu, které měly socialismus bránit, ho nebrání, ale naopak, útoky proti socialismu trpí a tyto útoky přecházejí mlčením, upadlo do apatie, zlosti, bezradnosti a čekalo, co se stane. Zachovávali si jen jednu naději, že tato situace nemůže dlouho vydržet, že se dříve nebo později někdo najde a řekne, co je třeba dělat a oni pak pomohou. Na ústřední výbor docházely tisíce dopisů, v nichž se kritizovalo, co se v republice děje, jak se hanobí socialismus. Současně se v dopisech vyjadřovala i prosba, aby vedení strany něco podniklo. Škoda, že se nezachovaly. Z tisíců dopisů se vybíraly jen takové, které psali pravičáci, kde chválili vedení za odvalu a modernost, a to se popularizovalo. Většina dopisů však byla kritická a ty se rychle skartovaly. Množství dopisů obdržely i zastupitelské úřady spřátelených zemí. Zejména sovětskému velvyslanectví byly zasílány dopisy a přicházely i delegace s prosbou, aby velvyslanectví informovalo Komunistickou stranu Sovětského svazu a sovětskou vládu o nebezpečí,

kteřé Československu hrozí.

Navzdory snaze, kterou pravice vyvíjela, existoval čilý styk mezi družebními kraji, okresy a závody. Známý list pražských pragováků vyvolal sympatie a naději, že se něco pozitivního stane, ale obrovská, přímo živočišná nenávisť, kterou pravice rozpoutala proti pragovákům, tyto naděje zmařila. Každému, kdo se opovážil pragováky obhajovat, se vyhrožovalo a nezakrytě doporučovalo a vyzývalo, aby se tito občané včas z Československa vystěhovali. Vylepšený, takzvaný demokratický socialismus „socialismus s lidskou tváří“, veřejně československé vlastence zbavoval práva na státní občanství a mnohé prohlašoval za zrádce. To byl vzor nové demokracie.

Vedení strany mlčelo. Poctivých lidí se nezastalo. Naopak, začalo upozorňovat na nebezpečí zleva, což v tehdejších podmínkách a terminologii znamenalo, že hrozí nebezpečí od věrných komunistů. Dubček, Smrkovský a Kriegel hystericky dramatizovali nebezpečí, které prý hrozí sionistům. Skutečné nebezpečí se zastíralo a odhalovalo se tam, kde neexistovalo. Ve druhé polovině července 1968 mne navštívila skupina bývalých partyzánských velitelů. Soudruzi František Hagara, František Mišeje, Ernest Bielik a další přišli nabídnout svou pomoc a žádali, aby se proti hrozivé katastrofě přijala

účinná opatření. Silný tlak, aby se Ústřední výbor KSS nechoval pasivně, přicházel z krajů, okresu, ze závodních i vesnických organizací strany, z armády i Bezpečnosti. Velmi znepokojeni byli staří, zasloužilí členové strany. Všichni se domáhali informace, jaké jsou záměry vedení strany a státu. Chtěli vědět, na co se vlastně čeká, proč se nic nepodniká. Žádali a navrhovali, že když vedení strany a socialistického státu nemají dost sil a odvahy přehradit kontrarevoluční cestu, aby se požádalo o pomoc spojence. Hlavní naděje se vkládala do Sovětského svazu. Komunisté i nekomunisté z aparátu strany, národních výborů, armády, Bezpečnosti oznamovali, že neudělají-li se patřičné kroky, nezbude jim jiné východisko, než vzít zbraně a odejít do hor a nečekat, až si kontrarevoluce začne vyrovnávat účty vražděním socialismu oddaných lidí. Kdo měl tehdy možnost nahlédnout do politické kuchyně zblízka a nedat se oklamat oficiální propagandou, viděl, že vedení strany nerozhoduje, a proto nemůže nic učinit. Pochopil i to, že vedení KSČ a socialistického státu jako celek spojence o pomoc nepožádá, a proto musel vidět i to, že Československo je na prahu občanské války.

Tuto variantu předpokládala i některá západní velvyslanectví v Praze. Ministr vnitra Pavel o tom dokonce informoval předsednictvo ústředního výboru strany. Nechtěl, ale přiznal to.

Ve zprávě o situaci v Československu, kterou podával předsednictvu, se dokonce omlouval, že se mu ještě nepodařilo zcela zlikvidovat Státní bezpečnost, rozvědku a kontrarozvědku, a proto mu byla doručena informace o večírku na rozloučenou, který se konal na jednom západním velvyslanectví. Podle této zprávy, kterou ministr vnitra Pavel získal, velvyslanec řekl, že za pět let svého působení v Československu si tu již zvykl, že si dokonce tuto pěknou zemi oblíbil. Proto je mu prý velmi líto, že „Československo nečeká nic dobrého, jen občanská válka“. Podle vyjádření tohoto velvyslanectví mají na občanské válce zájem Spojené státy, aby se pomstily za Únor 1948. Ve zprávě se dále uvádělo, že kolegové přítomní na uvedeném večírku se s tímto hodnocením ztotožňovali. Dubčeka, Kriegela a Smrkovského tato zpráva vůbec nevzrušila. Jak tomu zabránit?

O rozdílných názorech v předsednictvu ústředního výboru KSČ nebyla veřejnost informována. Nebyla informována dokonce ani strana. Sám jsem neuměl odhadnout, jaké následky a jaké síly bychom vyvolali, kdyby marxisticko-leninská skupina v předsednictvu ústředního výboru i v celém ústředním výboru vystoupila proti renegátské politice Dubčeka a spol. Svolal jsem poradu krajských a okresních tajemníků strany. Byla to kontrola přípravy

sjezdu, celé předsjezdové atmosféry. Hlavní záměr byl však v tom, že jsem chtěl vědět, jaké jsou nálady, co by se stalo, kdyby Ústřední výbor KSS zaujal odlišné stanovisko, než jaké se ozývá z Ústředního výboru Komunistické strany Československa.

Názory okresních a krajských tajemníků byly až na malé výjimky jednoznačné. Domáhali se, aby se ještě do sjezdu vneslo do situace jasno a přijala se rozhodná opatření. Radil jsem se s příslušníky armády a Bezpečnosti. Nevynechal jsem ani ty pracovníky rozhlasu a televize, na něž se ještě dalo spolehnout. Velká většina z nich byla ochotna jít do otevřeného boje. Mám na mysli okresní a krajské funkcionáře, vedoucí činitele armády, Bezpečnosti i část pracovníků hromadných sdělovacích prostředků. To, že někteří z nich později zakolísali a zklamali a byli pak ze strany vyškrtnutí nebo i vyloučení, nebylo proto, že by všichni zradili. Bylo tomu tak proto, že se neuměli v zuřící bouřce orientovat a zabloudili. Podlehli doslova zločinnému stanovisku reakční většiny členů předsednictva ÚV KSČ z 21. srpna 1968.

V situaci naplněné rozpory a protiklady, na prahu občanské války, se blížilo.

9. září - den, kdy měl začít XIV. sjezd strany. Na základě velikého tlaku lidí oddaných socialismu vznikl návrh, aby se pro každý případ

připravil dopis, v němž by členové ÚV KSČ, vlády a Národního shromáždění požádali spojence o pomoc. Muselo se počítat s každou eventualitou. Jako v legendě o blanických rytířích se v dopise psalo, že až bude nejhůře, ať spojenci nenechají socialismus, československý lid napospas kontrarevoluci a přijdou na pomoc. Dopis byl napsán a podepsán. Jeho odeslání se odložilo poté, když byla sjednána schůzka s vedením KSSS, která se měla uskutečnit v Čierné nad Tisou. Dopis jsme předali zástupci sovětské delegace během schůzky v Bratislavě.

Vznikla nová naděje. Věřili jsme, že se snad na schůzce dohodne takový postup, aby hrozící katastrofa byla zastavena vlastními silami. To, jaká byla bezradnost vedení strany a státu, je možno dokázat i tím, že varšavská schůzka byla odmítnuta pro údajnou nepřipravenost a zaneprázdněnost členů předsednictva, ale současně se navrhlo jednat dvoustranně na úrovni celých předsednictev všech stran, které se zúčastnily schůzky ve Varšavě.

V dopise, který byl zaslán bratrským stranám 13.7.1968, se mimo jiné uvádělo, že naše účast na varšavské schůzce „by nám ztížila situaci doma, protože pracujeme v nových podmínkách.“ Nové podmínky spočívaly ve skutečnosti v tom, že vedení strany mělo strach z kritiky pravicových sil. Tak jako tehdy, je i dnes takový argument

směšný a nedůstojný. Situace byla taková, jakou Dubček a spol. připustili. František Kriegel byl nepřítel a uskutečňoval svou nepřátelskou politiku, ale Dubček a Černík museli vidět, že se jim situace vymkla z rukou, a proto byla schůzka svolána a bylo třeba se jí zúčastnit. Vždyť na přípravu námi navrhovaných dvoustranných schůzek bylo ještě méně času a sil.

Bratrským stranám se oznámilo, že se na dvoustranných jednáních dohodne program budoucí společné porady všech stran. Hlavní záměr však byl jiný - získat čas, pokusit se vrazit klín mezi spojence a nově zvolený ústřední výbor, postavit spojence před hotovou věc. Do dopisu pro politické byro ústředního výboru Maďarské socialistické dělnické strany byla doplněna věta, v níž se oceňovaly „sympatie maďarského lidu s bojem, který vedou Českoslovenští komunisté“.

Patnáctého července 1968 zaslal Dubček Nicolae Ceaușescovi a Josiphu Brožovi Titovi zádost o co nejdřívější setkání s nimi. Částečně pod tlakem, ale spíše z taktických důvodů, předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa přijalo 16. července 1968 usnesení, aby bylo rovněž vedení Komunistické strany Sovětského svazu navrženo dvoustranné jednání. Schůzka se měla konat 20.-21. července v Košicích. Předsednictvo současně přijalo interní směrnici pro vyjednávání pro případ, že

by sovětským soudruhům nevyhovovaly Košice. V takovém případě bylo možno souhlasit i s tím, aby se setkání uskutečnilo na sovětském území, avšak nikoli daleko od hranic republiky. Navrhovalo se přijmout Kyjev nebo Lvov.

Druhého dne, tj. 17. července, byl návrh doručen sovětskému velvyslanci Štěpánu Vasiljeviči Červoněnkovi. Aby se zmírnila naše vina i hloupost, že vedení Komunistické strany Československa se nezúčastnilo schůzky ve Varšavě a současně se vyvinul tlak na Komunistickou stranu Sovětského svazu, psalo se v dopise, že členové strany i československá veřejnost jsou informováni o tom, že předsednictvo ÚV KSČ zve delegaci ÚV KSSS do Československa, protože na základě usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa Alexander Dubček, Ludvík Svoboda, Oldřich Černík a Josef Smrkovský nemají v této době opustit území republiky. Člověk dnešních dnů tuto hru těžko pochopí. Je třeba přiznat, že to bylo těžké pochopit i v červenci 1968. Omluvou může být jen to, že absurdita je těžko pochopitelná v každé době.

Dva dny na to, tj. 19. července, přišla z Moskvy odpověď. Politické byro ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu oznámilo, že souhlasí, aby se tak, jak několikrát navrhovalo, uskutečnilo dvoustranné jednání,

jehož by se zúčastnili všichni členové politického byra ÚV KSSS a předsednictva ÚV KSČ.

Návrh, aby se jednání zúčastnili všichni členové předsednictva ÚV KSČ, byl opravdu rozumný. Šlo o to, aby se celé předsednictvo dozvědělo, co se při jednáních dohodlo, aby odpadly nejrůznější zbytečné dohady či dokonce podezřívání, ale hlavně, aby si každý člen předsednictva ÚV KSČ uvědomil svou odpovědnost před dějinami.

XIII.

DNE DVAADVACÁTÉHO ČERVENCE vzalo předsednictvo strany na vědomí, že schůzka bude zahájena 29. července v 10.00 hodin v Čierné nad Tisou. Kromě členů předsednictva se měl schůzky zúčastnit rovněž prezident republiky soudruh Ludvík Svoboda. Sovětští soudruzi navrhli, aby v zájmu vytvoření klidného pracovního ovzduší zůstala příprava schůzky utajena a důvěrná, aby nebyly organizovány žádné akce. To však nevyhovovalo pravicovým živlům ve vedení strany. Naopak, začaly organizovat podpisové akce na podporu své protilidové politiky a v době jednání doručovaly balíky rezolucí do Čierné nad Tisou. Byla z toho trapná a ne malá ostuda.

Když sovětští soudruzi poznamenali, proč to

organizujeme, Dubček tvrdil, že to neorganizujeme, že je to spontánní. Na to sovětští soudruzi použili tohoto argumentu: stejně jako dnes jsou rezoluce pro vás, tak zítra mohou být rezoluce proti vám. Cožpak nevidíte, že někdo stojí v pozadí a organizuje přes vaši hlavu různé akce? Můžete odhadnout, jaké rezoluce budou zítra? A jaké se už také objevily? Tehdy Dubček a ostatní pravičáci tvrdili, že se to všechno zvládne.

Vývoj situace v Komunistické straně Československa a v Československé socialistické republice znepokojoval i většinu bratrských stran ve světě. Vedení Francouzské komunistické strany navrhlo schůzku. Z tohoto důvodu přicestoval do Prahy generální tajemník FKS soudruh Waldeck Rochet. Navrhoval svolat schůzku evropských komunistických stran, na níž by se měla posoudit situace v Československu a najít pozitivní východisko. Zdůrazňoval, že vše, co FKS podniká, plyne ze znepokojení, které i on sám pociťuje a chce přispět k tomu, aby nedošlo k roztržce v komunistickém hnutí. Zdůraznil potřebu bdělosti proti nebezpečí zprava. Naléhavě připomínal, že jestli vedení strany připustí, aby se tisk a ostatní hromadné sdělovací prostředky vymkly straně z rukou, bude to mít nebezpečné důsledky. Soudruh Rochet nemohl tehdy natolik znát situaci, aby věděl, že tyto nástroje se již dávno z rukou strany vymkly a že

je ovládá druhé nepřátelské centrum.

Dubček a Černík vynaložili velké úsilí, aby zamaskovali skutečné nebezpečí, aby dezinformovali a oklamali soudruha Rocheta. Ubezpečovali ho, že situace v Československu je dobrá, že armádu, Bezpečnost a mocenské orgány vůbec mají pevně v rukou. Zdůrazňovali početnost Lidových milicí, ale přitom neřekli,

že je nechávají ostouzej že se Lidových milicí sami bojí. Největší klam spočíval v tom, že vydávali stranu za jednotnou, akceschopnou, která jako celek stojí za vedením strany a že Československu nehrozí žádné nebezpečí.

Pravicová skupina v předsednictvu ústředního výboru strany měla strach z mezinárodní porady komunistických stran. Měla strach z toho, že by na ní byla skutečná situace v Československu posouzena na základě objektivních faktů. Proto se tomu tak bránila. Waldeck Rochet měl získat jistotu i na základě informace, že v nejbližší době dojde k jednání mezi vedením KSČ a vedením KSSS. V takové atmosféře začala příprava schůzky v Čierné nad Tisou.

Dvacátého druhého července byl zveřejněn v moskevské Pravdě článek ke stanovisku předsednictva ÚV KSČ k varšavské schůzce, v němž se mimo jiné konstatovalo, že dnešní situace v Československu je taková, že

nepřátelské síly odvádějí zemi ze socialistické cesty a vyvolávají nebezpečí, že se Československo odtrhne od socialistického společenství. Článek končil citátem z dopisu, který dostalo předsednictvo ÚV KSČ od bratrských stran po varšavské schůzce.

V něm se říkalo:

„Každá z našich stran má odpovědnost nejen vůči dělnické třídě a svému národu, ale i vůči mezinárodní dělnické třídě a světovému komunistickému hnutí a nemůže se vyhnout závazkům, které z toho plynou. Proto musíme být solidární a jednotní při obraně vymožeností socialismu, naší bezpečnosti a mezinárodních pozic celého socialistického společenství.“

Tento článek zasluhuje i dnes podrobné prostudování a zamyšlení nad argumenty, které obsahuje. Žel, vedení KSČ si nechtělo vzít poučení z ničeho. Jeho cesta směřovala již jiným politickým řečištěm. Z článku všem bylo jasné, které otázky budou na programu jednání v Čierné nad Tisou.

Skupina okolo Dubčeka měla o jednání své představy a vůbec to nebyly představy poctivé. Vypracovala i jakési zásady pro postup v Čierné nad Tisou. Ty měly platit jako závazná směrnice pro každého člena předsednictva ÚV KSČ. Žel, s obsahem těchto směrnic jsem se seznámil až po schůzce a teprve pak jsem pochopil, proč

Smrkovský tak vehementně žádal, aby naše stanoviska na poradě tlumočil výhradně Dubček. Tržiště rozhovorů nemělo být podle této směrnice ve vyjasňování našich stanovisek, ani v polemice s našimi partnery.

„Protože v současné době je zřejmé, že se nám nepodaří sovětské soudruhy přesvědčit o správnosti našeho pohledu, bude třeba zvolit jinou taktiku,“ psalo se ve směrnici.

I z této informace je zřejmé, že spoléhali na změnu v sovětském vedení, o čem tak rádi mezi sebou hovořili a utěšovali se, že později by asi sovětské vedení Československé revizionistické koncepce přijalo. Byla vymyšlena taktika určitého zastrašování. Doporučovalo se, aby Dubček upozornil vedení KSSS, že stanovisko pěti bratrských stran, vyjádřené v dopise KSČ, jež bylo přijato na společné schůzce ve Varšavě, je možno označit jako nátlak na KSČ. Dopis je třeba prezentovat jako zasahování do československých poměrů, což může ve svých důsledcích ohrozit samu přípravu mezinárodní rady komunistických a dělnických stran.

Velmi zajímavé a z historického hlediska poučné je další doporučení, že totiž hodnocení situace v Československu jako kontrarevoluční je třeba striktně odmítat. Přiznat tuto skutečnost by znamenalo použít mocenských prostředků na její potlačení. Z toho bylo jasné, že oni sami nechtějí

zatarasit cestu kontrarevolučním silám.

Později se autoři těchto zásad tvářili, že byli překvapeni internacionální pomocí.

Neměly se přiznat žádné nedostatky, nemělo být řečeno ani jediné kritické slovo. Mělo se popírat vše, na co poukazovaly bratrské strany a hlavně nepřipustit názor, že kontrarevoluce v Československu narůstá. Mělo se tvrdě popírat, že se ustupuje od závěrů květnového zasedání ÚV KSČ a dokonce i to, že 2 000 slov je kontrarevoluční platforma. Doporučovalo se vydat otevřené prohlášení, že použití mocenských prostředků je pro Československo nemyslitelné, protože by se tím oslabil jednotu strany a lidu.

Bylo hloupé a nehorázné odmítat radu bratrských stran, aby strana a socialistický stát použily všech sil k potlačení a k omezení kontrarevolučních sil a tvrdit, že použití příslušných mocenských orgánů proti kontrarevoluci by oslabilo pozice strany socialistického státu. Tím se vlastně jen dokazovalo, že kontrarevoluce v Československu má zelenou, jestliže samo vedení strany a státu odmítá proti nim zakročit. Provozkace z československé strany neznaly mezí. Po sovětském vedení se mělo požadovat, aby KSSS ustoupila, aby se zřekla závěrů obsažených v dopise pěti bratrských stran z Varšavy a naopak, po tom všem, co již bylo zveřejněno, mělo vedení

KSSS vyslovit plnou důvěru vedení KSČ a plně podpořit to, co v Československu probíhalo, to znamená kontrarevoluci. Současně se mělo o j v Čierne nad Tisou dohodnout, že polemika, kritické články a různá protisocialistická a protisovětská vystoupení v hromadných sdělovacích prostředcích nemají být chápány jako stanoviska strany a vlády, ale pouze jako stanoviska jednotlivců. Tím byly vlastně legalizovány kontrarevoluční síly, které ještě neměly vytvořenou svou legální politickou stranu, ale pod firmou jednotlivců, jimž se nesmí narušit jejich osobní svoboda projevu, může kdokoli bezuzdně nadávat na socialismus, na vedoucí úlohu strany, na jednotu socialistického společenství, na přátelství se Sovětským svazem, a tím narušovat naše spojenecké svazky.

Pro objasnění atmosféry, v jaké probíhala příprava na jednání v Čierné nad Tisou uvedu ještě jednu příhodu. Odjezd do Čierné nad Tisou měl být v neděli 28. července. Ve středu 24. července v podvečer mě volala na ÚV KSS Dubčekova manželka, že odjíždí do Prahy a potřebuje se mnou ještě mluvit. Pozval jsem jí na ústřední výbor s tím, že ji mohu přijmout třeba okamžitě. Dubčeková to odmítla s odůvodněním, že by nechtěla, aby se vědělo, že mě navštívila přímo na ÚV KSS. Nabídl jsem jí proto, že jsem ochoten přijet k nim do bytu. To rovněž odmítla.

Navrhla, že bychom se mohli setkat jakoby náhodou cestou na Slavín. Slavín je vrch nad Bratislavou, na němž je památník sovětských hrdinů. Souhlasil jsem. Bylo dohodnuto, že asi ve 20 hodin půjdu z práce domů a zvolím si cestu přes Slavín a tam se jakoby náhodou setkáme.

Tak se také stalo. Pamatuji si, že jsme potkali Colotkovou, která šla se psem na procházku. Možná se i divila, že se v tak rušné době procházím s Dubčkovou a že jsem se s ní ani nepozdravil. Musel jsem totiž myslet na to, co mi právě Dubčková sdělila. Říkala mi, že jede do Prahy a prosí mě, abych se nehněval na Alexe - takto křestním jménem nazývala Dubčeka. Ona sama prý vidí, jak reakce na mne utočí a neumí pochopit, proč se mne nezastane. Do Prahy jede proto, říkála, že situace se každým dnem zhoršuje a musí Dubčeka varovat, aby se nespojil se zrádci jako je Smrkovský a Kriegel. Se vzrušením říkála, že když ji Alex nepochopí a nepřijme její radu, bude muset poprosit televizi o možnost vystoupení a řekne veřejně celému národu, že Smrkovský a Kriegel jsou zrádci.

Její vášnivá řeč pro mne byla velkým překvapením a upozornil jsem ji, že to jsou vážná obvinění, která vyžadují fakta. Dubčková říkála, že fakta má. Zúčastnila se prý mírové slavnosti v Líšni u Brna. Tam, jak říkála, se nechtěně stala svědkem rozhovoru Kriegela se Smrkovským,

jaké pokyny dostal od amerického velvyslance pro to, jak mají dále postupovat Oba dva, Kriegel i Smrkovský, jak tvrdila Dubčeková, nevěděli, že je poslouchá a upřesňovali si, jak dále stupňovat tlak a připravovat situaci k převzetí moci v Československu. Řekl jsem jí, že je to sice závažné a velmi nebezpečné, ale prostřednictvím televize to nevyřeší. Jestliže je to pravda, měla to Dubčekovi říci již dávno, osobně si však myslím, že nyní nejsou hlavní Kriegel a Smrkovský, ale jednání v Čierné nad Tisou. Nyní musíme usilovat o to, aby se nám podařilo dosáhnout v Čierné dohody a tuto dohodu plnit Pak již nebude problém vypořádat se s Krieglem a Smrkovským a zmařit jejich protistátní záměry. Znovu jsem zdůraznil, že se na Alexe nezlobím, ale že ji prosím, aby pomohla Dubčeka přesvědčit, že musí konečně pochopit, o co jde, že je třeba se v Čierné nad Tisou se Sověty stůj co stůj dohodnout a při jednání s nimi jasně říci, že jsme připraveni kontrarevoluci zastavit. Dubčeková skutečně příštího dne do Prahy odjela. Co Dubčekovi řekla, se již nikdy nedozvíme, ale faktem je, že Dubček přesvědčil ji a ne ona jeho.

Po svém návratu do Bratislavy nešla do televize, ale vzala auto a děti a odjela přes Vídeň do Jugoslávie. O její cestě jsem se dověděl jen z toho, že rakouská televize vysílala záběry, jak Dubčeková ve Vídni nakupuje. Její útěk do

Jugoslávie vyplynul z toho, že Dubček byl přesvědčen, že v průběhu jednání v Čierné nad Tisou dojde k obsazení Československa, a proto ženu s dětmi poslal pryč. To není můj výmysl, Dubček sám řekl, že se to asi stane. Zda opravdu ženu varoval a ona proto odjela, si jen domýšlím. Jiná příčina k tak rychlému odjezdu totiž nebyla. Zůstává skutečností, že Dubčeková se úplně změnila a se mnou, ani s mou manželkou již nikdy nemluvila. Tak se stalo, že ve světě a bohužel ani v Československu neslyšeli promluvit svědka, který mohl první veřejně prohlásit, že Kriegel a Smrkovský jsou ve službách nepřátelských rozvědek.

V neděli 28. července 1968 se jelo do Čierné nad Tisou. Do Košic letadlem a z Košic vlakem. V Čierné nebylo kromě kulturního domu železničářů, kde se mělo jednání konat, žádné místo pro ubytování a stravování. Proto se dočasným domovem pro delegaci a celý doprovod stal vlak. V pondělí ráno jsme přivítali sovětskou delegaci. Myslím, že byla ubytována v Užhorodu a vžity ráno a odpoledne přijela vlakem do Čierné. Schůzku zahájil a sovětskou delegaci přivítal A. Dubček. Vyjádřil radost, že se schůzka uskutečnila a přesvědčení, že se mnohé otázky vyjasní. Po krátkém úvodu odevzdal podle vžitě zásady slovo hostům. Slova se ujal generální tajemník ÚV KSSS L.I. Brežněv. Jeho vystoupení

bylo klidné, přesvědčivé, byla v něm obava i víra, že si uvědomujeme vážnost situace a přijmeme příslušná opatření. Mluvil asi dvě hodiny. Škoda, že jsme po vzájemné dohodě všechny poznámky po skončeném jednání odevzdali. Ve vystoupení L. I. Brežněva nebylo nic urážlivého, žádné kategorické požadavky, ani sebemenší nátlak nebo výhrůžky. Byl to projev faktů a komunistické odpovědnosti za osud socialismu.

Po tomto vystoupení byla polední přestávka. My jsme obědvali ve vlaku, sovětská delegace odjela vlakem přes hranice na sovětskou stranu. To, že byla polední přestávka, bylo prospěšné. Měli jsme čas se zamyslet nad projevem i nad tím, jak budeme reagovat. Dubček si své vystoupení nedal schválit předsednictvem ÚV KSČ, a tak jen jemu blízcí znali obsah toho, o čem chce a bude mluvit. Neznal jsem tehdy ještě ani „zásady“, které dohodli v úzkém kruhu v Praze. Myslel jsem si, že kdybych byl na Dubčekově místě, zvolil bych velmi jednoduchou metodu - přiznat, že vystoupení generálního tajemníka ÚV KSSS bylo tak přesvědčivé a soudružské, že je zbytečné dlouze jednat a že je třeba vytvořit skupinu, která vypracuje návrh opatření. Tento návrh schválit, stanovit postup, vrátit se do Prahy a začít jej plnit. Dát záruku, že v nejbližších dnech zjednáme pořádek a sjezd, který připravujeme, se bude konat v důstojné atmosféře, že

nepřipustíme, aby kádrový výběr byl ovlivňován ulicí nebo západními antikomunistickými centrály.

Dubček však byl jiného názoru. To potvrdilo hned jeho odpolední vystoupení. Nic z toho, o čem mluvil L. I. Brežněv nevyvrátil, ale ani nepřiznal. Jeho vystoupení bylo slabé, nepřesvědčivé a přímo trapné. Svým projevem jen potvrdil, že ve vedení KSČ je to opravdu špatné, že buď vážnost a nebezpečnost situace nevidíme, nebo ji nechceme vidět Sovětští soudruzi museli být přesvědčeni, že to je to druhé, že totiž nechceme nebezpečí vidět Tížko mohli uvěřit, že vedoucí orgán strany a společnosti by mohl být natolik neinformovaný a tak pasivní vůči nebezpečí, které hrozí socialismu. Někteří členové naší delegace si mysleli, že vystoupením Dubčeka naše rozhovory a jednání vůbec skončí. Řečníkem totiž měl být, jak to vyžadoval Smrkovský, pouze Dubček.

Sovětští soudruzi však navrhli, aby se vyjádřil každý člen delegace. Za sovětskou stranu pak mluvil N. V. Podgornyj, který kladl hlavní důraz na úlohu socialistického státu při budování socialismu. Z naší strany požádal o slovo prezident republiky Ludvík Svoboda. Nebyl členem předsednictva ÚV KSČ a nebyl zasvěcen do obsahu rozhovorů, které probíhaly mezi naší komunistickou stranou a KSSS i ostatními

bratrskými stranami už celé měsíce. Hovořil krátce, asi patnáct minut, velmi zaníceně a s přesvědčením. Jako skutečný vlastenec a upřímný přítel Sovětského svazu na nás všechny apeloval, abychom se dohodli, protože si nedovede představit tragédii, která by musela nastat, kdyby došlo k roztržce mezi KSČ a KSSS, mezi ČSSR a SSSR.

Po našem prezidentovi mluvil předseda rady ministrů SSSR A. N. Kosygin. Už při jiných příležitostech jsem uváděl, že jeho argumenty byly vždy silné a dalo se s nimi těžko polemizovat. Oldřich Černík byl zcela ve stínu a nemohl najít vůči Kosyginovým argumentům žádnou obranu. První den skončil pro nás se smíšenými pocity. Pravicové skupině by nevadilo, kdyby jednání bylo už ukončeno a vrátili jsme se do Prahy. My jsme však ještě nevěděli, jak to skončí. Věděli jsme jen to, že nemáme argumenty, že nemůžeme nic vyvrátit, ale neměli jsme ani odvalu přiznat, že situace je skutečně kritická. Daná situace vyžadovala, abychom si večer sedli, soudružsky se poradili, co dělat dále, posoudit, zda situaci zvládneme sami, nebo zda je nutné požádat o pomoc.

Nikdo z našich však poradu nesvolal, abychom si vyhodnotili první den a řekli si, Jak budeme pokračovat zítra. Ti, kteří zůstali v Praze, byli velmi zvědaví, co se v Čierné nad Tisou děje.

Telefonovat a podávat zprávy bylo zakázáno. Aby se to nějak obešlo, byla například mezi pomocníkem Smrkovského v Čierné (ten byl v roli osobní ochrany) a druhým pomocníkem v Praze domluvena hesla, s jejichž pomocí si sdělovali, jaký je stav jednání mezi delegacemi.

Stejně jako prvního dne i druhý den, asi v 8 hodin, jsme přivítali sovětskou delegaci a začalo jednání. Za sovětskou delegaci mluvil ještě M. A. Suslov, P. I. Šelest a myslím K. T. Mazurov. Za československou stranu pak J. Smrkovsky, J. Piller, D. Kolder a V. Biřak. L.I. Brežněv na odpolední jednání již nepřišel. Setkal se s Dubčekem ve vagónu a měli dlouhý rozhovor mezi čtyřma očima Při Šelestově vystoupení, které bylo zaměřeno proti nacionalismu a sionismu, vznikl krátký spor s Krieglem. Kriegel protestoval, proč se Šelest při svém projevu dívá právě na něho. Vykřikl:

„Proč se na mne díváte, když mluvíte o sionismu?!“

Šelest klidně, i když měl prudkou povahu, odpověděl, že někam se dívat musí. Po Šelestově vystoupení různí poradci, kteří seděli za zády Dubčeka, hlavně jeho nejbližší poradce Ivan Synek, mu podstrčil kartičku, aby proti Šelestovu vystoupení protestoval. Dubček tento protest vznesl a sovětská delegace k tomu řekla, že když si to Československá delegace přeje, bude tento

protest zapsán do protokolu. Tím skončil druhý den rozhovorů. Rozcházeli jsme se s ještě trapnějšími pocity než po prvním dnu. Když jsme přišli do vagónu, pamatují si, že nás čekala večere - uzené s čočkou.

Viděli jsme, že sovětský vlak neodjíždí. Asi po deseti minutách vstoupili do našeho jídelního vozu Podgornyj, Kosygin a Šelest. V našem vagónu to vyvolalo značný rozruch a překvapení. Hned se uvolňovala místa, kam by si sovětští soudruzi mohli sednout. Jednotlivé stoly byly malé, jen pro čtyři osoby. Smrkovský chtěl stůj co stůj sedět s Dubčekem a Svobodou, a proto si sedl na boční opěradlo. Vypilo se několik skleniček koňaku a přitom došlo jakoby ke smíření. To Smrkovskému pozvedlo náladu. I když ještě před deseti nebo patnácti minutami protestoval proti Šelestově vystoupení, najednou na všechno zapomněl a začal se se Šelestem objímat a vykřikovat:

„Měl jsi velice pěkný projev, opravdu se mi líbil“.

Jen těžko bylo možné pochopit, co se vlastně děje. Před chvílí něco označoval za špatné, protestoval a nyní totéž prohlašuje za velmi dobré. U Smrkovského bylo totiž vůbec velice těžké rozeznat, kdy hraje divadlo a kdy to myslí vážně. Většinou však hrál divadlo - komedii i drama. Na Smrkovského je jako ulitá Marxova

charakteristika lorda Palmertona: umí se uplatnit v rolích hrdinských i komických, patetických i familiárních, v tragédii i ve frašce, i když fraška se lépe hodí k jeho povaze.

Asi po půl hodině se sovětský vlak pohnul a odjel za hranice. Dá se předpokládat že sověšší soudruzi si velmi důkladně zhodnotili průběh dne. My jsme to měli učinit také, ale Dubček, Černík a Smrkovský to nepotřebovali. Večer plynul diskusemi v malých skupinkách. Dubček a jemu blízcí navštívili vagón, kde byly překladatelky a zapisovatelky a uspořádali malou hostinu ze skopového, které přinesli soudruzi z okresu Trebišov. Já, Kolder a Lenárt jsme chodili po nástupišti, besedovali jsme s lidmi a odhadovali další vývoj. Ostatní členové delegace se mi vyhýbali. Moje vystoupení vyvolalo u některých členů naší delegace doslova šok. Již jsem uvedl, že se prosazovala zásada, aby za československou delegaci promluvil pouze Dubček. V krajním případě, že ještě vystoupí prezident Ludvík Svoboda. Z tohoto důvodu jsem se na žádné vystoupení nepřipravoval. Vše jsem nosil v hlavě a v srdci.

Když vyvstala otázka, abych vystoupil také já, měl jsem zhruba promyšleno o čem mluvit, a tak jsem si udělal narychlo několik poznámek. Překladatelky, které překládaly v kabinách, byly tak překvapeny, že říkaly více méně to, co

považovaly za správné, případně i leccos vědomě překrcovaly. Ani stenografky to přesně nezachytily, nicméně jsem si z vlastních poznámek tentýž večer celý projev přepsal načisto. Mé vystoupení je zveřejněno i ve Vybraných projevech a statích, které vyšly v roce 1980. Přesto všechno je pro mne tento projev natolik závažný, že jej nemohu opomenout ani v těchto mých vzpomínkách.

V dnešní hluboce mírové situaci si mnozí ani nedovedou představit, za jakých podmínek bylo tento projev třeba přednést Smrkovský neustále opakoval, že všichni musíme jít v jednom šiku a držet zajeden provaz. Ten, kdo vystoupí z řady, bude zrádce a bude se muset zodpovídat před národem. Zkrátka a dobře, podle Smrkovského jsme měli jeden jako druhý obelhávat sami sebe, členy naší strany, občany republiky i naše spojence. Vůbec mu nevadilo, že naše lež poškozovala nejen Československo, mezinárodní dělnické a komunistické hnutí, ani to, že se dotýkala cti komunistů. Před každým z nás vyvstala otázka politická i filozofická, otázka cti vlastního svědomí. Musel jsem si odpovědět na otázku: Co je zrada a kdy koho zradím, s kým a proti komu mám vystoupit, jakou špatnost mám chránit? V neobyčejně vyostřené situaci, v duševním napětí jsem v Čierné nad Tisou řekl: „Soudruzi, chápeme vás jako komunisty a

naše blízké spojení. Přiznávám, že máte pravdu v hodnocení lidí i situace. Pokusím se některé věci objasnit Pracujeme v nenormálních podmínkách. Je to fantastický tlak ulice, který určuje, co máme a co nemáme dělat Postup v mnohých otázkách neurčujeme my v předsednictvu, i když se snažíme, ale určují jej hromadné sdělovací prostředky. Ústřední výbor má k dispozici krajské, okresní i základní organizace, které zdaleka nevyužívá, a druhé síly, které jsou zformované a zorganizované, mají k dispozici tisk, rozhlas a televizi. I soudruh Dubček, jakmile neříká to, co chtějí oni, v minutě to zaniká, nikdo to neopakuje, nic se podle toho neřídí, protože se to hned přehluší jinými událostmi a jinou jejich pravdou. Vytvořilo se něco, co se těžko kdy najde v dějinách. Vy přijmete naše pozvání k nám na návštěvu, ale okamžitě se organizuje hnutí, jako byste si cestu k nám vynutili a dokonce nás ohrožovali.

Není to spontánní, jak tvrdí, ale organizované. Bohužel, pomohli to organizovat i někteří členové našeho předsednictva. Jde o naivitu, která hraničí s nesmyslností. Soudruh Smrkovský v rozhlasovém vystoupení prohlásil, že porušíme-li na této poradě disciplínu, bude to zločin. Je přípustný takový tlak? Je to svoboda slova, vyjádřit takovým způsobem svůj názor na jednání předsednictva s nejbližšími spojenci?

Těžko uvěřit, ale je tomu tak. Promiňte, že zopakuji jednu větu z mého vystoupení na květnovém plénu. V minulosti byl u nás pořádek proto, že byl strach. Nyní se vytvořil velký a veřejný strach, aby ústřední výbor nemohl zjednat v zemi pořádek. Soudruh Smrkovský vyhrožuje, straší, aby se neporušila jednota. Ale jaká je to jednota? Kladu si otázku: Poruším nebo neporuším disciplínu? Porušili jsme ji mnozí jiní tehdy, když se strana mohla vypořádat s tím, co bylo potřebné. Porušila se po lednovém plénu, porušila se nyní, když jsme se připravovali na jednání s vámi. Stydím se, že jsme vás takto přivítali. Položil jsem si otázku: Když zde vystoupím a řeknu otevřeně, co si myslím, tak mě zítra rozšlapou, pomluví mě i mou rodinu, před ničím se nezastaví. Když budu tiše přikyvovat, pošlapu své svědomí. Jsem si vědom, že je to možná mé poslední vystoupení. Ne proto, že by pracující byli špatní, ale proto, že jsou oklamáni a budou si věci vysvětlovat tak, že jsme zradili. A národ nemá rád zrádce.

Můj názor nemusí být ve všem objektivní, možná, že můj pohled je provinční, neboť nežiji v hlavním městě a neznám všechny souvislosti. S tím, co říkal soudruh Brežněv, souhlasím, protože tak skoro každý týden hodnotíme na předsednictvu situaci. Analýza, kterou provedl soudruh Brežněv, je tak jasná a pravdivá, že jsem

si pomyslel:

„Je třeba ji schválit a začít jednat.“

My jsme, soudruzi, museli udělat to, co se stalo v lednu. Vše jsme už vysvětlili v Drážďanech i v Moskvě. Věřím, že nejste proti našemu lednovému rozhodnutí, ani proti snaze napravit chyby. Vycházím z toho, jak jste přivítali soudruha Dubčeka v Moskvě a že jste mu přislíbili všestrannou pomoc. Tak nám to tlumočil. Dále vycházím z toho, že při 20. výročí únorových událostí jste odložili vlastní oslavy 50. výročí Sovětské armády že jste přišel vy, soudruhu Brežněve, i ostatní nejvyšší představitelé, čímž se nám dostalo mezinárodní podpory. Nevěřím, že nás chcete vrátit zpět Tomu nevěřím, i když se to také tvrdí. Je třeba přiznat, že jsme si po lednovém zasedání nestihli sjednotit názory, jak dál, a tak diskutujeme z různých pozic. Jedni podle slov, druzí podle činů. Otázka je položena takto: Jak napravit chyby a deformace a přitom neoslabit důvěru ve stranu a její vedoucí úlohu ve společnosti?

Tím, že se nerespektovalo, co bylo usneseno na lednovém plénu ústředního výboru, že mnozí členové ústředního výboru i předsednictva s odvoláním na tyto orgány, avšak ve skutečnosti přes jejich hlavu, neorganizovali nápravu, ale výhradně kampaň na „odhalování“ chyb, tím se straně nepomohlo. Vycházelo se z toho, že teprve

nyní budeme dobře dělat, jen co si vypereme špinavé prádlo na ulici. K tomu, aby se mohlo splnit, co jsme si předsevzali - zabezpečit nápravu chyb a neohrozit samu existenci strany, bylo třeba méně křičet a více pracovat, sjednotit všechny zdravé síly, především ve straně a nedopustit její organizační a ideové oslabení. Proč k tomu došlo, soudruzi?

Jsme v zajetí svých představ o vlastní velikosti. Nezamýšlíme se nad tím, co je marxistické a co antikomunistické. Naše ideologická fronta je hluchá, hlásá se ideologie nepřátelská, nekomunistická. Chybí odvaha postavit se proti tomu. Nemáme lékaře, aby stanovil diagnózu naší nemoci, aby stanovil postup léčby. Naopak, situace je tragikomická v tom, že řada západních lékařů nám radí v tom, jak se máme v horečce omývat studenou vodou. My se sjednocujeme, jiní nás rozdělují. My říkáme, že jsme jednotní, ale tisk, rozhlas a televize denně hlásají a přesvědčují lid i stranu, že vedení není jednotné, dávají podporu jen takzvanému progresivnímu jádru vedení strany. A tak jsou progresivní a konzervativní. To se může každý den změnit. Kdo žádá leninskou analýzu současných poměrů, kdo chce objektivně posoudit náš vývoj od ledna a stanovit další linii, kdo bojuje proti jednostrannosti, kdo odhaluje záměr nepřátel socialismu i strany, kdo obhajuje

přátelství se Sovětským svazem, kdo tvrdí, že ze Sovětského svazu nehrozí nebezpečí naší suverenity, je konzervativní a skoro nepřítel lidu. Každý, kdo „směle“ kritizuje socialismus, všechno, co lid pod vedením komunistické strany vykonal, kdo „směle“ vytyčuje novou cestu „lepšího“ socialismu, i když neuznává KSČ za vedoucí sílu, je takzvaně progresivní. A tak se stali „progresivními“ i členové Československé strany lidové, Československé strany socialistické i Strany slovenské obrody a Strany slobody, ale opravdoví komunisté jsou „konzervativní“. Došlo ke zmatení jak pojmů, tak hodnot v naší společnosti. Vy jste nám napsali z Varšavy dopis, že u nás nastupuje kontrarevoluce. V předsednictvu jsem prohlásil, že naprostou většinu toho, co je v dopise obsaženo, podepíši. Hlasoval jsem pro stanovisko předsednictva i ústředního výboru, aby se předsednictvo sjednotilo a udělalo všechno pro to, aby nedošlo k roztržce, aby se mohlo konat dnešní jednání.

Některá tvrzení v dopise nemohu posoudit, protože my neznáme situaci v naší zemi z hlediska státně bezpečnostního. Je to ironie, ale naše státní bezpečnost má zakázáno sledovat nepřátele u nás doma. Ve zprávě předložené ministrem vnitra se konstatuje, že mnozí lidé z tisku, rozhlasu a televize se scházejí se členy západních rozvědek, ale omluvně se dodává, že to

není zdokumentováno. Většina našich lidí nechápe, co je plíživá kontrarevoluce. Příčina je vtom, že jsme neobjasnili květnovou rezoluci ústředního výboru strany. Květnová rezoluce se potlačila. Pracující nepochopili, na jaké nebezpečí ústřední výbor poukazuje. Kontrarevoluce se přece nedělá na vesnici. Pracující chápou kontrarevoluci až v jejím konečném výsledku. Například až když se střílí, věší a je chaos. Nic podobného se u nás ještě nestalo. Jaká kontra, když se nestřílí. Jinými slovy, my jsme neobjasnili, v čem je nebezpečí.

Hromadné sdělovací prostředky rezoluci nepřijaly. Nepřítel je velmi chytrý a během týdne, někdy i denně mění taktiku. My ovšem nestihneme organizacím vysvětlit pravdu, když nemáme v rukou informační a propagandistické nástroje. Věřím, že i nadále zůstanou na klíčových místech členové strany, ale mám pochybnosti, zda to budou opravdoví komunisté. Po květnovém plénu naši odpůrci okamžitě změnili taktiku. Nezačalo se útočit proti straně jako celku, nepokračovalo se v útocích otevřeně proti vedoucí úloze strany, proti socialismu, protože lidé to těžko přijímali. Začalo se útočit proti jednotlivým členům. Jejich zásada proto je: Čím více věrných členů strany zlikvidujeme, tím více tam přijde „progresivních.“ Na klíčová místa se sice dostanou lidé s členskou legitimací, ale

lidé, kteří mají jinou představu o socialismu.

Říká se, že je, jednota, jaká u nás již dlouho nebyla". Ale jak jsme jí dosáhli? Na základě rezoluce květnového pléna? Ne! Ve značné míře na základě falešných slibů a na značně protisovětské vlně. Ne že by lid a národ byli protisovětsky zaměřeni, ale jsou tak zpracováváni. Otok proti jednotlivým členům se děje se záměrem zbavit se jich. Mnozí, kteří se v minulosti dopustili velkých deformací, dnes vystupují jako kritici proti vedoucí úloze strany a ohlupují lid. Existují celé knihy, brožury, články, které se v minulosti napsaly kolem procesů a slovenského buržoazního nacionalismu. Jsou lidé, kteří pomáhali vyšetřovat a lidi doslova mučili. Proti nim nikdo nevystoupí, jestliže se přidali na stranu takzvaného progresivního kursu. Útočí se proti těm, kteří nesouhlasí se skandalizací strany a v podstatě s rozkladem strany. Je pravda, že ani předsednictvo strany se nezastalo čestných soudruhů. A potom se strana chápe jako pár progresivních a ostatní je možno odepsat. V předsednictvu se posuzovala aktivita strany. Byly základní organizace strany, kde účast při volbě delegátů na okresní konference byla jen 30 procent. To přece není aktivita, ale projev odporu, avšak nevyvodily se žádné závěry.

Včera jste se ptali, co je to „konzerva“. Jsou to komunisté označení za konzervativní. Kohout,

Vaculík, Liehm, Goldstücker, signatáři 2 000 slov pamfletu, který předsednictvo ohodnotilo jako kontrarevoluční platformu, ti jsou takzvaní progresivisté. Je fantastický tlak na vytváření veřejného mínění. Kdo vystoupí jinak, pomluví ho, že se nemůže ukázat ani na pracovišti. Někteří lidé nemají nervy dost v pořádku, aby to mohli vydržet. Je to atmosféra duchovního teroru a strachu. Je to masové uspávání veřejnosti. Leden se už u nás považuje za něco starého. Je snaha hnát vývoj mnohem dále. Kdo přemýšlí, kdo uvažuje, kdo váží slova a situaci, je zpátečník a je třeba ho odsoudit.

Nikdo se u nás neodvážá říci, že proti sobě stojí dva světy - kapitalistický a socialistický - a že se nás to týká. Neobjasňujeme, že antisovětlismus je jedna z nejrafinovanějších metod zaměřených na rozvrat v komunistických stranách i v socialistických zemích. Protože kdyby se tato verze dále uznávala, nesmělo by se trpět její uskutečňování v praxi. Kdo nám vnutil, že Sovětský svaz ohrožuje naši suverenitu? To nevzniklo v národu. To nám bylo vnuceno. Platí Bebelovo varování, že když mě pochválí nepřítel, musím se zamyslet nad tím, jakou dělám chybu. Je přece nenormální, když se biskup modlí za vedení komunistické strany. Ale to soudruzi nepovažují za kontrarevoluci, nýbrž za pokrok. Tím, že na mnohé otázky nemáme čas a síly,

abychom mohli objasnit, kde nebezpečí může vzniknout, jak se rodí, jak se oslabují naše řady, takové nebezpečí se může stát akutním, což bylo řečeno i na květnovém plénu.

Lid je značně dezorientovaný. My jsme neukázali, které jsou to ty pravicové síly, aby pracující rozeznali, odkud hrozí nebezpečí. Nejen, že se nevysvětluje, ale naopak vědomě se klame, kritizuje, deformuje demokratický centralismus. Najednou je nám potřebný socialismus s novým přívlastkem. Marxistický socialismus se vydává za zkompromitovaný, a proto se požaduje nějaký jiný socialismus. Mluví se také o novém „křesťanském“ socialismu a vyskytují se o něm i pochvalné řeči. Všichni jsou pro socialismus, ale pro trochu jiný. Neobjasnili jsme ještě, jaký má být ten nový „model socialismu“ v Československu. Nevysvětlujeme, kdo je naším skutečným spojencem, jakou politiku má dělat naše strana a jakou úlohu má dělnická třída. Křičí se, že společnost je na takové úrovni, že ji má vést elita. Je myslitelné, aby dvacet let stačilo k tomu, aby dělnická třída udělala všechno ke splnění své historické úlohy?

Denně se v tisku, v rozhlasu a v televizi objevují hlouposti, velké množství proudů, různých protimarxistických, ideologicky chybných teorií, které podřívají principy, na nichž stojí strana. Nemáme sílu proti tomu

vystupovat, a tak to plyne den za dnem a lidé, mladí i staří, jsou klamáni a vedeni do propasti. Z množství dopisů, které dostávám, vybírám jeden, s jehož obsahem se téměř ztotožňuji. Autor dopisu, člen strany, píše:

„Musím se přiznat, že tak, jako jsem se nadchl po lednovém plénu novou politikou komunistické strany, začínám být skeptikem, pokud jde o budoucnost našeho státu. Zacházíme totiž příliš daleko, že ten, kdo dnes nehaní komunistickou stranu a Sovětský svaz, ten ať se ani dnes neozývá, protože ho obviní, že je konzervativec. Podle mého názoru se členstvo rozštěpilo na čtyři skupiny, nepočítaje další odchylky:

PRVNÍ SKUPINA - Novotný a několik jeho přívrženců. Je to hrstka zdiskreditovaných lidí, která už nemá prakticky žádnou moc.

DRUHÁ SKUPINA - skuteční komunisté. Je jich většina, avšak nejsou vedoucí silou, protože jejich střízlivý, uvážený hlas je přehlušen, nezdá se být dost „progresivní“.

TŘETÍ SKUPINA - „populární progresivisté“, kteří mluví tak, aby se líbili. Jsou to politikové, kteří se bojí o svou popularitu více než o budoucnost naší socialistické vlasti.

ČTVRTÁ SKUPINA - členové strany, ale ne komunisté. A to takoví, kteří podepsali 2 000 slov.

S malými odchylkami bych se ztotožnil s tímto prostým členem strany. Vcelku vidí situaci správně. Tím jsem se ale podle soudruha Smrkovského dopustil zločinu, protože jsem vybočil z řady. Nechci však, aby byly napáchány škody v národu i ve straně, v mezinárodním komunistickém hnutí. Mohu se mýlit, ale jsem přesvědčen, že vládnout jen hesly nemůže žádná politická síla. Doposud to na světě ještě nikdo nedokázal a ti, co se o to pokoušeli, skončili jako pařížští komunardi. Přál bych si, abychom zde našli společné východisko ne proti demokratizačnímu procesu, ale v zájmu demokratizačního procesu, v zájmu socialismu. Prosím, abychom se společně pokusili najít východisko, dokud je čas. Abychom se vypořádali s nedostatky sami, bez pomoci zvenku. Je třeba však jednat a sílu, kterou ještě máme, správně usměrnit“

Když jsem skončil, bylo hrobové ticho. Dubček, Smrkovský a Kriegel se na mne dívali jako na zlé zjevení. Soudruzi Lenárt a Kolder otevřeně souhlasili, jiní mlčky schvalovali. Dokonce i Piller tvrdil, že mu to dodalo odvahy a že to „zítra rozbalí.“ Piller sliboval, že má Jak říkal, v aktovce závažný materiál, který ukáže Smrkovského v pravém světle. Bohužel, jeho vystoupení bylo jiné, než sliboval. Po jeho vystoupení, které bylo neslané, nemastné a nic

neříkalo o Smrkovském, jsem mu napsal lístek, kde stálo:

„Honzo, kdyby se konalo mistrovství v politickém krasobruslení, určitě bys získal mistrovský titul“

Piller mi na tomtéž lístku odepsal:

„Promiň, nemohl jsem jinak. Dubček mne velice prosil, abych ho podpořil, abych tu nerozmazával naše domácí problémy, že až se vrátíme do Prahy, budou se problémy řešit A tak jsem se všem sporným otázkám vyhnul.“

Toho dne se odehrála ještě jedna trapná scéna. Dostali jsme Rudé právo a na straně, kde jsou uveřejňovány inzeráty a různé konkurzy, byl inzerát, že se hledají tajemníci strany pro Prahu 1. Bylo to jako naschvál, ale fakticky to dokreslovalo danou situaci ve straně. Nás všechny to omráčilo a Dubček prosil, aby to nikdo neprozradil, neupozornil sovětskou delegaci, že by to byla veliká ostuda.

* * *

Rudé právo ze dne 30. července 1968:

Předsednictvo OV KSČ Praha 1 vypisuje konkurs na obsazení následujících volných míst v aparátu OV KSČ:

TAJEMNÍKA PRO IDEOLOGICKOU PRÁCI

Podmínky: vysokoškolské vzdělání humanitního směru, odpovídající politická praxe profesionálního nebo dobrovolného politického

pracovníka.

**PRACOVNÍKA ÚTVARU STRANICKÉ
INFORMACE** Podmínky: středoškolské vzdělání,
odpovídající politická praxe.

**TAJEMNÍKA EKONOMICKÉ KOMISE OV
KŠČ** Podmínky: středoškolské vzdělání,
odpovídající politická praxe.

Platové zařazení ve všech případech podle
platových zásad pracovníků orgánů KŠČ.

Příhlášky zašlete do 15. srpna 1968 na sekretariát
OV KŠČ Praha 1, Staroměstské náměstí č. 22.

* * *

Kdyby nebyly žádné jiné projevy
revizionismu a oportunistu, již jenom tento fakt
svědčí o tom, jak hluboký rozklad a ideový
zmatek panovaly v pražské stranické organizaci.
To, co Smrkovský sliboval, že totiž ten, kdo
vybočí z řady, bude označen za zrádce, začali
někteří po mém vystoupení okamžitě uplatňovat
vůči mně. Ani mně mnozí neodpověděli na
pozdrav. Stal jsem se pro ně jakoby
malomocným. Kdo se choval velmi slušně, byl
prezident Svoboda. Hned ráno, když jsem přišel
do jídelního vozu, jsem viděl, jak je rozčilený,
protože v noci nechtěně zaslechl telefonický
rozhovor mezi Čiernou nad Tisou - přímo z
vagónu - a Prahou. Pomocník Smrkovského,
který se vydával za jeho osobního ochránce,
protože nebylo dovoleno brát s sebou pomocníky,

telefonoval do Prahy podle předem dohodnutého zašifrovaného slovosledu. Podle toho měl každý ze sovětských soudruhů krycí jméno. A tak si Ludvík Svoboda zapamatoval, že kdosi z vedlejšího kupé telefonoval do Prahy, jak si pamatuji, asi v tomto smyslu: „Dnešní den byl velice rušný. Jeden vystupoval tak ostře, že z toho šel až šelest kolem srdce.“

Bylo jasné, kdo to vystupoval. I když bylo dohodnuto a Dubček slíbil, že do Prahy nebudou odesílány žádné informace, v určité formě se informace podávaly. V Praze byl Císař a další, kteří čekali, k jakým výsledkům se dopracujeme v Čierné. Tato příhoda byla Dubčekovi oznámena a na základě toho, chtě nechtě byla k telefonním přístrojům, které byly tři, postavena služba, aby už nikdo nemohl podávat zprávy do Prahy. Třetí den, jako obvykle, přijel do Čierné nad Tisou znovu sovětský vlak. Dopoledne jednání však nezačalo. Přímo ve vagónu došlo ke schůzce čtyř delegátů ze sovětské a čtyř z československé strany. Ze sovětské strany Brežněv, Kosygin, Podgornyj a Suslov a z Československé strany Dubček, Svoboda, Černík a Smrkovský. My jsme jen posedávali a čekali, na čem se dohodnou. Sovětská strana navrhla, zda by nebylo možné do Čierné nad Tisou pozvat ještě Ulbrichta, Živkova, Gomulku a Kádára. Dubček, Smrkovský a Černík to odmítli. Z toho vznikla úvaha svolat poradu

šestí bratrských stran do Československa, do Bratislavy, i když schůzka byla v sovětském vlaku, tak i z ní, tak jako tomu bývá při každé schůzce, i kdyby byla sebetajnější, pronikly zprávy.

Dověděli jsme se, o čem se jedni Na společném zasedání L.I. Brežněv informoval, že na jednání „čtyřek” byla dohodnuta schůzka v Bratislavě. Stručně řečeno, jak zdůraznil, myšlenka spočívá v tom, abychom obrátili celou záležitost v pozitivním směru a před celým světem demonstrovali jednotu našeho socialistického společenství, naši věrnost internacionálním závazkům, naši věrnost společně vypracované zahraniční politice, směřující k obraně věci míru, socialismu a svobody národů. Myšlenka tkví také v tom, řekl, aby dokument, který by byl vypracován v Bratislavě, měl platnost závazného dokumentu. Aby každá strana, která ho podepíše, jej také přísně a bezpodmínečně plnila, aby se odstraňovala nejružnější nedorozumění nahromaděna v posledním období a aby byl na základní otázky stejný pohled a výklad. Zdůrazňovalo se, že nepůjde o takový dokument, v němž by se posuzovaly ty či ony jevy, ale aby se vysvětlila naše společná politika v podobě slavnostní deklarace. Tím aby se před celým světem demonstroval náš společný postup proti společnému nepříteli.

Byl předložen návrh, aby se ze schůzky v

Čierné nad Tisou nepublikovali žádné materiály, aby se zbytečně nedávaly argumenty do rukou těch, kdo si nepřejí, aby došlo k vyjasnění stanovisek mezi bratrskými stranami. Dále byla přijata zásada, že proti nikomu ze soudruhů, kteří vystupovali tak či onak, nebudou podnikány žádné diskriminační kroky a že nebudou nijak „cejchováni“.

Všichni přítomní českoslovenští soudruzi s tímto návrhem souhlasili.

L.I. Brežněv jménem sovětské delegace prosil, abychom udělali pořádek v hromadných sdělovacích prostředcích. Nechtějí se nám vměšovat do našich záležitostí, ale upozorňují nás, k čemu takováto politika vede. Zdůraznil, že Československo má své vlastní mocenské orgány a celý mechanismus musí být uveden do pohybu, aby otázka byla vyřešena. Dále informoval, že o těchto otázkách se hovořilo na poradě „čtyřek“ a že Dubček, Svoboda, Černík a Smrkovský souhlasili s tím, že ideologické a propagandistické nástroje budou na toto vše brát zřetel a důsledně v tomto duchu postupovat

Mimo této oficiální informace jsme se dověděli, že Dubček, Smrkovský Černík a Svoboda slíbili, že budou učiněna opatření k rozpuštění různých klubů - K231, KAN (Klub angažovaných nestraníků) a všeho, co vznikalo jako kontrarevoluční podhoubí. Navíc sovětské

soudruhy žádali, aby ubezpečili celou Komunistickou stranu Sovětského svazu a sovětský lid, že českoslovenští komunisté udělají pořádek, že se zastaví postup kontrarevoluce. Přislíbil, že nebude připuštěna žádná protisovětská, protisocialistická a vůbec žádná nedůstojná publikační činnost, že československá propaganda půjde cestou upevnění přátelství a bratrské spolupráce mezi Československem a ostatními socialistickými zeměmi. Bylo to pěkné. A. V. Kosygin ještě připomněl, že věří, že slova a sliby, které byly vysloveny při jednání „čtyřek“, budou naplněny reálnými konkrétními činy. Všechno bude záležet na tom, jak bude pracovat předsednictvo ÚV KSČ.

Pak si vzal slovo Dubček. Oznámil, že schůzka se chýlí ke konci a je to dobře, protože, jak řekl, jsme našli společné stanovisko a dohodli se, jak postupovat dále. Vyslovil myšlenku, že jak předsednictvo ÚV KSČ, tak i politické byro ÚV KSSS splnilo své poslání, které mělo jako komunisté, jimž jsou drahé zásady

internacionalismu, vztahy mezi dvěma bratrskými stranami. Považujeme za velmi správné, řekl, aby naše další kroky směřovaly k upevnování všestranných styků stranických, státních, hospodářských a vojenských. Zdůraznil nutnost spolupráce v oblasti zahraniční politiky i v přípravě mezinárodní porady komunistických a

dělnických stran. Ocenil, že ve vzájemných rozhovorech „čtyřek“ našli společný jazyk a dohodli postup. Potvrdil, že to byla schůzka velmi otevřená, přátelská, která pomohla najít východisko ze složité situace, která vznikla v souvislosti s varšavskou schůzkou.

Všichni, pokračoval, jednoznačně souhlasíme s úkolem vypracovat společný dokument přípravy ke schůzce za účasti dalších bratrských stran, které se zúčastnily Varšavské porady.

Považujeme to za velmi správné a potřebné a odpovídá to internacionálním zásadám politiky našich stran. Závěrem poděkoval sovětským soudruhům za jejich přístup k naší společné věci, za projevené city internacionalismu, které jsou vlastní právě Komunistické straně Sovětského svazu.

Vyslovil přesvědčení, že chopíme-li se práce, půjdeme-li tím směrem, který byl dohodnut se sovětskými soudruhy, nepodaří se nikomu najít trhlinu mezi našimi stranami. Velmi přivítal přístup politického byra ÚV KSSS k úkolům, které jsou před námi. Slíbil, že i my, členové předsednictva ústředního výboru, všichni českoslovenští komunisté, budeme postupovat tak, jak se sluší na komunisty, tak, aby společné zájmy převážily nad dílčími úvahami, aby nedocházelo ke vzájemnému podezřívání.

Proti vystoupení Dubčeka nemohlo být

výhrad. Chválil a uznával správný postup vedení KSSS, jeho internacionální přístup k posuzování otázek. Vystupoval ze správných marxistickoleninských pozic. Žel, v té chvíli jsem ještě nevěděl to, co se později potvrdilo, že totiž sliboval jen proto, abychom co nejdříve jednání skončili a z Čierné odjeli. Choval se jako zloděj dopadený při činu.

Brežněv poprosil, aby se na schůzce, která se bude konat v Bratislavě, neopakovaly některé nedobré jevy, které se objevovaly v době jednání v Čierné nad Tisou. Upozornil ještě jednou, že kontrarevoluce zbraně dobrovolně nesloží a pokusí se znovu využít všechny formy boje k tomu, aby zkompromitovala a zneužila i tuto poradu, kterou končíme v Čierné nad Tisou, Kdyby se to kontrarevoluci podařilo, přineslo by to jen obrovské škody pro naše strany a naše národy. Vyzval nás, abychom si uvědomili, že kdyby došlo ke zmaření bratislavské schůzky, bude velmi těžké svolávat novou poradu, ať již by se o to pokoušel kdokoli a kdekoli.

XIV.

NA PŘÍPRAVU BRATISLAVSKÉ SCHŮZKY nám zůstávaly pouhé tři dny. Celá tíha přípravy ležela na předsednictvu ÚV KSS. Bratislavská

schůzka byla svolána na 3. srpna 1968. Schůzka v Čierné skončila 31. července odpoledne. Loučili jsme se s dobrými pocity. Zdálo se, že se přece jen překonal kritický bod a že se věci budou moci vyvíjet k lepšímu. Ve vlaku byla docela slušná, téměř veselá atmosféra. Ke mně si přisedl Černík a potichu mi šeptal návrh. Co bych prý na to řekl, kdybychom uzavřeli dohodu, že on neprozradí, jak jsem vystupoval v Čierné nad Tisou a já mu pomůžu dostat Kriegela z předsednictva ÚV KSČ. Bez rozmyšlení jsem mu odpověděl, že nemám námitek proti tomu, aby prozradil, jak jsem vystupoval v Čierné. To, co jsem tam řekl, vyplývalo z mého přesvědčení, a to bylo pravdivé a poctivé. A navíc, jestliže to prozradí, tak jen poruší dohodu, že nikdo nebude cejchován, pro niž sám v Čierné hlasoval, ale přesto opakuji - nemám námitek, aby to prozradil. Já si svůj díl odnesu.

A pokud jde o pomoc při tom, jak dostat Kriegla z předsednictva ÚV KSČ, že k tomu rád přispěji, protože je to člověk, který do předsednictva nepatří. Kriegel nepracuje pro KSČ, pro československý lid, pro věc socialismu, ale proti straně, proti lidu, proti socialismu. Tento slib jsem dal, aniž jsem znal všechny podrobnosti, které slibovali při schůzce „čtyřek“.

Když se kontrarevoluční centrum v Praze dovědělo, k jakým výsledkům se dospělo v Čierné

nad Tisou, bylo z toho velké rozčarování. Okamžitě se začalo s mobilizací všech sil, aby výsledky jednání z Čierné zmařili, respektive, aby zvrátili situaci na poradě v Bratislavě. Samu poradu již zmařit nemohli. Aby tato porada byla co nejvíce uchráněna od mnohých zvědavých očí a uší, museli jsme v Bratislavě najít vhodné místo. Nic podobného nebylo tehdy k dispozici.

V té době byl právě dokončen Dům rekreace ROH. Je na pěkném místě s výhledem na Dunaj. Tento objekt jsme si vyžádali od Slovenské odborové rady a začali ho připravovat pro mezinárodní poradu. Do Bratislavy přijela sovětská, polská, bulharská, maďarská delegace a delegace NDR. V čele každé delegace byli první nebo generální tajemníci, dalšími členy byli předsedové vlád, příslušní tajemníci odpovědní za mezinárodní otázky a další členové vedení stran.

V československé delegaci byli A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, V. Biľak, J. Lenárt, L. Svoboda, Z. Mlynář. Všechny delegace byly ubytovány v Domě rekreace, kde mělo být také vlastní jednání. Byla to porada, která snad neměla ve světě obdoby. Do Bratislavy se sešlo velké množství zahraničních novinářů i z buržoazních států. Vše, co bylo v té době ze světa žurnalistiky ve Vídni, přijelo do Bratislavy. Tehdy se vůbec cestovalo volně. Na zahájení porady byly

připuštěny televize, fotografové a novináři. Schůzka byla zahájena podle obvyklé rutiny tak, jak se většinou zahajuje. Zahájil ji Dubček, přivítal delegace bratrských stran a oznámil program porady.

Po odchodu novinářů a fotografů předložil L. I. Brežněv návrh. Vzhledem k tomu, že je málo času a že porada má skončit ještě tentýž den a příslušní referenti a experti žádný podklad nepřípravili, navrhl, aby porada byla přerušena a generální a první tajemníci spolu s předsedy vlád se odebrali do vedlejší místnosti a připravili návrh dokumentu, který se pak kolektivně posoudí a jednotlivé delegace jej podepíší.

Byla to jediná porada v mém životě - a zúčastnil jsem se mnohých mezinárodních porad - kde dokument doslova a do písmene, od A až po Z napsali první a generální tajemníci stran a předsedové vlád. Je třeba říci, že pracovali velmi svědomitě, usilovně a bez oběda. My ostatní jsme se jen potulovali po budově a po dvoře. Bylo řečeno, aby nikdo neopouštěl areál budovy. Do dvora byl povolen vstup některým československým žurnalistům. Smrkovský byl nejen nešťastný z toho, že není přítomen tam, kde se tvoří dokument, ale hlavně nemohl dát do Prahy informaci, co se tam děje a jaký dokument vzniká. Z dlouhé chvíle poskytl alespoň tři nebo čtyři interview. Ustavičně vykřikoval, že takový

dokument, který nezná, nepodepíše. Z Prahy každou chvíli telefonovali, co se v Bratislavě děje. Odpověď nedostávali. Nikdo neuměl říci, co se opravdu za zavřenými dveřmi rodí. Byl stanoven termín, že kolem třetí nebo čtvrté hodiny odpoledne bude dokument hotov.

Přemýšleli jsme nad tím, kde by měl být tak významný dokument podepsán. Došli jsme k závěru, že by to mohlo být v budově bratislavské staré radnice. Bylo rozhodnuto, že se připraví zrcadlová síň, kde byly podepsány již mnohé historické dokumenty, mimo jiné i mír s Napoleonem po bitvě u Slavkova. Na čtvrtou hodinu byly svolány filmové a televizní štáby. Dokument však dosud připraven nebyl. Uplynuly další dvě hodiny a dokument ještě nebyl hotov. Teprve kolem sedmé hodiny nebo spíše kolem půl osmé se řeklo, že je možno svolat plenární zasedání všech členů delegací bratrských stran a že dokument bude předán k posouzení. A tak po půl osmé večer začalo plenární zasedání porady v Bratislavě v již zmíněném domě Rekrece ROH. Po přečtení dokumentu se jednotlivé delegace vyjádřily k tomu, zda dokument vyhovuje nebo ne a zda jej podepíší.

Všechny delegace se vyjádřily, že dokument podepíší, a tak se všichni účastníci odebrali z domu rekreace na starou radnici do Zrcadlové síně.

Začíná tzv. normalizace.

První řada zleva: Vasil Biľák, Gustáv Husák, Ladislav Svoboda a Lubomír Štrougal

Oldřich Černík a Lubomír Štrougal – dva realističtí politici. První z nich musel v roce 1969 odejít, druhý „přežil“ a stal se dokonce předsedou vlády

Bylo to velmi důstojné a slavnostní. V reprezentačních místnostech byl připraven malý koktail. Současně se na balkón instalovalo rozhlasové zařízení pro případ, že by hlavy delegací projevíly ochotu promluvit k obyvatelstvu, které se na primaciálním náměstí ve značném počtu sešlo. Bylo tam tolik lidí, kolik se jich tam vůbec vešlo. Hlava na hlavě. Avšak bohužel spustil se obrovský liják, ale i v něm lidé stáli a chtěli vědět, jaký je výsledek porady. Věděli jsme, že to nejsou lidé organizovaní ÚV KSS, krajským nebo městským výborem strany. Na náměstí přišli lidé různí - dobří, upřímní, ale také špatní a provokatéři. Bylo tam dost západních novinářů a turistů z Vídně. Chtěli prostě víc vidět, než slyšet.

Chtěli vidět vedoucí delegací. Nikdo z vedoucích delegací však neprojevil ochotu promluvit z balkónu. Snad proto, že bylo velice nepříznivé počasí, že se jednání protáhlo do pozdních večerních hodin a v deset hodin měla být slavnostní večeře v budově sboru pověřenců (nyní předsednictva slovenské vlády).

Jaký dokument vedoucí delegací vypracovali a co jsme podepsali, se již dozvěděli i reakcionáři v Praze. Výsledkem toho bylo, že plukovník, který odpovídal za ochranu vedoucích delegací, tuto ochranu odvolal, bezpečnostní opatření zrušil - a před radnicí nastal nepopsatelný zmatek. Bylo

rozhodnuto, že z radnice se pojedje přímo do budovy sboru prověřenců, kde měla být večeře. Bylo velmi těžké vyprostit a uvolnit auta stojící před radnicí tak, aby mohla volně odjet směrem ke Klobučnické ulici. V jednom autě seděl L.I. Brežněv, Dubček a já. Dubček neustále spouštěl okénko dolů a vykřikoval na lidi a já jsem okénko pořád vytahoval nahoru, aby někdo v té tmě a nepořádku neudělal nějakou provokaci a nehodil něco do auta. Uvědomoval jsem si, že jsem hlavní hostitel a nechtěl jsem připustit, aby na Bratislavu padl jakýkoli stín.

Když jsme vyjížděli a prodírali se směrem ke Klobučnické ulici, bylo slyšet, že někdo mluví do rozhlasu. Brežněv se ptal, kdo to mluví. Dubček řekl, že Smrkovský. Smrkovskému to prostě nedalo. Měl již takovou povahu. Vyšel na balkón, aniž ho kdo pověřil a informoval shromážděné masy, jaký dokument jsme podepsali. Domluvil a začal zpívat hymnu. Brežněv nedovedl pochopit, jak může ve vedení strany panovat taková nedisciplinovanost, jak může k tak závažné otázce mluvit člen předsednictva strany bez souhlasu orgánu.

Smrkovský si v ten moment zřejmě ani neuvědomoval, co chválí a co podepsal, že vlastně dal souhlas k internacionální pomoci. V Bratislavě jsme všichni kolektivně podepsali že:
„Podpora, ochrana a upevnění těchto

vymožeností, kterých dosáhly národy svým hrdinským úsilím, obětavou prací lidu každé země, jsou společnou internacionální povinností všech socialistických zemí. To je jednotný názor všech účastníků porady, kteří projeví neochvějnou rozhodnost rozvíjet a chránit vymoženosti socialismu ve svých zemích, dosahovat nových úspěchů při budování socialismu“.

Ještě než začala oficiální večere, byl již Dubček informován, jaká je odezva na právě skončenou bratislavskou schůzku.

Kontrarevoluční síly byly zděšeny. A svoji nevěli i hrozbu veřejně prezentovaly. Ještě 3. srpna ve večerních hodinách Kriegel informoval představitele pravice v budově UV KSČ v Císařově kanceláři těmito slovy:

„O jednání se tvrdí, že z něj nevyšli vítězové, ani poražení. V takovýchto jednáních to není možné. V každém případě jsme získali čas. Musíme ho využít k tomu, abychom udržovali národ v napětí a připravili jej na rozhodující střetnutí.“

Dubček dostal strach. Při večeři se vyhýbal rozhovorům se sovětskou delegací a dost okatěji ignoroval. Odjezdy delegací, kromě delegace NDR, byly naplánovány na druhý den v ranních hodinách. Když sovětská delegace viděla, jaká je situace, požádala, ačkoli měla odletět ráno, aby

mohla odcestovat nočním rychlíkem. Delegace Německé demokratické republiky ještě zůstávala v Bratislavě, protože Walter Ulbricht měl zájem o prohlídku Slovnaftu.

Mnoho dobrých a spolehlivých soudruhů přijalo bratislavskou deklaraci s úlevou. Byli přesvědčeni, že konečně dojde k žádoucímu obratu. Mohl bych jmenovat stovky a tisíce takových, kteří byli ochotni přijmout jakýkoli stranický úkol, jen aby přispěli k zastavení a zmaření kontrarevoluce. Zkušenosti nás poučily a vedly k tomu, abychom byli opatrní. Kolikrát už jsme zažili zklamání, a to nám diktovalo, abychom se nespolehali na sliby Dubčeka. Ale člověk má jednu zvláštní a těžko překonatelnou vlastnost I v těch nejbezvýchodnějších situacích stále ještě doufá a věří v obrat Z toho vzniklo rčení, že naděje umírá poslední. I my jsme stále ještě věřili, že se snad Dubček změní.

V Čierné nad Tisou nám bylo jasně řečeno, že sníží-li se vedení KSČ opět ke klamání a nesplní-li závazky, které se vzájemně mezi bratrskými stranami dohodnou, už se více schůzek na této úrovni konat nebude. Věděli jsme, že buď nastane opravdový obrat, a ten byl ještě možný, anebo, když se bude znovu uhýbat či dokonce klamat, bude se to rapidně zhoršovat Jak jsem již uvedl, pro každý případ byla připravena písemná žádost o bratrskou pomoc.

V průběhu bratislavského jednání byla předána sovětským soudruhům žádost, dopis, v němž někteří členové předsednictva ÚV KSČ a vlády požádali sovětské vedení o pomoc. V dopise se uvádělo, že bude-li se situace dále zhoršovat a nebudou-li plněny přijaté závazky, nevidí podepsaní soudruzi jinou možnost než internacionální pomoc spojenců, protože vlastními silami se z toho marasmu nedostaneme a čas na nové jednání již nebude.

Po bratislavské schůzce dostaly události rychlý spád. Reakce rozpoutala zuřivou kampaň na zmaření všeho, co bylo přijato v Čierné nad Tisou i závazků plynoucích z bratislavské deklaráce. Reakce dobře věděla, že naše „čtyřka“ v Ciemé nad Tisou, tj. Dubček, Černík, Smrkovský, za přítomnosti prezidenta Ludvíka Svobody, na důkaz své upřímnosti slíbila, že předsednictvo ÚV KSČ učiní po svém návratu do Prahy první čtyři zásadní kroky:

- dojde k odvolání Františka Kriegela z předsednictva ÚV KSČ;
- bude zbaven funkce tajemník ÚV KSČ Čestmír Císař a stane se předsedou České národní rady;
- omezí se činnost ministra Pavla tím, že se od tohoto ministerstva oddělí státní bezpečnost a jejím řízením bude pověřen jiný spolehlivý soudruh;

- uskuteční se radikální opatření ve sdělovacích prostředcích a to tím, že bude z funkce ředitele Čs. televize odvolán Jiří Pelikán a nad všemi složkami hlavních sdělovacích prostředků zavede vedení strany a vlády přísnou kontrolu.

Stále ještě bylo dost sil, aby se tato opatření provedla a aby se na bratislavskou schůzku přišlo s něčím pozitivním. Dubček této možnosti nevyužil. Tvrdil, že mezi schůzkou v Čierné nad Tisou a bratislavskou poradou je příliš krátká doba, v níž není možné uведенé úkoly splnit. Nechali jsme se přesvědčit a čekali, že po bratislavské schůzce to budou první kroky, které bude třeba provést

XV.

HNEDE PRVNÍ DEN RÁNO po bratislavské schůzce se v budově ÚV KSČ konala schůzka pracovníků sdělovacích prostředků, kde Císař dával instrukce zcela opačné. Řekl, že v Bratislavě i Čierné nad Tisou se všechno prohrálo, muselo se ustoupit a nyní je třeba učinit taková opatření, aby závěry z těchto schůzek byly zmařeny. To už byla jasná zrada, naprostá diskreditace vedení strany, ztráta tváře.

Čtvrtého srpna večer vystoupil v televizi

Dubček a veřejnosti sdělil, že skončené rozhovory v Bratislavě byly úspěšné a splnily československé očekávání. Ubezpečoval veřejnost, že na schůzce v Bratislavě byl vypracován a schválen jediný dokument, společné prohlášení, který byl uveřejněn a že nebyly přijaty žádné další závěry. Nikdo nemusí mít obavy o naši suverenitu a o proces, který se u nás rozvíjí. Jak jsem již uvedl, příprava na jednání v Čierné nad Tisou i v Bratislavě se odbývala často jen v úzkém kruhu. Ani předsednictvo strany mnohdy nevědělo, o čem a s jakým záměrem se má jednat. Ve svém vystoupení v televizi Dubček řekl, že předsednictvo ÚV KSČ splnilo úkol, který mu svěřil ústřední výbor. Nikdo nic neschvaloval, zejména ne ústřední výbor. Jeho vystoupení v televizi vlastně ani nebylo adresováno lidu (ale naopak jeho vystoupení mělo uklidnit kontrarevoluční síly).

Náš lid, komunisté i nestraníci, neměli strach a obavy z toho, že se na schůzce s vedením KSSS dohodne něco proti lidu, proti straně. Lid věděl, že dohoda o společném postupu bude ku prospěchu strany a socialismu. Strach měla kontrarevoluce a právě Dubček uklidňoval kontrarevoluční elementy. Jeho povinností bylo vycházet z toho, o čem se diskutovalo v Čierné a v Bratislavě. Upozornit lidi, kde a odkud hrozí straně a státu nebezpečí, proti čemu je třeba

mobilizovat všechny zdravé síly, všechny čestné vlastence Československé socialistické republiky a ne uklidňovat kontrarevoluční živly. Netrpělivě jsem čekal na příští zasedání předsednictva ÚV KSČ a na připravená opatření, která mělo předsednictvo schválit. Předsednictvo se sešlo 6. srpna 1968. Stále ještě jsem žil v naději, že v Dubčekovi a jemu blízkých zůstala kapka cti a hlavně rozumu, aby nezklamali a nezradili to, k čemu jsme se zavázali, a že bude předložen návrh na taková opatření proti kontrarevoluci, která přesvědčí spojence, že to s plněním závazků myslíme čestně. Bylo jen těžko uvěřit, že by Dubček už na tolik klesl, aby měl odvahu zcela ustoupit od přijatých závazků. Ale ještě více jsem byl zvědavý na to, jaká metoda bude zvolena, když se již nevyužila možnost prostřednictvím vystoupení Dubčeka v televizi signalizovat širokým masám lidu, že bude třeba zastavit kontrarevoluci.

První překvapení nás čekalo hned na počátku jednání předsednictva ÚV KSČ. Na stole v zasedací místnosti byl na neobvyklém zeleném papíru ještě neobvyklejší návrh. Všechny materiály, zprávy, návrhy a informace pro předsednictvo byly totiž vždy tištěné na bílém papíru. Neobvyklý však byl nejen papír, ale hlavně obsah. A ten, domnívám se, překvapil většinu předsednictva.

Skončila „úspěšná“ schůzka v Bratislavě, na jejímž základě se měly naše vztahy se Sovětským svazem zlepšit a místo rozhodných kroků proti kontrarevoluci se objevil návrh, jak postupovat v příštích dnech a měsících, až Sovětský svaz uvalí na Československo hospodářské embargo. Byly formulovány různé úvahy, jakým způsobem bude Československo zabezpečovat dovoz obilí, ropy, plynu, barevných kovů a vůbec celého širokého sortimentu surovin potřebných pro náš průmysl. Přitom autor nebo autoři, žádné východisko neměli. Bylo to něco tak překvapujícího a nehorázného, neskutečného, že trvalo dosti dlouhou chvíli, než jsme se z toho vzpamatovali.

První se z překvapení probral soudruh Kolder. Ptal se, co to znamená a kdo je autorem tohoto materiálu. Je nutno připomenout, že Drahomír Kolder byl členem nejen předsednictva, ale i tajemníkem ÚV KSČ odpovídajícím za ekonomiku a přitom o tomto materiálu nic nevěděl. K návrhu se nechtěl nikdo hlásit.

Po příchodu Dubčeka do zasedací místnosti byl na něho vznesen dotaz, zda ví, kdo rozdával tento materiál. Dubček se jen letmo podíval na obálku, vůbec se netvářil překvapeně a stroze poznamenal, že o tom, kdo ho předložil neví a protože se autor nehlásí, doporučuje materiál stáhnout. Ani ho nenapadlo, aby se dalo přešetřit,

kdo tak nehorázný návrh předložil. Již tento pouhý fakt svědčí dostatečně o tom, že Dubček byl informován o zákeřnostech a provokacích, které se připravovaly proti Sovětskému svazu a proti politice KSČ a československému lidu. Dubček musel vědět, a když nevěděl, bylo jeho povinností pravdy se dopátrat, kdo vypracoval a předložil podobný návrh předsednictvu ústředního výboru. Tento začátek jednání předsednictva nasvědčoval tomu, že vlastně všechno běží postaru. Předsednictvo projednalo zprávu o schůzce v Čierné nad Tisou a v Bratislavě a přijalo stanovisko, že souhlasí s postupem i s přijatým prohlášením z Bratislavy. Nic jiného také nemohlo udělat Dubček to oznámil národu již přede dvěma dny.

Naivně jsem se - a se mnou určitá část soudruhů - domníval, že Dubček alespoň ústně navrhne nějaká opatření, k nimž se zavázal. Myslel jsem si, že nechtěl vypracovávat písemný návrh, aby se neprozradilo, jaká opatření se přijmou pro zavedení pořádku v rozhlase, v televizi, v důležitých časopisech i v samém Rudém právu. Zde také bylo třeba podpořit šéfredaktora Oldřicha Švestku v jeho boji proti pravičákům, jako byl Jiří Hochman a jiní. Čekal jsem, kdy Černík, jak slíbil, předloží návrh, aby z předsednictva byl uvolněn Kriegel, z funkce tajemníka Císař a ostatní opatření, k nimž se

právě oni zavázali v Čierné.

Když se již jednání předsednictva schylovalo ke konci a nic podobného se nepředkládalo, člen předsednictva Emil Rigo vznesl dotaz, kdy budeme jednat o opatřeních, jež pro nás vyplynula z porady v Čierné nad Tisou a v Bratislavě. Dubček na to reagoval dost podrážděně. Řekl, že to není tak jednoduché a že si to vyžádá určitou dobu. Navíc je třeba uvážit, zdaje to nyní to nejdůležitější. Čeká nás prý mnoho různých jiných důležitých organizačních otázek, a proto s vypracováním závěrů a opatření bude třeba počkat. Z jeho odpovědi vyplynulo, že důležitější, než zastavit kontrarevoluci a splnit závazky dané v Čierné a v Bratislavě, byla porada s Josiphem Brožem Titem, který byl pozván do Československa na 9.-11. srpna, dále 12. srpna schůzka s delegací NDR vedenou Walterem Ulbrichem v Karlových Varech a 15.-17. srpna návštěva Nicolae Ceaušeska. Všechno bylo promyšlené. Velká „zahraničněpolitická“ aktivita měla zdůvodnit, proč neplníme přijaté závazky a neřešíme vnitropolitické nebezpečí.

Dubček, Kriegel, Smrkovský a ministr zahraničních věcí Hájek skládali velké naděje do návštěvy Josipha Brože Tita. na jednání s jugoslávskou delegací byla schválena tato delegace: A. Dubček, L Svoboda, O. Černík, J. Smrkovský, V. Biřák a J. Lenárt. Dubček se velice

snažil o to, aby se Tito přesvědčil, že v Československu je vše v nejlepším pořádku. To, co očekával, že mu Tito potvrdí, se však nesplnilo.

Některé živly se tak vehementně dobývaly na první nádvoří Pražského hradu, aby ukázaly šířku svobody, demokracie a obdivu k nové politice, že poškodily Matyášovu bránu. Armáda musela postavit z nákladních aut barikádu. Tito to vše z okna svého pokoje pozoroval a nedovedl pochopit, jak je možné trpět takovou anarchií. Při slavnostní večeři pak docela otevřeně tento svůj postřeh vyjádřil. Řekl, že v tom nevidí žádnou demokracii a pokud by se něco podobného stalo jemu v Bělehradě, velmi rychle by s takovou demokracií a svobodou skoncoval, protože to není ani demokracie, ani svoboda, ale obyčejná anarchie a nepořádek.

Jeho vystoupení na večeři pravicové elementy doslova zmrazilo. Kriegel byl jako opařený. Dělal se všechno možné pro to, aby se všechno utajilo a nebylo zveřejněno. Záměr, který se vkládal do Titovy návštěvy, nevyšel. Jediné, co získali, bylo, že měli alespoň záminku vymlouvat se, proč se ještě nerozpracovaly závěry z Černé a z Bratislavy.

Dvanáctého srpna byla schůzka s delegací NDR v Karlových Varech. Na jednání s delegací NDR byla určena a schválena tato delegace: A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, D. Kolder a J.

Lenárt. Tato schůzka se uskutečnila na naléhání Ulbrichta. V podstatě se ještě Ulbricht pokoušel zachránit, co se dalo.

Byl přesvědčen, že dojde-li k dvoustranným jednáním, že se mu podaří Dubčeka, Černíka a ostatní přesvědčit, že nebudou-li realizovány závěry z Čierné a závazky z Bratislavy, pak Československu hrozí velké nebezpečí. Dubčekovi, Černíkovi a Smrkovskému tato schůzka vyhovovala, protože mohli vykazovat činnost a oddalovat seriózní jednání v předsednictvu ÚV KSČ.

Ve dnech 15.-17.srpna se uskutečnila návštěva rumunské delegace, vedené N. Caušeskem. Už samo složení delegace dávalo tušit, jak se budou problémy posuzovat Za československou stranu se zúčastnili jednání A. Dubček, O. Černík, F. Kriegel, Č. Císař, O. Klokoč a J. Hájek. Členy delegace byli ještě B. Kučera, předseda československé strany socialistické a A. Pospíšil, předseda Československé strany lidové. Tak, jak při jiných mezistátních jednáních, byl členem delegace i československý velvyslanec v Bukurešti Karel Kůrka.

Pravicovým oportunistům a revizionistům bylo velmi vhod, že se mohlo konstatovat, že rumunská delegace u příležitosti návštěvy a při vzájemných rozhovorech vzala s uspokojením na vědomí výsledky, jichž dosáhly bratrské národy

ČSSR a že to upevnilo přesvědčení rumunské delegace o tom, že vývoj v Československu pokračuje na zdravých základech.

Ze všech jednání, která probíhala, se vydávaly zprávy a komuniké takového rázu, jako by hlavní starostí KSC byla, co se děje ve světě, a ne to, co se odehrává v Československu. Široká zahraničně politická činnost a po sobě rychle následující jednání s bratrskými stranami však byly pouhé zástěrky k tomu, aby se mohlo tvrdit, že nezůstává čas na řešení jiných životně důležitých otázek. Mělo se dokázat, že to zabírá mnoho času a připočteme-li k tomu ještě přípravu sjezdu, nezbývá na řešení jiných otázek ani času ani sil. Na splnění toho, co bylo dohodnuto s našimi nejbližšími spojenci, je proto třeba počkat až po sjezdu.

Aby tento postup byl považován za správný i ve veřejnosti, bylo jej třeba chválit. Čím větší chyby Dubček dělal, tím větších poct se mu dostávalo od kontrarevolučních živlů.

To, co se stávalo pro stranu a naše národy neštěstím, činilo Dubčekovi potěšení a uspokojení. Zrada se vydávala za zásluhu. Dubček patřil k těm lidem, u nichž nepochopení pravdy a reality vytváří spokojenost a jistotu.

Byl přesvědčen, že ho národ miluje a že má velkou moc. Jeho moc a sláva se mu zdály tak veliké, že si ani neuvědomoval, že je vlastně

bezmocný a směšný. Byl jako narkoman. Musel denně dostávat svou dávku slávy a chvály. Zdá se, že tak jako existují narkomani, existují mezi lidmi i slavomani. Jsou lidé, kteří si na to velmi rychle zvyknou jako na drogy a pak se jim musí dávkovat denně. Nejsou schopni se od toho odprostit. Kdo mu drogy dává, je jeho přítel. Zaváže se třeba ďáblu a bude mu sloužit, jenom když od něho dostane to, na co si zvykl. Dubček propadl slavomamu. Každý, kdo organizoval Dubčekovi slávu, stával se jeho přítelem. Kdo ho přátelsky upozorňoval na chyby, stával se postupně jeho nepřítelem. Dávky slávy se musely denně zvyšovat. Vrcholilo to denním díkuvzdáváním před budovou ústředního výboru. Byly organizovány učitelky s dětmi, zpěvačky, v kostelích se za něho modlili, zpívali na jeho slávu, pekly se speciální koláče a rohlíky, nazývané jeho jménem a on sám žil jako v opojení. Nedovedl již rozeznat pravdu od lži, dobro od zla. Černík byl rozumnější, ale také podlehl. Cítil, že je třeba něco dělat, ale měl strach, že ztratí jakousi popularitu, sice pochybnou a špatnou, ale přece jen popularitu. Velmi negativní vliv na něho měla manželka.

Celá řada závažných faktů svědčila o tom, že Československo zjevně porušuje dohodu, kterou společně přijalo v Čierné nad Tisou a v Bratislavě a ani jeden ze závazků se nesnažil plnit Ne, že by

se situace alespoň zmírnila. Naopak, útoky proti Sovětskému svazu a socialistickým zemím se stupňovaly. Každý den byly zveřejňovány nové a nové materiály, které nebylo možné hodnotit jinak než jako protisovětské a protisocialistické. Hrubě se překrucoval charakter jednání naší strany s vedením KSSS a v Čierné a s bratrskými stranami v Bratislavě. Všechno směřovalo ke zhoršení a prohloubení špatných vztahů s našimi nejbližšími spojenci. Bylo jasné, že jde o organizovanou kampaň. Mimořádně štvavý tón nasadily Literární listy, Mladá fronta, Reportér, Práce a v Bratislavě Kultúrny život a postupně i Pravda, kde se šéfredaktorka Mária Sedláková přizpůsobovala pravicově oportunistickým silám a dávala jim prostor. Drzost a nehoráznost pravičáků se stupňovala.

Osmého srpna 1968 Literární listy přinesly článek Od Varšavy k Bratislavě.

V tomto článku se přirovnávala politika socialistických zemí k hitlerovské politice. Noviny bratrských socialistických zemí za to, že nechválily naši cestu k takzvanému socialismu s lidskou tváří, byly vydávány za propagandu boje goebelsovského typu. Své kolegy v socialistických zemích nazývali publicistickými lokaji a předpovídali, že nastupuje kohorta všeho schopných pisálků, kteří na pokyn „svých ideologických šéfů začali ostrou palbu proti

československé kontrarevoluci."

V Literárních listech se ozývaly invektivy, že spojenci si nepřejí socialismus, jaký chce budovat Československo, a že nevěří československému vedení, pouze některým osobám. Tím chtěli vyvolat útoky proti konkrétním členům ÚV KSČ. Velmi urážlivý článek přinesla také Mladá fronta 10. srpna. Hodnotilo se v něm bratislavské prohlášení a prorokovalo se, že „Bratislava není koncem, ale začátkem diskuse, možná že i polemiky" Tím bylo jasně naznačeno, že závazky, které byly tak slavnostně vyhlášeny Dubčekem, Černíkem a ostatními v Čierné nad Tisou, že se sdělovacím prostředkům nedovolí urážlivě psát a polemizovat, se plnit nebudou.

Časopis Reportér, který se od počátku vyznačoval svým revizionistickým kontrarevolučním obsahem, ve svém článku Luxus iluzí velmi hrubě napadl socialistické země a špinil socialistické společenské zřízení. Nehorázně tvrdil, že socialistické země mají strach, že náš socialismus ohrozí jejich byrokratický systém, který pomalu, ale jistě pochovává socialismus ve světovém měřítku.“

„Přinášíme na scénu,“ psal Reportér, „přízrak likvidace a absolutní moci byrokratické kasty, kterou produkoval v mezinárodním měřítku stalinský model socialismu.“

Bylo nad slunce jasnější, že dohody dosažené

v Čierné a v Bratislavě se hrubě porušují a následky se musejí dostavit Sovětský svaz byl trpělivý, trpělivé byly i ostatní socialistické země. Veřejně nepolemizovaly, ani neobviňovaly československou stranu, že nedodrží sjeďnané dohody. Dubček, Černík, Smrkovský, Kriegel, celá kontrarevoluce žila v naději, že Sovětský svaz se bojí a že potichu ustupuje. Předsednictvo naší strany v Čierné nad Tisou s plnou otevřeností přiznalo, že situace ve straně i v zemi vyžaduje aktivní a rozhodná opatření proti všem, kdo diskreditují politiku KSČ, kdo útočí proti základům socialismu, kdo se pokouší podkopat bratrské přátelství Československa a Sovětského svazu i dalších socialistických zemí. K tomu jsme se slavnostně zavázali, ale praxe šla zcela jiným směrem. To neurčovalo již předsednictvo strany ani vláda, to určovaly pravicově oportunistické síly. Na tato fakta upozorňoval v telefonickém rozhovoru A. Dubčeka L.I. Brežněv 13. srpna. Na toto téma byl doručen i písemný dokument Dubček to všechno zatajil. Nevěděli jsme, alespoň já to nevěděl (a jestliže Dubček někoho informoval, pak to byl snad jenom Černík a jeho nejbližší spolupracovníci v Praze), že ke stejným otázkám předal sovětský velvyslanec soudruh Červoněnko Dubčekovi 13. srpna memorandum.

Věřím, že následující řádky budou zveřejněny, pokud vůbec bude o ně zájem, až po

mé smrti. Z hlediska historické pravdy to považuji za důležité. Tento závazek jsem si nevymyslel proto, že bych se bál odpovědnosti. Měl jsem své silné i slabší stránky, jako každý, ale nemyslím si, že bych trpěl nedostatkem odvahy. Žijí však stále lidé, kteří nechtějí nebo nemohou v této porevoluční době přiznat pravdu. Mají obavy o své blízké, o svůj život. Tam jsme to dopracovali.

Přestože jsem stále chtěl věřit, že si Dubček uvědomí kritičnost situace a bude ještě možné udělat kroky, které by nás oddálily katastrofě, měl jsem signály, že sovětští soudruzi to vidí jinak. Měl jsem dostatek informací od velvyslance Červoněnka, že soudruzi v Moskvě nemohou nečinně přihlížet přípravám mimořádného sjezdu, který by legitimizoval kontrarevoluci. Pak už by bylo pozdě.

13. večer jsem byl požádán, zda bych se mohl příští den sejít s některými sovětskými soudruhy na utajené schůzce v Užhorodu. Řekl jsem, že není úplně snadné odcestovat do Užhorodu tak, aby si toho nikdo nevšiml. To soudruzi uznali. Navrhli maďarskou stranu Komárna. To nebyl už takový problém, a tak jsem se 14. večer sešel v Komárně se soudruhy Suslovem a Šelestem. Zeptali se mne, zda jsme schopni v případě krizové situace zajistit aby většina předsednictva ústředního výboru souhlasila s ustavením

prozatímní vlády, která by byla zárukou, že krize nepřeroste v občanskou válku. Zeptal jsem se na podrobnosti takové alternativy, jaká by měla být role prezidenta, kdo by takovou vládu vedl a zda by Dubček zůstal v čele strany. Řekli, že prezident by zůstal ve funkci a vládu by mohl vést soudruh Indra. Prý na přechodné období. Dubček by prý samozřejmě v čele strany být nemohl.

Bylo jasné, že se ptají, jak se zachová předsednictvo ÚV, když dojde k internacionální pomoci. Přiznal jsem, že situace je složitá a že takový krok by se musel pečlivě připravit. Zajímalo mne, zda tuto alternativu už probírali s Indrou. Prý ano a on mně doporučil do čela strany.

Byl to šok.

Řekl jsem popravdě, že se na to necítím, ale že jako komunista, který cítí odpovědnost za stranu a za svou zemi udělám v krajním případě všechno, aby lidé u nás pochopili, že internacionální pomoc je v dané chvíli jediným východiskem, ale že nemohu garantovat jak se i někteří poctiví soudruzi zachovají B pod tlakem událostí. Asi po půl jedenácté večer jsme se rozešli. Vrátil jsem se a do Bratislavy s vědomím, že nás čekají horké dny a mě osobně zkouška, na kterou jsem se vůbec netěšil.

V této situaci opět vyvstala naléhavá otázka, co dělat. Viděl jsem, jak se každým dnem

přibližuje katastrofa. Jednoho dne jsme seděli - Dubček, Černík a já - v malé jídelně hotelu Praha. Trpělivě jsem jim vysvětloval, že je nutné rychle něco dělat, protože se blíží hodina, kdy do Československa vstoupí spojenecká vojska. Navrhoval jsem Dubčekovi a Černíkovi, aby odletěli do Moskvy s plánem, jak v Československu potlačíme všechny kontrarevoluční síly. Dubček a Černík měli strach, že to nebudou umět doma zdůvodnit. Oba měli strach z těch sil, které si sami pěstovali. Nebrali ohled na zdravé síly, na ty, kteří by jejich cestu schválili. Navrhl jsem jim, aby odletěli tajně, že se to dá zařídit tak, aby o tom nikdo nevěděl. Brzy ráno odletí a večer se vrátí. Všechno se dá stihnout, jen je nutno domluvit přesný plán a přikročit k realizaci závazků.

Odmítli.

Prosil jsem Dubčeka, aby si uvědomil, co dělá, že na sebe bere velkou odpovědnost, že vede národ do propasti, aniž si to uvědomuje. Dubček chodil nervózně po jídelně, šermoval rukama a stále opakoval, že nevěří, že by spojenci řešili situaci v Československu silou a bez nás. Kdyby se to stalo, jednoznačně naznačoval, že by spáchal sebevraždu. Vzal do rukou nůž, který byl na stole a pohybem naznačil, co by udělal. Tento moment jsem měl před očima stále a měl jsem strach i v onen večer, když byl ohlášen vstup spojeneckých

vojsk, aby Dubček nespáchal v zasedací místnosti sebevraždu, protože by tím značně zkomplikoval celou situaci.

Jeden večer jsme si spolu vyšli na procházku. Chodili jsme dlouho kolem Vltavy po nynějším nábřeží Ludvíka Svobody a doslova jsem ho prosil a zapřísahal, aby se vzpamatoval, dokud je čas a přestal hazardovat s osudem strany a republiky. Dubček nechtěl ani slyšet.

O Černíkovi, který nese na československé krizi značný podíl, jsem přesvědčen, že nebyl organizátorem kontrarevoluce, ale dost poslušným vykonavatelem a nástrojem Smrkovského a Kriegla. Byl to politik zvláštního charakteru. Byl vzdělanější a inteligentnější než Dubček, Smrkovský, Kriegel a Špaček, ale neustále propadal strachu a nevěděl, jak se ho zbavit. Měl strach z tlaku zprava i zleva. Měl strach z toho, co se blíží, věděl, že to nemůže skončit dobře, ale bál se postavit se proti tomu čelem, aby neztratil mělkou, dočasnou popularitu, která se mu líbila. Nedovedl odhadnout vývoj.

Kontrarevoluční síly ve sdělovacích prostředcích udržovaly Dubčeka a Černíka v trvalé nejistotě. Každý týden se organizovaly nejrůznější ankety o popularitě, kdo získává a kdo ztrácí „sympatie lidu“ - Vůbec se nezkoumalo, ani se nikdo nezamýšlel nad tím, kdo se to

vlastně vydává za hlas lidu a jaké sympatie ve skutečnosti tito politici získávají.

Pravicoví oportunisté a revizionisté se samozřejmě vyhlašovali za lid a většina vedení strany se podřizovala jejich vůli. Černík měnil během jednoho týdne i dvakrát své postoje. V sobotu a v neděli trávil volný čas na chatě. Tam ho navštěvovali největší reakcionáři z oblasti sdělovacích prostředků, z FITES, někteří literáti a herci. S pomocí manželky ho tak zpracovávali, že v pondělí a v úterý se s ním nedalo vůbec rozumně diskutovat. Pod tlakem toho, co zjišťoval přímo v závodech, v JZD, na základě informací o skutečném stavu Jaký je mezi lidmi, se ve středu stával přístupnějším, ve čtvrtek uznával, že situace je jiná, než se oficiálně tvrdí a v patek byl víceméně na naší straně.

Tak to šlo stále dokola, jenom s tím rozdílem, že se cyklus zkracoval a Černík se čím dál víc vzdaloval. Černíka jsme nezískali. Snad byla chyba v tom, že s Černíkem měl pracovat hlavně Drahomír Kolder, ale Černík k němu neměl nejúprímnější vztah. Zdaleka nechci přeceňovat svoji osobu, ale dodnes mám takový pocit, že kdybych působil v Praze po boku Dubčeka, že jsem mohl některým věcem zabránit a snad Dubčeka i Černíka zachránit. Jestliže jsem však s nimi mohl hovořit jen jednu až dvě hodiny týdně, to bylo málo. Postupně totiž začali i oni věřit

tomu, co vyhlašovali někteří pracovníci sdělovacích prostředků, že jsem zradil ideje ledna.

Všechny naděje a varianty řešení narůstající krize vlastními mocenskými prostředky se každým dnem více a více rozplývaly do ztracena jako jarní sníh. Stále jsem přemýšlel, jak uchránit před blížící se katastrofou, tj. blížící se občanskou válkou, alespoň Slovensko. Krutost občanské války je strašná. Navíc se postupně stává internacionální. Dochází k velkým křivdám, k vyřizování osobních účtů, trpí vinní i nevinní. Těžko se rozeznává, kdo je přítel a kdo nepřítel. Zabijí soused sousem, bratr bratra, otec syna a syn otce. Celá společenská spodina, která ještě stále existuje a bude ještě existovat dlouho, vyplave na povrch a svými vášněmi se přidává - jedni z přesvědčení a jiní ze sklonu k zločinnosti - na stranu těch, kteří usilují o kontrarevoluční převrat. Bylo jasné, že když se z nějaké příčiny, hlavně z mezinárodních důvodů (s čímž kalkulovala československá pravice), neposkytnou spojenci zdravým silám včasnou pomoc, pak Československo prožije strašnou golgotu.

Dodnes nevím, zda Dubček věděl, že internacionální pomoc v podobě vstupu vojsk na naše území se blíží každým dnem. Myslím si, že ano, ale že si to ve své naivitě nechtěl připustit.

Měl totiž tendenci nebrat na vědomí fakta, která byla pro něho osobně nepříjemná a raději věřil, že problémy se nějak vyřeší samy od sebe, že prostě vyhnijí.

Já jsem to však už věděl! a přemýšlel, jak tomu ještě zabránit i za cenu, že mne mnozí nepochopí a možná se v jejich očích stanu, pod tlakem hysterie veřejného mínění, zrádcem. Na klasickou politickou práci už nebyl čas. Situace nazrávala a vyžadovala zásadní, třeba nepopulární, ale řešení.

Bylo jasné, že je třeba Dubčeka, Smrkovského a další zbavit možnost řídit zemi do záhuby. Vnitropolitické, byť sebemeně populární řešení, bylo stále lepší, než vstup sovětských vojsk na naše území. Ne proto, že bych to považoval za něco hrozného, byli to naši přátelé a chtěli pomoci, ale tušil jsem, že ve zjitřené atmosféře to i čestní lidé, komunisté, nepřijmou tak, jak to bylo myšleno. Hledal jsem řešení.

Zoufalství a neštěstí mne vedlo až k tomu, že jsem si zahrával s plánem, že svoláme ústřední výbor KSS, na jeho zasedání pozveme Dubčeka, případně ještě Černíka a prezidenta Svobodu a tam je požádáme, aby se přidali k prohlášení ÚV KSS jímž by se obrátil na bratrské strany o internacionální pomoc, protože ČSSR je ohrožena. Byl to plán sice riskantní, ale bylo jej možno realizovat a mohli jsme mnohému

předejít.

Z jednoho jsem však měl strach. Jestliže odmítnou přidat se k výzvě ÚV KSS a zejména odmítne-li prezident republiky, budeme muset Dubčeka, Černíka a Svobodu v Bratislavě násilím zadržet, doslova zajmout, což by mohlo mít za následek, že vyvoláme nepochopení v českých zemích, nacionalistickou nevráživost a obvinění z politického převratu. Druhou variantou bylo připravovat sjezd a až na něm, před celým sjezdem odhalit spiknutí, které se proti straně a republice připravuje a požádat sjezd, aby se obrátil o internacionální pomoc na bratrské strany. Kriegel a Smrkovský, i když slíbili, že členy předsednictva ÚV KSČ, kteří v Čierné nad Tisou diskutovali jinak, než to oni vyžadovali, nebudou „cejchovat“, svůj slib nedodrželi. Komu mohli, tomu to prozradili, zveličovali a tvrdili, že moje vystoupení bylo zradou. Někteří komentátoři rozhlasu a televize, jako například Pavel Kantůrek, to veřejně naznačovali. Dostával jsem mnoho výhrušných dopisů. Rozhodl jsem se, že na některé otázky a obvinění veřejně odpovím prostřednictvím televize a rozhlasu. Stalo se tak 16. srpna 1968 ve večerních hodinách.

Na ÚV KSS i přímo na moji adresu přicházelo dost upřímných, ale i zlostných otázek. Abych prý vysvětlil, jak jsem se choval při jednání v Čierné.

Tento požadavek mne přišel vhod, abych k tomu mohl alespoň něco říci. V odpovědi na otázku, k jakým otázkám jste se koncepčněji vyjadřoval vy a jaké stanovisko jste přitom zaujal, jsem řekl, že smyslem mého vystoupení nebo stanoviska byla jen snaha, aby nedošlo ke zhoršení vztahů mezi KSČ a KSSS, a tím i ke zhoršení vztahu mezi ČSSR a SSSR.

Snažil jsem se na otázku odpovědět tak, aby posluchač rozhlasu a divák televize vyrozuměl, že v naší republice a v naší straně není všechno v pořádku, jak to tvrdí oficiální propaganda. Slovním obratem, který jsem použil, že totiž mezi jednotlivými politiky může dojít k určitým nedorozuměním, ale že je velmi zlé a bylo by tragické, jestliže k nim dochází mezi bratrskými stranami a spojeneckými státy. Tím jsem chtěl signalizovat, že někteří českoslovenští politici nedbají na dobré vztahy s KSSS a Sovětským svazem, naopak, že tyto vztahy vědomě narušují.

Každý politik, který měl otevřené oči a uši, musel vidět a cítit, že se den ode dne strašné nebezpečí blíží jako povodeň nebo lesní požár. Reakce by sice nezačala, pokud bychom se nebránili. Kontrarevoluce čekala na sjezd, aby mohla svou činnost legalizovat. Ale náš pokus zabránit jí v tom, aby připravovaný zločin spáchala, ji hnál do otevřené srážky bez ohledu na sjezd. Ze všech možných variant se mně zdálo,

že poslední příležitostí, jak zabránit krveprolití na Slovensku, může být sjezd KSS, který se měl konat ještě před sjezdem KSČ.

Představa byla jednoduchá a prostá. Sjezdovou zprávu neformuluje jednotlivec. Zpráva pro sjezd KSS se schvaluje na zasedání ÚV KSČ. Žádné podezření nemuselo hrozit. Na sjezd musí přijít reprezentativní delegace KSČ. Současná situace si doslova vyžadovala, aby delegaci vedl Dubček. Za prvé, aby se prezentoval na slovenském sjezdu a za druhé, abychom snad na tomto sjezdu nepřijali něco špatného. Souběžně s přípravou oficiální zprávy jsem připravoval jinou zprávu, kterou jsem byl odhodlán na sjezdu přednést a v níž jsem chtěl vysvětlit a objasnit skutečnou situaci ve straně a v republice. Představa byla taková, že po oficiálním zahájení sjezdu sdělím, že situace je tak vážná, že původní zprávu rozdáme písemně. Odpovědnost před stranou, národem a mezinárodním komunistickým hnutím mne však nutí, abych pravdivě informoval sjezd o nebezpečí, které straně a republice hrozí. Chtěl jsem sjezd informovat o tom, že závazky, které na sebe vedení strany vzalo na moskevských jednáních, v Čierné nad Tisou a v Bratislavě se sabotují a neplní se. Měl jsem promyšlený návrh o několika bodech, který jsem chtěl předložit sjezdu:

1. Odmítnout politiku, kterou prosazuje blok

pravičáků a revizionistů v ústředním výboru, ve vládě a v Národním shromáždění.

2. Sjezd vyzývá Dubčeka, aby se distancoval od politiky druhého centra.

3. Schválit návrh na odložení mimořádného sjezdu KSČ, a to proto, že jeho příprava se neuskutečňuje podle schválených zásad.

4. Jestliže Dubček tyto návrhy odmítne, požádá ho sjezd KSSS, aby se vzdal funkce prvního tajemníka KSČ, jinak ho slovenská část strany přestane uznávat

5. Jestliže by to situace vyžadovala, přijmout na Slovensku dočasná opatření k zabránění občanské válce, tj. sjezd by se oficiálně obrátil ke spojencům o internacionální pomoc.

To vše měla zformulovat úzká skupina, o níž jsem byl přesvědčen, že je zcela spolehlivá. Měli to být soudruzi Viliam Šalgovič, Ján Janík, Ludovít Pezlár, Miloslav Boda, Ladislav Martiňák a můj nejbližší pomocník v sekretariátu Zdenko Chebeň. Pro tento krok jsem chtěl získat co nejvíce krajských a okresních tajemníků strany na Slovensku a mnohé soudruhy, členy ÚV KSČ z Prahy i z ostatních českých krajů. Šlo zejména o soudruhy J. Lenárta, D. Koldera, M. Jakeše, A. Indru, K. Hofimana, J. Korčáka, J. Fojtíka, L. Štolla, V. Davida, O. Švestku, J. Dolanského, J. Havlína, M. Zavadila a desítky dalších členů a kandidátů ÚV KSČ i členů ústřední kontrolní a

revizní komise. Podle jejich názorů jsem si byl jist že by se okamžitě dostavili do Bratislavy a ztotožnili se sjezdem KSS, a tím by to dostalo i celostátní charakter.

Rozhodl jsem se, že těsně před sjezdem do plánu zasvětim i Gustáva Husáka. Byl řádným delegátem na sjezd KSS a bez něho by tento záměr nemusel získat většinu. Soudruh Husák byl v té době sice místopředsedou vlády, ale vinou Dubčeka nebyl členem ÚV KSČ ani ÚV KSS, a tak mnohé důležité otázky, které vyplynuly z jednání v Drážďanech, v Moskvě, v Čierné nad Tisou a v Bratislavě v celé souvislosti neznal, anebo znal pouze zprostředkovaně. Zapojit Gustáva Husáka do celé politické činnosti, využít jeho schopností, politických kvalit bylo nevyhnutelným krokem. O tom uvažovali a s tím kalkulovali i pravicoví oportunisté.

Kolem soudruha Husáka se vytvořila zvláštní historickopolitická anomálie. Všichni uznávali jeho morálně politický kapitál, jeho odvalu a zkušenosti, ale současně mnozí měli strach. Gustav Husák patří k těm lidem, pro něž je aktivní politická činnost nedílnou součástí života. Přesto ještě v roce 1968, kdy již každému politicky činnému občanu bylo jasné, že byl nevinný, mu byly kladeny mnohé překážky, aby se do politické činnosti mohl vrátit Pravicoví oportunisté z toho chtěli těžit a mysleli si, že se

jim podaří Gustáva Husáka využít pro své politické záměry a cíle. Bylo jasné, že se žádná důležitá otázka dalšího vývoje v KSČ a v socialistickém Československu bez Gustáva Husáka nemůže řešit. Dávno otevřená skutečnost, že chyba se nedá napravit další chybou, se uplatňovala i v roce 1968.

O křivdě, spáchané na Gustávu Husákovi, se již psalo a ještě napíše. Jeho nevina byla jasná. Ale právě mnozí z těch, kteří tak zveličovali jeho vinu, zakrývali a zaretušovali nespravedlivost, dělali politickou kariéru a v roce 1968 se snažili soudruha Husáka dostat na protistranickou a protisovětskou linii. Dopustit se chyby, omylu, byť i tragického, to je lidské. Když se však zjistí, že se stala křivda, omyl je třeba je rychle napravit. Rehabilitace se nemusela protahovat. Není těžké si představit, jak by se situace vyvíjela, a to ve straně i v republice, kdyby byl soudruh Husák alespoň na XIII. sjezdu zvolen do ÚV KSČ.

Není třeba být prorokem, aby se dalo pochopit, že ne Alexander Dubček, ale Gustáv Husák by byl v lednu 1968 zvolen prvním tajemníkem ÚV KSČ. To všechno se však nestalo, a tak to patří jen do oblasti filosofie typu „kdyby, co by“. Zůstávala mi jen poslední možnost - zasvětit Gustáva Husáka do úvah a získat ho pro tu naši - přeměnit sjezd KSS v orgán, který pomůže odvrátit občanskou válku. Celý plán byl

nesporně riskantní, možná i naivní, ale chytal jsem se každé možnosti, jen abych zabránil velkým politickým, hospodářským a morálním škodám.

Týden před sjezdem -19. srpna - se konala mírová slavnost československo- sovětského přátelství v Remetu u Handlové. Dostal jsem na tuto slavnost pozvánku a chtěl jsem využít i tohoto shromáždění. Předpokládal jsem, že je to shromáždění takového charakteru, na němž bude příležitost trochu pootevřít dveře pravdě. Chtěl jsem si před sjezdem ověřit jak bude publikum reagovat na některá má otevřená slova. Na slavnosti jsem mimo jiné mluvil o složitém vývoji od ledna, kdy na povrch vystoupily různé síly, o nichž jsme si mysleli, že již dávno zanikly. V tom jsme se ale hluboce mýlili. Naopak, objevily se jako houby po dešti a snaží se znehodnotit socialismus a dějiny strany, naše přátelství se Sovětským svazem. Když jsem řekl, že i přes minulé chyby a deformace jsme vytvořili hodnoty, za něž se nemusíme stydět a o něž se budeme opírat i v budoucnu, ozval se spontánní souhlas.

Zvláště jsem zdůrazňoval životní nutnost bránit čistotu našeho přátelství se Sovětským svazem. Připomněl jsem, že ze spojení vyplývají nejen práva, ale i povinnosti, abychom si proto uvědomili právě naše práva a povinnosti

a příkazem dne že je, abychom své závazky, které jsme na sebe vzali, naplňovali konkrétními skutky. Upozornil jsem, že nejbližší dny budou prověřovat naši upřímnost a politickou vyspělost. Citoval jsem povinnost zakotvenou v bratislavském prohlášení.

„Možná“, řekl jsem, „že dnes mluvím trochu staromódně. Dnes je v módě mluvit jinak. Nadávat, ostouzet práci lidu, strany, naše přátelství se Sovětským svazem, vymýšlet různá pseudorevoluční hesla. Ale jestliže nedokážeme se vší energií a rozhodností řešit a překonávat současnou složitou politickou situaci u nás doma i ve vztahu k našim spojencům, především k Sovětskému svazu, pak se všechna slova o přátelství, demokracii a socialismu, která se dnes tak honosně ozývají z rozhlasu a televize i ze stránek našich novin, stanou jen prázdnými frázemi a lidé nám přestanou rozumět.“

Upozornil jsem shromáždění na to, že se u nás rodí něco, co je naší straně, našemu lidu, dělnické třídě i družstevnímu rolnictví cizí, vytváří se sláva a přiznávají se zásluhy těm, kdo si to nezaslouží, ale snižují se zásluhy lidu a strany. Narůstá hysterie a skandalizování zasloužilých lidí. To, co se dělá, je škodlivé pro stranu, je to v rozporu se zájmy národa, s jeho jistotami, protože to ohrožuje samu existenci naší republiky. V závěru jsem připomněl, že v naší společnosti

jsou početné síly, které ženou naši vlast do katastrofy, hazardují se vším a jsou vážné obavy, že se nezastaví před ničím, ani před bratrovražedným bojem. Vy zval jsem shromáždění, aby všichni měli vždy na paměti, ať přijde jakákoli tvrdá zkouška, že to je a vždy bude Sovětský svaz, který nám pomůže ubránit svobodu a socialistické vymoženosti.

Snažil jsem se mluvit tak, aby mi lidé rozuměli, abych vzbudil zvědavost, co se v Praze a v Bratislavě děje. Na veřejném shromáždění pochopitelně není možná nějaká diskuse, ani kladení otázek, ale odehrává se to po něm, v užším kruhu, s organizátory. A toho jsem chtěl docílit Aby kladli otázky. Je nutné si uvědomit i tu skutečnost, že taková hornická městečka, jako Handlová, žila svými problémy a většinou nerozuměla tomu, co se děje v Praze nebo v Bratislavě. Jejich obyvatelé mohli těžko uvěřit, že by někdo z předsednictva ústředního výboru a z vlády mohl ohrožovat socialismus.

Dlouhý rozhovor s organizátory slavnosti však ukázal, že někteří z nich něco tuší, ale jen velmi málo toho znají. Stále žijí v představě a přesvědčení, že v předsednictvu ÚV KSČ je jednota a Dubček proti antisocialistickým silám včas zasáhne. Žili spokojeně a beze strachu. Ani já jsem v besedě s organizátory remetské slavnosti tehdy nevěděl, že čas se již naplnil a že

spojenci dospěli k závěru, že československé vedení strany a statuje chce postavit před hotovou věc. Můj projev byl totiž dva dny před jejich rozhodnutím vyhovět volání o pomoc a splnit svou internacionální povinnost

V Remetu jsem nevěděl, že v té době byl Dubčekovi doručen dopis politického byra ÚV KSSS, adresovaný předsednictvu ÚV KSČ, ze 17. srpna 1968. Dopis mu nemohl být bohužel doručen tentýž den, protože Dubček odjel na dost těžko pochopitelné setkání s Jánošem Kádárem, jehož požádal o schůzku v Komárně. Dopis tak závažného charakteru mu byl proto doručen až 19. srpna ve 22 hodin a 10 minut

V neděli večer, po návratu z Remetu, mě čekal Karel Hoffman, který tehdy působil ve funkci ministra spojů. Přijel mi do Bratislavy sdělit, že kontrarevoluční síly v Praze jsou odhodlány v nejbližších dnech a snad i hodinách provést kontrarevoluční převrat. Po Čierné nad Tisou a zejména po Bratislavě už neměly jistotu, zda se na sjezdu nestane něco v jejich neprospěch. Bylo známo, že v případě, že by Dubček a Černík zaváhali, byli pravicoví oportunisté připraveni Dubčeka i Černíka fyzicky zlikvidovat a obvinít z toho zdravé síly.

Dopis, v němž někteří členové předsednictva a vlády i Národního shromáždění žádali spojence o pomoc, měl jeden dodatek: Že totiž pomoc je

třeba poskytnout až v případě akutního nebezpečí, až bude jasné, že vedení strany a státu před kontrarevolucí kapituluje. Tato chvíle nastala, a proto bylo třeba spojence informovat a včas zmařit kontrarevoluční převrat. Že je situace vyostřena až do krajnosti, to pociťoval i Dubček. Aby se vyhnul nějakému rozhodnutí a nemusel být v Praze, požádal o schůzku J. Kádára a víkend strávil v Bratislavě. V neděli večer, asi kolem 21 hodin, mne volal telefonicky, jestli bych se s ním nemohl sejít, že bychom spolu posoudili současnou situaci. Napadlo mě, že se jen přece rozhodl pro použití síly a chce to provést z Bratislavy. Kdyby tak učinil, seznámil bych ho s plánem, který jsem měl připraven v souvislosti se slovenským sjezdem. Stále ještě jsem byl přesvědčen, že kdyby se rozhodl k tvrdému zákroku proti kontrarevolučním silám, že by se situace zvládla. Ani pro Dubčeka nebylo tajemstvím, že za předpokladu selhání vlastních mocenských prostředků by nám spojenci okamžitě pomohli.

Návrh na schůzku jsem rád přijal. Chodili jsme po bratislavských ulicích více než tři hodiny a analyzovali danou situaci. Nijak jsem neskrýval, že se nacházíme v předvečer toho, že spojenci, aby nám pomohli, musejí řešit situaci v Československu i bez nás. Probrali jsme desítky různých variant Dubček stále věřil vzkazu z

Londýna, že Sověti nezasáhnou. Utrzoval ho v tom ministr zahraničních věcí Hájek, Kriegel a Smrkovský. Právě oni stále přesvědčovali Dubčeka, že se to nestane, protože Sověti by tím zmařili svolání mezinárodní komunistické porady. Tvrdil to i americký teoretik E. Kennan.

Z Londýna přišla „zcela spolehlivá informace“ přibližně tohoto charakteru:

„Brežněv dělá pouze bu, bu, bu. Straší vás. Přisune sice armádu k hranicím Československa, protože to potřebuje pro uklidnění vlastní strany a sovětského lidu. Československo se musí postavit na odpor a prohlásit, že vstup vojsk vyvolá krvavé srážky. Zvedne se světový odpor včetně komunistických stran a Brežněv bude muset vstup vojsk odvolat. Tato skutečnost urychlí proces politického převratu a likvidaci konzervativních a dogmatických sil nejen v Československu, ale i v Sovětském svazu.“

Tyto teorie nepřišly ze světa fantazie, ale od významných politiků. Dubček.

Pětice mužů, která v roce 1968 hrála v politickém životě vůdčí role. Zleva: J. Smrkovský, L. Svoboda, A. Dubček, O. Černík a ...Vasil Biľak

Pozval nebo nepozval sovětské tanky do republiky?

Z jeho dodatku k pamětem, které učinil jako důchodce po roce 1989 vyplývá, že o

připravované invazi nejen věděl, ale snažil se jí i legitimizovat

Vřelé padání ruky Vasila Biľaka Leonidu Brežněvovi...

Dva spojenci, kterým podlehl nejen Dubček, ale v podstatě Gustáv Husák

Všude lidé stavěli barikády. Iditě damoj!

Vasil Biľak měl v normalizovaném politbyru mj. na starosti i mezinárodní vztahy, v srdečném objetí s Jásirem Arafatem

Tři rozporuplné osobnosti: Gustav Husák, Ludvík Svoboda a Lubomír Štrougal

Lubomír Štrougal se po celých téměř dvacet normalizačních let snažil být v předsednictvu ÚV KSČ realistickou protiváhou dogmatického Biľaka

Vasilu Biľakovi nelze upřít mimořádnou pracovitost. Proto je podobná fotografie docela újimečná.

Dva muži, kteří byli navenek vždy jednotní. Gustáv Husák se Vasila Biľaka obával. A měl proč.

Tradiční Biľakova role. U řečnického pultu a plná ústa ideologické čistoty

*Nejvyšší představitelé strany a státu
počátkem 80. let*

*Leonid Brežněv, věrný Biľakův ochránce,
nedlouho před svou smrtí v roce 1982*

tomu uvěřil a byl přesvědčen, že jeho sláva ještě vzroste, a tak zastíní zradu socialismu a z ní pramenící zločiny, Z rozhovoru bylo jasné, že Dubček má minimálně tolik informací jako já. Dobře věděl, co nás čeká. Smyslem jeho večerního setkání se mnou nebylo, jak jsem se naivně domníval, udělat nějaký poslední krok, ale ověřit si, co vím já a jak se zachovám. Rozešli jsme se bez dohody, každý se svými názory, obavami a nadějemi. Shodli jsme se pouze v tom, že v pondělí 19. srpna odpoledne odletíme spolu do Prahy. Měl jsem dojem, že Dubček něco očekává a rád by se tomu vyhnul. Jinak bylo těžké pochopit, že v tak složité situaci není v Praze, ale v Bratislavě a vůbec do Prahy nespěchá.

Po příletu do Prahy čekal na letišti Viliam Šalgovič, náměstek ministra vnitra pro státní bezpečnost Soudruh Šalgovič informoval Dubčeka, že Smrkovský se domáhá svolání předsednictva ÚV KSČ ještě v pondělí večer. Až později jsem se dozvěděl, že Kriegel, Smrkovský a Mlynář chtěli svolat předsednictvo strany a vyhlásit vojenskou mobilizaci. Jako zastírací

manévr mělo posloužit rozsáhlé vojenské cvičení, připravené na 21. a 22. srpna ve Středočeském a Západočeském kraji. Byly již připraveny spojky, které měly doručit příslušné pokyny do krajů a okresů. Všechny důkazy nechal Mlynář později zničit a stopy zahladit Dubček naštěstí předsednictvo nesvolal. Vymluvil se na to, že zasedání bude příští den. Je možné jen těžko odhadnout, jak by se situace vyvíjela, kdyby předsednictvo svolal a Kriegel, Smrkovský a Mlynář trvali na vyhlášení vojenské mobilizace. Jedno je možno odhadnout s určitostí. V republice by zahynuly tisíce lidí. Co by dělali zmobilizovaní vojáci? Proti komu by bylo nasazení? Kdo by vydal rozkaz zavírat zdravé síly a střílet na spojenecká vojska? Prezident republiky Ludvík Svoboda by určitě takový příkaz nevydal.

Události potvrdily, že takový rozkaz by nedal ani ministr národní obrany, ale druhé centrum by vyzvalo k obraně demokratizačního procesu a taková lidé, jací se sešli na celoarmádní konferenci v Bratislavě, by poslechli kontrarevoluční štáb. Ať již vědomě, nebo ze strachu. Dubček v tomto případě návrh Smrkovského na svolání předsednictva odmítl a to byl snad jeden z mála dobrých skutků, které ve své funkci prvního tajemníka ÚV KSČ vykonal. Program jednání předsednictva ÚV KSČ z 20.

srpna je dostatečným důkazem bezradnosti i přímo přetvářky, kterou Dubček uplatňoval. Nikdo neuměl odhadnout, co podnikne již zmíněný protistranický a protistátní blok, ale předsednictvo zasedlo ke svému jednání a chovalo se, jako by měla nastat normální letní dovolená. Na programu jednání bylo více než patnáct bodů a podbodů.

XVI.

PŘEDSEDNICTVO ZAČALO SVÉ JEDNÁNÍ v úterý 20. srpna ve 14 hodin. Celé odpoledne probíhaly intenzivní rozhovory ve všech skupinách. Po Praze kolovalo mnoho pravdivých i nepravdivých informací, zveličených a do krajnosti zdramatizovaných tzv. Zaručených zprav. Československý dopisovatel ČTK v Budapešti získal od svého maďarského kolegy informaci, že 21. srpna překročí maďarské jednotky hranici Československa. Tento dopisovatel předal informaci tehdejšímu Československému velvyslanci Jozefu Púčíkovi. Ten okamžitě informoval Černíka a Dubčeka. Dubček dobře věděl, co se připravuje, ale ani to ho nepoučilo a nepřivedlo k nějakému pozitivnímu kroku.

Kontrarevoluční síly si již nechtěly nechat ujít

příležitost Přestaly se spoléhat dokonce i na ohlášenou návštěvu generálního tajemníka OSN U. Thanta, který měl navštívit Prahu 23. srpna. Druhé centrum se spoléhalo pouze na to, že oznámení této návštěvy snad odradí spojence od zásahu v těchto dnech. Není nezajímavé, že ministr zahraničních věcí Hájek odletěl na dovolenou do Jugoslávie.

Se soudruhy Kolderem, Švestkou a Rigem jsme se dohodli, že musíme na zasedání předsednictva ústředního výboru při projednávání druhého bodu o Současné politické situaci v ČSSR, podmínkách činnosti KSČ a návrh dalšího postupu vyvolat zásadní diskusi a vynutit přijetí rozhodných opatření, vyplývajících ze závěrů v Čierné nad Tisou a v Bratislavě. Hovořil jsem rovněž s E Barbíkem a J. Pillerem. Oba slíbili plnou podporu. Z jedenácti členů předsednictva chtělo šest členů řešit situaci. Byla velká škoda, že soudruh Lenárt onemocněl a zasedání předsednictva se nemohl zúčastnit. Nebyl sice členem předsednictva, ale jeho slovo mělo váhu. O Dubčekovi a Černíkovi jsem si myslel, že se jen ztěží ztotožní s Krieglem a Smrkovským a nakonec se přidají k většině. Na Špačkovi nám příliš nezáleželo. Císař, Mlynář, Slavík a Sádovský neměli hlasovací právo. Soudruh Indra byl jednoznačně na straně zdravých sil.

Byli jsme rozhodnuti jednat třeba celou noc, vynutit si přijetí závazných usnesení. Dubček se tomu chtěl stůj co stůj vyhnout. Po schválení referátu na mimořádný XIV. Sjezd KSČ a návrhu rezoluce doporučil ukončit jednání a pokračovat 21. srpna ráno. Domluvená většina návrh přijala, a tak se jednalo o současné situaci v ČSSR. Diskuse byla ostrá a velmi konkrétní. Na faktech se dokazovalo, že když se okamžitě mocensky nezasáhne proti kontrarevolučním silám, že se ani nemůže konat sjezd. V průběhu jednání přicházelo od pracovníků aparátu ústředního výboru i jiným nejrůznějším způsobem množství informací. Přicházely i takové informace, že zprávy o možnosti vstupu spojeneckých vojsk jsou potvrzeny. Černík vycházel každou chvíli ze zasedací místnosti a vracel se bledý, nervózní a tajemným šepetem odevzdával informace Dubčekovi. Asi ve 22 hodin, po dalším telefonátu, Černík oznámil, že zprávy o soustřeďování spojeneckých vojsk na československých hranicích jsou potvrzeny.

Události dostávaly rychlý spád. Kriegel, Smrkovský a Mlynář žádali přerušit jednání. My jsme poukazovali na nelogičnost takového kroku. Naopak, pokud je pravda, že se spojenci připravují poskytnout internacionální pomoc, potom je nevyhnutelné, aby předsednictvo (ÚV KSČ) zasedalo bez přerušování a přijalo příslušné

usnesení. Nevím, zda se jednou někomu podaří vykreslit atmosféru, která panovala na tomto zasedání předsednictva ústředního výboru. Byli jsme v jedné místnosti, ale jakoby každý jinde. Každému z nás se vynořovaly jiné obrazy nejbližších hodin. Každý z nás si nepochybně představoval něco jiného. Nejstrašnější bylo to, že většina členů předsednictva se tvářila, jako by se události týkaly někoho jiného a ne Československa.

Přibližně ve 22:30 hodin se ozval nad Prahou hukot těžkých letadel. Bylo jasné, že je to letecký výsadek. Kdosi otevřel okno a zeptal se nás, zda je nějaké letecké cvičení. Dubček řekl, že neví a víc na to nereagoval. Černík se opět vzdálil a po návratu oznámil, že kdosi dal pokyn osvětlit přistávací plochy na ruzyňském letišti. Přistávají na něm těžká dopravní letadla. Dubčeka jako by nezajímalo, jaká letadla a proč. Předsednictvo dál jednalo o politické situaci v Československu. Dělo se cosi neskutečného. Bylo potřeba okamžitě reagovat na novou situaci. Pod vedením Dubčeka se však jednalo, jakoby se nebylo nic stalo. Dubček stále ještě tajil, že dostal 17. srpna dopis politického byra KSSS a předsednictvo o jeho obsahu neinformoval. D. Kolderovi a mně byl na stůl podstrčen lístek, na němž stálo:

„Vstup spojeneckých vojsk se odkládá“.

Bylo to nelogické, nepochopitelné. Na jedné

straně bylo potvrzeno, že vojenský výsadek přistál v Ruzyni a na druhé, že vstup se odkládá. Co se vlastně stalo? Vynořovalo se mnoho otázek. Myslí si snad někdo, že postačí to, co je na letišti? Anebo pod tlakem nám neznámých událostí bude Československo ponecháno napospas reakčním silám? Potvrdí se to, v co tak vytrvale věřil Dubček a co hlásal Kriegel, že to bude jen strašení a že se potom vojska stáhnou hned zpátky? Hlavou se mi honily stovky pochybností, nejasností a nebyl čas se s někým poradit a ověřit si pravdu. Asi v půl dvanáctá v noci přišla zpráva, že přes ty a ty hraniční přechody překročila spojenecká vojska československé hranice. Těch přechodů bylo oznámeno mnoho. Do paměti se mi vryly dva - Cínovec a Vyšné Nemecké. To už nebyla žádná legrace. To už jsem věděl, že co je na lístku, neplatí.

Pravicové živly v předsednictvu ústředního výboru propadly panice. Vyzvaly Černíka, aby okamžitě povolal do předsednictva ústředního výboru ministra národní obrany Martina Dzúra. Černík šel telefonovat. Asi po deseti minutách se vrátil a sdělil, že ministr národní obrany oznamuje, že telefonovat může a může také podávat zprávy, avšak nemůže se vzdálit z budovy generálního štábu. Učinil dobře, že nepřišel do předsednictva. Hrozilo totiž nebezpečí, že pod tlakem pravicových sil by byl nucen vydat

nebezpečný příkaz. Kdosi navrhl, aby se zavolalo prezidentovi republiky, co ví o vzniklé situaci on. Z Hradu přišel vzkaz, že prezident republiky si šel lehnout a spí. Dubček požádal, aby prezidenta vzbudili a aby přišel do budovy ÚV KSČ, protože zasedá předsednictvo a žádá ho, aby byl jednání přítomen.

Ludvík Svoboda přišel asi v půl jedné po půlnoci. Nikdy nezapomenu, jak se tvářil, když se objevil ve dveřích zasedací místnosti. Otevřel dveře, jeho milá, sympatická tvář zářila úsměvem a spokojeností a řekl:“

„Tak už jsou zde.“

Chvíli trvalo, než se zorientoval, aby zjistil, jak se tváří jednotliví členové předsednictva. Kriegel, Smrkovský, ale i Dubček a Černík byli jeho slovy i chováním úplně šokováni. Dubček vyzval prezidenta, aby se posadil a spolu s Krieglem a Smrkovským vykřikl:

„Tys je pozval, tys o tom věděl?“

Prezident ztratil úsměv i jistotu a překvapeně a zaraženě řekl:“

„Ne, ne!“

Poté přiznal, že u něho byl sovětský velvyslanec S. V. Červoněnko a informoval ho o vzniklé situaci. Dále řekl, že sám viděl, jak se situace od Čierné nad Tisou a Bratislavy každým dnem nejen nenapravovala, ale naopak zhoršovala, a tak považoval za přirozené, že

členové předsednictva ústředního výboru, vlády a Národního shromáždění - jak je informován - požádali spojence o pomoc. Po tomto stanovisku přestalo předsednictvo ústředního výboru jako nejvyšší politický orgán v dané situaci existovat. Dubček začal plakat, rozhalovat si košili a křičet.

„Co mně to udělali, bože, co mně to udělali!“ a prohlásil, že od této minuty se vzdává funkce prvního tajemníka ÚV KSČ.

Vzpomněl jsem si, jak nedávno v hotelu Praha vyhrožoval, že kdyby došlo k tomu a přišla spojenecká vojska, spáchá sebevraždu. Stále jsem sledoval pohyb jeho rukou. Seděl jsem od něj ve vzdálenosti přibližně dvou metrů a byl jsem odhodlán učinit vše, aby se zabránilo nějakému nepředloženému činu, který by z něho nakonec udělal mučedníka. Dubček však seděl jako bez ducha, díval se do prázdna a na diskusi vůbec nereagoval. Konec konců to ani nebylo možné, protože každý říkal to své bez ohledu na druhé. Černík byl bledý jako stěna a poslouchal, co se říká. Pro Kriegla přišla jeho chvíle. Již v průběhu běžného jednání většinou neseděl, ale stál opřený o stůl. Nyní vstal a začal ze svého nitra vylévat všechnu špínu, zlobu, nenávist, která v něm byla po léta utajována. Nikdy jsem nebyl rasista ani nacionalista. Hodnotil jsem lidi podle práce, skutku, věrnosti idejím pokroku, věrnosti komunistické straně, socialismu, spojení se

Sovětským svazem. Neuznávám, že ten či onen národ je jen dobrý, hrdinský a druhý špatný a zbabělý. V každém národě jsou dobří i špatní lidé, hrdinové i zbabělci, těch lepších, čestnějších je v každém národě velká většina. Nehodnotil jsem jinak ani Židy. V životě jsem měl a mám dodnes mezi Židy dobré přátele. Jsou to čestní a pracovití členové strany a vlastenci naší země.

Jiný problém jsou sionisté. Jsou to nejuživější nepřátelé pokroku, obhájci imperialismu, rasismu, nepřátelé nejen Sovětského svazu, ale i židovského lidu. Kriegel k nim patřil tělem i duší. On, syn stavitele někde z oblasti západní Ukrajiny, začal obhajovat naše dějiny a mít strach o naši kulturu. Vzpomínal jakési tatarské chány, kteří přišli tuto noc zničit „naši kulturu, dědictví otců.“ Tolik nenávisti ze sebe může vychrlit jen člověk, jehož duše nezná nic jiného než nenávist. Choval se jako rozběsněná šelma, na niž spadla klec. Byl přesvědčen o tom, že už nemá kam utéci, že se s ním naloží tak, jak by on naložil s námi, kdyby dokončil svůj zločinný záměr. Byl přesvědčen, že je to jeho konec, a tak hrál hrdinskou roli, Krieglova drzost a sprostota osmělila Mlynáře. Také on vyprazdňoval své nitro naplněné špínou a nenávistí. To, že Kriegel, Smrkovský, Mlynář a další vstup vojsk očekávali, dokázali i tím, že Mlynář předložil připravený návrh odsouzení

vstupu vojsk. Na chodbách budovy ústředního výboru strany se soustředila celá řada nejreakčnějších pracovníků rozhlasu, televize a tisku. I to sloužilo k nátlaku na předsednictvo ÚV KSČ.

Soudruzi Kolder, Jakeš, Indra, Rigo, Švestka a já jsme se snažili přijetí návrhu prohlášení, které Mlynář předložil a jímž nás skutečně zaskočil, znemožnit. Bylo jasné, že vydáním takového prohlášení KSČ nejen spálí všechny mosty k nějaké příští dohodě se spojenci, ale co bylo nejtragičtější a nejhroznější, že tímto prohlášením se ve skutečnosti předsednictvo ÚV KSČ postaví do čela československé kontrarevoluce. Aby se tyto záměry zmařily, k tomu jsme potřebovali získat nějaký čas. Požadovali jsme proto přestávku na prostudování návrhu.

Návrh prohlášení byl tak nehorázný, zlý a nepřátelský, tak hrubý a vulgární, že na něm nebylo třeba nic studovat, jenom jej celý roztrhat, zamítnout a autora takového návrhu okamžitě vyloučit ze strany a dát ho pod zámek. Na to jsme nebyli připraveni a potřebovali jsme proto získat čas.

Bylo mi jasné, že Kriegel, Smrkovský a Mlynář se nezmění, avšak co když opadnou emoce a Dubček, Černík a snad i Špaček začnou uvažovat v podmínkách politické reality? Žádný

vedoucí politik a tím méně politik revoluční strany a socialistického státu se nesmí v krizové situaci chovat jako odmítnutá žena.

V takové situaci musí naopak převládat rozum, střízlivé uvažování, musí se okamžitě zhodnotit situace, nemyslet pouze na to, co se stalo, ale především hledat ze vzniklé situace východisko.

Když hoří dům, tak se nehořekuje, nediskutuje o tom, jak požár vznikl a kdo jej asi založil. Musí se hasit a zachraňovat, co se zachránit dá. Kriegel, Smrkovský a Mlynář dům zapálili, oni byli paliči a podle toho se také chovali. A proto nechtěli požár hasit. Ba naopak, v jejich zájmu bylo dále přilévat olej do ohně. Bohužel, Dubček ztratil nervy a jako zbabělý a neschopný kapitán první opouštěl loď. Vzdal se funkce a tím si myslel, že řeší situaci. Přiznám se, že jsem byl přesvědčen o tom, že mezitím, co budeme „studovat“ a diskutovat o obsahu prohlášení, jednotka, která přistála v Ruzyni, obsadí rozhlas a televizi a část jednotky se objeví před budovou ÚV KSČ. Měl jsem spíše naivní než logickou představu, ale podvědomě jsem věřil, že do zasedací místnosti předsednictva najednou vkročí major nebo plukovník Sovětské armády, zasalutuje a vzrušeným hlasem oznámí, že na základě žádosti a závazku z Bratislavy přišli splnit svou internacionální povinnost. Tím by býval

odpadl problém diskutovat o Mlynářově návrhu. Situace se však ke škodě věci vyvíjela docela jinak.

Dnes, s odstupem času mohu říci, že situace kolem 21. srpna nemusela být tak hektická, kdyby nedošlo k určitým chybám z obou stran. Dalo se mnohému předejít, ale po bitvě je každý generálem.

Sovětští soudruzi podcenili faktor času a také veřejné mínění. Představitelé kontrarevolučních sil dostali příliš mnoho času, aby ovlivnili náš lid nebo aspoň jeho část, které byla dezorientovaná. Chci tím říci, že lidé jako Dubček, Smrkovský, Kriegel, Císař a další nebyli včas izolováni, aby nemohli ovlivnit veřejné mínění. Tím nemyslím, že by jim měl být zkriven jediný vlas, ale počítali jsme s tím, že nebudou moci ovlivňovat předsednictvo a vládu. Na druhé straně přiznávám i já svou chybu v tom, že jsem špatně odhadl míru odvahy těch soudruhů, se kterými jsme počítali, že nás podpoří. Víím, že to nebylo lehké, ale někteří se zalekli a couvli.

Dnes to mohu říci - byl to bohužel i soudruh Indra, který měl hrát klíčovou úlohu, Pak tu byly některé faktory, které jsou souhrou náhod, se kterými se prostě nedá dopředu kalkulovat, ale ve výsledku mohou hrát podstatnou roli. Taková okolnost nastala na Hradě u prezidenta Svobody, který byl zasvěcen a navrhl vytvoření přechodné

vlády, která by situaci zklidnila. Náhodou byl přítomen soudruh Štrougal, který mimochodem a bez zlého úmyslu řekl, že členové vlády jsou z větší části přítomni a prezidenta nechtěně dezorientoval. Generál Svoboda pak pod tlakem řekl, že žádná nová vláda nebude a víceméně zhatil připravený scénář. Dostali jsme se do situace, která neměla dobrá řešení a sovětské straně jsme dost zkomplikovali situaci.

Přestávka posloužila nejen nám, ale i pravičákům. Mezi zdravými silami zavládla nejistota a pravičáci získali první slovo. My jsme zakolísali. Neměli jsme připraveny žádné varianty, pravičáci měli. Nám stačilo zavolat několik věrných a odhodlaných pracovníků aparátu ústředního výboru, kterých bylo v té době v budově ÚV KSČ dostatek, a postavit je před zasedací místnost předsednictva, ustavit stráž a nikoho z pravičáků nepustit ven. I takovýmto jednoduchým opatřením se mohlo předejít nepředstavitelným politickomorálním a hospodářským škodám. Přestávky jsme využili k tomu, že jsme se pokoušeli napsat nový návrh prohlášení. Současně jsme se pokoušeli zjistit, kde se nalézá jednotka, která byla vysazena na letišti. Kriegel, Smrkovský, Mlynář, Císař a Špček věděli lépe, co mají dělat. Obsadili nejdůležitější telefonní a dálkopisné linky a vydávali kontrarevolučním střediskům pokyny, co je třeba

dělat, co organizovat. Krajské výbory strany, okresní výbory a Lidové milice nevěděli, co se děje, nedostaly žádný příkaz, a tak většina krajů a okresů jen pasivně čekala, co se bude dít

Výsadek sovětských vojáků byl stále ještě na letišti. Rozhlas a televizi začaly obsazovat kontrarevoluční síly a vyzývaly domácí i mezinárodní reakci do boje proti tzv. okupaci. Taxikáři dostali pokyn jezdit po Praze a svými klaksony vzbudit celé město. Druhé centrum získalo seznam všech náhradních pracovišť v Praze, krytů a stanovišť civilní obrany a spojovací linky určené pro případ války. Pravice byla na vše připravena. Se vším kalkulovala. Měla připraveny i náhradní prostory pro vysílání rozhlasu a televize. Z některých okresů došly zprávy, že tam obyvatelstvo sovětské vojáky velmi srdečně vítá. Mnozí občané po probuzení vynášeli chléb, špek a pivo, podle toho, co měli po ruce. To dávalo naději, že situace dole v krajích a v okresech určí další vývoj - a ne to, co se odehrávalo v ulicích Prahy.

V předsednictvu vládla bezradnost.

Poté, co se Dubček vzdal funkce, nikdo nevěděl, kdo má převzít a řídit předsednictvo. Někdo navrhl, aby se přece jen pokračovalo v jednání. Požádal jsem o slovo. Prosil jsem všechny přítomné členy, aby si uvědomili naši společnou odpovědnost před dějinami, před

Vasil Biľak mal
v normalizovanom politickom
režime, na starosti
i medzinárodné vzťahy
v srdečnom objatí
s Jásirem Arafatom

Tri rozporuplné osobnosti:
Gustáv Husák, Ludvík Svoboda
a Lubomír Štrougal

stranou i před národem a nepřipustili něco, co budou muset napravovat naše děti a vnuci. My i oni jsme zde, v této zemi, zde budeme žít po boku Sovětského svazu. Ani na chvíli nesmíme zapomínat, že to byl sovětský voják, který nám přinesl svobodu, že Sovětský svaz je náš nejvěrnější spojenec. Také dnes, zdůvodňoval jsem, k nám přichází sovětský voják jako přítel a ne jako okupant, jak to chtějí vykreslovat i někteří členové předsednictva. Připomínal jsem, že to, co se stalo, nás přece nemůže překvapit a ani se nesmíme tvářit jako překvapení, protože jsme to museli očekávat jako logické vyústění. To, co se stalo, stalo se nevyhnutelně.

I dnes jsem přesvědčen, že někteří, kdyby snad souhlasili s mými argumenty, měli strach o svoji pověst, a tak viděli východisko v pokračování nepřátelské činnosti. Myslím, že mezi ně patřil i Dubček a Černík, Kriegel, Smrkovský a Mlynář požadovali rychle jednání skončit a co nejdříve seznámit Československou i světovou veřejnost se stanoviskem předsednictva ústředního výboru ke vstupu vojsk. Černík rovněž žádal o skončení jednání, protože musí svolat vládu a zaujmout také stanovisko ke vstupu vojsk.

V takovéto situaci se velmi těžko argumentuje a diskutuje. Nejenže byla situace málo přehledná, ba téměř zcela nepřehledná, ale

v dané situaci se nedalo nic logicky a střízlivě zargumentovat. Jeden druhému skákal do řeči. Kriegel neuznával žádné argumenty. To je pochopitelné. Podobně postupoval Smrkovský i Mlynář. Někteří vůbec mlčeli a byli ochotni se přidat na naši stranu. Ale přece jen je ovlivňovalo to, jaké stanovisko zaujmou Dubček a Černík. Myslel jsem si, že když se diskuse protáhla tak dlouho do noci, že nebude mít prohlášení kdo odvysílat. Byli jsme přesvědčeni, že v rozhlase a v televizi nebudou pravičáci, že tam budou čestní a charakterní lidé, o nichž se předpokládalo, že tam mají službu a že stanovisko předsednictva ÚV KSČ nepřečtou.

I přes značný odpor se nám podařilo původní návrh prohlášení přepracovat. Ovlivnila to do jisté míry i skutečnost, že Dubček znenadání přiznal, že dostal dopis politického byra ÚV KSSS a že ještě neměl čas jej předsednictvu přečíst. Opakuji, že dopis byl adresován předsednictvu ÚV KSČ a měl datum 17. srpna 1968. Dubček to přiznal až 21. srpna 1968. K takovému dopisu mělo být ještě téhož dne svoláno předsednictvo a vláda a tyto orgány jej měly posoudit. Jestliže se to již nestalo, tak se to mělo stát ještě před začátkem jednání předsednictva, předtím než jsme začali diskutovat ke sjezdové zprávě a návrhu rezoluce sjezdu. Ještě před bodem o celkové politické situaci v Československu bylo třeba dopis rozdat,

aby si jej mohli členové předsednictva prostudovat. Už sám úvod dopisu signalizoval, že situace je velmi vážná. Pokusím se alespoň něco z jeho obsahu vyličit:

„Drazí soudruzi“ začínal, „vývoj událostí po našich setkáních v Čierné nad Tisou a v Bratislavě nás nutí položit vám otázku. Zůstalo mezi námi ještě něco z toho vzájemného pochopení mezi námi, jež bylo dosaženo na základě těchto setkání a zda je vedení KSČ ochotno realizovat dosaženou dohodu?“

Dále se říkalo, že v Čierné nad Tisou nám sovětští soudruzi vyjádřili své obavy o osud socialismu v Československu v souvislosti s narůstající hrozbou kontrarevoluce. Že si přece musíme vzpomenout, jak jsme dospěli ke společnému závěru o tom, že tato otázka se dotýká životních zájmů celého socialistického společenství. Předsednictvo ÚV KSČ přiznalo v Čierné nad Tisou i v Bratislavě, že situace ve straně i v zemi vyžaduje aktivní a rozhodná opatření proti každému, kdo diskredituje KSČ, kdo útočí proti základům socialismu, kdo se pokouší podkopat bratrské přátelství Československa se Sovětským svazem a s dalšími socialistickými zeměmi a že z toho jsme na sebe vzali určité závazky. Pouze na základě těchto závazků se mohla uskutečnit porada v Bratislavě a tam jsme se dopracovali společného prohlášení.

Politbyro připomnělo předsednictvu ÚV KSČ i to, že se přece dalo očekávat, že jakmile se kontrarevoluční síly dovědí o tom, co bylo dohodnuto v Čierné a v Bratislavě, že se budou snažit výsledky jednání zkompromitovat a zesílit boj proti našim společným cílům a zájmům. Vedení KSČ a vedení státu místo toho, aby organizovaly boj proti kontrarevoluci, jí naopak nechali volný průběh. Jsme nuceni vám to připomenout, psalo se v dopise, protože mnoho závažných faktů svědčí o tom, že události se vyvíjely v takovém směru, který zdaleka neodpovídá smyslu naší dohody.

Pouze z tohoto dopisu se předsednictvo ÚV KSČ dovídalo, že byl uskutečněn telefonický rozhovor s Dubčekem, že bylo memorandum, že prostě byly vysloveny velké obavy, o nichž Dubček předsednictvo neinformoval. To vedlo politbyro ÚV KSSS k tomu, aby se rozhodlo obrátit přímo na předsednictvo ÚV KSČ, které je odpovědné za realizaci dosažené dohody. Dubček to však nerespektoval. Členové předsednictva nevěděli ani o rozhovorech, ani o obsahu dopisu, který Dubček dostal a přečetl jej až po vstupu vojsk.

Politické byro ÚV KSSS v dopise oprávněně upozorňovalo, nebo spíše vyslovilo domněnku, že v předsednictvu UV KSČ jsou síly, které maří plnění dohod dosažených v Čierné a v Bratislavě.

Politické byro ÚV KSSS, říkalo se v závěru, by chtělo se vši vážností zdůraznit neodkladnou nutnost splnění závazků, které na sebe předsednictvo ÚV KSČ vzalo na poradě bratrských stran, protože zanedbání těchto závazků může být velmi nebezpečné. Politbyro ÚV KSSS vyjádřilo přesvědčení, že předsednictvo ÚV KSČ přijme dopis se vši pozorností, že správně pochopí obavy sovětských komunistů i jejich znepokojení a přijme nevyhnutelná opatření. Politické byro ÚV KSSS současně prosí, aby s dopisem byli seznámeni okamžitě všichni členové předsednictva ústředního výboru strany.

Dubček nic z toho, oč byl požádán, nesplnil. Věřím, že dějiny tomu dají správnou politickomorální charakteristiku.

Seznámení s obsahem dopisu politbyra ÚV KSSS přispělo alespoň k tomu, že se nakonec podařilo do prohlášení předsednictva dostat jednu nebo dvě věty, které dávaly jakousi naději, že nedojde k tomu nejhoršímu.

„Předsednictvo ÚV KSČ,“ říkalo se v prohlášení, „vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země.“ Jinak byl obsah prohlášení celý špatný a nepodařilo se ho změnit. Žil jsem v naději, že až se bude o prohlášení

hlasovat, nebude nakonec přijato. Bohužel P. Barbírek a J. Piller nakonec podleli strachu a s námi nehlasovali. Pro uvedené prohlášení hlasovali: A. Dubček, O. Černík, F. Kriegel, J. Smrkovský, V. Špaček. Proti hlasovali: V. Biřák, D. Kolder, O. Švestka a E. Rigo. Ostatní, jako soudruzi A. Indra a M. Jakeš, neměli hlasovací právo. Za předpokladu, že by Piller a Barbírek dodrželi slib, nenabyla by situace tak dramatický vývoj. Tisíce dobrých funkcionářů nemusely propadnout Prohlášení předsednictva ÚV KSČ z 21. srpna 1968 dezorientovalo tisíce čestných občanů ČSSR. Skutečnost, že veřejnost nevěděla o sporech v předsednictvu, že většina členů strany i ostatních občanů si myslela, že Dubček stranu a republiku nezradí, způsobila, že lidé najednou nevěděli, co se děje, co je správné a co ne. Rozhlas a televize neustále opakovaly, že nás přišla spojenecká vojska okupovat, a tím zmařit budování lepšího socialismu" v Československu. Po zveřejnění prohlášení předsednictva ÚV KSČ získaly kontrarevoluční síly legalitu.

Prohlášení předsednictva ÚV KSČ se ztotožňovalo s hesly kontrarevoluce. Čestní občané se stáhli do ústraní a ulici ovládly protisocialistické a kriminální živly. Právě ony se najednou staly „obhájci stranických usnesení". Ony představovaly „vůli lidu", ony tlumočily „zájmy českého a slovenského národa.“ Mnozí si

mysleli, že je to zlý sen, ale bohužel, byla to tragická skutečnost. Socialistické vlastenectví bylo přehlušeno primitivním nacionalismem a antisovětismem.

Předsednictvo ÚV KSČ ukončilo své jednání 21. srpna v 02.15 hodin v noci. Dubček, Kriegel, Smrkovský a jejich další blízcí se soustředili v Dubčekově pracovně. Kontrarevoluční živly přebíraly iniciativu do vlastních rukou. Zfanatizované tlupy povzbuzované rozhlasem ničily směrníky na silnicích, strhávaly označení ulic a náměstí. Asi si myslely, že sovětské jednotky nenajdou Prahu a rozhodující objekty. Vyvolávala se nejistota a strach, vydávaly se falešné zprávy, že začalo hromadné zavírání představitelů obrodného procesu, že jsou vražděni nevinní lidé a jiné nesmysly. Objevily se první „důvěrné informace tajných svědků“, kteří věděli, jak jednalo předsednictvo ÚV KSČ, jak kdo hlasoval, kdo je vlastenec a kdo zradil. Dušan Havlíček, tehdejší vedoucí oddělení tisku ÚV KSČ, který byl chvíli přítomen v zasedací místnosti předsednictva, se právě za tohoto tajemného svědka vydával. Později zradil svoji vlast a emigroval.

Sice nepřímá, ale dost srozumitelně se v rozhlasových zprávách naznačovalo, že zrádce je třeba likvidovat. Jako názorný příklad se stavěly první šibenice a na nich byly pověšeny figuríny

Biřaka, Koldera, Indry, Jakeše a dalších, podle chuti a osobních „sympatií“. Tyto zfanatizované, po krvi toužící bandy přicházely před okresní výbory strany a domáhaly se, aby vedení okresních výborů KSČ veřejně proklamovalo věrnost předsednictvu ÚV KSČ a jeho výzvě. Mnohá předsednictva okresních výboru tomu podlehla. Na budovy OV KSČ nebo KSS se vyvěšovaly černé prapory nebo státní vlajky spuštěné na půl žerdi. Každou hodinu byly vydávány falešné, nepravdivé zprávy o tom, kolik československých občanů bylo zastřeleno. Tím se chtělo dosáhnout, a také se dosáhlo, že občané měli strach vyjít na ulici a raději seděli doma, i když s tím nesouhlasili. Bandy ovládly ulici a mohly si dělat, co chtěly.

Cítil jsem bezmocnost, zlost i strach. Bezmocnost a bezradnost vyplývaly z toho, že se nedalo nic rozumně vysvětlit, že předsednictvo, které mělo velmi energicky vystoupit a postavit se do čela záchrany socialismu, se vzdalo kontrarevoluci bez boje. Zlost jsem měl proto, že jsme se nechali zaskočit kontrarevolučními silami v předsednictvu i z toho, že nejsem v Bratislavě. Neměl jsem strach o život, ani z toho, že kontrarevoluční síly zvítězí. Věděl jsem, že je to jen chvilkové vítězství pravicových oportunistů nad námi. Jestliže již spojenci do Československa vkročili, jiný výsledek než úplná porážka

kontrarevolučních sil nebyl možný. Strach jsem měl z následku škodlivého prohlášení předsednictva, z toho, kolik lidí toto prohlášení zmýlí, dezorientuje, kolik jich v jeho důsledku neobstojí. Měl jsem strach také z toho, že Československo ztratí autoritu ve světě i v mezinárodním komunistickém hnutí. Měl jsem strach také z toho, zda nezakolísá i předsednictvo ÚV KSS a nepřijme podobné prohlášení jako předsednictvo ÚV KSČ.

Bylo jasné, že v Praze již nemohu situaci nijak ovlivnit. V Bratislavě se však dalo ještě mnoho zachránit. Zastupoval mě soudruh Miloslav Hruškovič, který většinu věcí znal, ale nenašel v sobě dost síly, aby se postavil na odpor skupině

Zrak, Pavlenda a Sedláková. Stačilo být rozhodnějším a většina předsednictva ÚV KSS by se nepodřídila proti stranickému rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ. Letět do Bratislavy letadlem nebylo možné. Autem to bylo nejisté a navíc předsednictvo ÚV KSČ svolalo plénum ÚV KSČ a Národního shromáždění. Vývoj potvrdil, že bylo třeba nechat v Praze všeho - i zasedání ÚV KSČ i zasedání Národního shromáždění - a odjet do Bratislavy. Když umírá matka, vždy se zachraňuje alespoň dítě.

Měl jsem i své rodinné starosti. Sedmnáctiletá dcerka Nad'ea odjela právě před

týdnem na nějakou mezinárodní brigádu do Velké Británie. Brigádu organizoval Československý svaz mládeže. Zájezd a brigáda byly spojeny s prací a možností zdokonalovat se v angličtině. Nevěděl jsem, kde je a uměl jsem si představit, jakému morálnímu a psychickému nátlaku může být vystavena, jestliže kontrarevoluce začne šířit, že její otec je zrádce. Skutečně jsem prožíval velký strach z toho, zda to vydrží, jestli jí nedonutí udělat nějaký nerozvážený čin. Kontrarevoluční živly totiž nemají žádnou morálku, žádné zábrany a nic jim není svaté. To není teorie, to si může kdokoli ověřit i v současnosti, když si připomenete, co se spáchalo v Chile, co se děje v Salvadoru a všude, kde kontrarevoluce potlačuje revoluční bojovníky.

Když skončilo jednání předsednictva ústředního výboru s poznámkou, že se bude pokračovat v 9 hodin ráno, odešel jsem do pracovny soudruha Koldera. Z jeho pracovny jsem zavolal na ministerstvo zahraničních věcí a poprosil službu o pomoc. Služba na ministerstvu mě odbyla poznámkou, že ministerstvo se nemůže zajímat o jednotlivé občany, kteří jsou v současné době v cizině. Nevěděl jsem také, kde je manželka a třináctiletý syn Míra. Odjeli před několika dny na východní Slovensko s úvahou, že snad navštíví naše dobré známé v Užhorodě. Chvíli jsem se soudruhem Kolderem hodnotil

situaci, jak se vyvinula a dospěli jsme k závěru, že jediné východisko je odebrat se na sovětské velvyslanectví a tam si ověřit, co se v republice děje. Chtěl jsem současně poprosit sovětské soudruhy, aby přes Moskvu dali pokyn svému londýnskému velvyslanectví, aby se pokusilo kontaktovat moji dceru. Moje obavy se ukázaly více než opodstatněné. Několik hodin poté, co pracovník sovětského velvyslanectví odvezl dceru z městečka, kde pracovala při odvodňování nějakého pozemku, přijeli různí kameramani a novináři toužící po senzaci a hledali Biľakovu dceru.

Na československém velvyslanectví se dokonce našla taková kreatura, která organizovala tzv. Uličku hanby. Měla se soustředit skupina československých občanů, včetně různých studentů, kteří v té době byli v hojném počtu na podobných brigádách ve Velké Británii a ti měli vytvořit uličku, kterou měla moje dcera projít, přičemž jí účastníci měli bít, plivat na ni a křičet, že je dcerou zrádce. Tento čin mohl mít katastrofální důsledky pro celý můj život. Jsem velmi zavázán a vděčen sovětskému velvyslanectví v Londýně, že moji dceru od této potupy uchránilo. Tato metoda, kterou organizovali i někteří českoslovenští pracovníci, měla být ukázkou, jaký je socialismus „s lidskou tváří“ v praxi.

Z velvyslanectví Sovětského svazu jsem se telefonicky spojil se členy předsednictva ÚV KSS. Soudruh Hruškovič naříkal, že situace se zhoršuje, že ve městě se ozývá střelba a že neví, co má dělat. Prosil jsem ho, aby on i celé předsednictvo zachoval klid a jednotu, aby nepodlehli falešným zprávám. Informoval jsem ho, že stanovisko předsednictva ÚV KSČ nebylo přijato jednomyslně všemi členy, že čtyři členové hlasovali proti. Naléhavě jsem žádal, aby se - pokud nemohou přijmout kladné stanovisko ke vstupu vojsk - neztotožnili alespoň se stanoviskem, které přijalo ÚV KSČ.

Patřím k té generaci, a plně to uznávám, která byla vychována k přísné disciplíně, k respektování demokratického centralismu, ale vím i to, že když se přijme chybné, tak chybné a protistátní prohlášení, jak to učinilo předsednictvo ÚV KSČ 21. srpna 1968, že člen strany musí zvažovat a rozumně postupovat

Až když jsme přišli na sovětské velvyslanectví a viděl a slyšel jsem, co vysílá televize a co hlásí rozhlas, uvědomil jsem si nenapravitelnou chybu, jíž jsme se dopustili tím, že jsme tuto silnou zbraň pustili z rukou a přenechali kontrarevoluci. Nejvíce běsnila do té doby dost oblíbená hlasatelka Kamila Moučková. Ona a ostatní byli oblečeni v černém. Velmi sugestivně plačtivým hlasem četli různá prohlášení propojená

vlasteneckými básněmi a citáty. Počínali si tak suverénně a přesvědčivě a s jistotou, jako by se na tento okamžik týdny a měsíce připravovali.

Na velvyslanectví bylo velmi rušno. Přicházeli občané Prahy a blízkého okolí. Tam jsem se také poprvé setkal s hlavním velitelem operace generálem Pavlovským. Kolder, Indra a já jsme ho přesvědčovali, aby v Praze nebyl vyhlášen mimořádný stav. Bylo možné pochopit jeho pocity, ale my jsme mu vysvětlovali, jaká je situace. Voják je voják. Přišel, aby poskytl spojeneckému Československu pomoc proti kontrarevoluci. To, co viděl na ulici, ho jen utvrdilo v tom, že v Československu kontrarevoluce usiluje o změnu politického režimu. To nebyla dělnická Praha, Praha čestných a svědomitých vlastenců. Do ulic jako krysy vylezly bandy spodiny, nepřátelé socialismu. Bezesporu byli na ulicích i čestní pomýlení a hlavně zvědaví občané, ale to, co se vydávalo za hlas Prahy, to byly protisocialistické a kriminální živly.

Asi v 5 hodin přivedl jeden sovětský důstojník na velvyslanectví člena předsednictva ústředního výboru a šéfredaktora Rudého práva Oldřicha Švestku. Byl k nepoznání. Jeho tvář byla oteklá, rty namodralé, oči zakalené. Nebyl schopen dát jakékoli vysvětlení toho, co se stalo. Později, když se uklidnil, jsme se dověděli, že po

skončení zasedání předsednictva ústředního výboru šel do redakce Rudého práva s pevným úmyslem zabezpečit vydání tohoto listu s jeho osobním přivítáním Rudé armády. Většina členů redakce byla dezorientována prohlášením předsednictva ÚV KSČ a toho využila a zneužila pravicově oportunistická skupina v Rudém právu, která již dlouho útočila proti soudruhům Švestkovi a Fojtíkovi. K vydání Rudého práva podle Švestkovy představy nebylo sil. Redakce se rozpadla. Oldřich Švestka z toho dostal nervový šok. Když se v redakci Rudého práva objevili sovětští vojáci, našli ho v tomto stavu. Důstojník, který ho pak přivedl na velvyslanectví, se ho ptal, co se mu stalo, jestli mu někdo ublížil. Oldřich Švestka jenom kýval hlavou a opakoval: da, da, da. Soudruhu Švestkovi bylo ublíženo, ne však tak, jak to pochopil sovětský důstojník. Tak vznikl názor, že ho v redakci mučili. Objasnilo se to až při jednání v Moskvě.

Po předběžném zmapování situace soudruh Kolder navrhl, aby se poslal dopis předsedovi vlády Černíkovi, v němž ho požádáme, aby se dostavil na sovětské velvyslanectví, kde budeme společně hledat východisko. Černík to odmítl. Bylo to na škodu věci i jemu. Později to již bylo zbytečné. Kolem 9 hodiny, i když nemocný, přišel na velvyslanectví Jozef Lenárt. Informoval nás, že chtěl jít do budovy ÚV KSČ, ale že je tam tolik

lidí, že se do budovy nemohl dostat Piller se stáhl někam na okres Praha-západ. Někdo nám oznámil, že městský výbor strany v Praze svolává delegáty sjezdu.

Před polednem 21. srpna jsem měl dlouhý telefonický rozhovor s L1. Brežněvem. Mluvil též se soudruhy Indrou a Kolderem. Nikomu nic nevytýkal, ale z řeči jsem vycítil, že těžko chápe, jak je možné, že marxisticko-leninské síly dopustily, že kontrarevoluční živly mohly nabrat vrchu. To ho ale současně utvrdilo v tom, že do Československa přišli na pomoc v hodině dvanácté. Kdyby přišli o několik dnů později, mohlo to znamenat mnohem větší škody. Situace se stávala krajně kritickou. Kontrarevoluční síly byly ochotny jít na sebenesmyslnější dobrodružství. Provokovaly sovětské jednotky a chtěly vyvolat krveprolití. Nedbaly ani na tu část prohlášení předsednictva, které před tím varovalo. Pokoušely se odpalovat tanky. Zabarikádovaly se v budově rozhlasu. Útočily na budovu ÚV KSČ, aby se spojily s Dubčekem. Byly vážné obavy, že když se s těmito silami Dubček setká, ale i Smrkovský, Kriegel a Černík, že se může s jejich vědomím nebo i proti jejich vůli tato budova použít jako prapor revoluce. Naštěstí tomu sovětské jednotky zabránily.

V odpoledních hodinách 21. srpna jsme se soudruhy Kolderem, Lenártem a Indrou

navštívili prezidenta republiky Ludvika Svobodu. Informovali jsme ho, že předsednictvo UV KSČ se nesešlo, vláda se někde ukryla, republika je bez vlády, a proto on jako prezident republiky, tj. hlava státu, musí začít jednat. Je to v souladu s Ústavou ČSSR. Prezident Svoboda byl vděčný za to, že si může vyměnit informace a byl ochoten pomoci. Doporučoval, aby, i když ve zúžené sestavě, se sešlo předsednictvo ÚV KSČ a přizvalo k jednání některé členy ÚV KSČ k projednání vzniklé situace. Soudruh Svoboda nás informoval, kde se nachází Piller a že večer je podle jeho informací svoláno do hotelu Praha zasedání ústředního výboru KSČ. Kdo určil, že se bude zasedat v hotelu Praha, jsme nevěděli. Ludvík Svoboda doporučil, abychom se zasedání ÚV KSČ zúčastnili a o výsledku ho informovali. Mimo jiné doslova řekl:

„Lenárt, Kolder, Indra - budete muset zabezpečit, aby začaly pracovat orgány v Praze a ty, soudruhu Biřaku, se musíš vrátit do Bratislavy a zabezpečit aby se rychle stabilizovala situace na Slovensku.“ Při jednání byl přítomen i vedoucí kanceláře prezidenta republiky Ladislav Novák, který se později projevil jako skrytý nepřítel socialismu. Právě on informoval kontrarevoluční Štáb o našem rozhovoru s prezidentem Svobodou a překroutil mnohé otázky, které se tam prodiskutovaly. Tak vznikla fáma, že se vytvořila

skupina, která chtěla provést puč a převzít vládu do svých rukou. Puč připravovaly pravicové síly, dočasné bezvládí jim vyhovovalo. My jsme usilovali o zabránění chaosu, aby republika nepropadla anarchii. Vzhledem ke skutečnosti, že Kriegel a Smrkovský byli izolováni, štáb ztratil ústřední charakter a vystupoval pod firmou městský výbor KSČ v Praze. Nikdo nedovede odhadnout co by se stalo, kolik krve by vyteklo, kdyby Kriegel a Smrkovský nebyli izolováni a kdyby seděli ve štábu kontrarevoluce. Tím se značně oslabila váha a věrohodnost různých pokynů, jež směřovaly z Prahy do krajů a okresů. Kontrarevolučním silám se podařilo paralyzovat a často přerušovat spojové linky z budovy ÚV KSČ a sami plně využívaly celou spojovou techniku ministerstva dopravy a spojů. Někteří, ještě donedávna dobří soudruzi, se pod tlakem událostí začali přizpůsobovat nacionalistickým heslům.

Večer 21. srpna se skutečně sešel určitý počet členů ÚV KSČ v hotelu Praha. Když jsem sešel do suterénu, kde byl kdysi luxusní bar Bocaccio, bylo tam již plno. Na první pohled bylo jasné, že jsou přítomni pouze někteří členové ÚV KSČ z Prahy a ze Středočeského kraje a že značná část přítomných jsou členové městského výboru KSČ v Praze. Ti křičeli nejvíce a domáhali se toho, aby začal jednat mimořádný sjezd strany. Většina

přítomných však především chtěla dostat objektivní informace o jednání předsednictva ústředního výboru. Informovali jsme je s Pillerem.

Příznám se, že jsem byl dost rozzlobený na pasivitu mnohých, dříve dost radikálních pražských soudruhů, rozzlobený také sám na sebe, že zbytečně sedím v Praze a situace v Bratislavě se mění k horšímu. Dostával jsem informace, že skupina Zrak, Pavlenda, Graca, Sedláková, Faltan získala převahu a začala používat tytéž metody, které používal městský výbor v Praze.

Přítomné členy ústředního výboru jsme objektivně informovali, jak probíhalo zasedání předsednictva ústředního výboru, co se tam odehrávalo, jak se hlasovalo a také o tom, že byl před předsednictvem utajen dopis politického byra ÚV KSSS adresovaný předsednictvu ÚV KSČ. Stefan Sádovský projevoval neskrývanou nevoli nad tím, že se přítomní dověděli, že se Dubček vzdal funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Celkově se zdálo, že situace mezi přítomnými členy ÚV KSČ je příznivá. Se soudruhem Kolderem jsme se radili, zda by nebylo vhodné podat návrh na zrušení, anulování stanoviska předsednictva ÚV KSČ ke vstupu vojsk. Celkovou atmosféru neustále rušili přítomní členové městského výboru strany v Praze a nikdo z nás se

nedověděl, kdo je sem pozval, ale také se nenašel nikdo z nás, aby je požádal o opuštění zasedání ústředního výboru.

Věděl jsem, že kdyby byli přítomni všichni členové ústředního výboru strany, že by se dalo dosáhnout, aby došlo ke změně usnesení předsednictva. Z celkového počtu členů ústředního výboru by hlasovalo pro vstup spojeneckých vojsk nejméně 55 až 60 procent. Taková byla v té době situace v ústředním výboru. Právě z toho měli strach pravičáci. Každou chvíli jednání přerušovali a nastolovali zase nějakou novou otázku. Stále opakovali falešné informace o tragédiích, jež se prý odehrávají v pražských ulicích a dokonce i v bytech. Mezi nejagresivnější patřili přítomní členové městského výboru strany v Praze a zvláště pak dr. Bedřich Rattinger.

Je zajímavé, a stává se to téměř zákonitostí, že největší hříšníci chtějí vypadat jako světci. Tak se měnil i Rattinger. Nedávno byl ještě velkým přísluhovačem a právním poradcem Novotného a Hendrycha. Získával tituly a pocty. Nyní otočil a všude zdůvodňoval, a to více než bylo potřebné, jejich chyby, jichž se ve vedení strany dopouštěli. Přižívoval se na chybách a omylech, které pomáhal teoreticky zdůvodňovat a které zavinili krizi ve straně a ve společnosti. Nebyl oj sám. Stejný byl i tehdejší ministr zahraničních věcí J.

Hájek i F. Kriegel - v dřívější době miláček Novotného. Patřil k nim také Vladimír Kadlec, tehdejší ministr školství, Jaroslav Kladiva, profesor Univerzity Karlovy, který byl častým hostem a důvěrníkem Novotného, i bývalý ministr národní obrany Bohumír Lomský, historik Josef Macek, František Vodsoň a další, kteří na chybách vytloukali kariéru, vyhřívávali se na sluníčku Novotného. V době „pražského jara“ svlékali jako hadi svoji kůži a aby se vykoupili a zalíbili nepřátelům socialismu, soptili na stranu a socialismus, na Sovětský svaz, prostě na všechno, co souviselo s pokrokem, oheň a síru. Tuto metodu zvolil i jejich „dvorní právník“. Rattinger. Martin Vaculík, jemuž dokonce Novotný nabídl hodnost „korunního prince,“ oznámil, že má zaručeně „pravdivé zprávy“, že se k hotelu Praha blíží sovětské tanky s cílem zatknout všechny přítomně, a proto je třeba rychle jednání ukončit a rozejít se. I v tak napjaté atmosféře, v nesourodé diskusi se podařilo vypracovat vcelku slušný návrh rezoluce.

V hotelu Praha byla přítomna jen část členů ústředního výboru (odhaduji, že to mohla být tak jedna třetina členů), přesto jsme prohlásili, že zasedal ÚV KSČ.

V rezoluci se konstatovalo, že ÚV KSČ posoudil vzniklou situaci po vstupu spojeneckých vojsk, vyslechl informaci o jednání předsednictva

ÚV KSČ a byl seznámen s obsahem dopisu politického byra ÚV KSSS ze 17. srpna 1968, adresovaného předsednictvu ústředního výboru KSČ. Byl vysloven souhlas s tím, že s dopisem tak závažného charakteru mělo být seznámeno předsednictvo ÚV KSČ okamžitě a k jeho posouzení měl být svolán celý ústřední výbor strany. V rezoluci ústřední výbor vyzýval obyvatelstvo k zachování klidu, k pracovní a občanské kázni, k tomu, aby nepřipustilo žádné provokace proti spojeneckým vojskům.

Ústřední výbor strany se nedistancoval od prohlášení předsednictva, avšak ani je nepotvrdil. Vzhledem k tomu, že se zasedání ÚV KSČ nezúčastnili někteří členové předsednictva, sdělovalo se, že do jejich návratu bude ústřední výbor zasedat permanentně. Přítomní členové městského výboru strany v Praze oznámili, že mají spojení na rozhlasová studia a slíbili, že zabezpečí, aby rezoluce ústředního výboru byla odvysílána. Tento slib však nikdy nesplnili. Rezoluci někam zahodili a do rozhlasového vysílání dali lži a dezinformace, které zcela zkreslily smysl zasedání ÚV KSČ.

Protože jsme nevěděli, že to tak dopadne, měli jsme určitý pocit zadostiučinění, že chybu, které se dopustilo předsednictvo, jsme alespoň zčásti napravili, f když bylo vyhrožováno tím, že se blíží sovětské tanky a že všichni členové

ústředního výboru mají být zatčeni, jak tvrdili pravičáci, přítomní účastníci zasedání nijak nespěchali a nechtěli se rozejít Ústřední výbor se dále usnesl, aby se další zasedání konalo 22. srpna v 15 hodin v budově ÚV KSČ. Do té doby měli přítomní členové předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ připravit zprávu o situaci v republice a návrh opatření dalšího postupu.

Někdo oznámil, že do Prahy se živelně scházejí delegáti zvolení na mimořádný XIV. sjezd strany a domáhají se informací. Vaculík navrhl, abych jim tuto informaci poskytl já. I když jsem ještě nevěděl, že to není žádný spontánní příjezd delegátů, ale naopak příjezd organizovaný kontrarevolučním štábem z městského výboru strany v Praze, nepovažoval jsem podobné shromáždění za účelné, naopak za velice nebezpečné. Proto jsem tento návrh odmítl a doporučil vyzvat delegáty, aby se rychle vrátili domů na svá pracoviště.

Zákeřnost této akce se prokázala hned druhý den odpoledne. Pravičákům totiž vůbec nešlo o besedu s delegáty sjezdu, ale jejich záměrem bylo dostat členy předsednictva i mne na zahájení tzv. sjezdu. Potřebovali mít prvního tajemníka ÚV KSS na neprávoplatně svolaném „sjezdu“. Všechno, co podnikali, bylo v rozporu se stanovami strany.

Zasedání v hotelu Praha skončilo krátce po

půlnoci. Před jeho ukončením byl předložen a schválen ještě návrh, aby soudruzi Kolder, Biřak, Indra a Lenárt navštívili hlavního velitele spojeneckých vojsk generála Pavlovského a požádali ho o informaci, kde jsou členové předsednictva ÚV KSČ Dubček, Černík, Smrkovský, Kriegel a Špaček a aby byla vznesena žádost, aby jim bylo umožněno zúčastnit se jednání ÚV KSČ. Měli jsme generálu Pavlovskému naznačit, že když se sejde ústřední výbor v plném počtu, je naděje na zrušení chybného stanoviska předsednictva ÚV KSČ.

Situace skutečně vyžadovala mluvit s generálem Pavlovským. Ani ne tak o Dubčekovi a již vůbec ne o Krieglovi a o Smrkovském, ale o tom, jak ulehčit život Pražanům. Armáda totiž neměla s kým jednat, a proto nemohly být zabezpečeny ty nejnnutnější potřeby. Stranické vedení se rozpadlo. Vláda přestala existovat, protože jednotliví členové vlády se převlékli do montérek a schovávali se v závodech. Část poslanců Národního shromáždění se na výzvu dostavila do Prahy, sešla se v jedné náhradní budově, kde měly hlavní slovo antisocialistické živly. Poctiví poslanci se do Prahy nedostavili. Političtí naivkové, zbabělci a hlupáci přikyvovali a přijímali nesmyslná a hanlivá prohlášení, která připravovali pravičáci. V Praze nic nejezdilo - pouze taxikáři a osobní automobily. Trolejová síť

v Praze byla využívána jako pomocná televizní anténa. Bylo ochromeno zásobování. Zboží se nerozváželo, potraviny v obchodní síti rychle mizely. Chléb a mléko nebyly k dostání vůbec.

Taková situace byla v Praze 21. srpna ve večerních hodinách. To mohlo vyvolat nepředvídatelné komplikace, chaos, nepořádek. Nedostatek chleba, mléka a ostatních nejn nutnějších potřeb nepomáhá stabilizovat situaci. Lidé pak neposuzují, zda bylo správné, že přišla spojenecká vojska. Posuzují danou situaci a zhoršení svého vlastního života. Rozhodli jsme se, že misi jednat s generálem Pavlovským na sebe vezmeme a požádáme ho o pomoc v řešení pražské dopravy a zásobování. Vzali jsme s sebou ještě člena ÚV KSČ, ministra vnitřního obchodu Oldřicha Pavlovského a kandidáta ÚV KSČ, bývalého náčelníka generálního štábu ČSLA generála Otakara Rytíře. Jednání se protáhlo asi do půl čtvrté ráno. Vše, co se týkalo Prahy - dopravy, zásobování, možností rozvozu atd. - se dohodlo. Byli jsme přesvědčeni, že to značnou měrou pomůže k uklidnění situace v Praze. Ráno byly skutečně ulice v Praze volné.

Na tom však kontrarevoluce neměla zájem. Celou noc rozhlas vysílal hrůzostrašné historky, čísla aut, v nichž údajně jezdí příslušníci státní bezpečnosti a NKVD, zavírají se lidi. Všechno to bylo vymyšlené, avšak oni potřebovali napětí a

nejistotu.

Dne 22. srpna v 10:15 hodin se v budově ÚV KSČ sešlo, jak bylo uloženo, předsednictvo ÚV KSČ. Ukázalo se, že v budově je snad více jak 50 procent pracovníků aparátu ÚV KSČ. V téže budově je, jak známo, i sídlo městského a krajského (Středočeský kraj) výboru strany. Některými chodbami se dalo volně procházet z městského a krajského výboru KSČ na ÚV KSČ. Pracovníci městského výboru strany se chovali arogantně, až nepřátelsky. Společnému zasedání předsednictva a sekretariátu ústředního výboru předsedal Kolder. Podle stanov strany bylo předsednictvo i za této situace usnášeníschopné. Z jedenácti členů předsednictva bylo přítomno šest. V případě, že by situace byla opačná a chyběli bychom tam my, Kriegel a Smrkovský by se vůbec nerozmýšleli prohlásit předsednictvo za usnášeníschopné. Protistranické a protisocialistické stanovisko se schválilo rozdílem dvou hlasů a bylo to považováno za platné. Vůbec nerespektovali, že čtyři členové předsednictva a mezi nimi i první tajemník ÚV KSS jsou proti. Z tajemníků ústředního výboru KSČ byli přítomni soudruh Lenárt a Indra, dále Sádovský, Mlynář, předseda kontrolní a revizní komise soudruh Jakeš a člen sekretariátu Voleník. Císař byl někde schován. Rozhlas vysílal zprávu, že Císaře zatkla Bezpečnost, ale nebyla to pravda. Ve skutečnosti

byl schován někde na chatě.

V průběhu diskuse o tom, jak budeme plnit úkol, který nám uložil ústřední výbor, kdo bude referovat atd., přišlo sdělení, že kontrarevoluční štáb vyhlásil generální stávkou a svolává dvousettisícovou demonstraci na Václavské náměstí. Bylo jasné, že je tomu třeba stůj co stůj zabránit. Jako v hrůzostrašném hororu se hrnuly nové a nové „zaručené informace“, že hoří dětská nemocnice a v ní děti apod. Nikdo z nás si nemohl nic ověřit a zejména neměl možnost tuto lež vyvrátit. I rozumní lidé začali věřit některým nepravdivým, záměrně vymyšleným zprávám. A tak místo toho, aby se splnilo to, co bylo dohodnuto s generálem Pavlovským, bylo nutné opět zablokovat pražské mosty a zabránit tomu, aby se na Václavském náměstí shromáždily statisíce lidí a za této situace pak mohlo dojít k nepředstavitelným a nenahraditelným škodám.

Asi v 11 hodin zvonil telefon, v němž neznámý informátor sděloval, že mimořádný XIV. sjezd KSČ právě zahájil jednání, že všechny dosavadní stranické orgány ztratily mandát, že sjezd se stal nejvyšším orgánem strany a všechny ostatní orgány jsou neplatné a samozvané. Bylo nám oznámeno, že jakékoli rozhodnutí, které přijme dosavadní předsednictvo a sekretariát Ústředního výboru Komunistické strany Československa, bude v rozporu s usnesením

sjezdu. Byla nám tlumočena nabídka, že pokud chceme, můžeme na sjezd přijít. Kde se sjezd koná, to nikdo neoznámil. Byli však ochotni nás na tento sjezd velmi tajnými cestami dopravit. Byli mezi námi takoví, kteří by se tohoto sjezdu rádi zúčastnili a později tak i učinili. Ale většina z nás to odmítla. Bylo jasné, že uvažované zasedání ústředního výboru svolané na 15 hodin se konat nemůže.

Vše, co se odehrávalo, bylo v rozporu se stanovami strany, ale kdo se tehdy mohl odvolávat na stanovy? Mlynář a Sádovský hledali možnost jak se vzdálit z budovy ústředního výboru KSČ. na jednání předsednictva a sekretariátu byli přizváni i V. Salgovič a O. Pavlovský. Mlynář navrhl, že by bylo dobré odejet na sovětské velvyslanectví a poprosit o možnost spojit se telefonicky s Moskvou. Tento návrh byl přijat. Zavolalo se na sovětské velvyslanectví a sovětský velvyslanec Červoněnko souhlasil, že můžeme přijít na velvyslanectví.

Schůzka předsednictva a sekretariátu skončila ve 12:20 hodin. Vzhledem ke svolávané demonstraci na Václavském náměstí musely sovětské jednotky zablokovat mosty přes Vltavu, a tak jsme se nemohli dostat na velvyslanectví v jedné koloně. Bylo třeba jet několika směry, aby se nebudila pozornost a abychom situaci zvládli lépe. Jedna skupina jela auty přes nynější

Švermův most. Druhá skupina, v níž jsem byl já a Kolder, měla jet přes Hlávkův most, blízko budovy ústředního výboru.

Na druhé straně mostu, u budovy Dopravních podniků, se soustředily početné skupinky dobromyslných zvědavců, ale i rozzlobených mladých lidí a provokatérů. Část členů předsednictva a sekretariátu, která jela přes Švermův most, přejela hladce. Protože před budovou Dopravních podniků bylo shromážděno dosti značné množství lidí, nebylo možné se přes most dostat dostatečně rychle. Bylo jasné, že naše osobní automobily zde neprojedou. Na mostě stály dva tanky křížem krážem. Mezitím se uzavřel i most Jana Švermy, a tak jsme zůstali v budově Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Bylo oznámeno, že přijede obrněné vozidlo, které nás na sovětské velvyslanectví dopraví. Tak se také stalo. Nasedli jsme do bojového vozidla a to vyrazilo k Hlávkovu mostu. V polovině mostu, tam, kde je zimní stadión, již bylo soustředěno několik tisíc lidí. Odmítali uvolnit cestu obrněnému vozidlu. Z davu, zejména z jeho zadních řad, se ozývalo:

„Zabijte je, shod'te je do Vltavy” apod.

Teď se ukázalo, jak je důležité, aby se našel rozhodný člověk, který neztratí hlavu ani nervy. Často je to malá chvílka, ale může rozhodnout o dalším běhu událostí. Nadporučík, který nás vzal,

se vztyčil a silným hlasem zakřičel: „Ustupte!“

Obrněné vozidlo se pohnulo a lidé se rozestoupili, vytvořila se ulička a my jsme touto uličkou projeli do Holešovic a přes Letnou na sovětské velvyslanectví Pod kaštany. Kdoví, co by se stalo, kdyby nadporučík zaváhal.

XVII.

TAK JSME SE VŠICHNI SETKALI na velvyslanectví. Když se objevil S. V. Červoněnko, začal Mlynář z ničeho nic, aniž by byl kýmkoli pověřen, tlumočit naše stanoviska. První bylo, že se prý chceme telefonicky spojit s L.I. Brežněvem a požádat ho, aby byli okamžitě vráceni do Československa Dubček, Smrkovský, Černík, Špaček a Kriegel, o nichž se již vědělo, že jsou v Moskvě. Velvyslanec byl poněkud překvapen, ale spojení s Moskvou jsme dostali. Oznámili nám, že L. I. Brežněv je zaneprázdněn a rozhovor byl proto veden s Podgorným. Ten slíbil, že o této záležitosti bude informovat

Mezitím Mlynář požádal o rozhovor S. V. Červoněnka mezi čtyřma očima. Dlouho ho přesvědčoval o tom, že vzhledem k absenci vlády, neúplnosti předsednictva UV KSČ je podle československé ústavy povinností prezidenta republiky, aby se ujal moci. Doporučil, abychom

se odebrali na Pražský hrad a dohodli se s prezidentem republiky, aby svolal vládu a zbytek předsednictva ÚV KSČ, a tyto orgány, aby přijaly příslušná opatření, a hlavně se dohodly s velitelem spojeneckých vojsk o dalším postupu. Mlynář současně navrhl, že by bylo dobré vytvořit prozatímní dělnicko-rolnickou vládu. Jedním dechem odepsal všechno. Černíka i celou vládu. Chtěl a navrhoval vytvořit dělnicko-rolnickou vládu a byl ochoten přijmout jakoukoli funkci.

S. V. Červoněnko přišel mezi nás a sdělil nám, jaké návrhy přednesl Mlynář. Jestliže s tím souhlasíme i my a myslíme si, že je to schůdná cesta, máme to domluvit s prezidentem republiky. Pak šel k telefonu, spojil se s Ludvíkem Svobodou a nechal se odvést na Pražský hrad. Celé jednání na velvyslanectví trvalo asi dvě hodiny. To znamená, že asi kolem 15 hodin nebo možná o trochu později, čas tehdy nikdo nekontroloval, jsme přijeli na Pražský hrad. Přivítal nás prezident republiky. Byli jsme vyhladovělí. Prezident dal ohřát párky a pohostil nás. Bylo dohodnuto, že informaci o jednání na velvyslanectví podá prezidentu Svobodovi J. Piller. Je třeba přiznat, že Piller dosti věrně všechno vylíčil. Za vládu byl na této besedě přítomen ministr František Hamouz a ministryně Božena Macháčová-Dostálová.

V průběhu jednání se dveře do místnosti, v

níž s námi prezident republiky jednal, otevřely a začali přicházet další členové vlády. Vedoucí kanceláře prezidenta republiky Novák, o němž jsem se již zmínil a který již jednoznačně přešel na kontrarevoluční pozice, vyrozuměl vládu o jednání a svévolně její členy pozval. O vládě, jejíž členové byli poschováváni a mezitím se již zúčastnili i jednání „sjezdu“, se šířily trapné a komické historky. Mluvílo se o tom, jak na závodě, kde byli ukryti, se převlékali do nových montérek a chodili po závodě. Dělníci se jim smáli, že přijdou-li sovětské jednotky, že je velmi snadno v nových montérkách poznají. Docela vážně se tvrdilo, že mnozí ministři se otírali o špinavé vagóny, lehali si mezi koleje, váleli se ve špíně a v prachu, aby si montérky umazali a alespoň trochu vypadali jako lidé, kteří je již delší dobu nosí. Kdyby to nebylo tragické, mohla by to být ohromná komedie. Ale i v tomto případě platí Marxovo, že mezi komedií a tragédií je někdy těžko najít hranici. Tato „dělnická vláda“ - už bez montérek - se objevila na Hradě.

Prezident republiky se velice rozzlobil a všechny členy vlády vyhnal z místnosti. Zmiňuji se o této příhodě proto, že později se po Praze i republice říkalo, že prezident republiky vyhnal nás. Ne, s námi jednal a vládě řekl, ať čeká vedle a až přijde čas, že ji zavolá. Když vyslechl návrhy, které vymyslel Mlynář a tlumočil Piller, bylo

zřejmé, že je již v podstatě předem informován o tom, co bylo dohodnuto na sovětském velvyslanectví a měl na to připravenou odpověď. Řekl nám, že na tento návrh nemůže přistoupit, protože bylo napácháno již tolik chyb a hloupostí, že nevidí jinou možnost, než vytvořit delegaci a odjet k přímému jednání do Moskvy. Delegaci si představoval tak, aby reprezentovala Národní frontu. Tak také byla delegace složena. Pak teprve zavola vládu a toto rozhodnutí jí oznámil. Operativně, jako pravý voják, prohlásil:

„Rozhodl jsem se odjet do Moskvy. Za předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa půjdou V. Biľak, J. Piller, za vládu její místopředseda G. Husák a ministr národní obrany M. Dzúr, za Národní frontu předseda Československé strany socialistické B.Kučera.“

Pak přikázal, aby ho spojili se S. V. Červoněnkem a požádal ho, může-li přijet na Pražský hrad. Napadlo mně, co si asi v té chvíli soudruh Červoněnko myslí. Snad uvěřil, že jsme se dohodli a vytvořili prozatímní vládu, jak to navrhoval Mlynář.

Asi za půl hodiny se S. V. Červoněnko dostavil na Hrad. Prezident republiky mu oznámil, že úvahy, které mu byly předneseny, nejsou schůdné a že nevidí jiné východisko, než odletět do Moskvy a přímo jednat o vzniklé

situaci. Tato situace byla skutečně paradoxní. Spojenecké vojsko přišlo, jak bylo dohodnuto v Bratislavě, pomoci zachránit socialismus v Československu. Předsednictvo ÚV KSČ však přijalo stanovisko, v němž se postavilo proti vstupu vojsk. ÚV KSČ jako celek by vstup vojsk schválil, ale nebyl usnášeníschopný. V rozporu se stanovami KSČ schůzka části delegátů sjezdu byla vyhlášena za mimořádný XIV. sjezd strany a ten rychle zvolil nový ústřední výbor strany, který se přihlásil ke kontrarevoluci. Vláda zalezla někam do podzemí (do ilegality). Národní shromáždění manipulované a znásilňované skupinou drzých pravičáků přijímalo prohlášení v rozporu s Ústavou ČSSR. Právoplatným orgánům v krajích a okresech se zakazovalo stýkat se a jednat s představiteli spojeneckých vojsk. Ti, co měli vládnout, nevládli. Dobrovolně se toho vzdali. Kontrarevoluční síly vládnout chtěly, ale nemohly. Bránila jim v tom přítomnost spojeneckých vojsk.

Prodlužovat bezvládí bylo velmi nebezpečné. Život země musí mít svůj rytmus. Jinak dojde k chaosu, rozpadu politických a ekonomických struktur, začíná svévole a zločinnost. V takovém případě by odpovědnost za udržování pořádku musela chtít nechtít převzít armáda, tj. spojenecká vojska, a tím by se vytvořil vnitřní i mezinárodní dojem, že Československo je skutečně

okupováno. Takovýto stav pravicovým oportunistům, když nemohli převzít moc, docela vyhovoval.

To, že prezident republiky, hlava státu, byl ochoten letět do Moskvy, byl v tehdejší vyhocené době skutečně odvážný a mimořádný moudrý krok. Bylo to jedno z jeho velkých, doslova historických rozhodnutí, které dějepisci ještě po zásluze ocení. Soudruh Svoboda jako by v té chvíli omládl, jako by se mu vrátila jeho nejlepší vojenská léta. Přímo z něj vyzářovalo, že je rád, že našel východisko. Několikrát opakoval:

„Nečekat, nečekat, netelefonovat je třeba jednat. Věřím, že se se soudruhem Brežněvem domluvím. Jsme staří frontoví přátelé. Brežněv měl Československo rád, má pro nás porozumění a nyní dělá jenom to, co je nevyhnutelné.

Prezident oznámil S. V. Červoněnkovi složení delegace a požádal ho, aby informoval L.I. Brežněva o jeho rozhodnutí a jeho jménem dohodl dobu, kdy můžeme přiletět do Moskvy. Byl ochoten letět třeba hned, i o půlnoci, jak řekl. S. V. Červoněnko, člověk neobyčejně moudrý a rozvážný, přijal rozhodnutí prezidenta republiky bez komentáře, jen slíbil, že to bude okamžitě tlumočit Moskvě a sdělí, kdy jsou připraveni československou delegaci přijmout. Také Červoněnko vycítil, že je to dobrý krok, ale zdržel se komentáře. Vedle v salónu čekala vláda.

Po odchodu Červoněnka otevřel prezident dveře a zopakoval, že právě požádal Moskvu o přijetí československé delegace, kterou povede on sám.

Během doby, kdy se čekalo na odpověď, oznámil Mlynář prezidentovi republiky, že se necítí vázán povinností tajemníka ÚV KSČ a v žádné vládě že nechce být Štefan Sádovský mne potichu prosil, abych mu dal nějakou práci v Bratislavě, že v Praze již skončil a nechce zde mít žádné funkce.

Těsně před půlnocí S. V. Červoněnko oznámil, že z Moskvy dostal pokyn tlumočit prezidentovi Svobodovi pozvání ÚV KSSS, prezidia nejvyššího sovětu SSSR a sovětské vlády k návštěvě Moskvy, a že zítra, tj. 23. srpna, je prezident ČSSR se členy doprovodu očekáván v Moskvě.

Když se o rozhodnutí prezidenta republiky a o souhlasu z Moskvy dověděla pravice, vypukla v jejich řadách nejistota až panika. Nebyli si jisti, co se stane. Ludvíku Svobodovi nikdy nevěřili. Byli přesvědčeni, že jednat by měli Dubček, Smrkovský, Černík a ne prezident republiky, který není ani členem předsednictva ústředního výboru. Proto pravice dělala všechno možné, aby cestu prezidenta republiky do Moskvy zmařila. Naštěstí pravičáci neměli již mnoho času.

V pátek 23. srpna ráno jsme přišli na letiště,

kde bylo přistaveno sovětské letadlo AN (Antonov). Tísňě před odletem přišla služba a oznámila, že prezident má naléhavou telefonickou výzvu. Soudruh Svoboda opustil letadlo a šel k telefonu, který byl umístěn v jeho osobním voze.

O nátlaku na prezidenta republiky, aby do Moskvy neletěl, jsme všichni věděli.

V ten moment jsem měl strach, aby se něco nestalo, aby například nedošlo k nějaké provokaci, která by mohla zmařit prezidentovo rozhodnutí. Znemožnění této cesty by znamenalo rozhodnout se pro jinou variantu. Jiné východisko by už nebylo, jediné rychle vytvořit prozatímní vládu a začít obnovovat normální život republiky.

Dveře do letadla byly otevřeny. Jak je známo, letadlo typu AN je poměrně nízké. Auto s telefonem stálo těsně u schůdků. Bylo vidět, jak prezident chvíli poslouchá a pak rezolutně prohlásil:

„Rozhodl jsem se, že odletím jednat se soudruhem Brežněvem. Považuji to za správné a od tohoto rozhodnutí mě neodradí ani Národní shromáždění“. Rozvázně položil sluchátko telefonu a vrátil se do letadla. V letadle nám řekl, že Národní shromáždění se usneslo nedoporučit, aby hlava státu opustila republiku. Nejen mně, ale většině se ulevilo, že L Svoboda tomuto

nátlaku nepodlehl. V tu chvíli jsme měli představu, že se ještě týž den vrátíme do Prahy.

Gustáv Husák nebyl v té době v Praze, a tak se letělo přes Bratislavu. Na bratislavském letišti byla přítomna většina členů předsednictva ÚV KSS. Část se se mnou soudružsky přivítala. Byli rádi, že letím do Moskvy. Někteří členové jako Zrak, Pavlenda a Sedláková by mě raději neviděli, ale hlavně vyslovovali nesouhlas s tím, že do Moskvy letím také já. Pro ně jsem už byl prokletým zrádcem. Přestávka na bratislavském letišti byla krátká. Nakonec to Sedláková nevydržela a zeptala se mne přímo, abych čestně prohlásil, jestli jsem zradil a pozval spojenecká vojska. Odpověděl jsem otázkou:

„Mohla bys mi objasnit, co to je zrada nejbližšího a nejvěrnějšího přítele a spojence? Měla by ses zamyslet nad tím, kdo skutečně zrazuje stranu a republiku.“

Během rozhovoru na bratislavském letišti nám nikdo nic ani nenaznačil, že by se v Bratislavě organizoval sjezd.

Po krátké přestávce letadlo odstartovalo. Gustáv Husák mne v letadle informoval, že se nevědělo, poletím-li do Moskvy také já, a tak ho předsednictvo ÚV KSS a SNR pověřily jednat jménem slovenských národních orgánů. Dostal mandát v Moskvě tlumočit stanovisko Slovenska, ale že se můžeme dohodnout a slovenské

stanovisko mohu tlumočit já. Byl jsem přesvědčen, že průběh jednání bude jiný, než si představují slovenské národní orgány.

V průběhu letu neprobíhala žádná široká diskuse, jak tomu v takových případech bývá, když se letí někam na návštěvu. Každý se zamýšlel, kombinoval, jaký bude výsledek návštěvy. To společné, na co jsme mysleli jistě všichni, bylo, jak nás v Moskvě přijmou, jaký tón nasadí, jak s námi budou jednaL Všechno, co se pokazit dalo, to se z Československé strany skutečně pokazilo. Sliby a závazky se nedodržely, vedení strany se chovalo jako falešný hráč. Československo ztratilo tvář, jeho představitelé vážnost a úctu. Mohli nás sovětští soudruzi ještě brát vážně? Lidové pořekadlo říká, že trpělivost přináší růže. Sovětští lidé jsou trpěliví a uznalí. I když v Čierné nad Tisou jasně řekli, jestliže je ještě jednou zklameme, že to bude poslední vzájemné setkání. A přece byli ochotni zapomenout na neupřímnost a sednout si s Československou delegací zajeden stůl. Rozdíl však byl v tom, že v čele delegace nebyl Dubček, ani Černík, ale prezident generál Ludvík Svoboda. V našem doprovodu byli dva, kteří nijak neskrývali svůj nesouhlas s cestou do Moskvy. Ironizovali, posměšně se vyjadřovali o všem. Zejména vedoucí odboru ministerstva zahraničních věcí M. Paris a vedoucí prezidentské

kanceláře L Novák. Jsem přesvědčen, že v koutku duše měli strach, zda se z Moskvy vůbec vrátí, ale letěli, protože je lákala vidina senzace mít možnost, vrátí-li se, referovat doma,, jak to v Moskvě bylo.“

Po přistání v Moskvě se nám naskytl nečekaný obrázek. Na letištní ploše stála čestná jednotka složená z několika druhů vojsk, včetně námořní pěchoty. Desetitisíce Moskvanů s československými a sovětskými vlaječkami a snad celé politbyro ÚV KSSS. Hrály se hymny a byly vypáleny 24 dělostřelecké salvy. Ludvík Svoboda požíval vždy v Sovětském svazu vysokou úctu, a to i tehdy, když byl oj v Československu zbaven všech funkcí a dělal účetního v JZD. I tehdy ho sovětská vláda zvala do Sovětského svazu k odpočinku na dovolenou a vítala ho jako přítele.

Sovětský lid nezapomíná a nezapomněl ani nyní. Ludvík Svoboda vlastně přiletěl do Sovětského svazu poprvé jako prezident republiky a bez ohledu na to, co se v Praze odehrávalo, vítali soudruha Svobodu jako hlavu státu a svého přítele. Bylo to krásné, dojemné a milé. Dávalo to naději, že jednání bude úspěšné, a

Po skončení ceremoniálu dlouhá kolona aut projížděla ulicemi Moskvy. Tam nás upřímně vítali statisíce Moskvanů.

Ubytovali nás v Kremlu, v prostorách vyhrazených pro nejvzácnější návštěvy. Prezident

Svoboda měl k dispozici nejméně čtyři salóny a velkou jídelnu. Neříkám to proto, že bych v tom viděl hlavní projev úcty. Člověku může být nabídnuta pouze malá skromná komůrka a bude to rovněž přátelské a upřímné. Tento detail uvádím jen proto, že v Praze se šířily zlomyslné lži, že prezident republiky byl v Moskvě přijat špatně a musel prý dokonce spát na podlaze. Žel, i taková primitivní lež nacházela živou půdu a existovali lidé, kteří tomu uvěřili. Ale nejen prezident, každý člen delegace, měl v témže paláci, jen o poschodí výše, přiděleno samostatné apartmá se společnou jídelnou. Prezident Svoboda si přál, aby G. Husák, J. Piller a V. Biřák s ním seděli u stolu.

Podle vžitě praxe, a tím spíše, že jako hlava ČSSR Ludvík Svoboda přijel na první návštěvu, byla první schůzka mezi soudruhy Svobodou a Brežněvem. Pak prezident ČSSR vykonal zdvořilostní návštěvu u předsedy Nejvyššího sovětu SSSR N. V. Podgorného. Škoda, že mnohé poznámky z moskevského jednání jsem po návratu do Prahy z nezbytné opatrnosti zničil. Příčinu objasním na jiném místě. Z těchto důvodů již nemohu přesnou dobu zahájení jednání stanovit. Čas tu však nehraje hlavní roli. Smysl je v postupu a obsahu jednání a ten, pokud to bude možné, vyličím věrně. Přitom jistě každý, kdo zná povinnosti vedoucích funkcionářů strany

a státu, pochopí a uzná, že ne vše je možné v takovýchto podmínkách napsat Jsou příhody, a to velmi zajímavé, které si lidé vykonávající vysoké funkce musejí vzít tak říkajíc s sebou do hrobu. Takových událostí je dost i v mém životě. Zveřejnit některé události by si vyžádalo souhlasu i druhé strany a navíc, v zájmu státu a jeho bezpečnosti není možno všechno vynášet na světlo boží.“

Jednání začalo kolem 19 hodin moskevského času. Zasedání se uskutečnilo v místnostech, kde se již za Leninova života scházelo stranické a státní vedení. Jednání zahájil L. I. Brežněv. Po přivítání československé delegace, zejména Ludvíka Svobody, stručně zopakoval poslední události a vyjádřil přesvědčení, že vzájemné jednání bude plodné. Je to v zájmu ČSSR, socialismu, vzájemných vztahů i celého mezinárodního komunistického hnutí. Připomněl, že funkce stranických a státních orgánů i organizací v Československu převzaly na mnohých místech nepřátelské síly, vzniká chaos, násilí a kontrarevoluční živly stupňují duševní i fyzický teror. L. I. Brežněv zdůraznil, že proti těmto činům je třeba rozhodně zasáhnout a že to musí udělat československé orgány. Mimořádný XIV. sjezd, který byl svolán bez vědomí právoplatného předsednictva strany a ústředního výboru strany, situaci značně zhoršil a

zkomplikoval. L.I. Brežněv upozornil, že budou-li muset spojenecké jednotky brát pod ochranu naše lidi, kontrarevoluční živly budou křičet, že Sověti zavírají československé občany. Stůj co stůj je třeba navodit pořádek a situaci zvládnout. Po krátkém úvodu odevzdal slovo Ludvíku Svobodovi.

Musím připomenout, že jsme neměli předem nic domluveno. Ani postup, ani taktiku, ani obsah. Nevím, zda někdo jiný, ale já jsem vůbec nevěděl, na čem se máme v Moskvě dohodnout. V mých představách byla schůzka důležitá proto, že se začne se Sovětským svazem jednat. A budeme-li jednat my v Moskvě, bude se i doma jednat na úrovni vlády, krajů, okresů a obcí, stanoví se jednotný postup. Uspokojil jsem se právě tím, že když jsme v Moskvě, k nějaké dohodě se musí dospět.

Ludvík Svoboda poděkoval za srdečné přivítání. To mu prý dává naději, že nedorozumění, které vzniklo, se rychle překoná. Uznává, že Československo nesplnilo své závazky. Smysl naší návštěvy je hlavně v tom, aby zadržení členové předsednictva ÚV KSČ mohli rychle nastoupit na svá místa, aby se zúčastnili našeho společného jednání. Prohlásil, že by byl rád, kdybychom se mohli ještě dnes nebo nejpozději zítra ráno všichni vrátit do Prahy. Každý, kdo soudruha Svobodu znal blíže, věděl, že je

upřímně rád, že se v Moskvě může jednat i to, co říkal, že hledáme východisko. To, že orodoval za některé členy předsednictva ÚV KSČ, to neříkal z vlastního přesvědčení. To mu bylo podsunuto a vnuceno okolím. Za těch několik dnů, po které musel rozhodovat, se přesvědčil, že mnozí členové předsednictva strany, vlády i parlamentu dovedli svými pravicovými pozicemi stranu i národ na pokraj propasti. Jediný požadavek, aby všichni zadrženi členové předsednictva se zúčastnili jednání, překvapil i nás.

Brežněv se pouсмál, jakoby chápal, že byla odevzdána nutná daň, a zeptal se, zda se ještě někdo z československé delegace chce vyjádřit. Přihlásil se Gustav Husák. Už jsem se zmínil, že ne vlastní vinou stál stranou mnohých důležitých rozhovorů a rozhodnutí a nemohl proto mít dost objektivních informací. S většinou členů sovětské delegace se setkal poprvé. Snad přesvědčen, že prezident tlumočí názor nás všech, že to bylo předem schváleno. Ztotožnil se se soudruhem Svobodou a dodal, že i on má mandát slovenských národních orgánů tlumočit totéž stanovisko jako prezident republiky.

Bylo jasné, že se dostáváme do slepé uličky. Ještě jsme nezačali ani pořádně jednat, neřekli jsme nic k tomu, co se v Československu stalo, neomluvili se za zradu z Čierné a Bratislavy, ani to, že chápeme, proč Dubček, Černík, Kriegel,

Smrkovský a Špaček museli být izolováni, ale přišli jsme orodovat za jejich uvolnění. Jako kdyby to právě byl ten nejdůležitější problém v Československu, hlavní smysl naší cesty do Moskvy. Nebylo těžké vycítit, jak se Brežněv a ostatní členové politického byra ÚV KSSS přemáhají. Pouze autorita Ludvíka Svobody napomohla tomu, že se atmosféra držela nad vodou. Se značným vypětím, ale zcela klidně nám Brežněv připomněl, co se v Československu děje, proč k tomu došlo a kdo na tom nese vinu. Otázka socialismu není věcí jenom naší, řekl, ale všech, jak to bylo podepsáno v Bratislavě. To by si měl každý uvědomit I soudruh Husák například hovořil jménem slovenských národních orgánů, a přesto se v Bratislavě svolává sjezd KSS. Co bude tento sjezd řešit? První tajemník ÚV KSS je zde v Moskvě a tam se svolává sjezd. Je to normální?

Tato reakce nás zaskočila, nastala pauza, jako by se nevědělo, jak dál. Využil jsem této krátké odmlky a požádal o slovo. Měl jsem připravenou slušnou analýzu kontrarevoluční situace v Československu, ale v dané chvíli jsem ji ještě nechtěl přednést. Nyní bylo třeba poprosit, aby sovětští soudruzi nehodnotili situaci podle těch, kteří ovládli ulici, rozhlas a televizi. Říci, že skutečnou pravdou je, že většina lidí v Československu souhlasí s tím, že nám přišli pomoci, ale byli zaskočeni prohlášením

předsednictva ústředního výboru strany, a tak se stáhli do pasivity. Měl jsem připraveny určité úvahy, jak překonávat vzniklou krizi.

Situace se však vyvinula tak, že to nebylo v dané chvíli vhodné. Proto jsem to odsunul na pozdější dobu a chtěl jsem vysvětlit a upřesnit některé nejasnosti. Vycítil jsem, že rozpaky a nevěle, kterou vyvolal svým vystoupením Ludvík Svoboda, se přesunou na Gustáva Husáka. Soudruhu Svobodovi by to odpustili.

Bylo třeba rychle zasáhnout, aby se Gustáv Husák nestal hromosvodem. Již také proto, že z minulosti bylo v Moskvě nemálo zkreslených informací právě o něm.

Žádal jsem L.I. Brežněva, aby všechny informace, které přicházejí z Československa, nebral jako naprosto pravdivé. Mnohé, i velmi drastické a pravdivé, se nemusejí vůbec do Moskvy dostat a naopak jiné, nepodstatné, zbytečně zveličené se tam dostanou jako hrůzostrašné. Když se to pak dostane do sovětských sdělovacích prostředků, když to publikuje Pravda, pak československá pravice toho využívá k vyvrácení i pravdivých zpráv. Řekl jsem, že jednou z podobných zpráv je, že soudruh Švestka byl prý mučen. Tato zpráva je nepravdivá.

Dostal nervový šok a důstojník, který ho v redakci objevil, byl přesvědčen, že je to výsledek

mučení. Podobně je to s informací o Gustávu Husákovi, který není členem ÚV KSČ. Mnohé otázky před ním byly utajeny, takže neznal a nemohl znát přípravy kontrarevolučního převratu v Československu. Nemohl vědět ani o počínání některých členů vedení strany, kteří přešli na pozice kontrarevoluce.

Po této poznámce se mnozí sovětští soudruzi dívali, jako kdyby mě viděli poprvé. Brežněv chvíli přemýšlel a pak vyhlásil přestávku. První, co učinil, bylo, že přišel ke mně a řekl:“

„Co je s tebou, nejsi nemocný?“

Věděl jsem, co chtěl říci, co si myslí. Jak jsem mě! reagovat? A tak jsem řekl: „Soudruhu Brežněve, situace v Československu je těžká, skutečně těžká. Zde nepomůže obvyklé řešení. Lidé neznají pravdu. Jeden se stal národním hrdinou, jeden národním zrádcem. Je třeba hledat třetího.“

I tu se potvrdilo, že Brežněv byl pohotový a moudrý politik. Nebylo mu třeba zešíroka vysvětlovat některé souvislosti. Usmál se, otočil, udělal několik kroků k soudruhu Husákovi a velmi příjemným tónem řekl:

„Jsem rád, že vás poznávám. Možná, že jsem vám dosti dobře neporozuměl. Ale metodou, jak naše jednání začalo, těžko najdeme pozitivní východiska.“ Gustav Husák souhlasil.

Diskutovalo se o hledání hlavního článku tohoto

složitého řetězce. Meditovat o starých chybách není v dané situaci prioritní otázkou. Základní otázkou je posoudit situaci, která vznikla nelegálním, protistranickým zvolením ÚV KSČ a jeho předsednictva. Nejvyšší orgán strany byl vyhlášen kontrarevolučními silami. To nemůže většina členů KSČ přijmout Z toho však také hrozí nebezpečí rozpadu strany i republiky. Do nového ústředního výboru jsou sice zvoleni i poctiví členové strany, ale hlavní slovo mají pravicově oportunistické síly.

Tento první rozhovor L.I. Brežněva s Gustávem Husákem měl velmi pozitivní výsledky. Dá se dokonce říci, že to byl rozhovor historický. Soudruh Husák vykonal v Moskvě nesmírně záslušnou práci. Po krátké přestávce se pokračovalo v jednání. Brežněv jménem vedení KSSS a sovětské vlády sdělil, že když jsme se už sešli, je třeba problémy posoudit ze širšího hlediska. Proti požadavku, aby se jednání zúčastnili i Dubček a Černík, nebude mít sovětská strana námítky, budeme-li znát Dubčekovo a Černíkovo stanovisko k nelegálnosti tzv. vysočanského sjezdu. To vyžaduje rozhovor s nimi. Současně je třeba odložit konání slovenského sjezdu, který je, podle jejich informací, svolán na 24. srpna 1968.

To, že je svolán sjezd KSS, bylo překvapením pro mne i pro Husáka. Ještě ráno na letišti nikdo

nic neříkal. I tento příklad svědčí o tom, že nikoli předsednictvo ÚV KSS určovalo běh událostí, stanovilo, co se má dělat ale tlak nepřátelských sil z Prahy a jejich pomocníků v Bratislavě.

Ubezpečoval jsem sovětské soudruhy, že sjezd KSS svolán nebyl, že může jít u j o nepřesnou informaci. Mohlo by se zdát, že nemám dobrou informaci já, protože jsem v Bratislavě nebyl a letěl jsem z Prahy, ale soudruh Husák byl v Bratislavě a rovněž neví, že by byl svolán sjezd KSS. Poprosili jsme o možnost telefonického spojení s Bratislavou. L.I. Brežněv doporučil nejdříve vyjasnit otázku sjezdu a stanovisek Dubčeka a Černíka, jednání přerušit a pokračovat až druhý den v 10 hodin. Hned, jak jsme se vrátili do paláce, kde jsme byli ubytováni, dostal jsem spojení s Bratislavou. U telefonu byl soudruh Klokoč, tehdejší předseda SNR a člen předsednictva ÚV KSS. Potvrdil, že pod tlakem městského výboru strany v Bratislavě se organizuje svolání slovenského sjezdu. Vedoucím tajemníkem městského výboru byl Jozef Zrak. Požádal jsem, aby přišel k telefonu. I on byl členem předsednictva ÚV KSS. Pokusil jsem se mu vysvětlit, že svolání sjezdu je velmi nesprávný a škodlivý krok, že nám to značně ztěžuje situaci při moskevských jednáních.

Prosil jsem Klokoče i Zraka, aby tlumočili vzkaz předsednictvu a svolání sjezdu odvolali.

Lubomír Štrougal
se po celých
téměř dvaceti
normalizačních letech
snažil být
v předvednictví ÚV KSČ
realistickou protiváhou
dogmatického Běňáka

Vaslu Běňákově nelze upřít
mimořádnou pracovitost.
Proto je podobná fotografie
docela výjimečná...

Zrak slíbil. Žertem poznamenal, abych přinesl z Moskvy láhev moskevské vodky a kaviár. Nevěděl jsem, jak požadovanou vodku a kaviár seženu, když nemám ani kopejku. Navíc jsem neměl čas ani odejít do obchodu, ale přesto jsem slíbil, že je přinesu. Ještě večer jsem poprosil číšníka, který obsluhoval prezidenta, a ten mi velmi ochotně láhev vodky a kaviár dal. Přivezl jsem je také do Bratislavy, ale sníst kaviár a vypít vodku se Zrakem však už možné nebylo. Zrak slib nedodržel. V závěru rozhovoru Zrak i Klokoč požádali o možnost mluvit s Husákem. Gustáv Husák je podobně jako já požádal o přeložení sjezdu na pozdější dobu, po našem návratu a uvedl další argumenty, proč je nutné sjezd odložit. To, co slíbili mně, slíbili i soudruhu Husákovi, ale sliby nesplnili. Balvan, který se již valil, neuměli zastavit. Buď nechtěli, nebo neměli sílu. Pravděpodobně obojí.

Jednání v Moskvě nebyla vůbec jednoduchá. Ještě v Praze jsem měl na velvyslanectví telefonický rozhovor se soudruhem Brežněvem. Dnes to mohu přiznat, chápal naše problémy, ale nechválil nás. Soudružsky nám nepřímou vytkl, že se v předsednictvu nepodařilo zamezit vydání prohlášení, které zpochybňovalo legitimitu příchodu spojeneckých jednotek. Ani v Moskvě jsme nezačali šťastně. Soudruh Svoboda až příliš kategoricky žádal, aby se okamžitě jednání

zúčastnili Dubček, Černík a další. Také soudruh Husák byl dezorientovaný a jeho první vystoupení působilo nevhodně. Situace byla o to složitější, že jsem musel sovětské straně vysvětlit, že v atmosféře hysterie, která doma vládla, by nebylo moudré ani reálné uvažovat o tom, že bych mohl po návratu zastávat ve straně nějakou vedoucí funkci. Sovětští soudruzi to pochopili a má úloha spočívala v tom, že kdykoliv se jednání dostalo do slepé uličky, byl jsem prezidentem Svobodou vyzván, abych se osobní intervencí, hlavně u soudruha Brežněva, pokusil překlenout vznikající příkopy.

Sjezd KSS se sešel ilegálně v Závodě Jiřího Dimitrova. Když jsem později četl zápis ze zahájení, bylo mi do pláče. Jak se mohlo stát, že tolik moudrých a čestných lidí se dalo tak obalamutit, zmanipulovat a doslova zesměšnit. Zdá se, že v politické oblasti máme ještě slabě promyšlenou a propracovanou psychologii. Davová psychóza působí, i když jen dočasně, buď v pozitivním, ale hlavně v negativním směru, kde nabude strašidelných až obludných rozměrů.

Nemohu stanovit přesný čas, ale domnívám se, že tak kolem 21 hodin přišli do Kremlu Dubček a Černík. Byli ubytováni ve vládní vile na Leninských horách. Dubček se choval arogantně, uraženě. Černík ustrašeně. Hned v úvodu prosil a doslova zapřísahal prezidenta Svobodu, aby slíbil,

že bez nich se do Prahy nevrátí. Svoboda Černíkovi tento slib dal. Dubček a Černík neměli nejnovější informace z Prahy. Bylo jim řečeno, že se nelegálně sešel sjezd, zvolil nové orgány a my, jako vedení strany, bychom k tomu měli zaujmout stanovisko. Bylo jim sděleno, že dříve, než začne jednání se sovětským vedením, si budeme muset mezi sebou vyjasnit otázku neplatnosti sjezdu. Dubčeka nejvíce zajímalo, kdo je zvolen do nového ústředního výboru. Bylo dohodnuto, že se ráno sejdem u Ludvíka Svobody a tam si otázky vyjasníme. Nepříliš vděčný úkol dostal soudruh Husák. Ještě večer si měl promluvit s Dubčkem a Černíkem a přesvědčit je o tom, že tzv. Vysočanský sjezd nemůže být uznán za platný už proto, že ze Slovenska se tohoto „sjezdu“ nikdo nezúčastnil.

Rozhovor mezi Husákem, Dubčkem a Černíkem se protáhl do pozdních nočních hodin. Po půlnoci Dubček řekl, že by se nerad vracel do vily na Leninských horách a chtěl by zůstat v Kremlu. Obrátil se s prosbou na mne, abych to zařídil. Myslel jsem si, že to nebude problém, tak jsem se toho ujal. Za chvíli jsem zjistil, že to není tak jednoduché. Koho mám o to požádat? Kdo dá k tomu souhlas? Bylo pozdě po půlnoci a tajemník ÚV KSSS K. F. Katušev, jehož jsem ještě zastihl, mi řekl, že Dubček má kde spát a že není třeba dělat z Kremlu noclehárnu. Dubček se

musel vrátit do vily. Druhý den už zvolil jinou taktiku - „hodil se marod“ a zůstal ležet v Džúrově apartmá. Po této neúspěšné intervenci jsem šel spát. Do Moskvy jsem přijel tak, jak jsem byl na předsednictvu ústředního výboru. Neměl jsem pyžamo, ani náhradní košilí a zubní kartáček. Prostě nic.

Spal jsem jen tak, svlečený do půl těla. Když jsem se ráno probudil, na židli ležela vypraná a vyžehlená košile a v koupelně všechno, co je k ranní toaletě potřebné. Při snídani jsem se od Gustáva Husáka dověděl o obsahu noční diskuse. Protože se nedospělo k pozitivnímu závěru, původní návrh na společné jednání se nemohl uskutečnit. Asi v 10 hodin Dubček, Černík, Husák, Piller, Indra a já jsme se setkali u prezidenta Svobody, který nám sdělil, co od nás očekává, a šel na schůzku s Podgorným. Černík rychle pochopil, jaká je situace a souhlasil, že není možné přiznat legalitu sjezdu. Dubček se vzpíral dále a trvalo ještě dlouho, než pochopil, že přiznat platnost sjezdu by rozbilo a rozštěpilo stranu a vyvolalo občanské nepokoje. V přesvědčování Dubčeka sehrál nejdůležitější roli Gustáv Husák. Tím, že Černík okamžitě souhlasil, zůstal Dubček osamocen, a to mělo svůj pozitivní vliv. O výsledku jsme informovali sovětské soudruhy.

Po obědě jsme čekali, kdy začne jednání. Ve

velké místnosti, kde jsme seděli kolem dlouhého jídelního stolu, se najednou objevili Brežněv, Podgorný, Kosygin a Suslov. Soudruh Svoboda nebyl v té chvíli přítomen. Bylo to záměrné nebo se to stalo náhodou? Vyšlo to tak, že naproti mně seděl Dubček, za mými zády stál Brežněv a díval se přímo na Dubčeka, K Černíkovi se postavil Kosygin, poněkud stranou Suslov a Podgorný blízko Dubčeka.

Nemohu to pochopitelně reprodukovat slovo od slova, ale Brežněv řekl přibližně toto:“

„Vážení soudruzi, je třeba pokračovat v jednání. Naše dosavadní zkušenosti při jednání s československými soudruhy nejsou dobré. To, co slibujete, nejenže nesplníte, ale ještě i zatajíte nebo zamlčíte. Proto navrhuji tento postup. Všechno, co dohodneme, musí být napsáno a podepsáno. Sedněte si a vypracujte návrh dokumentu, který bychom mohli podepsat Aby to bylo ještě závaznější, navrhuje, aby i ostatní členové předsednictva ÚV KSČ přijeli do Moskvy a společně posoudili a podepsali dokument Prosíme, abyste se k našemu návrhu vyjádřili.“

Každý čekal, co řekne Dubček. Chvíli bylo ticho a potom Dubček tím, co řekl, zmrazil každého, kdo byl v místnosti.

„Soudruhu Biľaku,“ řekl, „zeptej se jich, co vlastně chtějí?“

Dubček uměl ruský snad lépe než slovenský.

Okamžik jsem váhal a potom jsem zopakoval v ruštině, co Dubček řekl a co chce. L.I. Brežněv klidným hlasem, velmi pomalu doslova zopakoval to, co řekl před chvílí. Já jsem se podíval na Dubčeka a řekl jsem:“

„Rozumíš, nebo ti to mám přeložit do slovenštiny?“

Dubček, aniž reagoval na moji poznámku, řekl, že souhlasí s návrhem soudruha Brežněva, ale nevidí důvod, proč by měli do Moskvy přiletět i ostatní členové předsednictva ÚV KSČ. Navíc, že to vyžaduje určitý čas a my chceme co nejdříve odletět domů. My ostatní jsme souhlasili, je-li to možné, aby ostatní členové předsednictva přiletěli, i když jsme nevěděli, jestli se to stihne. Bylo nám řečeno, že zítra ráno budou ostatní členové předsednictva v Moskvě. A. N. Kosygin se ještě zeptal, kolik času potřebujeme k vypracování návrhu dokumentu.

Dubček slíbil, že ve 20 hodin večer bychom mohli začít jednat a dokument posoudit Sovětsí soudruzi s tímto návrhem souhlasili a opustili místnost Nikdo se neujímal vedení, nikdo se neujal toho, aby vydal nějaké pokyny.

Prezident Svoboda, jak jsem se již zmínil, nebyl přítomen. Zavolal mne k sobě a požádal mě, abych s ním šel domluvit se sovětskými soudruhy, aby přišli do Kremlu i ostatní - Smrkovský, Špaček, Krieger a Šimon. To jsem

zařídil - až na Kriegla. Po příchodu Smrkovského se nedalo nic rozumně posoudit, ani diskutovat. Začal hystericky vykřikovat, že ví, jak se proti němu připravovalo spiknutí, že měl být vytvořen národní tribunál a on, Smrkovský, že měl být fyzicky zlikvidován. Prý ví, kdo měl být předsedou tohoto tribunálu a za to se bude ještě někdo zodpovídat. Mohl si domyslet alespoň tolik, že kdyby někdo skutečně usiloval o jeho likvidaci, že to mohl učinit a on by teď neseděl v Kremlu. Když už nás obviňoval, že jsme vojska pozvali my a že plní naše příkazy, pak přece nebyl problém takový příkaz vydat

Dubček se neporadil, jak bychom měli pokračovat v případě potřebného dokumentu. Dal pokyn Špačkovi, Šimonovi a Parisovi, již zmíněnému pracovníkovi ministerstva zahraničních věcí, aby pracovali na návrhu. Pak se chytil za srdce a předstíral záchvat. Ostatní členové delegace nebyli do práce zapojeni. Kolem 19 hodin bylo jasné, že to, co se tvoří, je nehoráznost. Škoda, že jsem kopii tohoto návrhu zničil. To nebyl návrh dohody, ale návrh na sovětskou kapitulaci. Bylo to něco takového, jako by Československo obsadilo Moskvu a my jsme přišli diktovat podmínky kapitulace.

Před 20 hodinou mě zavolali do jedné místnosti v mezaninu a tam se mne A. S. Kosygin a B. N. Ponomarjov zeptali, jak jsme daleko s

prací a zda začne jednání ve 20 hodin, jak slíbil Dubček. Bylo mi trapné říkat jak se věci mají. Byl jsem členem československé delegace, ale nechtěl jsem být neupřímný vůči sovětským soudruhům. Napadla mě myšlenka, že bych z toho mohl nějak vykličkovat a tak jsem se dopustil určité lži s tím, že alespoň trochu zachráním naši čest. Tvářil jsem se překvapeně, že je teprve 18 hodin a oni se již dožadují dokumentu. Řekl jsem, že Dubček jistě myslel ve 20 hodin pražského času a ne moskevského. Nevím, zda jsem přesvědčil, ale tento argument přijali. Za dvě hodiny se v téže místnosti schůzka opakovala. Ukázal jsem jim čtyři strany připravovaného dokumentu s poznámkou, že ostatní stránky se překládají do ruštiny. Když si to přečetli, dost dlouho se na mne dívali a potom se soudruh Kosygin zeptal:

„Co je to, provokace?“

Stál jsem tam jako na rozžhaveném uhlí. Co k tomu říci? Obhajovat se to nedalo. Poznat se k tomu, že to rovněž považují za provokaci, by mohlo znamenat že spálíme všechny mosty. Nepochopili by, že dovolíme zplodit něco takového i my, o nichž předpokládali, že nepatříme k pravicově oportunistickým silám.

„Za této situace nemá schůzka cenu,“ řekl Kosygin. jaké vidíte východisko, Vasile Michailoviči?“

„Vím,“ řekl jsem, „že na každé jednání se

připravují návrhy z obou stran. Věřím, že i vy máte svůj návrh dohody. Dejte nám svůj návrh dohody a já slibuji, že jej odpovědně posoudíme.“

Věděl jsem, že návrh, který vypracovali Špaček, Šimon a Paris, neviděli soudruzi Svoboda, Indra, Husák ani Dzúr a Kučera. A těžko by také chtěli o takovémto návrhu jednat

Po krátké výměně názorů mezi Ponomarjovem a Kosyginem vytáhl soudruh Ponomarjov z aktovky návrh vypracovaný sovětskou stranou a podal mi jej s poznámkou, že věří, že nebude zneužit. Slíbil jsem, že ho nerozmnožíme a že se z Kremle nevynese. U naší delegace se po celou dobu zdržoval tehdejší československý velvyslanec Vladimír Koucký. Sedli jsme si s Kouckým a ještě jedním pracovníkem velvyslanectví a rychle přeložili sovětský návrh do češtiny. Pamatuji si, že jsem měl 14 bodů. Pak jsem požádal Černíka, aby svolal všechny členy delegace a tlumočil jim stanovisko soudruha Kosygina, že náš návrh nemohou klasifikovat jinak než jako provokaci a že se mi podařilo získat návrh sovětské strany. Ten bychom měli posoudit a říci, co přijímáme a co budeme žádat opravit, přeformulovat atd. K mému překvapení všichni, včetně Smrkovského, s návrhem souhlasili. Dokument jsme rozstříhali podle jednotlivých bodů, zařadili je do čtyř problémových okruhů, sestavili z členů delegace

čtyři skupiny. Každá měla posuzovat určitý okruh otázek a vypracovat k němu své stanovisko.

Plánovaná schůzka znovu odpadla. Pracovali jsme na novém dokumentu. Ráno byl dokument s návrhy na změny, připomínky a doplňky v podstatě hotov. Čekali jsme jen na přilet ostatních členů předsednictva, jak bylo slíbeno. Stalo se tak v neděli 25. srpna asi v 10 hodin moskevského času. Mimo soudruha Koldera, o němž bylo rozhodnuto, že zůstane v Praze, protože bylo potřebné, aby někdo z vedení strany jako tajemník ústředního výboru byl v Praze. Nepřijel ani Antonín Kapek, který byl na Plzeňsku a nebylo možné se s ním rychle spojit. Dále Sádovský, který mezitím už odjel do Bratislavy. Ostatní přijeli, včetně předsedy kontrolní a revizní komise Miloše Jakeše.

Přicestoval i tajemník ÚV KSČ Jozef Lenárt a Zdeněk Mlynář. Mlynář byl sice někde schován, ale pravičáci rozhodli, aby jel do Moskvy v zastoupení nově zvoleného tajemníka Věnka Šilhána a ve funkci jakési spojky mezi Prahou a prezidentem republiky. Mlynář doručil do Moskvy tři dopisy, které nejsou nikde v archívu založeny. Jeden pro prezidenta republiky, jeden pro Dubčeka a třetí pro Černíka. Černík doručení jakéhokoli dopisu nikdy nepřiznal. Ptal jsem se ho také proto, že pro historii strany může být obsah těchto dopisů zajímavý, možná i totožný s

dopisem, který byl doručen prezidentovi republiky. Ale je to těžké posoudit mohu se jen dohadovat.

Tu noc, kdy se tvořil návrh dokumentu, lépe řečeno, dopracovával sovětský návrh, jak jsem se již zmínil, Dubček předstíral záchvat, aby nemusel jít spát na Leninské hory, a tak ho odnesli do jednoho z pokojů Dzürova apartmá, kde byla volná postel. Tam ho uložili a tam také zůstal ležet. Byla to zajímavá herecká role, kterou zvládl úspěšně a dokonce vykombinoval, jaký to může mít psychologický vliv na lidi v Praze a vůbec v Československu, když se to dovědí. Ráno jsem ho navštívil. Ležel natažený na posteli, bez košile, na prsou kapesník a u něho byl vojenský lékař, který doprovázel prezidenta republiky. Zeptal jsem se ho, co mu je. Řekl, že je mu špatně, že v koupelně spadl a zranil se na čele. Na hlavě měl nalepenou náplast. Zeptal jsem se, potřebuje-li nějakou pomoc, že zavoláme sovětského lékaře. To však Dubček odmítl. Věděl, že příletí zbytek předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ do Moskvy a potřeboval potvrdit legendu, která se po Praze šířila o jeho nemoci, dokonce o mučení a záhadném ozařování.

Po příletu a přivítání se někteří členové předsednictva chtěli pozdravit s Dubčkem. Do paměti se mi vryl tragikomický obraz. Dubček ležel na posteli svlečený do půli těla a odkrytý. Na

levé prsní bradavce měl do čtverečku složený kapesník, na čele přilepenou širokou náplast, zavřené oči a těžce dýchal. Každý, kdo ho viděl v tomto stavu a přitom neznal souvislosti, že je to jeho hra, byl schopen uvěřit, že to, co se šíří po Praze, asi bude pravda.

František Barbírek vkročil do pokoje jako první, doslova po špičkách. Klekl si vedle postele na jedno koleno a tichým hlasem šeptal:"

„Alexi, Alexi, soudruhu Dubčeku, co je s tebou?"

Dubček jenom trochu zvedl levou ruku a rezignovaně kývl. Mohlo to znamenat, že všechno je ztraceno, případně nechte mne na pokoji, nebo i to, že se se vším a se všemi loučí. Po Barbírkovi přistoupil k posteli Mlynář. Přišel jako emisar, který má odevzdat příkazy. Žádné city neprojevoval. Vylovil z náprsní kapsy obálku a strkal ji Dubčekovi pod deku. Něco mu přitom šeptal do ucha. Údajně to byl dopis od Šilhana, který byl „sjezdem" pověřen vykonávat dočasnou funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. Obsah tohoto dopisu neznám, ale nebylo by tak těžké si jej vydedukovat již ze samého hesla, které bylo tehdy tak populární:

„Jsme s vámi, buďte s námi!"

Jistě Dubčeka informovali, jak celá strana a národ stojí za jeho politikou, jaký je odpor proti „okupantům", že se mu věří, aby se nedal

oklamat, zlomit, aby neustoupil, rychle se vrátil do Prahy atd. Po skončení tohoto melodramatu svolal Černík poradu, aby ty, kteří přijeli, informoval o současném stavu našeho jednání. Nemohl jsem se této porady zúčastnit, protože mne zavolal k sobě soudruh Svoboda. Vidím ho jako dnes. Chodil po pokoji jen tak v košili. Bílé šle, levou ruku zaklesnutou za pasem kalhot a pravou dělal neurčité posunky. Přitom si stále něco opakoval. Pak se zastavil a řekl:

„Potřebuji se s tebou poradit o jedné věci než to řeknu ostatním. Chci navrhnout, abychom se domů vrátili s dohodnutou sestavou strany a vlády. Co nejdříve podepíšeme dohodu, a tak je třeba mít vyjasněny všechny otázky. Dubček se funkce vzdal, a tak jsme bez prvního tajemníka. To je třeba považovat za platné. Mohli bychom se dohodnout, že prvním tajemníkem bude Černík, předsedou vlády soudruh Husák, předsedou Národního shromáždění soudruh Indra nebo Lenárt. Co na to říkáš?“

Co jsem měl říct? Potřeboval jsem si rozmyslet, co to znamená. Dává-li to nějaké východisko z dané krize. Zda je to jeho nápad, anebo mu to někdo podstrčil. Bylo by dobré se alespoň poradit se soudruhy Lenártem, Jakešem a Indrou, Lenárt a Jakeš byli na poradě u Černíka. Indra ležel nemocen. To, že Ludvík Svoboda se se mnou radil i o takovýchto

otázkách, ař dnešního člověka nepřekvapuje. Ař to nepřekvapuje ani toho ze starší generace, kdo neznal všechny souvislosti. Náš vzájemný vztah byl blízký a důvěrný již dlouho. Svě kořeny to mělo v tom, že soudruh Svoboda každoročně navštěvoval můj rodný kraj i mou rodnou obec, na kterou měl své bojové vzpomínky. Velmi miloval poddukelský lid, s nímž se dělil o poslední kůrku chleba. Všichni si ho vážili jako osvoboditele i jako člověka. Nevím již, co bylo pro mne pohnutkou, kde jsem vzal tolik odvahy a přesvědčení, že už v roce 1967 jsem soudruhu Svobodovi řekl, že do roka bude prezidentem ČSSR. Jistě by se našli lidé, kterým tuto příhodu sám Svoboda později vyprávěl. Často, jak před Moskvou, tak i v ní, chtěl na některé otázky znát můj názor.

Z hlediska emocí, pod vlivem hněvu nad tím, co Dubček zavinil, by se tento návrh mohl zdát přijatelný. Šlo o to zbavit Dubčeka funkce prvního tajemníka. Z hlediska rozumu to však nebylo nejšťastnější řešení. To jsem také řekl soudruhu Svobodovi. Jestliže tento návrh uskutečníme, uděláme z Dubčeka mučedníka, hrdinu, a to by nebylo dobré. Každý totiž uvěří, že se tak stalo pod vlivem Moskvy a ne, že jsme ho zbavili funkce za chyby, jichž se dopustil. Řekl jsem soudruhu Svobodovi, že u nás na Východním Slovensku se proti štěňatům nebo

kořatům, když se vyčůrají na místě, kde nemají, používala a dodnes používá osvědčená metoda - strčí se jim do loužičky čumáček. Je to nejlepší způsob, jak je to odnaučit. Myslím, řekl jsem, že je to třeba udělat i s Dubčekem. I jemu je třeba vymáchat hubu v marazmu, ve špíně a v neštěstí, do něhož přivedl stranu i republiku. Myslím, že strana ho i tak nenechá dlouho ve funkci prvního tajemníka, ale ať se to stane teprve po poznání pravdy, ať si vypije kalich hořkosti, o němž je přesvědčen, že je to kalich slávy, až do dna. Svoboda chvíli přemýšlel, znovu se několikrát prošel po pokoji, pak odešel do vedlejšího salónu, oblékl sako a řekl:

„Děkuji, asi máš pravdu. Musím jít za Podgorným.“ Nesnažil jsem se pátrat po tom, kdo byl původcem nápadu přijet bez Dubčeka jako prvního tajemníka, ale pravděpodobně to vymysleli Svoboda s Podgorným. Při odchodu se ještě zmínil o tom, že by bylo dobré, kdybych si promluvil s Kosyginem ve věci Kriegla.

Svoboda šel za Podgorným a já za Kosyginem. Pokud jde o Kriegla, vysvětlil jsem soudruhu Kosyginovi, že bychom neměli z Kriegla, zákeřného sionisty, syna stavitele ze západní části Ukrajiny a mezinárodního dobrodruha, udělat československého mučedníka a hrdinu. Kosygin to uznal, řekl, že Kriegel se do Československa vrátí, ale vstoupit na posvátnou

půdu Kremlu mu nedovolí.

Když jsem se vrátil do jídelny, ještě se diskutovalo o návrhu dokumentu. Smrkovský si neodpustil poznámku, že by všichni členové měli být disciplinováni, že někteří si chodí bůh ví kudy a nikdo neví, co a s kým vyjednávají za zády vedoucího delegace. Bylo jasné, že to říká na moji adresu. Řekl jsem, že na žádost soudruha Svobody jsem byl prosit za Kriegla, ale jestliže má námitky, že to rád odvolám. Posléze se nějak dospělo k závěru, jak by měl vypadat návrh dokumentu. Vzal jsem jednu kopii a odnesl soudruhu Svobodovi. Přečetl si to a řekl, že to okamžitě podepíše a můžeme letět domů.

Z Prahy byl na prezidenta Svobodu vyvíjen obrovský tlak, aby se co nejdříve vrátil do hlavního města. V dopise, který mu doručil Mlynář, mimo jiné stálo: „Naše země a všichni náš lid očekávají s napětím a netrpělivostí a v plné důvěře ve vás výsledky vašich jednání v Moskvě.“ Pak soudruha Svobodu v dopise široce informovali - lépe řečeno dezinformovali. Opakovaly se nejrůznější fámy, nepravdy a šířily se lži. Národní shromáždění a vláda ČSSR - psalo se - za těžkých podmínek nepřetržitě zasedají a jednomyslně vyjadřují požadavky a názory lidu. Oznamovalo se, že XIV. sjezd KSČ zvolil podle všech zásad ústřední výbor a předsednictvo a přitom vslovil Dubčekovi, Smrkovskému,

Černíkovi, Krieglovi, Špačkovi, Šimonovi a dalším plnou důvěru. Naprosto zkrlesleně se v dopise tvrdila lež, jak jsou blokovány rozhlas a televize, přičemž každý věděl, že vysílaly, co chtěly. Lživě tvrdily, že byl pokus o obsazení vysílače ministerstva zahraničních věcí jako jediného spokojení s diplomatickými misemi. To vše se vydávalo za projevy okupace.

To, že podobné nesmysly hlásali hloupí, podplacení a hlavně nepřátelští novináři, se ještě dalo pochopit, ale že hovořili o okupaci členové vlády a členové KSČ, hraničilo se stupiditou a politickým analfabetismem. Vyskytl se již někde c) ve světě případ, že by armáda, která okupuje zemi, nechala reakci volné pole a nevyntula si přístup dokonce ani k vysílači ministerstva zahraničních věcí?

V dopise se nepravdivě informovalo o velkých obětech na životech a o materiálních škodách. Mluvílo se o mrtvých a stovkách zraněných. Na Slovensku, psalo se, jsou údajně ztráty ještě větší. Pisatelé dopisu se nezapomněli pochválit, že „okupantům“ se nepodařilo získat nejmenší podporu a spolupráci obyvatelstva. To prý zvyšuje jejich nervozitu. V dopise dále stálo, že Národní shromáždění a další orgány v zemi mají prý důkazy o zneužívání moci. Již jen tato jediná formulace - „zneužívání moci“ - je v rozporu s tvrzením, že se Československo stalo obětí

okupace. Okupant si přece dělá, co chce, přebírá absolutní moc a sám rozhoduje. Zdůrazňuji, psali prezidentovi, že nepovažují za normální, že mezi nimi a jeho delegací v Moskvě neexistuje kontakt. Přitom mu denně telefonovali do Kremlu. Velmi dramaticky líčili hospodářské těžkosti. Železniční doprava je prý narušena, neexistuje žádné letecké spojení, import a export jsou zastaveny. Zásobí uhlí klesají na minimum apod. To vše je důsledek „okupačního režimu“. Zapomněli dodat že to oni sami organizují, že jsou to oni, kdo vyzývá ke stávkám a rozvrací dopravu. Oni dali pokyn k přerušení dovozu a vývozu. S velkým uspokojením prezidentu republiky sdělovali, že při projednávání československé otázky v Radě bezpečnosti OSN zůstalo prý stanovisko Sovětského svazu zcela izolované. Nakonec se v závěru psalo:

„Vážený soudruhu prezidente, uvědomujete si, že žádné písemné informace nemohou popsat atmosféru měst a ducha lidí a zprávy TASS, kterými jsou sovětské státní orgány absolutně zkreslené a neobjektivně informovány, považujeme za nutný předpoklad Vašich dalších jednání, abyste byl přesněji a dokonaleji informován o pravém stavu záležitostí. Proto Vám doporučujeme k zamyšlení možnost a ty Vám tyto informace zprostředkovala zvláštní skupina poradců ze zástupců UV KSČ, Národního

shromáždění a vlády (členové předsednictva a tajemníci ÚV KSČ či členové vlády byli méně kompetentní než „poradci“ pravičáků). Dále Vám dáváme v úvahu eventuelní krátké přerušení jednání a návrat do Prahy spolu se soudruhy Dubčekem, Smrkovským a Černíkem. Tohoto krátkého přerušení byste mohl využít k přesnějšímu informování se o situaci a ke konzultacím s příslušnými orgány."

Právě v tom bylo čertovo kopýtko. Chtěli dostat prezidenta republiky co nejdříve domů a izolovat ho. Více by ho již na jednání do Moskvy nepustili. Nevěřili členům předsednictva, kteří byli v Moskvě. Chtěli tam vyslat své konzultanty, pravicově oportunistické a revizionistické filozofy a celou skupinu, která živila v Československu kontrarevoluční psychózu. Prezident republiky byl naštěstí člověk racionálního myšlení, střízlivý a uvážlivý. Nenechal se znervóznit a vyvést z míry takovými to „poselstvími". Když bylo známo stanovisko k návrhu, šel jsem za soudruhem Svobodou a informoval ho, že i když on a většina členů delegace je ochotna návrh dokumentu podepsat, ze strany pravicových oportunistů jsou vážné výhrady. Navíc bude třeba vyjasnit, a to velmi rychle, jak to bude s podpisem dokumentu. Dubček se přetvařuje, že je těžce nemocen a nezúčastňuje se jednání. Je důležité, aby se i on vyjádřil k dokumentu. Prezident republiky chvíli

uvažoval, pak si oblékl sako a šel o poschodí výše. Byl velmi rozčilen. Z toho vznikly později i určité překroucené legendy. Postavil se do čela stolu a řekl:

„Vážení, doporučuji vám, abyste skončili tuto neplodnou diskusi. Já s návrhem dokumentu souhlasím. Nemám připomínky a podepíši jej. Podepíši jej, bude-li to potřebné, i sám. Strana a národ se dostaly do neštěstí. Mnozí z vás na tom nesete svůj velký podíl a chcete s osudem národa hazardovat dále. To nepřipustím! Já jsem v životě již prožil mnoho. Prožil jsem dvě světové války. O svůj život strach nemám. Mohu vzít pistoli a vpálit si kulku do hlavy. Já jsem svůj život prožil čestně. Ale vrátím se domů a řeknu, jak jste se tu zbaběle a nezodpovědně chovali“

Obrátil se a odešel z místnosti.

Je třeba přiznat, že to zapůsobilo, že to zchladilo i ty nejrozpálenější hlavy. Ale i toho se využilo ve prospěch kontrarevoluce. Do Prahy se dostala falešná informace, že prezident Svoboda vyhrožoval Sovětům, nepropustí-li Dubčeka, Černíka a Smrkovského, že se prý zastřelí. Tak se manipulovalo veřejným míněním, tak se vyráběly lži. Po této scéně se opět přikročilo k posuzování dokumentu. Soudruh Husák navrhl, aby se vyjádřil každý z nás, zda jej podepíše nebo ne. Kategoricky požadoval skončit neplodnou diskusi. Seděl blízko Černíka, který předsedal a

první řekl:

Já to podepíši"

Tuto chvíli chci popsat podrobněji již proto, že později, po návratu domů, se k tomu Smrkovský vyjadřoval zcela zkrlesleně. Tvrdil, že k podpisu dohody byl znásilněn a donucen.

Po vyjádření stručného stanoviska soudruha Husáka „podepíši" každý z členů delegace tak, jak jsme seděli kolem stolu, se vyjádřil: podepíši, podepíši, podepíši. Až po Mlynáře. Mlynář řekl:

Je to kruté, nepodepíši."

Smrkovský, který seděl vedle, prohlásil:

„Kdybych neměl ženu a děti, tak bych nepodepsal, ale za této situace - podepíši"

Poslední slovo měl Černík, který rovněž řekl: „Podepíši."

Toto vše se odehrálo až pozdě v noci. O další jednání jsem již neměl zájem.

Zdálo se mi, že jsme dosáhli významného úspěchu. Pak si vzal slovo ještě soudruh Husák. Obrátil se na Mlynáře a zvýšeným hlasem se ho zeptal, co vlastně chce - že nedovede pochopit jeho stanovisko. Řekl, že není tajemstvím, že Mlynář byl jedním z těch, kdo přilévají olej do ohně, že pomáhal přivést republiku do neštěstí, že takoví pubertální politici zavinili tolik škod a dnes si kladou podmínky a nemají snahu napravit chyby, které napáchali. Prohlásil, že počínání Mlynáře považuje za velkou

nezodpovědnost Mlynář byl tak překvapen, že se nezmohl na obhajobu. Tím porada skončila. Účastníci se rozešli do skupinek, kde se ještě pokračovalo v diskusi. Část soudruhů se vrátila na Leninské hory, kde byli ubytováni. My jsme zůstali na svých místech. Pozdě po půlnoci jsem šel spát. Dlouho jsem se díval z okna Kremľu a přemýšlel, co vše se odehrálo mezi jeho zdmi. Nyní i kus naší historie.

V neděli ráno 26. srpna, jsem byl záhy probuzen pracovníkem ÚV KSSS. Opět jsem se setkal s některými členy politického byra ústředního výboru v již zmíněné místnosti v mezaninu, kde se mne zeptali, jak skončila porada o dokumentu. Řekl jsem, že kromě Mlynáře jsou ochotni jej podepsat všichni. Je třeba ještě zjistit stanovisko Dubčeka, který na poradě nebyl.

Při snídani Mlynář oznámil, že do rána nespál, přemýšlel a dospěl k názoru, že i on dokument podepíše. Z toho vznikla jakási idea, že když dokument podepíší všichni, bylo by třeba promyslet zda by neměl být informován i Kriegel, neměl-li by zájem i on se k dokumentu připojit. Byl k tomu dán souhlas.

Znovu jsem navštívil prezidenta Svobodu a požádal ho, aby promluvil s Dubčekem o jeho stanovisku k dokumentu. Výmluva, že je nemocen, nemůže obstát Svoboda to učinil přes

Černíka. Černík odešel do místnosti, kde ležel Dubček, odkud pak byl slyšet velmi vzrušený rozhovor, Asi po deseti minutách (zlé jazyky tvrdily, že při tomto rozhovoru prý dal Černík Dubčekovi facku) vyšel z pokoje Dubček bledý jako stěna. Pamatuji si, že byl oblečený v šedých šatech, měl károvanou kravatu a na čele již neměl náplast. Sedl si do čela stolu a řekl:

„Posad'te se, musíme společně posoudit dokument“

Znovu, tentokrát pod vedením Dubčeka, jsme probírali článek za článkem a celý dokument odsouhlasili. Smrkovskému a spol. chyběl pouze souhlas Kriegla a velmi jim záleželo na tom, aby se vrátil do Prahy Bylo schváleno zavolat ho do Kremlu a projednat s ním, zda podepíše. S Krieglem mluvil Dubček,

Černík, Mlynář a Smrkovský. Ale Kriegel se cítil uražen, že nebyl přizván k celkovému jednání a i přes přesvědčování dokument odmítl. Mne jeho postoj nevzrušoval a věřím, že většina z nás si ani nepřála, aby dokument tak závažného charakteru podepisovala hlava československých kontrarevolučních sil.

Přiznám se, že jsem byl dokonce rád. Moje nálada se zlepšila i proto, že právě v době, kdy Dubček, Černík a další přesvědčovali Kriegla (pravá příčina byla v tom, že byli přesvědčeni, že jen když dokument podepíše, vrátí se do Prahy),

bylo mi oznámeno, že moje dcera Nad'a je v Moskvě. I když jsem neměl možnost se s ní setkat, ani ji alespoň z dálky vidět, již jen vědomí, že je v Moskvě a ne ve Velké Británii, bylo pro mne neobyčejně radostné a uklidňující.

Naše stanovisko, že jsme připraveni dokument podepsat, bylo oznámeno sovětskému vedení. Na 26. srpna v podvečer se dohodlo společné zasedání. Všichni jsme se sešli ve známé zasedací místnosti, tam kde jsme seděli i první den. Byli jsme přesvědčeni, že to půjde velmi rychle. Se soudruhy Ponomarjovem, Katuševem a ostatními byla dohodnuta některá vylepšení jednotlivých článků a sovětské vedení bylo ochotno je přijmout bez diskuse. Po zaujetí míst si vzal soudruh Svoboda slovo a bez úvodu řekl:

„Dokument je hotov, jsme připraveni jej podepsat“

Tak jako většina z nás i soudruh Svoboda si myslel, že hlavním smyslem společné schůzky není diskuse, ale hlavně podpis dokumentu. Sovětští soudruzi s návrhem souhlasili. Situace se však začala vyvíjet jinak. Černík zvedl ruku a poprosil o krátké slovo. Začal tím, že chce jménem svým i jménem Dubčeka, který se necítí dobře, tlumočit svůj i jeho názor. Asi ve čtvrt hodinovém vystoupení se pokusil prezentovat jako významná osobnost, s níž Sověti musejí jednat. Hlavně se však pokusil

ospravedlnit svoji a Dubčekovu politiku, co se stalo po vstupu vojsk a jaké je to nedorozumění.

Ale i přes to všechno je rád, že jsme dospěli k vypracování dokumentu, který nám umožní vyjít z této složité situace.

Nebylo to nejlepší vystoupení, ale bralo se to s rezervou. Soudruh Svoboda nechtěl připustit diskusi, a tak navrhl, aby se přistoupilo k podpisu dokumentu.

Když Černíka nikdo za jeho vystoupení nekritizoval, Dubček, i když Černík oznámil, že mluví také jeho jménem, rovněž požádal o slovo. Dostal jej a hovořil asi půl hodiny. Každý, kdo Dubčeka znal, věděl, že jeho řeč byla málokdy souvislá. Když byl rozčilený, pak byla zcela zmatená. Pouze lidé, kteří ho znali velmi dobře, si uměli z toho, co řekl, vyluštit co vlastně říci chtěl.

Začal omílat svou známou píseň, že v Československu se vlastně nic nestalo, že vývoj od ledna až do srpna byl dobrý a správný. Jako kdyby nevěděl, kde je, co se stalo a o čem se jedná. Stále opakoval, že všechno, co v Československu probíhalo, sloužilo k upevnění strany a socialismu, že v Československu nehrozilo žádné nebezpečí a neumí pochopit příčinu vstupu vojsk. To byl asi smysl jeho půlhodinové nesouvislé a zmatené řeči. Všichni jsme byli zaskočeni. Přemýšleli jsme, dívali jsme se na sovětské soudruhy a čekali, co bude dál.

Prezident Svoboda vycítil, ze je zle. Tvářil se, jakoby Dubčeka nezaregistroval a pouze zopakoval:

„Prosím vás, nediskutujme již a přistupme k podpisu dokumentu“

Trvalo to možná jen malou chvíli, ale mně se zdálo, že uběhlo několik minut, než zareagoval L.I. Brežněv. Vstal, chvíli se díval, pak si zase sedl a prohlásil, že se nic podepisovat nebude, že je to horší, než to bylo na začátku jednání. Potom dlouho, snad půl druhé hodiny, velmi soustředěně a pravdivě líčil, jak se věci v Československu vyvíjely. Připomněl svou návštěvu v Praze a rozhovor s Novotným. Jejich stanovisko ke změnám ve vedení ÚV KSČ. Jak přijali Dubčeka a co sliboval. Poznamenal, že vedení ÚV KSSS bylo iniciátorem, aby na oslavách 20. výročí únorových událostí se zúčastnili spojenecké delegace na nejvyšší úrovni, a tak projevíly demonstrativně svou podporu novému vedení KSČ. Uváděl a připomínal jednotlivá střetnutí, besedy mezi čtyřma očima.

„Vzpomínáš si, jak jsme seděli v Sofii na pohovce a já jsem ti říkal: Sášenko, dbej o jednotu strany, nezapomeň, že nepřátelé socialismu budou usilovat o oslabení strany a státu, našeho přátelství“.

Soudruh Brežněv velmi logicky a přesvědčivě probíral jednotlivé události a příhody měsíc po

měsíci, potom po týdnech a nakonec po dnech a hodinách, co a jak se vyvíjelo. Připomněl, co a jak Dubčekovi psal, telefonoval, radii, prosil. Dubček vždy slíbil, ale nic nedodržel. Byla to veliká, těžká a přesvědčivá obžaloba. Většinu z toho, co soudruh Brežněv uváděl, jsem znal, ale také ne všechno. Když se to utřídilo do jednoho celku, byl z toho hrozivý obraz zrady, které se Dubček dopustil na československém lidu, KSČ i mezinárodním dělnickém hnutí. Členové delegace, například Martin Dzúr a Bohuslav Kučera, ale i soudruh Svoboda byli jako v Jiříkově vidění. Poprvé se dozvěděli, jakou starostlivost projevovala KSSS, sovětský lid a osobně soudruh Brežněv, jak narůstala krize a Dubček to nechtěl vidět. Naopak svou lehkomyšlností, opojením ze slávy, tomu ještě napomáhal. Když soudruh Brežněv skončil tím, že z těchto důvodů nemůže nic podepsat, nastalo hrobové ticho.

Mě napadlo, že kdybych byl na Dubčekově místě, rozběhl bych se k otevřenému oknu a vyskočil ven. Co jsme měli dělat, co říci, jak pokračovat?

Soudruh Kosygin okamžitě vycítil, že se vytvořila situace, kterou těžko překonáme a s níž si nevíme rady. Bylo třeba získat nějaký čas, abychom si alespoň uvědomili, co Dubček svým vystoupením zavinil. Že zase všechno pokazil, ať

již chtěl nebo ne, vrátil situaci někam na začátek jednání.

Když začal mluvit soudruh Kosygin, bylo to jako vysvobození, probuzení ze strašného snu. Jestliže Brežněv hovořil vzrušeně, se značnou dávkou emocí, pak Kosygin byl zcela klidný. Jako precizní účetní nám předkládal účet. Velmi plasticky líčil politickou a hospodářskou situaci, jaká panuje v Československu a zejména v Praze, kdo to všechno zavinil a jaký význam a důsledky to pro Československo a Evropu může mít. Za to, co se dnes v Československu děje, zdůraznil Kosygin, nese vinu Dubček. Celkově pak má vinu celé vedení strany a státu, protože dopustily, aby kontrarevoluční síly ovládly situaci. Položil nám přímou otázku: Kdo vyvolal rozvrat? Pracující? Ne. Komu záleží na tom, aby pro poruchy v přísunu rudy vyhasly vysoké pece, zastavila se hutnická výroba? Kdo vyvolal chaos a nepořádek v tak citlivém mechanismu, jakým je železniční doprava, kdo sabotuje zásobování obyvatelstva, ochromuje státní moc a vyhrožuje poctivým komunistům? Na tom nemá a nemůže mít zájem dělnická třída, žádný československý vlastenec - to je dílo kontrarevoluce. Ona potřebuje takový stav, zdůraznil soudruh Kosygin.

Závěr je z toho jen jeden, řekl.

Kontrarevoluce usiluje o to, aby vytržením Československa z rodiny socialistických států

změnila výsledky druhé světové války. Berte na vědomí, že to nedovolíme. Proto v boji proti fašismu, za svobodu národů nepadlo dvacet miliónů sovětských lidí, aby dnes v socialistickém Československu zvítězila kontrarevoluce. Když to nechápete dnes, tak to pochopíte později, ale taková je pravda. Rozvrat a chaos v Československu nepřipustíme, i kdybychom měli vzít na sebe veškerou odpovědnost Nemyslete si, že pro nás bylo lehké rozhodnout se pro internacionální pomoc, pro vstup vojsk, ale jiné východisko pro záchranu Československa jsme neviděli. Jsme si vědomi, že ne všichni nás pochopí. Dokonce i někteří přátelé to nepochopí, ale i to jsme museli riskovat Později i oni pochopí tuto nezbytnost

Kosygin mluvil asi 20 až 30 minut. Obsah jeho vystoupení směřoval k tomu, abychom si uvědomili, že je třeba jednat, napravovat chyby, že dříve nebo později se pravda prosadí. Když skončil, nastala chvíle ticha. Všichni jsme čekali, co bude následovat

Soudruh Brežněv vstal a pomalu přecházel očima po zasedací místnosti. Většina z nás byla přesvědčena o tom, že se nyní zeptá, jak máme dále pokračovat. Nevím, kdo by měl připravenou odpověď na tuto otázku, ale podvědomě jsme ji čekali. Ale žádná taková otázka položena nebyla. Brežněv rozvážně položil tužku do sklenice na

stole a beze slova odcházeli ze zasedací místnosti. Ostatní členové sovětského vedení vstali rovněž a opustili místnost. Nám nezbylo nic jiného, než učinit totéž. Sovětští soudruzi odešli dveřmi vlevo a my vpravo. Nehledám v tom ani dnes pochopitelně žádnou symboliku. Levými dveřmi se vycházelo do pracovních místností sovětských soudruhů a pravými do čekárny.

Nedovedli jsme odhadnout, co bude dále, co máme dělat, proto jsme postávali v čekárně. Všichni jsme byli zamlklí, tiší, dokonce ani Smrkovský se nezmohl na žádnou poznámku. Já jsem se stáhl do koutku místnosti a přemýšlel, co se teď může stát. Bude vůbec možné vrátit se domů? Viděl jsem, jak se radí soudruh Svoboda se soudruhem Husákem. Po určité chvíli přišel soudruh Svoboda ke mně a řekl, že dospěli k závěru, že je třeba nepřipustit, aby Dubček zmařil dva dosavadní výsledky a navrhuje požádat sovětské soudruhy o pokračování v jednání. Soudruh Svoboda mi doslova řekl:

„Vasile, prosím tě, jdi za soudruhem Brežněvem a řekni mu, že to, co řekl Dubček, nás nezavazuje. Nemluvil naším jménem, my jsme připraveni návrh protokolu podepsat tak, jak je.“

Netajím, že jsem velkou odvahu neměl, ale poslechl jsem a vzkaz soudruha Svobody jsem věrně tlumočil soudruhu Brežněvovi. Brežněv se ještě zeptal, jeli to názor většiny nebo jen

soudruha Svobody. Nebylo by taktické jít asi ověřovat tento názor, a tak jsem odpověděl, že je to stanovisko převážné většiny československých soudruhů. Soudruh Brežněv se krátce poradil a po chvíli oznámil, že za několik minut může jednání pokračovat. Mlčky jsme se vrátili do zasedací místnosti a posadili se za stůl. Do zasedací místnosti byli vpuštěni fotografové a začal podpis protokolu. Hodiny za pracovním stolem ukazovaly 23 hodin. Jako první podepsali protokol soudruzi Svoboda a Brežněv. Poté tak, jak jsme seděli kolem stolu, jsme postupně protokol podepsali všichni. I z přiložené fotografie je možné vyčíst jaká to byla chvíle.

Vylepšení protokolu, které bylo dohodnuto, již nikdo nepřipomínal. Dubček i to svým vystoupením zmařil. Když byl protokol podepsán všemi členy, atmosféra v místnosti se uvolnila. Bylo navrženo, aby se pro veřejnost vydala oficiální zpráva o jednání a to, že byl přijat a podepsán protokol. Návrh komuniké, který byl předložen, se nám zdál být pro Československo v dané době, v atmosféře, již se podařilo pravicovým oportunistům a kontrarevolučním silám vytvořit, psán příliš strohým diplomatickým jazykem. Rozhodlo se, že se udělá přestávka a skupina, vedená za československou stranu soudruhem Lenártem a za sovětskou soudruhem Katuševem, podle připomínek

komuniké upraví. V době přestávky probíhaly živé diskuse. Radili jsme se, kdy odletíme a že by bylo dobré, kdyby letěl i Kriegel, že je potřebné znovu jednat o jeho uvolnění a podobně.

Najednou se mezi námi objevili soudruzi Brežněv, Podgorný a Kosygin. Brežněv položil Svobodovi otázku, jak to bude s těmi členy československé vlády, kteří opustili Československo a za hranicemi republiky organizují různé nepřátelské akce. Šlo o takové, jako byli například Šik, Hájek a zda může být za dané situace ministrem vnitra Pavel, který zavinil, že kontrarevoluční síly se mohly prosadit na všech důležitých úsecích.

Dubček, Černík i Svoboda ubezpečovali Brežněva, že Šik nemůže být místopředsedou vlády a Pavel ministrem vnitra. Na tom má ostatně zájem každý spřátelený stát, zejména v tak složité situaci, kdo v jeho sousedství je na důležitých politických postech. Už nevím, kdo to navrhl, ale padlo jméno soudruha Jakeše. Zdůrazňovalo se, že byl náměstkem ministra vnitra, nyní je předsedou ústřední kontrolní a revizní komise. Soudruh Brežněv se poohlédl, aby viděl zblízka soudruha, který je navrhován za ministra vnitra ČSSR. Soudruh Svoboda a Černík představili soudruha Jakeše soudruhu Brežněvovi. Po nedlouhém rozhovoru řekl soudruh Brežněv, že navrhne-li se ústřednímu

výboru, aby soudruh Jakeš byl ministrem vnitra, budou rádi.

Využila se příznivá situace a znovu se nastolila otázka Kriegla, že by bylo dobré, kdyby se vrátil s celou delegací. Dubček, Černík a dokonce i Smrkovský slíbili, že Kriegel už nebude dále členem předsednictva ústředního výboru. Splní se to, co slíbili již v Čierné nad Tisou. Ubezpečili, že Kriegel nebude moci už vůbec nic organizovat, protože se odveze někam za Prahu, do nějaké pěkné chaty a bude tam do doby, než se situace v Československu uklidní. Sovětští soudruzi na to neřekli nic.

Mezitím se připravilo komuniké. Vrátili jsme se do zasedací místnosti, kde byl přečten návrh zprávy. Komuniké jsme jednomyslně schválili a moskevské jednání skončilo. Nevím přesně, ale mohlo být tak mezi 22 a 23 hodinou. Část delegace, která bydlela v Kremlu, odešla do svých pokojů. Ostatní odjeli na Leninské hory. Soudruh Indra, jak jsem se již zmínil, se nezúčastnil závěrečného jednání, protože onemocněl. Všichni jsme si oddechli a byli jsme rádi, že druhý den ráno, jak bylo dohodnuto, v 5 hodin odletíme do Prahy.

Soudruh Svoboda nás pozval k sobě do jídelny na večeři. U stolu byl soudruh Svoboda, Dubček, Černík, soudruh Husák a já. Dále byl přítomen vedoucí kanceláře prezidenta republiky

Novák a vnutil se tam i Mlynář. Při večeři bylo několik přípitků. Na zdraví soudruha Svobody a na jeho velkou práci, kterou v Moskvě vykonal, připil soudruh Husák. Podobný přípitek přednesl i Černík. Soudruh Svoboda poděkoval za mimořádně dobře vykonanou práci soudruhu Husákovi.

Pak si najednou vzal slovo Mlynář, nechal nalít koňak a přednesl dlouhý oj přípitek na oslavu Dubčeka. Připomněl značně glorifikovaný kus historie svého života. Líčil, jak rostl, jak se chtěl stát komunistou, jak se jím stal a jak se ve oj svých představách zklamal. To ho přivedlo k rozhodnutí, že z KSČ vystoupí. (Je třeba dodat, že Mlynář nikdy nebyl pasívním členem. Projevoval mimořádnou aktivitu, chtěl být ve všech orgánech a komisích, které byly při ústředním výboru, jen aby si ho Novotného vedení všimlo.) Od tohoto osudného kroku ho zachránil Dubček. Svým reformním přístupem ke komunismu, tím, že vytyčil cíl vybudovat v Československu socialismus s lidskou tváří, dostal jeho život nový smysl, a proto připijí na zdraví tohoto velkého reformátora a děkuje mu, že ho zachránil pro věc komunismu, pro marxisticko-leninské ideje.

Po tom, co se stalo, po jednání a podpisu protokolu, bylo všem trapné připíjet a pozvednout skleničku na takováto slova. Mnozí lidé, kteří mě dobře znají, vědí, že v podobných

případech mám dost prchlivou povahu. Rychle reaguji, vybuchnu, někdy i netakticky a jak rychle vzplanu hněvem, tak rychle se zase uklidňuji a odpouštím. Domnívám se, že by bylo lépe, kdybych tehdy vůbec neseděl za stolem a když už jsem tam byl, měl jsem počítat alespoň do dvaceti a uklidnit se. Přípitek a farizejství Mlynářovo mě tak rozčílilo, že jsem si nalil do skleničky koňak, vstal a řekl, že i já bych chtěl připít na dobrou práci KSČ, na její dobré vedení a přál bych si, aby strana byla uchráněna takových lidí, takových prostitutů, jako je zde Mlynář. Vypil jsem koňak, aniž jsem se podíval, jestli mne někdo následuje a odešel jsem od stolu.

Odjezd z Kremlu byl stanoven asi na 5 hodin ráno. Uvažoval jsem, vyplatí-li se si ještě lehnout a pospat nebo přemýšlet nad tím, co se vlastně děje a hlavně, jaký vývoj bude v Československu, jak to bude po našem návratu domů.

Přestávka, o níž jsem se zmínil, mezi podepsáním dokumentu a schválením závěrečné zprávy, pro mne znamenala velmi mnoho již také proto, že v této době mne zavolali k telefonu a dostal jsem spojení s rodinou. Hovořil jsem se ženou, s dcerou i se synem, kteří byli někde u Kyjeva. Již jen samotný fakt, že jsem věděl, že jsou v Sovětském svazu, že dcera se vrátila z Velké Británie a že žena s dětmi jsou v bezpečí, vnesl do mého života hodně klidu a jistoty. I to

jsem si této noci připomínal, když jsem se díval z okna do Alexandrovského parku. Byl jsem nesmírně vděčný velkému sovětskému lidu, KSSS, všem, kteří i v těchto prostých, ale pro každého člověka tak důležitých otázkách, dovedli tolik udělat

Ráno kolem 4 hodiny přišel do Kremlu soudruh Suslov, který byl pověřen vyprovodit soudruha Svobodu na letiště. Když jsme přišli na letiště, rozloučení bylo bez ceremoniálu, a tak jsme se rozloučili se soudruhem Suslovem a dalšími soudruhy, kteří nás doprovázeli. Snad nejbouřlivěji se loučil Smrkovský. Tiskl a objímal soudruha Suslova, jako by byl nejlepším přítelem Sovětského svazu. Tuto příhodu uvádím i proto, že se později šířila lživá fáma, že Smrkovský se vrátil se zlomeným žebrem. Nebyla to pravda. Na jednom aktivu, kde mi tuto otázku položili, jsem odpověděl, že se to snad stalo tehdy, když tak bouřlivě objímal soudruha Suslova. Když jsme nastoupili do letadla, Kriegel už seděl schoulený na jednom sedadle. Všichni jsme byli unaveni, a tak většina na zpáteční cestě z Moskvy do Prahy spala.

K myšlence překlenovací vlády, ať už ji budeme říkat dělnicko-rolnická, či jinak, jen pár poznámek. Dubčekovo vedení, včetně Černíka, Smrkovského a dalších v čele strany a státu zůstat nemohlo. Sověti by to nepřipustili. Dnes

myšlenku překlenovací vlády naši nepřátelé vidí jako jakousi strašlivou hrozbu, která by div ne smetla z povrchu zemského český a slovenský národ. Nikdo z nás, včetně soudruha Indry a dalších, po takových funkcích netoužil. Naopak by to byla oběť, kterou bychom přinesli v zájmu klidného života naší země.

Myslet si, že Sověti by dopustili, aby se Československo samo vyřadilo ze socialistického tábora, a k tomu vše směřovalo, je naivní. Nové vedení strany a státu by udělalo jediné - zjednálo by v zemi klid a normalizovalo situaci. Tak jako se stalo později. Nikoho bychom nevěšeli, nikoho bychom nezavírali, stalo by se pouze to, že by se vývoj ubíral podobně jako po nástupu soudruha Husáka do čela strany, pouze o sedm měsíců dřív. Zamezilo by se naopak mnohým materiálním i morálním škodám. A ve výsledku: spojenecká vojska by odešla od nás mnohem dřív, možná ještě koncem roku 1968.

XVIII.

PO PŘÍLETU DO PRAHY měly ulice zcela jiný vzhled, než když jsme odlétali do Moskvy. Neviděli jsme ani jednoho vojáka, ani jeden tank. Soudruh Svoboda navrhl, že nás všechny ubytuje na Hradě, že to bude mít svoje výhody, protože budeme schopni pohotově zasedat. Budeme se tam moci stravovat a rychle a operativně řešit otázky. Tuto nabídku jsme přijali. Jen co jsme se

ubytovali na Hradě, Kriegel už dostal auto, opustil Hrad a organizoval akce po Praze. Když byl přítomen na Hradě, pravidelně ho navštěvovala žena. Kdykoli chtěl, opouštěl Hrad a organizoval akce. Ze slibu, že se odsune někam na pěknou chatu a bude v izolaci, se nesplnilo nic.

Toho dne odpoledne se na Hradě objevil Peter Colotka a oznámil, že začal sjezd KSS a že je třeba se ho zúčastnit Dubček přes den s nikým z nás nejednal, ale jednal s těmi, kteří ho povzbuzovali v protisovětské politice. V Praze se rozvíjela a živila hysterie. Podle sympatie k tomu či onomu politikovi se psala po plotech a chodnicích hesla. Kolderovi, mně a Indrovi se slibovala šibenice a Dubčekovi slivovice.

Ani já, ani soudruh Husák jsme neznali situaci v Bratislavě. Bylo dohodnuto, že do Bratislavy odletí soudruh Husák a já zůstanu v Praze. Jeho úkolem bylo paralyzovat všechny negativní závěry, které sjezd KSS do této doby přijal, a současně zabezpečit přijetí stanoviska k tzv. vysočanskému sjezdu. Tuto nelehkou roli soudruh Husák plně zvládl. Sjezd KSS neuznal „vysočanský sjezd“ a schválil závěry, které byly podepsány v Moskvě. Zasluhou soudruha Husáka bylo i to, že se sjezd neprotahoval a během jednoho dne zvolil nové stranické orgány a ukončil svoji činnost Soudruh Husák se již ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS vrátil do Prahy

a účastnil se přípravy zasedání ÚV KSČ, které mělo schválit dokument podepsaný v Moskvě.

Sama příprava zasedání ÚV KSČ byla velmi rušná a silně ovlivňovaná zvenčí. Mlynář, aby vyvážil situaci, která vznikla odchodem Kriegla z předsednictva (protože Dubček a Černík již museli splnit to, co slíbili v Čierné nad Tisou a zopakovali v Moskvě), navrhl, abych z předsednictva odešel také já. Kvůli tomu byla vytvořena skupina, aby dohodla s Kolderem, Švestkou, Rigem, Barbírkem a Biřákem, aby se dobrovolně vzdali členství v předsednictvu ústředního výboru strany. Rozhovory byly svérázné. Jedněm se slibovaly hory doly, jiným se vyhrožovalo věčným zatracením. Já jsem to odmítl s poznámkou, že pokud jsem se vůči straně a našemu lidu dopustil něčeho nečestného, aby mne z předsednictva ústředního výboru vyloučili, ale dobrovolně se nevzdám.

V Moskvě jsme rovněž posuzovali kádrové složení ÚV KSČ. Vědělo se, že krize, která ve straně a společnosti narůstala a v této době vyvrcholila, vyžaduje doplnit ústřední výbor o několik významných představitelů strany a státu. Nebylo přece normální, že prezident republiky, zasloužilý komunista i občan, není členem ÚV KSČ. Rovněž se již dávno vědělo, že tak zasloužilý člověk, jako soudruh Husák, patří do ústředního výboru strany. Mluvilo se také o ministru národní

obranu Martinu Džúrovi, Lacovi Novomeském a dalších soudruzích, kteří mají své opodstatnění být členy tohoto orgánu strany. O těchto úvahách bylo informováno i sovětské vedení a jeho členové vřele doporučovali tyto náměty realizovat. Tehdejší stanovy strany takovouto možnost nepředvíдалy, ale byly již tolikrát porušeny, že bylo zcela ospravedlnitelné učinit i toto užitečné opatření. Tak se dospělo k závěru, že na příštím zasedání ústředního výboru se navrhne kooptovat do jeho řad osm až deset členů strany.

Když jsme se vrátili do Prahy, Dubček a spol. zapomněli na to, jaké dohody v Moskvě podepsali. Mimo jiné jeden z bodů zněl, že soudruzi, kteří stáli na správných pozicích, obhajovali politiku strany a přátelství se Sovětským svazem, nebudou žádným způsobem šikanováni. Ale hned od prvního dne se právě proti těmto soudruhům začala vytvářet nenávistná psychóza. Každý logicky uvažující politik by předpokládal, že vedení strany, vedení, které v Moskvě podepsalo tak důležité dokumenty, si po návratu sedne a společně se poradí, jak postupně a důsledně úkoly zabezpečovat. Nic podobného se nestalo. Dubček se jen v úzkém kruhu radil s pravičáky o dalších krocích. My jsme byli v podstatě na Pražském hradě izolováni. Opouštět Hrad se nedoporučovalo, protože kolem něj se

seskupovaly různé provokační skupiny. K vážnému rozhodování o přípravě zasedání ústředního výboru jsme přizváni nebyli. Naopak, jak jsem již uvedl, dokonce i reakcionář Šilhan, jehož „vysočanský sjezd“ zvolil za zástupce Dubčeka, přišel na Hrad a pomáhal přesvědčovat zasloužilé členy předsednictva ústředního výboru, aby se dobrovolně vzdali svého členství.

I dnes chápu, že ihned po návratu z Moskvy nebyla vhodná doba na veřejnou sebekritiku. Bylo nemyslitelné, aby Dubček vystoupil v televizi a řekl:

„Jsme to my, kdo zavinili tuto tragédii.“

Ale v prohlášení, které se připravovalo pro televizi a rozhlas, bylo zapotřebí volit alespoň takové formulace, které by něco naznačovaly. Skupina pod vedením Mlynáře však sledovala i nadále kontrarevoluční cíle. Připravila prohlášení, jakési oslovení všeho Československého lidu, které vedení strany neschválilo, ba ani nevidělo. V prohlášení se znovu vyzvedávala líbivá hesla a v podstatě se hlásala demagogie. Tvrdilo se, že lid si vládne sám, státnicky a moudře. Demagogicky se kladla otázka, zda snad někdo, kdo má svou socialistickou republiku rád, chce, aby se vojska zase vrátila do ulic našich měst, z nichž již většina odešla a bude dále odcházet. Neupozorňovalo se na kontrarevolucí, ani na požadavek, aby se

protisocialistické síly zahnalý z ulic do podzemí, ale strašilo se tím, že se sovětský voják znovu objeví na československé ulici. V závěru se prosilo o jednu jedinou pomoc - podpořte to, co nám pomohlo, že jsme se do svých funkcí vrátili.

Prohlášení bylo vydáno jménem prezidenta ČSSR Ludvíka Svobody, za Národní shromáždění byl podepsán Josef Smrkovský, za vládu Oldřich Černík a za ÚV KSČ na posledním místě Alexander Dubček. I tento fakt již o něčem svědčí.

Rozumná úvaha, že na příštím zasedání ústředního výboru, jež bylo svoláno na 31. srpna, je třeba potvrdit složení ÚV KSČ několik zasloužilých členů do něj kooptovat, se nakonec změnila ve velký podvod. Komise Dubček, Mlynář a Špaček připravila vlastně ne kooptaci, ale fůzi dvou ústředních výborů. Do ústředního výboru zvoleného na XIII. sjezdu se navrhlo kooptovat většinu, to je 80 členů zvolených do ústředního výboru na tzv. vysočanském sjezdu, který měl dosavadní ústřední výbor prohlásit za neplatný.

Když 1. září telefonoval Dubček do Moskvy a informoval soudruha Brežněva o zasedání ústředního výboru a o tom, co se stalo, soudruh Brežněv se velmi podivil, že došlo k fůzi dvou ústředních výborů. Že nelegálně zvolený ústřední výbor splýnul s legálně zvoleným orgánem KSČ.

Dubček se i v tomto případě projevil jako málo charakterní a nečestný člověk. Tvářil se, že nechápe, co špatného se vlastně stalo. Dokonce tvrdil (do telefonu si dovolil říci to, co by z očí do očí neřekl), že to prý bylo dohodnuto v Moskvě. Na Brežněvovu otázku, jak je možné, že do ústředního výboru bylo kooptováno 80 členů, Dubček řekl, že tomu špatně porozuměl, že v Moskvě se mluvilo ne o osmi, ale o osmdesáti členech.

Člověku, který nezná principy stranické práce a výstavby stranických orgánů, se tato příhoda možná nezdá nijak zvlášť nepoctivá. Nepoctivost však spočívá v tom, že takovýmto hrubým a nečestným způsobem se chtěla zakrýt antisovětská a protistranická nepoctivost. Přijal se návrh, že se neuznává tzv. vysočanský sjezd, ale současně byl uznán tím, že nelegálně zvolený ústřední výbor byl zahrnut do právoplatného ÚV KSČ. Byli sice kooptováni i dobří, čestní komunisté, ale současně značné množství lidí nedobrych, vysloveně antisocialistických a antikomunistických.

I dnes po tolika letech se mi zdá samo zasedání jako něco neskutečného. Jak je možné, že se to stalo v tak vyspělé straně? Jakým právem se vůbec má a může nazývat Komunistickou stranou Československa? Byla tu konkrétní realita - spojenci přišli ochránit ČSSR před

kontrarevolucí. Vedení strany jednalo v Moskvě a podepsalo dokumenty, které to schvalovaly. Na programu zasedání ústředního výboru bylo: Současný rozbor situace v zemi a ve straně, nejnaléhavější úkoly strany a kádrové návrhy. Pouze na okraj se dostala informace o jednání v Moskvě. Každý nezaujatý člověk by očekával, že když je na programu politická situace ve společnosti a ve straně, že se na prvním zasedání ÚV KSČ po tak závažných událostech řekne, co se v republice stalo, jaké jsou toho příčiny, jaká vidíme východiska. V celém referátu však nebyla jediná zmínka o kontrarevolučních silách. Naopak Dubček plénu vysvětloval, že se stala pouze ta chyba, že v hodnocení politického vývoje naše strana dostatečně nepočítala „s vážnou a reálnou silou mezinárodních faktorů, mezi něž patří i názory, které mají na naši situaci státy, s nimiž tvoříme svazek Varšavské smlouvy. Strategické a celkové zájmy Sovětského svazu a dalších čtyř zemí Varšavské smlouvy jsme vždy dostatečně neviděli jako reálný, objektivně existující a limitující faktor pro možné tempo i formy našeho vlastního politického vývoje.“

Tedy ne naše chyby, ne kontrarevoluce, ale to, že „jsme dostatečně neviděli reálný, objektivně existující faktor pro možné tempo...“ To znamená, že pokud bychom šli pomaleji, opatrněji, tak bychom mohli dosáhnout

kontrarevolučního zvratu. Ale vysoké tempo znervóznilo a vyvolalo strach u našich spojenců. K takovým závěrům se dopracovala pravicově oportunistická většina předsednictva ústředního výboru strany i pojednáních v Moskvě.

O průběhu jednání v Moskvě referoval soudruh Svoboda. Smrkovský seznámil účastníky zasedání ústředního výboru se zněním protokolu moskevského jednání. Přilehlé chodby Pražského hradu u Španělského sálu byly zaplněny různými pravičáky organizovanými delegacemi, které přicházely činit nátlak na ty členy ÚV KSČ, kteří by se podle nich měli vzdát členství v ústředním výboru a naproti tomu povzbuzovat „své“, aby odmítli moskevský protokol, aby hlasovali proti němu. I mne několikrát vyvolali ze Španělského sálu a hrubě mi vyhrožovali, jen abych se vzdal členství v předsednictvu a ústředním výboru strany. Několikrát se na zasedání ozval v diskusi požadavek, aby ti členové ústředního výboru, kteří jsou obviňováni ze zrady, z toho, že pozvali vojska, aby vystoupili a buď se přiznali, nebo aby prohlásili na svou čest, že tak neučinili.

O slovo jsem se přihlásil i já. Hlavním smyslem mého vystoupení v diskusi bylo říci, jak je důležité a nutné si uvědomit, že je třeba plnit závěry dohodnuté v Moskvě. Současně jsem řekl, že na obvinění, která jsou vznášena vůči mně, mohu na svou komunistickou čest prohlásit, že

jsem neudělal nic, co by bylo v rozporu se zájmy naší země, strany a našeho lidu.

Pozitivem zasedání bylo, že schválilo moskevský protokol. Negativem - že kooptovalo, jak jsem již uvedl, 80 nových členů a většinu z nich pravičáků zvolených na nelegálním „vysočanském sjezdu“. Byli mezi nimi bezesporu i čestní soudruzi, kteří později pomáhali udělat pořádek v ústředním výboru a vyloučit z něho vyslovené kontrarevolucionáře. Ale již samotná tato metoda byla protistranická, nesprávná. Dalším negativem tohoto zasedání bylo, že se zvolilo příliš široké předsednictvo. Bylo zvoleno jednadvacetičlenné předsednictvo, které se stalo v podstatě neoperativním, a proto málo schopným orgánem. To vyplývalo i z toho, že bylo nejednotné. Jaké to bylo předsednictvo, ukázala i budoucnost. Dvě třetiny jeho členů zvolených na zasedání ústředního výboru 31. srpna 1968 byly později vyloučeny ze strany. Tak široké předsednictvo mohlo mít opodstatnění, bylo-li by doplněno o čestné marxisticko-leninské síly, ale to, že bylo doplněno ve značné míře o pravicové oportunisty, straně a konsolidačnímu procesu jen škodilo.

Události tak, jak se vyvíjely po tomto zasedání, jsou pravdivě a v koncentrované podobě shrnuty v Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.

Stojí za zmínku, že Dubček dělal vše pro další činnost a aktivitu kontrarevolučních sil. Jeho projev v Československé televizi i v rozhlase 14. září kontrarevoluční síly přímo povzbudil. Ani jednou neodsoudil tyto síly, které krizi vyvolaly, nevaroval je, ale neustále se vracel k chybám, jež byly před lednem 1968. Hrubě zkresloval historii. Přidal se k těm, kteří obvinili a špinili vše, co bylo do ledna 1968 vytvořeno. Dějiny strany a zejména budování socialismu začínalo jeho zvolením do strany. Zpochybnil rozvoj socialistické demokracie, socialistickou zákonnost, nedocenil význam dělnické třídy, svazek dělníků a rolníků. Tvrdil, že celé období bylo obdobím, kdy byly stavěny různé sociální síly naší společnosti proti sobě. Dále hlásal svou oblíbenou tezi, která ani z hlediska jazykové srozumitelnosti nemá nic společného s marxismem-leninismem, ani s historickým vývojem - že budeme „dále budovat socialismus s lidskou tvář.“

O tom, jak se cítil silný, svědčí i fakt, že vyhrožoval, že nedovolí nikomu, aby se pokusil o návrat ke starým praktikám, cokoli obnovit z období před lednem 1968.

Je třeba si všimnout, že ty síly, které usilovaly o návrat před únor 1948 a o zničení socialismu, ty nevaroval ani jedním slovem. Mnohým členům ÚV KSČ se muselo zdát, že Dubček neví, kde je a

co mluví. Podle Dubčeka bylo všechno normální, a to, že existují někde nejasné názory, že někde je nervozita, že někdo může formulovat své názory nepřesně, není možno nazývat krizí. To, že kontrarevoluční síly dále skandalizovaly, šikanovaly a obviňovaly čestné komunisty, funkcionáře, to Dubčeka nevzrušovalo. On osobně byl dále oslavován, a to pro rozvoj socialismu s lidskou tváří postačovalo. Začal jsem litovat, že jsem nemlčel, když prezident Svoboda navrhoval, abychom se z Moskvy vrátili bez Dubčeka jako prvního tajemníka. Jeho ješitnost byla natolik uražena, že ztratil schopnost posuzovat reálnou situaci. Jak se vědomě překrucovala pravda a zkreslovaly skutečnosti, doložím alespoň jednou příhodou.

Filmaři a různí lovci lží, kde mohli, tam slídili. V průběhu zasedání ústředního výboru jsem v polední přestávce chodil po druhém nádvoří Pražského hradu se členy ústředního výboru akademikem Karolem Šiškou a Jánem Janíkem, nynějším předsedou Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSSR. Po celou dobu nás natáčeli filmaři. Pak se objevil v našich kinech týdeník, kde se říkalo: „Biřák v průběhu jednání ÚV KSČ chodí se svými sovětskými přáteli po hradním nádvoří a radí se, jak dále pokračovat ve své zradě“

Vůbec jim nevadilo, že mnozí lidé akademika

Šišku a soudruha Janíka znají. Jejich zásada byla jiná - že těch, kdo Šišku a Janíka neznají, je víc.

Jaké zvrácené metody se používaly proti marxisticko-leninským silám i proti mé osobě, připomenu ještě jedním příkladem. Aby se vyvolala co největší nenávisť Čechů vůči mně, tak se v Praze rozšiřovalo, že chci odtrhnout Slovensko od ČSSR, že chci, aby se Slovensko osamostatnilo.

V Bratislavě tento nesmysl tvrdit nemohli, a tak rozšiřovali fámu, že usiluji o odtržení východního Slovenska a jeho připojení k Sovětskému svazu. Na východním Slovensku zase vylepovali plakáty pěkné plačící staré ženy a pod ním byl nápis:

„Biľakova matka pláče nad zradou svého syna.“

V mém rodném okrese a mé rodné obci, kde lidé dobře věděli, že moje matka nemůže plakat, protože je už dávno mrtva, rozšiřovali, že jsem zvrhlík, který opustil ženu a děti a žije s nějakou herečkou a podobně. Na různých místech byly vylepovány jídelní lístky, kde se objevovaly hrubé, vulgární básničky a jednotlivá jídla se pojmenovávala podle jmen představitelů bratrských stran. Urážky a nehoráznosti neměly konce.

Po skončení zasedání ústředního výboru jsem vlastně neměl kam jít. Nevěděl jsem, co mám

dělat, kde začít. Bylo třeba vrátit se do Bratislavy. Byl jsem sice nadále členem předsednictva ústředního výboru, ale nikdo mne nepověřil žádnou funkcí. S ostatními členy ÚV KSČ jsem letěl do Bratislavy. Každý, kdo mohl, nějakým způsobem z letiště odejel. Já jsem zůstal na letišti zcela sám. Pravidelné linky nelétaly, a tak z letiště nebylo žádné spojení. Zdálo se mi, že nemám jiné východisko, než jít do Bratislavy pěšky. Tuto situaci si nějak uvědomil soudruh Colotka, za několik minut se vrátil a odvezl mne do města. Chci přiznat, že mne upřímně zval k sobě na oběd a projevoval strach, abych si v tom duševním rozpoložení něco neudělal. Nabídl mi, abych nějaký čas zůstal u Colotkových. To se cení a nezapomíná.

Schodiště domu v Sokolské ulici, kde jsem bydlel, mne přivítalo urážlivými hesly, jimiž byly popsány zdi. Byt byl opuštěný. Prošel jsem pokoje, sedl si a v tu chvíli na mne padla velká tíseň, smutek a obrovská únava. Bez večere jsem si lehl a po dlouhých, vzrušujících dnech jsem zázračně zdravě usnul. Brzy zrána zazvonil zvonek. Nevěděl jsem, kdo to může být. Napadlo mě, nejsou-li to nějakí provokatéři. Pootevřel jsem dveře a na druhé straně schodiště stál syn starého bratislavského komunisty soudruh P. Pilát. Pozdravil mne a podal mi láhev mléka a dva rohlíky. Pozval jsem ho dále a vyptával se ho, jak

Dea muži, kteří byli
navonek
vědy jednotni.
Gustav Husák se
Vasilu Bl'aka
obával. A měl proč

Tradiční
Bl'akova role.
U Fečnického pultu
a plna léta
ideologické čistoty

se dověděl, že jsem doma, co všechno se odehrávalo v Bratislavě a jaká je situace. Řekl mi, že se mluví o mém návratu a chtěl se přesvědčit. Protože před mnohými mlékárnami jsou na chodnicích napsána urážlivá a výhružná hesla i to, aby mé rodině nedali ani mléko ani chléb, tak to pro jistotu přinesl. Nějakým tajným kanálem se několik mých dobrých známých, komunistů i nekomunistů, dovědělo, že jsem v Bratislavě, a tak mne během dne mnozí navštívili. Dlouho do večera jsme diskutovali o vzniklé situaci. Chtěli znát pravdu a tu jsem se jim snažil přiblížit. Rozhodl jsem se, že se na určitou dobu z Bratislavy ztratím. Že odjedu za rodinou a strávím dovolenou v Sovětském svazu. Později jsem si to však rozmyslel, protože jsem předpokládal, že když se to prozradí, bude reakce křičet, že jsem utekl do Sovětského svazu před odpovědností.

Se soudruhem Husákem, který byl prvním tajemníkem ÚV KSS, jsem se dohodl, že než se kolem mne vyjasní situace, půjdu si odpočinout do Tater. Osobně miluji Belanské Tatry a zejména jeden z jejich nejkrásnějších koutů - dědinku Javorinu. Soudruh Husák mi poskytl auto pro odvoz do Tater. Nějakým způsobem se o mém pobytu v Tatrách dověděli v mládežnickém časopise Směna a přinesli článek, že jsem v Tatrách, kde mě střeží sovětské obrněné

transportéry. Znovu pokračovala skandalizace. Tím, že se vědělo, kde jsem, denně jsem dostával dopisy od mnohých, jakoby turistů dlících v Tatrách s výhrůžkami, že budu oběšen a mám si prý vybrat, na kterém stromě chci viset

Opět se potvrdilo, že ve všem zlém je něco dobrého. Směna sledovala cíl znepríjemnit mi život. To se také stalo, ale na světě nejsou pouze lidé zlí. Naopak, víc je těch lepších. Ti nepsali výhrůžky. Poctiví komunisté ze Spiše a Šariše, z celého východního a středního Slovenska, kteří znali moji adresu, přicházeli ve velkém počtu. Byly to celé delegace - dělníci, družstevníci, učitelé. Opatrně, aby se to nevědělo, přicházeli i pracovníci okresních výboru strany a krajského výboru KSS v Košicích. Měl jsem tak možnost politicky pracovat. Ještě před skončením zasedání ÚV KSČ a mým odjezdem do Bratislavy a Tater mi soudruh Svoboda navrhl, abych šel jako zplnomocněný velvyslanec pro politické otázky do Sovětského svazu. Řekl, že to bude prosazovat v předsednictvu ÚV. Tento návrh soudruh Svoboda také v předsednictvu předložil. Dubček se kategoricky postavil proti. Řekl, že není vyjasněna moje zrada, že jsem ztratil důvěru lidu a že nemohu takovou funkci v Sovětském svazu zastávat. Československo velvyslance v Moskvě mělo. Byl tam Vladimír Koucký. Soudruh Svoboda měl představu, že nová situace, která

vznikla po srpnu 1968, vyžaduje i nové metody práce. Byl přesvědčen, a to právem, že na prvním místě je normalizovat politické vztahy mezi ÚV KSČ a ÚV KSSS. Proto přišel s návrhem vyslat do Moskvy člena předsednictva ústředního výboru strany jako zvláštního zmocněnce pro styk mezi předsednictvem ÚV KSČ a politbyrem ÚV KSSS. Soudruh Svoboda byl přesvědčen, že jen tak bude možno pohotově objasňovat a řešit závažné politickostranické otázky přímo v Moskvě. K této myšlence ho přivedlo i to, že politické byro ÚV KSSS takového zmocněnce do Prahy vyslalo. Byl to V. V. Kuzněcov, tehdejší náměstek ministra zahraničních věcí SSSR. Po návratu z Tater mi soudruh Husák sdělil, že moje vyslání do Moskvy se nemůže realizovat protože Dubček s návrhem soudruha Svobody nesouhlasil. Dubček se měl vyjádřit, že „Biľaka více do politiky nepustí.“ Vůbec jsem netoužil pracovat v politické oblasti pod Dubčekovým vedením, ale to, že právě on, Dubček, kterv dobře věděl, že bez mé pomoci by se nikdy nestal prvním tajemníkem ÚV KSČ a teprve nedávno podepsal moskevský protokol, v jehož jednom bodu byla zakotvena zásada, že „vedoucí činitelé ÚV KSČ prohlašují, že nepřipustí zbavování funkcí nebo dokonce represivní opatření vůči těm soudruhům, kteří bojovali za upevnění socialismu proti antikomunistickým silám, za přátelství se

Sovětským svazem", mě překvapilo. Přitom jsem byl stále právoplatným členem předsednictva ÚV KSČ. Taková drzost mne donutila odjet do Prahy a vyžádat si přijetí u Dubčeka. Vzkázal jsem mu, že si chci z očí do očí vyjasnit a upřesnit některé otázky. Tuto příhodu popíši poněkud podrobněji. Bylo by ji možno nazvat Jak jsem se stal tajemníkem ÚV KSČ. V dějinách naší strany je to bezesporu ojedinělý případ.

V budově ústředního výboru jsem na Dubčeka dlouho a zbytečně čekal. Když se totiž Dubček dověděl, že jsem přijel kvůli rozhovoru s ním, raději toho dne - i když před budovou ústředního výboru čekaly organizované skupiny školních dětí s učitelkami - do práce nepřišel. Rozhodl jsem se proto, že Dubčeka navštívím v jeho trojském bytě. Ochrana mě znala a protože zřejmě žádný pokyn v tom smyslu, koho má a koho nemá pustit do bytu nedostala (protože Dubček pravděpodobně nečekal, že za ním přijdu do bytu), dostal jsem se do vily bez problémů. Dubček mne přijal jako nějakého vetřelce. Nepozval mne vůbec dovnitř a byl asi rozhodnut takříkajíc vyřešit to mezi dveřmi. Držel mne na chodbě. Vůbec ho nenapadlo, aby využil této příležitosti k vyjasnění některých věcí po takové době. Připadalo mi to spíše komické než trapné. Tvářil se jako nevěrný manžel, který je přistižen s milenkou. Trochu se červenal, trochu usmíval, ale

do očí se mi nepodíval. Dával dost provokativně najevo, že moje návštěva je nežádoucí a že na rozhovor nemá čas. Takovéto přijetí jsem pochopitelně nečekal. Přece jen jsem si myslel, že to, co jsme spolu prožili před srpnem i dávno před lednem 1968, v něm něco zanechalo, alespoň trochu slušnosti. Alespoň něco z toho, jak se mají k sobě chovat lidé, kteří se již znají dlouho. Domníval jsem se, že při takovém rozhovoru z očí do očí nebude mít strach promluvit si o situaci otevřeně. Od srpnové noci z 20. na 21. jsme se vůbec tak blízko mezi čtyřma očima nesetkali. Jeho chování mne pobuřovalo, vyvolávalo hněv i úsměv. Zlost jsem měl proto, že se vůči mně choval neupřímně a zbaběle. Úsměv vyvolávalo to, že se tvářil jako žák, který se nenaučil úkol a současně jako monarcha, který soudí, odsuzuje nebo uděluje milost. Musel jsem se rychle přizpůsobit dané situaci. Začít v předsíni vážný rozhovor nebylo možné. Řekl jsem mu tedy, že jsem nepřišel diskutovat a tím méně prosit. Jen bych rád na vlastní uši slyšel z jeho úst výrok, který údajně řekl, že on, Dubček, Biřáka více do politiky nepustí. Zda se to skutečně zakládá na pravdě.

Trvalo dost dlouho, než se zmohl na odpověď. Začal mávat rukama a pak vykoktal:

„Nevím, kdo tě tak informoval, ale i ty přece musíš sám vědět, jaká je situace. Byl jsi obviněn

ze zrady a pokud se to neobjasní, nemohu nic dělat. Měl by ses umístit někde na Slovensku. Husák tě může dát na místopředsedu Slovenské národní rady.“

Tuto argumentaci jsem už znal, a tak jsem zcela klidným, spíše ironickým tónem odpověděl, že mě asi nepochopil. Nepřišel jsem prosit o práci, ani o odpuštění. Zdůraznil jsem, že nechápu jeho naivitu a že používá argumentaci kontrarevolučních sil. Připomněl jsem, jestli zapomněl, jak jsme mu vytvářeli popularitu proti Novotnému. Jestli nevidí, kdo a proč ho glorifikuje a dělá z něho otce vlasti, zachránce socialismu, budovatele nového socialismu, zatímco ti soudruzi, kteří obhajují zásady, na nichž stojí strana, bezpečnost republiky, přátelství se Sovětským svazem, jsou obviňovány ze zrady. Vyslovil jsem překvapení, že se nad tím ještě ani jednou nezamýšlel.

„Dej mi do rukou na dva až tři měsíce sdělovací prostředky, zejména rozhlas a televizi řekl jsem mu, „a uvidíš, co se stane s tvou slávou, popularitou a kdo bude zrádcem.“

Vyslovil jsem přesvědčení, že dříve nebo později se i tato otázka vyřeší a pravda se vyjasní. Znovu jsem zdůraznil, že nežádám nic, že se o sebe postarám.“

„Je přece svoboda,“ řekl jsem, „dokonce svoboda podnikání. Patřil jsem vždy mezi

nejkvalifikovanější odborníky ve svém oboru. Otevřu si salón. Na firemní tabuli dám napsat RSDr. Vasil Biľak, panský salón. Najmu si několik pomocníků, to je nyní povoleno, a sám budu psát paměti. Ty dobře víš, že patřím mezi ty lidi, kteří nejlépe vědí, jaká je pravda pokud jde o tebe. Nenapíši to kvůli senzaci a honoráři, ani to nevydám na Západě, ale záleží mi na tom, aby strana a příští generace věděly, jakého hrdinu měly Komunistická strana Československa a Československá republika a kdo skutečně zradil.”

Poprosil jsem ho o omluvení, že jsem ho připravil o jeho drahocenný čas, potřebný k vládnutí, přijímání díkuvzdání a ubíral jsem se ke vchodu. Dubček se vzpamatoval, až když jsem stál u dveří. Chytil mne za ruku, tahal do přijímacího salónku a nabídl mi místo v křesle. Když byl Dubček rozčilený a nervózní, mluvil velmi rychle, ale o to srozumitelněji. I nyní stále opakoval, že jde o nějaké nedorozumění, že jsem mu asi správně nerozuměl, že on mi chtěl a chce pomoci, ale měl bych pochopit, že veřejné mínění v Praze je pro mne velmi nepříznivé, a proto by bylo lepší přijmout funkci místopředsedy SNR. Musel jsem Dubčeka upozornit, že podle Ústavy ČSSR je místopředseda SNR volen z poslanců SNR. Já však nejsem poslancem SNR, ale Národního shromáždění, a tak mne nemohou volit Navíc, jsou-li proti mně tak vybičované

vášně, jak on sám připomíná, je přece nemyslitelné v dané době kandidovat na poslance SNR. Znovu jsem zopakoval, že já místo nehledám a o žádnou funkci neusiluji, že smyslem mé návštěvy bylo jen se přesvědčit zda je pravda to, co mi bylo tlumočeno, že ne ústřední výbor, ne strana, ale on, Dubček, se rozhodl mne politicky odepsat

Dubček začal všechno popírat Tvrdil, že informace, které mám, nejsou pravdivé. Naopak, on by byl pro můj návrat do politiky, ale jiní členové předsednictva jsou proti mně. Chtě nechtě jsem musel znovu Dubčeka upozornit že by neměl zapomínat na to, že jsem právoplatným členem předsednictva ÚV KSČ a rád bych věděl, máli v úmyslu podat návrh na moje odvolání. Neměl by zapomínat, že jsme v Moskvě podepsali určité závazky a že na příštím plenárním zasedání ÚV KSČ bude muset o těchto závazcích informovat členy ústředního výboru. A to i o tom jak se plní některé neveřejné články moskevského protokolu. Navíc je jeho povinností vytvořit komisi a přezkoumat obvinění některých členů ze zrady. Týká se to Koldera, Jakeše, Indry, Švestky, mne a dalších. Bud jsme vinni a je třeba z toho vyvodit závěry, nebo nejsme a předsednictvo ÚV nás musí očistit od této špinavé propagandy.

Dubček vstal z křesla, začal chodit po salónu, rozčileně gestikulovat rukama a hlasitě křičel:

„Co vlastně chceš, no řekni, co chceš?
Nabízím ti místo velvyslance v Bulharsku.
Bereš?“

Snažil jsem se být klidný. Chvíli jsem seděl,
potom vstal a zvýšeným hlasem odpověděl:

„Děkuji, ale z republiky mě nedostaneš, i
kdybych měl tlouct kameny na silnici. Dali jste si
do štítu budování zvláštního socialismu. A já chci
být blízko toho. Chci vidět, jak ničíte to, co
milióny lidí pod vedením strany s velkým
nadšením, úsilím a obětavostí vytvořily a jaký
socialismus to připravujete pro naše děti. Jestliže
si myslíš, že českoslovenští lidé, čestní komunisté
a těch je většina se nechají dlouho klamat a tebe i
tvé pomocníky neodhalí jako renegáty, tak jsi
velmi naivní politik a měl bys toho nechat dokud
je čas. Mysli též na to, aby se jednou za tebe
nemusely stydět tvoje děti.“

Dubček stále chodil a opakoval:

„Tak řekni, co chceš. Chceš být ministrem
zahraničních věcí?“

Byla to lákavá nabídka, ale nějak jsem vycítil,
že začíná jakási licitace, a tak, více ze zvědavosti
než vážně, jsem se zeptal:

„Anebo čím?“

Dubček:

„Chceš být tajemníkem ÚV KSČ?“

Překvapilo mne to, ale bezmyšlenkovitě jsem
spíše z hecu řekl:

„Beru.“

Dubček se zastavil, chvíli se díval, nevím, jestli si v té chvíli uvědomoval, co se stalo - a začal kličkovat. Řekl, že on by proti tomu nebyl, ale jak jsem sám řekl, bude třeba přehodnotit moji činnost v srpnu. Musím pochopit že tajemník je tajemník, a proto by bylo lepší, kdybych ještě zůstal doma a odpočinul si. O materiální zabezpečení se prý nemusím starat budu dostávat plat prvního tajemníka ÚV KSS. Velkomyslně slíbil, že když bude na příštím zasedání ústředního výboru předložen návrh, abych byl zvolen za tajemníka ÚV KSČ, on že nebude proti.

Už jsem se zmínil, že jsem netoužil politicky pracovat pod Dubčekem. Ale situace se vyvinula tak, že jsem si uvědomoval, že stát se v dané situaci tajemníkem ÚV KSČ by bylo nejvýhodnější proto, aby v aparátu strany byly povzbuzeny marxisticko-leninské síly a mně osobně by to dalo možnost legálně pracovat a z funkce tajemníka ÚV KSČ pomáhat objasňovat pravdu. To všechno mi rychle proběhlo hlavou a začal jsem kout železo, jak se říká, dokud bylo žhavé. Věděl jsem, že jakmile se Dubček začne ze strachu radit s pravičáky ve vedení strany, že mu to vymluví a nabídku odvolá. Tvářil jsem se, že jsme se dohodli. Oznámil jsem Dubčekovi, že nastoupím do práce na ÚV KSČ a do doby, než

bude zasedání ústředního výboru, mohu jako člen předsednictva odpovídat za některé úseky.

Rozloučil jsem se s Dubčekem a odjel za soudruhem Lenártem do Karlových Varů, kde byl v té době na léčení. Se soudruhem Lenártem jsme se velmi rychle dohodli, že převezmu jeho úsek a on po návratu z léčení převezme ekonomiku.

Druhý den jsem šel do budovy ÚV KSČ a našel si jednu volnou místnost, kde bych mohl pracovat. Byla to zasedačka, kterou předtím používal soudruh J. Dolanský. Byl tam pracovní stůl, dlouhý zasedací stůl, trezor a vše potřebné. Tehdy bylo v aparátu strany na ÚV KSČ dost pracovníků, kteří neměli konkrétní zařazení, ale chodili denně do práce. Byli to zejména pracovníci, kteří podle pravičáků „ztratili důvěru“. Mezi ně patřil i soudruh Václav Svoboda, charakterní, čestný a schopný pracovník. Později se stal tajemníkem ÚV KSČ pro zemědělství.

Václav Svoboda souhlasil s tím, že mi bude dělat pomocníka a soudružka Macháčková sekretářku. Práce v aparátu strany vyžaduje mimořádně vysokou, uvědomělou disciplínu. Chaos, který tehdy panoval, dovoľoval to, že stačilo chodit do budovy a nikomu neskládat účty. To platilo i pro mne. Mohl jsem chodit na schůze, objasňovat politiku strany a nikomu jsem se nemusel odpovídat za to, zda chodím nebo

nechodím do práce a jakou politiku obhajují. Nikdo mne na nové pracoviště neuvedl a žádnému kolektivu nepředstavil. Zavolaal jsem si vedoucího oddělení mezinárodní politiky O. Kaderku a vedoucího ideologického oddělení J. Kozla (v roce 1970 byli oba dva vyloučeni ze strany) a oznámil jim, že od dnešního dne jako člen předsednictva odpovídám za jejich úseky a všechny závažné otázky, které podléhají schválení tajemníka ÚV KSČ mi musejí předkládat k rozhodnutí. Kozel i Kaderka nijak netajili svou nespokojenost Oba prohlásili:

„Nejsme nijak nadšeni, ale bereme to na vědomí.“

Na oplátku jsem byl rovněž upřímný. Řekl jsem jim, že ani já nejsem nijak nadšen tím, že oni jsou v čele tak důležitých oddělení ÚV KSČ, ale že jsem přesvědčen, že čas to vyřeší a oni budou muset z oddělení odejít. To se stalo koncem září 1968. Tak jsem začínal pracovat v aparátu ústředního výboru strany v Praze a později se stal tajemníkem ÚV KSČ.

Říjen 1968 začínal v takových, pro mne neobvyklých, podmínkách a celý měsíc i další období se vyznačovaly zvláštní specifikou. Všechny síly - pravé i levé, či jak se nazývaly - si upřesňovaly své postavení, možnosti i naděje. Kontrarevoluční síly se sice tvářily sebevědomě, ale ve skutečnosti byly zastrašeny. Přispěla k

tomu i skutečnost, že Národní shromáždění 18. října schválilo smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu. To byl významný politický a psychologický faktor pro všechny, kdož usilovali o obnovení socialistických hodnot. Pravicově oportunistické síly si začaly uvědomovat, že mají přiskřípnuty prsty, že jejich plány na převrat jsou zmařeny. Aby to nějak maskovaly, snažily se o to více udržet dobyté pozice. Pravicové centrum dalo pokyn ke změně taktiky: Zakopat se, budovat novou ochrannou linii, připravit náhradní kádry a vyčkávat. Zdravé síly - jak byli nazýváni marxisté-leninovci - byly ještě skandalizovány, ale už zvedaly hlavu. Mapovaly terén, hledaly a povzbuzovaly věrné vlastence, kteří se dočasně stáhli do ústraní. Jedni i druzí věděli, že v blízké budoucnosti se musí situace vyjasnit, že začíná boj kdo z koho.

Kdo jen trochu politicky uvažoval, věděl, že daný stav je dočasný, že dvojvládí nemůže dlouho existovat. Kontrarevoluční síly již nemohly otevřeně pokračovat ve své protilidové, protisocialistické činnosti. Pokračovaly tajně, skrytě a přes mnohé jiné kanály a my jsme ještě nemohli veřejně a plně odhalit jejich kontrarevoluční činnost. Neměli jsme v rukou prostředky masové propagandy a nebylo ještě vyjasněno rozložení sil, hlavně v ústředním výboru strany.

Byl jsem přesvědčen, že je třeba myslet více na budoucnost než na přítomnost. Kontrarevoluční síly byly sice dále drzé, agresivní, měly zdánlivé úspěchy, ale kdo se podíval střízlivě na situaci, musel vidět, že jsou to předsmrtné křeče.

Zvrátit situaci již nemohly. Šlo o to, jakou taktiku mají zvolit marxisticko-leninské síly. Strategický cíl byl jasný: změnit poměr sil v předsednictvu i v samém ústředním výboru, porazit kontrarevoluci, obnovit jednotu strany, napravit chyby, zkonsolidovat národní hospodářství, docílit, aby se Československo stalo opět pevným článkem socialistického společenství. To vyžadovalo změnu vedení strany, obnovení celé struktury našeho politického systému. I mezi námi, i když v dobré snaze, bylo mnoho různých názorů a proudů. Od krajně radikálních až po pasívní vyčkávání.

Velkou nejistotu pociťovali Smrkovský a Kriegel. Proto tak houževnatě zdůrazňovali zásadu, že se nesmí dovolit narušení jednoty vedení. Vedení však měli představovat jen Dubček, Černík a Smrkovský. Pro oklamání obyvatelstva tam zahrnovali ještě soudruha Svobodu. Bylo třeba oddělovat pravdu, jak se říká, kókol od pšenice. Začít odhalovat, demaskovat pravicové oportunisty a kontrarevoluční síly. Když jsme neměli možnost

pro naši práci využít tisk, rozhlas a televizi, musely se znásobit osobní styky a rozhovory s lidmi. Široké vrstvy funkcionářů se probudily a hledaly pravdu. Pravdu však mohly získat jedině od marxisticko-leninských sil, od těch soudruhů, kteří ji znali. Museli jsme také využít takového fóra, jakým jsou zasedání ústředního výboru. Měli jsme k dispozici časopis Zprávy, který byl vydáván rozhlasovou stanicí Vltava, avšak svým omezeným rozsahem tyto prostředky nemohly konkurovat oficiální, stále ještě lživé propagandě, nemohly obsáhnout celou československou veřejnost Aktivy stálých komunistů, které se uskutečnily v libeňské Čechii a v Lucerně, vyvolaly úplné běsnění pravicových oportunistů i strach pravičáků ve vedení strany. Strana byla nejednotná, dezorientovaná. Houževnatě se živil nacionalismus a antisovětiismus.

Reakce dále pokračovala ve vytváření ovzduší nedůvěry. Stupňoval se tlak na čestné komunistické poslance, aby se vzdali svých funkcí, protože ztratili důvěru voličů. Vždy se našla nebo zorganizovala skupinka tří, čtyř „voličů“, kteří jménem všech žádali poslance, aby odstoupil. Hlavní nátlakovou silou se měly stát školy, část „dělnické“ mládeže i některé odborové svazy.

XIX.

V TAKOVÝCHTO PODMÍNKÁCH byla zahájena příprava dalšího zasedání ÚV KSČ. Všichni jsme věděli, že to bude mimořádně významné zasedání. Dalo se očekávat že Dubček a spol. se budou snažit upevnit své pozice.

Zdravé síly věděly, že je třeba udělat všechno, co je jen možné, aby se poodhalil alespoň kousek pravdy o kontrarevoluci, o pravicových silách a o jejich snaze legalizovat svou kontrarevoluční činnost.

Přípravou zasedání byli pověřeni členové předsednictva, kteří stáli jednoznačně na pozicích revicionismu a pravicového oportunistu. Byla to skupina Špaček, Mlynář, Zrak a někteří další. My jsme si vytvořili vlastní skupinu, která nezávisle na pokynech Dubčeka, jak se má připravovat zasedání, připravovala náš návrh rezoluce, který jsme chtěli předložit zasedání ÚV KSČ. Byl to pokus o jakousi malou analýzu stávající situace. Velmi starostlivě a pečlivě jsme vybírali členy ústředního výboru - věrné marxismu-leninismu - a připravovali je do diskuse. Velkou pozornost přípravě diskuse jsme věnovali proto, že se dalo odhadnout nebo lépe řečeno vytipovat, kdo z pravičáků bude pravděpodobně chtít obhajovat kontrarevoluční činnost a na každého pravičáka

jsme měli připraveného našeho soudruha a správnou odpověď.

Je třeba připomenout, že začátkem října 1968 navštívili na pozvání ÚV KSSS Moskvu Dubček, Černík a soudruh Husák. Prodiskutovaly se tam otázky, jak jsou plněny závěry zakotvené v Moskevském protokolu. Bylo znovu zdůrazněno, že se plní nedostatečně, zejména že se neplní to, co se i v protokolu slíbilo, že ústřední výbor ustaví přímou kontrolu nad prostředky masové propagandy, nad hromadnými sdělovacími prostředky. Dubček a Černík stále ještě neměli zájem na tom, aby došlo k obratu. Soudruh Husák tam byl jako první tajemník ÚV KSS a jedině od něho jsme se dověděli, jak a o čem se v Moskvě diskutovalo.

Provokace, které vyvolaly kontrarevoluční síly při vzpomínkové slavnosti k 51. výročí Velké říjnové socialistické revoluce, poznamenaly i přípravu Samého zasedání Ústředního výboru KSČ. Na oslavu do Moskvy byla vyslána delegace Biřak a Šimon. Při této příležitosti jsem měl dlouhý rozhovor se soudruhem Brežněvem. Přípravu zasedání ústředního výboru dvakrát projednalo předsednictvo. Na prvním i druhém zasedání předsednictva byla široká diskuse o referátu i návrhu rezoluce. První i druhá varianta rezoluce byla odmítnuta.

Ústřední výbor byl svolán na 14.-17.

listopadu. Dubček se ve svém referátu sice vyjádřil tak, že úkolem zasedání je zformulovat obsah naší aktivní politiky, přihlásil se i k bratislavskému a moskevskému protokolu, ale znovu lhal, když opakoval, že jsme chtěli plnit dohody z Čierné a z Bratislavy, ale že jsme to již nestihli. Ani v tomto referátu nepřiznal, že ÚV KSČ byl obelhán, když se tvrdilo, že jsme byli pozváni do Varšavy. Tvrdil, že o všem, o čem se v Čierné nad Tisou jednalo, existuje záznam. Velmi závažnou skutečnost však zatajil. Ani slovo nepadlo o schůzce ve vlaku, o čem se dohodli ve „čtyřkách“ (Dubček, Černík, Svoboda, Smrkovský, Brežněv, Kosygin, Podgornyj, Suslov). Ve svém vystoupení se odvolal i na dopis předsednictva ÚV KSSS předsednictvu ÚV KSČ z 19. srpna a řekl, že předsednictvo bylo o obsahu informováno. Ale i v tom mystifikoval ústřední výbor. Obsah dopisu vyžadoval okamžité svolání předsednictva, ba dokonce zasedání ústředního výboru. Jak jsem již uvedl, Dubček seznámil předsednictvo s dopisem teprve tehdy, když byl oznámen vstup vojsk.

Vytvořila se praxe, že na zasedání ústředního výboru se vystupovalo v diskusi podle pořadí, jak se kdo do diskuse přihlásil. Ještě v průběhu referátu Dubčeka, tedy v první hodině zasedání, se přihlásilo do diskuse 106 soudruhů a soudružek. Po skončení referátu se oznámilo, že

bylo vybráno prvních 25 přihlášených. Byl jsem na jedenáctém místě. Všechny marxisticko-leninské síly, které byly připraveny na zasedání vystoupit, měly své diskusní příspěvky koncipovány tak, aby byl vyvíjen tlak na prodiskutování základních příčin vzniklé krize, chtěly přimět ústřední výbor, aby určité chyby potvrdil a hlavně, aby přijal takové závěry, které vytvoří základ pro následné vypracování politickoideologické analýzy příčin krize, která vznikla ve straně a společnosti. V tomto smyslu jsem se připravoval i já. Uplynulo již mnoho času, mnohé otázky již byly objasněny, ale pro lepší pochopení tehdejší doby i atmosféry považuji za účelné některé části svého vystoupení zopakovat i v těchto zápiscích.

Hned v úvodu jsem zdůraznil, že jsme svědky takových událostí, jež se nepochybně zapíší mezi nejpohnutější stránky padesátileté revoluční historie naší strany. Těžké a složité období prožívala strana již nejednou, ale komunistům jako celku bylo vždycky více méně jasné s kým, proti komu a za co měli bojovat. Přitom základním kamenem jejich činnosti a programu byl vždy jednoznačný vztah k Sovětskému svazu a jeho komunistické straně. Ani v nejkritičtější době se od toho neodkláněli. Připomněl jsem, jak náročnou zkoušku politické zralosti musela naše strana složit v roce 1939. Fašistické Německo

okupovalo naši vlast a bylo nezbytné proti němu bojovat. Přitom Sovětský svaz ze známých příčin, aby alespoň na určitou dobu odvrátil válku s hitlerovským Německem a měl možnost lépe se na ni připravit, s ním uzavřel smlouvu o neútočení. Nebylo lehké pro naši stranu a jednotlivé komunisty tuto nezbytnost pochopit a obhajovat. Bylo to v době, kdy strana žila a pracovala v hluboké ilegalitě, bez možnosti poznat všechny souvislosti a příčiny. A přece strana jako celek, až na několik jednotlivců, nezakolísala. Nevyplývalo to ze slepé víry, ani z příkazu nebo fanatismu, ale z komunistické uvědomělosti, internacionální sounáležitosti, z toho, že komunisté si byli vědomi, že Sovětský svaz nedělá nic proti zájmům pracujícího lidu a tedy ani proti zájmům pracujícího lidu Československa. Připomněl jsem, jak se na lednovém zasedání ústředního výboru několikrát zdůrazňovalo, že otázka našeho přátelství k Sovětskému svazu není a nikdy nebude záležitostí jednotlivce, ani úzké skupiny lidí. Že je to věc srdce a rozumu našich národů a nic na světě nemůže toto přátelství narušit. Avšak to, co se stalo v srpnu, nám klasicky ukázalo, jak se tato pravda, historická nutnost opomíjela. Pod vlivem nepřátelské propagandy se pravda měnila na frázi, v bezobsažná hesla a naproti tomu antisovětiismus, který byl po celé měsíce trpěn, se

v srpnu projevil v celé své zvrácenosti. Falešnými nemarxistickými hesly se reakci podařilo oklamat nejen značný počet nestraníků, ale i mnohé členy strany. Tím jsme ztratili objektivní pohled na mnoho jevů a činů, jež byly v hrubém rozporu se závěry vytyčenými lednovým zasedáním ÚV KSČ.

Pokus o charakteristiku, která je předložena ústřednímu výboru, řekl jsem, je podle mého názoru pouze začátkem této dlouhé a složité práce. Bude nezbytné přikročit k hlubokému a zejména objektivnímu rozboru, jelikož bez něj by nebylo možné se dopátrat pravdy, najít východiska. Nebylo by možné oddělit pozitivní od negativního, nebylo by ani možné dále rozvíjet všechno to dobré a progresivní, co se začalo uskutečňovat v naší straně. Přiznal jsem, že v polednovém období existovaly i pozitivní kroky. Kdybychom však neviděli hlavně negativní stránky, nebylo by možné zjistit pochopit a odstranit to, co nám znemožňovalo realizovat záměry ústředního výboru. Když nebudeme vidět co se na stranu nalepilo a jakých chyb jsme se dopustili, nevěděli bychom ani čeho se zbavit a co napravit.

Dále jsem se pokusil na zasedání ústředního výboru ukázat jak já osobně vidím situaci, která se vytvořila, jak se strana začala diferencovat již po zvolení Dubčeka na lednovém zasedání ÚV KSČ. Vyslovil jsem názor, že situaci hodnotím

tak, že se vytvořily čtyři skupiny, které v lednu jakoby byly jednotné, ale krátce poté každá skupina začala sledovat jiný cíl. Mimo jiné jsem informoval ústřední výbor o tom, jak Smrkovský, Kriegel a Šik usilovali o to, abych šel s nimi. Připomněl jsem, jaké tlaky byly při sestavování vlády, jak se organizoval odpor po různých linkách prostřednictvím rozhlasu, televize, novin a dokonce i přes parlamentní výbory, kompromitace i skandalizace různých soudruhů.

V té době byl pomlouván i Černík, jenom aby se nestal předsedou vlády a aby jím byl Šik. Jak nazvat skutečnost, že se veřejně prohlašovalo, že ústřední výbor nemá právo rozhodovat o základních otázkách, dotýkajících se existence státu a jeho bezpečnosti a předsednictvo na to nereagovalo? Kdo dal právo mnohým členům ÚV KSČ a jeho předsednictvu, aby se takto vyjadřovali? Jak je možné, že předsednictvo, které dostalo důvěru ústředního výboru, to trpělo? Zasedání ústředního výboru se nesvolávalo proto, že prý ústřední výbor nemá mandát. To bylo oficiálně prohlašováno. To způsobilo, že v předsednictvu sice byla jednota slov a že jsme se tam dohodli, ale skutky a činy nebyly jednotné, předsednictvo nebylo akceschopné. Kdosi ze zákulisí určoval, co je správné a co ne, ale za správné se uznávalo jenom to, co oslabovalo socialismus.

Připomněl jsem, jak jsme letěli do Moskvy. V letadle jsme seděli jako čtyři spiklenci, podali si ruce a slibovali, že budeme postupovat jednotně. O týden později se na všechno zapomnělo a jednotně se nepostupovalo. Nejednota v předsednictvu způsobila nejednu škodu, která se stala tím, že se důsledně nerealizovala usnesení a závěry ústředního výboru. Tato nejednota zavinila, že předsednictvo skutečně nemohlo důsledně uplatňovat vedoucí úlohu strany, že jsme byli více tlačeni a do něčeho naháněni, než jsme skutečně vedli. Bylo by to velmi prospěšné vědět kdo všechno organizoval tyto promyšlené a dobře připravované tlaky proti ústřednímu výboru, kdo prosazoval heslo „S Dubčekem proti Dubčekovi“ a co všechno bylo připraveno.

Připomněl jsem, že je dost důkazů o tom, jak se nerespektovalo a obcházel vedení strany, že se bez jeho vědomí sestavovala vláda, že nikoli předsednictvo a ústřední výbor organizovaly akce na urychlené svolání sjezdu. Všechno se dělalo pod tlakem. Nikoli ústřední výbor, ale někdo jiný prostřednictvím tisku, rozhlasu a televize rozpoutal hysterii proti vojenskému cvičení v Československu, proti Varšavské poradě, dopisu pěti i okolo Čierné. Byly to akce, které již přerostly do nacionalistické a antisovětské hysterie. Znovu jsem připomněl, k čemu jsme se zavázali v Čierné a v Bratislavě a že předsednictvo

nesvolalo ústřední výbor a neinformovalo ÚV KSČ, jak bylo jeho povinností. Nic se prostě nedělalo proto, aby se věci napravily. Každému, kdo se trochu vyzná v politice, bylo jasné, o jak že když nebudeme plnit přijaté závazky, budou z toho muset spojenci vyvodit příslušné důsledky. Myslím, řekl jsem, že mohlo být každému jasné, co bude následovat.

Soudruzi se zde již zmiňovali o tom, že v Praze, přímo v budově ústředního výboru, se uskutečnily různé porady, kde se jejich účastníci neradili, jak věci zabezpečovat, ale jak znemožnit, aby se dokumenty z Čierné a z Bratislavy prohlašovaly za prohru, ale současně se zdůrazňovalo, že jsme v Čierné zvítězili.

Uvádím to jen proto, řekl jsem, abychom se poučili, abychom nebyli nadále tak lehkomyšní a důvěřiví k mnohým, kteří nyní přešli na druhý břeh a dávají nám rady, co a jak máme dělat. Je přece na pováženou, že komunisté ve Velké Británii v televizi nedostanou slovo. Komuniste se tam nedostane ani do zaměstnání například jako hlasatel nebo jiný pracovník, ale emigranti z Československa tam mají otevřené dveře, i když se vydávají za komunisty. V čem spočívá taková velkorysost? Je tomu tak proto, že vystoupí proti socialismu, proti našemu spolenectví se Sovětským svazem. Jak je možné, že nejsme schopni k nim zaujmout principiální stanovisko?

Alespoň v tom, aby byli vyloučeni ze strany, protože se sami zřekli jejího členství. Jak můžeme být tak lehkomyšní?

Kromě jiného jsem dál připomněl, že na květnovém zasedání ústředního výboru jsem upřímně prosil, aby ředitelé rozhlasu a televize vyslovili otevřeně svá stanoviska a názory, aby měl ústřední výbor jasno, zda jsou tyto nástroje v jejich rukou, zda budou politiku strany správně vysvětlovat a prosazovat. Bohužel, nesplnilo se to. Předseda FITES A. J. Liehm měl v televizi větší právo než celé naše předsednictvo.

Těžko dosáhneme jednoty a konsolidace, zdůrazňoval jsem na zasedání ÚV KSČ, nebude-li jednota a konsolidace ve straně. A těžko dosáhneme jednoty a konsolidace ve straně, nebude-li mít strana pevně v rukou tisk, rozhlas a televizi, jež budou bezvýhradně plnit pokyny ústředního výboru, nebudou-li bezvýhradně zabezpečovat a plnit politiku strany. To není požadavek jen komunistické strany v kterékoli zemi, to je skrytá či otevřená praxe všude. Každá politická síla, která nese svou odpovědnost za vývoj v té či oné zemi, za řádný chod národního hospodářství, za zdravý vývoj společnosti, musí tyto nástroje masové propagandy mít pevně v rukou. Zde nepomůže žádné chytračení a hraní si na falešnou svobodu. Tato zastírací taktika může dohnat naše národy pouze do katastrofy. Prostor

pro naši politiku, pro upevňování a uplatňování našich záměrů bude tak velký, domnívám se, jaký si ho sami budeme schopni poctivou politikou vytvořit Nevěřím, že by nám sovětští komunisté a sovětští lidé chtěli znemožnit budování socialismu.

Nepožaduji, aby chyby, jež se staly v minulosti, byly zastírány, ale za úspěchy, jež náš lid dosáhl pod vedením strany, se nemusí stydět ani náš pracující lid, ani komunisté. Proč se vytvářel a vytváří názor, jako by před lednem byla jen spoušť a hrůza? Kdo nám vnucuje, že teprve nyní je u nás budován socialismus, dokonce socialismus s jakousi „lidskou tváří? Položíme si jako komunisté otázku:

Jaký socialismus je tedy vlastně budován v Sovětském svazu, v Maďarsku a v jiných bratrských zemích? Jakou tvář tam má? To je přece hluboce nemarxistické. Musíme se vážně zamyslet nad tím, že i členové strany, kteří tvrdí, že si osvojili marxisticko-leninskou ideologii, že jsou pro budování nové společnosti založené na vědeckém světovém názoru, opakují nejrůznější reklamní protisocialistické slogany. Nemohu uznat tvrzení, které tak rádi opakovali a opakují různí rádoby ideologové, že spor mezi námi a bratrskými stranami vznikl proto, že jsme my v Československu objevili jakýsi lepší, demokratičtější socialismus a ostatní země se

toho bojí, a proto s námi vedou polemiku a dokonce zasáhly vojensky. Je to úplný výsměch marxismu-leninismu.

Je vůbec myslitelné, aby sovětští nebo jiní komunisté nechtěli pro svůj lid to nejlepší jako komunisté českoslovenští, že by se tam měly uplatňovat jenom jakési mocenské zájmy a ne zájmy jejich lidu? Uvědomujeme si vůbec, že přebíráme a opakujeme terminologii buržoazní propagandy? Jádro sporu spatřuji v tom, že jsme slovy sice uznávali všechny principy obecně platné při výstavbě socialismu, ale v praxi se nadřazovalo specifické. Ze jsme vyhlášovali správné a čestné záměry, ale neměli jsme dost sil ani jednoty realizovat všechny záměry, správnou politiku a že došlo k oslabení důvěry bratrských stran k naší politice, přesněji v její vedení, v jeho schopnost a hlavně ochotu problémy vyřešit. Souhlasím s názorem, že hlavní je dívat se dopředu, usilovat o sjednocení všech zdravých sil ve straně a s lidem. Toho dosáhneme, když si objasníme všechny tmavé kouty naší cesty, abychom se nejen my, ale celá naše strana vyvarovali chyb, na které jsme již jednou doplatili a jejichž další opakování by bylo již tragické.

V mém vystoupení je možné objevit určité nepřesnosti i zjednodušení. Každý projev, dokonce i precizně vypracovaný a vybroušený článek se po letech jeví v jiném světle. Všechno je

nutno zkoumat a chápat z hlediska času. Kdy a v jaké atmosféře to či ono bylo řečeno a napsáno, na jakém stupni bylo poznání i co se dalo i nedalo otevřeně formulovat, říci. V politice, tak jako v historii, se nedají vývojové etapy přeskakovat. Poznání neprobíhá po předem vytyčené a vydlážděné cestě. Při veškeré sebekritičnosti si však myslím, že to nebylo nejhorší vystoupení, že to alespoň trošku vnášelo světlo do tunelu, do něhož zavedlo stranu i společnost pravicově oportunistické vedení strany a státu. Tak, jak byl v té době nejednotný ústřední výbor, taková byla i diskuse. Velmi různorodá. Mnozí vyjadřovali své, i když většinou anonymní, obvinění za to, co se stalo, jiní se snažili věci bagatelizovat, dostávat do pohody charakterizované známým: Co jsme si, to jsme si. Zapomeňme na to, co bylo včera, je zde nová situace, všichni se sjednoňme a odpušťme si.

Jiná skupina se snažila prosadit tvrdé formulace a kritiku pracovníků rozhlasu, televize, tisku, uměleckých svazů proti těm silám, o nichž bylo jasné, že dále rozvíjejí a chtějí rozvíjet kontrarevoluční činnost. Proti tomu vystupovali ochránci těch sil, které hnaly národ do katastrofy. Jednání ústředního výboru bylo silně poznamenáno i skutečností, že kolem 7. listopadu se odehrávaly značné nepokoje a demonstrace v Praze a v Bratislavě, kde musely zasáhnout i

bezpečnostní složky. Kontrarevolučním silám se podařilo, že zfanatizovaní mladí lidé, podněcováni ze zákulisí, strhávali a pálili sovětské vlajky a provolávali slávu Dubčekovi a Smrkovskému. Současně celá kampaň byla vedena pod heslem smrt komunistům. Jaké síly tedy představovali Dubček a Smrkovský i další, když pod jejich praporem se požadovalo věšení komunistů? Nad touto skutečností se již musel zamyslet i Černík a někteří další rozumnější členové, kteří viděli, že tímto směrem může vývoj směřovat jen do ještě větší krize, než byla ta, v níž jsme se nacházeli.

Podle kalendáře zasedal ústřední výbor čtyři dny. Byly to těžké čtyři dny a noci. Bylo to součástí naší taktiky. Zasedalo se dlouho, celý den a dlouho do noci. Poslední den ze soboty na neděli se jednalo až do třetí hodiny ranní. Bylo třeba znemožnit záměr těch, kteří v sobotu odpoledne navrhovali, aby se zasedání přerušilo a návrh rezoluce se dal k diskusi do základních organizací, zejména na vysoké školy. Hlavní spor v diskusi i po jejím ukončení se již neodehrával a netýkal referátu, který přednesl Dubček, ale rezoluce. Sám zrod rezoluce má zvláštní historii. Jak jsem se již zmínil, návrhová komise předložila text rezoluce tak, jak byl vypracován vybranou skupinou a posouzen v předsednictvu ÚV. Komise byla patnáctičlenná. Do ní mne

Dubček navrhl těsně před zasedáním ústředního výboru. Na zasedání byla komise doplněna o další tři členy, tedy na 18 členů.

Když se dnes podívám, co se stalo s mnohými, kteří pracovali v této komisi, vidím, že přesně padesát procent jich bylo ze strany vyloučeno. Již tento fakt nasvědčuje tomu, že rezoluce nemohla být komisí tohoto složení vypracována tak, jak to tehdejší situace vyžadovala. Dubček si uvědomoval, že je třeba mít takový dokument, který by spojenci moc nekritizovali. Chtěl postupovat podle rčení, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Byl přesvědčen, že bude-li rezoluci konzultovat se sovětským vedením, že to pomůže zamaskovat revizionistická stanoviska. Připomínky sovětských soudruhů by i tak nerespektoval.

Snad již dnes neprozradím žádné tajemství, když řeknu, že Dubček s Černíkem vzali s sebou ještě soudruha Husáka, odletěli v jeden večer vdobě zasedání ÚV KSČ do Varšavy, aby návrh rezoluce prodiskutovali se soudruhem Brežněvem a dalšími přítomnými členy sovětské delegace, která byla v té době na sjezdu PSDS (Naši delegaci na sjezdu vedl soudruh Lenárt). Z Československa odletěl do Varšavy i V. V. Kuzněcov, soudruh, který, jak jsem již uváděl, byl zvláštním velvyslancem politického byra ÚV KSSS v Československu. Když se vrátili z Varšavy

se stanoviskem a názorem na rezoluci, Dubček nezavolal soudruha Sádovského, který byl předsedou návrhové komise, ale mne. Stručně řekl, co bylo ve Varšavě a potom řekl:

„Trochu to oprav, ale jinak neber všechno v úvahu.“

Je jasné, že jsem potřeboval vědět vše, co se ve Varšavě odehrálo, jaké připomínky sovětští soudruzi k návrhu rezoluce měli. Proto jsem tajně odešel z ústředního výboru a vyhledal soudruha Kuzněcova a poprosil ho, aby mne informoval o rozhovoru, který byl uskutečněn se sovětskou delegací předcházející noci. Soudruh Kuzněcov byl natolik čestný, že mi všechny poznámky, které měl pečlivě zaznamenány, stránku za stránkou předal. Po návratu na Pražský hrad, kde se zasedání ústředního výboru konalo, byla svolána úzká skupina návrhové komise. Sádovský si již začal uvědomovat, že se potřebuje vykoupit z dřívějších chyb a byl ochoten přijmout vše, co jsem navrhoval. Velmi pomáhal Evžen Erban. Nakonec jsme asi v pěti z osmnácti členů rezoluci dopracovali, aby připomínky, které vznesli sovětští soudruzi, byly poctivě zapracovány. Považovali jsme to za svou čest. Když už se letělo návrh rezoluce konzultovat se sovětským vedením, tak to bylo třeba respektovat. Takto upravená rezoluce byla rozdána komisi. Někteří členové nevěděli, jaké stanovisko mají zaujmout

Nakonec návrhová komise souhlasila s návrhem a s určitými podmínkami se dal plénu k posouzení.

Kolem desáté hodiny večer začal tvrdý boj o rezoluci. Mnozí pravičáci vystupovali proti rezoluci velmi ostře. Nechtěli, aby se v ní vyskytovalo slovo „kontrarevoluce“. Nechtěli, aby se v ní přiznala sebemenší chyba. Všechno se snažili zastříit zamlžit aby v rezoluci nebyly jasné formulace. My jsme naopak obhajovali maximum, co se dalo hájit. Aby rezoluce vytvořila základ pro další práci, aby se politika strany mohla rozvíjet na základě listopadové rezoluce.

Obhajovali jsme rezoluci mimo jiné tím, že i v hlavním referátu, ve zprávě přednesené Dubčekem, bylo řečeno, že úkolem zasedání je formulovat obsah naší aktivity. Bez analýzy není syntézy a bez toho není ani východisek, ani aktivní politiky. Odpůrci rezoluce tvrdili, že členové ústředního výboru jsou unaveni a potřebují si několik dnů odpočinout a v klidu si tak závažný dokument oř prostudovat Navrhli přerušit zasedání a pokračovat až za tři nebo čtyři dny. My jsme namítali, že situace je složitá a přerušení zasedání ÚV KSČ by mohlo vyvolat nepředvídatelnou situaci. To už nebyla taktika, to byla skutečnost Žádali jsme, aby rozhodla většina. Po velkém zápasu byla rezoluce schválena a skutečně se stala základem, jakýmsi

katalyzátorem, další politiky strany. Začaly se Vyjasňovat různé zatemnělé otázky a jinak posuzovat mnohé události. Lidem bylo třeba hlavně objasňovat to, co bylo v rezoluci jen naznačeno.

Zasedání schválilo i některé kádrové návrhy. Byl vytvořen výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ, byli zvoleni tajemníci ústředního výboru. Byl předložen i návrh na mou volbu za tajemníka ÚV KSČ. Ze 192 členů ústředního výboru bylo přítomno 180 a ze 45 kandidátů 44. Při volbě jsem dostal 140 hlasů pro, 20 hlasů proti a 20 se zdrželo hlasování. V tehdejší atmosféře, při tom, že jsem byl celé měsíce označován jako zrádce a v ústředním výboru byl ještě velký počet pravicových oportunistů, jsem považoval pouhých 20 hlasů proti za dobré ocenění mé práce. Neměl jsem vůbec žádný zájem na tom, aby Kriegel, Smrkovský nebo Hubl a jim podobní hlasovali pro to, abych byl tajemníkem ÚV KSČ. Zasedání ustavilo i byro pro české země, které mělo vytvářet podmínky pro práci v českých zemích. V dané situaci to rozhodující měrou pomohlo zmařit svolání tzv. Sjezdu českých komunistů, a tak rozštěpit KSČ podle národnostního hlediska.

Listopadové zasedání se nepochybně stalo v historii naší strany mimořádně významným a doslova přelomovým. Když jsme mezi sebou

hodnotili, jak dopadly marxisticko-leninské síly a jak dopadly pravicově oportunistické síly v ústředním výboru, možná že neskromně, ale jsem přesvědčen, že oprávněně jsem to charakterizoval sportovním: výhra 2:1.

Strana i přes všechny kompromisy, které bylo nutno respektovat a vzít v úvahu, získala důležitý dokument, s nímž bylo možno pracovat a získávat síly, vyjasňovat situaci, odhalovat kontrarevoluční živly. Přijatá rezoluce velmi zúžila prostor pro kontrarevoluční síly a naopak, pro marxisticko-leninské síly se prostor značně rozšířil. Rezoluce silně ovlivnila celý diferenciační proces, kterým musela strana projít při sjednocování marxisticko-leninských sil. My jsme bojovali za rezoluci, a tím i za jednotu strany a proti pravicovým oportunistům. Ti sice rezoluci vysvětlovali po svém, organizovali akce proti listopadové rezoluci, ale již ztráceli síly a nemohli otevřeně napadat závěry, které byly schváleny ústředním výborem. Už se u nich objevovalo jen obranné heslo, že je nutno učinit vše pro klenbu jednoty, která, jak tvrdili, je vybudována na Dubčekovi, Černíkovi, Smrkovském a pro oklamání obyvatelstva k nim zařadili ještě soudruha Svobodu. Ustavičně opakovali, že na této klenbě stojí celá strana a kdyby jen jedna cihla této klenby vypadla, zhroutí se celá stavba. Mysleli tím samozřejmě své pozice, pravicově

oportunistickou politiku.

Po listopadovém zasedání se konalo mnoho aktivů, kde vystupovaly marxisticko-leninské síly a měly legální podklad pro to, aby mohly otevřeně mluvit o kontrarevoluci v Československu. O to zuřivěji pracovaly pravicově oportunistické síly a kontrarevoluční živly. Zahnázily se v mnoha odborových svazech a útočily proti marxisticko-leninským silám. Devatenátého listopadu zorganizovaly marxisticko-leninské síly v Ostravě (včetně příslušníků Lidových milicí) velký aktiv. Na Ústřední výbor KSČ přišla početná delegace a požádala mne o hlavní projev. Pozvání jsem přijal. Referoval jsem déle než hodinu a odpověděl na desítky otázek. Atmosféra byla fantastická. I zde se potvrdilo, že strana žila, že tu byla velká převaha marxistů-leninců, jen bylo třeba tyto síly zorientovat a zmobilizovat. Projev na aktivu v Ostravě je uveřejněn v knize Pravda zůstala pravdou. Pro oživení těchto vzpomínek připomenu alespoň několik myšlenek.

„Každé oslabení strany oslabuje politickou, hospodářskou, vojenskou sílu státu. Tím víc si my, komunisté, musíme být vědomi odpovědnosti před stranou a před celou společností. Listopadové zasedání ÚV KSČ má proto velký význam. Je začátkem dlouhé a složité analýzy, kterou budeme provádět, abychom

poznali všechno kladné ‚pozitivní‘, ale i záporné, co bylo na naší cestě před lednem i v polednové politice. Pokládám za chybné, snaží-li se někdo odtrhnout politiku naší strany a dějiny naší strany od všeho předcházejícího, jako by dějiny naší strany a její činnost začínaly teprve před lednem. Historie naší strany je i přes různé omyly a chyby slavná. Komunisté pracovali, bojovali, a plnili čestně a obětavě své úkoly, přinášeli oběti pro blaho lidu a pro věc pokroku, pro štěstí pracujícího člověka.

Pod vedením KSČ pracoval náš lid obětavě na výstavbě socialismu i před lednem. Právě před lednem jsme dosáhli největších úspěchů. Od ledna jsme nedosáhli ještě ničeho. Bylo víc řečí než činů. V lednu tohoto roku šlo straně o odstranění toho, co bylo v předlednovém období špatné, zastaralé a deformované. Ale nechceme se přece zříci všech těch let která jsou za námi. Nejenom my, komunisté, ale vůbec všichni pracující nemohou dopustit návrat buržoazního řádu. Chceme rozeznat, co bylo a co nebylo správné, co se na nás nalepilo, co se nám stavělo do cesty. Jaké to byly síly? Organizované nebo živelné? Úkoly vytyčené na posledním zasedání ÚV spočívaly v podstatě v tom, aby se sjednocovaly všechny zdravé síly ve straně i mimo stranu. Základní materiály, které byly projednány v ÚV, byly zveřejněny...

Diskuse na ÚV byla živá, s různými hlasy, stejně jako existují různé názory v naší straně a v naší společnosti. Jsou názory, že všechno, co bylo po lednu, je špatné. Jsou však i takové názory, které nechtějí vidět špatné a zdůrazňují, že v polednové politice je všechno dobré a naši krizi by chtěli připsat tomu, komu nepatří. Důležité je, k čemu jsme dospěli. Dospěli jsme k rezoluci, která byla schválena ÚV KSČ a kterou budeme uvádět v život, protože poskytuje prostor všem komunistům i nekomunistům. Rezoluce nám dává možnost, abychom přistoupili k rozboru těch otázek, které skutečně jsou ještě před námi. Bohužel, nedovedli jsme se poučit z mnoha událostí. Jednou z velkých chyb před lednem bylo také to, že se zanedbávala ideová výchova naší strany. Že se nerozeznávalo, co je marxistické a co proti marxistické, co slouží socialismu a co mu škodí.

My jsme si často - i když trochu odbočím - kladli hlavně po srpnových dnech otázku: Na základě jakých faktů vystoupil někdo s obviněním, že ti a ti soudruzi jsou zrádci? V těch těžkých dnech, kdy se rozpoutala strašná antisovětská hysterie a bezduchý nacionalismus, znamenalo obvinění někoho, že je zrádcem, odsoudit ho bez soudu až do třetí generace včetně jeho kamarádů a přátel k trestu smrti. Nedivím se občanům z Jáchymova, Karviné nebo odjinud, že

uvěří řečem o vině, obviněného člověka nikdy neviděli, když rozhlas a televize denně hlásají, že ten nebo onen je zrádce. Nikdo nemusel předložit žádná fakta, protože vědomě byla vytvořena potřebná davová psychóza. A nikdo ani dnes necítí svou morální povinnost, aby jako občan této republiky přišel a řekl: Byl jsem oklamán, uvěřil jsem něčemu, k čemu jsem neměl žádné podklady než to, že mi to někdo hodil „do placu“ a já jsem to šířil dále a podobně. To není morálka. A pak křičíme, abychom se nevrátili k padesátým letům, když tenkrát se právě tak vytvářela atmosféra o nepravdách a lžích. Kdyby to byla pravda, že jsme dobře pracovali, pak by si každý občan položil otázku: A proč došlo k 21. srpnu? Nikdo přece nevěří tomu, že spojenecká vojska k nám přišla seřídít hodiny na věžích, aby šly dobře v celé republice.

Je nesporné, že se v této republice něco dělo, že byl ohrožen socialismus. Koneckonců stokrát se může říkat, že jsme měli dost sil k tomu, abychom si věci řešili sami, jenže jsme této síly nevyužili. Továrny a Lidové milice, vesnice i ostatní pracoviště psaly dopisy, křičely, upozorňovaly, prosily, aby se rázně vystoupilo proti těm, kteří útočí proti socialismu, ale jejich slovům se nevěnovala pozornost, ani se jim nedostalo publicity. Dělníci, Lidové milice psali na ÚV KSČ:

„Řekněte, co máme dělat a my to uděláme. Postavíme se jednoznačně za ústřední výbor, za vládu, pomůžeme zlikvidovat protisocialistické síly.“

Bohužel, neopřeli jsme se o tyto síly, nemobilizovali jsme je, a tak nebylo jiné východisko než pomoc spojenců. Naši nepřátelé poznali, že lidé mají rádi socialismus, že ho chtějí budovat, že se nechtějí vrátit ke starému řádu. Proto bylo zapotřebí pod falešnými protisocialistickými hesly oklamat národ, dělnickou třídu, masu, a pak se pokusit řešit otázku moci. K tomu je zapotřebí mnoha let

Jestliže se v roce 1956 o to nepokusili, bylo to pravděpodobně proto, že láska k Sovětskému svazu má v našem národě hluboké kořeny a k tomu, aby byla oslabena, otrávena, je zapotřebí delší doby, je nutno rozplánovat to na deset let patnáct až dvacet Oni nespěchají. Vědí, že socialismus už nemohou tak snadno zničit. Vědí také, že ho možná nezničí, ale alespoň oslabí a přibrzdí. I to je nemalý úspěch, podaří-li se jim přibrzdit aspoň některou zemi - Československo, Maďarsko nebo Polsko, ale nejvíc Československou republiku. Proto svou celou destrukční činnost rozplánovali na desítky let Další chybou bylo také to, že informace o lednu nebyla vcelku správná a objektivní. Informaci, lepe řečeno dezinformaci, nepodával ÚV KSČ, ale

někdo jiný, mimo stranické orgány. Tato dezinformace byla určena nejen komunistům, ale hlavně široké mase nestraníků, a tam byly koneckonců síly, které měly velikou radost z kritik strany a socialismu. Tato kritika byla pro ně balzámem na jejich politické a ekonomické rány z minulosti. Říkali si:

„Konečně přijde náš čas, budeme si moci podat KSČ, dělnickou třídu, socialismus i Sovětský svaz.“

Jednou Klement Gottwald řekl, že nebudeme prát prádlo na Václavském náměstí. A došlo to ještě dál. Už jsme ani prádlo neměli. Obrazně řečeno, běhali jsme po Václaváku úplně nazí. Taková situace se nakonec vytvořila. Dopustili jsme se chyby, když jsme si nechali vnutit názor, jako by hrozilo nebezpečí ve straně, v ústředním výboru zleva, od starých komunistů, a ne od antisocialistických sil, které existují v této společnosti. Ukázalo se, že pravičáci byli skutečně dobře zorganizováni a připraveni...

Tím, že neexistovala jednota v předsednictvu strany, že se ústřednímu výboru strany upíralo právo rozhodovat o základních otázkách, vytvářela se kontrarevoluční situace... Tisk, rozhlas a televize se úplně vymkly kontrole a postupně se z nich vytvořila samostatná velmoc, která už nebyla řízena ÚV, ale docela jinými silami. Prosím, abyste mě správně pochopili.

Neposuzuji tisk, rozhlas a televizi, že jsou tam všichni lidé nečestní, špatní a protisocialističtí. Vy dobře víte ze svých pracovišť, že někde je 90 procent čestných a poctivých lidí, kteří mají socialismus rádi, i tuto republiku i naše spojenectví se Sovětským svazem. Najde se však 5 až 10 procent křiklounů, demagogů, kteří nadělají tolik křiku a když nenarazí na odpor ZO KSC, OV KSC, KV KSC, UV KSC, ale naopak jejich slova se šíří v tisku, rozhlase a televizi, čestní lidé se stáhnou a oni jako by „nabyli vrchu“...

Tragédie je v tom, že samotní členové strany i někteří členové ústředního výboru a předsednictva ÚV KSC se přičinili o to, že strana byla dezorientována, že členové strany často nevěděli, co je a co není pravda, protože jeden hlásal to a druhý zase ono... Kolik falešných hesel se začalo hlásat v souvislosti se socialismem! Teď mi lidé píší, jak jsem to myslel v ÚV, když jsem měl výhrady k socialismu s „lidskou tvář“ . Já skutečně pokládám za chybné a nemarxistické, abychom socialismu dávali přívlastky jako „národní“, „demokratický“, takový nebo onaký, protože socialismus sám o sobě je nejhumánnější, má v sobě nejvíc lidskosti. Revizionisté potřebují takové přívlastky jen proto, aby klamali lidi, že i kapitalismus je demokratický, i národní, i s lidskou tvář. Dokonce i fašismus vymysleli lidé a ne koně. A to lidé, kteří mohli mít velmi krásnou

tvář, ale mohou být horší než zvířata. A jsou lidé, kteří neoplývají krásou, a jsou nesmírně dobří, charakterní a čestní.

Budeme-li hlásat, že náš socialismus je socialismus s lidskou tváří, bezesporu budeme urážet všechno, co je kolem nás, jako by socialismus sovětský, maďarský nebo polský či francouzský neusiloval o socialismus pro lidi, ale o něco jiného. My se vůbec velice rádi chlubíme. Namlouváme si, že jsme se stali pupkem světa a když nás začne bolet břicho, musí celý svět dostat průjem.

Na listopadovém plénu ústředního výboru, zejména při schvalování rezoluce, tam někteří soudruzi několikrát opakovali, že jestliže u nás existovaly a existují pravicově oportunistické tendence, kde jsou a kdo to je, kdo je jejich nositelem, protože se jim nezdá, že by u nás byly pravicově oportunistické síly. U nás by bylo možno dokázat ještě i jiná fakta, že totiž existovaly a existují revizionistické tendence v naší straně. Přitom oportunistické tendence jsou často faktorem víc morálním než politickým proto, že je to ustupování před zlem, ustupování před tlakem, lavírování, zakládání politiky a taktiky na věčných kompromisech atd., a to se u nás běžně dělalo. Ale že se objevovaly a dosud objevují i revizionistické tendence, lze si přecíst anebo poslechnout na mnoha místech. Vývoj po

srpnu byl velmi složitý. Strana byla dezorientována. Protisovětská a protisocialistická vina vzrůstala a vy víte, kolik lidí bylo oklamáno...

Budování socialismu a komunismu na protisovětských postojích nemůže existovat. A kdo to nedovede pochopit, kdo to nebude chtít plnit, musí se sám rozhodnout, zda v takové straně může být. A naše strana je a zůstane komunistickou.“

Moje vystoupení nemělo být zveřejněno v denním tisku. Ještě stále jsem patřil mezi ty, jejichž hlas měl být umlčen. Mělo to i své přednosti. I v tomto případě se ukázalo, že to, co se utajuje, je nejvíce vyhledáváno. Městský výbor KSČ v Ostravě vydal moje vystoupení jako brožuru. Ta se začala rozšiřovat a rozmnožovat, s mými argumenty a názory polemizovat. Museli se tvářit, že je neznají.

Krátce po zasedání ústředního výboru navštívil Československo člen Ústředního výboru Komunistické strany USA, redaktor časopisu Daily World Henry Winston a požádal mne o rozhovor. Měl jsem s ním dlouhou a obsažnou besedu, v níž jsem se snažil objektivně vylíčit naši situaci, to, co se v Československu odehrávalo a v čem je příčina politické krize. Každý redaktor je zvědavý a má rád nové informace. Souhlas k uveřejnění rozhovoru nežádal. Myslel jsem, že rozhovoru použije pro informaci ústředního

výboru komunistické strany. Ale jak již to bývá, novinář je novinář a i v tomto případě po příjezdu do USA látku z rozhovoru zpracoval a uveřejnil. V Československu to mezi některými oportunistickými silami vyvolalo obrovský poprask. Chytily se toho noviny Práce, ústřední tiskový orgán ROH. Předsedou URO byl tehdy K. Poláček. Dopustil se mnohých závažných chyb. Jeho povinností bylo dbát o to, aby Práce nezveřejňovala útoky proti dlouholetému členu odborů, tajemníkovi a členu předsednictva ÚV KSČ. Členem Rudých odborů jsem byl od roku 1936.

Neuškodí, uvedu-li alespoň několik částí z toho, co vlastně vadilo pravicovým oportunistům na mém rozhovoru s americkým novinářem. Devatenáctého listopadu 1968 přinesla Práce článek Názory V. Biřáka v listu Daily World. Pod hlavičkou Tajemník ÚV KSČ v americkém listu mne obvinili, že jsem urazil dělnickou třídu, když jsem řekl, že dělnická třída roku 1968 již není tou dělnickou třídou, která uskutečnila revoluční přeměnu v roce 1948. Vědomě všechno překroutili. Hlavně jim vadilo, že komunistický novinář Winston je čelným funkcionářem KS USA a jak sám tvrdil, zastával názor, že kontrarevoluce v Československu dosáhla takových rozměrů, že si vynutila vojenský zásah spojenců Varšavské smlouvy. Winston mne

požádal o zhodnocení listopadového zasedání ústředního výboru a můj názor prezentoval v časopise takto:

„Výsledky pléna hodnotíme velmi kladně. Ani největší optimisté tolik neočekávali. V předvečer zasedání vytvořily reakční síly napjatou situaci doma i v zahraničí, aby ovlivnily průběh a výsledky zasedání. Byly organizovány provokace a skandály. Netajím se tím, že existují rozdíly v názorech, řekl Biľak, ale přes tyto rozdíly, které bývají velmi ostré, nás sjednocuje rezoluce. Rezoluce připravuje půdu pro sjednocení všech zdravých sil, i když se neprosazuje v celém státě stejně. Rezoluce nám však dovoluje zkoumat a analyzovat události, které se odehrávaly a slouží jako prostředek k účinnějšímu prosazování lednového usnesení i jako prostředek boje proti škodlivým tendencím. Lze říci, že ve straně se projeví rozsáhlý proces diferenciacie.

Dá se očekávat, že někteří nebudou souhlasit a ze strany vystoupí. Žádné neštěstí. Některé bude třeba podpořit vzhledem k jejich slabému marxisticko-leninskému vzdělání, ale dokážeme to. Na otázku, v čem spočívají záruky toho, že listopadová rezoluce bude realizována a že nedojde k podobné situaci jako po květnovém zasedání, kdy byly signály vzrůstajícího pravicového nebezpečí, Biľak odpověděl, že od té doby uplynulo mnoho vody. Nemyslím, že zápas s

pravici prohrajeme. Neexistují absolutní záruky, ale poučili jsme se, že lehkomyšlný postoj vůči nebezpečí by byl katastrofou.

Poučili jsme se také, že se nevyplácí ustupovat. Získali jsme zkušenosti a poznali pravou tvář nejhorších pravičáků a antisocialistů a těch, kteří křičeli nejhlasitěji. Někteří odešli ze země, jiní se spojili přímo s imperialistickými nepřáteli. Například Kamil Winter odešel do západní Evropy a přidal se k BBC. Sláva Volný, jeden z předních novinářů, přešel do vysílače Svobodná Evropa. Tato fakta chápe i nejprostší člověk v zemi.“

Dále Winston popisuje, jak jsem mluvil o těžkostech, o novinářích a podobně. Přiznal, že jsem netvrdil, že proti rezoluci je celá umělecká fronta nebo nadstavba, ale že je ještě značný počet těch, kteří jsou proti a zastrašují jiné. Pravicové živly nejvíce rozčílilo, že jsem Winstonovi vysvětloval příčinu oslabení dělnické třídy. Sami pravičáci neuznávali, že dělnická třída je vládnoucí třídou, hlásali teorii elity. To jim však nebránilo rozpoutat proti mně kampaň kvůli tomu, že jsem řekl, že dělnická třída vyslala ze svého středu po roce 1948 na všechna odpovědná místa své nejlepší kádry a že současná dělnická třída není tatáž, jaká byla v roce 1948. Žádná urážka dělnické třídy v tomto výroku nebyla. Tato zásada platí i dnes. Dnešní dělnická třída je již

jiná, než byla v roce 1968.

Rok 1968 - dvacet let po Vítězném únoru - nebyl snadný ani pro mnohé vzdělané členy strany, neřku-li pro mladé dělníky. Marxismus-leninismus sice mnozí studovali, ale nestačili jej procítit a hlavně se nenačili Marxe chápat leninsky. Nebylo třeba se učit mnohé poučky nazpaměť, ale umět je pochopit a aplikovat na současnou situaci. Zůstane historickou skutečností, že sdělovacím prostředkům, ovládaným pravicově oportunistickými a kontrarevolučními silami, se podařilo dezinformovat značnou část obyvatelstva a rovněž mladých a nezkušených příslušníků dělnické třídy. Když k tomu připočítáme oportunismem narušené vedení některých odborových svazů i samé Ústřední rady odborů, že její revoluční předvoj - KSČ - přestala hrát úlohu vedoucí síly společnosti, pak bylo zákonité, že dělnická třída jako celek projevila značnou pasivitu a nevystoupila aktivně na obranu socialismu.

Zlostný a záměrný článek v Práci vyvolal takovou odezvu, že mi delegáti I. sjezdu Českého odborového svazu pracovníků v kovoprůmyslu zaslali otevřený dopis, v němž se mimo jiné říkalo:

„Pane Vasile Biľaku, chápeme, že jste své názory uveřejnil v americkém časopise Daily

World, protože u nás kromě proslulých shromáždění v Čechii a v Lucerně (nebo novin Zprávy a vysílačky Vltava) není platforma, na níž byste se své osobní názory odvážil tlumočit"

Tehdy bylo ve velké módě zdůrazňovat kdo koho má a nemá právo zastupovat. Takové právo si osobovaly pouze kontrarevoluční živly. Ony mohly mluvit jménem každého. Já, člen revolučních odborů od roku 1936, jsem už neměl právo ani na oslovení soudruh. I tento příklad ukazuje, jaká situace byla ještě na sklonku roku 1968. Dubček si nevěděl rady. Ti, s nimiž se radil, mu nemohli ukázat východisko z krize a ti, co cestu znali, s těmi se nechtěl a dokonce nesměl poradit. Dubček sice i nadále předstíral zapáleného bojovníka za obrodu socialismu, ale nemohl skrýt bezradnost, zlost a strach. Rychle si zvykl na falešnou slávu a uctívání a najednou cítil, že se blíží něco, co se změní v kritiku a hanbu jeho osoby. V Dubčekově případě se potvrzovalo, že panovačnost a velikášství má nejneodbytnější a nejnespolečenštější podstatu, že pýcha jednoho vyžaduje ponížení druhého, že moc jednoho vyžaduje poslušnost mnoha. Cesta omylů a vědomý sebeklam zavedly Dubčeka do bezvýchodné situace. Již nedokázal rozeznat co je levé a co pravé. Tak daleko se dostal do politických bažin, že se každým dnem čím dál víc propadal do oportunistického bahna.

Všechno, co bylo ve straně a ve společnosti zdravé, a to byla velká většina, hledalo pravdu, hledalo východiska z krize. O projevy marxisticko-leninských sil byl velký zájem. I mé vystoupení v Ostravě se dostalo na všechny okresní výbory strany a dále do základních organizací. Z mnohých krajů, okresů a závodů přicházely žádosti, abych se u nich zúčastnil aktivu. Dostal jsem pozvání z Martina, Prešova, Humenného, Mělníka a dokonce z ČKD Sokolovo. Když se pravičáci v ČKD dozvěděli, že jsem přislíbil vystoupení na schůzi v ČKD Lokomotiva, rozpoutali proti tomu doslova šílenou kampaň. Hrozili stávkou i fyzickou likvidací. Vyhrožovali, že když překročím práh závodu, neručí za moji bezpečnost Vytiskli i letáky, v nichž mne vyzývali, abych návštěvu ČKD odvolal, jinak že závodní výbor ROH nemůže ručit za následky, jež mohou nastat Na schůzi do ČKD jsem šel. Branou závodu jsem prošel, aniž mne někdo legitimoval. Podle starého zvyku jsem se ohlásil na celozávodním výboru KSČ. Bylo tam asi čtyři nebo pět soudruhů. Zeptali se mě, jestli vím, jaká je v závodě situace a co může moje přítomnost vyvolat Když jsem jim potvrdil, že vím, co se připravuje, ale že nechápu, jak lidé, kteří hlásají svobodu projevu a dokonce si veřejně pozvali na schůzi předsedu SPD Německé spolkové republiky Brandta, brání mně, občanu

Nejvyšší představitelé
strany a státu
počátkem 80. let

Leonid Brežněv,
věrný štábní ochránce,
nedlouho před svou
smrtí v roce 1982

ČSSR, říci pravdu, oznámili mi, že nechtějí mít s aktivem nic společného, že si jej zorganizovala skupinka soudruhů bez jejich vědomí a oni se od toho distancují. Co dělat?

Kde se má aktiv konat, jsem nevěděl. Asi po deseti minutách se objevili tři soudruzi, kteří mne byli na ÚV KSČ pozvat na aktiv a nijak neskrývali své překvapení, že jsem opravdu přišel. Po příchodu do místnosti, kde měl aktiv být bylo přítomno asi 15 lidí. Víc jich nebylo ani když jsem začal mluvit Nevím, jakým způsobem pronikaly informace, ale asi za půl hodiny jich v zasedací místnosti bylo již nejméně 50 a ke konci již tolik, kolik se do místnosti vešlo. Když jsem asi po hodině skončil, ozval se celkem slušný potlesk a atmosféra byla taková, jaká na schůzích komunistů obvykle bývá. Bylo o čem referovat i několik hodin. Já jsem však chtěl, aby kladli otázky, aby se každý, kdo chce, zeptal, na co chce. Přítomní souhlasili. Sám obsah položených otázek ukazoval, že i pracující tak vyspělého závodu neznají skutečnou pravdu o událostech, tak jak se po lednu 1968 vyvíjely. Současně to svědčilo o tom, jak hluboce zasáhla mezi lidi pravicově oportunistická dezinformovanost. Odpovídal jsem otevřeně a pravdivě. Celá schůze trvala tři hodiny a skončila dlouhým a srdečným potleskem. Byl jsem unavený, zpocený, ale šťastný. Dostal jsem okamžitě pozvání do dalších

závodů ČKD. Znovu jsem se přesvědčil, že je třeba chodit mezi lidi a mluvit pravdu, byť i trpkou. Dělník, pracující člověk, to pochopí.

Pravicově oportunistická síly neustále opakovaly, že s lidem nemám právo mluvit, protože nikoho nezastupuji. Hlásaly sice svobodu, demokracii i tzv. otevřenou politiku, ale vůbec nebraly na vědomí, že jsem byl právoplatně zvolen za člena ÚV KSČ, člena předsednictva a že mne ÚV KSČ zvolil za svého tajemníka. Nevím, na čí popud se to stalo, že jako odpověď na obvinění ze samozvanectví se 18 obcí mělnického okresu a okresu Kladno usneslo, a písemně to zaslaly i sdělovacím prostředkům, že mluvím a vystupuji jejich jménem. Bylo to milé a dodávalo to sílu a jistotu. To, co člověk vždy ve své politické práci potřebuje, tím více pak v tak složité době, jakou jsme prožívali.

Rád vzpomínám na aktiv v okrese Kladno, myslím, že to bylo v obci Pchery, 1. března 1969. Byla to schůzka, která se mi vryla do paměti na celý život. Sál byl nejenže plný, ale přímo nabitý. Sedělo se na židlích i na zemi. Lidé stáli u stěn sálu. Všichni velmi pozorně poslouchali. Cítil jsem přátelství a pochopení. Asi po deseti minutách zhaslo v sále světlo. Snad nikdy mi nepracoval mozek tak rychle, jako v té chvíli. Ve vteřině se mi vynořily nejrůznější obrazy, dohady a úvahy o tom, co se vlastně stalo, co se může stát

a hlavně, jak se zachovat Byl-li to vědomý čin nebo technická závada, nebylo v dané chvíli podstatné. Nikdo nemůže odhadnout jak zareagují stovky lidí v tmavém, přeplněném sále. Stačí, aby v takové tmě někdo hystericky zakřičel, někdo někoho píchl špendlíkem nebo aby někdo vykřikl, že hoří, případně někdo z legrace hodil třaskavou kuličkou a může vzniknout panika a v panickém útěku se mohou lidé i ušlapat.

První, co mě napadlo, bylo, že nesmím přestat mluvit. Snažil jsem se udržet klidný a vyrovnaný hlas. Trvalo to asi 15 minut, ale mně se zdálo, že je to věčnost. Vycítil jsem i přesto, že byla tma, že posluchači jsou klidní. Je vůbec zajímavé, že tma v určité situaci vyvolává u někoho strach a u jiného odvalu. To se potvrdilo i v tomto případě. Tma umožňovala, aby někteří přítomní vyslovovali otevřeně své názory. Po několika minutách se ze tmy, i když jsem stále hovořil, ozývaly hlasy vyslovující názory a otázky podobného druhu jako: „Soudruhu Biřaku, řekni nám, co si myslíš o Smrkovském? Je to komediant, šašek nebo renegát? Kriegel je špión nebo mezinárodní dobrodruh? Dubček je hlupák nebo zrádce? Podobné názory a otázky by se při světle určitě neozvaly. Dubček byl ještě prvním tajemníkem ÚV KSČ. Ale taková reagence mi poskytovala inspiraci pro pokračování projevu. Když se konečně světlo rozsvítilo, zhluboka jsem

si oddechl a řekl:

„Vidíte, soudruzi a soudružky, milí přátelé. Tak to bude i v našem životě. Není daleko doba a naše strana, celá československá společnost vyjde ze tmy a zase budeme kráčet po světlé cestě.“

Kdo nepochopí, jakou jsme prožívali dobu, jaká byla v té době atmosféra, v níž jsme žili, může si pomyslet, že to, co jsem řekl, bylo banální, frázovité, ale pro nás v té době nebylo to, co dávalo lidem jistotu a optimismus, vůbec banální. Když jsem asi po půldruhé hodině skončil, ozval se dlouhý a upřímný potlesk. Jako obvykle, měla být na programu diskuse. Ta odpadla, protože lidé chtěli, abych odpovídal na otázky. Ty se jen sypaly. Nejčastěji se ptali na příčinu krize a jak se z ní dostaneme. Z každé otázky byl cítit strach, starost o to, zda se z toho marasmu dostaneme. Idoly padly, komu tedy věřit? Zopakovat Gottwaldovo „straně věřte“ jsem nemohl, nebylo to vhodné. Široké masy si stranu personifikují v jednotlivcích nebo vedení strany. V dané situaci Dubček zklamal a zklamalo i celé vedení. Jedna z otázek zněla:

„Soudruhu Biřaku, mluvíš pěkně, srozumitelně a přesvědčivě, ale kde je záruka, že neobrátíš kabát ty?“

V podobné situaci je těžké se zapřísaht a ubezpečovat, že já nejsem z těch, co obracejí kabaly, že ideje, jimž jsem zasvětil svůj život,

nejsou na prodej. V takovém případě i malé humorné přirovnání přesvědčí lépe, než přísaha. Tak jsem vyšel z této profesionální zkušenosti:

„Víte, že jsem původním povoláním krejčím a tak vím, že ani nejlepší mistr nemůže zabránit tomu, aby se nepoznalo, že kabát je obrácený. Proto chci zůstat takový, jaký jsem.“

Přítomní se zasmáli a uvěřili. Shromáždění skončilo kolem půlnoci a dopadlo výborně.

Chodili jsme po schůzích, objasňovali příčiny krize, ukazovali východiska, objasňovali listopadovou rezoluci, pomáhali konsolidovat politickou a hospodářskou situaci, zatímco reakce vymýšlela neustále čím a jak by vyvolávala chaos, nejistotu a napětí. Pro pochopení toho, jaké metody používaly pravičáci, připomenu rozhovor prezidenta Svobody s Janem Werichem tak, jak jej soudruh Svoboda vyprávěl. Werich se vrátil z Rakouska nebo z NSR, kam v srpnových dnech utekl. Po návratu s velkou reklamou navštívil Smrkovského a byla o tom vydána oficiální zpráva. Pak požádal o přijetí u prezidenta republiky. Ten ho přijal, ale bez publicity. Jan Werich si přišel stěžovat a radit. Řekl, že vidí, jak v Československu narůstají protižidovské nálady a že je třeba proti tomu rychle něco podniknout. Na prezidentovu otázku, proč utekl, řekl, že se prý na útěk nepřipravoval. Byl někde na Šumavě, chodil tam po polích, poslouchal rozhlas,

vybičované zprávy o příchodu vojsk, ale lidé na polích normálně pracovali, byli klidní a to uklidňovalo i jeho. Jednoho dne za ním přišla nějaká skupinka z Prahy a řekli mu:

„Pane Werichu. Jdou pro vás, musíte odejít“

Tak vzal malý kufřík a přešel hranice. Nyní se vrátil a prosí prezidenta, aby učinil antisemitismu konec. Neustále prý opakoval:

„Pane prezidente, musíte něco udělat. Třeba něco vyvolat, co zatřese celým národem. Když to pomůže, tak třeba podpálit i Karlštejn.“

Prezident Svoboda reagoval na tyto rady a starosti Jana Wericha tím, že mu vyprávěl, jak řešil podobnou stížnost v československém armádním sboru, jehož byl velitelem. Také ho navštívila skupina Židů a stěžovala si, že se ve sboru objevují protižidovské nálady.

Stěžovatelům doporučil, aby se nepovalovali v zásobovacích skladech v týlu, ale aby bojovali v zákopech s ostatními vojáky a okamžitě bude po antisemitismu. Jsem přesvědčen, že Werich byl v tomto případě jen hercem a ne režisérem, pokud jde o tuto návštěvu a příhodu. Ano, reakce potřebovala něco, co by otrásl celým národem. Byla ochotna podpálit nejen Karlštejn, ale třeba i Hradčany. To byla jejich metoda.

I v roce 1983 jeden z těch, kdo se vydávali za obroditele, Pelikán, přesvědčoval UNITA - protivládní organizaci, která zajala naše

odborníky v Angole - aby nevydávali zajaté občany ČSSR, „ale postříleli je, a tak vyvolali v Československu šok a pád vlády.“ Cynismus nepřátel socialismu je tak silný, že se vždy projevuje nemilosrdností. Dlouho a plánovitě připravovali nějaký čin, který by otřásl, až se jim podařila „palachiáda“. Po zemi chodili, chodí a domnívám se, že vždy budou chodit lidé, jednotlivci, kteří podlehnou zhoubným názorům a jednají pod vlivem nepřičetnosti. Není mým úkolem zkoumat a popisovat smrt studenta Jana Palacha, ale kontrarevolučním silám to posloužilo v boji proti socialismu, proti všemu pokrokovému. Není pochyb o tom, že nebyl zcela normální. Atmosféra, která tehdy panovala, neumožňovala objektivně příčinu smrti vyšetřit. Není tajemstvím, že magnetofonové pásky z rozhovoru s Palachem v nemocnici se „ztratily“ a svědkové byli zastrašeni. V lednu 1968 však bylo ještě dost důkazů o tom, že tento slabý člověk byl zneužit a jeho smrt využita pro kontrarevoluční cíle.

PALACHOVOU SMRTÍ vyvolala reakce takové emoce, že dokonce přehlušila jednání ústředního výboru strany, které se konalo v lednu 1969. Tato smrt dokonce zachránila Smrkovského v předsednictvu ústředního výboru. Na zasedání byla totiž tak ostrá kritika

činnosti Smrkovského, že již bylo vše připraveno k jeho odvolání z funkcí. Nakonec ústřední výbor posoudil situaci a protože se nevědělo, co bude třeba v souvislosti s „palachiádou“ zabezpečovat a objasňovat a aby k tomu ještě nevyvstal navíc i případ Smrkovský, rozhodlo zasedání ÚV KSČ, aby se případ Smrkovského odložil.

Když jsme hodnotili výsledek lednového zasedání ústředního výboru v roce 1969, museli jsme si přiznat, že jsme se na něj nepřipravili tak důkladně, jako na zasedání listopadové, a proto skončilo nerozhodně. Musím říci, že s něčím tak oblundným, jako byla Palachova smrt, že je někdo schopen připravit i takovýto čin, jsme nikdy nepočítali a na podobnou událost jsme nebyli připraveni. Kontrarevoluční síly šly na každý hazard. Všechno, co mohlo udržet napětí a nejistotu ve společnosti, jim bylo dobré. Dubček a spol. to však nechtěli vidět, a tím méně z toho vyvodit závěry. Reakce zneužila i sportovní utkání mistrovství světa v ledním hokeji. Vítězství československého mužstva nad mužstvem Sovětského svazu dalo podnět k novým antisovětským a antisocialistickým výbuchům. Protisovětské výtržnosti z 28. na 29. března 1969, při nichž byl demolován Aeroflot a Inturist, byly poslední kapkou protisovětského a antisocialistického pelyňku. Případem se musel zabývat i výkonný výbor a pak i předsednictvo

ústředního výboru, které vypracovalo a přijalo prohlášení a současně i dopis sovětskému vedení. V dopise se široce objasňovaly příčiny tohoto protisovětského činu, prováděla se sebekritika a mimo jiné se tam říkalo:

„Události z konce března zásadně politicky zhodnotil výkonný výbor a předsednictvo ÚV KSČ. Rozhodně a jednoznačně jsme odsoudili vystoupení protisovětských skupin a ukázali jsme zároveň politické příčiny, které k nim vedly.

V prohlášení, uveřejněném ve všech Československých listech, jsme zaujali především stanovisko k antisovětismu, ukázali jsme, že každý jeho projev je namířen proti jednotě socialistických zemí, odporuje životním zájmům našeho lidu a ve skutečnosti splývá s antikomunismem a protisocialistickými postoji. „Odmítli jsme,“ pokračuje se v dopise, jakékoli podceňování závažných událostí z 28. a 29. března. Jasně jsme ukázali, že jejich nejhlubší příčinou je působení protisocialistických tendencí a sil, které se stavějí proti politice strany, zneužívají národních citů, provokují politické krize a udržují napětí v zemi. Ukázali jsme politickou a morální odpovědnost hromadných sdělovacích prostředků, jejichž dlouhodobé působení mělo svůj velký podíl na vyvolání nálad, které v průběhu událostí z 28. na 29. března přerostly v některých místech v protisovětskou

hysterii.

Kritizovali jsme také vystoupení některých členů ústředního výboru strany a ústředního stranického aktivu, kteří vysvětlují nesprávně a v praxi porušují rezoluci listopadového zasedání ÚV KSČ. Veřejně jsme v této souvislosti poukázali na postoje a postup Josefa Smrkovského. V oblasti tisku a dalších hromadných sdělovacích prostředků vycházejí přijatá opatření výkonného výboru a předsednictva ÚV KSČ ze zásadní kritiky jejich politické a morální odpovědnosti za vznik krizové situace, za vyvolávání nálad, které vyústily v politováníhodné události z 28. na 29. března. Předsednictvo kritizovalo, že protisocialistické a pravicově oportunistické tendence se nesetkali s dostatečným odporem, že listopadová rezoluce je vysvětlována nejednotně a komunisté, kteří nevystupují v souladu s linií strany, nejsou voláni k odpovědnosti"

Již jen sám fakt, že výkonný výbor a předsednictvo toto vše musely veřejně ve svém prohlášení přiznat, bylo velkým vítězstvím marxisticko-leninských sil. Předsednictvo otevřeně přiznávalo, že někteří členové vedení strany, jako Smrkovský a další, nesprávně a tendenčně vysvětlují a zkreslují listopadovou rezoluci ÚV KSČ, a tím narušují jednotu strany. V dopise se dále široce objasňovalo, jaká opatření předsednictvo přijalo a co vše se bude dělat pro

to, aby se situace neopakovala. Straně i společnosti byl znám fakt, že byl dán tichý pokyn po linii krajských a okresních výborů strany i národních výborů, aby občané ČSSR neudržovali a nenavazovali kontakty s jednotkami Sovětské armády. Tento pokyn málokdo dodržoval.

Dodržovali jej hlavně pravicově oportunistické síly a někteří zastrašení občané. Velká většina však měla k sovětským vojákům velmi blízký a vřelý vztah. Navštěvovala je v posádkách, zvala je do svých domácností a pravidelný styk s nimi tedy existoval. Předsednictvo ÚV KSČ zahrnulo do svého dopisu vedení KSSS i takovéto „gesto dobré vůle“:

„V nejbližších dnech navštíví první tajemník ÚV KSČ, prezident republiky, předseda vlády a další čelní představitelé jednotky Sovětské armády.“

Tím byla definitivně rozbita celá koncepce, již reakce vnutila samému vedení strany, když zakazovala styk se sovětskými jednotkami. Tento čin, že totiž první tajemník ÚV KSČ, prezident republiky a předseda vlády oficiálně navštíví sovětské jednotky a bude to zveřejněno, dával zelenou krajským a okresním výborům strany, národním výborům, závodům a každému, kdo chtěl projevit svoji skutečnou vůli. Snad neuškodí připomenout, že právě mnozí, kteří byli velmi aktivní v boji proti styku se sovětskými

jednotkami, začali velmi intenzívně navštěvovat a zvat sovětské vojáky, jen aby si nějakým způsobem co nejrychleji vylepšili svou osobní charakteristiku.

Soudruha Kuzněcova vystřídal v Praze soudruh Semjonov, nynější velvyslanec SSSR v Německé spolkové republice. Jestliže se soudruh Kuzněcov vyznačoval velkou jemností, diplomatickým taktem, vybroušenými slovy a vysokou kulturou, soudruh Semjonov byl člověk velmi přímý, slova nebalil do diplomatické řeči, ale formuloval vše otevřeně a bez příkras. Tuto výměnu jsme charakterizovali příslovím říkajícím, že na hrubý pytel musí být hrubá záplata. Soudruh Semjonov méně diskutoval a více kladl otázky, chtěl slyšet jasnou odpověď a bez obalu se Dubčeka zeptal, zda ví, co vůbec má udělat, jak si poradit s nepřátelskými živly.

Začátkem dubna bylo jasné, že se v Československu schyluje k politickému rozuzlení, že politická zima končí a musí nastoupit skutečné politické jaro. Tak či onak se situace musela řešit. Promyšleně a houževnatě jsme pracovali se členy ústředního výboru. Každého člena ÚV KSČ jsme posuzovali z politické a charakterové stránky. Potřebovali jsme mít jistotu a vědět jaký je. Pokud jsme někoho neznali, myslím tím ty, kteří byli do ÚV KSČ kooptováni, hledali jsme někoho, kdo ho zná a ten dostal za úkol ověřit jeho

politické a charakterové vlastnosti. Taková skupina byla v každém kraji. Potřebovali jsme získat přehled o každém jednotlivci, abychom mohli odhadnout, co se stane, až dojde na „lámání chleba“, na kterou stranu se ten či onen člen ústředního výboru přikloní. Byli jsme si vědomi, že příprava zasedání ústředního výboru, které se mělo konat v dubnu jak to ve svém dopise předsednictvo ÚV KSČ signalizovalo ústřednímu výboru KSSS, musí být promyšlená do nejmenších podrobností. Skutečnost, že Dubček musí odejít z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, začal chápat i Černík a většina členů předsednictva. Potvrzovalo se, že objasňovací proces dospěl do takového stadia, že když se vypracuje návrh na odvolání Dubčeka z funkce prvního tajemníka ústředního výboru, bude to přijato většinou hlasů.

V mé pracovně na ÚV KSČ se tři až čtyři týdny scházeli soudruzi z Prahy a spojky z různých krajů a okresů. Zde jsme posuzovali situaci a určovali další postup. Velmi aktivně pracovali soudruzi Drahomír Kolder, Karel Hoffmann, Alois Indra, Jozef Lenárt, Oldřich Švestka, Jan Fojtík, Václav David, Antonín Kapek, Josef Korčák, Vilém Nový, Miroslav Zavadil, Otakar Rytíř a další. Velkou pomocí pro nás bylo, že na Slovensku správně usměrňoval situaci soudruh G. Husák, což velmi silně

ovlivňovalo situaci v českých krajích. V tomto směru iniciativně pracovali soudruzi Ján Jáník, Ludovít Pezlár, Miloslav Boďa, Ondřej Klokoč a další. Velkou oporou a pomocí byl Miloš Jakeš, předseda ústřední, kontrolní a revizní komise KSČ. Ze své funkce mohl mnohé otázky správně usměrňovat a pomáhat. Ve všech krajích, i přes hlavy mnohých vedoucích tajemníků, kteří stáli na pravicových pozicích, pracovaly silné marxisticko-leninské skupiny. Bylo vybudováno spojení do krajů, okresů i důležitých závodů. Tato práce vyžadovala, abychom získali i potřebné materiální prostředky. Mnoho lidí pracovalo obětavě a nezištně, byli však bez práce a z něčeho museli žít. V určité době jsem uvažoval o tom, že požádám o nějaké peníze Černíka. Později jsem se k tomu přiznal a Černík říkal, že je škoda, že jsem se k tomu neodhodlal. Byl by dal rád třeba milión a snad by mu to pomohlo zachránit členskou legitimaci.

Postupně se prostředky získaly z jiných zdrojů. Ochota přispět byla tak velká, že se objevily návrhy, abychom vybírali dvojnásobné členské příspěvky. Mnoho soudruhů, zejména na Ostravsku, bylo ochotno dát na tuto činnost část svého příjmu. Vznikl také názor vytvořit ilegální vedení strany, paralelní ústřední výbor. Tento návrh se mi zdál riskantní a stále jsem to oddaloval. Nebezpečí jsem viděl v tom, že se bude

spíše diskutovat o tom, kdo má být ve vedení, kdo má větší zásluhy, koho postavit do čela strany a může se zapomenout na hlavní problém, kterýje před námi, tj. jak donutit Dubčeka k rezignaci a vytvořit takové vedení strany, které bude stát na pozicích socialismu.

Příprava zasedání ústředního výboru se mnohým soudruhům zdála být pomalá, nedávala jim dost jistoty a vyvolávala značnou nervozitu. Jedněm naději poskytovala, jiným se to však zdálo rozvleklé. Podle jejich názoru by bylo nejlépe řešit situaci rychle, radikálně, silou. Byli mezi nimi i takoví, kteří nechtěli čekat ani na zasedání ústředního výboru. Byli přesvědčeni, že ústřední výbor ve stávajícím složení není schopen cokoli vyřešit a proto je třeba je postavit před hotovou věc. Kvůli tomu přišla na ústřední výbor asi dvacetičlenná delegace z Ostravy. Domáhali se, abych je přijal. Hned mezi dveřmi, aniž reagovali na výzvu, aby se posadili, oznámili účel své návštěvy. Dost kategoricky se zeptali, kdy chceme odvolat Dubčeka a jaké máme vůbec plány dalšího postupu. Ubezpečovali nás, že k nám mají plnou důvěru, ale že se jim náš postup zdá být pomalý a oni již déle nechtějí čekat. Prohlásili, že nevezmeme-li věc pevně do rukou zde, v Praze, udělají to oni v Ostravě. Několikrát zopakovali, že jsou připraveni obsadit všechny rozhodující objekty a že se Ostrava stane

československým Petrohradem. Chvíli jsem se na ně díval a potom v klidu, jakoby plán převzetí moci byl již hotov, jsem jim řekl:

„Dobře, soudruzi, stane se to 19. dubna ve 24 hodin. Nyní prosím, abyste mi předložili plány, jak jste na to v Ostravě připraveni.“

Vedoucí delegace soudruh Boviak začal koktat, že ještě nemají nic připraveno, že se vlastně přišli jen poradit, poslechnout si naše názory, dostat pokyny apod. Sympatické na nich bylo, že byli bojovní a odhodlaní. Musel jsem je však upozornit, že to, co dělají, je avanturismus, neodpovědné dobrodružství a ne politika, jakou v nynější situaci potřebujeme. Vážně jsem je varoval, že když se něčeho podobného dopustí bez souhlasu od nás, že budu mezi těmi, kdo bude žádat, aby byli přísně potrestáni. Buď nám důvěřují a musejí se podřídit, nebo ne, ale pak ať počítají s velkými nepříjemnostmi. Svévole trpěna nebude. Situace vyžaduje přísnou disciplínu. Podruhé již nemůžeme o zásah sovětských jednotek žádat.

Nálady na Ostravsku nebyly ojedinělé. Věděli jsme, že to existuje ve všech krajích, na mnoha závodech. Uvádím to jen proto, že Ostravané nám přišli sdělit, že jakmile něco podnikneme v Praze, pak to propukne izolovaně u nich v Ostravě. Neorganizované napodobování mohlo vyvolat chaos, nekontrolovatelnou situaci. Do zasedání

ÚV KSČ zůstávalo ještě vyřešit mnoho závažných otázek. To, že je třeba odvolat Dubčeka, bylo jasné, ale nebylo jasné koho zvolit prvním tajemníkem ÚV KSČ. Chyba z ledna 1968 se již nesměla opakovat. Nabízelo se poměrně jednoduché řešení - nahradit Dubčeka Černíkem. Ten byl jedním z tzv. Klenby, vyhlašované za nenarušitelnou. Kdyby se to stalo, vyrazili bychom důležitou cihlu, blok pravicově kontrarevolučních sil by byl dezorientován, ale otázkou by bylo, zda by šlo o krok vpřed. Docílili bychom tím obratu? Nezaplátili bychom za to příliš vysokou daň? Kdo zaručí, že se Černík bude chovat tak, jak se očekává a nezopakuje se Dubček v jiné podobě? Někteří navrhovali, aby se to zkusilo, že hlavní je, aby byl odstraněn Dubček.

Rozhodli jsme se risknout to s Černíkem. Já sám jsem vypracoval sedm variant, které by umožňovaly, lépe řečeno dávaly záruku, že když Černík některou variantu přijme, budeme usilovat o to, aby marxisticko-leninské síly pochopily jeho kandidaturu a schválily ji. Soudruzi, kteří pracovali v různých skupinkách v Praze, dali souhlas k tomu, aby se to s Černíkem zkusilo jako s dočasným řešením. Základem každé varianty bylo, aby Černík dal záruky - nejen ústně, ale také písemně - že odstraní pravicově oportunistické členy z vedení strany vj a bude dělat politiku marxisticko-leninských sil. Avšak

dát slib jenom nám by bylo málo.

Zorganizovali jsme s tímto cílem i pozvání Černíka do Moskvy. Tak se i stalo. Černíka jako předsedu vlády pozval soudruh Kosygin. Přivítal ho na letišti, přivezl do Kremlu, kde s Černíkem celý den jednal soudruh Brežněv. Bohužel, Černík byl příliš v zajetí té atmosféry a nálad, které sám pomáhal vytvořit. Chtěl se sice prvním tajemníkem ÚV KSČ stát ale měl strach z toho převzít nějaké závazky. Nevěřil, že je v Československu možná konsolidace bez některých lidí, i když stáli na druhé straně barikády. To vyplývalo z toho, že nevěřil marxisticko-leninským silám. Bylo to v něm samém. Nevěřil ani tehdy, když bylo ještě možné potlačit kontrarevoluci vlastními silami. Nebyl schopen si přiznat svůj podíl na krizi, která v Československu vznikla. Tak ztratil svou váhavostí poslední šanci, která se mu naskytla. Když jsme z Moskvy dostali informaci, jak rozhovor probíhal a jaké jsou jeho výsledky, že Černík nemá odvalu pomoci řešit situaci, všechny skupiny se dohodly, že je nutné navrhnout za prvního tajemníka ÚV KSČ soudruha Husáka.

S blížícím se zasedáním ústředního výboru přinášel každý den něco nového. Byly to velmi zajímavé a poučné dny. Někteří členové předsednictva ÚV KSČ souhlasili s odvoláním

Dubčeka, ale stále prosazovali jinou kombinaci. Navrhovali, aby se přece jen počítalo s Černíkem a soudruh Husák by mohl být navržen na funkci předsedy vlády, ne na prvního tajemníka. Dost rozhodující pro prosazení našeho návrhu bylo získání prezidenta republiky soudruha Svobodu na naší stranu. Současně s tím bylo třeba ukázat pravou politickou tvář Smrkovského, kterého pravice prezentovala jako „tribuna lidu“. To byla tzv. druhá cihla v klenbě, kterou bylo třeba rovněž vylomit

Pod vedením soudruha Koldera napsal soudruh Hladík s dalšími soudruhy politickou charakteristiku Smrkovského. Dokumentů k tomu bylo dost a dost. Bylo rozhodnuto, že se to vydá jako brožura pod názvem Politik dvou tváří. Jeden pracovník - myslím, že z městského výboru strany v Ostravě - se ujal toho, že zabezpečí, aby tento materiál byl vytisknut v jedné z ostravských tiskáren. Za tímto účelem odjel jeden pracovník organizačního oddělení ÚV KSČ do Ostravy. Jeho úkolem bylo předat materiál zmíněnému soudruhovi, vrátit se do Prahy, o nic se nestarat a čekat, až dostane zprávu, že materiál je hotov. Po obdržení této zprávy znovu odjet do Ostravy, převzít od téhož soudruha vytištěný materiál, přivést jej do Prahy a my se již postaráme o to, aby byl řádně distribuován.

I zde se projevila stará pravda, že málo

zkušený člověk by neměl projevovat iniciativu v oblasti, v níž se nevyzná. Má udělat jen to, k čemu dostane pokyn. Porušením této prověřené zkušenosti se zpravidla způsobí tak závažné chyby, že to pak musí napravovat desítky jiných schopných lidí.

Náš soudruh splnil první část svého úkolu dobře, ale nedal na přísný pokyn a projevil zbytečnou vlastní iniciativu. Když totiž dostal zprávu, že brožura je hotova, nevyhledal onoho soudruha, jemuž předával rukopis, ale šel na vlastní pěst do tiskárny a žádal o vydání hotového materiálu. Jeho převzetí se mělo uskutečnit pozdě večer. Pracovník, který měl noční službu, našeho soudruha neznal a ani nevěděl, že se taková brožura pro ÚV KSČ v jejich tiskárně tiskne. Zdálo se mu, že se vytisklo něco, co je v rozporu s oficiálními pokyny. Rovněž byl zbytečně iniciativní, zavolal vedoucímu ideologického oddělení ÚV KSČ Kozlovi a oznámil mu, co se stalo. Kozel, pravicový oportunist, tuto zprávu okamžitě oznámil Dubčekovi. Dubček ještě v noci dal pokyn, aby se brožura zabavila.

K přešetření, kdo materiál napsal, kdo jej dal do tiskárny a pro koho se to vlastně vytisklo, byla vytvořena komise. Vedl ji Josef Kempný. Vědělo se, že autorem je někdo z Prahy, protože soudruh, který pro materiál přišel, byl z ÚV KSČ. Náš

soudruh měl říci komisi, kdo mu dal rukopis. Naštěstí byl natolik duchapřítomný, že to neprozradil. Stavěl se naivním a řekl, že materiál našel v domovní schránce na dopisy a zdál se mu natolik zajímavý, že usoudil, že by o něm měla vědět celá strana. Proto se rozhodl jej vydat na vlastní náklady tiskem. Za jiné situace by takové argumenty neobstály. Komise to vzala na vědomí a dále po případu nepátrala. Toto porušení disciplíny nás stálo 20 tisíc korun. Tiskárna, lépe řečeno někteří soudruzi z ní, byli ochotni původně vytisknout brožuru bezplatně. Když se to prozradilo, museli se tvářit, že to bylo na řádnou objednávku, a tak musela tiskárna vytištění brožury vyúčtovat. My jsme se museli složit a peníze dát na konto dotyčného soudruha a on, když si brožuru „objednal“, musel také vyrovnat účet.

Komise rozhodla, aby brožura byla spálena. Tajemník ÚV KSČ, který komisi předsedal, s návrhem na spálení brožury sice souhlasil, ale současně pomáhal, aby se celý náklad nespálil a místo jeho části shořely ve vítkovických pecích staré noviny. I když se nepodařilo rozdistribuovat všechny vytištěné výtisky, byla brožura značně rozšířena. Aby se tato skutečnost nějak zamaskovala a podpořilo se tvrzení, že rukopis se našel ve schránce na dopisy, bylo třeba rychle napsat nový materiál. Rukopis brožury se trochu

přepracoval a vydala se nová brožura, již lépe organizačně zabezpečená, s názvem *Metamorfózy Smrkovského*. Ta se pak rovněž rozšiřovala a mnozí pravičáci nacházeli tento materiál ráno ve svých schránkách na dopisy. Stačilo, aby se do okresu dostala byť jen o jedna brožura. Okamžitě se našlo dost poctivých a ochotných soudruhů, kteří se postarali o její rozmnožení a rozšíření. Dnešnímu čtenáři se může zdát až nepochopitelné, že náš soudruh nebyl ani stranicky potrestán. To však jen ukazuje, jaká byla situace, že existovalo dvojvládí. Reakce, i když ještě měla v rukou rozhodující posty, nemohla již dělat, co chtěla, avšak ani marxisticko-leninské síly ještě nemohly dělat to, co bylo nutné. Tím balvanem v cestě byl Dubček. Balvan bylo třeba stůj co stůj odvalit a uvolnit cestu zdravému proudu.

V náplni mé práce byla i odpovědnost za zahraniční politiku. Značná část velvyslanců byla zkompromitována. Často si stěžovali, že jim do úřadů v zahraničí přicházejí záhadné materiály. V diplomatické poště, v zavazadlech, které přinášeli kurýři, se objevovaly projevy, brožury, které pravdivě objasňovaly příčiny krize ve straně i společnosti u nás. Dodnes mě překvapuje, kolik velké práce - technické i organizační - bylo vykonáno s tak minimálními finančními prostředky. Co všechno se dá udělat, když jsou

lidé zapálení pro společnou věc, chtějí-li obětavě pracovat.

Československé události silně ovlivnily i velkou mezinárodní událost, přípravu světového shromáždění komunistických a dělnických stran. Některé bratrské strany, snad i proto, že neměly dost objektivních informací, nezaujaly správné postoje k událostem v Československu. To ovlivňovalo i přípravu světové porady. Na jednom přípravném shromáždění, které se uskutečnilo v Budapešti, jsem musel vystoupit zcela v rozporu se směrnicemi, které mi dal Dubček. Dodržet jeho pokyny by totiž znamenalo dále přispívat k dezinformaci bratrských stran a klamat světové komunistické hnutí. To jsem nemohl a také nechtěl. Situaci mi značně ztěžoval vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ Kaderka, který trval na tom, aby se postupovalo podle direktivy, kterou stanovil Dubček. Po návratu z Budapešti Kaderka Dubčeka informoval o tom, že jsem postupoval v rozporu s jeho radou, ale Dubček už neměl sílu na to, aby proti mně vyvodil nějaké závěry. Budapešťská porada pro mne byla velkým mezinárodním křtem. Absolvoval jsem desítky rozhovorů se zástupci bratrských stran celého světa. Některé z nich mé argumenty rozčilovaly, ale většina z nich se s mými názory ztotožňovala.

V létě 1969 byla další přípravná schůzka v

Moskvě. Tam jsem měl dlouhý rozhovor s generálním tajemníkem Francouzské komunistické strany Georgesem Marchaisem. Dověděl jsem se, že při rozhovoru Dubčeka s Waldeckem Rochetem v srpnu 1968 byl přítomen i Jean Canapa, který má stenografický záznam tohoto rozhovoru. Ze záznamu bylo jasné, že informace, tak jak ji podával Dubček, byla neúplná a zkreslená. O tento dokument jsem projevil velký zájem. Později jsem jej dostal a teprve po nástupu soudruha Husáka se ústřední výbor dozvěděl skutečnou pravdu o tomto rozhovoru. Postupně značná část záznamu prosákla mezi lidi, a co je mezi lidmi, dostane se i na Západ. Francouzský buržoazní list Le Figaro ve snaze napadnout komunistickou stranu Francie zveřejnil, co se dozvěděl. Vedení FKS rozčílilo, že jsme prozradili a zveřejnili celý text. To donutilo i KSČ, aby zveřejnila text záznamu v Rudém právu. Každý, komu záleželo na tom, aby se obnovila autorita Komunistické strany Československa i v mezinárodním komunistickém hnutí, věděl, že Dubček nemůže stranu na světové poradě komunistických a dělnických stran zastupovat. Jaká to bude pravda, bude-li právě Dubček objasňovat československé události z pozice jemu vlastních názorů. I tento důležitý faktor nás nutil k tomu, abychom řešili problém funkce prvního tajemníka ÚV KSČ ještě

před touto velkou poradou.

Velkou aktivitu projevil v tomto směru prezident Svoboda. Výkonný výbor se několikrát sešel bez Smrkovského u prezidenta v jeho bytě. Soudruh Svoboda mě vždycky podrobně o schůzce informoval. O našem plánu, o přípravě, výměně, odvolání Dubčeka a koho budeme navrhopvat na funkci prvního tajemníka ÚV KSČ jsme informovali i sovětské vedení. Došlo k velmi důležité a pro naši stranu neobyčejně závažné schůzce mezi soudruhem Brežněvem a soudruhem Husákem v dubnu 1969 v Mukačevu. Věřím, že každý pochopí, že v situaci, jakou jsme v roce 1968 a na přelomu let 1968 a 1969 prožívali, nemohly se problémy, které bylo třeba vyřešit, realizovat bez konzultací, že i náš největší spojenec Sovětský svaz, Komunistická strana Sovětského svazu, museli mít zájem na tom, kdo přijde po Dubčekovi a jak bude situace vyřešena. Pochopí i to, že také marxisticko-leninské síly, které chtěly vynaložit všechno, aby se situace v Československu, ve straně i společnosti zkonsolidovala, musely mít podporu nejen doma, ale i v bratrské KSSS. Soudruh Brežněv vyslovil plný souhlas s naším návrhem.

Jednoho dne - bylo to asi 13. dubna večer (pracovali jsme dlouho do noci) - si mě zavolał Dubček, aby se prý se mnou poradil, jak má postupovat v přípravě zasedání ústředního

výboru a zejména, co všechno má na zasedání říci. Nepochyboval jsem o tom, že ví, co se připravuje. Proto jsem mu bez zbytečného úvodu a jakéhokoli kličkování řekl, aby udělal poslední krok, který mu ještě zůstává, chce-li pomoci straně napravit jeho chyby. Doporučil jsem mu, aby na zasedání otevřeně přiznal chyby, jichž se dopustil, aby řekl, jaký je jeho podíl a vzdal se dobrovolně funkce, a tím uvolnil cestu k nápravě. Dubček dlouho přemýšlel. Tvářil se důležitě, snad si ani neuvědomoval, že vývoj běží již mimo něj, že již vůbec nebude moci ovlivnit to, co přinesou nejbližší dny, ale slíbil, že si všechno promyslí a uváží. To, na co se zmohl, byl jen nový podvod, který buď sám, nebo se svými pomocníky vymyslel.

Vzpomínám si, že asi kolem 23 hodin se vrátil do budovy ÚV KSČ a už u vchodu - nevím, s kým se tam setkal - velmi hlasitě vykřikoval, že se nevzdá a že nás ještě naučí disciplíně a pořádku, že ještě uvidíme, kdo je tu pánem. Tuto příhodu nám sdělili pracovníci ministerstva vnitra, kteří měli službu u vchodu. Tvrdili, že Dubček byl opilý. Jistě byl přesvědčen, že se mu podařilo vypracovat takový plán, který zmaří všechny naše přípravy na jeho odvolání. Autoři plánu však nevěděli, že právě toho dne v podvečer odletěl soudruh Husák do Mukačeva na schůzku se soudruhem Brežněvem. Po půlnoci byla na ÚV

KSČ ještě porada, na níž jsem soudruhy informoval o konečném řešení a oni pak měli ráno informovat všechny, kdo měli návrh dále objasňovat.

Když se druhého dne ráno v bytě soudruha Svobody sešla schůzka výkonného výboru a mluvilo se o nutnosti změny prvního tajemníka ÚV KSČ, přišlo se zase s návrhem, aby prvním tajemníkem po Dubčekovi byl Černík a předsedou vlády soudruh Husák. Znovu a znovu se vraceli k této otázce, jako k nejlepšímu východisku. Aby jejich návrh prošel, oklamali i prezidenta Svobodu tvrzením, že s tímto návrhem prý souhlasí i marxisticko-leninské síly a dokonce i Biľak. Jednání bylo přerušeno. Prezident republiky za mnou poslal svého zete Milana Klusáka. Ten přišel značně vystrašen tím, že by prý prezident republiky rád věděl, proč jsme ustoupili od svého původního návrhu na soudruha Husáka. Já jsem byl překvapen více než soudruh Svoboda. Znovu jsem řekl, že jediný návrh, který je přijatelný a může být jedině na zasedání ústředního výboru předložen je, aby po odvolání Dubčeka byl prvním tajemníkem ÚV KSČ zvolen soudruh Husák.

Během přestávky, která nastala tím, že soudruh Husák odmítl funkci předsedy vlády a řekl, že za těchto okolností zůstane prvním tajemníkem na Slovensku, mě navštívil i soudruh

Štrougal. To, co jsem řekl soudruhu Klusákovi jako vzkaz pro prezidenta republiky, jsem řekl i soudruhu Štrougalovi. Zopakoval jsem, že to je jediné východisko, každé jiné že vyvolá krizi. O vzniklé situaci informoval soudruh Svoboda i soudruha Brežněva. Ten mi zavolal, co se stalo, proč měníme své návrhy. Tento rozhovor se odehrál v pracovně prezidenta Svobody na Pražském hradě. V přítomnosti prezidenta Svobody jsem soudruhu Brežněvovi vysvětlil, že my nic neměníme, že návrh změnila druhá strana a že se všechno napraví a bude jen jeden jediný návrh tak, jak bylo dohodnuto.

Když Dubček zjistil, že je jeho odvolání nevyhnutelné, trval na tom, aby se nepředkládal návrh na jeho odvolání, ale aby bylo ústřednímu výboru oznámeno, že on sám se dobrovolně vzdává své funkce. V zájmu hladkého průběhu zasedání byl tento návrh přijat. V podvečer 15. dubna se výkonný výbor v bytě prezidenta republiky usnesl, že přijme Dubčkovu abdikaci a do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ bude navržen soudruh Husák. Šestnáctého dubna byla svolána porada tajemníků ÚV KSČ. Porady se zúčastnili Dubček, Štrougal, Biřák, Kempný, Indra, Lenárt, Špaček, Hetteš a předseda ústřední kontrolní a revizní komise M. Jakeš. Chyběl jen tajemník F. Penc, který byl na poradě v Moskvě. Na této poradě nám Dubček velmi

důvěrně, jako bychom nic nevěděli, oznámil, že se rozhodl odstoupit z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Řekl, že se stále naléhavě ozývají hlasy o nutnosti reorganizovat předsednictvo ÚV KSČ. Na výkonném výboru, kde jednali bez Smrkovského, se jim podařilo toto rozhodnutí utajit a dohodli se o kádrových změnách. On se rozhodl požádat o uvolnění z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Svým odstoupením prý chce přispět ke sjednocení strany. Prohlásil, že tímto krokem chce vytvořit širší prostor pro práci ústředního výboru. (Dubček vůbec vždy chtěl vytvářet nějaký prostor, a proto se mu říkalo Alexander Priestorovič.) Aby se pochválil, řekl, že udělal mnoho dobrého. Současně vyjádřil těžko pochopitelné přesvědčení, že Komunistická strana Sovětského svazu ho jistě považuje za svého přítele a ocení jeho zásluhy, které má. Přiznal se, že ví, že jsou mu vytýkány různé nedostatky. Přiznává se, že i on má nedostatky, ale ty mají i jiní. Vyslovil přesvědčení, že jednou se ještě řekne, kdo měl jaký podíl na chybách. Ještě jednou zopakoval, že není odvolán, ale že se dobrovolně vzdává, abdikuje, protože chce pomoci, nechce, aby ve straně byl skupinový boj. Popřel to, co se o něm říká, že je neschopný, že podporuje kult své osoby. Oznámil, že nově vzniklá situace vyžaduje změnit program jednání ústředního výboru. Přítomné tajemníky

upozornil, že on, Dubček, nevidí navrhovanou změnu nijak růžově. Bojí se, že jeho abdikaci Komunistická strana Československa dobře nepřijme. Do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ že navrhne soudruha Husáka. Informoval, že ve výkonném výboru se dohodli, že on přejde na funkci předsedy Federálního shromáždění, a proto bude zapotřebí uvolnit z této funkce soudruha Petra Colotku.

Situace vyžadovala z jeho strany více sebekritiky a více skromnosti, ale nikdo nic neříkal, bralo se to, jako nezbytná daň, jako smutná ozvěna nepodařené písně. Na poradě se dále prodiskutovaly některé technické otázky související se zasedáním ústředního výboru, vyslechla se informace, že bude předložen návrh na zrušení výkonného výboru, jak by mělo vypadat složení nového předsednictva ÚV KSČ, kdo bude asi na Slovensku po uvolnění soudruha Husáka zvolen do funkce prvního tajemníka, jaká bude publicita a jiné organizační otázky. Bylo dohodnuto, aby po zvolení soudruha Husáka vystoupil v televizi prezident Svoboda a nový první tajemník ÚV KSČ soudruh Husák.

Sedmnáctého dubna v 11 hodin bylo svoláno předsednictvo ÚV KSČ. Obsahem jednání předsednictva bylo přibližně totéž, co bylo na poradě tajemníků. Dubček informoval předsednictvo o změnách ve vedení, že se

doporučuje změnit program jednání samotného předsednictva i zasedání ÚV KSČ. Přimlouval se, aby se předsednictvo ztotožnilo se zrušením výkonného výboru a s reorganizací předsednictva. Zdůvodnil to tím, že dosavadní předsednictvo i výkonný výbor vznikly v nenormálních podmínkách. Svoji úlohu splnily. Protože cítí určité napětí kolem své osoby, dospěl k názoru, že je třeba, aby odstoupil. Nechce straně škodit, mohlo by to přerůst do frakčních bojů. Neskryvá, řekl, že je mu stále nejasná situace kolem 21. srpna 1968. Rád by prý řekl, že měl vždy dobrý poměr k Sovětskému svazu a vidí, že je nutné učinit takový krok směrem ke spojencům, aby se urychlila normalizace ve straně i v československé společnosti. Znovu opakoval, že chápe, že to ve straně nebude přijato dobře, že strana nepřijme jeho odstoupení s nadšením. On je však jiný, než byl Novotný. Byl vždy proti kultu osobnosti. Lehko mu není - zdůrazňoval, abychom to všichni pochopili, že je to lidské - ale patří do kategorie komunistů, kteří na první místo stavějí ne zájmy své, ale celku. Nevím proč, ale připomněl zde otázku, že ve výkonném výboru uvažovali o Černíkovi jako o prvním tajemníkovi, ale nakonec se sjednotili na soudruhu Husákovi.

Jednání předsednictva bylo velmi zajímavé. První se přihlásil do diskuse Černík. Měl

schopnost mluvit přesvědčivě. Řekl, že je nutné si uvědomit, že během jednoho roku již podruhé řešíme prvního tajemníka. To samo o sobě nasvědčuje, že žijeme v krizové situaci. Apeloval na všechny členy předsednictva, aby dali stranou všechny osobní pocity, nenadřazovali je nad zájmy strany a státu a hlavně, že je třeba postupovat jednotně. Naléhavě upozorňoval, abychom nezapomínali, že se setkáme s odporem, ale přes to všechno je třeba si uchovat optimismus. Vyslovil naději, že kurs naší politiky se nezmění, že však bude uplatňována důslednější metoda. Velmi kategoricky prohlásil, že to, co je v současné době, je neúnosné, a proto je třeba vyměnit Dubčeka. Přiznal, že Dubček se s ním radil o tom, jak situaci řešit a on oceňuje rozhodnutí Dubčeka, že své osobní zájmy podřídil zájmům celku. Dále řekl, že sám přesvědčoval Dubčeka, aby tento krok udělal, že strana potřebuje tajemníka daleko všestrannějšího. Za svůj odvážný krok si Dubček zaslouží, aby zůstal členem předsednictva ÚV KSČ a aby byl navržen za předsedu Federálního shromáždění. Jako kandidáta do funkce prvního tajemníka doporučil soudruha Husáka.

S návrhem jednoznačně souhlasil prezident republiky soudruh Svoboda a blahopřál Dubčekovi, že se k tomuto kroku odhodlal. K návrhu se vyjádřili všichni členové předsednictva.

Pouze Slavík a Kabma byli proti. Slavík prohlásil, že pro odstoupení Dubčeka nebude na zasedání ústředního výboru hlasovat. Předložil svůj návrh: Aby předsednictvo ústředního výboru na zasedání ÚV KSČ provedlo sebekritiku a pro volbu prvního tajemníka ÚV KSČ předložil dvě varianty - Černík a Husák a aby ústřední výbor rozhodl, kdo z nich má být prvním tajemníkem. Současně navrhl, aby bylo vypracováno a uveřejněno prohlášení, aby lidé věděli, jaká bude další politika. I Kabma oznámil, že nebude pro tento návrh hlasovat a pokud je třeba vyměnit Dubčeka, aby se stal prvním tajemníkem Černík. Vzněl námitku i proti tomu, že výkonný výbor přijal stanovisko, že „ti soudruzi, kteří byli prohlášeni za zrádce, byli obviněni nepravdivě, protože nikdo a ničím nedokázal, že by se dopustili něčeho, co by bylo v rozporu s politikou Komunistické strany Československa“. Kabma se domníval, že takové stanovisko je zbytečné, že to jen oživí diskusi a vzniknou nové otázky, na něž se již zapomnělo. Smrkovský si neodpustil kritiku toho, že i když je členem výkonného výboru, nevěděl, o čem výkonný výbor jedná. Slíbil, že bude podporovat návrh na soudruha Husáka, ale požadoval, aby soudruh Husák dal záruku, že se nebudou konat žádné politické procesy.

Na závěr jednání mluvil soudruh Husák. Řekl, že je rád, že každý člen předsednictva řekl,

co si myslí. Ani on není v lehké situaci. Ví, jaké jsou nálady a jaká je celková atmosféra, že i mnozí čestní lidé mají zkreslené názory na jeho osobu z minulosti, když byl obviněn z buržoazního nacionalismu. Navrhovanou funkci může úspěšně zvládnout jen za předpokladu, že marxisticko-leninské jádro KSČ mu dá plnou podporu. Vidí, že strana i republika prožívají hlubokou krizi ekonomickou, vnitropolitickou i zahraničněpolitickou. Upozornil, že mnohá nezbytná rozhodnutí nebudou vždy populární. Bude zapotřebí mnoho napravovat. Vyžaduje to názorový boj. Ne fyzickou likvidaci protivníků, ale vést politický zápas. Dát každému možnost, aby se projevil, ale když bude proti politice strany, bude nutný tvrdý zásah. Nepřipustit ošvindlování věcí prohlášeními, že máme dobrá usnesení. Návrat k minulosti může být jen jeden - návrat ke správné politice KSČ. Kdo nebude chtít tuto politiku podporovat, musí jít pryč. Chyba Dubčeka, řekl soudruh Husák, byla v jeho polovičitosti a nedůslednosti. Nové vedení strany musí předložit ústřednímu výboru jasná východiska. Po vyřešení tohoto základního problému byl projednán i návrh na složení předsednictva ÚV KSČ. Bylo rozhodnuto, že se předloží návrh, aby předsednictvo tvořili G. Husák, L Svoboda, O. Černík, A. Dubček, L Štrougal, E. Erban, Š. Sádovský, V. Biřák, K.

Poláček, P. Colotka a J. Piller. Jestliže by byl prvním tajemníkem ÚV KSS zvolen někdo kromě těchto soudruhů, mělo být předsednictvo doplněno ještě o prvního tajemníka ÚV KSS.

Zasedání ÚV KSČ bylo svoláno na odpolední hodiny 17. dubna 1969. Jednání zahájil Černík. Oznámil změnu programu a organizačně technické otázky. Zdůraznil, že jednání je třeba ukončit ještě týž den. Kromě členů a kandidátů ústředního výboru se jednání zúčastnili: Vedoucí ústřední kontrolní a revizní komise, tajemníci ústředního výboru, vedoucí tajemníci krajských výborů strany, vedoucí oddělení ústředního výboru a ministři-komunisté. V úvodu jednání učinil Dubček stručné prohlášení.

Změna programu a návrh, který přednesl Dubček, pravicové členy ústředního výboru natolik zaskočily, že nebyli schopni se rychle zorientovat a vzájemně se poradit. Zvolili osvědčenou taktiku - protahovat jednání alespoň do druhého dne a pokusit se zorganizovat podporu svých sil pro Dubčeka nebo pro návrh, aby prvním tajemníkem byl zvolen Černík. Jejich platformu formuloval Karel Kosík. Prohlásil, že tak vážné rozhodnutí vyžaduje čas, klid, spokojenost a ne změnu prvního tajemníka. Ústřední výbor prý ještě nestačil objasnit některé problémy. Například: ÚV KSČ ještě neobjasnil, co jsou to pravicové a protisocialistické síly, které

země patří do socialistického společenství, zda i Československo patří mezi socialistické země apod. Většina členů ÚV KSČ byla na zasedání připravena dobře a věděla, že musí skončit co nejdříve, aby se pravičákům neposkytl čas na další dezinformování lidí a vyvolávání neklidu. Dost členů ústředního výboru už bylo situací unaveno a rovněž čekalo na změnu. Po vystoupení 17 diskutujících byl předložen návrh na uzavření diskuse. Ze 182 přítomných jen 18 hlasovalo proti ukončení diskuse a dva se zdrželi hlasování. Tento obraz nám dával jistotu, že zasedání dopadne tak, jak jsme očekávali.

Abdikace Dubčeka byla přijata. S netrpělivostí jsme očekávali, jak se projeví ústřední výbor při volbě soudruha Husáka do funkce prvního tajemníka. Volba probíhala na základě tajného hlasování. Ze 182 přítomných bylo odevzdáno 178 platných lístků. Pro soudruha Husáka hlasovalo 156, proti bylo 22 hlasů. Byli to zřejmě ti, kteří hlasovali proti ukončení diskuse. Tím byl soudruh Husák právoplatně zvolen. Dostal 87,6 hlasů.

Po volbě nový první tajemník ÚV KSČ poděkoval za důvěru a zdůvodnil, proč musí být provedena reorganizace předsednictva a sice, aby bylo schopno účinně rozhodovat. Navrhl složení předsednictva tak, jak je doporučilo stávající předsednictvo na svém dopoledním zasedání. K

tomuto návrhu se zase rozvinula diskuse. Pravicový oportunist, ředitel Vinohradského divadla v Praze František Pavlíček, předložil provokační návrh, aby do předsednictva byl zvolen vyloženě pravicový živel, který ani nebyl členem ÚV KSČ, Jiří Judl, ředitel výzkumu z ČKD Praha. Marie Mikova navrhla, aby byl zvolen někdo z lidu, zdola. Jaroslav Sýkora, předseda JZD z Východočeského kraje, navrhoval, aby byl v předsednictvu někdo za JZD. Návrh Bohumila Brože, frézaře z Chirany Modřany, aby v předsednictvu byl nějaký politik - amatér jako je Smrkovský, vyvolal více smíchu než vážnosti. Robert Baloušek, elektromechanik ze severních Čech, vystoupil s námitkami proti soudruhu Štrougalovi a Pillerovi, Ludmila Jankovcová navrhla, aby předsednictvo bylo doplněno o nějakou ženu. Velká většina členů odmítala o návrzích diskutovat a trvala na tom, aby se o kandidátce hlasovalo tak, jak ji předložil soudruh Husák. I volba členů předsednictva probíhala tajně. Všichni navrhovaní byli v tajných volbách zvoleni. Nejvíce hlasů, absolutní počet 182 získal prezident republik/ soudruh Svoboda. Já jsem dostal 118 hlasů. Současně došlo k odvolání šéfredaktora Rudého práva Jiřího Sekery a šéfredaktorem byl zvolen Miroslav Moc.

V závěrečném slově poděkoval soudruh Husák za všechny zvolené členy předsednictva a

vyjádřil přesvědčení, že je to velký závazek pro naši společnou práci. Varoval, že předsednictvo nebude trpět, aby tisk, rozhlas a televize manipulovaly s milióny lidí. Za takových podmínek by strana nemohla dělat pozitivní politiku. Řekl, že antisocialistické síly byly vpuštěny do politické arény, že v KSČ zakotvily pravicově oportunistické síly, a tak se stalo, že Svobodná Evropa mluví stejným jazykem, jako československé hromadné sdělovací prostředky. Směr, který si vytyčily pravicově oportunistické, antisocialistické síly, vedl k občanské válce. To se nikdy nepřipustí. Je třeba tomu zabránit a vytvořit podmínky pro tvůrčí práci. Jakýkoliv projev antisovětlismu je v rozporu s ideologií KSČ i s politikou socialistického státu.

„Jaké úlohy jsou před námi?“ zeptal se soudruh Husák.

Vyvést Komunistickou stranu Československa a Československou socialistickou republiku z krizových do pěkných a slunečných dnů. Vytvořit podmínky pro práci, pro jistotu lidí. Uvedl, že se často připomíná svoboda. Ano, svoboda bude, ale ne pro nepřátele socialismu. Těm žádnou svobodu neposkytneme. Je zapotřebí dosáhnout konsolidace ve vztazích se Sovětským svazem, konsolidace v Komunistické straně Československa. Toho je možno dosáhnout a musíme toho dosáhnout Dále je třeba vytvořit

podmínky pro rozšíření zahraničně politické aktivity ČSSR. To je možné dosáhnout jen v klidné a pro společnost užitečné práci. Ve svém krátkém vystoupení přislíbil, že k těmto otázkám bude v nejbližší době svoláno zasedání ÚV KSČ, kde bude vypracován program na další období. Když jsme na závěr zasedání zpívali Internacionálu, zdála se mi ještě slavnostnější a vznešenější. Bylo cítit, že většina členů ÚV KSČ má dobrý pocit z toho, že nastává nová kapitola dějin KSČ.

Večer po skončení zasedání vystoupil soudruh Husák a prezident republiky Svoboda v televizi a objasnili národu a straně změny, které přijal ústřední výbor strany. Příští den, 18. dubna, se konala zasedání krajských výborů strany a městských výborů KSČ v Praze a v Bratislavě, která posoudila rozhodnutí ústředního výboru. Na všech krajských výborech byla změna schválena. Podobně probíhala i jednání okresních výborů strany. Až na malé výjimky strana tuto důležitou a nevyhnutelnou změnu přijímala. Bylo to vysoce hodnoceno i v bratrských stranách socialistických zemí. Všude se to považovalo za rozhodující vítězství marxisticko-leninských sil. Bylo vyslovováno přesvědčení, že nastává období, kdy bude možno pravicově oportunistickým silám zasadit rozhodný úder a vyvést stranu i společnost z

krize. Dvacátého prvního dubna byla svolána porada tajemníků ústředního výboru, kde se oficiálně oznámilo, že soudruh Husák převzal agendu prvního tajemníka ÚV KSČ a byl dohodnut další postup i příprava příštího zasedání ÚV KSČ. Orientačně se stanovilo na 15. května. Každý tajemník dostal úkol, aby připravil nejdůležitější otázky, které již dozrály a bude zapotřebí je řešit. Já, soudruh Fojtík a další skupina, jsme byli pověřeni přípravou celého materiálu pro zasedání ÚV KSČ a hlavně přípravou základního dokumentu, který by mělo zasedání schválit. Dost dlouho jsme se trápili se samotným názvem. Byl tu akční program i listopadová rezoluce. Opakovat tyto názvy však nebylo možno, a proto se přišlo s návrhem, že květnovému zasedání se předloží realizační směrnice. Před stranou byla otázka, jak upevnit to, co přineslo dubnové zasedání ústředního výboru, jak vyvést KSČ z krize, jakým směrem vést úder proti pravicově oportunistickým silám, aby se nezformoval a neuskutečnil jejich záměr, který si vytkly-vytvářet třetí garnituru, naprosto neznámou, ale současně ji dostat do politické struktury. Měli jsme nového prvního tajemníka, který dával záruku, že vývoj půjde správným směrem, ale současně jsme nesměli zapomínat, že v předsednictvu zůstali Dubček, Černík, Piller, Sádovský a Poláček, kteří byli později ze strany

vyloučeni. Vyžadovalo to pracovat tak, aby byly každý den vidět nějaké konkrétní činy, jinak hrozilo nebezpečí, že lidé nebudou novému vedení rozumět

Po zvolení soudruha Husáka bylo třeba také dořešit otázku vydávání Zpráv a vysílání rozhlasové stanice Vltava. Kvůli tomu jsem odjel do NDR, abych se soudruhy ÚV SED v Berlíně dohodl zastavení vysílání do Československa. Redakce stanice Vltava byla v Drážďanech. Abychom mohli vysílat, propůjčovali nám němečtí soudruzi techniku a vlnový rozsah. Personální obsazení redakce bylo naše. Bylo třeba německým soudruhům poděkovat a oznámit jim, že toto vysílání již není zapotřebí. Podobně i Zprávy, jejich obsah, bylo zapotřebí změnit a připravit je na postupné zastavení. To vše se postupně uskutečnilo.

Květnové zasedání už bylo veselejší. I když i na květnovém zasedání ještě seděli v ústředním výboru mnozí pravicoví oportunisté, lidé zlostní, nepřátelští vůči pokroku, vůči socialismu, situace již byla jiná. Hlavní strom, na němž vegetovali, byl podřezán. Věděli jsme, že bude třeba ještě mnoho práce, trpělivosti, než je dostaneme z ústředního výboru i ze strany, ale podmínky práce již byly jiné, příznivější. Květnové zasedání přijalo významné dokumenty, které se se svým obsahem mohly jevit dosti skromně. Nebyly v

nich vytyčovány cíle, ale byly to dokumenty pro stranu nesmírně důležité. Znamenaly zásadní změnu celkové politiky i metod práce. Realizační směrnice stanovila tyto cíle:

a) obnovit jednotu strany na principiálních základech marxisticko-leninského učení, na leninských zásadách výstavby a života strany, zvýšit akceschopnost a revoluční bojovnost celé strany;

b) obnovit vedoucí úlohu komunistické strany ve společnosti, zejména ve společenských organizacích a složkách Národní fronty, ve státních orgánech, na ekonomickém i kulturním úseku;

c) upevnit funkci socialistického státu ve všech jeho člancích jako orgánu moci dělnické třídy a pracujícího lidu;

d) začít neodkladně uskutečňovat účinná opatření k řešení vážných ekonomických problémů v našem státě;

e) zásadně, v duchu pevného přátelství, řešit naše vztahy s bratrskými komunistickými stranami, zejména s KSSS a ostatními stranami socialistických zemí, z nichž se odvíjejí základní zásady zahraniční politiky našeho státu.

Byl to stručný, avšak jasný program, který jsme důsledně realizovali. V září 1969 ÚV KSČ prohlásil tzv. Vysočanský sjezd za neplatný. Charakterizoval jej jako výsledek nepřátelské

trakční činnosti některých členů ÚV KSČ a pravicové většiny MV KSČ v Praze. ÚV KSČ rovněž zrušil nacionalistické, netřídní a protistranické prohlášení předsednictva ÚV KSČ z 21. srpna 1968. Nebyla to cesta lehká, jíž jsme prošli. Bylo třeba odložit svolání sjezdu, objasnit tento odklad, aby lidé pochopili, že trvat na konání sjezdu by nic nevyřešilo. Bylo třeba vyvodit poučení z toho, co se odehrálo, co bylo příčinou krize. Vypracovat dokument, který by se stal dlouhodobým a trvalým poučením pro stranu i pro mezinárodní komunistické i dělnické hnutí. Měl jsem pocit štěstí, když na mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v Moskvě v červnu 1968 mohl soudruh Husák světové komunistické a dělnické hnutí informovat, že KSČ a pracující lid Československa krizi zvládli a napravují mnohé napáchané chyby. Mimo jiné řekl:

„Často se nám klade otázka, zda u nás bylo dosti vnitřních sil k ubránění socialistických vymožeností. Ano, sil bylo dost a kde tedy byla naše chyba? Z leninských zkušeností víme, jaký význam má zejména v krizových situacích zásadové, cílevědomé a rozhodné vedení komunistické strany jako předvoje dělnické třídy. V kritických momentech je to rozhodující článek. Ve vedení KSČ po lednu 1968 však nebyla jednota ani co do hodnocení situace, ani co do programu,

perspektiv a cílů, a tím méně jednota v konkrétních a nevyhnutelných opatřeních. Převládala naivita a politický romantismus, laciná gesta a netřídně stavěná a vytyčovaná hesla o svobodě, demokracii, humanismu a „vůli lidu“.

V opojení ze svobody a „laciné popularity“ se zapomnělo na třídní kořeny a motivy společenského konfliktu, na cíle působení třídního nepřítele, jako ideologie doma i v zahraničí. V důsledku toho se politická krize neřešila, ale naopak se prohlubovala a kolísání vedení rozleptávalo čím dál hlouběji samu stranu a její ideovou a akční jednotu"

Soudruh Husák přislíbil, že KSČ vypracuje poctivou analýzu celého vývoje pro poučení sebe i jiných. Závěrem řekl, že po necelých dvou měsících od dubna 1969 je možno odpovědně říci, že většina naší strany i pracujícího lidu ČSSR podporuje nové vedení KSČ a jeho politický kurs a vidí v něm východisko i perspektivu dalšího socialistického rozvoje ČSSR. Byl jsem šťasten, že KSČ mohla přispět k úspěchu mezinárodní porady komunistického a revolučního hnutí.

Vypracování Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. Sjezdu KSČ se rovněž neobešlo bez tvrdého zápasu. V samém ÚV KSČ i na jiných důležitých místech bylo ještě stále dost těch, kteří nechtěli říci pravdu o

příčinách československé krize a záměrech antisocialistických sil. Usilovali o to, aby se co nejrychleji na všechno zapomnělo. My jsme však museli myslet na budoucnost, aby se to již nemohlo opakovat. Bylo potřebné vytvořit takový dokument, který se stane základem očisty strany, organizací Národní fronty, státních a hospodářských orgánů odshora dolů. Museli jsme vytvořit takovou bariéru, která znemožní starým nebo novým revizionistům znovu oklamat a dezorientovat stranu a lid. Uplynulá doba potvrdila, že se to podařilo.

Exponenti pravice, různé kontrarevoluční síly se stáhli a čekali, jaký trest je stihne. Když se postupně přesvědčovali, že nikdo, ani ti, co připravovali nejhorší zločin - kontrarevoluční zvrát - nebyli souzeni), nepochopili to jako velkorysost, ale jako naši slabost a začali vystrkovat růžky. Začali psát různé hanopisy, charty, rezoluce, ve snaze očernit socialismus a svou socialistickou vlast Nejvíce jim vadí platnost Poučení. Tento dokument sehrál významnou roli v obnově celé struktury řídicích orgánů našeho politického systému. Stal se součástí stranických dokumentů schválených XIV. sjezdem KSČ a má trvalou platnost 1 když při přípravě XIV. sjezdu bylo třeba překonat nejednu složitou překážku, vést boj proti otevřeným i skrytým nepřátelským silám, pracovalo se již lépe a radostněji. Fronty

byly jasnější. XIV. Sjezd KSČ jsme připravovali tak, aby se stal historickým milníkem v dějinách naší strany. To se splnilo.

Delegátům, domácím i zahraničním hostům XIV. sjezdu KSČ již mohl soudruh Husák ze sjezdové tribuny oznámit že „úkol očistit stranu a obnovit její marxisticko-leninský charakter, překonat vnitřní krizi, byl splněn.“

Když jsme v kolektivu, který jsem vedl, formulovali poslední věty v Poučení, bylo mi 53 let. Od těch dob uběhlo 18 let plodné práce. Když píší tyto své skromné vzpomínky, mám za sebou již 49 let angažované a politické činnosti pro Komunistickou stranu Československa, pro bratrství a přátelství se Sovětským svazem. Nejednou jsem prožil těžké dny a hodiny. Ale nikdy jsem nezaváhal, pokud jde o naši pravdu a ani na chvíli neztratil jistotu, že jdeme po správné cestě. To mi dávalo sílu i radost z práce. Věřím, že i naše děti půjdou cestou svých rodičů a budou zvelebovat ty hodnoty, které jejich předkové vytvořili. Tak, jako my jsme se snažili zvelebovat, znásobovat hodnoty revolucionářů, kteří byli před námi. Naše generace vytvořila důstojné dílo.

Od dubna 1969 bylo vykonáno opravdu mnoho užitečné práce. Byl jsem při všem. Mám svůj podíl na úspěších i nedostacích, které se na této cestě vyskytly. Jsem přesvědčen, že úspěchy převažují. Když se ohlédnu na uplynulá léta, zdá

se mi, že jsem svůj život neprožil zbytečně. Nikdy jsem se nevezl, vždy jsem společnou káru více táhl nebo tlačil. Jestliže vůbec něčeho lituji, pak toho, že jsem nemohl udělat ještě více.

Vždycky když přijdu do své rodné obce, navštívím místo, kde jsou pochováni rodiče a sedm sourozenců. Žijeme dva - starší bratr a já. Pokaždé si pološím otázku, jak jsem žil, zda jsem něčím neposkvrnil jméno vlastního rodu. Otec nestačil ovlivnit moji výchovu. Jen jako ve snu se mi zjevuje jedna večere, o níž si myslím, že tam byla tvář otce.

Matka, i když jen krátce, hodně mi dala. V mém srdci i paměti zůstala jako nejušlechtlejší bytost, která mě provází celým životem. Myslím, že jsem splnil přání mé umírající matky, abych se nedostal do rozporu se zákonem. Jestliže přece jen některé mé činy byly v rozporu se zákonem, protože sám zákon byl v rozporu se zájmy lidu, se zájmy pracujícího člověka.

V úvodu těchto vzpomínek jsem jako motto použil Šmeralova slova, která pronesl na ustavujícím sjezdu KSČ. V závěru svého referátu B. Šmeral řekl:

„Kéž by naše dnes zakládaná strana byla vždy stranou dobrých lidí, nesobeckých, bez nezdravé ctižádosti, rozvážných a bez frivolnosti, schopných sebepokoření, nepřístupných svodům mrzké hmoty. Když budeme sami v sobě tvořit

společnost dobrých lidí, pak budeme vnitřně šťastni, i kdyby na nás dopadaly kruté rány a kdyby celý ostatní svět se s potupou na nás díval jako na zrádce a vyvrhele lidstva. Na světě není nic legitimního. Každé právo má základy v moci. Proto vůle k boji o moc pro dělnickou třídu musí být naší ctností nejvyšší.“

Snad jsem se této pravdě nezpronevěřil.

Jsem smířen s tím, že některé věci si odnesu s sebou do hrobu. Takový je už úděl vysloužilého politika.

Ještě několik generací si bude klást otázku, zda muselo dojít k událostem v roce 1968, zda byl vstup spojeneckých vojsk nezbytný, zda nebylo jiné řešení a kdo byl iniciátorem tohoto scénáře. Internacionální pomoc nezbytná BYLA, pokud jsme chtěli uhájit socialismus. V roce 1968 všechno spělo k jeho destrukci, na tom trvám i s odstupem času. Dnes vidíme věci jinak, ale nezapomínejme, že svět byl tehdy rozdělen na dva nesmiřitelné tábory. Změna poměrů v Československu by se v roce 1968 rovnala revizi výsledků druhé světové války. Pokud se týká vlastního rozhodnutí o vstupu vojsk na naše území, přežívají mýty, že hlavním iniciátorem byl Leonid Brežněv. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že tomu bylo právě naopak. Právě soudruh Brežněv do poslední chvíle hledal jiná řešení. Daleko radikálněji viděli situaci Kosygin, Suslov,

Dea letiti
a ideologičti
spojenci.
Vasila Bič'aka -
Miloš Jabel...

a blavni Jan Fojčič

ale hlavně Gomulka s Ulbrichem. Také sovětští maršálové. Soudruh Brežněv dlouho odolával, nejvíc ze všech, ale byl pod velkým tlakem. Nakonec musel souhlasit, i když to pro něho osobně bylo mnohem těžší, než historie mylně soudí.

Myslím, že každý normální člověk touží po tom, aby v životě něčeho dosáhl a byl šťasten. O tom, co je štěstí, je tolik představ, kolik je lidí. Kdo je chudý, si myslí, že štěstí je v tom, být bohatý. Kdo je nemocen, závidí zdravému, kdo má smůlu, závidí úspěšnému apod. Často se stává, že to, co je pro jednoho štěstím, pro jiného se stává neštěstím a naopak. Vyhrát je možno jen tak, že někdo jiný prohraje. Přitom štěstí je tak málo, že ho nikdy není dost. Kdo získal kousek, chce mít víc. Nikdy se nenasytí a neřekne: Mám již dost. Ještě se nestalo a nemůže se stát, aby ten, kdo jen čeká, až se se štěstím setká, si mohl vzít tolik, kolik by chtěl. Na štěstí se nečeká, nepadá z nebe, štěstí si člověk vytváří sám. Člověk lakomý, závistivý, chorobně ctižádostivý a ješitný nemůže být nikdy šťastný, i kdyby měl všechno. Jsem přesvědčen o tom, že štěstí není ani bohatství, ani kariéra. Štěstí je v tom, když si člověk zvolí správnou cestu, když může sloužit dobré, ušlechtilé věci. Pomáhat budovat nový, spravedlivější svět, pracovat pro štěstí lidu. To naplňuje štěstím i život jednotlivce. Mezi tyto lidi

počítám i sebe.

Každý rodič přeje svým dětem to nejlepší.

Já nepřeji lehký život ani svým dětem, ani mladým lidem vůbec. Takový život nepřináší opravdovou radost, pocit užitečnosti a trvalé štěstí. Přeji jim, aby si zvolili správnou cestu životem, na níž najdou smysl plodného života, a to je cesta socialismu.

Zcela pochopitelně si dnes musím klást otázku: zasvětil jsem svůj život něčemu, co bylo zbytečné, životaneschopné. Z povrchního pohledu to tak může vypadat. Nemyslím si to. Myšlenka socialismu prohrála jen zdánlivě, víra v komunismus je však asi ztracená.

Ano, udělali jsme chyby, především v tom, že jsme asi mylně věřili v to, že většina lidí dá přednost něčemu podstatnějším než materiálním hodnotám, konzumnímu životu.

Budou však lidé v systému, který máme dnes šťastni?

Budou hledat spravedlivější řád?

Jsem o tom přesvědčen.

I kdyby se učili na našich chybách, nebyla by naše snaha zbytečná.

KDO BYL I ČÍM NEBYL VASIL BILAK

Pokus o nezávislý portrét Vasila Biľaka,
mnohými Čechoslováky nenáviděného politika

normalizačního Československa

Autor: PhDr. Vladimír Čermák, CSc.

Praha 2014

SMRT V. BIĀKA v noci z 5. na 6. února 2014 v rodinném sídle vyvolávala v několika následujících dnech očekávatelné projevy nevole a zášti vůči nebožtíkovi. Mnozí se nechali slyšet že v tomto případě takový klidný konec pocitují jako nespravedlnost. Jednali pod vlivem emocí a o svých soudech nad zemřelým příliš nepřemýšleli. Jakoby na povrch vyvřela zášť nahromaděná v letech sovětské okupace vůči tomu, kdo se stal jejím mluvčím, advokátem, vrchním kolaborantem i reprezentantem imperiálních sil, které v době normalizace převzaly kontrolu nad Československem.

Reakce na smrt 96letého Biřaka něco vypovídají ovšem i o nás. Jen málokterí přijali fakt jeho smrti jako inspiraci k zamyšlení se nad tím, co se zde v roce 1968 a v následujícím dvacetiletí dělo. Mnozí nejspíše sdílejí ostře kritické názory na role tohoto předního normalizátora jak v událostech kolem roku 1968, tak v pozdějším období, často bez nějakých pochybností o jejich opodstatnění. Tím méně pak se snahou o přezkoumání rozporů, které se ve výkladech této minulosti někdy vyskytují. Přitom život šel dál a s sebou přinesl i některé nové informace o tom, co se tehdy dělo. Stále se

objevují další vzpomínky, nové dokumenty, ale jakoby není nikdo, kdo by fakta s tím spojená zapracoval do kontextu s těmi dřívějšími. Někdy tak vznikají dokonce nové rozpory a pochybnosti, jak to vlastně tehdy bylo.

Přispěl k tomu i V. Biľak, který sám - aspoň pokud je známo - neprojevil ochotu i vůli střetnout se otevřeně s názorem tzv. mainstreamu v podobě polemiky s novými materiály, které pojednávaly o tom, co se tady v letech normalizace dělo. Přitom ještě v poslední dekádě minulého století měl evidentně dost sil, aby se do tohoto střetu pustil, pokud by se ovšem cítil v právu. Minimálně mohl pokračovat v psaní svých pamětí. Mohl také provést něco jako pokání. Možných příčin jeho faktické pasivity je více. Vědět jak to bylo doopravdy, by bylo přinejmenším zajímavé a poučné.

V této studii je věnována pozornost také tomu, jak Češi i Slováci vnímají společnou minulost za okolností, kdy mnohé archivní dokumenty jsou - vzhledem k poměrně krátké době trvání jejich uložení - ještě nepřístupné, a příliš málo aktérů nedávného dění nemá odvahu o tom vydat osobní svědectví, anebo jsou k tomu již nezpůsobilí. Jméno Biľak je však spojováno nejen se shlukem události jako byl Srpen 1968, ale především s dlouhým obdobím normalizace, kterou tyto společnosti sdílely. Tedy s minulostí

vzdálenou už zhruba 25-50 let To. co se v té době dělo, se tedy dotýká minulosti, která je pro velmi mnoho žijících lidí ještě živá. Poslední čtvrtstoletí lze přitom vnímat jako dostatečné množství času ke zpřesnění i k případnému přehodnocení názorů na to, co a kým jsme vlastně tehdy byli. Zda Biľak sám pociťoval tvář v tvář blízkící se smrti provinění, zda se aspoň v duchu nekál z některého ze svých činů. aby tzv. odlehčil svému svědomí, to v tomto kontextu není až tak podstatné. Z některých informací se ale zdá (viz rozhovory s ním v médiích či zprostředkované zprávy z jeho okolí), že ničeho nelitoval.

Vasil Biľak se nicméně o jistou bilanci svého života - aspoň zčásti - již dříve pokusil. V relativně pokročilém věku, tedy před svojí sedmdesátkou kdy ještě patřil v tehdejší Československu k nejvyšší nomenklatuře moci, napsal paměti {s původním názvem Milníky mého života) sahající od jeho raného dětství až po konec 60. let XX. století. Vyhnul se tím ovšem období, kdy svými aktivitami nejvíce ovlivňoval českou i slovenskou společnost ve zvlášť obtížném stádiu jejich vývoje - tedy během normalizace. V té době měl silný vliv ve dvou klíčovách rovinách našeho společného bytí: v mezinárodně-politické a hlavně v ideologické sféře. Působil na dění ve společnosti ovšem i jinak. Zvláště v oblasti morálky posunul látku tzv. akceptovatelného

chování nebezpečně blízko ke kritické, tzv. anomické mezi, kdy dané společenství přestává být soudržné a začíná se nenávidět. Také rozpad Československa s tímto procesem mohl souviset

O tom, jak výkon svých rolí on sám vnímal, v tom jsme odkázáni jen na nepřímá hodnocení jeho názorů a postojů ze strany jeho blízkého i širšího okolí, a samozřejmě i na vlastní pozorování a dojmy. Jeho tehdejší aktivity se silně dotýkaly celého čl. společenství, zvláště pak jeho vnitřních struktur. Mezitím se však objevily nové generace, které se o tuto minulost buď ostentativně nezajímají (vnímají ji jako něco, na co nelze být hrdi), anebo jen převzaly mustr vytvořený jejich předchůdci. Nelze sice vyloučit že časem budou přes takto vzrůstající nezájem o minulost zatím chybějící informace doplněny těmi, kteří se s ním v nedávném čtvrtstoletí častěji stýkali (a mohli by tedy doplnit existující mezery a prázdna nejen v jeho osobní historii, ale i v našich společných dějinách), ale nejspíše to pro mnohé pamětníky již bude pozdě. 1

kdybychom se od nich dověděli, jak to s ním doopravdy bylo (mohl být ke kolaboraci s nepřitelem vydírán např.), mnoho lidí jak z řad Čechů, tak Slováků už ztratilo cit a zájem o obnovu toho cenného, co zaniklo spolu s rozpadem Československa. Podobné to může být i v případě dalších možností Jak se dovědět jak a

proč se tito lidé jako Biľak vůči společnosti v těžkých letech její existence chovali. To se týká např. zpřístupnění archivů z někdejšího SSSR v podobě publikací odtajněných dokumentů apod. V jistém ohledu jsme se tak stali rukojmími, nebo spíše oběťmi lidí jako Biľak. Je sice možné, že ani oni sami nerozuměli tomu, co se tehdy dělo. ale existuje také možnost, že si svá (ale vlastně i naše) tajemství berou do hrobu.

Snaha pootevřít k hlubšímu zkoumání tuto problematiku stále ještě existuje. Určitě ale není v našich silách, tedy ani této studie - i s ohledem na zmíněné mezery - odpovědět na všechny, s naší nedávnou minulostí spojené otázky.

Samotné zadání této studie (tedy vytvořit ucelený miniportrét V. Biľaka jako politika se zaměřením na jeho úlohu v r. 1968 a v období normalizace) respektuje nesnadnost toho, jak se zabývat komplexněji touto problematikou. Zanedbatelné množství odborníků specializovaných na nejnovější dějiny, slabá vzájemná komunikace o jednotlivých problémech (nejen mezi českými a slovenskými odborníky, ale i uvnitř jejich národních komunit), metodologické problémy tohoto zkoumání apod. patří jen k těm nejviditelnějším potížím. Závažné je i to, že jméno Vasil Biľak zůstalo synonymem a následně i prototypem něčeho, co z této postavy nedávných dějin vytváří zvlášť negativně

vnímanou postavu. Nikoliv jen v Čechách, ale i na Slovensku.

Pro mnohé občany bývalého Československa zosobňoval zrazování vlastní společnosti, otevřené až bezostyšné kolaborantství s nepřítelem a mnoho dalších, s tím spojených záporných charakteristik, které na něm doslova ulpěly, a to i v pozdním stáří.

Z výčtu jeho vlastností (skutečných i těch, které mu byly bez solidní argumentace jen přikládány - viz část o mýtech) je zřejmé, že se stal z důvodů, které nesporně stojí za hlubší rozbor, specifickým hromosvodem. Jakoby zde byla silná snaha zkoncentrovat v tomto jediném člověku četné záporné a ještě zápornější znaky, které k němu nemusely ani patřit. Stal se tak stereotypem postavy spojené jak s blbostí, hloupostí a neschopností, což jsou více méně individuální znaky, tak zrádčovstvím a jinými spíše asociálními vlastnostmi. Přinejmenším tak se to projevuje i v mnoha anekdotách, kde tato postava vystupuje. Skutečný Vasil Biľak však něco takového nenaplňoval. Byl v mnohém dokonce jejich opakem. Pokud by byl tento silný proces negativizace Vasila Biľaka jen záležitostí projevované nenávisti od jeho ideových odpůrců, šlo by o celkem běžně se vyskytující jev, který by se dal v solidně provedeném rozboru odstínit tím, že se konfrontují fakta s mýty (viz 4. část). V jeho

případě však k tomuto vytváření a posilování jeho negativnímu obrazu přispívali někdy i lidé, kteří patřili sami mezi známé kolaboranty, zrádce a jinak špatné lidi. Existence něčeho takového pak silně znesnadňuje snahu o vypořádání se s minulostí. Deformuje jak Biľakův obraz, tak i naši snahu lépe porozumět společné minulosti.

Navzdory tomu všemu, co se kolem Vasila Biľaka v médiích i jinde již vytvářelo.

dokázal kolem sebe tento „arcizrádce“ do posledních chvil soustřeďovat i lidi, kteří jej respektovali. Umřít v klidu v rodinném kruhu a navíc ve spánku je něco jako výsada, která je v současnosti dopřána už jen mála lidem.

Zasloužil si to však právě on? Četné negativní odezvy v médiích - v těch českých byly o poznání nenávistnější než ve slovenských, i když i tam byly jasně zaznamenatelné - svědčí o tom, že mu to hodně lidí nepřálo. Po čtvrtstoletí politické penze v režimu, který jak v Čechách, tak na Slovensku přes svoji neochotu vypořádat se s touto minulostí radikálně odmítal a jinak zavrhoval lidi jako on {včetně všeho, co s jejich někdejšími i pozdějšími politickými i jinými postoji souviselo), měl tento, v posledku už velmi starý muž neschopný se již poslední léta bez pomoci svých blízkých samostatně pohybovat po místnostech, v nichž bydlel, stále mnoho nepřátel. Mnozí z těch, kterým stál v cestě na

sklonku 60. let když probíhala tzv. očista, kterou řídil z pověření Moskvy, již ale zemřeli. Není k němu však přetrvávala jakoby i v dalších generacích. Mnozí - po rozdělení Československa již jako čeští občané- už s ním ani nesdíleli společnost ve které žili. Byl pro ně cizincem. Sdíleli s ním však minulost a stařec, který nebyl ochoten kát se za to, co tehdy dělal jako politik i jako člověk v žoldu cizí moci, byl pro ně něco naprosto zavrženého. Měl však víru, která z něj fakticky udělala cizince i v zemi, kde se narodil a nakonec i zemřel. Přežil jako zvláštní relikv (v podstatě „monstrum“) z dob SSSR i sovětskou minulost na kterou se nevzpomíná v dobrém dokonce ani v Rusku. Tedy ani v zemi, která se přihlásila k tomuto státu jako její následník. Navíc jde o minulost, o které mnozí - zde ani tam - moc neví. resp. netuší, co všechno - většinou hodně špatného - obnáší.

Ani v případě někdejšího Československa smíření lidí s touto, v daném případě okupační minulostí cestou lepšího, hlubšího a pravdivějšího poznání jejích příčin a souvislostí, nenastalo. Upravily se sice vztahy s Rusy, řadovými občany dnešní Ruské federace, traumata z minulosti souvisící s 21.8.1968 však zůstala živá. Naprostá většina Čechů ani Slováků vzhledem k neznalosti či jen povrchnímu vědění o tom, co invazi předcházelo, především

nerozumí příčinám toho, co se tenkrát stalo. To samé v trochu jiném gardu ale platí i pro Rusy. Pokud si někdo z nich ovšem ještě vzpomene na to, co se v roce 1968 dělo. S odstupem dnes již čtvrtstoletí od zlomu v Listopadu, kdy přestaly jakoby z týdne na týden platit dřívější verdikty o minulosti, se období od konce 50. let kdy Vasil Biľak vstoupil do vrcholové politiky (do té doby působil v regionální politice) až do konce osmdesátých let zahrnující jak přednormalizační, tak i postnormalizační období, se to ale vnímá jinak. Přitom všechny tyto fáze vývoje československé společnosti jsou jakoby zamlženy četnými mýty, sebeklamy i umělými ilusemi, které měly v myšlení lidí ve vztahu k minulému dění nahradit realitu. Na mýty předlistopadové jakoby plynulé navázaly nové, polistopadové mýty. Tomuto problému je proto věnována předposlední část této studie, ale zčásti se ho dotýkají i druhá a třetí část (Jeho „univerzity“ a „Čím nebyl“).

Symptomatické je, že dokonce ani silně levicově orientované strany jako KSČM či

KSS, s jejichž historií byly tyto dějiny zvláště těsně spojeny, se dodnes nepokusily zaujmout (k celému období, ani k jeho stěžejním periodám včetně let 1968-1989 či k dění na konci roku 1989) kvalifikovaná, především však dostatečně podložená stanoviska. To samo o sobě svědčí o

strachu a někdy i studu, který tyto struktury pociťují tváří v tvář této – v jistém ohledu velmi zahanbující - minulosti. Týká se to i osoby Vasilu Biľaka představující vedle G. Husáka (resp. spolu s ním) v druhé polovině existence rudého totalismu (tedy po roce 1968 a až do roku 1989) nejznámější aktéry s tím spojeného dění.

Příležitostí k vyrovnání se s touto minulostí měly zmíněné následnické instituce dost chyběla jim především nezbytná vůle zabývat se touto minulostí, v níž hrály hlavní úlohu s důrazem na co největší objektivitu. Možným vysvětlením jejich nezpůsobivosti zhodnotit tuto dobu, byly a stále jsou obavy z reakcí, které by výsledky takového zhodnocení těchto nedávných dějin, včetně roli jejich protagonistů v české i ve slovenské společnosti vyvolaly. Podobný - s tím úzce související - problém má dnes i polistopadové Československo a následně i oba nástupnické státy vzniklé jeho rozdělením, což má svoji logiku. Nejasnosti v interpretaci a v hodnocení starší minulosti spjaté s nastolením prosovětského režimu v Československu determinují přirozeně i výskyt četných nejasností ve zcela nedávné minulosti. Chybí i základní shoda na kritériích pro hodnocení i na způsobu jejího odideologizování, což je základní podmínkou objektivnějšího vnímání nedávné minulosti.

I díky tomu Vasil Biľak zůstal až do konce svého života nedotčen vazbou či vězením a tedy ani rozsudkem za jeho tehdejší aktivity. To, že touto specifickou očistou neprošel, dodnes ztěžuje posouzení míry jeho viny, příp. nevin (v případě, že by se mu a jeho obhájcům podařilo prokázat, že to bylo, třeba jen trochu jinak). Okupace Československa Sovětským svazem však patří k realitám, které je fakticky nemožné popřít. K vyvrácení důkazů o významném podílu Biľaka na tomto procesu nestačí zpochybnit tvrzení, že jeho podpis zvacího podpisu není pravý. Existují mnohé jiné důkazy o tom, že Vasil Biľak využil okupace k osobní kariéře a k podpoře zájmů určité skupiny, s níž se identifikoval bez zřetele na důsledky, které agrese proti čl. společnosti a státu měla.

Jediným rozsudkem za dlouholetou činnost v čele KSČ a tedy i státu, který byl ústavně s touto politickou strukturou spojen, tak zůstalo vyloučení ze strany, které bylo přijato jako usnesení ÚV KSČ stranickým sjezdem v prosinci 1989. Tedy stejně jako u některých dalších čelných funkcionářích KSČ, včetně Jakeše, Štěpána, Indry a některých dalších normalizátorů spolupodílejících se na okupaci Československa v roce 1968 i na další spolupráci s okupačními úřady. Neschopnost vyrovnat se s touto minulostí, osobní i společnou, má řadu rovin.

Nejde jen o zhodnocení role určité osoby, včetně Vasila Biľaka v ní. Svědčí o tom i to, že v obou státech již radu let (někdy i dvě dekády) sice existují instituce jako ÚDV ZK, ÚPN, ÚSD AV ČR či ÚSTR ČR zaměřené oficiálně na studium toho, co se tehdy dělo, a jejich reálná produkce se zjevně vyhýbá klíčovým problémům tehdejšího vývoje, včetně studiu osob, které s tímto vývojem souvisely. Dodnes proto neexistuje významnější badatelský projekt zaměřený na osobu Vasila Biľaka, který by se s ním pokusil vyrovnat. Tedy jednoznačně a srozumitelně, resp. jinak, než to ve dnech těsně po úmrtí Biľaka předvedla česká i slovenská mediální scéna.

Autor v této studii navazuje na výsledky své předchozí badatelské činnosti spojené se snahou o nezávislé rozpracování dané problematiky. Navazuje na již publikovanou trilogii věnovanou třem významným událostem poválečného období, konkrétně Operace Únor 1948, Operace Srpen 1968 a Operace listopad 1989. Tyto práce jsou využity i jako východisko pro rozpracování zde předloženého portréту Vasila Biľaka přihlížejícího i k okolnostem předcházejícím i doplňujícím jeho roli na politickém jevišti v Československu okupovaném sovětskou mocí. Nesnadnost zkoumání těchto procesů souvisí mj. s existencí četných stereotypů a předsudků o Vasilu Biľakovi. Snahy jiných normalizátorů svěst

odpovědnost co nejvíce na jeho osobu byly a jsou zřejmé, stejně jako snaha veřejnosti o co největší zjednodušení celé problematiky na úkor analýzy celé situace.

Pozice nezávislého badatele zavazuje nepřijmout tyto pokusy o zakonzervování s tím spojených stereotypů Vasila Bilaka a ověřovat kriticky vnímat vše, co lze k jeho osobě vztáhnout. A to i za situace, kdy to vyžaduje přehodnocení určitých, paušálně vyslovovaných tvrzení. Vedle domácích archiválií, které zatím čekají na své využití (nejde ani tak o to, že je jich mnoho, a že ne vždy jsou přehledné, ale i o to, že někdy postrádají spolehlivost a především garanci, že obsahují skutečně důvěryhodné materiály týkající se dané osoby), patří k cílovým informačním zdrojům i bývalé sovětské archivy. Příležitost z nich čerpat, která se jevila jako možná ještě na počátku 90. let pominula. Od zhruba poloviny 90. let je tento zdroj využitelný minimálně. Za daných okolností a s přihlédnutím ke zvolené metodice (podobně jako v předchozích studiích jde o metodu T-analýzy, viz Operace Únor 1948 a další) základním informačním zdrojem jsou zde především autobiografické materiály, včetně možnosti interview lidí, kteří s Vasilem Biľakem byli v úzkém kontaktu. Tedy jak jeho kolegové, tak lidé z jeho bezprostředního rodinného okolí. Jen tak lze zjistit jak vznikaly některé mýty a

iluze vytvořené kolem osoby Vasila Biľaka.

Přirozenou a cennou podporu při této práci představují i paměti Vasila Biľaka, které sepsal v druhé polovině 80. let Tedy ještě v době, kdy patřil k těm nejvlivnějším domácím politikům v tehdejší Československu. Jako každé takové paměti proto obsahují informace, které mají své pozitiva i naopak. Nicméně už fakt, že je napsal (byť v podobě, v jaké v r. 1991 vyšly, je neautorizoval), je výjimečný, (jejich vznik i osud byl neobvyklý (viz dále). Pro každého, kdo chce nahlédnout do jejich „pozadí“ představují nejen cenný zdroj poznatků, ale i podnět k přemýšlení o tom, kdo byl a čím nebyl. Nejsou to jen paměti o tom, jak se sám Biľak viděl v době od dětství až do prvních let normalizace, ale i o tom, co z tohoto období vidět nechtěl a také o tom, jaké jej k tomu vedly důvody. Jde i o jedinečný vhled do studia toho, jak vlastně vznikala normalizace, i když o tomto období již paměti příliš nepojednávají (až na okrajové zmínky). I to je důležitý fakt stejně jako k tomu patří „vynechávky“, které čtenář nachází v jejich textu na místech, kde autor nebyl a ani nechtěl být sdílný. Tak je to běžné i v jiných pamětech z této doby.

Nesnadnost úkolu zpracovat portrét Vasila Biľaka, který by nebyl poplatný emocím ani jiným faktorům zkreslujícím jeho postavu a role

umocňuje nicméně fakt, že chybí kvalifikované rozbory jiných osob, které v době normalizace i před ní „hýbaly“ domácí politikou i studie zabývající se tehdejší československou, ale třeba i sovětskou společností. Husák, Jakeš, Štrougal. Hoffmann, Štěpán a někteří další, včetně těch jakoby proreformně orientovaných (např. Dubčeka, Mlynáře) vydali či zanechali v archivech či v publikacích autorizované či neautorizované paměti, jejichž využitelnost pro daný účel bývá velmi omezená. Nikoliv pro jejich apologetičnost, která je zřejmá a běžná nejen u té nejvyšší věrchušky, ale třeba i u lidí z jejich okolí. U tehdejších pomocníků a poradců i jiných účastníků (ála Sedlák) lze zjistit, že jejich ochota i schopnost sdělovat fakta je snad ale dokonce ještě horší.

Za této situace lze proto studii věnovanou portrétu Vasila Bil'aka opřenu jen o tyto zdroje psát jen jako text usilující o pootevření normalizačního období nezávislému bádání, včetně toho jak analyzovat procesy, které s činností takových lidí jako Vasil Bil'ak souvisely. Jisté je, že až se jednou - z důvodů, které si lze dnes těžko představit - otevrou někdejší sovětské archívy (kde složka Vasila Bil'aka zaujímá zcela určitě radu tzv. „papek“. tj. samostatných složek v ruských archivech), budeme v lepší situaci než dnes.

Stejně tak to platí o možnosti, že se jednou možná naleznou a zveřejní již ztracené či jinak utajené paměti blízkých Biřakových kolegů jako byl J. Lenárt. Pokud k tomu dojde, nevyhneme se možná přepracování této studie. Otázkou ovšem je, zda v té době to ještě někoho bude zajímat kdo byl a nebyl V. Biřak. Viz závěrečná část této studie.

Dříve než dojde na shrnutí dílčích rozborů jednotlivých stránek Biřakovy osoby, je třeba zdůraznit že zde nejde o žádnou jeho obhajobu ani jako člověka, ani jako politika. Přes veškerou snahu o porozumění jeho motivům a skrze to i tomu, co dělal.

Biřak představuje i dnes díky tomu, co sám ve své politice skrytě i otevřeně představoval něco, co je ve svém souhrnu velmi negativní. Něco, co by se nemělo v našich budoucích dějinách již opakovat. Biřak byl spoluvůrcem domácího rudého totalismu odpovědným za mnohé, co ovlivňuje negativně i dnešní dění. Biřaka a jeho postavu lze v jistém slova smyslu vnímat jako varování před posedlostí mocí. Projevovala se u něj mj. extrémním pracovním nasazením, které nemohlo být v jeho bezprostředním okolí neviděno a nevnímáno. Dokonce bylo řadou jeho kolegů i obdivováno, stejně jako jistý druh asketismu, kterým ve svém okolí vynikal. Být pracovitý bývá často

považováno za velké plus, stejně jako oddanost některé ideji. Je však přitom velmi podstatné, k čemu je takové pracovní nasazení užitečné, a k čemu jsou ony ideály pro dané společenství prospěšné. Teprve v kombinaci s jistými dalšími předpoklady mohou totiž vést k rozvoji společnosti. Teprve pak může používání moci přinést kladné výsledky. To je ostatně poznání, k němuž kdysi dávno došel už velký myslitel raného novověku N. Machiavelli. Pro autora této studie bylo velkým překvapením, když zjistil, že četba jeho Vladaře patřila ke zvlášť oblíbeným činnostem Vasila Biľaka.

Pokud následující analýza názorů a postojů Vasila Biľaka usnadní lepší porozumění tomu, co byla normalizace, a povede to k tomu, že tato fáze rudého totalismu spojená s životem a činnostmi Biľaka bude hlouběji přezkoumána, včetně toho, že výsledky této činnosti povedou k redukci prostoru i jiných příležitostí pro její opakování, pak zpracování tohoto portréту splnilo svůj účel.

* * *

JEHO „UNIVERZITY“

Klíč k porozumění Vasila Biľaka, tedy i způsobu jeho kariérové úspěšnosti, může poskytnout analýza jeho vzdělání. Nevyhneme se však nejdříve menšímu rozboru někdejších představ o tom, jaký byl v té době vztah mezi vzděláním, kvalifikací a mocí.

Inspirace M. Gorkým v názvu této části portrétu Vasila Biľaka není náhodná. Ani Biľak to neměl v dětství jednoduché. Nemá ale smysl zde duplikovat obsah jeho pamětí, které o tom pojednávají. Nebyl sám z nejvyšší nomenklatury normalizační politiky, který se mohl prokázat tímto původem, ale rozhodně spolu s Jakešem a dalšími nebyli v převaze nad těmi „jinými“.

Následující text je inspirován zamyšlením se nad několika otázkami souvisejícími s naprogramováváním dětí (nejde jen o Biľaka) na určitou životní dráhu. Jak a proč se z některého z těch chudých, nedostatečně vzdělávaných dětí stane známý, někdy i oslavovaný anebo naopak nenáviděný jedinec? Pojednává o tom mnoho autorů jak odborných, tak beletristicky orientovaných knih. V ještě větší zkratce se to objevuje v mnoha scénářích v televizi či ve filmu. Jde o velké a složité téma k přemýšlení. Mnozí známe dokonce příběhy na toto téma z osobní zkušenosti, často i z vlastní rodiny či dokonce z příběhů dětí-sourozenců, vystavených v dětství podobným situacím i problémům vývoje, ale s velmi rozdílným vyústěním v podobě odlišných osudů, včetně třeba jednovaječných dvojčat. Vedle role školního vzdělání, rodinné výchovy a mnoha nejrůznějších faktorů zde hraje - nikoliv nepodstatnou - roli i otázka vrozených dispozic, včetně nadání a také etického kvocientu, což se

vzděláváním i s rodinnou výchovou úzce souvisí. V každé době pod vlivem minulého i současného vývoje společenství, v němž mladý člověk vyrůstal, může dojít k podstatným posunům významů kteréhokoliv z výše zmíněných faktorů. Týká se to třeba i vlivu včasné získaného a dostatečného vzdělání pro budoucího politika poválečné doby či příklonu nebo odklonu od určité víry. což se jeví mj. jako velmi podstatný faktor pro porozumění případu Vasila Biľaka. Na utváření jeho cílů i schopností nejspíše měla výrazný vliv nejen matka, náboženství, učňovské období, ale i válka z let 1939-1945. Tedy události jeho dospívání, raného i pozdního.

Nedávné dějiny

jako významná součást neviditelné univerzity

Dodnes málo víme o tom, jak hluboký vliv měl např. v nedávných dějinách vznik tzv. slovenského státu na občany předmnichovské Československé republiky, tedy i na mnohé Slováky a jejich „převýchovu“, Vasil Biľak ve svých pamětech tomuto procesu věnoval značnou pozornost ale v době, kdy o tom psal, netušil ještě, jaké měl mít tento proces vyústění na počátku 90. let Určité procesy spojené např. s rolí slovenské katolické církve a vlivných katolických rodin (známé jsou např. rodiny Čarnogurských, Miklošků apod.) v tomto dění zůstávají dodnes odborníky na minulost téměř nepovšimnuté, i

když klér byl fakticky v čele separatistického hnutí (Hlinka či Tiso byli jen špičkou ledovce). Dalo se to odvodit také z chování mnoha těch, kteří se aktivně podíleli na počátku 90. let na rozdělování Československa. Tedy poté, co již byl Biľak oficiálně mimo politické dění.

Lidé v obou republikách často s nevěřícím údivem přihlíželi Jak některé skupiny „roduvěrných“ na východě Československa se zdravili zase „Na stráž“, pálili vaty na počest vzniku nové slovenské ústavy, oslavovali rozdělení státu a jiné s tímto procesem související události, ačkoliv bylo snad každému občanovi, který trochu přemýšlel o budoucnosti země zřejmé, že to bude hodně stát a že nám všem za to bude vystaven dost veliký a příští život celého tohoto společenství zatěžující účet Dnes, kdy tehdejší události již patří minulosti a je to za námi, zvláště poté co se nenaplnily katastrofické vize srovnávající tehdejší vývoj v Československu s vývojem na Balkáně, se na to všechno rychle (možná až příliš rychle) zapomíná, včetně toho, co (nejen kolik) to stálo a jaký dopad to na každého Čecha i Slováka mělo. Nemluvě o tom kolik trajektorií vývoje, do jejichž přípravy mnozí z významných osobností obou národů vložili velké úsilí (na Slovensku např. Štefánik. Dérer, Šrobár a jiní) tím bylo zablokováno. Jako celek jsme prokázali - i sobě samým - že neumíme

spolupracovat a že jsme dlouho žili ve falešných představách o sobě samých. Navzdory faktu, že byla uzavřena nesčetná smíšená manželství Slovenek a Slováků s Čechy a Češkami jako přirozená základna toho, co později bylo hanlivě zahrnuto pod tzv. čechoslovakismus, tedy vytváření jednotného, efektivně fungujícího společenství, československý stát se rozpadl.

Dodnes Slovensko, ještě před 1. válkou slabě rozvinuté agrární společenství ohrožené jako tzv. Feldvédek maďarizací, resp. násilnou asimilací do většího a tehdy zjevně silnějšího, a pro Slováky ne příliš přátelského státu, který byl po Trianonu utvořen na území dnešního Maďarska, těží z řady ekonomických pilířů vytvořených ze společných zdrojů. Tedy z Mochovců, Gabčíkova, východoslovenských železáren a mnoha dalších. Ještě po 14. březnu 1939, kdy první slovenský stát pod ochranou Německé říše vznikl.

jeho budoucnost vypadala špatně. Účast tohoto nového státu na agresi proti Polsku, kterou byla zahájena druhá světová válka, později i proti SSSR. včetně vyhlášení války západním mocnostem a četné další aktivity proti cizím i vlastním občanům, měla tragické dopady pro mnoho rodin. Dodnes existují ve slovenské historiografii různá tabu, kolem kterých se mlčí či mlží. Dějiny však byly ke Slovensku milosrdné. Nakonec to souhrnu dobře dopadlo, i když pro

mnoho lidí, kteří zde žili, nikoliv.

Zajímavé na pamětech Vasila Bilaka je to, že se v nich neopomíjí řada skutečností, která se této problematice dotýkají. Nepojednává sice o rozsáhlé podpoře slovenské obrody ze strany Čechů, kteří po první válce přišli na Slovensko a pomáhali zavést životně důležité sítě ekonomiky. Nejen jako vojáci, poštovní úředníci, železničáři, ale i jako učitelé, zakladatelé univerzity v Bratislavě, správní úředníci atd.. Všude tam, kde v důsledku dominance Maďarů nebyl a nemohl být na obrození či dokonce na vznik vlastního státu slovenský národ připraven. Nemluvě o českých legionářích zúčastňujících se bojů proti bandám Béla Kuny. O tom všem mlčí možná i proto, že se toto dění jeho osudu přímo nedotýkalo. Zmiňuje se však, byť okrajově o pozdějším pnmím nuceném exodu Čechů na západ, o kterém se v nejnovějších dějinách Slovenska často mlčí. Slovenská společnost byla a ještě je v tomto ohledu jakoby zasažena zvláštní formou omerty. Jakoby se neslušelo o tom mluvit ačkoliv se tím fakticky tolerovaly a zakonzervovávaly ve společnosti jisté deformace a aktivity, zvláště ve sféře politiky, které by se nikdy tolerovat neměly.

Do čela slovenské politiky se po válce prosadily postavy typu Husák, Široký, Strechaj. Pavol David, Bacílek, Ďuriš a další podobné

existence. Lidé, kteří se často navzájem nesnášely, což vedlo v domácí politice k vytváření zvláštních klanů. Biľak tento proces ve svých pamětech poměrně zasvěceně komentuje. Slovenská politická reprezentace se v té době začala diferencovat Nejen na ty Zasloužilé a Méně zasloužilé, ale třeba již i na tzv. pražské Slováky (později „federální“) a na ty domácí. Z tohoto zvláštního mišmaše se vyvinuly procesy a spolu s tím i podivné politické existence, které byly mimo jakékoliv hranice do té doby považované za přípustné. Došlo k exkluzi řady politiků, kteří se pokoušeli udržet věci tzv. v normálu. Skončili buď ve vězení, anebo v emigraci (jako Lettrich J.t Ursíny J., Osuský a jiní). Poté, co za podpory centra Strany orientovaného tzv. internacionálně (podporovaného Moskvou) došlo k vytvoření státostrany, proběhla další diferenciace. Jak v Čechách, tak na Slovensku se k moci dostávaly jen jasné prosovětské struktury. Lidé zkompromitovaní výroky kritizujícími sovětskou politiku -viz případ V. Clementise a jeho odsouzení sovětské agrese vůči Finsku v r. 1939 - zmizeli, dokonce i na popravištích.

V bratislavské a obecně v regionální politice se prosadili v té době ještě mladí lidé s jasnou prosovětskou orientací jako Dubček a spolu s ním i Biľak. U nich se již nedalo často odhadnout zda se jedná o domácí či promoskevské či

prokyjevské politiky (na Slovensku vzhledem ke společným hranicím s bývalou Podkarpatskou Rusí, nyní součástí sovětské Ukrajiny byla orientace na Kyjev považována za přirozenou alternativu orientace Prahy na Moskvu). Vasil Biľak splňoval mnohá z nových kritérií, která byla již vnímána jako condition sine qua non, bez nichž se nedalo dostat již koncem 50. let do vrcholové politiky Československa. Mnohé podmínky, které Biľakovi tehdy umožnily dostat se do špičky slovenské politiky, splnil již svými aktivitami v letech 1945-1959.

V jeho pamětech se řada z nich objevuje s výkladem, který vyžaduje jisté přehodnocení.

Tato oblast minulosti zatím není na Slovensku považována v domácích nejnovějších dějinách za nejvyšší prioritu s ohledem na vývoj v době války. Mnohé okolnosti, za nichž došlo k masivní industrializaci chudého a silně katolického, slabě vzdělaného Slovenska, k jeho přeorientaci na válečnou výrobu a budoucí tylové zázemí pro případ války se Západem apod.. byly utajeny. Pod fiktivní koberec zapomnění se zametly i relikty starší historie. Mnohé z toho bylo ovšem jinak. Byla to doba, která rychlým kariérám ala Biľak přála a bez jejího - byt velmi stručného výkladu - nelze jeho (a jemu podobných lidí) vzestupu porozumět

Rostly nejen kariérové příležitosti (což se

týkalo i lidí, kteří své „ostruhy“ získávali v průmyslové sféře řízení jako Lenárt či Hruškovič), ale rostly i možnosti lidí jako Vasil Biľak. Lidí, k jejichž cenným přednostem patřila nejen obrovská ctížádost dostat se nahoru, ale i mimořádná pracovitost (byť ve svých efektech omezená nedostatečnou kulturní úrovní). Přednost měla hlavně oddanost systému, který jim poskytl příležitosti stát se NĚKÝM. Tedy nejen získat vysoké příjmy, ale i renomé „úspěšných“ lidí. Na rozdíl od Dubčeka, v té době blízkého přítele Biľaka, který si začal namlouvat, že jde hlavně o jeho osobní zásluhy a schopnosti. Biľak se ve srovnání s ním jevil jako realista. Vědě! a nikdy o tom nejspíše ani na chvíli nepochyboval, že jeho postavení stojí a padá s podporou z centra sovětského impéria. Během padesátých let se i díky tomu stal nomenklaturním kádrem nejen doma a na Kresčatiku, ale jako člen československé vlády již i v Kremle.

Tomuto vývoji ovšem něco předcházelo. Tehdejší česká, resp. celá československá společnost byla vystavena po druhé světové válce těžkému dilematu v podobě vnitřní změny související jak s proměnou hodnot tak s orientací na socialistický vývoj. Takový proces byl náročný i na formování nových elit, přičemž proces obnovy elit zahájený za 1. republiky nebyl zdaleka

dokončen. Nové politické elity se rekrutovaly mj. i ze vzdělanostech elit Na jedné straně se o přízeň voličů ucházeli politici tradičního, předválečného typu. řada funkcionářů nekomunistických stran jako svoji přednost uváděli znalosti a schopnosti získané vzděláváním na vyšších školách. Patřili k nim jedinci s tzv. standardním vzděláním získaným na středních školách (jako byl Fierlinger), či vysokoškolsky vzdělané osoby (Beneš dokonce prošel studiem v předválečné Francii).

Komunisté razili v duchu své ideologie názor, že vzdělání je záležitost třídní, a jako takové je v prvé řadě závislé na jeho dostupnosti. Na první místo před vzděláním a s tím spojenými schopnostmi - dávali třídní uvědomění. Sami se tím ale vždy neřídili, protože určité předpoklady k řízení velkých struktur byly nezbytností, řada jejich nejvyšších funkcionářů prošla vysokými školami, včetně Slánského, Švermy či Kopeckého, Husáka a mnoha jiných. U některých z nich došlo dokonce k zatajování získaného vzdělání. Ve věku, kdy se mladý člověk ještě tzv. formuje, stávají se ale schopnosti získané tímto způsobem cenným kapitálem pro další vzestup. Ať už šlo v případě členů tzv. gottwaldovské gardy (také tzv. karlínská parta) o utajování, nebo o jiný způsob mimikru) někteří zase z důvodu upřednostnění politické kariéry v řadách KSČ své vzdělávání

předčasně ukončili), neměnilo to nic na skutečnosti, že díky tomu uměli lépe využívat s tím spojené schopnosti. Nešlo jen o řečnické dovednosti, ale i o jiné kvality. Vedle nich však v řadách strany a v jejím vedení působila řada jedinců s přirozeným nadáním k organizaci druhých lidí a k jejich získávání pro určité cíle, aniž by ale disponovali vyšším formálním vzděláním. Mnozí z těchto dělnických funkcionářů prošli již ve třicátých letech různými přípravkami (Leninské školy v Moskvě, viz Smrkovský, Pavel a další).

Vasil Biľak patřil k té garnituře budoucích komunistických funkcionářů, kteří prošli pro mnoho dělníků typickou přípravou vyučením, a do politiky vstoupili až po válce. Vyučil se krejčím, což pro chlapce z východního Slovenska, který osiřel (otce si nepamatoval, matka mu zemřela ve dvanácti letech) byl mimořádný výkon. Sahrálo v tom svoji roli několik faktorů, včetně dobrého genetického zázemí o němž svědčila jak úspěšnost jeho staršího bratra, tak třeba neúspěšná snaha lokálního biskupa přemluvit jeho matku, aby jej dala vzdělávat do kněžského semináře (což - dá-li se spolehnout na Paměti by bez odpovídajících výkonů ve škole nebylo možné). Díky tomu všemu se v r. 1931, tedy ve 14 letech dostal sám do Hradce Králové, kde mu bratr předjednal přijetí do učení u mistra

Rouška. Po necelých 4 letech získal výuční list s výbornými výsledky. Život v Čechách a vše, co zde jako mladík získal, představovali pro něj vysokou přidanou hodnotou, z které vycházelo jeho další vzdělávání. Velmi stručně jej lze charakterizovat jako intenzivní sebevzdělávání, během kterého prošel tzv. školou života, včetně vojenské služby v armádě Slovenského štátu.

Kolem mezer v jeho životopisu lze diskutovat. V pamětech se ostatně nikdy nepíše všechno. Ať už proto, že se na něco zapomnělo, anebo chtělo zapomenout. Také Biľak si mnohé nechával pro sebe. Sám se o těchto opomenutích zmiňuje okrajově, třeba v souvislosti s údajnou vlastní sestrou-jeptiškou. Většina lidí svá rodinná či jiná tajemství, byť z mladých let neventiluje. Bývá zpravidla jen otázkou náhody, zda se to tzv. provalí, resp. kdy a proč. U Vasila Biľaka s tím mohla souviset nejen silná vůle přežít tehdejší nesnadné poměry, ale třeba i změna víry.

Konverze může mít pro některé lidi velmi obtížné dopady, třeba i psychické. Jako třeba považovat za relikvii Biľakovy víry v Boha fakt, že na chodbě jeho bytu ve vile pod hradním kopcem až do jeho smrti visel obraz panny Marie. Mohlo jít třeba o starožitnost. Mnohem podstatnějším svědectvím o existenci relikvií staré víry v jeho myšlení však bylo něco jiného. Třeba sklon k jistému asketismu. Pokud člověk, který miluje určitá jídla

(třeba knedlíky nebo rolády jako on) a dokáže si je v určité míře odepřít může to být jistý náznak přítomnosti rysu, který se u lidí se sklony k mnišství a s jinými příznaky někdejší světonázorové orientace může vyskytovat u Biřáka takových rysů bylo více, což samozřejmě neznamená, že by tuto víru tajně praktikoval. Svědčí to nicméně o něčem v jeho chování a jednání jako hlavního ideologa normalizačního Československa, který zdaleka nebyl schopný se svým vzdělanějším kolegům rovnat v akademických znalostech, ale byť schopen jim svým fundamentalismem a fanatismem představovat určitý vzor, model ve vztahu k jiné víře.

Sovětský vzor

Pro Vasila Biřáka a jemu blízké politiky zvláštní roli v jejich vývoji hrála ideologie, kterou převzali ze SSSR jako alternativu za dříve vyznávané náboženské ideologie, nebo jako výsledek hledání jistého názorového ukotvení v něčem, co podobně jako náboženství poskytovalo člověka jednoduchý návod jak správně myslet a jak být úspěšný. Moderní školství takové těžiště neposkytuje. Vede mladé lidi spíše ke kriticismu, skepsi než k víře v něco. V „Brakových univerzitách“ této potřeba o něco pevného, spolehlivého se opřít jasně dominovala, možná umocněná i jistou mentalitou. Odhlédneme-li od

faktu, že část obyvatel východního Slovenska hlásících se svojí řečí i svojí kulturou k Rusínům, vytvářela specifickou enklávu v národnostních strukturách Slovenska identifikovatelnou specifickým dialektem, díky čemuž byli vnímáni jako něco jiného než ostatní Slováci, vývoj po r. 1945 vytvořil z lidí jako Vasil Biľak. Bejda, Turza, Stěfaňák a mezi dalšími těmito obyvateli Slovenska velmi specifickou skupinu, kteří se uměli vzájemně podporovat Jako lidé s jistými podobnostmi s Ukrajinci a tedy i s lidmi ze SSSR, požívali z této strany zvláštní ochranu. Vzhledem ke skutečnosti, že tato oblast východního Slovenska patřila dlouhodobě navíc k nejchudším oblastem relativně chudého Slovenska (dříve byla ovlivňovaná silnou migrací do USA přerušené poválečným vývojem), lidé jako Biľak se svými schopnostmi obstát v těžkých podmínkách (sirotek s výučním listem z Čech) patřili ve svém rodném kraji k něčemu, co se dá přirovnat k přirozeným elitám s vysokou autoritou.

To vše mělo svoji historii a souvislosti. Získat autoritu v daných podmínkách nebylo jednoduché, ale pro toho, kdo chtěl uspět (třeba i v oblasti ideologie) to bylo spojené i se schopností umět přesvědčit druhé (ale hlavně sám sebe), že to co hlásá, má skutečně hodnotu. Ve vyspělejších společnostech je s tím spojena schopnost charizmatu, což se dá přeložit i jako

schopnost vyvolávat ve své okolí jisté okouzlení, působit svými názory na formování názorů u druhých. V prostředí, kde je snižena vzdělanost vzhledem k dlouhodobé chudobě. Je schopnost charizmatu jinak vnímaná, než v jiných komunitách. Komunistická ideologie patřila k těm světonázorovým proudům, které byly orientovány právě na přesvědčování a získávání lidí z těchto sociálních skupin, což možná vysvětluje její odpudivost pro osobnosti intelektuálního typu (s výjimkou případů, že intelektuálové sami byli šířiteli této ideologie). Pro komunistické ideology typu Suslov či u nás Kopecký např. nebylo směrodatné, že ve svých veřejných vystoupeních dokázali bez uzardění a jakoby s velkým přesvědčením opakovat četné oblbující fráze o Leninovi, o Komunistické morálce, cílech a jiných, v podstatě velmi nudných, silně populistických a zvetšelých nesmyslů nedotčených žádným kritikem, Nicméně byli schopni určitý typ nedovzdělaných jedinců nadchnout ke komunistické víře. Fakt, že Suslov celá desetiletí, kdy dominoval sovětské ideologii s její mnohokrát přepisovanou a jinak upravovanou historií, stále chodil ve stejném světlém baloňáku, nosil stejné brýle a bydlel ve stejném bytě v bytovce ve staré Moskvě, vypovídal v jeho prospěch a svědčil o jeho pravověrnosti. Demonstroval tím opovržení k

materialistickým hodnotám spojeným s majetkem. Mnozí, co se jim dali ovlivnit, ani netušili, jaké měl šmouhy ve svém životopisu. Třeba o jeho útěku z Roštová před nacisty v nákladřácích, do kterých stačil nechat naložit svůj osobní nábytek a jiný majetek, ačkoliv v té době hodnota aut pro přesun vojska byla mimořádná. Stejně tak se nic nevědělo o Andropovově původu a rodině. Byli to lidé, kteří hlásili vodu, ale pili víno. Samozřejmě tajně, resp. jen mezi sebou. Podstatné bylo to, co se lidem předvádělo, a čemu oni uvěřili.

Biřák do této kategorie „předváděčů“ správného chování a myšlení také patřil. Ve svých Pamětech se o tom na řadě míst zmiňuje. Patřily k tomu i jeho vychvalovačná tvrzení o svém ryzím charakteru. Třeba, že není pomstychtivý. Byl, a dokonce i ve vztahu k lidem, kteří patřili jako on k prověřeným soudruhům. Jedno z takových svědectví poskytl autorovi této studie Ivan Synek, syn jednoho z těch, kteří přišli po zahájení války Německa ze SSSR přes Balkán do Čech, aby obnovili tehdy již silně zničené organizační struktury KSČ v protektorátu. Po jeho otci a strýci je pojmenováno dosud jedno z náměstí v Nuslích. Synek jako dlouholetý spolupracovník mezinárodního oddělení ÚV byl po téměř celá šedesátá léta jediným stranickým specialistou na SSSR, což si vysloužil nejen svým studiem v

Moskvě v 50. letech, ale i pobytem v mládí ve válečné Moskvě se svojí matkou (která ihned po návratu do Čech v r. 1945 přestala platit členské příspěvky Straně a stala se tak bezpartijní). Hlavně však svými znalostmi, včetně těch jazykových. Zúčastnil se i jednání čl. stranického vedení se sovětským politbyrem v Černé n. Tisou, kde vystupoval u všech společných jednáních jako překladatel. Měl možnost nahlédnout do spletitostí a záhad toho, jak Sověti jednali se svými čl. partnery. Zjistil, že Vasil Biľak permanentně Brežněvovi donášel vše. o čem se předtím spolu s Dubčekem, Černíkem, Smrkovským a dalšími domluvili jako na jednotné linii. To poskytovalo Sovětům v jednání velkou výhodu. Synek to nevydržel a veřejně označil Vasila Biľaka jako zrádce. Při jednáních v Bratislavě o několik dní později jeho pozice jako tlumočnicka už byla svěřena Z. Mlynářovi, k němuž Sověti na rozdíl od Synka vyjádřili důvěru. Synek sám byl ze strany vyloučen a přežíval dalších dvacet let v ústraní.

Obrovská skupina těch, kteří byli jako on na přelomu 60. a 70. let vyloučení či vyškrtnutí ze strany zahrnovala i mnoho z těch, které Vasil Biľak považoval za své nepřátele jen proto, že mu byli schopni říci do očí svůj názor o jeho způsobech politiky a jako Synek si nejspíše při různých příležitostech dovolili označit Biľaka za

člověka pracujícího pro Sověty. V té době už nešlo o žádné tajemství. Vždyť on sám se ve svých Pamětech k bezvýhradné spolupráci s touto, nyní již okupační strukturou otevřeně hlásil. Ostatně tato aktivita byla zakotvena i v Ústavě (článek 4 a 6), kde práce pro Sověty v době okupace i v době, která okupaci Československa předcházela, byla deklarována jako priorita. Plnění této direktivy nejenže nenaplňovalo z právního hlediska obvinění z vlastizrady, ale bylo považováno za nezbytnou ctnost resp. součást pracovní kvalifikace. Aplikace takto deformované ústavy přirozeně vedla k rozpolcení jak společnosti, tak i rozsáhlých zaměstnaneckých struktur. Výsledkem bylo, že až do konce roku 1989 bylo prakticky nemožné získat ve společenskovědní oblasti místo pedagoga na vysoké škole. Pokud takové výjimky přesto existovaly, bylo to za cenu uvázání se ke spolupráci s tajnými službami příp. produktem nepotistických či jiných podobných vazeb. To samé se tykalo i tzv. devizových příslibů, tedy cestování směrem na západ, práce v oblasti např. zahraničního obchodu, diplomacie apod. Obvinění z diskriminace velkého množství odborníků (analogické tzv. Berufsverbot) Biľak ani jiní členové Strany nikdy nečelili. Tedy ani v 90. letech před soudem. Dokonce jeho dozorování a prosazování měli v popisu práce. V rozsahu, kterého dosáhl tento fenomén v

předlistopadovém Československu, se už nejednalo o žádnou obyčejnou vlastizradu. ale o koordinovaně a promyšleně prosazovaný masový zločin vůči vlastní společnosti, pro nějž chybí v právním řádu pojmenování.

Existují i jiné příklady toho, jak se sám Vasil Biľak hodnotil v rozporu s realitou, ale tento způsob sebeklamu není v podobných ideologiích jako byla komunistická nic neobvyklého. Vlastně šlo o konstrukt zabudovaný do systému, s nímž se nakonec musel potýkat i on sám.

V druhé polovině 80. let bylo jasné lidem jako Biľak, že v ideologické sféře už nelze postupovat tak, jak to bylo běžné třeba ještě před několika desítkami let, kdy např. ostrakizace a diskriminace nestraníků na pracovním trhu byla při tehdejší úrovni ekonomiky i vzdělanosti běžná. Bylo zřejmé, že selhával tzv. proletariát resp. jeho předvoj. V ideologickém vnímání tehdejší reality se jevila velkým problémem měniči se role proletariátu v období (jak se tehdy říkalo) robotizace a elektronizace. Konkrétně šlo o to, co může být považováno za hybnou silou rozvoje společnosti, když lidé deklarující se jako představitelé proletariátu (podle Marxe právě proletariát jím měl být) se tak nechovali. Konkrétně: zda lze tolerovat chování tzv. dělnických kádrů, které sice měly ten správný původ, ale měly vážné problémy s nedostatečnou

úrovní svého vzdělání a kvalifikace. Šlo o problémy, které by se daly řešit v případě „uvědomělých“ soudruhů povýšených do odpovědných pozic dalším vzděláváním.

V 80. letech sice ne už v tzv. dělnických kursech a mezi tzv. ádékáři či jinými rychlokvaškami (zrušenými Novotným začátkem 60. let, ale obnoveným znovu na počátku 70. let, kdy došlo k velké „výměně kádrů“ z důvodu tzv. očisty - týkalo se to desetitísíců lidí!). Možnosti tohoto typu byly právě těmito kádry ignorovány. Prostě se nevzdělávaly. Spolu s politikou zohledňování tzv. třídních zájmů ve školství i v pracovní sféře (včetně nepřijímání jiných než „správných“ lidí na určité školy a do určitých pracovních pozic) vedla proto k obrovskému průniku málo schopných lidí do managementu mnoha rezortů s mnoha katastrofálními důsledky. Tento „ideologický“ diskurs vedl k jedinému závěru: nelze nadále tolerovat chování těch, kteří odmítali si v návaznosti na jim poskytnuté „výhody“ a úlevy zúčastňovat se v procesu dalšího vzdělávání a hlavně pracovat na zdokonalování se, tzv. „držet krok s dobou“.

Otázkou, která s tím v ideologii úzce souvisela bylo, zda by se nemělo za těchto okolností přestat s tvrdým uplatňováním třídního přístupu v době, kdy nabídka kvalifikované pracovní síly ze strany tzv. třídně uvědomělých kádrů byla už prakticky

vyčerpána. Ukázalo se, že Moskva {konkrétně v té době již gorbačovské vedení) problém sice znala, ale nebyla ochotna jej řešit. Údajně pro to, že pro podobné otázky ještě nenastal čas. Zpětně si to lze vyložit tak, že situace v SSSR byla ještě vyostřenější, zvláště pokud se týkalo tzv. zasloužilých starších soudruhů zaujímajících důležité pozice v celém státu i ve straně. Snaha o razantní řešení takových ideologicky obtížných otázek by v té době vedla nutně k tzv. kulturní revoluci, což nebyla schopna řešit ani perestrojka. Biľak sám, jako tajemník odpovědný za ideologii, respektoval „hranice možného“. Jako uvědomělý komunista bez souhlasu Moskvy nepřevzal iniciativu a téma ani neotevřel pro diskuzi. Způsob, jak se jej sám pokusil řešit se dal ovšem označit jako naivní. V té době navázal osobní, byt tajnou spolupráci s autorem rady úspěšných seriálů, s J. Dietlem. Svými konzultacemi (o svých představách řešení zmíněných problémů) ovlivňoval, byt jen virtuálně myšlení a jednání hlavní postavy stranického okresního tajemníka ze seriálu Okres na Severu. V té době bylo již na experimenty tohoto typu ale pozdě.

To, co těmto „rozinkám“ ideologického snažení v době reálného socialismu na počátku perestrojky předcházelo, mělo starší historii. V případě samotného Vasila Biľaka to souviselo s

jeho novou vírou spojenou s komunistickou ideologií a s jeho členstvím ve Straně. Stal se věřícím komunistou, což byl proces, který měl svá specifika. Vznik sekulárních náboženství popsal např. R. Aron ve své publikaci Historie XX. století. Dějiny totalitních hnutí v této době zachycují také četné transformace původně oddaných stoupenců jednoho z těchto hnutí do druhého. Netýkalo se to jen Německa před válkou, kde se z mnoha bývalých členů komunistické strany stali po jejich převerbování nacisti (jakási analogie konvertitů z doby náboženských válek), což byl proces, který po válce znovu pokračoval. Stejný vývoj zasáhl i Československo. Ukázalo se dokonce výhodné pro vedení KSČ, když někdo z nových straníků měl takovou správnou šmouhu v osobní historii. Musel mlčet a poslouchat ty, kteří měli na něj připravené kompromateriály. Na Slovensku, kde za války mnozí patřili k přívržencům klerofašistického režimu, mnozí kmenoví straníci a funkcionáři KSS měli ve svém životopisu členství v Hlinkově straně. Ani ti, kteří předtím byli v Hlinkově gardě, nebyli výjimkou. Vasil Biľak v té době definitivně změnil náboženskou viru za viru světskou, což jej do jisté míry předurčilo ke kariéře budoucího hlavního ideologa. Čím svoji oddanost prokázal, o tom jeho paměti mlčí. Nebyl sám. Šlo o klasický

případ konverze víry, který byl totalitními režimy běžně využíván.

Také Hitler, když zahajoval nový nábor do NSDAP v roce 1934 usoudil, že bývalí věřící straníci mají ty nejlepší předpoklady vyvrát v oddané nacisty. Údajně dostávali z jeho tajného příkazu přednost před ostatními uchazeči, zvláště před těmi, kteří předtím v nic nevěřili. A dávno před nacisty s tímto „objevem“ pracovali jezuité, když náborovali do řad katolíků protestanty, včetně mladého příslušníka starého českobratrského šlechtického rodu Albrechta z Valdštejna. či Karla Lichtenštejna, Viléma Slavatu a jiné, později nanejvýše prominentní katolíky. Ostatně i soudruh Stalin byl původně věřící a dokonce se vzdělával v pravoslavném semináři, podobně jako Anastáz Mikojan. Jiní, např. Malenkov či Ždanov, oba prominentní nejbližší Stalinovi pomocníci, zase patřili svým původem k dvořanům, tedy ke šlechtě.

Vasil Biľak byl na počátku rudé totality v Československu ještě příliš mladý, aby se mohl prokázat zásluhami, které by jej nastartovaly nahoru. Pod vedením staré gottwaldovské gardy reprezentované lidmi jako K. Bacílek či P. David. Strechaj a další se z něj ale stal za zásluhy projevené při kolektivizaci prešovského kraje a při jiných tehdejších akcích Strany vhodný muž pro vedení poverenictva školství a kultury. O

něco později už působil i jako ministr v první československé socialistické vládě. Došlo k tomu dokonce před rokem 1962, tedy ještě než dálkově dokončil stranickou Vysokou školu politickou v Praze, kde zahájil studium ještě na počátku 50. let (v tehdejší Ústřední politické škole) jako mladý nadějný kádr.

O samotné výsledky studia nešlo. V té době z této školy vycházeli absolventi „zocelení“ už ve stranické praxi. Ti nejperspektivnější z nich pak byli zařazeni do pořadníku a vysíláni na moskevskou Akademii společenských věd, kam však nebyl Vasil Biľak nikdy vyslán. Absence tohoto studia v jeho kurikulu byla trochu záhadou. Studium v Moskvě na této škole nesloužilo jen k získávání puncu ideologické spolehlivosti, ale umožňovalo těm, kteří byli specialisty na československou provincii (Kolesnikov, Udalcov a další) výběr vhodných lidí jak pro spolupráci se sovětskými tajnými službami, tak i pro řízení provincie. Impérium, pokud mělo vydržet různé krize a problémy, potřebovalo do řad svých nomenklaturních kádrů získávat spolehlivé, věřící a kované soudruhy.

Zde se rozhodovalo o jejich budoucnosti, mj. i o tom, kdo se stane kádrovou rezervou na prvního (později generálního) tajemníka strany, kdo na kulturu, kdo na zemědělství atd. Jiné školy takto sloužily zase pro diplomacii, vnitro či

armádu.

Vasil Biřak představuje v tomto ohledu tedy zvláštní výjimku. Lze to vysvětlit možná tím, že se stal osobním, tedy zvlášť chráněným žákem Brežněva. Člověka, který na sklonku 60. let řešil jako jeden ze svých klíčových problémů normalizaci Československa. Viz dále.

Všude tam, kde minulost byla a je hrubým způsobem zkreslována, kde její výklady vlivem častého přepisování, vkládání dezinformací a falsifikací všeho druhu dělají z minulosti něco nesrozumitelného, a kde přitom neexistuje šance na nápravu tohoto stavu s využitím vědy a racionálního poznávání skutečnosti, jsou aplikovány při výkladech minulosti mýty. Lidé minulost potřebují, protože ji používají jako nástroj orientace ve svém životě. Ti, co používají mýty, v ní ovšem přirozeně bloudí. Mýty totiž neotvírají minulost k porozumění.

Každý mýtus může mít mnoho podob a proto i výkladů. V principu se vždy jedná o výmysl. Tedy o iracionální, nepravdivý výklad skutečnosti, která se stala. Chce ale vytvářet dojem, že právě takto se něco stalo. Nebývá opřen o argumenty a není způsobilý obstát v kriticky pojatém přezkoumání toho, co bylo. Jeho zázemím je ideologie, což je způsob myšlení, který mýty vytváří a potřebuje.

Paradoxní bylo, že samotný Biřak jako

šéfideolog normalizační KSČ se stal předmětem poměrně rozsáhlé mýtovtorby. Jakoby se v jeho případě naplňovalo přísloví, že kdo čím zachází, tím i schází. Nebyl z normalizačního vedení ale jediným, kdo se stal objektem zájmu mýtovtvůrců.

Biľak se do domácí historie zapsal jako někdo, kdo měl významný podíl na falsifikaci jedné z klíčových událostí nedávných dějin, tedy tzv. Srpna. Zvláštní bylo, že když o tom v soukromí s Husákem diskutovali, shodli se na hodnocení invaze jako velké tragédie. Jejich vnímání rozpornosti této události je logicky vedlo k názoru, že údajně zabránila ještě větší tragédii. Něco takového nebylo odpovědí a samozřejmě celý s tím spojený problém (proč k tomu došlo) jen zatemňovalo. 1 proto byl vystaven poměrně dehonestujícím výkladům o své osobě, z nichž se staly mýty, které - jak to prokazující četné nekrology věnované Biľakovi v nedávné době - žijí dál svým životem.

Mýty o Biľakovi však pro každého, kdo hledá porozumění minulosti skrývají značné riziko, včetně toho, že mohou silně omezit porozumění tomu, co Birak skutečně byl. Především mohou zablokovat poznání toho, jak se formovali a stále ještě formují jemu podobní lidé, kteří jsou něco jako stavební kameny totalitních a totalizujících režimů. Má-li být posílena schopnost bránit se v budoucnu takovým - realitu zkreslujícím -

fenoménům, tedy zamezit jejich vznikání a působení, bylo by vhodné zkoumat i vznik a souvislosti vznikání mýtů kolem Biľaka samotného. Mytologie Biľaka je zajímavá a její analýza umožňuje hledat způsoby, jak se lépe orientovat v tom, co např. Biľak nikdy nebyl. Obdobně bylo a je nebezpečné připustit aby někdo vykládal fenomén např. Hitlera jako něco, co souvisí s šílenstvím. Hitler mohl v určitém období svého vývoje působit neuroticky, ale šílcem nebyl.

Na tom, že se Biľak významně podílel na zpracování tak komplexního a v jistém ohledu i složitého a náročného mýtu jako bylo Poučení s jeho dopady na tzv. očistu KSČ se shodli i lidé, kteří patřili k jeho nejbližším, včetně Husáka. Je třeba připomenout že ani 53 let poté, co Poučení bylo aplikováno do politické praxe normalizátorů a 25 let poté, co bylo na mimořádném sjezdu odvoláno, nebyla ani u nás, ani na Slovensku podniknuta v institucích pověřených zkoumáním nedávné minulosti významnější snaha dešifrovat jeho vznik a souvislosti s dalšími mýty normalizace.

Stručný rozbor nekrologů zveřejněných po smrti Vasila Biľaka umožňuje v konfrontaci se závěry některých dílčích analýz vztahujících se k činnosti Vasila Biľaka před i po roce 1968. zvláště však v období po jeho návratu do klíčových

mocenských pozic po srpnu 1968, Trvalo to až do jeho ústupu z čela KSČ na sklonku roku 1988.

Analýza vede k vymezení těchto základních, nejrozšířenějších (o něm) mýtů:

- Biľak byl nevzdělaný a jakoby hloupý muž
- Jeho podpis na zvacím dopisu

spolurozhodl o tom, že Sověti poslali do Československa invazní armádu a okupovali jej.

- Biľak nebyl schopen kvalifikovaně vykonávat ani své původní řemeslo.

Existenci těchto i mnoha dalších mýtů podporují mj. i četné anekdoty šířené o něm před i po Listopadu v samizdatových i oficiálních médiích. Možná k tomu - aspoň na Slovensku - přispěla i mnohá jeho vystoupení v masmédiích. K rozšíření mýtů o Vasilu Biľakovi přispěl i L. Brežněv, když v listopadu 1968 vyprávěl vedoucímu delegace B. Šimonovi příběh o Vasilu Biľakovi jako malém chlapci s puškou bojujícímu ve SNP.

K tomu všemu lze však rozbořem reálií vztahujících se k němu jako k politikovi sdělit následující:

Ad 1)

Lidé z Biľakova okolí, kteří s ním měli osobně co do činění, tak i výsledné efekty jeho funkcionářské činnosti vypovídají o Biľakovi jako politikovi, který nejenže nebyl hloupý, ale byl i schopný projektovat a dosahovat cíle, které

rozhodně nepatřily k těm jednoduchým. Jde o osoby, které nelze považovat za inteligenčně nedostatečné (to je jeden z mnoha mýtů, kterými zase běžně trpí ti, kteří se hlásí k odpůrcům komunismu a jeho ideologie, ale toto není tématem této studie). Cíle spjaté s očistou strany od reformistů úzce souvisely s bojem o moc uvnitř strany, v prvé řadě od těch, kteří se zpronevěřili podle ideologů hlavní zásadě, tedy „lásce k SSSR“. Obdiv k SSSR a ke KSSS, naprosté podřízení se tomuto principu byly první povinností každého člena KSČ. Biľak v tomto směru nebyl jiný, jen jeho způsob „lásky" se dal považovat za extrémní. Reformismus sám se vyvíjel uvnitř komunistického hnutí už od předminulého století, tedy ještě v dobách, kdy hnutí teprve usilovalo o moc a stát jako SSSR či politická strana jako KSSS (resp. VKSb) ještě ani neexistovaly.

Také KSČ se ve své minulosti - především od roku 1929 - hlásila k boji proti reformismu (a také revizionismu a oportunistu) ve svých stanovách a deklarovala se jako strana internacionální ve smyslu podřízení se centrále (Kominterna) v Moskvě. Vasil Biľak se pokusil - a poměrně s úspěchem - zbavit KSČ lidí usilujících o změnu a o jistou nezávislost na Moskvě, která se podle reformistů svojí podporou linie na vybudování socialismu v jedné zemi odcizila

svému původnímu zaměření. Fakt že se v té samé době již objevily četné problémy spojené s touto orientací, a že se projevovaly symptomy úpadku a zastaralosti celé ideologie (v důsledku např. zaostalosti údajně vedoucí země), vedl ke střetu mezi reformisty a mezi tzv. konzervativci. Biľak byl oddaným internacionalistou, s plnou důvěrou v SSSR, který podle něj komunistické hnutí úspěšně vedl a podporoval. Řešení zjevně narůstající krize v KSČ bylo podle něj v kompetenci Moskvy. V tom bylo zjevné omezení jeho strategického myšlenkového potenciálu. Nebyl připravený uvažovat o tom z pohledu myslitele schopného hodnotit globální změny a roli komunistické ideologie v těchto procesech. Cítil se a byl oddaným vojákem Strany, a to nejen té domácí. Strany, která během své existence získala dominanci nad velkou částí Evropy i světa, která tváří v tvář narůstajícím problémům v kapitalistickém systému navíc projevovala zřetelnou tendenci k expanzi do zemí tzv. třetího světa (jednalo se o 60. a 70. léta spojená s rozpadem koloniálního systému). Problémy budoucna považoval za natolik složité (a ony také složité byly), že nehodlal do jejich řešení sám vstupovat.

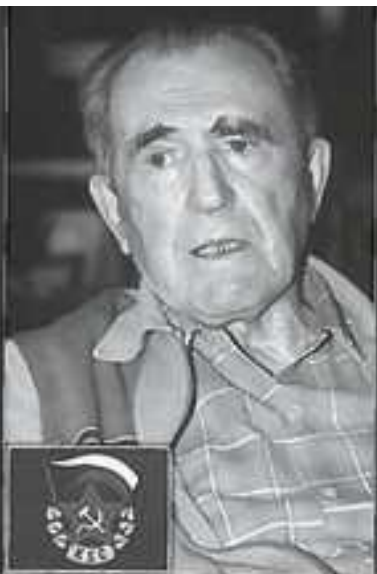
Byl svým způsobem (a také jeho styl života tomu v mnohém odpovídal) prototypem pozdně profesionálního revolucionáře. Tedy komunisty

působícího v době, kdy revoluce sama už byla podle něj úspěšně provedena v roce 1917. On byl jen tím, kdo měl její výtobytky chránit a podle svých možností ve spolupráci s jinými, sobě podobnými ochránci revoluce upevňovat Těže proslovu, který pronesl L. Brežněv v závěru jednání o moskevském protokolu v reakci na tehdejší Dubčekovy výtky. Biľak zcela akceptoval (příloha II). Konkrétně těže tykající se rozdělení Evropy na Západ a Východ, na nemožnost v tomto rozděleném světě usilovat o změnu rozdělení sil apod. Vasil Biľak patřil ke zvlášť blízkým spolupracovníkům L. Brežněva, a co řekl či rozhodl Brežněv, bylo pro něj jako Písmo svaté. Díky tomu se zařadil mezi jeho zvlášť blízké důvěrníky a stal se - vzhledem k tomu, že se tzv. dokázal do myšlení jeho představitelů vcítit - v jistém ohledu i expertem na politiku Kremli. Proto jej řada významných západních politiků jako politika (de facto jednoznačně prosovětského) respektovala a vyhledávala ke konzultacím. Např. W. Brandt v březnu 1985, který si vyžádal jeho konzultaci před svojí návštěvou Moskvy po volbě Gorbačova generálním tajemníkem SSSR. To i jiná fakta svědčí pro jiné hodnocení Vasila Biľaka než jako hloupého, omezeného člověka. Svědčí to však také o neschopnosti západních politiků (a také jejich tajných služeb) orientovat se v reáliích

východoevropských společnosti. Biľak byl realistou zvláštního, sovětského ražení a v těchto strukturách se vyznal.

Osobně mě přesvědčilo o tom, že tvrzení o jeho nedostatečnosti (viz např. anekdot na téma Biľak-de-bil (ak) apod.) patří do kategorie mýtů např. svědectví jeho syna o oblíbené četbě Vasila Biľaka. Člověk, který si se zálibou ve svém volném čase čte Vladaře od Machiavelliho, a dokáže se jím inspirovat i bavit, těžko mohl být naivní, hloupý a jednoduchý politik. Svědčí to o tom, že přemýšlel o své činnosti, tak jako někdejší zakladatelé jezuitského řádu přemýšleli kdysi o tom, jak přimět tehdejší těžce zkorumpovanou Církev aby byla schopna aktivně vzdorovat náporu protestantů. I oni se inspirovali Machiavellim, jehož vědění se opíralo o analýzu zkušenosti mnoha římských vladařů z doby, kdy se základy evropské civilizace teprve formovaly. I jezuité vytvářeli svůj řád jako vojensky organizovaný (Ignác z Loyoly byl původně voják) a skládali zvláštní slib papeži, který církvi měl vést To vše dlouho potom, kdy odborníci jako L. Valla dokázali, že tzv. Konstatinova donace je pozdější falsifikát Brežněv byl pro Biľaka něco jako papež. To, že po taškentské události a s tím spojených zdravotních problémech již Brežněv nebyl schopen své roli vůdce světového proletariátu (tedy všech komunistů) dostát musel

Jedna z posledních
světelných fotografií
Václava Běloška

Milol Jakeš v Bratislavě
při přjezdu na pohřeb
Václava Běloška

Biřak prožívat jako svou osobní tragédií. Přenesl sice své cíle na Andropova, ale v kombinaci s rostoucím věkem svým i svých autorit nemohl nevnímat problémy, které se před ním a jeho cíli začaly objevovat

Právě v té době vzniklo jeho rozhodnutí sepsat Paměti. Měl dost informací o tom, jak jsou si blízcí Andropov a Gorbačov, a také nejspíše věděl o vztazích mezi Gorbačovem a Z.

Mlynářem. Lze předpokládat, že v krátkých nocích, kdy odpočíval a snil (jako správný asketa věnoval své práci maximum času, takže chodil běžně spát k půlnoci a od pěti hodin ráno již pracoval), nebo kdy si našel čas k přemýšlení o budoucnu, nešlo o nic optimistického. Vývoj od druhé poloviny 80. let mu to měl potvrdit Podle všeho jím nebyl překvapen, ostatně stejně jako mnozí další normalizátoři. Poté, co Gorbačov odvolal tzv. Brežněvovu doktrínu a fakticky vyzval k obnovení diskuse o specifických cestách k socialismu bylo zřejmé, že dojde k velkým změnám. S výjimkou dodnes záhadného dvojnásobného pokusu o sebevraždu u Kapka (mohlo jít nejen o bilanční záležitost, ale i o zdravotní důvody), žádný z prominentů normalizačního režimu neřešil tento problém radikálně. S výjimkou lidí jako Husák či Fojtík tehdejší normalizátoři postrádali nejen kvalitnější vzdělání, ale i odpovídající úroveň

analytického myšlení. Způsobilst k tvořivému myšlení byla u nich minimální, což zvyšovalo jejich závislost na moskevském centru, které se ale v té době stále zjevněji propadalo do chaosu v důsledku pozdě a špatně řešených nahromaděných problémů.

Gorbačovova akceptace tézí o problémech sovětského vládnutí, s čímž přišel Mlynářův tým, otevřela dveře k rozsáhlým diskusím na téma „Co dělat?“. Největším problémem se ukázala „špatná minulost“ celého systému. Nejen solženicynovské vnímání této minulosti (slepá cesta vývoje), ale i hrůzné objevy v Katyni, v Kuropatech či odhalování gulagovské reality stimulovaly rozklad mocenského systému postaveného na těchto špatných základech. Lidé jako A. Jakovlev, který patřil k brežněvovským oporám v Srpnu 1968. se přeorientovali na přestavbové myšlení. V budoucnu měl tento původně skalní konzervativec editovat materiály z nejtajnějších sovětských archivů, které erodovaly základy systému vytvořené po r. 1917. Měl být také podepsán pod takové knihy jako „Rusko plné křížů“.

Dění v druhé polovině 80. let tak fakticky podminovalo vše, o co se Biľak předtím v souladu s Brežněvovou doktrínou snažil. Přitom to, co se týkalo minulosti komunistického systému v Československu včetně např. Srpna, normalizace

i stalinských procesů bylo jen zlomkem toho, co bylo v té době již odhalováno v minulosti SSSR.

Ad II) mýtus: autorství zvacího dopisu

Od r. 1992 kdy Jelcin předal kopii tzv. zvacího dopisu Havlovi, se vedl spor jak o autentičnost podpisů pod tímto textem, tak o souvislosti tohoto dopisu s následnou invazí a okupací. Existují balíky různých expertíz, které se tím zabývají i z hlediska soudního, přestože konkrétně VB byl už jediným přeživší ze signatářů zvacího dopisu v době, kdy jakoby byla vůle se tím z tohoto hlediska zabývat (ve skutečnosti lze o této vůli pochybovat). Jsou známé jak s tím spojené výklady, tak i to, jak to dopadlo. Prakticky se ale nikdo nezabýval smyslem těchto aktivit i když v řadě memoárů a hlavně dokumentů (sovětských) je tématu věnována pozornost zůstává faktem (ve vztahu např. k Vasilu Biľakovi), že:

- Pokud nešlo přímo o falza z 90. let, byly zvací dopisy (známé jsou dopisy tzv. pěti příslušníků zdravých sil, dopis s tzv. 18 podpisy zaznamenaný Sinkarevem a také tzv. Kapkův dopis) získány de facto vydíráním od lidí, kteří byli sovětským činitelům za něco z minulosti zavázáni. Jejich datace souvisí s termínem, kdy již bylo o invazi např. pevně rozhodnuto jak politbyrem, tak také představiteli vybraných zemí Varšavské smlouvy (rovněž fakticky vydíraných,

aby se k akci připojili)

- Protože lidé, kteří je údajně podepsali (jde o dopis pěti funkcionářů) nepatřili ke klíčovým osobám ani strany ani vlády, byly de facto bezcenné. Dopis nemohl být využit k ničemu jinému, než k dalšímu vydírání signatářů, kteří tak díky svým - dlouhou dobu anonymizovaným - podpisům mohli být vnímáni a i deklarováni jako zrádci

- Zvací dopisy nikdy nepatřily ke skutečným důvodům invaze. Ty souvisely s geopolitickými, vnějšími faktory

- S velkou pravděpodobností jde o falsifikáty umožňující Jelcinovi, aby přenesl odpovědnost za invazi na tzv. zrádce. SSSR a následnický stát (Ruská federace) se tak podle jeho představ mohl vyhnout placení reparací za utržené ztráty.

Ergo: jde o jasný mýtus.

Ad III) mýtus - neschopný pánský krejčí

„Nepuštát na saka“, údajná poznámka na výučním listu, kterou nikdo doopravdy neviděl. Údajně měla být ještě v r. 1987 vidět na nějaké výstavě spojené s oslavami Vasil Biľak sedmdesátin. Proč by měla být na českém výučním listu slovenský psaná poznámka? Navíc - podle informací z Paměti - mladý Vašek, jak mu tehdy říkali s ohledem na neobvyklost jména Vasil, dostal k vysvědčení odměnu 50 Kč za

výborný prospěch. Jde celkem s jistotou jen o klasickou denunciaci. Někdo se postaral, aby se informace o neschopnosti vykonávat kvalifikovaně profesi, které se Vasil Biľak vyučil, stala obecně známou nepravdou - mýtem. Nejspíše odvetou za nějaké příkoří ze strany Biľaka. Možná byla spojena s představou, že když někdo nezvládne učení se řemeslu, nemůže být dobrý ani v ničem jiném. V nekrolozích bylo toto hodnocení spolu s autorstvím zvacího dopisu nejčastěji uváděným tvrzením postrádajícím reálný důkaz.

Existuje nicméně mnohé, co s politickou činností Vasila Biľaka v minulosti bylo pravděpodobně spojeno, ale co nebylo nikdy ani vyvráceno, ani potvrzeno. Patří k tomu i jeho podpora tvrzení o skryté (resp. plíživé) kontrarevoluci v Československu stejně jako vypracování Poučení o krizovém vývoje ve straně a ve společnosti. Konstrukce těchto mýtů byla a je s jeho jménem úzce spjata.

Toho, čím VB nebyl, je jistě více, protože tento normalizátor měl mnoho nepřátel.

Problém v obraně VB proti těmto mýtům není v tom, že do mrtvol se nemá kopat, ale v tom, že zkreslování skutečností poškozují schopnost vnímání reality jaká je.

KÝM BYL VASIL BIĽAK

Vasil Biľak měl více tváří. Na stará kolena se

pokusil napravit si špatné renomé získáním další tváře, tentokrát zasloužilého činitele o vznik samostatného Slovenska. To nebyla ale jeho pravá tvář. Ta, která byla spjata s jeho činností v době, kdy patří! k nevlivnějším politikům, nejvíce koresponduje s jeho aktivitami, byla tvář nikoliv horlivého národovce, ale oddaného, pravověrného bolševika. Problém spočívá i v tom, komu byl oddán doopravdy, kdo byt jeho skutečným vzorem? Byl to Brežněv, zemřelý v roce 1982, nebo SSSR zaniknuvší koncem roku 1991? Nebo šlo o něco jiného? Nebyl to spíše člověk sloužící MOC i jako takové? Lze něco vůbec takového s jistotou určit?

Bilak byl nesporně velmi pracovitý a tomu co dělal i velmi oddaný. Není také sporu, že je v oblasti někde pod Duklou, kde jemu blízcí a zavázaní, ale i některými rysy mentality dost podobní lidé dodnes žijí, je považován - na rozdíl od většiny obyvatel někdejšího Československa - za „jejich“ člověka. Stačí jej porovnat s jeho ideově-politickým blížencem - G. Husákem. Ten byl dříve a ještě i dnes je - i když jen silně omezeným počtem Slováků vnímán jako politik, který se zasloužil o Slovensko. Důkazem je i to, že se jen zřídka a se silným zpožděním začínají objevovat (dokonce i tam) studie zaměřené na ocenění někdejších aktivit normalizátorů. Biřak takové uznání dokladující jeho snahy o

modernizaci Slovenska, postrádá. Nejspíše k tomu přispěly jisté odlišnosti, včetně dialektu, který na Slovensku používal. Jeho slovenština na rozdíl od češtiny (které se naučil během učňovských let a která byla určitě lepší, než čeština Husáka) se díky nedostatům správně se slovenský vyjadřovat, nebyla pro mnohé Slováky dostatečná, aby jej jako „svého“ akceptovali.

V jeho životě existovala řada křížovatek. Stačilo málo a vyrostl z něj možná církevní hodnostář (pravoslavné církve) hluboce věřící v Boha. Mohl si také během doby, kdy žil v Hradci Králové najít lásku, o které se zmiňuje ve svých pamětech a asimilovat se do zdejší společnosti. Mohl z něj být také výborný krejčí, který by svoji práci miloval tak, že by jiné povolání nechtěl dělat. Byly asi i jiné důvody, pro které se mohl stát jiným člověkem. Vybral si však cestu, která ho přivedla ke kolaboraci se státem, který okupoval Československo. Tedy ani uznávaný příslušník slovenské, ani české společnosti, ale politik, který obdivoval Brežněva, SSSR a vše, co s těmito symboly bylo spojeno, kolaborant s okupační mocností.

U lidí s takovou minulostí jako byla minulost Vasila Biľaka v poválečné době je velmi obtížné pokoušet se je zařadit do něčeho pozitivního.

STIGMA „VELKÉHO KOLABORANTA“

Biľak býval v polistopadových médiích občas

srovnáván z hlediska svého kolaborantství se Sovětským svazem a s jeho čelnými představiteli i s Emanuelem Moravcem. Toto srovnání však v mnohém pokulhává. Byla to jiná doba, jiná kolaborace. Stejně tak je obtížné porovnávat nacistický a bolševický totalismus. Není však sporu, že zaměníme-li výraz „kolaborace“ za vědomou spolupráci s cílem získat pro sebe výhody v podobě úspěšné kariéry, různé materiální a jiné výhody, a vezmeme-li v úvahu fakt, že Německo po r. 1939 a SSSR po r. 1968 vystupovaly vůči Československu v roli okupačních států, jisté oprávnění k takovému srovnání zde je.

Za zásluhy o zvládnutí reintegrace Československa do funkčního mocenského systému sovětského impéria byl Vasil Biľak povýšen do kategorie osobních důvěrníků nejvyššího činitele, tedy generálního tajemníka ÚV KSSS L. Brežněva. Dostal za to čestná ocenění, včetně cizích vyznamenání. S Brežněvem se Vasil Biľak začal setkávat již před rokem 1964, kdy tento nesmírně ctižádnostivý, ale v mnohém silně omezený vládce svrhnul ve spolupráci s významnou částí tehdejšího vedení (včetně KGB i armády) stárnoucího, a stále obtížněji vypočítatelného N. S. Chruščova. Právě projevený nesouhlas s tímto aktem stál A. Novotného jeho pozici dlouholetého a v SSSR respektovaného

satrapy. Představa řady publicistů zabývajících se rokem 1968, že se Vasil Biľak odvážně angažoval ve svržení A. Novotného, postrádá opodstatněnost Vše svědčí pro to, že byl v této věci úkolován z Moskvy. Svržení Novotného, který jako jiní satrapové vycházel Sovětům prakticky ve všem vstříc, včetně souhlasu s umístěním strategických zbraní na území Československa, kde ostatně od konce války byla nepřetržitě (byť do roku 1968 jen v malém rozsahu) umístěna sovětská vojska, s sebou neslo jen jeden velký problém. A to by! problém nástupce. Novotný, jako každý faktický samovládce v roli satrapy (orgány jako ÚV KSČ či Národní shromáždění, příp. vláda ČSSR hrály v mocenském systému sovětského impéria ve srovnání s rolí 1. tajemníka ÚV KSČ jen služebnou roli) byl v jistém ohledu proto nezastupitelný. Právě podřízenost Kremlu - a nikoliv jen teoretici - omezovalo ale jeho samovládu (diktaturu??). Dlouhodobým zájmem A. Novotného se za daných okolností stalo proto nepřipustit, aby se objevila zajímavá, lepší (pro Sověty) alternativa v podobě jeho plnohodnotného nástupce.

Ostatně stejný problém sdílely nejen další satrapie, ale i centrum impéria, jak se ukázalo po smrti Brežněva v r. 1982, kdy všichni jeho potenciální (tehdy) nástupci již byli zjevně

přestárli a zdravotně i jinak nevhodní pro výkon nejvyšší funkce.

Jednohlasná, byt druhokolová volba A. Dubčeka (v prvním kole byl počet hlasů nerozhodný, což Novotnému nicméně jasně signalizovalo ztrátu podpory z Kremlu) do funkce prvního tajemníka KSČ. proběhla s významnou propagační podporou Vasila Biľaka. Ten se stal za to brzy poté jeho nástupcem ve funkci 1. tajemníka ÚV KSS. Dubčekův vzestup však představoval zásadní omyl Brežněva a celého systému moci, který jím byl představován. V jistém ohledu šlo o promyšlenou pomstu Novotného za jeho odvolání z nejvyšší funkce. Zčásti to souviselo s osobnostními (ne)předpoklady A. Dubčeka pro výkon nové funkce. Kvalita jeho vzdělání a celkově jeho přípravy pro vysokou, v podstatě manažerskou funkci, byla zjevně slabá. Odpovídala sice tehdejší formálním standardům stranického vzdělání, v reálu však stěží stačila pro nějakou nižší funkci. Postrádala takové základní kvality jako kriticismus, zvýšený smysl pro realitu, ale i imunitu proti lichocením a jiným manipulacím. To vše spolu s dalšími schopnostmi zvyšovalo jeho citlivost na chování okolí a znesnadňovalo objektivnější hodnocení kvalit druhých lidí, kterými se musel špičkový manažer obklopit. Nelze říci, že by si Brežněv tohoto Dubčeka

deficitu nebyl vědom. Předpokládal však, že komunistický manažer jeho typu nebude mít ambice stát se reformistou a nechá si v případě lidí, kterými se začne obklopot, poradit

Schopnost nechat se vodit tzv. na provázku byla z hlediska Brežněva naprosto nezbytným kádrovým předpokladem u toho, kdo byl vybrán za I. muže nějaké satrapie.

Takový jedinec1 musel řešit mnoho složitých problémů ve spolupráci s druhými lidmi, kteří mu byli vybráni. To se však nestalo. Ještě podstatnějším kazem v Dubčekově kvalifikační výbavě bylo to, že Dubček jako jeden každý z komunistických předáků na perifériích impéria, nebude „vybočovat“, a že projeví jistý smysl pro uniformitu i pro subordinaci. Jinými slovy: nový československý t. tajemník jakoby nevěděl, resp. netušil, kam vlastně sahají v nepsaném, ale vyžadovaném kodexu komunistické moci jeho kompetence. Některé zásady, které byly sice verbálně hlášány, ale nebyly tak myšleny (resp. očekávalo se něco zcela jiného od jejich vyznačce, než co bylo veřejně deklarováno), včetně zásadovosti (princiipiálnosti), uplatnění leninských přístupů k řízení atd.,

Dubček bral doslova. Nebyl schopen se chovat a jednat tzv. pragmaticky, jinými slovy podle okolností. V jeho pojetí moci jakoby neexistovala možnost že by byl schopen ustoupit

o krok zpět aby mohl brzy nato udělat dva kroky vpřed. V jeho případě ale nešlo o principiálnost, jen o nedostatek vzdělání. Jakoby mu to nikdo tzv. „po lopatě“ nikdy neřekl.

Problém jeho výkladu stranických norem a zásad však úzce souvisel se změnami v tehdejší světě a v geopolitické situaci, tehdy třeba i s těmi, které probíhaly zrovna na Blízkém východě. Zahraniční politika byla pro Dubčekův způsob myšlení zvlášť složitým oříškem, ale její praktikování přitom s výkonem funkce 1. tajemníka souviselo. Dubčekova duše byla v některých ohledech přímočará a jednoduchá, jakoby nedotčená realitou světa, v němž žil a v němž byl navzdory všemu až do svého zvolení prvním tajemníkem OV KSČ velmi úspěšný. Svědectví mnoho jeho vrstevníků vysvětlují právě tento fenomén jako zvlášť charakteristický pro Dubčeka, protože mu to umožňovalo získávat ve veřejnosti sympatie. V tomto směru z tohoto vzdělávání se za pochodu naopak hodně vytěžil jeho tehdejší přítel Biřák. Na Dubčekových „chybách a omylech“ (tak jak to o něco později hodnotil Brežněv) se tzv. vyškolil. Díky tomu, že pochopil co se smí i nesmí, i když zastával vysokou funkci, získal v očích Brežněva vysokou hodnotu. Byl to jeho osobní kolaborant Jeho Paměti jsou z tohoto hlediska svědectvím i o průběhu tohoto školení v krizovém období kolem

srpna 1968.

Angažmá SSSR na Blízkém východě však v té době už směřovalo nezadržitelně ke konfrontaci sil ve světovém měřítku. Možnost vyhnout se „nevyhnutelnému konečnému řešení“ spočívala v něčem jiném, než na co byli komunističtí politici indoktrinováni jednoduchou ideologií bolševismu připravování. Sám Brežněv jako člověk, který prošel válkou na Východě, byl ve srovnání s Dubčekem všechno jiné, než naivní, toporně zásadový komunista. V průběhu let 1964 (kdy se ujal funkce genseka) až 1968 získal cenné zkušenosti, jejichž obsah shrnul ve svém kremelském proslovu k Dubčekovi (viz) i v diskusi s B. Šimonem, kterého pozval na počátku listopadu na oslavy VŘSR. Snaha zamezit blízkovýchodnímu vývoji přeorientaci zájmu politbyra z Blízkého východu (nezbytně vyústující v konfrontaci s USA a následně ve zničující válku) na náhradní cíl (Československo) vedla nejvyšší armádní velitele k hledání řešení. Spočívalo to ve spolupráci vojenské tajné služby (GRU) s KGB, kam byl následně na jaře 1967 nečekaně dosazen do čela stranický funkcionář J. Andropov, odpovědný do té doby za řízení východoevropských satrapií. Také Brežněv z toho vývoje vytěžil svoje poučení, které mu umožnilo vydržet v nejvyšší funkci 18 let tedy po Stalinovi nejdéle ze všech. Jedním z hlavních poučení bylo

to, že je nutné v každé satrapii mít své spolehlivé (za všech okolností) spolupracovníky. V případě Československa se jím stal i Vasil Biľak. Biľak byl podstatně realističtější politik než Dubček, ale nedosahoval v tomto směru parametrů G. Husáka. Ostatně činnost nejbližšího spolupracovníka Brežněva nebyla nezbytně spojena s pozicí prvního tajemníka KSČ, tím méně ještě pak prezidenta ČSSR, což byly funkce náročné i na jiné povinnosti.

Výběr a instalace Husáka v dubnu 1969 do pozice normalizátora č. 1, doplňujícího se s osobním stálým důvěrníkem Kremlu v podobě Bďaka ukazuje, že Sověti se byli schopni se poučit z chyb z chybné instalace politika dubčekovského ražení do čela ČSSR. Právě spojení Husáka s Biľakem v čele normalizačního režimu se z jejich hlediska jeví jako zvlášť produktivní. 1 pro Husáka bylo výhodné, když se mohl ve svém bezprostředním okolí vymlouvat že to či ono on nechce, ale že je tady ten Biľak. který za to může, a který dosáhne přes Brežněva i to, co on nechce. Jejich souhra fungovala ale však jen do doby. kdy se do v centru impéria do čela dostala osobnost která v některých (ale jen v některých!) ohledech silně připomínala Dubčeka - M. Gorbačov. Gorbačov byl ovšem ve srovnání s Dubčkem podstatně realističtější, vzdělanější a k politické činnosti v nejvyšší funkci připravenější

komunista. Minimálně v oblasti rétoriky.

Svým způsobem dokázal aspoň zpočátku svého „gensekovství“ okouzlit dokonce i mnohé normalizátory, kterým nejspíše připomínal něco z atmosféry pražského jara. Vystřízlivění z něj ovšem bylo všeobecné. U Biřaka, který byl v jistém ohledu specialistou na odhalování reformistů všeho druhu, bylo vystřízlivění zvláště rychlé (pokud někdy k něčemu takovému vůbec došlo).

Vývoj dění byl po řízeném pádu A. Novotného v r. 1968 velmi rychlý. Spád událostí v okolním světě si to vyžadoval. Prakticky během jednoho roku se na obzoru začala rýsovat možnost nové konfrontace mezi Araby a židy na Blízkém východě - zvláště pak v situaci, kdy se angažmá USA jako hlavního spojence Izraele navzdory eskalaci války ve Vietnamu silně zvýšilo - což vyžadovalo z pohledu sovětských maršálů nalezení rychlého řešení. V relativně klidném Československu, které mělo sehrát roli kontrarevolučního centra, v němž hrozí výbuch to mj. znamenalo urychleně hledat a nalézt vhodné spolupracovníky pro dané jeviště. V té době reformní politika (nacházející své příznivce i uvnitř SSSR, i když ještě ne na úrovni politbyra) prožívala své vrcholné období. Získávala četné podporovatele, včetně lidí z řad tzv. ideových komunistů a dokonce i mezi dřívějšími odpůrci

komunistického režimu. Za těchto okolností se ukázalo jako obzvlášť obtížné vytvořit tzv. zdravé jádro, jak se v té době v Kremlu a také v ČSSR (zde ale hanlivě) říkalo odpůrcům reformního směru.

Bylo fakticky rekrutovatelné jen z několika skupin. Konkrétně:

- z lidí zkompromitovaných zločineckými aktivitami při zavádění stalinismu v Čechách, včetně kolektivizace zemědělství, kam patřil například i Biřak

- Jen teoreticky bylo možné náborovat do zdravého jádra bývalé stoupence režimu A. Novotného (nikoliv však Novotného samotného, který byl navíc i věkově přes normu).

výjimky nezpůsobily řídit stát byla sice velká, ale ani v době Novotného se již z této stranické infrastruktury nedalo vybírat do odpovědných funkcí nikoho, pokud to nemělo dopadnout špatně (později se z této množiny rekrutovaly členové komisí pro očistu apod.). Typickým představitelem této skupiny byli např. politrukové všech úrovní, včetně armádních.

Za těchto okolností se sice okupace Československa ukázala být pro SSSR nevyhnutelná, ale v praxi to znamenalo riskovat ztrátu snad jediného skutečného spojence v této části Evropy. Před dlouhodobými důsledky této politiky Brežněv varovalo i memorandum A.

Bovina, jeho klíčového osobního poradce i blízkého spolupracovníka J. Andropova. Zájmy impéria (a v tomto případě i záchrany světa před třetí světovou válkou, ohroženého ovšem nepromyšlenou sovětskou politikou na Blízkém východě) však byly nadřazeny nad následky této akce.

Brežněvovým úkolem, s jehož řešením jeho vlastní pozice a funkce stála a padala, bylo nalézt odpovídající řešení, k čemuž potřeboval schopné a jemu osobně oddané spolupracovníky v Československu. Sověti začali proto již v druhé polovině roku 1967 znovu budovat novou agenturní síť (poté, co Chruščov zakázal obnovení již za Stalina zrušené berijovské agenturní sítě - viz dále - s ohledem na své tehdejší nadstandardní vztahy s Novotným). Naplno se však tyto činnosti rozvinuly v Československu až na podzim 1968 (viz příloha A). Již na podzim 1967 začali třeba v Moskvě šéfové KGB připravovat pro práci na sovětském velvyslanectví v Praze specialisty z řad pracovníků KGB (pplk. Semjonov měl vést jako konzulární pracovník zdejší filiálku). Přitom se jen z malé části mohla nová agenturní síť opřít o relikty starší sítě fungující od konce války v Československu fakticky jako tzv. berijovská síť která ale byla demontována na přelomu 40. a 50. let na osobní příkaz Stalina v době, kdy se velmi

vyostřily vztahy mezi ním a Berijou. To byl hlavní důvod toho, že fakticky chyběla základna spolupracovníků mezi pracovníky médií či resortu vnitra, kde bylo možné později využít jen některé čl. absolventy vysokých škol v SSSR z posledních dvaceti let kteří projevovali loajalitu k sovětskému režimu.

V nové situaci, která nastala po srpnu 1968. kdy naprostá většina dokonce i vyšších funkcionářů i členů KSČ byla naprosto dezorientována okupací Československa, se stigma kolaborace stalo nepřijatelné i pro mnohé, kariérově jinak silně motivované, „staré“ stoupence SSSR. Bylo nanejvýše obtížné zde vytvořit v krátké době novou podpůrnou síť pro okupační režim. Vedle již zmíněných reliktvů ze stalinských dob. vedle sice relativně početného, ale fakticky příliš nepoužitelného souboru fanaticky a nekriticky oddaných starších bolševiků, zde fakticky existoval jediný významnější rezervoár pro nábor kolaborantů - lidé, kteří se v nedávných poválečných dobách dopustili větších či menších zločinů ve službách komunistického režimu. Až po roce 1970. tedy po tzv. očistě strany, začal nábor nového členstva z řad mladých lidí, kteří vstupovali do dospělého života. Tento nábor se však měl z pohledu vývoje v roce 1989 ukázat jako krajně rizikový. Ve značné míře šlo tehdy ještě o mladé lidi, kteří

členství v KSČ vnímali jako specifickou pracovní knížku, s jejíž držbou mohli za určitých okolností vstoupit do fiktivního výtahu, který je vynášel k funkcím a k moci.

Z těchto lidí se rekrutovali po roce 1989 ti, kteří vstupovali do nových politických stran a postupně zaujímali i v novém režimu důležité funkce. Lidé jako Fischer. Thustý. Rusnok, Tošovský, Kočárník a mnozí další, kteří většinou akt okupace zažili jako děti nebo nedospělá mládež. Z mixu těchto „vhodných“ množin se rekrutoval i základní sbor normalizátorů do komisí pro očistu strany, jehož celkový počet přesáhl 200 tisíc osob v obou republikách. Normalizátoři-kolaboranti, kteří si postupně předvolávali ostatní členy KSČ a kladli jim jednu, ale pro jejich další postoje velmi podstatnou otázku: „Souhlasíš soudruhu (soudružko) s názorem, že to, co se stalo 21. srpna 1968, bylo aktem bratrské internacionální pomoci?“. Na základě pozitivně či negativně zodpovězené jedné otázky došlo následně k rozdělení KSČ na několik proudů. Tedy i na bývalé komunisty a současné komunisty. Spolu s tzv. perspektivními komunisty z řad mladých a mladších kariéristů tak se tvořila posrpnová Strana. A také se dělila na stávající komunisty. a na ty bývalé. Když v prosinci 1989 na mimořádném sjezdu KSČ byla snaha tyto proudy opět sjednotit, ukázalo se. že je

již pozdě, a že jsou fakticky neslučitelné.

Křivd, které byly vyloučenými a vyškrtnutými bývalými členy KSČ pocitřovány v důsledku první očisty Strany řízené osobně Biřakem. bylo hodně. V té době ale nazrál již čas k druhé očistě, která se týkala především vysokých funkcionářů KSČ - normalizátorů. kteří byli následně (po březnu 1990) vyloučeni z KSČ. Vedle nich byl základní kádr normalizátorů vyloučen (byť v rozporu s existujícími stanovami) brzy po zasedání ÚV KSČ 24. listopadu 1989. Byl mezi nimi i V. Biřak. v té době již rok jen řadový člen ÚV KSČ.

Základní problém celého normalizačního procesu souvisel s materiálem Poučení z krizového vývoje ve straně a ve společnosti, který byl přijat nejdříve na ÚV KSČ a o něco později i na XIV. sjezdu KSČ za ideový základ čistek ve straně. Vasil Biřak měl z československé strany na jeho vypracování lví podíl, i když podle svědectví J. Fojtíka byl tento materiál spojen především s M. Suslovem a jeho lidmi. Ti jej v období mezi zahájením okupace a zmíněným sjezdem nejen v Moskvě, ale i ve Varšavě dopracovali.

Účast jiných čl. aparátčiků v čele s P. Auerspergem byla spíše podpůrná. V jistém ohledu to bylo pro tuto dobu charakteristické, že se v celém Československu nenašlo dost lidí zdatných k takovému úkolu. Invaze armád a to se

stalo, bylo fakticky tak něco iracionálního, že si celkem můžeme být jisti, že ani v normalizačním vedení KSČ neexistovala skupina straníků, která by materiál typu Poučení byla schopná sama napsat. Mohli to napsat jen lidé žijící mimo tuto společnost. Snad s jedinou výjimkou: to byl V. Biľak. Zmíněná skupinka, která byla přizvána k dokončení Poučení souvisela především s korekturami již hotového textu, včetně korektur fonetiky. Významnější podíl jiných domácích osob, snad s výjimkou L. Štrougala, který měl v osobním rozhovoru motivovat Brežněva k iniciaci očisty, a který svoji oddanost SSSR prokázal převzetím velení nad Čsl. armádou a Lidovými milicemi nasazenými při prvním výročí 21. srpna v boji proti demonstrantům (šlo prakticky o jediné bojové nasazení armády za celou dobu její existence - v tomto případě ovšem proti tzv. vnitřnímu nepříteli, nikoliv proti agresorovi I). Biľakova role byla spojena především s aplikací Poučení.

CO BY BYLO, KDYBY...

Výskyt lidí jako byl Vasil Biľak byl pro Brežněva a celkově pro systém moci v SSSR požehnáním. Již delší dobu se tento stát projevoval jako podivná velmoc, která na jedné straně byla schopna vypouštět do vesmíru kosmonauty a lunochody na Měsíc (byla schopna také konstruovat špičkové jaderné zbraně či

stíhačky, tanky apod.), ale na straně druhé nezvládala zajistit své obyvatelstvo potravinami a nabídnout jim spotřebitelství jako jeden ze způsobů, kam se dala kanalizovat nespokojenost lidí. To vše vytvářelo ve strukturách SSSR obrovské napětí, o jehož síle se její představitelé měli na sklonku 80. let přesvědčit. Totéž se týkalo i impéria. Zvládnout konflikty se satelitními společnostmi bylo ze silového hlediska snadné, ale mělo to také své nežádoucí důsledky. Nejen že SSSR musel čelit různým obstrukcím, obchodním blokádam apod., ale ztrácel vliv i v zemích, o jejichž přízeň předtím dlouho usiloval. Investoval do nich natolik, že jim ve velkém dodával kromě zbraní i zboží, které jeho lidé postrádali. Navíc do zemí, které byly příliš daleko, aby šlo jejich dluhy vymáhat zbraněmi. A někdy ani tím, jak se o tom měli Sověty přesvědčit po roce 1979, když „internacionálně pomáhali“ Afgháncům orientovaným na spolupráci se SSSR. Lidé jako Tarakí, Babrak Karmal, Nadžibuláh a další byli z jejich hlediska buď příliš slabí, anebo nespolehliví.

Ideálními, ideovými kolaboranty se ukázali jen lidé jako Bil'ak. V principu je nebylo nutné uplácet ničím jiným, než mocí, a to jen ve vztahu k jejich vlastním spoluobčanům. Rozumí se přitom mocí, kterou si okupační strukturu

vytvářela ze spolupracovníků, kteří v SSSR a v jeho pozitivní úlohu ve světovém vývoji upřímně věřili. V ničem jiném než právě v kolaborantsví se ale lépe neprojevovala nedostatečnost Biľakovy vzdělanosti. Nebyl schopen reflektovat v čem byl SSSR a jeho vedení neschopni dalšího vývoje, kde byly jejich mantinely. Žil v přesvědčení, že SSSR má velké perspektivy a že jeho vedení je nejlepší ze všech možných. To bylo něco, co ani řada jeho spolupracovníků doma zdaleka nesdílelo a co se nikdo z nich neodvážil svému šéfovi sdělit. Uvážíme-li, že Biľak v té době kontroloval nejen ideologické, ale i mezinárodně politické záležitosti, byl s tím spojen další velký problém. Člověk jako on, v jeho pozici, měl obrovské možnosti ovlivňovat z pozice síly strategické rozhodování. Ale i distribuci prebend (trafik) v mnoha oblastech společenského dění. Byl to v jistém slova smyslu doslova poklad nejen pro Brežněva a jeho lidi, kteří se mohli na jeho nedostatky, věrnost a také vděčnost plně spolehnout ale i pro země Západu. Ty v něm měly záruku, že někdejší, poměrně rozvinutá industriální společnost se nestane na zahraničních trzích jejich konkurentem, že bude směřovat čím dál k zastaralejšímu industrializmu a bude konzumentem spotřebitelského braku, které jejich podniky nebudou schopny nikam jinam vyvézt natož pak uplatnit na vlastních

trzích.

Biřák totiž vzhledem ke svým kompetencím spolehlivě neutralizoval zpětnovazební mechanismy v čsl. společnosti. Od jeho převzetí kontroly nad zahraniční politikou ČSSR se československé ambasády staly útočištěm neschopných jedinců a tzv. zlatých dětiček. Velvyslanci i jejich okolí se rekrutovali z příbuzenstva nomenklaturní věrchušky.

To samé se projevilo i v tzv. PZO obsazených lidmi, kteří jen s protekcí procházeli přijímacím řízením, samozřejmě i do škol připravujících tyto kádry, včetně FZO VSE či MGIMO. A nejen zde: naprostá většina nových příslušníků čsl. rozvědky se díky tomu rekrutovala ze stejných skupin. Tedy služby, která měla monitorovat změny ve světě.

Nemluvě o těch privilegovaných, kteří dostávali ve velmi omezeném množství tzv. devizové přísliby. Bud je spotřebovali na různé osobní požitky, včetně těch ryze turistických, anebo jinak. Aby však ze svých cest přivezli poznání, jak se fiktivní nůžky mezi vývojem tam a doma otevírají, na to neměli ani schopnosti a ani zájem. Ostatně i kdyby se o to pokusili, byla zde cenzura v konečné instanci spadající pod Biřákovu řízení. Ta mediální, i ta spočívající v síti agentů, kteří by je vyslechli, a podali by hlášení o tom, že ten a ten občan vychvaluje Západ či se

kriticky vyjadřuje k naší realitě.

Výsledkem Biľakova působení v těchto klíčových sférách řízení společnosti byla rychlé a rozsáhlé oslabení zpětné vazby. Nejenže chyběly základní korektivy o tom, v čem zaostáváme a proč zaostáváme, ale nikdo je ani nepotřeboval, tím méně aby je požadoval. Z Československa se tak pod vlivem Biľaka stávala zakonzervovaná, izolovaná, v principu upadající společnost odsouzená bloudit v reáliích současného světa.

Je logické, že ve stejné době zvyšovala svůj vliv na myšlení obyvatelstva a jeho vnímání světa propaganda vedená z druhé strany. Radiové stanice ala HA, RFE, Deutsche welle, BBC zvyšovaly svoji poslechovost navzdory rušičkám (Biľak se ještě dožil v politbyru dne, kdy na doporučení někdejšího propagandisty a pozdějšího reformátora Jakovleva byla činnost rušiček v listopadu 1988 zastavena), stejně jako TV stanice v hraničních regionech. Nemluvě o časopisech vydávaných v českém jazyce na americké ambasádě (Spektrum) či na vyslanectví SRN. Hlad po informacích o tom, co se ve světě děje, zvyšoval mezi domácím obyvatelstvem informační efekty, které svojí činností způsobovaly.

Něco podobného se odehrávalo i ve sféře ideologie. Již delší dobu, minimálně od druhé poloviny 50. let bylo jasné i těm, kteří podobně

jako Biřak tehdy ještě věřili ve světlé zítřky komunismu (lhostejno z jakých důvodů), že je demódovaná. Její jazyk byl starý, a její ideje ztratily přitažlivost Stávala se z ní veteš. Podstata tohoto procesu tkvěla mj. v její přílišné jednoduchosti. Tak jako kdysi novoscholastika reprodukovala znalosti, které již byly dávno překonané vývojem poznání, i marx-leninismus sdílet tento osud. Četné, čerstvě vytištěné texty byly natolik zastaralé, že mohly jít rovnou do stoupy. Podobně jako dříve nikdo nečetl barokní homiletika, hagiografie a jakoby učená, ale neinspirativní pojednání, totéž se týkalo i marx-leninismu normalizačního období. Studenti nucení se z některých učebnic této pseudovědy připravovat na povinné zkoušky z marxáku, je znechuceně odložili a zapomínali hned po zkoušce.

Prakticky to ovšem byla velmi efektivní imunizace proti stávající ideologii, stejně jako bylo nanejvýše účinné vyslat aspiranty a jiné studenty do SSSR na studie, aby po seznámení se s reáliemi této společnosti k němu zaujali nanejvýše kritické, reáliím odpovídající, ale přitom pečlivě skrývané negativní stanovisko. Lidé jako Biřak a jeho sovětští partneři (jejichž myšlení bylo nastavené podle jejich schopnosti věřit ve své „ideály“ na velmi zjednodušené vnímání složitých procesů odehrávajících se pod

vlivem rozvoje vědy a racionálního myšlení v současném světě) něco takového nekapírovali, resp. nechtěli to vzít na vědomí. Pokud by totiž od toho ustoupili, museli by akceptovat potřebu reformismu, což považovali za krajně nepřijatelné. O to tvrdší měl být pro ně střet s realitou, který se datuje od vyhlášení perestrojky za novou strategii.

Pro Biřáka měl tento zlom i jeden zvláštní, ale zásadní osobní dopad. Obnovil se tím jeho konflikt se Z. Mlynářem, jehož vzestup vlivu zaznamenal s jistým zpožděním v r. 1985, kdy se jeho blízký přítel Gorbačov dostal v SSSR na špičku moci. Jeho Paměti lze proto číst jako pokus odpovědět Mlynářovi a jeho stoupencům (tedy především jeho nejvyššímu nadřízenému v Moskvě, M. Gorbačovovi).

Mlynář rozhodně nebyl jednoduchou osobností. Měl navíc velké problémy s těžkým schizoidním onemocněním, které jej sužovalo už od raného dětství a ovlivňovalo jeho sociální chování, tedy i jeho celou politickou kariéru. V některých kruzích je Mlynář přesto dodnes řadou odborníků na současné české dějiny považován za pozitivního, levicově orientovaného člověka, disidenta s mimořádným mozkiem, schopného na vysoké úrovni přemýšlet o složitých procesech spojených s vládnutím v SSSR a v zemích jeho spojenců. Jako mladý člověk, jehož otec

(původně důstojník) představoval do r. 1948 důležitou osobu v bezpečnostních strukturách tehdejšího Československa, byl vybrán jako nadějný kádr na studie do Moskvy.

Po návratu do Prahy šel dravě po stupíncích moci a jako 38letý se stal již v červnu 1968 tajemníkem ÚV KSČ. V následujícím měsíci převzal od Dubčeka řízení tzv. silových složek, což byla sféra tradičně řízená 1. tajemníkem strany (ovšem jen tím, který na to měl). To Mlynář byl tím, kdo stál za odvoláním gen. Prchlíka z čela bezpečnostního oddělení a kdo v době těsně před srpnem 1968 řídil po stranické linii lidi jako Šalgoviče (tedy i StB), Dzúra (armádu) a další silové složky. V té době byl Mlynář sám pravděpodobně přímo řízen J. Andropovem jako předsedou KGB s pomocí jeho oblíbence M. Gorbačova. Informace o jeho angažmá ještě v říjnu 1968 evidentně nebyla ^ známá ani Brežněvovi. Mlynář sám z vlastního rozhodnutí odešel v listopadu 1968 z aktivního politického života. Měl přitom možnost si vybrat mezi kariérou vrcholového normalizačního politika (v té době mohl se svým zázemím a zásluhami aspirovat i na post 1. tajemníka strany) a mezi návratem ke svému dlouholetému hobby - entomologii. Střevlíkům se věnoval dalších 6 let v pracovních EÚ ČSAV v Praze-Kunraticích. Nakonec se zařadil mezi čelné disidenty a jako takový se

velmi významně podílel i na vypracování manifestu Charta *77.

Biľak nebyl o Mlynářově spolupráci se SSSR informován. Oblastí vnitra a vůbec silovými složkami se nezabýval. On sám byl přímo řízen L. Brežněvem a podobně jako řada jiných spolupracovníků se SSSR K. Hoffmann, Chňoupek, M. Müller a mnozí další) byl ostatními normalizátory vnímán jako silně chráněný prosovětský politik. Poté, co Mlynář v exilu v r. 1978 vydal svoji knihu vzpomínek zahrnující i vzpomínky na rok 1968, včetně jednání v Kremlu po 21.8.1968, pochopil Biľak některé, do té doby nanejvýše jen tušené souvislosti. Jeho rozhodnutí sepsat a vydat vlastní vzpomínky, zahrnující rovněž vzpomínky na toto pro následující vývoj v ČSSR klíčové jednání, se zrodilo někdy poté, co se seznámil s knihou Mráz přichází z Kremlu. V polovině 80. let už řada členů normalizačního vedení Mlynářovu knihu četla. Události roku 1968 v té době, tedy již více než 15 let po Srpnu stále více „hýbaly“ lidmi, včetně těch, kteří z poměrů na konci 60. let vzešli sice jako „vítězové“, ale také jako personifikované symboly kolaborace. U těch starších z nich bylo poznávacím znamením hlavně neschopnost něco uřídit. Byla to x-tá garnitura kádrů, kteří se nikdy neměly stát kádry. Stigma okupace bylo v myšlení obyvatelstva stále

aktuálnější a s nástupem nového sovětského vedení za M. Gorbačova tento fenomén vystoupil ještě zřetelněji do popředí. Nikdy předtím ani potom se nečetlo v Československu tolik ruský psaných novin, časopisů, textů. Do vlády a do vedení KSSS přišli v poměrně krátké době lidé jako A. Jakovlev a další (zvláště jako velmi vlivní poradci). Mnozí z nich měli za sebou pražskou minulost, kdy jako členové spedýmu soustředěného kolem Otázek míru a socialismu byli svědky a nezřídka i účastníky diskusí o reformě sovětského systému moci. Lidé jako Bovin, Ambarcumov a další představovali pro Biľaka nikoliv spojence, ale permanentní hrozbu, což jej nakonec vyprovokovalo k rozhodnutí napsat proti Z. Mlynářovi a jeho knize Mráz přichází z Kremľu antípaměti. O tom svědčí i to, že dílo, které bylo původně nazváno Milníky mého života a hned na druhé straně začíná invektivou proti Z. Mlynářovi, končí na předposlední stránce rovněž výpadem proti němu. Zaznamenává se zde však i střet, k němuž došlo na slavnostní večeři v Kremľu dne 25.8.1968, tedy po podpisu Moskevských protokolů zahajujících fakticky éru normalizace, kde před všemi účastníky večeře Biľak označil Mlynáře za politického prostituta.

V r. 1988 brzy poté, co byly z Biľakovy knihy opublikovány ukázky v Rudém právu a v Pravdě,

došlo k překvapující události. Následné části, resp. celé paměti hlavního čl. ideologa nebyly uvolněny k publikování. Tehdejší blízký spolupracovník Biřaka J. Fojtík autorovi sdělil, že byly původně v počtu pěti strojopisných kopií přeložených do češtiny rozděleny mezi nejbližší spolupracovníky VB. aby je mohli opřipomínkovat.

Teprve pak, tedy po doplnění měly být paměti publikovány. Jedna kopie byla ale předána velvyslanci SSSR. A odtud prý přišel zákaz paměti publikovat M. Jakeš ale autorovi potvrdil, že on sám nedal doporučení paměti publikovat, protože podle jeho názoru jejich obsah příliš nebezpečně rozvířoval problematiku roku 1968 a speciálně Srpna. Na druhé straně v archivu Z. Mlynáře se vyskytují části těchto pamětí. Sice jsou bez poznámek, ale je zřejmé, že Mlynář, v té době žijící ve Vídni jimi disponoval a četl je. Otázka, zda on sám prostřednictvím Gorbačova či jeho poradců intervenoval pro jejich zákaz, není tak zcela od věci. Ať to bylo tak či tak, Biřakovi paměti - tedy paměti tehdejšího hlavního ideologa a činovníka odpovědného za média a jejich cenzuru - byly samy zcenzurovány. Brzy nato se staly vyhledávaným samizdatem. Nepostrádalo to prvky komičnosti.

Biřak a Mlynář nebyli po roce 1989 jediní, jejichž paměti týkající se události roku 1968

včetně moskevských rozhovorů, byly zpřístupněny veřejnosti. Vedle paměti M. Jakeše z r. 1997 (Dva roky generálním tajemníkem) vydal svědectví o okolnostech moskevských protokolů i bývalý kancléř tehdejšího prezidenta L. Svobody, který jej doprovázel do Moskvy L. Novák. Existují i jiná dobová svědectví, nemluvě o stenopisných záznamech uložených v archivu v Moskvě. Všechna tato svědectví se v něčem podobají, ale v něčem se i odlišují. Jejich srovnávací analýza vede k řadě závěrů, jejichž obsah však není cílem této studie. Přirozeně potvrzuje animozity mezi Biľakem a Mlynářem, jejichž pozadí mohlo být a také bylo různě interpretovatelné. Pro zaměření této studie je podstatný především fakt, že oba dva tito prominenti z r. 1968 úzce spolupracovali s vlivnými lidmi ze SSSR, a ovlivňovali v té době vývoj čsl. společnosti zásadním způsobem. Problém je v tom, že každý z nich byl napojen na jiné sovětské struktury. U Biľaka šlo nepochybně o stranické vedení SSSR, konkrétně Brežněva (ale i Šelesta, který rovněž v 90. letech vydal paměti). U Mlynáře šlo o J. Andropova zprostředkovaného jeho přítelem a chráněncem Andropova, M. Gorbačovem. Nejspíše zde byly i kontakty na některé vlivné činitele velení sovětské armády (v Praze např. už dva měsíce před invazí pracoval v nejvyšším utajení zástupce náčelníka sovětského

GŠ maršál Ogarkov).

Stranické i tzv. silové struktury byly v případě Československa koordinovány jen nepřímo (jedním ze dvou zástupců Andropova jako předsedy KGB působících kolem Srpna řadu týdnů a měsíců přímo v Praze byl i gen. Ciněv, Brežněvův švagr). Tyto struktury neměly zájem ani důvod koordinovat své domácí spolupracovníky mezi sebou. Z tohoto důvodu Biřak a Mlynář fakticky o sobě nevěděli, ačkoliv jejich cíle mohly být blízké. Pro Bil aka bylo proto asi těžko srozumitelné, jak mohl Mlynář být současně i autorem známého Prohlášení z noci na 21.8., proti kterému on sám ostře hlasoval (byl spolu se třemi svými kolegy přehlasován 7 členy politbyra). Toto prohlášení vyvolalo u nás i ve světě zcela mimořádnou odezvu a způsobilo Brežněvovi velké problémy. Mlynář s Biřakem nicméně úzce spolupracovali (byť možná nevědomě) v ovlivňování moskevských rozhovorů. Předtím ještě při formování tzv. Dělnicko-rolnické revoluční vlády, což mělo být nejspíše iniciováno Mlynářem. Zvlášť Mlynář, který byl vysočanským sjezdem pověřen, aby vedoucí představitel KSC v Moskvě, speciálně pak Dubčeka informoval o situaci v Praze, mohl tehdy sehrát významnou roli. Konkrétně se to tykalo např. faktu, že s výjimkou tzv. proreformních činitelů KSC nebyli ti ostatní na

sjezdu ani zvolení do čela KSČ a ocitli se tak (včetně Biřáka) fakticky v politickém vakuu. Existence tohoto sjezdu byla pro sovětské představitele šokující informací, na kterou nebyli připraveni. Fakticky to znamenalo podle pravidel, které uznávali normálně i oni, že tento nejvyšší orgán Strany diskvalifikoval celou promoskevskou skupinu účastníků rozhovoru v Moskvě. Biřák, Indra, Jakeš, Švestka, Kapek a řada dalších z těch, kteří byli nakonec pod protokoly podepsáni, ztratili fakticky legitimitu. Neměli od sjezdu žádné pověření jednat jménem KSČ v Moskvě a podpisovat nějaký Protokol I Mlynář jako pověřený zástupce vysočanského sjezdu měl o tom informovat Dubčeka jako 1. tajemníka KSČ. Nejspíše proto, aby získal pověření od sjezdu mohl z telefonu ze sovětské ambasády, kde se jednalo 22.8. o vytvoření dělnicko-rolnické revoluční vlády, informovat sjezd prostřednictvím jím v knize Mráz., zmiňovaného plukovníka KGB a své ženy I. Dubské, o čem se tam jedná. Získal tím důvěru tohoto sjezdu a současně šokoval D. Koldera, který se zúčastnil jednání na ambasádě a nechápal, jak mohou lidé ve Vysočanech o tomto jednání vůbec něco vědět

Mlynář nakonec tento rozpor vyřešil - dost podobně jako Husák - jednoduše. Sdílel Dubčekovi pravdu, ale udělal to v situaci, kdy

Dubček odpočíval po svém nervovém zhroucení na lůžku a fakticky nic nevnímal. Když to na zpáteční cestě z Moskvě do Prahy vyprávěl F. Kriegelovi, došlo mezi nimi k těžkému konfliktu. Kriegel okamžitě pochopil, co vlastně Mlynář udělal. Něco podobného udělal i Husák, který byl v hektických dnech krátce po 21. srpnu pověřen slovenským ÚV, který se distancoval od Biľaka, aby protestoval proti okupaci. Poté, co mu při rozhovorech bylo poskytnuto slovo, první, co řekl bez jakéhokoliv dalšího vysvětlení, bylo slovo „Protestujem“. Šokovaným členům sovětského politbyra se však hned nato nabídl jako vhodný prostředník na rozhovory o tom jak ukončit problémy spojené s vývojem situace, která se i s ohledem na ohlasy v okolním světě začala Sovětům vymykat z rukou. Jednoduše se nabídl za vhodného kolaboranta. Biľak v tomto úvodu jednání plnil svoji roli člověka, který těžil z dřívějšího přátelství s Dubčekem a manipuloval s ním tak, aby zcela dezorientovaný a neschopný Dubček vyšel Brežněvovi a spol. vstříc a rozhodl o anulaci vysočanského sjezdu. Právě za to byl odměněn důvěrou od Brežněva a s tím spojenou kariérou a ochranou. Trvalo to fakticky až do doby, kdy se k moci dostal Gorbačov opírající se ve svých jednáních k čl. otázce o rady Mlynáře. Ani informace, které Biľak o Mlynářovi ve svých pamětech zprostředkoval, nemohly mít za těchto

okolností na další vývoj významnější vliv. Jméno Biřak již bylo dlouhodobou kolaborací s okupačními silami zcela zdiskreditované. Ani jeho pozdější stížnost na nelegální opublikování jeho Pamětí bez jeho souhlasu nebyla příslušným soudem akceptována. Jméno Biřak ztratilo důvěryhodnost i v této. právně zcela jasné věci.

Kolaborace byla v minulém režimu složitějším problémem, než by se z vývoje v 70. a 80. letech mohlo zdát. Nejenže byla zatížena vzpomínkami na kolaboraci z doby protektorátu, kdy se na ni podílela nikoliv nevýznamná část české společnosti a na Slovensku dokonce podstatná část lidí v tzv. strukturách spolupracovala s klerofašistickým režimem, ale byla zde v pozadí i jistá hrozba. Jak svědčí Plevza ve svých neautorizovaných vzpomínkách G. Husáka, kde zaznamenal obavy tohoto někdejšího právníka a kolaboranta č. 1 z aplikace dosud platných retribučních zákonů z těsně poválečné doby, kde spolupráce s okupanty byla deklarována jako vážný trestný čin, za něhož mohl být kolaborant trestán i smrtí. K jejich aplikaci vyzval tehdy spisovatel L. Mňačko. Husák z toho měl opravdu strach, a nejen on. Nakonec to vyřešily tajné dohody mezi starým a novým režimem.

Někteří z členů normalizačního vedení se sice po r. 1989 dostali před soud, a jejich obvinění se

týkala jiných deliktů než samotné kolaborace. Nelze však vyloučit že pozdější rozdělení státu na dva bylo tímto skrytě motivováno. Hlavně na slovenské straně lidé, kteří delší dobu kontrolovali silové složky (jak v armádě, tak v StB, v 13. oddělení apod.), mohli s možností takového vývoje kalkulovat. Kolaboranti (v jistém ohledu šlo ale o všechny členy KSČ) získali příležitost jak spojit obavy z takového vývoje s latentním (tehdy) nacionalismem a využít rozdělení státu jako jistou prevenci před případným trestním postihem za kolaboraci. Kolaborace byla jednou z nejožehavějších otázek, která se jako hrozba aktualizovala zvláště poté, co v perestrojkovém SSSR začaly být předmětem veřejné diskuse aktivity brežněvovského režimu. Nešlo jen o Afghánistán, ale i o invazi do Československa. Zvláště silně se to projevilo již ve dnech kolem oslav 60. výročí VŘSR. Tehdy se dokonce G. Husák rozčílil natolik, že odjel předčasně z Moskvy. O síle pocitování tohoto problému po celou dobu normalizace svědčí i charakter vzájemných vztahů normalizační věrchušky, včetně toho, že jejich kontakty se omezovaly u většiny z nich jen na pracovní. O svých rodinách apod. nevěděli nic podstatného. I když spolu trávili víkendová volna např. na chatách na orlické přehradě, jejich osobní vztahy byly v nejlepším případě silně neutrální. Netvořili

v žádném případě něco jako semknutý kolektiv. 1
když většina z nich patřila původně k tzv.
zdravému jádru strany, jejich vzájemné vztahy
byly silně determinovány jen vazbami, které
jednotlivě měli k významným prominentům
sovětského vedení. Tak jak se za Gorbačova
měnila struktura tohoto vedení, měnily se často i
pozice uvnitř normalizačního vedení: potvrdil to
nakonec i pohřeb V. Biľaka, kterého se zúčastnila
jen slabá menšina těch, kteří se ve zdraví dožili
této události.

NA ZÁVĚR

Biľak patří k velmi specifické kategorii
známých osob. Někdy je pro ni používán název
„herostratovské osobnosti“, do níž bývají
zahrnuty osoby, které pro své negativní aktivity
byly vyloučeny ještě za svého života z komunity,
kam se řadily svým původem, profesí či z jiných
příčin. Herostratovské osobnosti jsou
vzpomínány často, ale vždy ve zlém. Přitom jako
by - aspoň podle prastaré víry o onom světě -
zůstávaly i po smrti odsouzeny bloudit mezi
životem a smrtí, mezi vzpomínáním a
zapomněním. Pro studium soudobých dějin V.
Biľak nesporně představuje velmi zajímavý
subjekt Vedle výše zmíněných špatných rysů
spojených s jeho politickou orientací (vyznač
tzv. negativního machiavelismu známý
manipulacemi s mocí) je to dáno jeho

příslušností k tzv. profesionálním revolucionářům (viz výše - šlo ovšem spíše o postrevolucionáře). Patřila k němu i řada dalších rysů, které v jeho hodnocení byly později silně upozaděny, včetně poměrně rozsáhlého zájmu o literaturu (i českou a ruskou) a také o divadlo a operu. Tyto charakteristiky ovšem příliš nekorrespondují s jeho stereotypem normalizačního politika.

V celém tomto materiálu je čtenářům vedle této studie také předkládán autorizovaný text jeho pamětí. Mají hodnotu pro každého, kdo chce lépe porozumět tomu, co se dělo. Toto dílo, stejně jako antipod těchto pamětí, konkrétně Mlynářův Mráz přichází z Kremle (nemluvě o dalších pamětech později zaměřených na rok 1968 a hlavně dalším Mlynářovým pamětem - bez názvu - z jeho osobního archivu) je využitelné ke kvalifikovanému studiu nedávné minulosti za jedné podmínky. Pouze jejich kritické, odborné studium umožňuje jak lepší poznání nedávné minulosti, tak korekci mýtů, které jej dosud v českém i slovenském dějepisectví nahrazují. Nejde jen o rok 1968, i když se z Biľaka tehdy stávala V. I. P. v mezinárodním měřítku. Ani nejde o přelom 70. a 80. let kdy jako uznávaný specialista na kontrarevoluci (zvláště tu tzv. skrytou či plíživou) se stal expertem na tehdejší Polsko i na poměry v SSSR. Jeho pojetí ideálu

tzv. rozvinutého socialismu se nicméně zcela odlišovalo od perestrojkových cílů, tedy i od orientace na překonání tzv. „ZÁSTOJE“ (stagnace). Jeho hlavními ctnostmi přitom byla poslušnost a věrnost brežněvovským ideálům, což ovšem nezřídka vedlo k jeho vnímání ve veřejnosti jako černobíle vnímajícího jedince.

Především jde o to, jak lépe a přesněji porozumět tomu, co se stalo s ním samotným. Malý chlapec z Krajné Bystré, který udělal velkou kariéru v domácí i zahraniční politice. V tomto směru lze V. Biľakovi přiznat i to, že byl sám sobě hledačem. Tím, že napsal své paměti, projevil velkou snahu vyznat se ve vlastním chování a jednání, které jej dovedla k velkým metám v politice. Ocenění, které platil kolaborantstvím, zradou vlastního společenství ale i velkou pracovitostí a ztrátami osobní prestiže. To mu upřít nejde. V žádném případě však nešlo jednoduše o hrdinu boje proti návratu kapitalismu do Československa, ani o apoštola boje za samostatnost Slovenska. O něčem takovém před rokem 1989 ani neuvažoval.

Do budoucna lze odhadnout že v důsledku nevyrovnání se s fenoménem Biľak v domácí historiografii, nedojde v dohledné době ani k překonání některých velmi charakteristických postbilakovských znaků (tzv. Biľakovštině), které později jakoby zdomácněly v čsl. politice, včetně:

a jednání, lhostejností ke svým chybám. Tedy ztráta schopnosti samoučení se z vlastních chyb a omylů

- neschopnost se stydět tam, kde by se našinec zastydět měl

- absence tvořivosti (nic nového nevymyslet, jen opakovat odjinud převzaté mantry a floskule)

- tajnůstkářství.

Tyto a jiné „maličkosti“ pocházejí v principu z neochoty a neschopnosti učit se z minulosti.

Deformují vnitřní vztahy ve společenství a tím podporují jeho zaostávání za vývojem. Především však přenášejí normalizační mentalitu do každodenní praxe v době, kdy by již dávno měly být zaměněny za přímou, fair play, ochotu přiznávat si vlastní chyby, pokud se jich našinec dopustí a učit se z nich. Především však za otevřenost a s tím spjatou způsobilost změnit se tam, kde je změna prospěšná, ne-li dokonce nutná. K překonání těchto defektů je studium toho „čím byl i kdo nebyl V. Biřák“ nanejvýše potřebné.

CHRONOLOGIE Vasila Biřáka a jeho kariéry

11.8.1917-narozen

1920-zemřel mu otec

1928 - zemřela mu matka

1931 - odjel sám do Hradce Králové, kde mu starší bratr předjednal u Fy Roušek učební poměr

pro obor panské krejčovství

1935 - dostal výuční list s prospěchem
výborným. Celý život sledoval pak českou
literaturu (stejně tak noviny a jiné české reálie)

1937 - stal se členem Rudých odborů

1.3.1939 - narukoval do armády slovenského
státu. Zúčastnil se války proti Polsku 1.9.1939, po
absolvování poddůstojnické školy se stal
poddůstojníkem, kšeftoval s maďarskými vojáky
jako velitel hraniční čety, několikrát
demobilizoval a znovu narukoval, prodělal chaos
Slovenského národního povstání, přežil zimu v r.
1944 v horách jako partyzán a 5.4.1945 se
přihlásil na sovětskou komandaturu v Bratislavě.
kde získal status tlumočnicka, aby se s Rudou
armádou dostal až k Vídni 9.5.1945 - znovu se
přihlásil do KSČ (údajně potřetí) a začal pracovat
u krejčovské firmy Kurfürst, angažoval se v
levicových odborech a stal se nadšeným
stoupencem SSSR i Ruska (k jeho oblíbené ruské
literatuře patřil např. Mistr a Markétka od M.
Bulgakova)

1949 - pracovníkem KV KSS v Bratislavě
(odd. průmyslu)

1951 -jmenován vedoucím Ideologického
odd. KV KSS v Bratislavě vybrán ke studiu na
Ústřední politické škole v Praze (po dvou letech
interního studia přešel na dálkové studium.
Dokončil v r. 1962)

1953 - jmenován vedoucím tajemníkem KV
KSS v Prešově

28.11.1954 - zvolen do SNR {v r. 1960 znovu)

8. 12. 1958 - jmenován členem 12. sboru
pověřenců, poverenikem pro školství a kulturu v
Bratislavě. Po změně ústavy v r. 1960 se stává
funkcionářem SNR pro stejnou oblast. Stává se
členem ÚV KSČ i ÚV KSS (zde již od 26.4.1957)

1960 - jmenován místopředsedou SNR.
Zvolen poslancem NS (až do r. 1989)

1961 -jmenován ministrem bez portfeje ve
vládě ČSSR

24.11.1962 - členem PÚV KSS i členem
sekretariátu

1963 -jmenován členem tzv. Barnabitske
komise

IV/1965 - začátek osobních konfliktů s
Antonínem Novotným

1967 -jmenován tajemníkem UV KSS

22.1.1968 -1. tajemníkem ÚV KSS (do
28.8.1968)

4.4.1968 - jmenován členem politbyra ÚV
KSČ (až do 16.12.1988)

- 4.1968 - zvolen členem komise pro
přípravu návrhu Akčního programu

8.5.1968 - na tajné schůzi představitelů
varšavské pětky Brežněv výslovně oceňuje jeho
vystoupení na předchozí čl.- sovětské schůzce

9.5.1968 - na plénu UV KSS obhajuje již

schválený (v dubnu) Akční program

22.5.1968 - člen politbyra a I. taj. UV Ukrajinské KSSS P. Šelest byl pověřen politbyrem v Moskvě, aby se v Užhorodu sešel s Vasilem Biľakem, který jej podrobně informoval o přípravě květnového pléna ÚV KSČ ve dnech 29.5.-1.6.. přičemž se přimlouval za organizaci vojenských cvičení na území ČSSR. Další podobná schůzka s Šelestem se konala 20.7.1968 a předcházela schůzce čl. a sovětského politbyra v Čierné nad Tisou. Šelest tehdy požádal o přípravu zvacího dopisu

18. 7.1968 - vystoupil kriticky na zasedání UV KSS vůči reformnímu procesu a zaujal negativní postoj k odmítnutí dopisu varšavské pětky (o pár dní později - 20.7. - své stanovisko při jednání ÚV KSČ v Praze zase změnil)

19.8.1968 - při procházce s A. Dubčekem u Dunaje v Bratislavě se jej usilovně snažil získat pro přechod na antireformní platformu v souladu s instrukcemi, které získal z Moskvy

20.8.1968 - v noci z 20. na 21. srpen patřil k hlavním představitelům tzv. zdravého jádra, které usilovalo přimět A. Dubčeka a další reformisty k získání souhlasu s tzv. pozváním vojsk. Po neúspěchu hlasoval s 3 dalšími členy politbyra proti prohlášení, které odsuzovalo okupaci Československa armádami Varšavské smlouvy

Yasir Bilal
zemel 6. února 2014
v Bratislavě.
Vše, v co věřil,
se v posledních letech
jeho života rozpadlo
jako domeček z karet

22.8.1968 -jednal spolu s jinými členy tzv. zdravého jádra strany na sovětském velvyslanectví o vytvoření tzv. dělnicko-rolnické revoluční vlády, kde mu bylo rezervováno postavení člena této vlády pověřené řízením strany

23.8.1968 - spolu s L. Svobodou a spol. odletěl do Moskvy, kde se aktivně zúčastnil na přípravě a podpisu tzv. Moskevského protokolu. Na slavnostní večeři na závěr jednání vystoupil proti Z. Mlynářovi, kterého nazval politickým prostitutem. Brežněv si vynutil od vedení KSČ akceptaci Bil'aka a Indry do vedení KSČ

8.10.1968 - potvrzen jako tajemník pro mezinárodní otázky na zasedání ÚV KSČ (tajemníkem až do 16.12.1988). V KSČ odpovídal až do r. 1988 za řízení zahraniční politiky a za ideologickou sféru 20.3.1970 - v interview pro Východoslovenské noviny vystoupil! Vasil Bil'ak s ostrou kritikou Akčního programu

1970 - angažoval se v přípravě a následně i v aplikaci Poučení o krizovém vývoji ve straně a ve společnosti, řídil čistky ve straně. V následujících letech do konce roku 1988 jako člen politbyra a tajemník pro zahraničně politickou oblast a pro ideologie se spolupodílel na řízení těchto sfér a prosazení normalizace v čl. společnosti Březen 1985 - setkal se ilegálně v Bratislavě s W. Brandtem, který s ním konzultoval nástup M.

Gorbačova do funkce

5.11.1986 - informoval o svém záměru napsat paměti tajemníka ÚV KSČ J. Havlína listopad 1987 - po výročí VŘSR si uvědomil, že je zle (změna sovětské politiky k Československu). Po nátiaku z Moskvy na zasedání čl. politbyra otevřel otázku odstoupení G. Husáka (s kterým do té doby měl korektní vztahy a vše s ním konzultoval) z funkce generálního tajemníka (genseka) ÚV KSČ. Pokusil se s ním domluvit i předání této funkce jemu samému. ale byl odmítnut

1988 - zpočátku byly některé části jeho paměti v souladu s pokyny J. Fojtíka z 8.8. pod názvem Milníky mého života opublikovány v Rudém právu a v Pravdě. Celý text měl být vydán 21.8.1988, ale byl vydán zákaz jeho publikace. Koncem roku úryvky z jeho paměti začaly zveřejňovat samizdatové Lidové noviny

16.12.1988 - ukončena jeho činnost ve funkci tajemníka ÚV KSČ pro otázky mezinárodní politiky a ideologie.

24.11.1989 - na zasedání ÚV KSČ prosazoval silové řešení

12.12.1989- rezignoval na členství v předsednictvu FS ČSSR a na mandát poslance NS

21.12.1989 - vyloučen mimořádným sjezdem KSČ ze strany

1991 - bývalý redaktor Rudého práva RSDr.

Vlastimil Svoboda vydal bez svolení jeho Paměti leden 1991 - musel se omluvit A. Dubčekovi na základě rozsudku obvodního soudu za lživý výrok v interview v časopise Spiegel (č. 44/1985), že Dubček 3.8.1968 během jednání v Bratislavě podepsal tvrzení, že „ČSSR je ohrožená kontrarevolučním převratem“

2000 - zahájeno trestní stíhání Vasila Biľaka (za zvací dopis). Ukončeno zrušení trestního stíhání z důvodu nedostatku svědků v r. 2011

OBSAH

PŘEDMLUVA	5
Kapitola I.	7
Kapitola n.	13
Kapitola m.	29
Kapitola IV.	39
Kapitola V.	60
Kapitola VI.	79
Kapitola VII.	86
Kapitola VIII.	94
Kapitola IX.	104
Kapitola X.	117
Kapitola XI.	133
Kapitola XII.	146
Kapitola XDI.	172
Kapitola XIV.	189
Kapitola XV.	194
Kapitola XVI.	210

Kapitola XVII.	230
Kapitola XVIII.	257
Kapitola XIX.	271
Kapitola XX.	290

KDO BYL I CÍM NEBYL VASIL BIL'AK

Úvod	311
Jeho „univerzity“	318
Čím nebyl	328
Kým byl	333
Stigma „velkého kolaboranta“	334
Co by bylo, kdyby ...	340
Na závěr	346
Chronologie V. Biřaka a jeho kariéry	348

Vasil Biřak AŽ PO MÉ SMRTI

Vydalo nakladatelství BVD, Turkova 828/20,
Praha 4, v Praze v roce 2014,

E-mail: nakladatelstvi@bvdcz.eu www.bvd-knihy.cz

Obálka a typografie Dana Kavalecová

Tisk

EUROPRINT a. s.

První vydání

ISBN 978-80-87090-81-7

- využívání tzv. bilakovského jazyka

spojeného s poměrně jednoduchou (primitivní?) ideologickou nenávisť (typu: kdo není s námi, je proti nám)

- neústupnost, dokonce i v situacích, kdy zjevně nejsme v právu, což hraničí často ze strachem z reality

- ignorance mínění druhých (byť opřených o kvalifikovanou analýzu dané problematiky) a nevyužívání i jiných podob zpětné vazby ke korekcím svého chování